UNIWERSYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

Wydział Prawa

NAUKI PRAWNE

Skutki cywilnoprawne niedozwolonych postanowień umownych w umowie kredytu bankowego zawartej z konsumentem

dr n. med. i n. o zdr. Ziemowit Bronisław Wójcik

Praca doktorska

Przygotowana pod kierunkiem

prof. dr hab. Mariusza Załuckiego SSN

Kraków 2025

Tę rozprawę doktorską dedykuję moim Rodzicom, którzy motywowali mnie do nauki i rozwoju, mojej Rodzinie, Przyjaciołom i Znajomym – za ich nieocenione wsparcie, cierpliwość i zrozumienie, moim Nauczycielom i Nauczycielom Akademickim – za zainspirowanie mnie do poszukiwania prawdy, w szczególności mojemu Nauczycielowi matematyki, którego pasja oraz sposób patrzenia na matematykę jako język harmonii i logiki kształtowały mój sposób myślenia i podejścia do badań, mojemu Promotorowi i Mentorowi – za bezcenne wskazówki, motywację i towarzyszenie mi w drodze naukowej oraz mojej Towarzyszce życia – za jej nieustające wsparcie, obecność i wiarę we mnie przez wszystkie lata pracy nad tą rozprawą.

Spis treści

Wykaz skrótów 13

Wprowadzenie 15

Cel i zakres pracy 17

Metodyka badań 26

Rozdział I – Pojęcie kredytu i jego znaczenie w stosunkach konsumenckich 29

1.1 Pojęcie kredytu – ujęcie językowe i systemowe 29

1.1.1 Definicje językowe 30
1.1.2 Etymologia i słownikowe znaczenia obcojęzyczne. 30
1.2 Kredyt w ujęciu ekonomicznym 31

1.2.1 Funkcje kredytu w gospodarce rynkowej 32
1.2.2. Klasyfikacja kredytów z perspektywy ekonomicznej 33
1.2.3. Ryzyko kredytowe – znaczenie ekonomiczne i instytucjonalne 36
1.3 Konsument w relacji kredytowej – definicja i ochrona 40

1.3.1 Wątpliwości interpretacyjne i stanowisko judykatury 42
1.3.2 Kredyt konsumencki a działalność gospodarcza osoby fizycznej 44
1.3.4 Orzecznictwo krajowe i unijne w sprawach kredytowych 45
1.3.5 Znaczenie praktyczne dla kredytobiorców 45
1.4 Definicja konsumenta w prawie europejskim 46
1.4.1 Konsument w dyrektywach unijnych 46
1.4.2 Orzecznictwo TSUE a zakres ochrony konsumenta 47
1.4.3 Konsument jako słabsza strona relacji kontraktowej 47
1.4.4 Ochrona konsumencka a działalność gospodarcza osoby fizycznej 49
1.5 Znaczenie statusu konsumenta w świetle prawa ochrony konsumentów 51

1.5.1 Status konsumenta jako przesłanka zastosowania szczególnej ochrony 51
1.5.2 Uzasadnienie aksjologiczne i funkcjonalne ochrony konsumenta 52
1.5.3 Znaczenie procesowe statusu konsumenta 54
1.5.4. Konsekwencje ustalenia braku statusu konsumenta 55
1.6 System ochrony konsumenta w prawie polskim i unijnym 57

1.6.1 Ochrona konsumenta w prawie Unii Europejskiej 58
1.7 Podsumowanie 64

Rozdział II – Pojęcie i konstrukcja prawna kredytu w prawie polskim 67

2.1 Umowa kredytu bankowego w świetle art. 69 ustawy – Prawo bankowe 67
2.1.1 Definicja umowy kredytu 67
2.2 Charakter prawny umowy kredytu- rozważania w kontekście umowy wzajemnej 70
2.2.1 Normatywne ujęcie umowy wzajemnej i kredytowej 70
2.2.2 Analiza orzecznictwa SN w kontekście art. 487 § 2 K.C. 71
2.2.3 Ekwiwalentność jako kryterium oceny wzajemności świadczeń 73
2.2.4 Argumentacja doktryny za kwalifikacją umowy kredytu jako umowy wzajemnej 74
2.2.5 Krytyka koncepcji wzajemności funkcjonalnej 75
2.2.6 Stanowisko Rzecznika Finansowego 76
2.2.7 Znaczenie uchwał SN z 28 lutego i 5 marca 2025 roku 76
2.2.8 Podsumowanie 77
2.3 Forma umowy kredytu 77
2.4 Ustawowe elementy umowy kredytu 80
2.4.1 Elementy wymagane przez art. 69 ust. 2. Prawo bankowe 80
2.4.2 Komparycja umowy 81
2.4.3 Kwota i waluta kredytu 82
2.4.4 Cel kredytu 83
2.4.5 Terminy i sposób postawienia do dyspozycji kredytobiorcy środków pieniężnych 84
2.5 Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu 86
2.5.1 Weksel własny in blanco 87
2.5.2 Poręczenie wekslowe (awal) 88
2.5.3 Poręczenie (poręczenie cywilne) 89
2.5.4 Przelew (cesja) wierzytelności 89
2.5.5 Zastaw rejestrowy 90
2.5.6 Hipoteka 91
2.6 Okres kredytowania 93
2.6.1 Wprowadzenie 93
2.6.2 Okres wykorzystania kredytu 94
2.6.3 Karencja 95
2.6.4 Terminy spłaty kredytu 95
2.6.4.1 Określenie terminu spłaty 95
2.6.4.2 Zasady obliczania terminów 97

2.7 Zasady spłaty 104
2.7.1. Forma spłaty 104
2.7.2. Miejsce spłaty 105
2.8. Wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany 106
2.8.1. Zasady oprocentowania kredytów 106
2.8.2. Warunki zmiany oprocentowania 108
2.8.3 Prowizje i opłaty 109
2.9 Zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty kredytu 109
2.9.1. Ocena sytuacji finansowej kredytobiorcy 109
2.9.2. Kontrola wykorzystania i spłaty kredytu. 110
2.10 Warunki dokonywania zmian i rozwiązania umowy 111
2.11 Specjalne postanowienia umowne 112
2.11.1 Zagadnienia wstępne 112
2.11.2 Klauzule zabezpieczające 113
2.11.3. Klauzule ochronne (protective covenants) 114
2.11.4. Klauzule nakazujące lub zabraniające podejmowanie określonych działań 116
2.11.5 Klauzule negative pledge 118
2.11.5.1 Konstrukcja klauzul negative pledge 118
2.11.5.2 Zobowiązanie do nierozporządzania nieruchomością do chwili wpisu do hipoteki do księgi wieczystej 119
2.11.5.3 Zobowiązanie do nierozporządzania nieruchomościami nieobciążonymi hipoteką 119
2.11.5.4 Zobowiązanie osób trzecich do nierozporządzania nieruchomościami 120
2.11.5.5 Zobowiązanie osób trzecich do nierozporządzania rzeczą lub prawem zastawionym 121
2.11.5.6 Informowanie banku o rozporządzeniu aktywami 121
2.11.5.7 Zobowiązanie do niezbywania lub nieobciążania przedmiotu zastawu rejestrowego 122
2.12 Klauzula pari passu 122
2.13 Obustronne klauzule stwierdzania niewykonania zobowiązań 123
2.13.1 Klauzula cross default 123
2.13.2 Klauzula cross acceleration 124

2.14 Klauzula wyboru prawa 125
2.15 Klauzula wyboru sądu 126
2.16 Oświadczenia kredytobiorcy 128
2.17 Szczególne postanowienia umowne w przypadku kredytów wspólnych 129
2.18 Koszty kredytu 131
2.18.1 Bankowe koszty kredytu 131
2.18.2 Oprocentowanie kredytu 133
2.18.3 Prowizja za udzielenie kredytu 135
2.18.4 Opłaty związane z kredytem 137
2.18.5 Pozabankowe koszty kredytu lub pożyczki 140
2.19 Podsumowanie 143
Rozdział III – Zasada swobody umów 148
3.1 Zasada swobody umów 148
3.1.1 Wprowadzenie historyczno- normatywne 148
3.1.2 Zakres pojęcia „swobody umów" – ujęcie węższe i szersze 150
3.1.3 Konstytucyjne podstawy zasady swobody umów 155
3.1.4 Swoboda umów w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego 158
3.2 Ograniczenia zasady swobody umów 160
3.2.1 Ograniczenie ustawowe 160
3.2.2 Natura stosunku prawnego 162
3.2.3 Zasady współżycia społecznego 162
3.2.4 Ograniczenia konstytucyjne 163
3.2.5 Ograniczenia wynikające z prawa Unii Europejskiej 167
3.2.6 Ograniczenia wynikające z zasad prawa prywatnego 169
3.2.7 Ograniczenia funkcjonalne i techniczne 172
3.3 Podsumowanie 175
Rozdział IV Niedozwolone postanowienia umowne 177
4.1 Niedozwolone postanowienia umowne w relacjach konsumenckich – przesłanki, skutki i standard wykładni 177
4.1.1 Zakres zastosowania art. 385^1 k.c. i status konsumenta – problemy interpretacyjne 179
4.1.2 Postanowienia nieuzgodnione indywidualnie 182

4.1.3 Przesłanki „rażącego naruszenia interesów konsumenta" i „sprzeczności z dobrymi obyczajami" 185
4.1.3.1. „Dobre obyczaje" jako przesłanka kontroli abuzywności – geneza, funkcja i wykładnia 188
4.1.3.2 Klauzula generalna „rażącego naruszenia interesów konsumenta" – zakres, wykładnia i funkcja ochronna 190
4.1.4 Konsekwencje uznania postanowienia umownego za niedozwolone 193
4.1.4.1. Autonomiczny charakter bezskuteczności abuzywnej 195
4.1.4.2 Kierunki ewolucji stanowiska orzeczniczego w Polsce 196
4.1.4.3 Konsekwencje procesowe i materialnoprawne 196
4.1.5 Mechanizmy kontroli niedozwolonych postanowień umownych: kontrola abstrakcyjna i incydentalna 197
4.1.5.1 Kontrola abstrakcyjna 197
4.1.5.2 Kontrola incydentalna 199
4.1.6 Wzorce umowne jako instrument standaryzacji oraz ich rola w stosunkach konsumenckich 201
4.1.7 Wpływ orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na model kontroli wzorców umownych 204
4.2 Przejrzystość postanowień umownych jako wymóg formalny i materialny (tzw. transparency test) 207
4.2.1 Wymóg przejrzystości w świetle art. 5 dyrektywy 93/13/EWG – zakres i funkcja normatywna 208
4.2.2 Przejrzystość językowa a przejrzystość funkcjonalna (ekonomiczna) – konstrukcyjna dyferencjacja 209
4.2.4 Przejrzystość jako warunek autonomii woli konsumenta 210
4.2.5 Przejrzystość jako element testu abuzywności – rola systemowa 210
4.2.6 Przejrzystość a obowiązki informacyjne – ujęcie porównawcze 211
4.2.7 Obowiązki informacyjne przedsiębiorcy jako element testu przejrzystości 211
4.3 Podsumowanie rozdziału 212
Rozdział V – Typologia wadliwości czynności prawnych oraz jej znaczenie dla ochrony konsumenta 215
5.1 Czynność prawna – ujęcie pojęciowe i systemowe 216
5.2 Pojęcie czynności prawnej w ujęciu konwencjonalnym – analiza doktrynalna 218
5.3 Czynność prawna jako czynność potencjalna i konwencjonalna – ujęcie teoretyczne i praktyczne 219

5.4 Oświadczenie woli jako element strukturalny czynności prawnej w systemie prawa cywilnego 222

5.5 Skutek prawny jako wyznacznik istnienia i skuteczności czynności prawnej – spór doktrynalny i znaczenie praktyczne 226

5.6 Rodzaje wadliwości czynności prawnych w świetle teorii i orzecznictwa 229

5.6.1 Pojęcie wadliwości czynności prawnej 229
5.6.2 Klasyczne typologie wadliwych czynności prawnych 229
5.6.3 Kryteria wyróżniania sankcji – reguły konstytutywne i konsekwencyjne .230
5.6. 4 Bezskuteczność abuzywna jako szczególna forma wadliwości 231
5.6.5 Pluralistyczna koncepcja wadliwości czynności prawnych 232

5.7 Bezwzględna nieważność czynności prawnej w świetle art. 58 k.c. i przesłanek konstrukcyjnych 233

5.7.1 Istota i charakter prawny nieważności bezwzględnej.....233
5.7.2 Przesłanki nieważności bezwzględnej – ujęcie konstrukcyjne i normatywne 233
5.7.3 Odmienność nieważności bezwzględnej od innych postaci wadliwości....234
5.7.4 Funkcje i znaczenie sankcji nieważności bezwzględnej w systemie prawa cywilnego.....235
5.7.5 Elementy konstrukcyjne skutkujące nieważnością bezwzględną czynności prawnej 236
5.7.5.1 Pojęcie i znaczenie przesłanek konstrukcyjnych.....236
5.7.5.2 Rygory prawne i przykłady z orzecznictwa 237
5.7.5.3Wady oświadczenia woli jako przyczyna nieważności.....237
5.7.5.4. Konstrukcyjny formalizm jako narzędzie kontroli obrotu 238
5.7.5.5 Sprzeczność czynności prawnej z ustawą jako przesłanka nieważności bezwzględnej (art. 58 § 1 k.c.) 241
5.7.5.6 Obejście prawa jako przesłanka nieważności czynności prawnej.....249
5.7.5.7 Inny niż nieważność skutek wadliwości czynności prawnej w świetle art. 58 § 1 k.c. 255
5.7.5.8 Zasada częściowej nieważności czynności prawnej w świetle art. 58 § 3 k.c. – *ratio legis*, granice zastosowania oraz relacja do sankcji bezskuteczności częściowej i abuzywności 262
5.7.5.9 Wykładnia orzecznicza i znaczenie „minimalnej treści czynności”....264
5.7.5.10 Kryterium rozsądnego człowieka i rzeczywista wola stron 266
5.7.5.11 Porównanie z konstrukcją bezskuteczności abuzywnej 267

5.7.5.12 Zastosowanie analogiczne i granice normy art. 58 § 3 k.c. 269
5.7.5.13 Przepisy szczególne przewidujące częściową nieważność czynności prawnej 271
5.7.5.14 Podsumowanie i znaczenie praktyczne regulacji dotyczących częściowej nieważności czynności prawnej 273
5.7.6 Nieważność względna czynności prawnej: przesłanki, skutki i konstrukcja prawna 274
5.7.6.1 Nieważność względna jako alternatywa wobec nieważności bezwzględnej 274
5.7.6.2 Charakter prawny wzruszalności i jej miejsce w systemie sankcji..... 277
5.7.6.3 Wady oświadczenia woli jako podstawa zastosowania sankcji wzruszalności 279
5.7.6.4 Uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych czynności 282
5.7.6.5 Terminy i wymogi formalne skutecznego uchylenia się..... 284
5.7.6.6 Autonomiczny charakter oświadczenia o uchyleniu się od skutków czynności prawnej i jego sądowa weryfikacja..... 287
5.7.6.7 Funkcjonalna tożsamość skutków uchylenia się od czynności z nieważnością bezwzględną 290
5.7.6.8 Konwalidacja czynności prawnej po upływie terminu 292
5.7.6.9 Zakres podmiotowy prawa do uchylenia się od skutków czynności .. 295
5.7.6.10 Skutek *ex tunc* i brak możliwości modyfikacji treści czynności prawnej..... 297
5.7.7 Czynność kulejąca (negotium claudicans): konstrukcja bezskuteczności zawieszonej, skutki i znaczenie w systemie prawa cywilnego 299
5.7.7.1 Pojęcie i istota bezskuteczności zawieszonej 299
5.7.7.2 Skutki i charakter prawny czynności zawieszonych..... 301
5.7.7.3 Bezskuteczność zawieszona a zgoda osoby trzeciej 305
5.7.7.4 Cechy charakterystyczne stanu bezskuteczności zawieszonej 308
5.7.7.5 Przesłanki zastosowania art. 63 § 1 k.c. 310
5.7.7.6 Bezskuteczność zawieszona a bezskuteczność abuzywna w kontekście ochrony konsumenta 313
5.7.8 Konwalidacja i konwersja: instytucje uzdrawiania i przekształcania wadliwych czynności prawnych 315
5.7.8.1 Brak regulacji ustawowej a obecność konstrukcji w systemie prawa 315
5.7.8.2 Konwersja i konwalidacja a problematyka czynności nieistniejących320
5.7.8.3 Konwalidacja a zgoda konsumenta w przypadku postanowień abuzywnych 321

5.7.9 Czynność nieistniejąca (negotium non existens): granice pojęcia i jego systemowe znaczenie 322
5.7.9.1 Uwagi wprowadzające i status doktrynalny 322
5.7.9.2 Geneza konstrukcji i stanowiska doktryny 323
5.7.9.3 Krytyka koncepcji i sceptycyzm współczesnej doktryny 324
5.7.9.4 Argumenty za wyróżnieniem koncepcji czynności nieistniejącej 325
5.7.9.5 Ostrożność judykatury i przykłady orzecznicze 325
5.7.9.6 Uwagi końcowe 326
5.8 Bezskuteczność abuzywna jako odrębna sankcja prawa konsumenckiego – charakterystyka systemowa i funkcjonalna 326
5.8.1. Pojęcie bezskuteczności abuzywnej i jej miejsce w systemie prawa cywilnego 326
5.8.2 Geneza i podstawy normatywne bezskuteczności abuzywnej w prawie Unii Europejskiej 329
5.8.3 Charakter deklaratoryjny i automatyzm działania bezskuteczności abuzywnej 331
5.8.4 Obowiązki sądów krajowych i zasada działania z urzędu 333
5.8.5 Zakres skutków prawnych sankcji bezskuteczności abuzywnej 335
5.8.6 Ochrona interesu publicznego i zakaz redukcji 338
5.8.7 Zasada efektywności i obowiązki proceduralne państw członkowskich w świetle dyrektywy 93/13/EWG 340
5.9 Podsumowanie 342
Rozdział VI Przykłady niedozwolonych postanowień umownych 345
6.1 Klauzule określające główne świadczenia stron a ich kontrola abuzywnościowa w świetle art. 385[1] k.c. oraz orzecznictwa TSUE i Sądu Najwyższego 346
6.1.1 *Essentialia negotii* a główne świadczenia stron w rozumieniu dyrektywy 93/13/EWG – zarys teoretyczno-dogmatyczny 346
6.2 Kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej 352
6.2.1 Poprawność terminologiczna 352
6.2.2 Charakterystyka konstrukcji kredytu indeksowanego i denominowanego 353
6.2.3 Zastosowanie w praktyce bankowej i wpływ na rynek kredytów hipotecznych 355
6.2.4 Konsekwencje gospodarcze i społeczne zjawiska 358
6.2.5 Klauzule waloryzacyjne w kredytach waloryzowanych do kursu waluty obcej – konstrukcja prawna i standardy przejrzystości 360
6.2.6 Charakter niedozwolonych postanowień umownych 363

6.2.7 Wykaz klauzul abuzywnych w umowach kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej 371
6.3 Klauzula zmiennego oprocentowania 439
6.4 Konstrukcja klauzuli zmiennego oprocentowania opartej na WIBOR 443
6.4.1 Standard przejrzystości w świetle orzecznictwa TSUE 445
6.4.2 WIBOR jako wskaźnik referencyjny – zgodność z BMR a przejrzystość kontraktowa 447
6.4.3 Orzecznictwo krajowe – przypadki eliminacji klauzul WIBOR 449
6.4.4 Charakter sankcji i systemowa kwalifikacja skutków 451
6.4.5 Znaczenie systemowe i kierunki interpretacyjne 453
Rozdział VII – Kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej oraz mechanizmy zmiennego oprocentowania w ujęciu komparatystycznym 456
7.1. Uwagi wprowadzające- znaczenie badań komparatystycznych 456
7.2. Kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej- ujęcie komparatystyczne i ekonomiczne 457
7.2.1. Australia 469
7.2.2. Austria 471
7.2.3. Chorwacja 474
7.2.4. Węgry 477
7.2.5. Serbia 479
7.2.6. Rumunia 482
7.2.7. Hiszpania 484
Podsumowanie 488
Rozdział VIII- Skutki prawne niedozwolonych postanowień umownych w umowach kredytowych 490
8.1.1. Znaczenie sankcji bezskuteczności abuzywnej jako szczególnej formy wadliwości czynności prawnych 490
8.1.2. Rola dyrektywy 93/13/EWG i orzecznictwa TSUE w kształtowaniu konsekwencji prawnych klauzul abuzywnych 494
8.1.3. Funkcje sankcji: ochrona konsumenta, przywrócenie równowagi kontraktowej, prewencja wobec banków 496
8.2. Skutki procesowe 498
8.2.1. Obowiązek badania abuzywności z urzędu przez sądy krajowe 498
8.2.2. Deklaratoryjny charakter orzeczenia sądu i brak możliwości modyfikacji treści postanowienia 499
8.2.3. Skutki procesowe eliminacji klauzul 500
8.3. Skutki materialnoprawne 501

8.3.1. Eliminacja klauzul waloryzacyjnych do kursu waluty obcej 501
8.3.2. Eliminacja klauzul zmiennego oprocentowania 503
8.3.2.1. Scenariusz pierwszy. Brak klarownego mechanizmu obliczania oprocentowania i jego zmiany 505
8.3.2.2. Scenariusz drugi. Eliminacja WIBOR przy pozostawieniu marży 508
8.3.2.3. Scenariusz trzeci. Eliminacja WIBOR połączona z wadliwym oznaczeniem marży 512
3.2.4. Scenariusz czwarty. Klauzula WIBOR zgodna z prawem unijnym, natomiast marża określona wadliwie 515
8.4.3. Potrącenie jako mechanizm kompensacyjny 520
8.4.4. Przedawnienie roszczeń 523
8.4.5. Konsekwencje systemowe i praktyczne 524
9. Wnioski 526
Wnioski de lege lata 526
Postulaty de lege ferenda 528
Bibliografia: 531

Wykaz skrótów

Akty prawne i publikatory:

Dz.U.	- Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE	- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
k.c.	- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769
k.p.c.	- Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2023 r. poz. 614, art. 18
k.p.	- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 277, 807
u.k.s.c.	- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 959, 1237, z 2025 r. poz. 769
pr. bank.	- Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222
k.s.h.	- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych, tj. Dz.U z 2024 r. poz. 18, 96
u.o.k.i.k.	- Ustawa z 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, Dz. U. z 2024 r. poz. 1616, z 2025 r. poz. 794
u.k.w.h.	- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 341
u.k.k.	- Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146
u.k.h.	- Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 720
BMR	- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie indeksów stosowanych jako wskaźniki referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do pomiaru wyników funduszy inwestycyjnych i

zmieniające dyrektywy 2008/48/WE i 2014/17/UE oraz
rozporządzenie (UE) nr 596/2014

Organy i sądy

TSUE	- Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
SN	- Sąd Najwyższy
NSA	- Naczelny Sąd Administracyjny
SA	- Sąd Apelacyjny
SO	- Sąd Okręgowy
SR	- Sąd Rejonowy
WSA	- Wojewódzki Sąd Administracyjny
UOKiK	- Urząd ochrony Konsumenta i Konkurencji
KIO	- Krajowa Izba Odwoławcza

Źródła orzecznictwa i publikatory

EPS	- Europejski Przegląd Sądowy
OSNCP	-Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Pracy
OSP	- Orzecznictwo Sądów Polskich
PiP	- Państwo i Prawo
PIW	- Prawo i Więź
PS	- Przegląd Sądowy
PPH	- Przegląd Prawa Handlowego
PPP	- Przegląd Prawa Publicznego
Rej.	- Rejent
MoP	- Monitor Prawniczy
CBOSA	- Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych
LEX	- System Informacji Prawnej LEX
TPP	- Transformacje Prawa Prywatnego

Wprowadzenie

W strukturze współczesnej gospodarki rynkowej kredyt stanowi podstawowy instrument finansowania i alokacji kapitału. W ujęciu ekonomicznym pełni funkcję pomostu między ograniczonymi zasobami a potrzebami podmiotów rynku; w ujęciu prawnym jest konstrukcją kontraktową, której poprawność i przejrzystość bezpośrednio wpływają na stabilność obrotu oraz zaufanie do instytucji finansowych. Od lat kredyt pozostaje przedmiotem wnikliwej analizy w doktrynie i judykaturze, jak również w praktyce bankowej.

Różnice kompetencyjne między podmiotami profesjonalnymi a konsumentami determinują ramy ochronne. Banki dysponują zapleczem prawnym i analitycznym (własnym lub powierzonym wyspecjalizowanym doradcom), pozwalającym rzetelnie ocenić koszt i ryzyko kredytu. Konsument zaciągający zobowiązanie takiego zaplecza zwykle nie posiada. Powstaje asymetria informacyjna, obejmująca rozumienie wartości pieniądza w czasie, metod wyliczania rat, ryzyka stopy procentowej i konstrukcji kosztów całkowitych. To ona uzasadnia podwyższony standard przejrzystości (transparentności) oraz szczególną ochronę świadomości i woli po stronie konsumenta.

Etymologia słowa „kredyt" (*credere* – wierzyć) przypomina, że rdzeniem relacji kredytowej jest zaufanie. Równowagę kontraktową można budować dwiema drogami: po pierwsze, przez realne podnoszenie kompetencji informacyjnych kredytobiorcy (jasne ujawnienie kosztu całkowitego, ryzyka stopy, harmonogramu obciążeń); po drugie, przez systemowe środki ochronne, które kompensują deficyt wiedzy po stronie konsumenta i przeciwdziałają wykorzystaniu przewagi informacyjnej przez podmiot profesjonalny. Oba kierunki powinny się uzupełniać.

Specyfika praktyki bankowej polega na posługiwaniu się wzorcami umownymi (umowami adhezyjnymi). W warunkach masowości i standaryzacji szczególnego znaczenia nabiera transparentność postanowień dotyczących kosztów i ryzyka, zwłaszcza w umowach waloryzowanych do kursu waluty obcej oraz umowami ze zmienną stopą procentową, odwołującą się do wskaźników referencyjnych (np. WIBOR). Mechanizmy te muszą opierać się na weryfikowalnych kryteriach i być sformułowane w sposób pozwalający przeciętnemu konsumentowi ocenić przyszłe obciążenia, bez elementów arbitralności czy warunkowości wynagrodzenia banku.

Konsekwencją naruszenia standardów równowagi i przejrzystości są sankcje prawa cywilnego. Centralne miejsce zajmuje bezskuteczność abuzywna: postanowienia niedozwolone nie wiążą konsumenta z mocy ustawy. Eliminacja klauzul może pozwolić

na utrzymanie umowy w mocy, o ile jest to możliwe bez naruszania istoty świadczeń i bez „dopisywania" nowych mechanizmów; gdy to niemożliwe, dochodzi do upadku umowy kredytu bankowego. Rola sądu nie polega na kreowaniu alternatywnych rozwiązań (zwłaszcza w oparciu o klauzule generalne), lecz na stwierdzeniu bezskuteczności i ocenie możliwości dalszej wykonalności umowy.

W doktrynie toczy się spór co do kwalifikacji kredytu na gruncie art. 487 § 2 k.c., jednak pogląd dominujący przyjmuje, że umowa kredytu nie jest umową wzajemną sensu stricto. Jest to umowa dwustronnie zobowiązująca i odpłatna, lecz świadczenia stron nie mają cechy jednoczesności ani normatywnej ekwiwalentności: bank oddaje środki do dyspozycji kredytobiorcy (zwykle uprzednio i jednorazowo lub w transzach), a po stronie kredytobiorcy powstaje obowiązek zwrotu kapitału i zapłaty wynagrodzenia w czasie. Sama odpłatność (odsetki, prowizje) nie przesądza o wzajemności w rozumieniu kodeksowym. Konsekwencje tej kwalifikacji są praktyczne: osłabiają podstawy do stosowania konstrukcji wymagających wzajemności i jednoczesności świadczeń (np. prawa zatrzymania), natomiast kierują rozliczenia, po eliminacji klauzul lub upadku umowy, ku teorii dwóch kondykcji oraz, jeśli spełnione są przesłanki z art. 498–505 k.c., ku potrąceniu jako technice kompensacyjnej.

Niniejsza rozprawa lokuje się na styku prawa cywilnego i prawa ochrony konsumenta, z uwzględnieniem kontekstu prawa bankowego. Jej celem jest rekonstrukcja i ocena standardu ochronnego w prawie polskim na tle prawa Unii Europejskiej, ze szczególnym naciskiem na: a) transparentność mechanizmów oprocentowania i klauzul przeliczeniowych, b) konstrukcyjny charakter umowy kredytu i jego skutki dla rozliczeń, c) naturę i skutki bezskuteczności abuzywnej, d) granice ingerencji sądu w treść stosunku, e) praktykę rozliczeń (teoria dwóch kondykcji, potrącenie) po eliminacji nieuczciwych postanowień.

Cel i zakres pracy

Głównym problemem naukowym zgłębianym w rozprawie doktorskiej jest uwarunkowanie zaistnienia sankcji bezskuteczności abuzywnej umowy kredytu zawartej w reżimie stosunków konsumenckich.

Głównym celem niniejszej rozprawy jest przeprowadzenie wszechstronnej analizy charakteru prawnego, funkcji oraz skutków sankcji bezskuteczności abuzywnej w umowach kredytu bankowego zawieranych w reżimie konsumenckim. Analiza ta obejmuje zarówno punkt widzenia instytucji finansowych, jak i konsumentów, ze szczególnym uwzględnieniem systemowego miejsca tej sankcji wśród pozostałych instrumentów prawa cywilnego. W szczególności chodzi o jej relacje do klasycznych konstrukcji nieważności bezwzględnej, wzruszalności oraz bezskuteczności zawieszonej. W ramach pracy podjęto próbę oceny, w jaki sposób sankcja bezskuteczności abuzywnej wpływa na strukturę umowy kredytu, jej wykonalność, stabilność obrotu oraz trwałość stosunku zobowiązaniowego jako całości. Rozważania te uwzględniają nie tylko przepisy prawa krajowego, lecz również standardy ochrony konsumenta wywodzące się z prawa Unii Europejskiej, w szczególności z dyrektywy 93/13/EWG, orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Przyjęty cel zrealizowany został w oparciu o wyodrębnione cele szczegółowe.

Cele szczegółowe:

1) Analiza ekonomicznych i funkcjonalnych podstaw konstrukcji kredytu jako zjawiska prawno- ekonomicznego oraz jego roli w obrocie gospodarczym i relacjach asymetrycznych (konsument - profesjonalista).
2) Wskazanie definicji pojęcia kredytu w ujęciu cywilnoprawnym i ekonomicznym, jako punktu wyjścia dla rozważań nad jego regulacją i ochroną stron słabszych.
3) Przedstawienie ewolucji i cech konstrukcyjnych umowy kredytu w prawie polskim (art. 69 Prawa bankowego), w tym jej elementów przedmiotowo istotnych, charakteru wzorca i roli regulacyjnej prawa bankowego.
4) Wskazanie, które elementy umowy kredytu są najczęściej nośnikiem klauzul niedozwolonych i jak konstruowana jest jej treść w praktyce rynkowej.
5) Wskazanie zakresu zasady swobody umów w relacjach konsumenckich oraz granic tej swobody w świetle art. 353^1 k.c., art. 58 § 1–3 k.c. i dyrektywy 93/13/EWG.

6) Podstawienie relacji między autonomią woli stron a przymusem regulacyjnym w ochronie konsumenta jako podstawy legitymizacji sankcji ingerujących w treść czynności prawnych.
7) Analiza przesłanek uznania postanowienia umownego za niedozwolone (art. 385^1 § 1 k.c.), z uwzględnieniem wykładni sądowej i unijnej.
8) Wyjaśnienie funkcji kontroli abuzywności – w tym jej prewencyjnego, ochronnego i restytucyjnego charakteru.
9) Umiejscowienie sankcji bezskuteczności abuzywnej w ogólnym systemie sankcji prawa cywilnego (nieważność, wzruszalność, bezskuteczność zawieszona, nieistnienie czynności), z uwzględnieniem jej specyfiki materialnoprawnej, proceduralnej i instytucjonalnej.
10) Zbadanie czy bezskuteczność abuzywna ma charakter odrębnej sankcji systemowej, czy też stanowi odmianę jednej z znanych prawu cywilnemu sankcji.
11) Zidentyfikowanie najczęściej występujących klauzul niedozwolonych w umowach kredytu.
12) Przeanalizowanie skutków eliminacji niedozwolonych postanowień umownych dla struktury umowy kredytu bankowego, zarówno w aspekcie jej dalszego obowiązywania, jak i możliwości jej trwałej bezskuteczności.

W niniejszej rozprawie przyjęto tezę główną, zgodnie z którą słabsza pozycja konsumenta, wynikająca z braku specjalistycznej wiedzy prawnej, ekonomicznej i finansowej, w konfrontacji ze złożoną konstrukcją prawną umowy kredytu bankowego sprzyja wykorzystywaniu przez instytucje finansowe postanowień abuzywnych. Teza ta odzwierciedla kluczowy problem współczesnego rynku finansowego, jakim jest asymetria informacyjna i kompetencyjna, prowadząca w praktyce do zachwiania równowagi kontraktowej na niekorzyść konsumenta.

W ramach tej ogólnej tezy sformułowano w toku badań szereg hipotez szczegółowych odnoszących się do sankcji bezskuteczności postanowień abuzywnych w umowach kredytu bankowego. Sankcja ta została potraktowana jako autonomiczny instrument prawa cywilnego, który łączy w sobie funkcję ochronną, chroniąc konsumenta przed nieuczciwymi postanowieniami, z funkcją restytucyjną, przywracającą ekwiwalentność świadczeń, oraz funkcją prewencyjną, zniechęcającą instytucje finansowe do stosowania

klauzul niedozwolonych. Tak rozumiany mechanizm równoważy asymetrię stron oraz wyznacza granice swobody umów w relacjach konsument a profesjonalista.

Hipotezy:

1. Charakter sankcji bezskuteczności abuzywnej

H1: Sankcja bezskuteczności postanowień abuzywnych w umowach kredytu bankowego ma charakter materialnoprawny i działa z mocy samego prawa. Jej skutek powstaje niezależnie od inicjatywy kredytobiorcy oraz niezależnie od rozstrzygnięcia sądu. Niedozwolone postanowienie nie wywołuje skutków prawnych od chwili zawarcia umowy, natomiast orzeczenie sądu ma jedynie charakter deklaratoryjny i potwierdza istniejący stan prawny.

H2: Bezskuteczność abuzywna obejmuje wyłącznie zakwestionowane postanowienie. Trwała bezskuteczność całej umowy jest skutkiem wyjątkowym i następuje jedynie wtedy, gdy usunięcie klauzuli uniemożliwia dalsze wykonywanie umowy w sposób zgodny z wolą stron.

2. Bezskuteczność abuzywna jako odrębna sankcja

H3: Bezskuteczność abuzywna stanowi odrębną kategorię wadliwości czynności prawnych, różną od nieważności bezwzględnej, nieważności względnej i wzruszalności. Jest to konstrukcja szczególna, która łączy funkcję ochronną i restytucyjną, zapewniając jednocześnie efekt prewencyjny wobec instytucji finansowych.

H4: Eliminacja postanowień abuzywnych wywołuje skutek *ex tunc*. Oznacza to, że świadczenia spełnione na podstawie klauzul niedozwolonych stają się świadczeniami nienależnymi i podlegają zwrotowi na zasadach prawa zobowiązań.

3. Zakres dopuszczalnego uzupełniania luki po klauzuli abuzywnej

H5: W aktualnym stanie prawnym brak jest podstaw do automatycznego uzupełniania luki po postanowieniu abuzywnym przepisami dyspozytywnymi, zasadami słuszności lub zwyczajem, jeżeli prowadziłoby to do przywrócenia równowagi kontraktowej z korzyścią dla banku. Luka powstała po usunięciu klauzuli abuzywnej może być wypełniona jedynie za świadomą i dobrowolną zgodą kredytobiorcy.

4. Postanowienia dotyczące oprocentowania i wskaźników referencyjnych

H6: Postanowienia dotyczące zmiennego oprocentowania w umowach kredytu bankowego, w tym odnoszące się do wskaźników referencyjnych, podlegają ocenie pod kątem abuzywności, jeżeli nie zostały indywidualnie uzgodnione i nie spełniają wymogu przejrzystości. Przejrzystość obejmuje zarówno jasność językową, jak i możliwość oceny skutków ekonomicznych postanowienia przez przeciętnego kredytobiorcę.

H7: Zgodność wskaźnika referencyjnego z regulacjami nadzorczymi nie wyłącza oceny jego abuzywności w świetle prawa cywilnego ani obowiązków informacyjnych banku wobec kredytobiorcy. Instytucja finansowa powinna wykazać, że kredytobiorca został należycie poinformowany o ryzyku zmian stopy procentowej i że mechanizm oprocentowania został przedstawiony w sposób zrozumiały.

H8: Eliminacja klauzuli określającej zmienne oprocentowanie jako elementu świadczenia głównego może prowadzić do trwałej bezskuteczności umowy, jeżeli brak mechanizmu oprocentowania uniemożliwia jej dalsze wykonywanie i brak jest normy dyspozytywnej, która mogłaby wypełnić powstałą lukę.

5. Rola sądu krajowego i charakter orzeczenia

H9: Sąd krajowy ma obowiązek zbadania z urzędu abuzywności postanowień umownych w relacjach bank–kredytobiorca, niezależnie od stanowiska stron. Uchybienie temu obowiązkowi narusza zasadę skutecznej ochrony kredytobiorcy.

H10: Orzeczenie sądu stwierdzające abuzywność ma charakter deklaratoryjny – nie tworzy stanu bezskuteczności, lecz jedynie go ujawnia. Stan ten powstaje z mocy prawa już w chwili zawarcia umowy.

6. Obowiązek informacyjny sądu wobec kredytobiorcy

H11: Obowiązek informacyjny sądu obejmuje konieczność pouczenia kredytobiorcy o skutkach stwierdzenia abuzywności. W szczególności sąd powinien poinformować o możliwości trwałej bezskuteczności umowy i o konsekwencjach restytucyjnych, jakie się z tym wiążą.

H12: Wyrażenie przez kredytobiorcę świadomej zgody na utrzymanie umowy po eliminacji klauzuli abuzywnej stanowi warunek dopuszczalności uzupełnienia powstałej luki.

7. Skutki proceduralne i rozliczeniowe po stwierdzeniu abuzywności

H13: Brak jednoznacznych przepisów proceduralnych dotyczących rozliczeń po stwierdzeniu abuzywności powoduje rozbieżności praktyczne, w szczególności co do momentu przedawnienia roszczeń restytucyjnych, zasad potrącenia i ciężaru dowodu. W prawie cywilnym brak jest jednolitej regulacji tego problemu, dlatego sądy muszą stosować ogólne zasady prawa zobowiązań i bezpodstawnego wzbogacenia.

H14: Ujednolicenie praktyki w zakresie rozliczeń po stwierdzeniu abuzywności wymaga przyjęcia koncepcji kondykcji niezależnych, zgodnej z funkcją ochronną prawa cywilnego oraz zasadą pełnej restytucji. Model ten eliminuje asymetrię kontraktową i wzmacnia efekt prewencyjny sankcji.

W rozdziale I szczegółowo omówiono pojęcie kredytu, wyjaśniając jego etymologiczne korzenie i definicje w różnych językach, wskazując na wspólne dla wszystkich definicji elementy -zaufanie i odroczona płatność. Scharakteryzowano kredyt z perspektywy ekonomicznej, opisując jego kluczowe funkcje w gospodarce rynkowej, takie jak alokacyjna, redystrybucyjna czy stymulacyjna oraz przedstawia klasyfikację kredytów według różnych kryteriów. Ryzyko kredytowe jest nierozerwalne związane z umową kredytu, z tego powodu, omówiono jego rodzaje, źródła a także metody zarządzania ryzykiem, z uwzględnieniem znaczenia dla stabilności systemu finansowego. Podmiotem umowy kredytowej jest z jednej strony bank lub inna instytucja finansowa a z drugiej konsument (jako osoba cywilna lub podmiot prowadzący dzielność gospodarczą). Kolejno omówiono status konsumenta w relacji kredytowej w prawie polskim i europejskim. Rozważania kończą rozważania nad powodami i sposobami, chroniony konsumenta jako „słabszej strony" umowy, w oparciu o orzecznictwo sądowe i regulacje unijne.

Rozdział II wyjaśnia pojęcie i konstrukcję prawną kredytu w polskim prawie bankowym, szczegółowo analizując umowę kredytu bankowego w świetle art. 69 ustawy Prawo bankowe. Omówiono definicję umowy kredytu, jej cechy konstrukcyjne, takie jak konsensualność, dwustronny charakter i odpłatność, a także kwestię wzajemności świadczeń, co jest przedmiotem obszernej dyskusji w orzecznictwie i doktrynie. Sprecyzowano wymaganą formę pisemną umowy oraz szczegółowo przywołano jej ustawowe elementy, w tym identyfikację stron, kwotę i walutę, cel kredytu, terminy spłaty i udostępnienia środków, sposób zabezpieczenia (np. weksel, poręczenie, zastaw,

hipoteka) oraz warunki oprocentowania. Ponadto objaśniono zasady obliczania terminów w dniach, tygodniach, miesiącach i latach, z uwzględnieniem dni wolnych od pracy.

W rozdziale III omówiono zasadę swobody umów w polskim prawie cywilnym, wyjaśniając jej historyczne korzenie oraz ewolucję normatywną, w tym jej zakotwiczenie w Kodeksie cywilnym. Przedstawiono węższe i szersze ujęcie tej zasady, podkreślając jej znaczenie jako ogólnej zasady prawa cywilnego z podstawami konstytucyjnymi. Analizie poddano również ograniczenia swobody umów, wynikające z przepisów ustawowych, natury stosunku prawnego, zasad współżycia społecznego, a także z prawa Unii Europejskiej i naczelnych zasad prawa prywatnego, ukazując złożony kontekst regulacji.

W rozdziale IV scharakteryzowano asymetrię między przedsiębiorcą a konsumentem, uzasadniając na gruncie współczesnego prawa cywilnego konieczność ochrony konsumentów przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi. Zaprezentowano przesłanki abuzywności klauzul i rażące naruszenie interesów konsumenta zwrócono uwagę, że są to warunki kumulatywne. Zwrócono uwagę na konsekwencje prawne klauzul, które stają się bezskuteczne z mocy prawa, oraz na rolę orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w kształtowaniu standardów ochronnych, w tym obowiązku sądów do samodzielnego badania ich abuzywności. Poddano analizie mechanizmy kontroli wzorców umownych, zarówno abstrakcyjnych, jak i incydentalnych, oraz znaczenie przejrzystości postanowień dla zapewnienia świadomej autonomii woli konsumenta.

W rozdziale V szczegółowo omówiono problematykę wadliwości czynności prawnych oraz jej znaczenie dla ochrony konsumenta. Scharakteryzowano pojęcie czynności prawnej oraz rodzaje wadliwości czynności prawnych, a także poddano analizie bezskuteczność abuzywną rozumianą jako odrębną sankcję prawa konsumenckiego. Bezskuteczność abuzywna posiada charakter jednostronny i ochronny, służy wyłącznie interesom konsumenta jako strony słabszej. Sankcja ta ma za zadanie zapobiegać nieuczciwym praktykom rynkowym. W rozdziale wskazano, że sankcja swoim zakresem nie obejmuje umowy w całości, a odnosi się tylko do konkretnego postanowienia. Co więcej z uwagi na systemowy i publicznoprawny wymiar ochrony konsumenckiej, sankcja ta pełni również funkcję ochrony interesu publicznego.

Rozdział VI opisuje przykłady niedozwolonych postanowień umownych w kredytach hipotecznych. W rozdziale wskazano klauzule określające główne świadczenia stron ich kontrolę abuzywnościową w świetle art. 385^1 k.c. oraz orzecznictwa TSUE i Sądu Najwyższego. Scharakteryzowano konstrukcję kredytu indeksowanego i denominowanego, a także przedstawiono konsekwencje gospodarcze oraz społeczne udzielanych kredytów. Ponadto przedstawiono porównanie klauzul abuzywnych występujących w umowach kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej w różnych bankach w latach 2002-2010.

Rozdział VII uzasadnia znaczenie analizy porównawczej w ocenie umów kredytu bankowego, koncentrując się na dwóch grupach klauzul: waloryzacyjnych do kursu waluty obcej oraz zmiennego oprocentowania, odwołujących się do wskaźników referencyjnych. Wskazano, że w wielu jurysdykcjach postanowienia te prowadziły do przerzucenia nieproporcjonalnego ryzyka kursowego oraz stopy procentowej na kredytobiorców, a jednocześnie umożliwiały bankom jednostronną modyfikację kosztu długu, naruszając tym samym wymóg przejrzystości i równowagi kontraktowej wynikający z prawa unijnego.

W części porównawczej przedstawiono genezę i skalę kredytów waloryzowanych (Australia, Austria, Chorwacja, Węgry, Serbia, Rumunia) oraz ich uwarunkowania ekonomiczne, takie jak liberalizacja finansowa, napływ kapitału zagranicznego, różnice stóp procentowych i boom kredytowy na rynku mieszkaniowym. Pokazano zróżnicowane reakcje regulacyjne i nadzorcze: od wczesnych standardów informacyjnych i ograniczeń (Austria) po ustawowe konwersje i ingerencje w oprocentowanie (Węgry, Chorwacja, Serbia). Szczególne znaczenie miała aprecjacja franka szwajcarskiego, zwłaszcza po 2015 r., która spowodowała gwałtowne wzrosty rat, zwiększenie udziału kredytów zagrożonych, nasilenie egzekucji i poważne koszty społeczne.

Analizując wskaźniki referencyjne, rozdział omawia hiszpański IRPH i wynikające z niego standardy testu przejrzystości. Mimo oficjalnego charakteru wskaźnika wymaga się, by kredytobiorca mógł zrozumieć mechanizm jego kalkulacji i oszacować długofalowe skutki ekonomiczne. Brak takiej możliwości otwiera drogę do kontroli abuzywności. Porównanie IRPH z WIBOR prowadzi do wniosku, że także w Polsce niezbędna jest materialna, a nie wyłącznie językowa przejrzystość klauzul odsyłających do wskaźników referencyjnych, połączona z rzetelnym ujawnieniem ryzyka oraz realnych alternatyw.

Rozdział kończy się wnioskiem systemowym: klasyczna, reaktywna ochrona wynikająca z sankcji bezskuteczności abuzywnej, działającej z mocy prawa, bywa spóźniona wobec długiego horyzontu umów kredytów hipotecznych. Potrzebne są narzędzia prewencyjne, obejmujące twarde standardy informacyjne, ograniczenia produktowe oraz makroostrożnościowe mechanizmy hamujące nadmierny rozwój akcji kredytowej. Wymagana jest również spójna koordynacja unijna, ponieważ problemy waloryzacji i wskaźników referencyjnych mają charakter transgraniczny i bezpośrednio wpływają na stabilność rynku finansowego Unii Europejskiej.

Rozdział VIII przedstawia kompleksowy model sankcji bezskuteczności abuzywnej w umowach kredytu bankowego oraz jej konsekwencje dla struktury, wykonalności i rozliczeń stron. Punktem wyjścia jest autonomiczny, materialnoprawny, działający z mocy prawa charakter sankcji z art. 385^1 § 1 k.c., której stwierdzenie przez sąd ma wyłącznie charakter deklaratoryjny. W nawiązaniu do standardów prawa Unii Europejskiej rozdział akcentuje obowiązek sądu badania z urzędu, wymóg przejrzystości i przewidywalności kosztów, zakaz „uzdrawiania" klauzul oraz pierwszeństwo woli kredytobiorcy przy podejmowaniu decyzji, czy umowa ma być utrzymana po eliminacji warunku, czy też uznana za bezskuteczną w całości.

W części funkcjonalnej ukazano trójczłonowy sens sankcji: po pierwsze ochronny, polegający na uwolnieniu kredytobiorcy od skutków warunków nieuzgodnionych indywidualnie i nieprzejrzystych; po drugie restytucyjny, przywracający równowagę kontraktową poprzez mechanizm odrębnych kondykcji; po trzecie prewencyjny, zniechęcający instytucje finansowe do stosowania postanowień nieuczciwych.

W skutkach procesowych rozdział porządkuje: obowiązek sądu badania abuzywności z urzędu, deklaratoryjność rozstrzygnięć, niedopuszczalność konwalidacji oraz ograniczone, wyjątkowe warunki sięgania po normy dyspozytywne (wyłącznie w interesie kredytobiorcy i za jego świadomą zgodą). W skutkach materialnoprawnych analizie poddano eliminację klauzul waloryzacyjnych i klauzul zmiennego oprocentowania, w tym odwołań do wskaźników referencyjnych, prezentując cztery scenariusze: brak przejrzystego mechanizmu; usunięcie wskaźnika przy pozostawieniu marży; usunięcie zarówno wskaźnika, jak i wadliwej marży (np. określonej w procentach zamiast w punktach procentowych); wskaźnik zgodny z prawem, lecz marża wadliwa.

Dla każdego scenariusza wskazano możliwe konsekwencje: utrzymanie umowy z samą marżą albo samym wskaźnikiem, utrzymanie jako nieoprocentowanej (wyłącznie

za wyraźną zgodą kredytobiorcy) albo upadek całości, gdy po eliminacji nie da się określić świadczeń głównych bez sądowego uzupełniania.

Część rozliczeniowa opiera się na paradygmacie dwóch kondykcji: kredytobiorca dochodzi zwrotu świadczeń nienależnych (rat, odsetek, prowizji i innych), a bank zwrotu kapitału. Podstawowym i przejrzystym mechanizmem kompensacyjnym jest potrącenie (art. 498–505 k.c.), przy jednoczesnym ograniczeniu prawa zatrzymania, zwłaszcza tam, gdzie potrącenie jest możliwe, a zatrzymanie mogłoby naruszać skuteczną ochronę kredytobiorcy. W zakresie przedawnienia rozdział rozróżnia: po stronie kredytobiorcy, dłuższy reżim ochronny liczony od momentu uzyskania realnej wiedzy o abuzywności; po stronie banku, trzyletni termin od chwili powzięcia wiadomości o bezskuteczności, w praktyce związany z reklamacją lub wezwaniem do zapłaty, z uwzględnieniem przepisów przejściowych dla umów zawartych przed nowelizacją z 2018 r.

Całość prowadzi do wniosku, że sankcja bezskuteczności abuzywnej w umowach kredytu bankowego jest instrumentem systemowym: zapewnia realną ochronę jednostkową, wymusza transparentność wzorców bankowych i stabilizuje standardy rynkowe bez naruszania zakazu sądowego „naprawiania” nieuczciwych postanowień.

Metodyka badań

Celem niniejszej dysertacji jest systemowa analiza konstrukcji i skutków bezskuteczności abuzywnej postanowień umownych zawartych w umowach kredytowych, które zostały zawarte w reżimie stosunków konsumenckich. Przedmiotem szczegółowego badania są klauzule abuzywne występujące w tego rodzaju umowach, w szczególności dotyczące mechanizmów indeksacyjnych, przeliczeniowych oraz oprocentowania zmiennego, a także charakter prawny sankcji ich eliminacji, jej relacja do pozostałych rodzajów wadliwości czynności prawnych oraz rola w strukturze ochrony konsumenta na gruncie prawa krajowego i unijnego. W toku prowadzonych badań zastosowano komplementarne metody badawcze, odpowiadające złożoności analizowanej problematyki.

Podstawową metodą zastosowaną w pracy jest metoda formalno-dogmatyczna, stanowiąca klasyczne narzędzie badania prawa cywilnego. Pozwala ona na rekonstrukcję obowiązujących norm prawnych, ich systematyzację oraz analizę wzajemnych relacji między nimi, w tym również relacji między regulacjami krajowymi a przepisami prawa unijnego[1]. W tym zakresie szczególną uwagę poświęcono art. 385^2–385^3 k.c., dyrektywie 93/13/EWG oraz orzecznictwu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, które w sposób istotny kształtuje wykładnię sankcji bezskuteczności abuzywnej w krajowych porządkach prawnych[2].

Zastosowana w dysertacji metoda hermeneutyczna umożliwia pogłębioną wykładnię tekstów prawnych, z uwzględnieniem ich aksjologicznego i funkcjonalnego kontekstu[3]. Szczególnie istotna okazała się analiza pojęć takich jak „rażące naruszenie interesów konsumenta", „dobre obyczaje" czy „postanowienie nieuzgodnione indywidualnie", których wykładnia ewoluuje zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie TSUE. Metoda hermeneutyczna pozwala również na zintegrowanie wykładni krajowej z wykładnią prawa unijnego w świetle zasady skuteczności (*effet utile*)[4].

---

[1] Kędzierski D. V., Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych, Transformacja Prawa Prywatnego 3/2018 ISSN 1641-1609, Kraków 2019, s 13 i n.

[2] Mikłaszewicz P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 208-217; Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

[3] Kędzierski D. V., Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych, Transformacja Prawa Prywatnego 3/2018 ISSN 1641-1609, Kraków 2019, s 13 i n.

[4] Por. Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250; wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470; wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C 570/21, ECLI: ECLI:EU:C:2023:456 i in.

W pracy zastosowano również metodę prawnoporównawczą, pozwalającą na zestawienie rozwiązań przyjętych w prawie polskim z regulacjami funkcjonującymi w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Jej celem było nie tylko ukazanie podobieństw i różnic w konstrukcjach prawnych dotyczących postanowień abuzywnych, lecz także identyfikacja wspólnych problemów strukturalnych oraz skutecznych instrumentów ochrony konsumentów. Metoda ta umożliwiła pogłębione zbadanie funkcjonowania klauzul dotyczących zmiennego oprocentowania, mechanizmów przeliczeniowych i ustalania kursów walut w różnych porządkach prawnych, a także ocenę skutków eliminacji tych postanowień dla dalszego obowiązywania umowy kredytu. Pozwoliło to na sformułowanie wniosków de lege ferenda w oparciu o sprawdzone rozwiązania zagraniczne oraz orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w szczególności w sprawach dotyczących nieuczciwych warunków umownych[5].

W pracy wykorzystano także metodę socjologiczną badania prawa, służącą zrozumieniu funkcji normy prawnej w kontekście realiów społecznych[6]. Pozwala ona na osadzenie sankcji bezskuteczności abuzywnej w szerokim kontekście społeczno-gospodarczym, uwzględniającym masowość stosowania wzorców umownych w relacjach kredytowych, asymetrię informacyjną oraz złożoność produktów finansowych[7]. W tej perspektywie sankcja ta nie pełni jedynie roli środka ochrony indywidualnej, ale stanowi także mechanizm kształtowania standardów postępowania przedsiębiorców.

Dopełnieniem wywodów o charakterze teoretycznym było zastosowanie metody empirycznej, polegającej na analizie wybranych postanowień umownych zawartych w rzeczywistych umowach kredytowych zawieranych w reżimie stosunków konsumenckich. Przedmiotem badania były w szczególności klauzule abuzywne odnoszące się do ryzyka walutowego, mechanizmów indeksacyjnych, przeliczeniowych oraz zmiennego oprocentowania, które w praktyce były najczęściej oceniane jako nieuczciwe[8]. Analizie poddano również dane publikowane przez Urząd Ochrony

[5] Barankiewicz T., [w:] Metodologi dysertacji doktorskiej dla prawników Teoria i Praktyka, red. Izdebski H., Łazarska A., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 124- 126

[6] Podgórecki A., Socjologia prawa, Wiedza Powszechna, Warszawa 1962, s. 121 i n.

[7] Czech T., [w:] Efektywność instrumentów prawnych ochrony kredytobiorcy konsumenta w świetle orzecznictwa sądowego, Prawo w działaniu 20/2014, red. T. Czech Warszawa 2014, s. 289 i n.

[8] Rzecznik Finansowy, mapa klauzul niedozwolonych w umowach kredytów „walutowych", 2021, dostęp: https://rf.gov.pl; Kędzierski D. V., Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych, Transformacja Prawa Prywatnego 3/2018 ISSN 1641-1609, Kraków 2019, s. 8.

Konkurencji i Konsumentów, Rzecznika Finansowego oraz wyroki sądów powszechnych i Sądu Najwyższego.

Wielopłaszczyznowa natura bezskuteczności abuzywnej oraz jej umiejscowienie na styku prawa cywilnego, prawa unijnego i ekonomii kontraktowej wymagało przyjęcia zintegrowanego podejścia metodologicznego. Dzięki temu możliwe było nie tylko uchwycenie systemowej tożsamości analizowanej sankcji, ale także ocena jej skuteczności jako instrumentu ochrony konsumenta. Komplementarne zastosowanie metod formalno-dogmatycznej, hermeneutycznej, socjologicznej, prawnoporównawczej i empirycznej umożliwiło rekonstrukcję oraz ocenę funkcji bezskuteczności abuzywnej zarówno z punktu widzenia teorii prawa, jak i praktyki orzeczniczej[9].

[9] Por. Rzecznik Finansowy, mapa klauzul niedozwolonych w umowach kredytów „walutowych", 2021, dostęp: https://rf.gov.pl; Kędzierski D. V., Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych, Transformacja Prawa Prywatnego 3/2018 ISSN 1641-1609, Kraków 2019, s. 8-33; Madej W., Klauzule abuzywne w Polskim prawie cywilnym, Kortowski Przegląd Prawniczy nr 2/2017, Olsztyn 2017, s. 34-36.

Rozdział I – Pojęcie kredytu i jego znaczenie w stosunkach konsumenckich

1.1 Pojęcie kredytu – ujęcie językowe i systemowe

W nowoczesnej gospodarce rynkowej kluczowe miejsce zajmuje instytucja kredytu, stanowiąc jeden z fundamentalnych kanałów przepływu kapitału pomiędzy uczestnikami rynku finansowego. Jako zjawisko z pogranicza ekonomii i prawa, kredyt łączy aspekty stosunku cywilnoprawnego z rolą narzędzia finansowego, którego celem jest alokacja zasobów i rozłożenie w czasie zaspokajania potrzeb społeczno-gospodarczych[10]. Ponadto umożliwia przedsiębiorstwom finansowanie strategicznych inwestycji, konsumentom urzeczywistnianie planów zakupowych, a państwu wdrażanie programów o znaczeniu publicznym[11].

Mając na uwadze dwoistą naturę kredytu bankowego, tj. normatywną i ekonomiczną, jego analiza wymaga uwzględnienia zarówno rodowodu językowego, jak i znaczenia funkcjonalnego. Prawna konstrukcja kredytu, stanowiąca umowę nazwaną, plasuje się w centrum bogatych analiz doktrynalnych i orzeczniczych, zwłaszcza w kontekście relacji konsumenckich, gdzie priorytetem staje się zapewnienie równowagi między stronami wobec znaczącej asymetrii informacyjnej i ekonomicznej[12]. Ekonomiczny kontekst kredytu zwraca uwagę na wartość pieniądza w czasie, na transfer pieniądza od instytucji pożyczkowej do kredytobiorcy uprawniający do naliczania należności (procentu) za udostępnienie wartości w postaci pieniądza

Celem rozdziału jest przedstawienie prawnych i ekonomicznych aspektów statusu konsumenta w relacjach kredytowych, wraz z uzasadnieniem jego ochrony w kontekście krajowym i unijnym. W niniejszym rozdziale omówione zostanie znaczenie pojęcia kredytu w ujęciu językowym, ekonomicznym, systemowym oraz normatywnym. Szczególny nacisk położony zostanie na funkcjonowanie kredytu w stosunkach konsumenckich, w których odgrywa on rolę nie tylko instrumentu finansowego, lecz także obszaru wymagającego szczególnej ochrony słabszej strony kontraktu.

[10] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 61 i n.
[11] Por. Ibidem, s. 64 i n.; Tetla M., Rola kredytów bankowych jako zwrotnych źródeł finansowania jednostek samorządu terytorialnego [w:] Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2015/252, Katowice 2015, s. 132 i n.
[12] Czech T., Kredyt konsumencki. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 22–27.

1.1.1 Definicje językowe

W słowniku języka polskiego PWN zdefiniowano kredyt jako *„pożyczkę pieniężną udzieloną przez bank lub inną instytucję finansową na określony czas i na określony procent”*.[13] Podkreślono w niej rolę instytucji finansowej, a także charakter odpłatny udostepnienia wartości pieniądza.

W „Uniwersalnym słowniku języka polskiego” pod redakcją Stanisława Dubisza kredyt określany jest jako „środki pieniężne udostępnione przez bank osobie fizycznej lub prawnej z obowiązkiem zwrotu w ustalonym terminie wraz z należnymi odsetkami”[14]. Definicja ta rozszerza krąg podmiotów uczestniczących w obrocie finansowym (nie tylko konsumenta), o przedsiębiorcę.

Z kolei „Wielki słownik języka polskiego” PAN wskazuje, że kredyt to *„pożyczka udzielana na podstawie umowy, najczęściej przez bank, z reguły na procent”*[15]. Istotne jest podkreślenie charakteru umownego jako podstawy udzielenia kredytu.

Według „Słownika wyrazów obcych i trudnych” autorstwa Andrzeja Markowskiego, termin „kredyt” oznacza *„pieniądze wypożyczane przez instytucję finansową pod pewnymi warunkami do zwrotu”*[16]. Pojawia się tu istotny aspekt warunkowości udzielenia kredytu.

Wreszcie, „Nowy słownik poprawnej polszczyzny” pod redakcją Andrzeja Markowskiego ujmuje kredyt jako „forma finansowania polegająca na czasowym przekazaniu wartości pieniężnych przez bank innemu podmiotowi z obowiązkiem zwrotu i zapłaty wynagrodzenia”.[17] Pojawia się w proponowanej definicji wprost termin „finansowanie”, który zbliża definicję do ekonomicznego sensu kredytowania.

1.1.2 Etymologia i słownikowe znaczenia obcojęzyczne.

Słowo „kredyt” wywodzi się z łacińskiego czasownika *credere*, oznaczającego wierzyć, ufać[18]. Już zatem w źródłosłowie zawarte jest założenie oparte na zaufaniu przeniesienia pewnej wartości z jednej strony na drugą, z obowiązkiem późniejszego rozliczenia.

[13] Słownik języka polskiego PWN, hasło „kredyt”, dostęp: https://sjp.pwn.pl/sjp/kredyt;2557757.html
[14] Uniwersalny słownik języka polskiego. Tom 2, red. S. Dubisz, PWN, Warszawa 2003, s. 112
[15] Wielki słownik języka polskiego PAN, hasło „kredyt”, dostęp: https://wsjp.pl
[16] Nowy słownik poprawnej polszczyzny, red. A. Markowski, PWN, Warszawa 1999, s. 449
[17] Markowski A., Nowy słownik wyrazów obcych i trudnych, Wilga, Warszawa 2005, s. 417
[18] Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots, Ernout A., Meillet A., Klincksieck, Paris 1960, s. 139 – hasło „credere”

W języku angielskim „credit" oznacza m.in. "the ability of a customer to obtain goods or services before payment, based on the trust that payment will be made in the future"[19] czyli „zdolność klienta do uzyskania towarów lub usług przed dokonaniem płatności, oparta na zaufaniu, że płatność zostanie dokonana w przyszłości". Podkreśla się zatem kwestię zaufania jako podstawę udzielenia kredytu oraz czasowo odroczony charakter rozliczenia.

Podobnie w języku francuskim „crédit" oznacza „la mise à disposition d'une somme d'argent par une institution financière à une autre personne, sous réserve de remboursement à une date déterminée, avec intérêts"[20] czyli „udostępnienie pewnej kwoty pieniędzy przez instytucję finansową innej osobie, pod warunkiem spłaty w ustalonym terminie, wraz z odsetkami". Wskazano tu typową strukturę zobowiązania kredytowego: instytucja – świadczenie – termin – oprocentowanie.

W niemieckim „Kredit" to „eine zeitlich befristete Überlassung von Geld, üblicherweise gegen Zinsen"[21], czyli „czasowe przekazanie pieniędzy, zazwyczaj odpłatne". Ujęcie to pokrywa się z potocznym rozumieniem kredytu również w Polsce.

Z kolei włoskie credito odnosi się zarówno do relacji finansowej, jak i moralnej – jako *„fiducia economica concessa da un ente finanziario a un soggetto con l'obbligo di restituzione"*[22], czyli zaufanie ekonomiczne udzielone przez instytucję z obowiązkiem zwrot.

1.2 Kredyt w ujęciu ekonomicznym

Kredyt, rozpatrywany z perspektywy ekonomicznej, stanowi kluczowy mechanizm gospodarki wolnorynkowej, umożliwiający redystrybucję zasobów kapitałowych oraz zwiększenie efektywności alokacji środków finansowych. Jest to instrument finansowy, który odgrywa fundamentalną rolę w procesie transformacji oszczędności w inwestycje, a tym samym w kreowaniu wzrostu gospodarczego[23]. Zdolność systemu finansowego do udzielania kredytu jest jednym z wyznaczników poziomu rozwoju gospodarczego danego państwa. Kredyt nie jest zatem jedynie techniczną formą finansowania – to narzędzie, które umożliwia funkcjonowanie i rozwój całej gospodarki.

[19] Oxford English Dictionary, hasło „credit", dostęp: https://www.oed.com, data dostępu: 02.07.2025
[20] Dictionnaire de la langue française, Robert L.P., Éditions Le Robert, Paris 2021, hasło „crédit"
[21] Duden Deutsches Universalwörterbuch, Bibliographisches Institut, Mannheim 2020, hasło „Kredit"
[22] Vocabolario della lingua italiana, Devoto–Oli I., Firenze: Le Monnier, 2022, hasło „credito"
[23] Folwarski M., Wpływ kredytów bankowych na wzrost gospodarczy w Polsce, Zarządzanie finansami i rachunkowość 4 (3) 2016, s. 5 i n.

1.2.1 Funkcje kredytu w gospodarce rynkowej

W literaturze ekonomicznej wyróżnia się szereg funkcji, jakie kredyt pełni w nowoczesnym systemie gospodarczym. Ich właściwe zrozumienie pozwala uchwycić szeroki wpływ tej instytucji na kształtowanie zarówno procesów mikroekomimicznych, jak i makroekonomicznych.

Funkcja alokacyjna

Kredyt umożliwia przepływ kapitału od podmiotów posiadających nadwyżki środków (oszczędzających) do tych, które zgłaszają zapotrzebowanie na kapitał (inwestorów, przedsiębiorców, konsumentów). Kredyt realizuje funkcję efektywnej alokacji zasobów finansowych poprzez instytucje finansowe, głównie banki komercyjne, które kierują środki tam, gdzie mogą one przynieść największy zwrot z inwestycji[24].

Funkcja redystrybucyjna

Mechanizm kredytowy pozwala na redystrybucję dochodu narodowego między różnymi grupami społecznymi oraz sektorami gospodarki, tak jak to ma miejsce w przypadku, gdy kredyt publiczny umożliwia finansowanie projektów społecznych, takich jak infrastruktura, edukacja czy służba zdrowia, przy równoczesnym rozłożeniu kosztów w czasie[25].

Funkcja stymulacyjna

Kredyt odgrywa rolę impulsu dla rozwoju gospodarczego. Ułatwienie dostępu do finansowania inwestycji przedsiębiorstwom wpływa na wzrost produkcji, tworzenie miejsc pracy i rozwój technologii. Kredyt konsumpcyjny z kolei zwiększa bieżący popyt na towary i usługi, co może działać antycyklicznie w okresach stagnacji[26].

[24] Frańczuk M., Gałązka K., Teoria finansów, rynek finansowy [w:] Finanse. Funkcjonowanie, instytucje i instrumenty rynku finansowego finanse publiczne, przedsiębiorstw i gospodarstw domowych, red. Paździor, Lublin 2013. s. 9-14.

[25] Ibidem, s. 14 i n.

[26] Por. Wdowiński P., Ekonometryczna analiza popytu na kredyt w polskiej gospodarce, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011, s. 5.; Skikiewicz R. Determinanty popytu na usługi bankowe na przykładzie kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych w latach 2004–2013 [w:] Sektor usług - uwarunkowania i tendencje rozwoju, red. Kłeczek R., Pukas A., Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2014/353, Wrocław 2014, s. 56 i n.

Funkcja płatnicza i obiegowa

Kredyt ułatwia obrót gospodarczy, będąc substytutem pieniądza gotówkowego. Instrumenty kredytowe takie jak linie kredytowe, karty kredytowe czy kredyty obrotowe umożliwiają sprawne funkcjonowanie transakcji w obrocie gospodarczym. Kredyt staje się zatem alternatywną formą płatności, która przyspiesza rotację środków pieniężnych[27].

Funkcja regulacyjna

Dzięki działaniom banku centralnego i instytucji nadzoru finansowego, podaż kredytu może być instrumentem polityki pieniężnej. Poprzez kontrolowanie stóp procentowych i norm rezerw obowiązkowych państwo wpływa na poziom akcji kredytowej, co pozwala przeciwdziałać inflacji lub pobudzać wzrost gospodarczy[28].

Funkcja dochodowa

Z perspektywy instytucji finansowych kredyt generuje zysk w postaci odsetek oraz prowizji. Jest zatem podstawowym źródłem przychodów sektora bankowego, a jego jakość i wielkość wpływają na stabilność i wypłacalność instytucji finansowych[29].

1.2.2. Klasyfikacja kredytów z perspektywy ekonomicznej

Klasyfikacja kredytów w ekonomii nie ma charakteru jednolitego i sztywnego. Jest ona uzależniona od przyjętych kryteriów analitycznych, takich jak cel finansowania, czas trwania, podmiot kredytobiorcy, forma zabezpieczenia czy źródło finansowania. Tak przyjęta systematyka pozwala lepiej zrozumieć różnorodność instrumentów kredytowych oraz ich rolę w gospodarce rynkowej[30].

---

[27] Foltyński Z., Próba klasyfikacji teorii kredytu bankowego w kapitalizmie, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 1961/2, Poznań 1961, s. 254-259.

[28] Encyklopedia zarządzania, hasło „Polityka pieniężna", źródło: https://mfiles.pl/pl/index.php/Polityka_pieni%C4%99%C5%BCna, data dostępu: 07.05.2025 r.

[29] Lepczyński B., Pecznar M., Analiza porównawcza jakości kredytów sektorów bankowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej [w:] Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 4/2016 (82/1), Gdańsk 2016, s. 932-934.

[30] Por. Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 61-62; Kowalewska E., Szczególna rola kredytów mieszkaniowych na rynku usług bankowych, [w] Współczesne problemy bankowości i sektora finansów publicznych. Tom II, red. Kowalska E., Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016, s. 81 i n.

Kryterium podmiotowe: kredytobiorca

Na podstawie cech podmiotu korzystającego z kredytu, można wyróżnić kredyt konsumencki- jest udzielany osobom fizycznym w celach niezwiązanych bezpośrednio z działalnością gospodarczą (np. kredyt na zakup nieruchomości, samochodu)[31].

Kredyt gospodarczy- udzielany przedsiębiorstwom i podmiotom instytucjonalnym na potrzeby inwestycyjne, obrotowe lub restrukturyzacyjne[32].

Kredyt publiczny- udzielany jednostkom administracji publicznej, np. samorządom lub Skarbowi Państwa (kredyt publiczny, emisja obligacji)[33].

Kryterium czasowe: okres spłaty

Według długości trwania stosunku kredytowego rozróżnia się:

1) Kredyt krótkoterminowy – spłacany w okresie do 1 roku (np. kredyty obrotowe, odnawialne, w rachunku bieżącym)[34].

2) Kredyt średnioterminowy – z okresem spłaty od 1 do 3 lat (często spotykany w finansowaniu leasingów, zakupów inwestycyjnych)[35].

3) Kredyt długoterminowy – przekraczający 3 lata, wykorzystywany najczęściej w finansowaniu inwestycji infrastrukturalnych, nieruchomości lub działalności rozwojowej[36].

[31] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 65.

[32] Bednarczyk P., Zapartowicz E., Finansowanie kredytem bankowym działalności przedsiębiorstw, Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne Zeszyt nr 2/2019, Radom 2019, s. 28-29.

[33] Wiewióra M., Prawne ograniczenia w zaciąganiu kredytów i pożyczek przez jednostki samorządu terytorialnego w Polsce na tle rozwiązań stosowanych w wybranych krajach europejskich, Narodowy Bank Polski Zeszyt nr 239, Warszawa 2009, s. 7 i n.

[34] Bednarczyk P., Zapartowicz E., Finansowanie kredytem bankowym działalności przedsiębiorstw, Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne Zeszyt nr 2/2019, Radom 2019.

[35] Jaworski W. L., Zawadza Z., Bankowość, Poltext, Warszawa 2001, s. 274.

[36] Ibidem, s. 274.

Kryterium przedmiotowe: cel finansowania

Pod kątem przeznaczenia środków finansowych kredyty można sklasyfikować jako:

1) Kredyt inwestycyjny – przeznaczony na sfinansowanie nakładów inwestycyjnych, np. zakup maszyn, rozbudowę przedsiębiorstwa, budowę obiektów[37].

2) Kredyt obrotowy – finansujący bieżące potrzeby działalności gospodarczej, np. zakup surowców, opłacenie pracowników[38].

3) Kredyt hipoteczny – zabezpieczony hipoteką, przeznaczony głównie na zakup, budowę lub remont nieruchomości[39].

4) Kredyt konsumpcyjny – służy zaspokajaniu potrzeb życiowych konsumentów[40].

5) Kredyt technologiczny – związany z innowacjami i wdrażaniem nowych technologii[41].

Kryterium formy zabezpieczenia

Z uwagi na sposób zabezpieczenia można wyodrębnić:

1) Kredyty zabezpieczone (gwarantowane) – np. poprzez hipotekę, zastaw, poręczenie, weksel, cesję wierzytelności;

2) Kredyty niezabezpieczone (niegwarantowane) – udzielane podmiotom o wysokiej zdolności kredytowej, często w formule kredytu odnawialnego, w rachunku bieżącym[42].

[37] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 82.

[38] Ibidem, s. 74 i n.

[39] Por. Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 3.; Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 85.

[40] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 65.

[41] Głuszczuk D., Kredyt technologiczny jako źródło finansowania innowacji, PPP 2010/7-8/113-120, s. 113 i n.

[42] Czajkowska A., Kredytowanie przedsiębiorców indywidualnych - specyfika, procesy, polityka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 60.

Kryterium waluty

Kredyt może być udzielony:

1) w walucie krajowej (np. złoty),

2) w walucie obcej (np. euro, frank szwajcarski, dolar amerykański) – w formie kredytu walutowego

3) kredytu indeksowanego/denominowanego waloryzowanego do kursu waluty obcej.[43]

W przypadku kredytów indeksowanych bądź denominowanych do kursu waluty obcej ekspozycja na ryzyko walutowe jest przenoszone w całości na kredytobiorcę, co w relacjach konsumenckich stało się przedmiotem sporów sądowych.

1.2.3. Ryzyko kredytowe – znaczenie ekonomiczne i instytucjonalne

Ryzyko kredytowe (ang. credit risk) jest jednym z podstawowych pojęć w ekonomii finansowej oraz zarządzaniu bankami i instytucjami finansowymi. Oznacza ono możliwość niewywiązania się przez kredytobiorcę z zobowiązań wobec wierzyciela zgodnie z ustalonymi warunkami umowy kredytowej, przede wszystkim terminowości i pełnej kwoty spłaty[44]. Jest to ryzyko strat finansowych, które ponosi kredytodawca, gdy kredytobiorca nie ureguluje całości lub części należności. Występuje ono w każdej transakcji kredytowej i musi być systematycznie monitorowane, wyceniane i ograniczane.

Ryzyko kredytowe w ujęciu ekonomicznym

Z perspektywy ekonomicznej ryzyko kredytowe jest związane z asymetrią informacji między stronami transakcji finansowej. Kredytodawca nie ma pełnej wiedzy na temat przyszłych zdolności spłaty kredytobiorcy, a jednocześnie przenosi na niego określone środki finansowe w nadziei na ich zwrot. Problem ten klasyfikowany jest jako tzw. ryzyko moralne (moral hazard) oraz selekcja negatywna (adverse selection)[45].

---

[43] Czajkowska A., Kredytowanie przedsiębiorców indywidualnych - specyfika, procesy, polityka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 61; Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 63.

[44] Iwanicz-Drozdowska M., [w:] Zarządzanie ryzykiem bankowym, red. Iwanicz-Drozdowska M., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s.17 i n.; Kokczyński B., Analiza cech kredytobiorców nieterminowo spłacających zobowiązania, Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze 2021, nr 15 s. Zielona Góra 2021, 37 i n.

[45] Czajkowska A., Kredytowanie przedsiębiorców indywidualnych, - specyfika, procesy, polityka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 179 i n.

Koszt kredytu – w szczególności jego oprocentowanie – jest ustalany w taki sposób, aby zrekompensować wierzycielowi poziom ryzyka niewypłacalności. W okresach niepewności gospodarczej lub kryzysów finansowych banki podnoszą wymagania wobec kredytobiorców, co wpływa na obniżenie podaży kredytów, zmniejszenie inwestycji i konsumpcji, a w efekcie – spowolnienie gospodarcze[46].

Źródła ryzyka kredytowego

Jedną z pełniejszych definicji ryzyka kredytowego przedstawia M. S. Wiatr wskazując, że ryzyko kredytowe polega na możliwości, że kontrahent (np. kredytobiorca) nie wypełni zobowiązań wynikających z zawartej umowy kredytowej, w szczególności nie spłaci kredytu wraz z należnymi odsetkami.[47] Ryzyko kredytowe może mieć różne źródła, które można sklasyfikować w następujący sposób:

1) ryzyko indywidualne- związane z sytuacją finansową konkretnego kredytobiorcy (np. utrata pracy, niewypłacalność przedsiębiorstwa);
2) ryzyko sektorowe- wynikające z kondycji branży, w której działa kredytobiorca (np. upadek sektora turystycznego w wyniku pandemii);
3) ryzyko systemowe- związane z ogólną sytuacją gospodarczą lub kryzysem finansowym (np. globalny kryzys bankowy, recesja)[48].

Konsument, ze względu na brak specjalistycznej wiedzy finansowej oraz ograniczoną pozycję negocjacyjną, jest szczególnie podatny na materializację ryzyka kredytowego, co uzasadnia wprowadzenie specjalnych mechanizmów chroniących go w prawie krajowym i unijnym[49].

Instrumenty zarządzania ryzykiem kredytowym

Banki i inne instytucje finansowe stosują różne narzędzia w celu ograniczenia i zarządzania ryzykiem kredytowym, m.in.:

1) ocena zdolności kredytowej – oparta na analizie dochodów, historii kredytowej, wskaźnikach zadłużenia i stabilności zatrudnienia;

[46] Czajkowska A., Kredytowanie przedsiębiorców indywidualnych, - specyfika, procesy, polityka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 176 i 284.
[47] Wiatr M.S., Wybrane mechanizmy redukcji indywidualnego ryzyka kredytowego, Bank i Kredyt, nr 5/1998
[48] Kuchciński A., Ryzyko kredytowe w działalności banku, KNUV 2016; 2(48), s. 36.
[49] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 16 i n.

2) monitoring bieżący- obserwacja terminowości spłat i reagowanie na sygnały zagrożenia niewypłacalnością;

3) zabezpieczenia rzeczowe- hipoteka, zastaw rejestrowy, cesja wierzytelności;

4) ubezpieczenia kredytu- zewnętrzne gwarancje spłaty;

5) dywersyfikacja portfela kredytowego- rozproszenie ryzyka między różnych kredytobiorców i segmenty rynku[50].

W literaturze przedmiotu[51], wskazuje się konkretne narzędzia wykorzystywane w bankowości do identyfikacji i pomiaru ryzyka:

- Value at Risk (VaR)- umożliwia oszacowanie maksymalnej straty w określonym czasie i przy danym poziomie ufności.
- Expected Shortfall (ES)- instrument wskazujący średnią stratę powyżej wartości VaR.
- Stress testing- oparty na symulacji reakcji banku na ekstremalne scenariusze rynkowe (np. kryzys finansowy, załamanie kursu).
- Backtesting- umożliwia porównywanie prognoz ryzyka z rzeczywistymi wynikami.
- Scoring kredytowy- ma zastosowanie do ocena ryzyka kredytowego klienta na podstawie danych historycznych i behawioralnych.

Zarządzanie ryzykiem kredytowym ma charakter procesu złożonego z następujących etapów:

Etap 1 identyfikacja ryzyka kredytowego- polega na zidentyfikowaniu potencjalnych zagrożeń związanych z udzieleniem kredytu danemu klientowi, przeprowadzeniem analizy historii kredytowej, dochodów, branży (dla firm), sytuacji rynkowej

Etap 2 ocena i pomiar ryzyka- prowadzona z wykorzystaniem narzędzi takich jak coring kredytowy (ocena punktowa klienta indywidualnego) rating wewnętrzny

[50] Nierodka A., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 308 i n., 400 i n., 385 i n. ; Sowa B., Sposoby ograniczania indywidualnego ryzyka bankowego – analiza wybranych aspektów, Zeszyty Naukowe SGGW - Ekonomika I Organizacja Gospodarki Żywnościowej, (96), s. 209-219; Szczukocka A., Ubezpieczenie jako forma zabezpieczenia kredytu [w:] Ubezpieczenia i finanse. Rozwój i perspektywy, red. Szymańska A., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017 s. 147 i n.

[51] Kuziak K., Koncepcja wartości zagranicznej VaR (Value At Risk), StatSoft Polska 2003; Folia A., Stress Testing Credit Risk: A Survey of Authorities' Approaches, Banking and Financial Supervision, Bank of Italy 2009.

(przypisanie klientowi klasy ryzyka) zastosowanie modeli matematycznych (np. logit, CreditMetrics.)

Etap 3 decyzja kredytowa i wycena ryzyka- obejmująca kreślenie warunków kredytu (oprocentowanie, zabezpieczenia) zależnie od ryzyka a także ustalanie marży kredytowej (zgodnie z zasadą wyższe ryzyko = wyższa marża).

Etap 4 monitorowanie ryzyka – polegające na regularnym sprawdzaniu sytuacji finansowej kredytobiorcy i wczesnym ostrzeganiu o ryzyku (np. opóźnienia w spłacie rat).

Etap 5. ograniczenie i zabezpieczenie ryzyka – z wykorzystaniem zabezpieczeń (hipoteki, poręczenia, gwarancje), sekurytyzacji kredytów (przeniesienie ryzyka na inne podmioty), ubezpieczenie kredytu lub wykorzystanie instrumentów pochodnych typu CDS (Credit Default Swap)[52]

Zarządzanie ryzykiem kredytowym jest obecnie normowane nie tylko przez dobre praktyki bankowe, ale także przede wszystkim przez wiążące przepisy prawa i nadzoru finansowego, w tym regulacje europejskie wynikające z dyrektyw CRD i rozporządzenia CRR[53].

Wymiar instytucjonalny i regulacyjny ryzyka kredytowego

Na poziomie systemowym, ryzyko kredytowe ma ogromne znaczenie dla stabilności rynku finansowego. Nadmierna ekspozycja banków na kredyty o podwyższonym ryzyku może prowadzić do zatorów płatniczych, niewypłacalności instytucji finansowych i efektów kaskadowych w całej gospodarce. Przykładem może być globalny kryzys finansowy 2007–2008, który rozpoczął się od niewypłacalności kredytobiorców hipotecznych w USA[54].

W odpowiedzi na te zagrożenia, w Europie funkcjonuje nadzór mikroostrożnościowy (np. Komisja Nadzoru Finansowego) oraz makroostrożnościowy (np. Europejska Rada ds. Ryzyka Systemowego – ESRB), których celem jest ograniczanie systemowego ryzyka

[52] CDS (ang. Credit Default Swap) to umowa ubezpieczenia kredytowego pomiędzy dwiema stronami: kupujący– płaci regularną składkę (tzw. spread) za ochronę, a sprzedający– zobowiązuje się wypłacić odszkodowanie, jeśli dłużnik ogłosi niewypłacalność (tzw. default).

[53] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 26 czerwca 2012 r., 2013/36/UE, tj. Dz.U.UE.L.2013.176.338, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 26 czerwca 2013 r., nr 575/2013, Dz.U.UE.L.2013.176.1.

[54] Brunnermeier M. K., Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007 – 2008, NBER Working Paper no. 14612, 2008.

kredytowego. Wdrożenie postanowień Bazylei III, jak również unijnych regulacji CRD/CRR, ma na celu zwiększenie odporności instytucji kredytowych na szoki zewnętrzne[55].

1.3 Konsument w relacji kredytowej – definicja i ochrona

Relacja kredytowa, w której uczestniczy konsument, jest szczególnym przypadkiem stosunku zobowiązaniowego. Strony tego stosunku, czyli konsument i instytucja finansowa, nie są sobie równe pod względem dostępu do informacji, zasobów ekonomicznych, wiedzy specjalistycznej ani możliwości negocjacyjnych. To uzasadnia konieczność systemowej ochrony konsumenta jako strony słabszej stosunku cywilnoprawnego, zarówno w prawie krajowym, jak i europejskim[56].

Nie dziwi zatem, że konsument w świetle prawa jest podmiotem, stroną, wymagająca należytej ochrony w relacjach kredytowych, co warunkuje kształtowanie się licznych regulacji, w tym dotyczących kontroli abuzywności postanowień umownych.

W polskim systemie prawnym pojęcie „konsumenta" jest podstawowym elementem wielu regulacji dotyczących ochrony słabszej strony stosunków cywilnoprawnych. Wspomnieć należy, iż definicja konsumenta znajduje się nie tylko w Ustawie- Kodeks cywilny oraz Ustawie o prawach konsumenta, ale również w Ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów.

Ponadto, pewne aspekty praw konsumentów regulują również inne ustawy, takie jak Ustawa o kredycie konsumenckim czy Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. Główna, uniwersalna definicja zawarta jest w art. 22^1 Kodeksu cywilnego, w którym ustanowiono, iż:

„Konsumentem jest osoba fizyczna dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.[57]"

Jak słusznie podnosi Kalus S., z definicji ustawowej wynika, że dla uznania danej osoby za konsumenta muszą zostać spełnione cztery warunki:

- jest to osoba fizyczna;
- dokonuje ona czynności prawnej;

[55] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024s. 16 i n.
[56] Ibidem, s. 15 i n.
[57] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 22^1

- czynność prawna jest dokonywana z przedsiębiorcą,
- czynność nie jest związana bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową tej osoby[58].

Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, pojęcie „bezpośredniego związku" ma znaczenie funkcjonalne, gdyż to nie forma prawna działania, ale jego cel i charakter decydują o kwalifikacji statusu strony[59].

Należy się zgodzić ze stanowiskiem prezentowanym przez S. Kalus, że ustalenie tego, jaki charakter ma czynność takiej osoby, może nie być łatwe, dlatego pomocne okazać mogą się dane umieszczone w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej[60].

Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej (CEIDG) nie stanowi „systemu legalizacji" działalności w sensie reglamentacyjnym, lecz jest publicznym rejestrem ewidencyjno-informacyjnym osób fizycznych wykonujących działalność gospodarczą. Wpis do CEIDG ma charakter formalnego warunku rozpoczęcia wykonywania działalności i służy ujawnieniu danych przedsiębiorcy, nie zastępuje jednak koncesji, zezwoleń ani wpisów do rejestrów działalności regulowanej przewidzianych w przepisach szczególnych. CEIDG jest prowadzona w systemie teleinformatycznym przez ministra właściwego do spraw gospodarki. Przekazywanie danych i informacji do CEIDG oraz z CEIDG następuje za pośrednictwem systemu teleinformatycznego CEIDG albo innego, z nim zintegrowanego systemu teleinformatycznego, w szczególności systemu Punktu Informacji dla Przedsiębiorcy[61].

Dane ujawnione w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej korzystają z domniemania prawdziwości wpisu. Co do zasady nie podlegają one usunięciu, a samo wykreślenie wpisu nie skutkuje usunięciem danych – zmienia jedynie status przedsiębiorcy i pozostawia informacje w rejestrze jako dane historyczne. Na gruncie art. 16 ust. 1 ustawy o CEIDG i PIP osoba fizyczna wpisana do ewidencji ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą za szkodę wyrządzoną: (i) zgłoszeniem do CEIDG nieprawdziwych danych, które podlegały obowiązkowi wpisu na jej wniosek, (ii)

[58] Kalus S., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Zobowiązania. art. 1-125*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 98 i n.
[59] Sadomski A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1-55[4]), red. J. Gudowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 315 i n.
[60] Kalus S., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Zobowiązania. art. 1-125*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 98 i n.
[61] Mroczyński- Szmaj Ł. [w:] Prawo gospodarcze Kompendium, Wydanie 8, red. Olszewski J., Warszawa 2019, s. 28

niezgłoszeniem danych podlegających obowiązkowi wpisu w ustawowym terminie albo (iii) niezgłoszeniem zmian danych objętych wpisem; odpowiedzialność ta jest wyłączona, jeżeli szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą wpisany przedsiębiorca nie ponosi odpowiedzialności[62].

Odnotować należy, że w orzeczeniu z 29 lipca 2014 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gliwicach wskazał, iż subiektywna ocena podmiotu prowadzącego określoną działalność gospodarczą nie ma znaczenia dla stwierdzenia, czy dana aktywność stanowi działalność gospodarczą w rozumieniu prawa. Samo nazwanie bądź brak nazwania danej czynności nie przesądza o jej istnieniu, charakterze ani cechach, zarówno z perspektywy podmiotów i przedmiotów tej czynności, jak i kontrahentów czy innych osób, które mogą wywodzić z niej skutki prawne bądź faktyczne[63].

1.3.1 Wątpliwości interpretacyjne i stanowisko judykatury

W praktyce sądowej pojęcie konsumenta było źródłem wielu wątpliwości. W szczególności dotyczyły one tego, czy osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą może w określonych przypadkach korzystać ze statusu konsumenta.

Sąd Najwyższy w uchwale z 17 marca 2016 r., III CZP 84/15 orzekł, że:

„Przedsiębiorca będący osobą fizyczną może występować jako konsument w zakresie czynności prawnych niezwiązanych bezpośrednio z jego działalnością gospodarczą".

Podobnie w wyroku z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17, Sąd Najwyższy uznał, że sam fakt posiadania statusu przedsiębiorcy nie wyłącza możliwości nabycia uprawnień konsumenckich, o ile dana czynność ma charakter marginalny lub uboczny wobec prowadzonej działalności.

Również w wyroku z dnia 17 października 2023 r., II CSKP 441/23, Sąd Najwyższy wskazał, że dla kwalifikacji danej czynności prawnej jako konsumenckiej nie mają znaczenia osobiste cechy i przymioty konsumenta, w tym posiadana przez konsumenta wiedza, nawet wiedza specjalistyczna dotycząca transakcji dokonywanej z przedsiębiorcą. Także sama znajomość mechanizmu dokonywanych transakcji walutowych, czy zamiar odniesienia z nich korzyści, nie stanowiły w dotychczas wyrażonych poglądach Sądu Najwyższego wystarczającej podstawy do uznania, że czynności te nie były podejmowane w celu zaspokojenia osobistych potrzeb konsumpcyjnych (postanowienie SN z 12 grudnia 2017 r., IV CSK 667/16). Badanie czy

[62] Mroczyński- Szmaj Ł. [w:] Prawo gospodarcze Kompendium, Wydanie 8, red. Olszewski J., Warszawa 2019, s. 35
[63] I SA/Gl 1734/13, LEX nr 1518300.

dana osoba ma status konsumenta winno odbywać się poprzez ocenę charakteru konkretnej czynności, której taka kwalifikacja może dotyczyć. Pomocne w tej kwestii jest np. rozpoznanie, czy dana czynność jest typowa dla prowadzonej przez daną osobę działalności gospodarczej, z tym, że analiza, czy zachodzi bezpośredni związek danej czynności prawnej dokonywanej przez osobę fizyczną z działalnością gospodarczą, powinna być dokonywana w odniesieniu do określonych okoliczności sprawy. Ta sama osoba może zostać uznana za konsumenta w ramach pewnych transakcji, a za przedsiębiorcę w ramach innych (zob. np. TSUE m.in. w wyrokach z 3 lipca 1997 r., C- 269/95, Benincasa; z 20 stycznia 2005 r., C-464/01, Gruber; z 25 stycznia 2018 r., C- 498/16, Schrems). Ponadto, o statusie konsumenta nie decyduje fakt, czy dana osoba prowadzi działalność gospodarczą lub zawodową, ale to, czy dokonana przez nią czynność prawna pozostaje w bezpośrednim związku z tą działalnością. Samo świadome podejmowanie ryzyka związanego z transakcjami walutowymi, a także wysokie kompetencje danej osoby w tym zakresie, nie stanowią przesłanek jurydycznych uzasadniających odmowę uznania danej osoby za konsumenta. Uznaniu inwestora indywidualnego prowadzącego działalność kantorową za konsumenta nie stoi też na przeszkodzie dwukierunkowość dokonywanych przez niego operacji (operacje walutowe dla osób trzecich, operacje walutowe własne), gdyż definicja konsumenta z art. 22^1 k.c. nie determinuje tego, którą stroną czynności prawnej może być konsument (por. wyrok SN z 17 października 2023 r., II CSKP 441/23)[64].

W przywołanym wyroku Sąd Najwyższy konsekwentnie utrzymuje, że kluczowym kryterium do oceny statusu konsumenta jest cel dokonania konkretnej czynności prawnej i brak jej bezpośredniego związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, niezależnie od wiedzy, doświadczenia czy intencji osiągnięcia zysku przez osobę fizyczną. Kwestia ta była również przedmiotem wykładni Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

W sprawie C-110/14 Costea, TSUE orzekł, że:

„Dla przyznania ochrony konsumenckiej nie wystarcza, że osoba jest przedsiębiorcą – istotny jest cel konkretnej czynności".

W wyroku TSUE z 8 czerwca 2023 r. – sprawa C-570/21 uznano, że *częściowy, niedominujący cel gospodarczy nie wyklucza statusu konsumenta.* Trybunał wskazał, że ocena powinna uwzględniać proporcję i charakter wykorzystania środków – dominuje ochrona praw konsumenta, gdy cel gospodarczy miał marginalny wpływ na zawarcie

[64] Wyrok SN z 17 października 2023 r., II CSKP 441/23, OSNC 2024/4/43.

umowy kredytowej, nawet jeśli wpis przedsiębiorcy formalnie był aktywny w momencie zaciągania kredytu[65].

Natomiast w sprawie C-347/23 TSUE, potwierdził, że art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że osoba fizyczna, która zawiera umowę kredytu hipotecznego w celu sfinansowania zakupu jednej nieruchomości mieszkalnej w celu odpłatnego oddania jej w najem, wchodzi w zakres pojęcia „konsumenta" w rozumieniu tego przepisu, jeśli owa osoba fizyczna działa w celach niezwiązanych z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Okoliczność, że osoba fizyczna usiłuje osiągać dochody z zarządzania tą nieruchomością, nie może sama w sobie prowadzić do wyłączenia tej osoby z zakresu pojęcia „konsumenta" w rozumieniu wspomnianego przepisu (wyrok w sprawie Zabitoń C-347/23 ECLI:EU:C:2024:919, sentencja oraz pkt 31)[66].

1.3.2 Kredyt konsumencki a działalność gospodarcza osoby fizycznej

Ze względu na powszechność zaciągania zobowiązań kredytowych przez osoby fizyczne prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą, istotnym jest rozstrzygnięcie, może być traktowana jako konsument. Zagadnienie to było przedmiotem zmian legislacyjnych.

W efekcie nowelizacji Kodeksu cywilnego z dnia 31 marca 2020 r. (Dz.U. 2020 poz. 875), wprowadzono art. 385^5 k.c., który przyznał osobie fizycznej zawierającej umowę bez bezpośredniego związku z jej działalnością gospodarczą lub zawodową status konsumenta w zakresie ochrony przed klauzulami abuzywnymi.

Jednocześnie, zgodnie z art. 556^4 k.c. oraz art. 576^5 k.c., przedsiębiorcy prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą korzystają z ochrony przysługującej konsumentom w zakresie rękojmi oraz prawa odstąpienia od umowy zawartej na odległość.

Jak wskazuje A. Nadolska, współczesne prawo konsumenckie przyjmuje model „elastycznej konsumenckości", oparty na ocenie związku czynności z działalnością gospodarczą – jeśli związek ten nie jest dominujący ani profesjonalny, ochrona konsumencka może być stosowana[67].

[65] Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, ECLI: ECLI:EU:C:2023:456.
[66] Wyrok TSUE z 24 października 2024 r., C-347/23, Zabitoń, ECLI:EU:C:2024:919.
[67] Nadolska A., [w:] Ochrona konsumenta na Polskim i międzynarodowym rynku finansowym, red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2019s. 56 i n.

1.3.4 Orzecznictwo krajowe i unijne w sprawach kredytowych

W sprawach dotyczących kredytów hipotecznych waloryzowanych do kursu waluty obcej, sądy często musiały ustalać status kredytobiorcy jako konsumenta. Orzecznictwo sądów krajowych jak i TSUE stoi na stanowisku, że osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą są uznawane za konsumentów, w sytuacji, gdy cel zaciągnięcia zobowiązania kredytowego był pozagospodarczy, np. zakup nieruchomości w celu zaspokojenia potrzeb własnych.

W wyroku SN z 6 września 2024 r., II CSKP 964/23, sąd uznał, że fakt posiadania wpisu do CEIDG nie wyklucza automatycznie konsumenckiego charakteru umowy kredytu. Istotny jest rzeczywisty cel kredytowania[68].

W orzecznictwie TSUE, m.in. w sprawie C-74/15 Tarcău, potwierdzono, że cel zawarcia umowy ma decydujące znaczenie, nawet osoba formalnie wykonująca działalność gospodarczą może korzystać z ochrony konsumenckiej, jeśli umowa nie była związana z tą działalnością[69].Również w wyroku z dnia 8 czerwca 2022 roku, TSUE uznał w sprawie C-570/21, że *nawet częściowe przeznaczenie kredytu na cele związane z działalnością gospodarczą nie pozbawia kredytobiorcy statusu „konsumenta" i ochrony gwarantowanej przez dyrektywę 93/13/EWG.*[70]

1.3.5 Znaczenie praktyczne dla kredytobiorców

Dla kredytobiorców, kwalifikacja jego pozycji jako „konsumenta" oznacza istotne przywileje:

1) możliwość powołania się na abuzywność postanowień (art. 385^1 k.c.);
2) prawo odstąpienia od umowy (art. 53 ustawy o kredycie konsumenckim);
3) obowiązek instytucji finansowej do przekazania formularza informacyjnego i oceny zdolności kredytowej;
4) dostęp do pozasądowych mechanizmów ochrony – Rzecznik Finansowy, UOKiK.

Uznanie przedsiębiorcy za konsumenta ma więc kluczowe znaczenie w sporach z bankami – zwłaszcza w sprawach dotyczących kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej, gdzie nierzadko kredytobiorcy zakładali działalność gospodarczą po zaciągnięciu kredytu lub prowadzili ją równolegle pod adresem kredytowanej

[68] Wyrok SN z 6 września 2024 r., II CSKP 964/23, OSNC 2025/2/21.
[69] Wyrok TSUE z 19 listopada 2015 r., C-74/15, Tarcău, ECLI:EU:C:2015:772
[70] Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, ECLI: ECLI:EU:C:2023:456

nieruchomości, ale środki pochodzące z kredytu były wykorzystywane na cele mieszkaniowe.

1.4 Definicja konsumenta w prawie europejskim

Pojęcie konsumenta w prawie Unii Europejskiej odgrywa kluczową rolę w konstrukcji systemu ochrony jednostki w relacjach z profesjonalistami rynkowymi[71].

Jest to pojęcie autonomiczne, wypracowane przez prawodawcę unijnego i precyzowane w licznych aktach prawa wtórnego oraz utrwalane w bogatym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[72.] W przeciwieństwie do prawa krajowego, definicja unijna konsumenta nie różni się w zależności od dziedziny regulacji – przyjmuje charakter funkcjonalny, oparty na celu danej czynności prawnej[73].

1.4.1 Konsument w dyrektywach unijnych

Zgodnie z ugruntowaną praktyką legislacyjną UE, podstawowa definicja konsumenta występuje w wielu aktach prawnych, w tym w Dyrektywie 93/13/EWG, Dyrektywie 2008/48/WE oraz Dyrektywie 2011/83/UE[74]. Na gruncie tych aktów konsument to „osoba fizyczna, która działa w celach niezwiązanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub zawodową”[75]. Jest to definicja jednolita, szeroko stosowana we wszystkich państwach członkowskich i ma charakter autonomiczny, jej interpretacja nie zależy od ujęć przyjętych w prawodawstwie krajowym, ale od wykładni przyjmowanej przez TSUE[76].

---

[71] Nadolska A., [w:] Ochrona konsumenta na Polskim i międzynarodowym rynku finansowym, red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 53.

[72] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011; Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., C-70/17, Abanca, ECLI:EU:C:2019:25Q; Wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, ECLI:EU:C:2013:341.

[73] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769. , art. 22^1; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011.

[74] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011.

[75] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011, art. 2 pkt 1.

[76] Por. Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Żurawik A., Organy ochrony konkurencji

1.4.2 Orzecznictwo TSUE a zakres ochrony konsumenta

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wielokrotnie podkreślał, że pojęcie „konsumenta" musi być interpretowane ściśle, ponieważ stanowi ono podstawę zastosowania reżimu ochronnego[77]. Kluczowym elementem nie jest tożsamość formalna osoby, ale cel zawarcia umowy[78].

W sprawie C-110/14 TSUE orzekł, że fakt prowadzenia działalności zawodowej nie wyklucza automatycznie statusu konsumenta – decydujące znaczenie ma cel, w jakim zawarto konkretną umowę[79]. Z kolei w sprawie C-464/01 Trybunał wskazał, że dla oceny konsumenckiego charakteru czynności należy brać pod uwagę całokształt okoliczności towarzyszących zawarciu umowy oraz jej cel faktyczny[80].

W orzeczeniu C-570/21 TSUE podkreślił, że nie można odmówić ochrony konsumenckiej, osobie, która tylko część środków finansowych z kredytu przeznaczyła na działalność gospodarczą, o ile nie miała ona charakteru dominującego[81].

W wyżej wskazanych wyrokach przesądzono, że status konsumenta w prawie UE zależy nie od statusu formalnego, lecz od funkcjonalnego charakteru czynności, co oznacza konieczność dokonywania każdorazowej analizy okoliczności faktycznych, towarzyszących zawieraniu umowy[82].

1.4.3 Konsument jako słabsza strona relacji kontraktowej

Na gruncie prawa unijnego konsument traktowany jest jako podmiot wymagający szczególnej ochrony ze względu na jego strukturalnie słabszą pozycję negocjacyjną[83]. Przysługuje mu szereg uprawnień: zakaz stosowania nieuczciwych postanowień umownych (dyrektywa 93/13/EWG), prawo do informacji i odstąpienia od umowy

i konsumentów [w:] System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom IV. Postępowania autonomiczne i szczególne. Postępowania niejurysdykcyjne, red. Matan A., Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

[77] Por. Wyrok TSUE z 20 stycznia 2005 r., C-464/01, Gruber, ECLI:EU:C:2005:32; wyrok TSUE z 25 stycznia 2018 r., C-498/16, Schrems, ECLI:EU:C:2018:37; wyrok TSUE z 27 października 2022 r., C-485/21, S.V., ECLI:EU:C:2022:839; Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, YYY., ECLI:EU:C:2023:456.

[78] Ibidem.

[79] Wyrok TSUE z 3 września 2015 r., C-110/14, Costea, ECLI:EU:C:2015:538.

[80] Wyrok TSUE z 25 stycznia 2018 r., C-498/16, Schrems, ECLI:EU:C:2018:37.

[81] Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, YYY., ECLI:EU:C:2023:456.

[82] Ibidem

[83] Wyrok TSUE z 3 września 2015 r., C-110/14, Costea, ECLI:EU:C:2015:538.

(dyrektywa 2011/83/UE), obowiązek transparentności warunków (dyrektywa 2008/48/WE) oraz mechanizmy sankcyjne[84].

Jak wskazuje M. Jagielska, konstrukcja konsumenta w prawie UE opiera się na założeniu asymetrii informacyjnej i przewadze ekonomicznej przedsiębiorcy względem osoby fizycznej zawierającej umowę w celach prywatnych[85].

Ta nierównowaga stron leży u podstaw całego systemu ochrony konsumenckiej wypracowanego przez unijnego prawodawcę. Konsument postrzegany jest jako podmiot znajdujący się w niekorzystnej sytuacji negocjacyjnej – zarówno ze względu na brak profesjonalnego przygotowania w zakresie zawieranych kontraktów, jak i ograniczoną wiedzę prawną i techniczną, którą dysponuje przedsiębiorca.

Ta strukturalna słabość konsumenta wyraża się przede wszystkim w braku wpływu na treść umowy, która często ma charakter umowy adhezyjnej (przystępowania do gotowego wzorca) i została przygotowana jednostronnie przez profesjonalistę. Konsument nie tylko nie ma możliwości negocjowania postanowień umownych, lecz także nierzadko nie rozumie konsekwencji prawnych i ekonomicznych zawieranej umowy. Dlatego też unijny system ochrony kładzie nacisk na przejrzystość, równowagę i uczciwość relacji kontraktowej, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w zakazie stosowania klauzul abuzywnych, obowiązku jasnego informowania o warunkach umowy czy przyznaniu prawa do odstąpienia od kontraktu bez podania przyczyny.

Jak podkreśla M. Jagielska, cały mechanizm legislacyjny Unii Europejskiej koncentruje się wokół koncepcji słabszej strony stosunku prawnego, której interes musi zostać zrównoważony poprzez instrumenty reglamentacyjne i interwencję ustawodawcy[86]. Z tego powodu wiele przepisów prawa konsumenckiego ma charakter semiimperatywny – tzn. nie mogą one zostać uchylone ani ograniczone na niekorzyść konsumenta. Służy to realizacji podstawowej zasady prawa konsumenckiego UE, jaką jest zapewnienie realnej i efektywnej ochrony osoby fizycznej w relacjach z podmiotami profesjonalnymi.

---

[84] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011.

[85] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 114 i n.

[86] Ibidem, s. 43 i n.

Warto również dodać, że pozycja konsumenta jako słabszej strony nie jest wartością absolutną, lecz jest oceniana *ad casum* – każdorazowo w świetle konkretnych okoliczności zawarcia umowy, rodzaju kontraktu, sposobu jego sformułowania oraz dostępu do informacji. Niemniej jednak to właśnie dominująca pozycja przedsiębiorcy w zakresie wiedzy, środków technicznych i ekonomicznych jest punktem wyjścia dla stosowania przepisów ochronnych i zasady *in dubio pro consumatore*, tj. rozstrzygania wątpliwości na korzyść konsumenta[87].

1.4.4 Ochrona konsumencka a działalność gospodarcza osoby fizycznej

Coraz większe znaczenie zyskuje w prawie UE koncepcja tzw. „mieszanych czynności", czyli sytuacji, w której umowa zawierana jest częściowo w celach zawodowych, a częściowo prywatnych[88]. TSUE w orzeczeniu C-630/17 (Milivojević) uznał, że ochrona przysługuje również wtedy, gdy tylko część zobowiązania miała charakter prywatny, o ile cel gospodarczy nie był przeważający[89].

Oznacza to, że osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą może być uznana za konsumenta, jeżeli zawarła umowę głównie w celach niezwiązanych z jej działalnością i profesją[90].

Współczesne prawo europejskie uznaje, że granica między działalnością zawodową a sferą prywatną osoby fizycznej ulega coraz większemu zatarciu, co szczególnie widoczne jest w sferze obrotu kredytowego i umów finansowych. W odpowiedzi na to zjawisko w doktrynie i orzecznictwie wykształciła się koncepcja tzw. mieszanych czynności prawnych (mixed-purpose contracts), która znajduje także odzwierciedlenie w wykładni Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) oraz w praktyce sądów krajowych[91].

---

[87] Por. Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 9 i n.

[88] Skibińska E., Status konsumenta w umowie kredytu o podwójnym (mieszanym) celu, Palestra 11/2024, s. 53 i n.

[89] Wyrok TSUE z 14 lutego 2019 r., C-630/17, Milivojević, ECLI:EU:C:2019:123.

[90] Bagliniecki W., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 763-765.

[91] Wyrok TSUE z 21 marca 2019 r., C-590/17, Pouvin, ECLI:EU:C:2019:232; Wyrok SA w Warszawie z 19 grudnia 2022 r., V ACa 223/22, LEX nr 3460899; wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, ECLI: ECLI:EU:C:2023:456.

Zgodnie z tą koncepcją, dana osoba fizyczna może zawierać umowę, która jednocześnie – choć w różnym stopniu – służy zarówno celom prywatnym (konsumenckim), jak i celom gospodarczym (zawodowym). Przykładowo, kredyt hipoteczny może być częściowo przeznaczony na zakup lokalu mieszkalnego na własne potrzeby, a częściowo – na prowadzenie działalności gospodarczej, stanowiącej źródło przychodów. Powstaje wówczas pytanie: czy taka osoba zachowuje status konsumenta i korzysta z ochrony wynikającej z dyrektyw UE?

W odpowiedzi na to pytanie TSUE w wyroku z dnia 14 lutego 2019 r. w sprawie C- 630/17 (Milivojević) uznał, że ochrona konsumencka może znaleźć zastosowanie także do umów zawierających komponent zawodowy, jeżeli ten nie dominuje nad celem konsumenckim[92]. Oznacza to, że w przypadku umów o mieszanym charakterze konieczna jest ocena jakościowa i ilościowa celu zawarcia umowy. Jeżeli przeważającym celem strony było zaspokojenie potrzeb prywatnych, wówczas możliwe jest uznanie jej za konsumenta.

Pogląd ten znajduje potwierdzenie również w nowszym orzecznictwie, m.in. w wyroku TSUE z dnia 8 czerwca 2023 r. w sprawie C-570/21, gdzie Trybunał orzekł, że sama okoliczność przeznaczenia części kredytu na działalność gospodarczą nie przesądza jeszcze o utracie ochrony konsumenckiej, o ile nie stanowi to celu głównego umowy[93]. Trybunał podkreślił przy tym znaczenie okoliczności faktycznych towarzyszących zawarciu umowy, w tym m.in. struktury umowy, proporcji wykorzystania środków oraz oświadczeń składanych przy zawarciu umowy.

Powyższe stanowisko TSUE wprowadza znaczącą elastyczność do rozumienia definicji konsumenta. Dopuszczenie statusu konsumenta w przypadku umów mieszanych stanowi wyraz dostosowania prawa unijnego do realiów obrotu, w którym granice między życiem zawodowym a prywatnym coraz częściej się zacierają[94].

W literaturze podkreśla się również, że koncepcja ta służy zapewnieniu efektywnej ochrony prawnej osobom fizycznym, które – mimo prowadzenia działalności gospodarczej – działają poza jej zakresem w odniesieniu do danej czynności. W tym

[92] Wyrok TSUE z 14 lutego 2019 r., C-630/17, Milivojević, ECLI:EU:C:2019:123.
[93] Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, ECLI: ECLI:EU:C:2023:456.
[94] Skibińska E., Status konsumenta w umowie kredytu o podwójnym (mieszanym) celu, Palestra 11/2024, s. 53 i n. 58 i n.

ujęciu kluczowa jest intencja strony w chwili zawierania umowy – a nie jej status formalny czy wpis w rejestrze działalności gospodarczej[95].

Jednocześnie jednak orzecznictwo wskazuje na konieczność drobiazgowej analizy konkretnego przypadku – sądy krajowe zobowiązane są badać, czy cel zawodowy nie jest dominujący i czy rzeczywiście dana czynność miała charakter prywatny. Wątpliwości te powinny być rozstrzygane na korzyść konsumenta, zgodnie z zasadą *in dubio pro consumatore*, która ma zastosowanie również przy ocenie statusu strony[96].

1.5 Znaczenie statusu konsumenta w świetle prawa ochrony konsumentów

Status konsumenta pełni centralną rolę w konstrukcji europejskiego i krajowego systemu ochrony prawnej jednostek uczestniczących w relacjach rynkowych z profesjonalnymi podmiotami gospodarczymi. Uznanie strony za konsumenta nie jest wyłącznie klasyfikacją terminologiczną, pociąga ono za sobą daleko idące skutki prawne, w tym możliwość korzystania ze szczególnego reżimu norm ochronnych. W tym kontekście status konsumenta należy postrzegać jako warunek wstępny dla zastosowania licznych instrumentów ochrony prawnej przewidzianych w aktach prawa unijnego i krajowego.

1.5.1 Status konsumenta jako przesłanka zastosowania szczególnej ochrony

W obowiązującym systemie prawnym ochrona konsumencka ma charakter selektywny, bowiem przysługuje wyłącznie podmiotom spełniającym kryteria definicji konsumenta zawartej w art. 22^1 k.c., jak również w dyrektywach UE, np. 93/13/EWG czy 2011/83/UE[97]. Oznacza to, że dla objęcia danego stosunku prawnego ochroną konsumencką konieczne jest uprzednie ustalenie, że jedna ze stron, zwykle osoba fizyczna, działała w ramach czynności prawnej w celach niezwiązanych bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

W konsekwencji tylko konsument może korzystać m.in. z:

---

[95] Sadomski J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1. art. 1-55^4, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 329 i n.

[96] Por. Wyrok TSUE z 8 września 2022 r., C-80/21, D.B.P., ECLI:EU:C:2022:646; wyrok TSUE z 20 stycznia 2005 r., C-464/01, Gruber, ECLI:EU:C:2005:32; wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-419/11, Česká spořitelna, ECLI:EU:C:2013:165.

[97] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769. ., art. 22^1 k.c.; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, tj. Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011, art. 2 pkt 1; Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993, art. 2 lit. b.

1) mechanizmu kontroli abuzywności postanowień umownych;
2) obowiązku informacyjnego po stronie przedsiębiorcy;
3) prawa do odstąpienia od umowy bez podania przyczyny (w przypadku umów zawieranych na odległość);
4) ochrony sądowej o charakterze uprzywilejowanym, np. w postaci odwróconego ciężaru dowodu.

W orzecznictwie podkreśla się, że status konsumenta należy ustalać obiektywnie, na podstawie treści i celu czynności prawnej, a nie wyłącznie formalnego charakteru działalności danej osoby[98].

1.5.2 Uzasadnienie aksjologiczne i funkcjonalne ochrony konsumenta

W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, że status konsumenta nie jest tylko kategorią techniczno-prawną, lecz odzwierciedla głębszą koncepcję ochrony słabszej strony stosunku prawnego, wynikającą z nierównowagi sił negocjacyjnych i asymetrii informacyjnej między konsumentem a przedsiębiorcą[99]. Przyjmuje się, że podmiot profesjonalny, przygotowujący umowę oraz oferujący towary lub usługi, posiada znaczną przewagę strukturalną – nie tylko w zakresie wiedzy, lecz także możliwości ekonomicznych i dostępu do informacji.

Z tego powodu prawodawca europejski i krajowy przyjmuje założenie, że konsument wymaga ochrony z mocy prawa, niezależnie od jego świadomości prawnej lub konkretnego doświadczenia. Status konsumenta aktywuje zatem szczególny reżim norm bezwzględnie obowiązujących lub semiimperatywnych, które mają przeciwdziałać praktykom nierównych relacji rynkowych i zapewnić zachowanie sprawiedliwości kontraktowej.

Jak zauważa M. Jagielska, ochrona konsumenta nie jest przywilejem, lecz instrumentem wyrównywania szans stron umowy w ramach modelu sprawiedliwości kontraktowej[100].

---

[98] Por. Wyrok TSUE z 3 września 2015 r., C-110/14, Costea, ECLI:EU:C:2015:538; wyrok SN z 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 914/22, LEX nr 3569424;

[99] Por. Wyrok TSUE z 6 października 2009 r., C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones, ECLI:EU:C:2009:615; wyrok TSUE z 12 grudnia 2024 r., C-300/23, Kutxabank, ECLI:EU:C:2024:1026; Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 16 i n.

[100] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 17 i n.

W tym ujęciu status konsumenta nie wiąże się jedynie z kategorią prawną, ale stanowi wyraz potrzeby interwencji państwa w sferę z natury zdominowaną przez mechanizmy rynkowe, w których zachowanie równowagi sił jest iluzoryczne.

W modelu klasycznym prawa cywilnego – opartym na formalnej równości stron – umowa była wyrazem autonomii woli, a odpowiedzialność za treść i skutki kontraktu ponosiły strony na równych zasadach. Tymczasem realna praktyka obrotu ujawnia głęboką nierównowagę informacyjną, negocjacyjną i ekonomiczną między konsumentem a przedsiębiorcą. Dlatego – jak zauważa Jagielska – państwo ma obowiązek stworzenia instrumentów ochronnych, które wyrównują deficyty wiedzy, doświadczenia i siły przetargowej konsumenta, nie odbierając jednocześnie jego zdolności do podejmowania autonomicznych decyzji[101].

A. Nadolska odrzuca podejście paternalistyczne jako sprzeczne z ideą wolności kontraktowej, ale jednocześnie podkreśla, że zastosowanie przepisów ochronnych nie przeczy autonomii stron – przeciwnie, jest jej warunkiem realnego urzeczywistnienia. Ochrona konsumenta umożliwia bowiem zawieranie umów przy rzeczywistej świadomości ich skutków i przy odpowiednich warunkach brzegowych, zapewniających transparentność, uczciwość i równowagę kontraktową stron.[102]

W szczególności podkreśla ona, że system prawa konsumenckiego pełni funkcję „korekcyjną" wobec nadmiernie złożonych konstrukcji prawnych, które ukryte są w języku technicznym i skomplikowanych klauzulach stosowanych w umowach. Konsument, zdaniem M. Jagielskiej, stoi wobec gotowych tekstów umów, których nie rozumie, ale których warunki muszą być przez niego zaakceptowane, jeżeli chce skorzystać z usługi[103]. W tym sensie interwencja ustawodawcy stanowi reakcję na „asymetryczny rynek umów" – rynek, w którym jedna ze stron narzuca reguły gry, a druga – nieświadoma – ponosi ich skutki.

Ta koncepcja znajduje wyraz zarówno w przepisach prawa krajowego (np. art. 385^1–385^3 k.c.), jak i w dyrektywach unijnych (np. 93/13/EWG), gdzie dominuje zasada transparentności, przejrzystości i proporcjonalności warunków kontraktu.

---

[101] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 15 i n.

[102] Nadolska A. [w:] Ochrona konsumenta na Polskim i międzynarodowym rynku finansowym, red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 58-59.

[103] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 16 i n.

1.5.3 Znaczenie procesowe statusu konsumenta

Status konsumenta ma istotne znaczenie nie tylko na płaszczyźnie materialnoprawnej, lecz również procesowej, determinując zakres ochrony przysługującej jednostce w sporze sądowym z przedsiębiorcą. Posiadanie statusu konsumenta otwiera dostęp do szczególnego reżimu proceduralnego, który przejawia się w licznych instytucjach procesowych mających na celu zniwelowanie jego słabszej pozycji względem profesjonalnego kontrahenta.

Odwrócony ciężar dowodu – art. 385¹ § 1 k.c.

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., jeżeli postanowienie umowy zawieranej z konsumentem nie zostało uzgodnione indywidualnie, nie wiąże go, jeżeli kształtuje jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Oznacza to, że w przypadku zakwestionowania klauzuli, to przedsiębiorca ma obowiązek wykazania, że dane postanowienie było indywidualnie uzgodnione – co stanowi wyłom względem ogólnej reguły rozkładu ciężaru dowodu (art. 6 k.c.).

Sądowe badanie z urzędu – art. 7 ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym oraz orzecznictwo TSUE

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 1234), sąd może uznać praktykę za nieuczciwą także z urzędu. Powyższe znajduje pełne potwierdzenie w orzecznictwie TSUE – m.in. w wyroku z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, w którym wskazano, że sąd krajowy ma obowiązek samodzielnie badać abuzywność postanowień umowy, bez potrzeby powołania się na nie przez konsumenta[104].

Zasada *in dubio pro consumatore* – art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG oraz art. 385 § 2 k.c.

Zasada, zgodnie z którą wątpliwości interpretacyjne należy rozstrzygać na korzyść konsumenta, została wyraźnie sformułowana w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG. Zgodnie z tym przepisem, ocena abuzywności klauzuli nie obejmuje warunków określających główny przedmiot umowy, o ile są one sformułowane w sposób jasny

[104] Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 845.; Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350, ECLI:EU:C:2016:980.

i zrozumiały[105]. Jednocześnie art. 385 § 2 k.c. wprowadza ogólną regułę wykładni klauzul niejednoznacznych w umowach z udziałem konsumenta na jego korzyść.

Obowiązki informacyjne sądu – art. 212 § 1 k.p.c. i art. 232 § 2^1 k.p.c.

Znowelizowany Kodeks postępowania cywilnego (ustawa z dnia 4 lipca 2019 r., Dz.U. z 2021 r. poz. 1805) wprowadził szczególne mechanizmy ułatwiające konsumentom dochodzenie roszczeń. Dla przykładu wskazać należy:

a) art. 212 § 1 k.p.c. stanowi, że przewodniczący może udzielać stronom pouczeń co do skutków procesowych ich działań i zaniechań, zwłaszcza w przypadku strony niezastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika;
b) art. 232 § 2^1 k.p.c. umożliwia sądowi dopuszczenie dowodu niewskazanego przez strony, jeśli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości – co może mieć zastosowanie przy ochronie konsumenta w sporach z bankami lub pożyczkodawcami.

Reprezentacja zbiorowa – art. 100 i 101 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów

W polskim systemie prawa funkcjonuje mechanizm reprezentacji interesów konsumentów przez organizacje społeczne, które – zgodnie z art. 100 i 101 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2023 r. poz. 1689) – mogą występować w imieniu konsumentów w postępowaniach cywilnych i administracyjnych.

1.5.4. Konsekwencje ustalenia braku statusu konsumenta

Stwierdzenie, że dana osoba nie posiada statusu konsumenta w rozumieniu przepisów prawa krajowego lub unijnego, wyklucza możliwość korzystania z przywilejów prawnych właściwych dla tego statusu. W praktyce oznacza to, że dana osoba jest traktowana jako profesjonalny uczestnik obrotu cywilnoprawnego i obowiązują ją wyłącznie ogólne zasady wynikające z kodeksu cywilnego, bez możliwości powoływania się na reżim ochrony konsumenckiej.

[105] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

1) Wyłączenie stosowania przepisów ochronnych

Utrata statusu konsumenta skutkuje przede wszystkim brakiem możliwości skorzystania z przepisów:

a) art. 385¹–385³ k.c., dotyczących klauzul abuzywnych;
b) ustawy z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2023 r. poz. 2759);
c) ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. z 2023 r. poz. 1028);

oraz wyłączeniem stosowania dyrektyw UE, w tym:

d) dyrektywy 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich;
e) dyrektywy 2011/83/UE w sprawie praw konsumentów;
f) dyrektywy 2008/48/WE w sprawie kredytu konsumenckiego.

W efekcie podmiot traci możliwość skorzystania z licznych mechanizmów ochronnych, takich jak m.in. prawo do odstąpienia od umowy, przejrzystość informacji, zakaz stosowania nieuczciwych praktyk rynkowych czy kontrola sądowa niedozwolonych postanowień umownych.

2) Brak możliwości podważenia nieuczciwych klauzul umownych

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., tylko konsument może powołać się na niewiążący charakter klauzuli niedozwolonej. W sytuacji, gdy dana osoba nie spełnia przesłanek tej definicji, nie może dochodzić stwierdzenia abuzywności postanowień umowy, niezależnie od ich faktycznego charakteru. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 marca 2015 r., I CSK 165/14, status konsumenta stanowi warunek materialnoprawny zastosowania przepisów o klauzulach niedozwolonych. [106].

TSUE również podkreśla, że ochrona wynikająca z dyrektywy 93/13/EWG przysługuje wyłącznie konsumentom. W wyroku z 3 września 2015 r., C-110/14 (Costea), Trybunał wskazał, że pojęcie konsumenta ma charakter ścisły i autonomiczny, i nie obejmuje osób, które zawierają umowę ściśle związaną z działalnością zawodową[107].

[106] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.ceidg, art. 385¹ § 1; Wyrok SN z dnia 12 marca 2015 r., I CSK 165/14, OSNC-ZD 2016/3/45.
[107] Wyrok TSUE z dnia 3 września 2015 r., C-110/14, Costea, ECLI:EU:C:2015:538.

3) Odpowiedzialność za ryzyko kontraktowe

Osoba nieposiadająca statusu konsumenta ponosi pełną odpowiedzialność za treść i skutki zawieranej umowy, zgodnie z zasadą swobody umów (art. 353^1 k.c.) i zasadą odpowiedzialności za własne oświadczenia woli (art. 82 i nast. k.c.). Nie może domagać się unieważnienia umowy na podstawie asymetrii informacji, nieuczciwego postanowienia czy braku transparentności treści, chyba że wykaże istnienie przesłanek ogólnych, np. błędu (art. 84 k.c.), podstępu (art. 86 k.c.) lub wyzysku (art. 388 k.c.).

4) Brak odwrócenia ciężaru dowodu i działań sądu z urzędu

W braku statusu konsumenta wyłączona jest możliwość stosowania:

a) art. 385^1 § 4 k.c., który przerzuca ciężar dowodu w zakresie indywidualnego uzgodnienia postanowień na przedsiębiorcę;
b) zasady działania sądu z urzędu w badaniu abuzywności klauzul (por. wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-488/11 – Asbeek Brusse).

Tym samym to strona niebędąca konsumentem musi w pełni udowodnić istnienie podstaw nieważności, nieuczciwości lub niezgodności umowy z prawem – bez wsparcia sądu, jak również korzystania z żadnych domniemań.

5) Sąd nie ma obowiązku działania na korzyść strony

Zgodnie z art. 232 k.p.c., sąd rozpoznaje sprawę na podstawie dowodów przedstawionych przez strony. W przypadku konsumenta, sąd ma obowiązki informacyjne, wskazane powyżej i może dopuścić dowód niewskazany przez stronę (art. 232 § 2^1 k.p.c.). W przypadku profesjonalisty – brak jest takich obowiązków.

1.6 System ochrony konsumenta w prawie polskim i unijnym

Współczesny system ochrony konsumenta stanowi złożoną strukturę regulacyjną, w której kluczową rolę odgrywają zarówno przepisy krajowe, jak i unijne. Ich wspólnym celem jest zapewnienie równowagi kontraktowej między słabszym uczestnikiem obrotu – konsumentem – a podmiotem profesjonalnym[108].

Jak słusznie zauważa J. Olszewski, w szerokim ujęciu systemowym do reżimu ochrony konsumenta zalicza się również regulacje dotyczące zwalczania nieuczciwej konkurencji oraz przeciwdziałania nieuczciwym praktykom rynkowym, które znacząco

[108] Kaczorowska S., Kurzyńska-Lipniewicz A., Prawne aspekty ochrony konsumenta w Polsce i w Unii Europejskiej, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Legnica 2009, s. 11-27

zwiększają ochronę konsumencką. O ile Ustawa z 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym stanowi bezpośredni instrument ochrony B2C, o tyle ustawa z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, choć skonstruowana przede wszystkim jako reżim B2B, oddziałuje na ład rynkowy i transparentność przekazu rynkowego, a przez to pośrednio wzmacnia standard ochrony konsumenta (m.in. w obszarze reklamy wprowadzającej w błąd i reklamy porównawczej)[109].

1.6.1 Ochrona konsumenta w prawie Unii Europejskiej

System ochrony konsumenta w UE opiera się na założeniu, że konsumenci są podmiotami strukturalnie słabszymi wobec profesjonalistów[110]. Traktat o funkcjonowaniu UE (TFUE) w art. 169 ust. 1 *expressis verbis* stanowi, że „Unia przyczynia się do osiągnięcia wysokiego poziomu ochrony konsumentów"[111].

Kluczowe dyrektywy:

1) **Dyrektywa 93/13/EWG – o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich**
   a) Zakres obowiązywania dyrektywy: dotyczy wszystkich umów zawieranych pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, jeżeli postanowienia umowne nie były indywidualnie negocjowane.
   b) Główne przepisy:
      - art. 3 ust. 1 – postanowienie uznaje się za nieuczciwe (abuzywne), jeśli wbrew wymaganiom dobrej wiary powoduje znaczną nierównowagę praw i obowiązków stron na niekorzyść konsumenta;
      - art. 4 ust. 2 – ocena nieuczciwości nie dotyczy postanowień o głównym przedmiocie umowy, jeżeli są sformułowane w sposób jasny i zrozumiały;
      - art. 6 ust. 1 – postanowienia abuzywne nie wiążą konsumenta, a umowa obowiązuje dalej, jeśli może funkcjonować bez tych postanowień;

[109] Zob. Olszewski J., [w:] Prawo gospodarcze Kompendium, Wydanie 8, red. Olszewski J., Warszawa 2019, s. 313 i n.
[110] Nadolska A. [w:] Ochrona konsumenta na Polskim i międzynarodowym rynku finansowym, red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 58-59.
[111] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), tj. Dz.U. UE C 202 z 7.06.2016, art. 169 ust. 1 .

- art. 7 – państwa członkowskie mają obowiązek zapewnienia skutecznych środków prawnych dla ochrony konsumentów[112].

2) Dyrektywa 2005/29/WE – dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów[113]

a) Zakres obowiązywania dyrektywy: Dotyczy wszystkich relacji przedsiębiorca–konsument na rynku wewnętrznym, w szczególności działań marketingowych i sprzedażowych. Ma na celu kompleksowe uregulowanie zagadnienia nieuczciwych praktyk handlowych poprzez ujednolicenie standardów ochrony konsumentów w państwach członkowskich UE.

b) Główne przepisy:
   - art. 5 ust. 1 – zakaz stosowania nieuczciwych praktyk handlowych wobec konsumentów;
   - art. 6 i 7 – definicje praktyk wprowadzających w błąd (działania i zaniechania) oraz obowiązek dostarczania konsumentom istotnych informacji w sposób jasny i zrozumiały;
   - art. 8 i 9 – zakaz agresywnych praktyk handlowych, w tym nękania, przymusu i nieuzasadnionego wpływu na decyzje konsumenta;
   - Załącznik I – tzw. „czarna lista" praktyk zawsze uznawanych za nieuczciwe, niewymagających oceny w konkretnym stanie faktycznym.

c) Znaczenie dla ochrony konsumentów i rynku wewnętrznego: Dyrektywa 2005/29/WE jest filarem europejskiego prawa konsumenckiego w obszarze nieuczciwych praktyk rynkowych. Jak zauważa J. Olszewski jej implementacja w państwach członkowskich, w Polsce głównie w Ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym z 2007 r., znacznie wzmocniła ochronę konsumentów przed wprowadzającymi w błąd

[112] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.U. L 95 z 21.04.1993.

[113] Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych") (Tekst mający znaczenie dla EOG) *Dz.U. L 149 z 11.6.2005, pp. 22–39*

i agresywnymi działaniami przedsiębiorców. Harmonizacja przepisów zmniejszyła rozbieżności w regulacjach krajowych, zwiększając przewidywalność i bezpieczeństwo transakcji na rynku wewnętrznym oraz w handlu transgranicznym[114].

3) Dyrektywa 2008/48/WE – o kredycie konsumenckim

a) Zakres obowiązywania dyrektywy: odnosi się do kredytów udzielanych od 200 do 75 000 euro, zaciąganych przez konsumentów.

b) Kluczowe obowiązki kredytodawcy wymienione w dyrektywie:

- udzielenie jasnej i zrozumiałej informacji przedumownej (art. 5);
- ocena zdolności kredytowej konsumenta przed zawarciem umowy (art. 8);
- możliwość wcześniejszej spłaty bez nadmiernych kosztów (art. 16);
- prawo do odstąpienia od umowy w terminie 14 dni (art. 14),
- formularz informacyjny SECCI (Załącznik II do dyrektywy)[115].

4) Dyrektywa 2011/83/UE – o prawach konsumenta.

a) Zakres: reguluje umowy zawierane na odległość i poza lokalem przedsiębiorstwa.

b) Uprawnienia konsumenta:

- prawo do odstąpienia od umowy bez podania przyczyny w ciągu 14 dni (art. 9–16);
- obowiązki informacyjne przedsiębiorcy (art. 5–6);
- transparentność warunków świadczenia usług i cen (art. 7–8);
- zakaz domyślnego zaznaczania opcji dodatkowych (np. ubezpieczenia)[116].

5) Dyrektywa 2020/1828/UE – „w sprawie powództw przedstawicielskich wytaczanych w celu ochrony zbiorowych interesów konsumentów".

a) Zakres: umożliwia organizacjom konsumenckim wnoszenie powództw zbiorowych przeciw przedsiębiorcom naruszającym zbiorowe interesy konsumentów.

[114] Zob. Olszewski J., [w:] Prawo gospodarcze Kompendium, Wydanie 8, red. Olszewski J., Warszawa 2019, s. 314 i n.

[115] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki, tj. Dz.U. L 133 z 22.05.2008.

[116] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, tj. Dz.U. L 304 z 22.11.2011.

b) Istotne założenia:
   - możliwość uzyskania odszkodowania, naprawy szkody, rozwiązania umowy;
   - harmonizacja przepisów dot. powództw zbiorowych na poziomie UE;
   - umożliwienie działania transgranicznego (organizacje z jednego państwa mogą występować przed sądem w innym państwie członkowskim)[117].

W literaturze przedmiotu podkreśla się, iż to przełomowy akt unijnego prawa konsumenckiego, który wprowadza w państwach członkowskich jednolity i kompleksowy mechanizm reprezentacyjnych powództw zbiorowych – zbliżony do anglosaskich *class actions*.

Orzecznictwo TSUE, stanowiące tzw. kamienie milowe w omawianym temacie:

1) C-26/13 – Kásler i Káslerné Rábai (2014)

a) Stan faktyczny: umowa kredytu indeksowanego do franka szwajcarskiego zawierała klauzule przeliczeniowe pozwalające bankowi jednostronnie określać kurs sprzedaży.
b) Teza orzeczenia:
   - postanowienia odnoszące się do kursu walutowego mogą być oceniane pod kątem abuzywności, jeżeli nie są wyrażone jednoznacznie;
   - sąd krajowy może usuwać nieuczciwe postanowienia, ale nie może ich zastępować innymi, jeżeli prowadziłoby to do zmiany charakteru umowy[118].

2) C-243/08 – Pannon GSM (2009)

a) Stan faktyczny: sąd krajowy rozpoznawał sprawę dotyczącą nieuczciwego postanowienia umowy telekomunikacyjnej.
b) Teza orzeczenia:
   - sąd krajowy ma obowiązek z urzędu badać, czy dane postanowienie ma charakter abuzywny, nawet jeśli konsument się na nie nie powołał;
   - obowiązek ten wynika z zasady efektywności prawa unijnego (*effet utile*)[119].

[117] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1828 z dnia 25 listopada 2020 r. w sprawie powództw przedstawicielskich wytaczanych w celu ochrony zbiorowych interesów konsumentów i uchylająca dyrektywę 2009/22/WE, tj. Dz.U. L 409 z 4.12.2020.
[118] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[119] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350

3) **C- 110/14- Costea (2015)**

a) Stan faktyczny: prawnik zawarł umowę kredytu jako osoba fizyczna, choć działał w związku z planowaną działalnością gospodarczą.

b) Teza orzeczenia:

- status konsumenta zależy od subiektywnego celu zawarcia umowy, nie od statusu zawodowego jako takiego;
- osobę fizyczną można uznać za konsumenta, jeżeli umowa nie służy bezpośrednio jego działalności zawodowej[120].

4) **C-260/18- Dziubak (2019)**

a) Stan faktyczny: kredyt frankowy z niejasnym mechanizmem ustalania kursu CHF przez bank.

b) Teza orzeczenia:

- jeśli postanowienie jest abuzywne, sąd nie może go zastąpić przepisem dyspozytywnym ani zasadą ogólną;
- konsekwencją może być unieważnienie całej umowy – nawet na niekorzyść konsumenta, jeśli został on o tym uprzedzony i się zgadza[121].

5) **C-570/21 – Abanca Corporación Bancaria (2023)**

a) Stan faktyczny: klauzule zmiennego oprocentowania kredytu hipotecznego.

b) Teza orzeczenia:

- sąd krajowy nie może utrzymać w mocy nieuczciwego postanowienia jedynie dlatego, że jego eliminacja byłaby dla konsumenta niekorzystna;
- konsument musi wyrazić dobrowolną i świadomą zgodę, jeśli postanowienie ma zostać utrzymane[122].

System ochrony konsumenta w Unii Europejskiej opiera się na kompleksowej i dynamicznie rozwijającej się strukturze normatywnej, w której centralne miejsce zajmują dyrektywy sektorowe, prawo pierwotne (w szczególności Traktat

[120] Wyrok TSUE z 3 września 2015 r., C-110/14, Costea, ECLI:EU:C:2015:538
[121] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819
[122] Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, ECLI: ECLI:EU:C:2023:456

o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – TFUE) oraz dorobek orzeczniczy Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[123].

Podsumowując, należy podkreślić, że dyrektywy unijne tworzą spójny i progresywny model ochrony konsumenckiej, którego fundamentami są:

a) transparentność relacji kontraktowej[124];
b) równość stron przy zawieraniu i wykonywaniu umowy[125];
c) oraz pełny dostęp konsumenta do rzetelnej i zrozumiałej informacji na etapie przed umownym i w trakcie trwania stosunku prawnego[126].

Orzecznictwo TSUE odgrywa kluczową rolę w interpretacji i doprecyzowaniu standardów ochrony, zapewniając jednolitą wykładnię przepisów we wszystkich państwach członkowskich. Wyroki Trybunału nie tylko precyzują znaczenie konkretnych przepisów, ale często kształtują praktykę sądów krajowych, nakładając obowiązek ich stosowania z urzędu i z uwzględnieniem interesu konsumenta[127].

W efekcie, zarówno prawo pierwotne, jak i dyrektywy konsumenckie oraz judykatura TSUE, stanowią zintegrowaną i funkcjonalną podstawę systemu ochrony konsumenckiej w sprawach cywilnoprawnych, w szczególności w zakresie umów kredytowych i finansowych, w których ryzyko nierównowagi kontraktowej i asymetrii informacji jest szczególnie wysokie[128].

---

[123] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), tj. Dz.U. UE C 202 z 7.06.2016; Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349; Wyrok TSUE z 21 stycznia 2015 r., C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, Unicaja Banco, ECLI:EU:C:2015:21; Wyrok TSUE z 20 września 2018 r., OTP Bank, C-51/17, ECLI:EU:C:2018:750; Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1828 z 25 listopada 2020 r. w sprawie powództw przedstawicielskich do ochrony zbiorowych interesów konsumentów, Dz.U. UE L 409 z 4.12.2020; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, tj. Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011 i in.

[124] Mikłaszewicz P. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, 209 i n.

[125] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, tj. Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011.

[126] Czech T., Kredyt konsumencki. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 218 i n.

[127] Wyrok TSUE z 7 listopada 2019 r., C-419/18 i C-483/18, Profi Credit, ECLI:EU:C:2019:930; Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350; Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819 i in.

[128] Por. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), tj. Dz.U. UE C 202 z 7.06.2016; Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993 i in.; s. 131 i n.; Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819 i in.; Zając M., Polityka ochrony konsumenta w Unii Europejskiej, Zeszyty Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 2006/734, Kraków 2006, s. 125 i n.

System ten wpisuje się w szerszą tendencję europejskiego prawa prywatnego, dążącą do zapewnienia realnej, a nie tylko formalnej autonomii woli konsumenta oraz do równoważenia przewagi ekonomicznej i informacyjnej profesjonalnego kontrahenta[129].

1.7 Podsumowanie

Najważniejsze ustalenia:

- Kredyt stanowi fundamentalny mechanizm w nowoczesnej gospodarce rynkowej,
- Instytucja kredytu ma dwoistą naturę: normatywną (prawną) i ekonomiczną,
- •Z ekonomicznego punktu widzenia, kredyt jest kluczowym instrumentem redystrybucji i efektywnej alokacji kapitału, który przekształca oszczędności w inwestycje, napędzając wzrost gospodarczy i będąc wyznacznikiem poziomu rozwoju państwa.
- W gospodarce rynkowej kredyt pełni szereg funkcji: alokacyjną, redystrybucyjną, stymulacyjną, ◦płatniczą i obiegową, ◦regulacyjną, ◦dochodową,
- Klasyfikacja kredytów jest elastyczna i zależy od przyjętych kryteriów (podmiotowe, czasowe, przedmiotowe/celowe, zabezpieczenia, waluty), co pozwala zrozumieć różnorodność instrumentów kredytowych
- Ryzyko kredytowe jest kluczowym pojęciem w ekonomii finansowej i zarządzaniu instytucjami finansowymi, oznaczającym możliwość niewywiązania się kredytobiorcy ze zobowiązań, co prowadzi do strat finansowych dla kredytodawcy. Jest ono nieodłącznym elementem każdej transakcji kredytowej i wynika z asymetrii informacji między stronami.
- Źródła ryzyka kredytowego są zróżnicowane: obejmują ryzyko indywidualne (sytuacja kredytobiorcy), sektorowe (kondycja branży) oraz systemowe (ogólna sytuacja gospodarcza lub kryzysy finansowe).
- Zarządzanie ryzykiem kredytowym jest kluczowe dla stabilności systemu finansowego i obejmuje instrumenty takie jak ocena zdolności kredytowej, monitoring, zabezpieczenia, ubezpieczenia kredytu i dywersyfikacja portfela. Działania te są regulowane przez przepisy prawa i nadzoru finansowego (np. CRD, CRR).
- Ryzyko kredytowe ma wymiar instytucjonalny i regulacyjny, a jego nadmierna ekspozycja może prowadzić do kryzysów finansowych; dlatego nadzór mikro-

[129] Kaczorowska S., Kurzyńska-Lipniewicz A., Prawne aspekty ochrony konsumenta w Polsce i w Unii Europejskiej, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Legnica 2009, s. 66 i n.

i makroostrożnościowy (np. KNF, ESRB) oraz regulacje (np. Bazylea III) mają na celu zwiększenie odporności instytucji kredytowych.

- Relacja kredytowa z udziałem konsumenta jest szczególnym typem stosunku zobowiązaniowego, charakteryzującym się znaczną nierównością stron pod względem dostępu do informacji, zasobów ekonomicznych i możliwości negocjacyjnych, co uzasadnia systemową ochronę konsumenta jako strony słabszej.
- W prawie polskim, definicja konsumenta (art. 22^1 Kodeksu cywilnego) precyzuje, że jest to osoba fizyczna dokonująca czynności prawnej z przedsiębiorcą, która nie jest bezpośrednio związana z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.
- Polska i unijna judykatura (Sąd Najwyższy, TSUE) elastycznie interpretuje pojęcie konsumenta, uznając, że osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą może być konsumentem, jeśli cel danej czynności prawnej nie jest bezpośrednio związany z jej DG lub ma charakter marginalny/uboczny. Kluczowy jest faktyczny cel czynności, a nie formalny status.
- Nowelizacja Kodeksu cywilnego (art. 385^5 k.c. i in.) wprowadziła rozszerzoną ochronę dla osób fizycznych prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą, przyznając im status konsumenta w zakresie ochrony przed klauzulami abuzywnymi, rękojmi i prawa odstąpienia, o ile czynność nie jest dominująco związana z ich DG.
- Kwalifikacja jako „konsumenta" ma istotne znaczenie praktyczne dla kredytobiorców, dając im dostęp do szczególnych uprawnień, takich jak możliwość powołania się na abuzywność postanowień umowy, prawo odstąpienia od umowy, obowiązek instytucji finansowej do rzetelnej informacji i oceny zdolności kredytowej, a także dostęp do pozasądowych mechanizmów ochrony.
- Definicja konsumenta w prawie Unii Europejskiej jest autonomiczna i funkcjonalna, oparta na celu danej czynności prawnej, a nie na formalnym statusie podmiotu. Dyrektywy unijne jednolicie definiują konsumenta jako osobę fizyczną działającą w celach niezwiązanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub zawodową.
- TSUE wielokrotnie podkreślał ścisłą interpretację pojęcia „konsumenta", wskazując, że ochrona konsumencka przysługuje nawet w przypadku „czynności mieszanych" (mixed-purpose contracts), gdy cel gospodarczy nie jest dominujący lub przeważający nad celem prywatnym.
- Konsument jest traktowany jako słabsza strona relacji kontraktowej w prawie unijnym, z uwagi na asymetrię informacyjną, przewagę ekonomiczną przedsiębiorcy

i brak wpływu na treść umów adhezyjnych. System ochrony konsumenckiej (np. zakaz klauzul abuzywnych, prawo do informacji i odstąpienia) ma na celu wyrównanie tej nierównowagi i zapewnienie przejrzystości, równowagi i uczciwości relacji.

- Status konsumenta jest przesłanką dla zastosowania szczególnego reżimu norm ochronnych, zarówno materialnoprawnych (np. kontrola abuzywności, obowiązki informacyjne, prawo odstąpienia), jak i procesowych.
- W aspektach procesowych, status konsumenta wiąże się z takimi przywilejami jak: odwrócony ciężar dowodu w zakresie indywidualnego uzgodnienia postanowień, obowiązek sądu do badania abuzywności klauzul z urzędu, zasada *in dubio pro consumatore* (rozstrzyganie wątpliwości na korzyść konsumenta), a także szczególne obowiązki informacyjne sądu i możliwość dopuszczania dowodów z urzędu oraz reprezentacja zbiorowa przez organizacje konsumenckie.
- System ochrony konsumenta w prawie polskim i unijnym jest złożoną strukturą regulacyjną, której celem jest zapewnienie równowagi kontraktowej, opartą na kluczowych dyrektywach unijnych (np. 93/13/EWG o nieuczciwych warunkach, 2008/48/WE o kredycie konsumenckim, 2011/83/UE o prawach konsumenta, 2020/1828/UE o powództwach przedstawicielskich).
- Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu i interpretacji standardów ochrony konsumenckiej, zapewniając jednolitą wykładnię przepisów we wszystkich państwach członkowskich i wzmacniając pozycję konsumenta w sporach prawnych.
- Całość systemu ochrony konsumenckiej w UE, obejmująca prawo pierwotne, dyrektywy i judykaturę TSUE, dąży do zapewnienia transparentności, równości stron i pełnego dostępu konsumenta do rzetelnej informacji, zwłaszcza w umowach kredytowych i finansowych, gdzie ryzyko nierównowagi jest szczególnie wysokie.

Rozdział II – Pojęcie i konstrukcja prawna kredytu w prawie polskim

2.1 Umowa kredytu bankowego w świetle art. 69 ustawy – Prawo bankowe

W tej części opracowania wyjaśniono zarówno formalne wymogi oraz obligatoryjne i fakultatywne elementy treści umowy kredytu bankowego, zgodnych z polskim Prawem bankowym i Kodeksem cywilnym. Omawiane zagadnienia poparto praktycznymi przykładami i odniesieniami do orzecznictwa.

Celem tej części opracowania jest dostarczenie uporządkowanej wiedzy na temat kluczowych wymogów prawnych i praktycznych aspektów konstruowania umowy kredytu bankowego.

Omówiono formę pisemną umowy kredytu bankowego, wskazano na jej charakter ad probationem (dla celów dowodowych) oraz podkreślono jej kluczowe funkcje, takie jak zapewnienie bezpieczeństwa obrotu, stanowienie materiału dowodowego w sporach (np. dotyczących klauzul abuzywnych) oraz zgodność z przepisami regulacyjnymi i obowiązkami informacyjnymi. Wskazano również na dopuszczalne nowoczesne formy zawarcia umowy.

Na podstawie art. 69 ust. 2 Prawa bankowego wyodrębniono i opisano wszystkich obligatoryjnych elementów, które powinny znaleźć się w umowie kredytu. Podkreślono znaczenie precyzji w określaniu takich elementów jak kwota kredytu i waluta (jako *essentiale negotii*, których sprzeczności mogą skutkować nieważnością umowy), cel kredytowania, warunki stawiania środków do dyspozycji, sposób zabezpieczenia spłaty (kluczowy dla skuteczności dochodzenia roszczeń), wysokość oprocentowania i warunki jego zmiany (aby wykluczyć dowolność banku), prowizje i opłaty, zakres uprawnień kontrolnych banku oraz warunki dokonywania zmian i rozwiązania umowy.

Scharakteryzowano umowę kredytu jako dokument o charakterze terminowym. W tym kontekście wyjaśniono, w jaki sposób terminy spłaty są obliczane zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego (art. 111-116 k.c.).

2.1.1 Definicja umowy kredytu

Umowa kredytu, zgodnie z art. 69 ust. 1 ustawy – Prawo bankowe, stanowi szczególną formę umowy nazwanej, w której bank jako profesjonalny uczestnik rynku finansowego, zobowiązuje się do oddania do dyspozycji kredytobiorcy oznaczonej kwoty środków pieniężnych na czas określony w umowie. Środki te powinny zostać wykorzystane na określony cel wskazany przez strony, co stanowi jeden z elementów charakterystycznych tego typu stosunku prawnego. Kredytobiorca natomiast

zobowiązuje się do korzystania z udostępnionych środków zgodnie z umową, ich terminowego zwrotu w ustalonych ratach oraz do zapłaty odsetek i prowizji przewidzianych w umowie. Taki model kontraktowy odzwierciedla wzajemny i odpłatny charakter zobowiązania, w którym bank ponosi ryzyko kredytowe i operacyjne, a kredytobiorca uzyskuje dostęp do kapitału na określonych warunkach[130]. Istotne jest przy tym, że obowiązek oddania środków pieniężnych dotyczy wyłącznie banku lub innego podmiotu uprawnionego do wykonywania czynności bankowych na podstawie ustawy, co potwierdza zamknięty krąg podmiotów mogących zawierać umowy tego rodzaju[131].

Przepis ten określa tzw. przedmiotowo istotne elementy umowy kredytowej (*essentialia negotii*), czyli składniki niezbędne do skutecznego jej zawarcia. W oparciu o wykładnię systemową oraz dorobek doktryny i orzecznictwa można wskazać, że umowa kredytu posiada charakterystyczne cechy konstrukcyjne, które odróżniają ją od innych stosunków obligacyjnych:

1) Konsensualność – umowa ta zostaje skutecznie zawarta już z chwilą osiągnięcia przez strony porozumienia co do jej kluczowych postanowień. Przekazanie środków pieniężnych nie stanowi warunku koniecznego dla zawarcia umowy, lecz element jej wykonania. Powyższe dotyczy również sytuacji, gdy środki zostają postawione do dyspozycji kredytobiorcy natychmiast po podpisaniu umowy[132].

2) Dwustronny charakter zobowiązania – zarówno bank, jak i kredytobiorca przyjmują na siebie obowiązki wynikające z zawartego porozumienia.

a) Bank jest zobowiązany do oddania do dyspozycji kredytobiorcy określonej kwoty środków pieniężnych na czas ustalony umownie.
b) Kredytobiorca natomiast zobowiązuje się do:

- wykorzystania kredytu zgodnie z warunkami określonymi w umowie;
- spłaty wykorzystanej kwoty wraz z należnymi odsetkami w wyznaczonych terminach;
- zapłaty prowizji lub innych przewidzianych opłat.

[130] Smykla B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka, Wolters Kluwer, Warszawa 2022,, s. 645 i n.
[131] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 5 ust. 1 pkt 3 i art. 69 ust. 1.
[132] Smykla B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka, Wolters Kluwer, Warszawa 2022,, s. 645 i n.

c) **Odpłatność** – zawarcie umowy kredytu pociąga za sobą obowiązek kredytobiorcy uiszczenia kosztów związanych z udzieleniem finansowania, w tym:

- odsetek liczonych od wykorzystanej kwoty kredytu;
- odsetek karnych w przypadku opóźnienia w spłacie;
- prowizji i innych opłat ustalonych w umowie.

d) **Terminowość** – świadczenie banku oraz obowiązek spłaty kredytu są ograniczone w czasie; umowa zawsze musi wskazywać konkretny okres, na jaki została zawarta.

e) **Celowość** – środki uzyskane w ramach kredytu powinny być przeznaczone na konkretny, wskazany w umowie cel, który może mieć charakter konsumpcyjny, inwestycyjny, mieszkaniowy itp.

f) **Charakter pieniężny** – bank udziela kredytu wyłącznie w formie pieniężnej, poprzez postawienie do dyspozycji kredytobiorcy określonej kwoty środków pieniężnych. Regulacje Prawa bankowego nie przewidują możliwości zawarcia umowy tzw. kredytu zobowiązaniowego, w którym instytucja kredytowa przejmuje cudze zobowiązanie bez rzeczywistego transferu środków (np. gwarancja bankowa, awal, akcept bankowy). Tego typu instrumenty – choć dostępne w ofercie banków – nie są objęte zakresem normy art. 69 pr. bank[133].

g) **Zastrzeżenie wyłączności podmiotowej** – uprawnienie do zawierania umów kredytowych w rozumieniu ustawy przysługuje wyłącznie bankom i podmiotom ustawowo do tego uprawnionym, takim jak oddziały banków zagranicznych czy instytucje kredytowe działające na podstawie odrębnych regulacji[134].

[133] Por. Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 372 i n.; Ofiarski Z., Prawo bankowe. Wyd. 6, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 334.

[134] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 5 ust. 1 pkt 3; Kociucki L. [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 94-95.

2.2 Charakter prawny umowy kredytu- rozważania w kontekście umowy wzajemnej

Zagadnienie prawnej kwalifikacji umowy kredytu jako umowy wzajemnej stanowi jedno z najbardziej kontrowersyjnych i aktualnych zagadnień współczesnego prawa zobowiązań, zwłaszcza na tle praktyki bankowej i orzecznictwa dotyczącego sporów kredytobiorców z bankami. W centrum debaty pozostaje pytanie, czy struktura umowy kredytu – jako stosunku prawnego ukształtowanego ustawowo – mieści się w ramach definicji umowy wzajemnej, jaką przewiduje art. 487 § 2 k.c. Problem ten zyskał na znaczeniu w związku z próbami stosowania przez banki prawa zatrzymania w postępowaniach sądowych przeciwko konsumentom dochodzącym unieważnienia umów kredytowych, co zostało szeroko skomentowane w orzecznictwie oraz stanowiskach organów publicznych i przedstawicieli doktryny.

Celem niniejszego podrozdziału jest szczegółowa analiza charakteru umowy kredytu z perspektywy jej możliwej kwalifikacji jako umowy wzajemnej. Przeanalizowane zostaną podstawy normatywne, stanowiska doktryny i orzecznictwa, a także najnowsze rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego, w tym uchwały z dnia 28 lutego 2025 r. oraz 5 marca 2025 r., których treść i uzasadnienie (na dzień pisania pracy jedynie słowne) budzą istotne wątpliwości systemowe.

2.2.1 Normatywne ujęcie umowy wzajemnej i kredytowej

Zgodnie z art. 487 § 2 k.c., umowę uznaje się za wzajemną, gdy obie strony zobowiązują się do świadczeń, które mają być ekwiwalentne i pozostają względem siebie w związku przyczynowym. Wzajemność w sensie prawnym oznacza zatem nie tylko odpłatność, ale i określoną strukturę wzajemnych zobowiązań, w której każde ze świadczeń jest spełniane "w zamian" za świadczenie drugiej strony. Taka relacja musi mieć charakter symetryczny i kauzalny. Jak trafnie wskazuje Popiołek, wzajemność oznacza obustronną zależność świadczeń, która musi wykazywać wymienność i bezpośrednie powiązanie przyczynowe, a nie jedynie ekonomiczną równowartość[135].

Art. 69 ust. 1 ustawy Prawo bankowe definiuje umowę kredytu jako zobowiązanie banku do oddania kredytobiorcy określonej kwoty środków pieniężnych na oznaczony czas oraz zobowiązanie kredytobiorcy do zwrotu tej kwoty wraz z odsetkami i innymi kosztami. Już na poziomie normatywnym dostrzegalna jest asymetria czasowa

[135] Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 86-88.

i funkcjonalna świadczeń stron, co rodzi wątpliwości co do możliwości zakwalifikowania tej umowy jako wzajemnej[136].

2.2.2 Analiza orzecznictwa SN w kontekście art. 487 § 2 K.C.

Orzecznictwo SN wskazuje dwie ścieżki wykładni, jedna z nich uzasadnia, że konstrukcja umowy kredytu nie odpowiada definicji umowy wzajemnej. Poniższe wyroki wydane przez SN do 2025 roku szczegółowo uzasadniają tę przesłankę:

- w postanowieniu z dnia z 31 lipca 2024 r. (I CSK 1451/23) Sąd Najwyższy uznał, że konstrukcja umowy kredytu nie odpowiada definicji umowy wzajemnej. Wskazano, że brak jednoczesności i przyczynowości świadczeń stron nie pozwala na zastosowanie przepisów dotyczących umów wzajemnych[137].
- w postanowieniu z dnia z 25 września 2024 r. (I CSK 1968/23) Sąd Najwyższy stwierdził, że świadczenia stron umowy kredytu nie są ani jednoczesne, ani przyczynowo powiązane, co wyklucza ich wzajemność w rozumieniu art. 487 § 2 k.c.[138]
- w wyroku z dnia 8 marca 2024 r. (II CSKP 183/23) SN wskazał, że brak jednoczesności oraz bezpośredniego powiązania przyczynowego pomiędzy świadczeniami stron wyklucza możliwość uznania kredytu bankowego za umowę wzajemną[139].
- w wyroku z dnia 12 sierpnia 2024 r. (I CSK 1571/23) SN ponownie podkreślił, że asymetria czasowa świadczeń banku i kredytobiorcy uniemożliwia kwalifikację kredytu jako umowy wzajemnej[140].
- w uchwale z dnia 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) SN stwierdził, że umowa kredytu nie daje podstaw do stosowania prawa zatrzymania, ponieważ brak jest relacji przyczynowej między świadczeniami stron[141].-

[136] Por. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69; Skowerski S., Charakter prawny umowy kredytu bankowego. Uwagi na tle artykułu 478 § 2 Kodeksu cywilnego, Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów I Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, t. 18 20(2), 2023, s. 262 i n.

[137] Postanowienie SN z 31 lipca 2024 r., I CSK 1451/23, LEX nr 3747254.

[138] Postanowienie SN z 25 września 2024 r., I CSK 1968/23, LEX nr 3762673.

[139] Wyrok SN z 8 marca 2024 r., II CSKP 183/23, LEX nr 3693492.

[140] Postanowienie SN z 12 sierpnia 2024 r., I CSK 1571/23, LEX nr 3747180.

[141] Uchwała SN z 5 marca 2025 r., III CZP 37/24, LEX nr 3835512.

- w postanowieniu z dnia 23 sierpnia 2024 r. (I CSK 1731/23) SN uznał, że brak powiązania czasowego i funkcjonalnego pomiędzy świadczeniami stron umowy kredytu wyklucza jej kwalifikację jako umowy wzajemnej[142].

Drugie, odmienne stanowisko ujawnione w uchwale z dnia 28 lutego 2025 r. (III CZP 126/22) Wcześniej taki pogląd był wyrażany m.in. w wyrokach Sądu Najwyższego z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22 (OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44), i z 8 marca 2024 r., II CSKP 183/23. Sąd Najwyższy opiera na założeniu, że świadczenia stron umowy kredytu mogą być traktowane jako wzajemne ze względu na ich funkcjonalny związek. Sąd uznał, że istnieje ekwiwalentność świadczeń ekonomicznych między bankiem i kredytobiorcą[143].

Uchwała Sądu Najwyższego z 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) wprost rozstrzygnęła, że umowa kredytu nie jest umową wzajemną w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. Sąd, odwołując się do tradycyjnie przyjmowanej definicji świadczenia jako zachowania dłużnika zgodnego z treścią zobowiązania (art. 353 § 1 k.c.), wskazał, że świadczeniem banku z umowy kredytu jest wypłata kwoty kredytu, natomiast świadczeniem kredytobiorcy jest zwrot tej kwoty wraz z odsetkami (ewentualnie także opłatami i prowizjami). Zasadniczo tylko tych zachowań mogą wzajemnie dochodzić strony przed sądem. Z tego względu wypłata kapitału nie stanowi „odpowiednika" jego późniejszego zwrotu z odsetkami i prowizjami, między świadczeniami nie ma stosunku wymiany, a wysokość oraz rozkład w czasie świadczeń pieniężnych stron są nieekwiwalentne i niejednoczesne.

Konsekwentnie Sąd Najwyższy stwierdził, że do ważnie wykonywanej umowy kredytu nie stosuje się przepisów o umowach wzajemnych z art. 488–495 k.c., opartych na założeniu wymiany świadczeń „za" siebie. Nie można też przyjmować, iż ustawodawca zamierzał traktować kredyt jako umowę wzajemną wyłącznie na potrzeby sytuacji odstąpienia albo nieważności (co skutkowałoby stosowaniem jedynie art. 496–497 k.c.), skoro w fazie prawidłowego wykonywania kwalifikacja ta nie wywoływałaby żadnych typowych skutków normatywnych. Rozstrzygnięcie to jednocześnie uzasadnia wniosek, że prawo zatrzymania nie przysługuje bankowi w sprawach dotyczących nieważności umowy kredytu, ponieważ zatrzymanie zakłada zarówno charakter wzajemny, jak i jednoczesność świadczeń.[144].

[142] Postanowienie SN z 23 sierpnia 2024 r., I CSK 1731/23, LEX nr 3748647.
[143] Uchwała SN z 28 lutego 2025 r., III CZP 126/22, LEX nr 3833610.
[144] Uchwała SN z 5 marca 2025 r., III CZP 37/24, LEX nr 3835512.

2.2.3 Ekwiwalentność jako kryterium oceny wzajemności świadczeń

Ekwiwalentność świadczeń stanowi istotny argument w dyskusji nad wzajemnością umowy kredytu. Część doktryny, wskazuje, że skoro świadczenie banku (oddanie środków pieniężnych do dyspozycji kredytobiorcy) ma swoją ekonomiczną równowartość w świadczeniu kredytobiorcy (spłata kapitału wraz z odsetkami), to pomimo braku jednoczesności i ścisłego związku przyczynowego, umowa ta powinna zostać uznana za wzajemną. Z ich punktu widzenia zasadniczym kryterium powinna być równowaga wartości ekonomicznej świadczeń, nie zaś formalistyczna konstrukcja czasowego ich spełnienia[145].

W literaturze wskazuje się także, że w wielu stosunkach zobowiązaniowych, w tym leasingu czy faktoringu, ekwiwalentność ekonomiczna może występować bez jednoczesności świadczeń. Taki pogląd wspiera podejście funkcjonalne, które dopuszcza klasyfikację jako wzajemnych także takich umów, w których występuje asymetria czasowa świadczeń, o ile zachowany jest bilans ekonomiczny.

Jednak krytycy tego stanowiska, jak K. Zagrobelny[146], A. Szpunar[147] i W. Pyzioł [148], wskazują, że ekwiwalentność ekonomiczna nie może zastępować wymogu prawnego wzajemności określonego w art. 487 § 2 k.c. Zgodnie z ich stanowiskiem, decydujące znaczenie ma istnienie bezpośredniego związku przyczynowego między świadczeniami stron. W ich ocenie, umowa kredytu, w której świadczenie banku wyprzedza w czasie świadczenia kredytobiorcy, nie spełnia tej przesłanki.

Dodatkowo, jak zauważają A. Wojcieszak-John [149] i Ł. Węgrzynowski[150], przyznanie bankowi prawa zatrzymania w oparciu o rzekomą wzajemność, wynikającą jedynie z ekwiwalentności ekonomicznej, osłabia systemowe zabezpieczenia prawne przysługujące konsumentowi. Ich zdaniem, przyjęcie takiej interpretacji prowadziłoby do

[145] Kondek K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 904; Pisuliński J., Prawo zobowiązań – część szczegółowa. System Prawa Prywatnego. Tom 8, Wyd. 2, red. Panowicz-Lipska J., C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 352 i n.

[146] Zagrobelny K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2013, art. 487.

[147] Szpunar A., O umowie pożyczki, PiP 1992, nr 12, s. 32-33.

[148] Popiołek K., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 86 i n.

[149] Wojcieszak-John A., Prawo zatrzymania z perspektywy niemożliwości dalszego wykonania umowy kredytu waloryzowanego. glosa do postanowienia sądu najwyższego z dnia 17 marca 2023 r., sygn. II CSKP 1486/22, Acta Iuridica Resoviensia nr 1(48)/2025, Poznań 2025, s. 152.

[150] Węgrzynowski Ł., Prawo zatrzymania w sporze frankowym, Prawo i Więź nr 3(50) 2024, s. 482.

nieproporcjonalnego wzmocnienia pozycji instytucji finansowych kosztem słabszej strony stosunku zobowiązaniowego.

2.2.4 Argumentacja doktryny za kwalifikacją umowy kredytu jako umowy wzajemnej

P. Machnikowski argumentuje, że wzajemność należy rozumieć jako równoważność ekonomiczną, a niekoniecznie jako strukturalne powiązanie świadczeń. Podkreśla, że w praktyce obrotu gospodarczego wiele kontraktów, jak leasing czy factoring, nie spełnia warunku jednoczesności, a mimo to powszechnie funkcjonuje jako relacje wzajemne[151]. W jego ocenie, to nie symultaniczność świadczeń, lecz ich ekwiwalentność ekonomiczna powinna być decydująca dla kwalifikacji prawnej umowy.

Z kolei R. Trzaskowski postuluje odejście od formalistycznego rozumienia umów wzajemnych, wskazując na gospodarcze znaczenie kontraktów kredytowych i ich praktyczną funkcję ekwiwalentnej wymiany[152]. Zwraca uwagę, że system prawa zobowiązań musi odpowiadać na potrzeby współczesnych transakcji, które rzadko spełniają klasyczne warunki jednoczesności czy ścisłego powiązania przyczynowego świadczeń.

Do grona zwolenników kwalifikacji umowy kredytu jako wzajemnej można zaliczyć także M. Gutowskiego, który w komentarzu do art. 487 k.c. dopuszcza możliwość interpretacji wzajemności w ujęciu szerokim – przez pryzmat funkcjonalnego uzależnienia świadczeń stron, bez rygoru jednoczesności ich spełnienia[153]. Zdaniem autora, istotne jest, aby świadczenia pozostawały we wzajemnej relacji odpłatnościowej, a niekoniecznie w układzie czasowym.

Analogiczne stanowisko wyraża również J. Pisuliński, która dopuszcza możliwość zakwalifikowania umowy kredytu jako umowy wzajemnej.[154].

[151] Machnikowski P., [w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz, Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 487; Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1384.

[152] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 406.

[153] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2022, komentarz do art. 487.

[154] Pisuliński J., Prawo zobowiązań – część szczegółowa. System Prawa Prywatnego. Tom 8, Wyd. 2, red. Panowicz-Lipska J., C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 352 i n.

2.2.5 Krytyka koncepcji wzajemności funkcjonalnej

Przeciwnicy koncepcji wzajemności funkcjonalnej podnoszą, że jej przyjęcie grozi erozją dogmatycznych podstaw konstrukcji umowy wzajemnej. T. Dybowski i A. Pyrzyńska[155] wskazują, że funkcjonalne rozumienie wzajemności prowadzi do znacznego rozmycia granic pomiędzy różnymi typami umów odpłatnych i podważa wypracowane przez doktrynę kryteria ich klasyfikacji. W jego ocenie, literalne brzmienie art. 487 § 2 k.c. nie pozostawia wątpliwości, że kluczowym elementem wzajemności jest powiązanie przyczynowe świadczeń stron.

Podobnie R. Tanajewski[156]twierdzi, że brak jednoczesności oraz bezpośredniego związku przyczynowego między świadczeniem banku a obowiązkiem kredytobiorcy zwrotu kapitału i odsetek, wyklucza możliwość uznania kredytu za umowę wzajemną. Wskazuje również, że dopuszczenie tzw. wzajemności funkcjonalnej może prowadzić do błędów interpretacyjnych i nadużyć w stosowaniu przepisów o umowach wzajemnych.

W. Popiołek[157] akcentuje, że uznanie kredytu za umowę wzajemną prowadziłoby do nieuzasadnionego rozszerzenia zakresu zastosowania instytucji prawa zatrzymania, która z założenia, powinna mieć charakter wyjątkowy i ścisły. Autor ten wskazuje również, że szeroka wykładnia pojęcia wzajemności naruszałaby zasady systemowe, w szczególności rozgraniczenie między umowami dwustronnie zobowiązującymi a wzajemnymi.

Również M. Lemkowski[158] i F. Zoll[159] wyrażają sceptycyzm wobec koncepcji wzajemności funkcjonalnej. Ich zdaniem, propozycje rozszerzającej wykładni pojęcia wzajemności są zbyt elastyczne i nie zapewniają dostatecznej pewności prawa. W ocenie tych autorów, przyjęcie takiego stanowiska mogłoby osłabić pozycję konsumenta w relacjach z instytucjami finansowymi, prowadząc do wypaczenia celu ochronnego przepisów dotyczących prawa zatrzymania.

---

[155] Dybowski T., Pyrzyńska A., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 315 i n.

[156] Tanajewski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 487.

[157] Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2005, s.1121 i n.

[158] Lemkowski M., Wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych. Komentarz do art. 487-497 Kodeksu cywilnego, LexisNexis, Warszawa 2011, art. 487; Lemkowski M., Oprocentowanie jako świadczenie wzajemne, PiP 2005, nr 1, s. 29 i n.;

[159] Zoll F., [w:] System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań - część ogólna. Suplement do tomu 6, red. Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 40 i n.

2.2.6 Stanowisko Rzecznika Finansowego

Rzecznik Finansowy w swoim stanowisku z 10 stycznia 2024 r. wyraził opinię, że umowa kredytu nie powinna być uznawana za umowę wzajemną, wskazując na brak relacji przyczynowej i czasowej między świadczeniami stron[160]. Podkreślił również, że przyjęcie koncepcji wzajemności mogłoby prowadzić do nadużycia instytucji prawa zatrzymania przez banki, co byłoby sprzeczne z celem ochrony konsumentów w sporach z instytucjami finansowymi.

2.2.7 Znaczenie uchwał SN z 28 lutego i 5 marca 2025 roku

Uchwała z dnia 28 lutego 2025 r. (III CZP 126/22) przyniosła istotne novum w orzecznictwie SN, przyjmując, że świadczenia stron umowy kredytu mogą zostać uznane za wzajemne ze względu na ich funkcjonalne powiązanie. Sąd Najwyższy w tej uchwale nawiązał do poglądów wyrażanych w doktrynie prawa cywilnego, szczególnie do koncepcji funkcjonalnej wzajemności, wskazując, że w praktyce gospodarczej możliwe jest występowanie ekonomicznej równowagi świadczeń mimo braku ich jednoczesności. Uchwała ta została jednak przyjęta z dużym sceptycyzmem przez znaczną część doktryny, która uznaje, że odejście od literalnej wykładni art. 487 § 2 k.c. może prowadzić do rozmycia pojęcia umowy wzajemnej i zaburzenia funkcjonowania instytucji prawa zatrzymania.

Natomiast uchwała z dnia 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) jest swoistego rodzaju odpowiedzią na kontrowersje wywołane ww. uchwałą. Sąd Najwyższy jednoznacznie wskazał, że prawo zatrzymania nie przysługuje bankowi w przypadku stwierdzenia nieważności umowy kredytu, ponieważ brak jest podstaw do uznania, że zachodzi relacja wzajemności między świadczeniem banku a obowiązkiem zwrotu świadczenia przez kredytobiorcę. Sąd podkreślił, że w umowie kredytu świadczenia stron są rozdzielone czasowo i nie istnieje między nimi powiązanie przyczynowe w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. Co istotne, w tej uchwale nie przesądzono wprost charakteru prawnego umowy kredytu jako umowy wzajemnej, jednak przyjęcie braku podstaw do zastosowania prawa zatrzymania skutkuje odmową przyznania jej cech wzajemności.

[160] Wniosek Rzecznika Finansowego z 19 października 2020 r., RF/171/2020, dostęp: www.rf.gov.pl.

2.2.8 Podsumowanie

Analiza przedstawionych argumentów prowadzi do wniosku, że przy obecnym stanie prawnym (de lege lata) brak jest podstaw do uznania umowy kredytu za umowę wzajemną w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. Dominująca linia orzecznicza Sądu Najwyższego, a także poglądy znaczącej części doktryny cywilistycznej, wskazują na brak powiązania czasowego i przyczynowego między świadczeniami stron umowy kredytu.

Mimo że część przedstawicieli nauki, jak P. Machnikowski, R. Trzaskowski, M. Gutowski czy J. Pisuliński, opowiada się za funkcjonalnym ujęciem wzajemności, akcentującym ekonomiczną równowartość świadczeń, to jednak rozwiązania te mają charakter bardziej postulatywny niż pozytywnoprawny. Ich przyjęcie wymagałoby nowelizacji przepisów bądź wyraźnej zmiany utrwalonej wykładni, która obecnie pozostaje zorientowana na klasyczne rozumienie umowy wzajemnej.

Dodatkowo, uchwała SN z dnia 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) potwierdziła, że brak relacji przyczynowej i brak jednoczesności świadczeń wykluczają możliwość zastosowania prawa zatrzymania, co jest pośrednim potwierdzeniem braku wzajemnego charakteru umowy kredytu. Sąd, odwołując się do tradycyjnie przyjmowanej definicji świadczenia jako zachowania dłużnika zgodnego z treścią zobowiązania (art. 353 § 1 k.c.), wskazał, że świadczeniem banku z umowy kredytu jest wypłata kwoty kredytu, natomiast świadczeniem kredytobiorcy, zwrot tej kwoty wraz z odsetkami (ewentualnie także opłatami i prowizjami). Zasadniczo tylko tych zachowań mogą wzajemnie dochodzić strony przed sądem. Z tego względu wypłata kapitału nie stanowi „odpowiednika" jego późniejszego zwrotu z odsetkami i prowizjami, między świadczeniami nie ma stosunku wymiany, a wysokość oraz rozkład w czasie świadczeń pieniężnych stron są nieekwiwalentne i niejednoczesne. W tej perspektywie rozstrzygnięcie z 28 lutego 2025 r. jawi się jako incydentalne odejście od dotychczasowej linii orzeczniczej.

Tym samym, w świetle obowiązującego stanu prawnego oraz konsekwencji systemowych, należy uznać, że umowa kredytu bankowego nie spełnia kryteriów umowy wzajemnej w rozumieniu Kodeksu cywilnego.

2.3 Forma umowy kredytu

Zgodnie z art. 69 ust. 2 ustawy – Prawo bankowe, zawarcie umowy kredytu wymaga zachowania formy pisemnej, niezależnie od kwoty kredytu oraz statusu osoby

wnioskującej o jego udzielenie. Wymóg ten nie został jednak obwarowany sankcją nieważności – nie ma on zatem charakteru formy zastrzeżonej ad solemnitatem, lecz stanowi raczej standard dokumentacyjny właściwy dla czynności bankowych[161].

W rzeczywistości forma pisemna umowy kredytu ma charakter formy zastrzeżonej ad probationem, tj. dla celów dowodowych. Oznacza to, że jej niezachowanie nie powoduje nieważności czynności prawnej, ale może ograniczać możliwość wykazania jej treści i faktu zawarcia w toku postępowania dowodowego. Zgodnie z ogólną regułą wyrażoną w art. 74 § 1 Kodeksu cywilnego, niezachowanie formy pisemnej zastrzeżonej dla celów dowodowych nie wyklucza ważności czynności prawnej, ale w sporze sądowym ogranicza dopuszczalność dowodów z zeznań świadków i przesłuchania stron[162].

W przypadku umowy kredytu, zachowanie formy pisemnej (a w praktyce – często formy dokumentowej lub elektronicznej z podpisem elektronicznym) służy w pierwszym rzędzie bezpieczeństwu obrotu oraz jednoznacznemu ustaleniu postanowień umownych, co ma znaczenie zarówno z punktu widzenia banku, jak i kredytobiorcy[163]. W praktyce bankowej dokumentacja kredytowa przybiera formę złożoną – obejmuje nie tylko główną umowę, ale także załączniki, regulaminy, formularze informacyjne oraz harmonogramy spłaty – co pozwala precyzyjnie określić obowiązki stron i minimalizować ryzyko sporów[164].

Z punktu widzenia funkcji dowodowej, forma pisemna umowy kredytu umożliwia udowodnienie zarówno samego faktu zawarcia umowy, jak i jej szczegółowych postanowień, takich jak oprocentowanie, warunki spłaty, waloryzacja czy postanowienia dotyczące zabezpieczeń. W sporach dotyczących ważności lub abuzywności konkretnych postanowień umownych – zwłaszcza w umowach kredytów indeksowanych lub denominowanych do kursu waluty obcej – dokumentacja pisemna stanowi kluczowy materiał dowodowy, umożliwiający ocenę, czy dana klauzula została indywidualnie uzgodniona oraz czy konsument został należycie poinformowany o ryzykach[165].

---

[161] Por. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69; Ofiarski Z., Prawo bankowe. Wyd. 6, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 336 i n.

[162] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, 74 § 1; Ofiarski Z., Prawo bankowe. Wyd. 6, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 336 i n.; Janczyk M., Zawarcie umowy kredytu bankowego, Glosa 1997/9, s. 8-13

[163] Smykla B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, red. Mikos-Sitek A., Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 652.

[164] Mikos-Sitek A., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, red. Mikos-Sitek A., Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 894-897.

[165] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

Z perspektywy systemowej, forma pisemna jako wymóg ad probationem znajduje również uzasadnienie w potrzebie zapewnienia zgodności z przepisami regulacyjnymi dotyczącymi działalności bankowej, w tym zasadami odpowiedzialności instytucji finansowej wobec klientów detalicznych oraz obowiązkami informacyjnymi wynikającymi z ustaw szczególnych, takich jak ustawa o kredycie konsumenckim czy ustawa o kredycie hipotecznym[166].

Stosownie do treści art. 78 § 1 zdanie pierwsze Kodeksu cywilnego, dla dochowania formy pisemnej wystarczające jest złożenie podpisu własnoręcznego na dokumencie zawierającym treść oświadczenia woli. Treść ta może przybrać różną postać techniczną – dopuszczalne jest zarówno sporządzenie dokumentu ręcznie, jak i jego wydruk, odbicie za pomocą pieczęci, bądź skopiowanie[167].

Ponadto, umowa kredytu może być skutecznie zawarta również przy użyciu nowoczesnych form porozumiewania się, takich jak forma elektroniczna lub dokumentowa, zgodnie z ogólnymi zasadami przewidzianymi w przepisach Kodeksu cywilnego. Przepis art. 78 § 1 k.c. umożliwia także zawarcie umowy poprzez wymianę dokumentów zawierających oświadczenia woli obu stron – pod warunkiem, że dokumenty te są podpisane przez każdą ze stron osobno, lub gdy każdy dokument obejmuje jednostronne oświadczenie i podpis odpowiedniego podmiotu[168].

W odniesieniu do umów o kredyt konsumencki art. 5 pkt 13 Ustawy o kredycie konsumenckim wprost przewiduje możliwość ich zawierania na odległość. Odwołując się w tym zakresie do przepisów ustawy o prawach konsumenta, uznaje się za umowę zawieraną na odległość taką, która została zawarta bez fizycznej obecności stron, przy zastosowaniu środków komunikacji elektronicznej lub innych metod porozumiewania się na odległość. Przykładowo mogą to być: korespondencja pocztowa, poczta elektroniczna, rozmowy telefoniczne czy serwisy internetowe[169].

---

[166] Por. Radwański z., Kuniewicz Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 202-205; ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146, art. 13; wstawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 11.

[167] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 78 § 1.

[168] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 78 § 1.

[169] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146, art. 5 pkt 13; ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1796, art. 2 pkt 1.

W praktyce bankowej utrwaliła się procedura, w której to klient jako pierwszy składa podpis na umowie, a następnie dokument zostaje podpisany przez przedstawiciela instytucji kredytującej. Taki sposób działania ma służyć potwierdzeniu autentyczności oświadczenia woli konsumenta i zachowaniu przejrzystości procedury kontraktowej[170].

2.4 Ustawowe elementy umowy kredytu

2.4.1 Elementy wymagane przez art. 69 ust. 2. Prawo bankowe

Umowa kredytowa, niezależnie od tego, czy jest zawierana z konsumentem, czy z przedsiębiorcą, powinna zawierać konkretne postanowienia określone w art. 69 ust. 2 ustawy – Prawo bankowe. Regulacja ta wskazuje przykładowy katalog istotnych elementów treści umowy, które umożliwiają jej prawidłowe wykonanie i zapewniają bezpieczeństwo obu stronom stosunku prawnego[171].

Wśród tych elementów znajdują się przede wszystkim:

1) identyfikacja stron umowy – czyli precyzyjne wskazanie banku jako kredytodawcy oraz kredytobiorcy;
2) określenie kwoty kredytu oraz waluty, w jakiej zostaje udzielony;
3) wskazanie celu kredytowania, który może mieć charakter konsumpcyjny, inwestycyjny lub mieszkaniowy;
4) ustalenie zasad i terminów spłaty należności;
5) w przypadku kredytów waloryzowanych do waluty obcej – takich jak kredyty denominowane lub indeksowane – szczegółowe określenie mechanizmów przeliczania kursów walut, w tym momentów ustalania kursów, wpływających na wysokość zadłużenia oraz spłat[172];
6) określenie oprocentowania kredytu oraz warunków, na jakich może ulec zmianie w trakcie trwania umowy;
7) opis przyjętych form zabezpieczenia zwrotu udzielonego finansowania (np. hipoteka, poręczenie);
8) wskazanie zakresu uprawnień kontrolnych banku w odniesieniu do wykorzystania środków oraz ich spłaty;
9) określenie terminów i zasad przekazania kredytobiorcy środków pieniężnych;

[170] Wyrok SO w Olsztynie z 25 styczniu 2021 r., I C 298/20, LEX nr 3162924.
[171] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2.
[172] Ibidem, art. 69 ust. 2 pkt 4a.

10) wysokość pobieranych prowizji, o ile przewiduje je umowa;
11) warunki, na jakich możliwe jest wprowadzanie zmian do umowy bądź jej rozwiązanie[173].

Warto zaznaczyć, że ustawodawca posługuje się w tym przepisie zwrotem „w szczególności", co jednoznacznie wskazuje, iż wyliczenie nie jest zamknięte. Oznacza to, że strony mogą wprowadzić do umowy również inne postanowienia umowne, o ile są one zgodne z obowiązującym porządkiem prawnym i nie naruszają zasad ochrony kredytobiorcy, w szczególności konsumenta[174].

2.4.2 Komparycja umowy

Komparycja stanowi część wstępną umowy kredytowej, w której precyzyjnie oznacza się miejsce oraz datę zawarcia umowy, a także określa strony umowy i osoby działające w ich imieniu. Choć w praktyce rzadko podaje się godzinę podpisania umowy, nie istnieją żadne przepisy, które wykluczałyby taką możliwość[175]. W sytuacji, gdy umowa jest zawierana poza główną siedzibą banku, np. w jednostce organizacyjnej banku lub w lokalu osoby trzeciej, powszechnie stosuje się postanowienie typu: *„zawarta w dniu … w siedzibie I Centrum Korporacyjnego Banku K w … przy ul. …"*[176].

Zgodnie z art. 69 ust. 2 ustawy – Prawo bankowe, ustawodawca nie wymaga, by miejsce i data zawarcia umowy kredytu były elementami warunkującymi jej ważność[177]. Oznacza to, że ich brak nie skutkuje nieważnością umowy. Niemniej jednak, ze względów dowodowych i interpretacyjnych – w szczególności przy ustalaniu prawa właściwego – zaleca się ich umieszczenie w treści dokumentu[178].

Miejsce zawarcia może mieć znaczenie przy ustalaniu jurysdykcji oraz prawa właściwego, zwłaszcza w sytuacjach transgranicznych. Z kolei data podpisania dokumentu pozwala m.in. wskazuje:

---

[173] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2 pkt 10.
[174] Ofiarski Z., Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 487-488.
[175] Zob. Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 376.
[176] Ibidem, s. 376.
[177] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 96 ust. 2.
[178] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2; Smykla S. [w:] Prawo bankowe. Komentarz, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 653.

1) *„z jakiego dnia przepisy prawa oraz regulaminy banku mają zastosowanie do umowy kredytu”;*
2) *„czy dane zawarte w umowie dotyczące kredytobiorcy i banku są prawdziwe; dotyczy to głównie firmy banku, określenia kredytobiorcy, siedziby, miejsca zamieszkania, adresów*”;
3) *„czy osoby podpisane na umowie miały prawo do zaciągania zobowiązań z tytułu kredytów w imieniu banku i kredytobiorcy”*;
4) *„że z tym dniem powstają skutki prawne umowy kredytu, jeżeli nic innego nie wynika z umowy”*[179].

Strony mogą w treści umowy przewidzieć, że skutki prawne zostaną zawieszone do określonego momentu, np. do daty kalendarzowej lub zaistnienia oznaczonego zdarzenia. Często stosowane są sformułowania takie jak:

1) *„kredyt jest udzielony od dnia…”;*
2) *„umowa kredytu wchodzi w życie z dniem …”;*
3) *„umowa kredytu wchodzi w życie po ustanowieniu zastawu rejestrowego…”*;
4) *„umowa kredytu wchodzi w życie następnego dnia po wpisie do księgi wieczystej nr … hipoteki na rzecz Banku do kwoty…”*[180].

Komparycja powinna również zawierać pełne dane identyfikujące strony: firmę banku i kredytobiorcy, adresy siedzib, numery KRS i NIP (jeżeli dotyczy), a także dane osób reprezentujących podmioty. Błędem formalnym jest przypisywanie definicji skróconych („zwany dalej Bankiem”) do osób reprezentujących, zamiast do samych stron umowy – takie postanowienia mogą prowadzić do nieprawidłowej interpretacji dokumentu[181].

2.4.3 Kwota i waluta kredytu

Dla zachowania ważności umowy kredytu konieczne jest jednoznaczne określenie zarówno kwoty kredytu, jak i waluty, w której zobowiązanie ma być wyrażone. Przepis art. 69 ust. 2 pkt 2 Prawa bankowego stanowi w tym zakresie element przedmiotowo

[179] Heropolitańska I., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, 376 i n.
[180] Ibidem, s. 377.
[181] Heropolitańska I., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 377.

istotny (essentiale negotii)[182], co oznacza, że brak precyzyjnego wskazania któregokolwiek z tych parametrów skutkować może nieważnością umowy[183].

W przeciwieństwie do regulacji znajdujących się w Prawie wekslowym (art. 6) oraz Prawie czekowym (art. 9), które w przypadku niezgodności między zapisem słownym a liczbowym uznają za wiążący zapis słowny, ustawa Prawo bankowe oraz Kodeks cywilny nie przewidują analogicznego mechanizmu ochronnego[184]. Oznacza to, że w razie sprzeczności między zapisami kwoty kredytu (np. słownie i cyfrowo) lub niezgodności waluty – powstaje poważna wątpliwość co do treści świadczenia, co może prowadzić do uznania umowy za nieważną na podstawie art. 58 § 1 k.c.[185]

Podobnie, umieszczenie w umowie dwóch różnych kwot kredytu bez jednoznacznego wyjaśnienia ich relacji lub wskazanie różnych walut dla tej samej kwoty, prowadzi do sprzeczności wewnętrznej treści umowy, co narusza zasadę określoności świadczenia (art. 353^1 k.c.) i zagraża skuteczności czynności prawnej[186]. Tego rodzaju wadliwości nie podlegają domniemaniom interpretacyjnym, jak ma to miejsce w dokumentach wekslowych lub czekowych, lecz skutkują koniecznością stwierdzenia nieważności umowy kredytowej.

2.4.4 Cel kredytu

W każdej umowie kredytowej niezbędne jest wskazanie celu, na realizację którego zostaną wykorzystane środki finansowe udostępnione kredytobiorcy przez bank. Określenie celu kredytowania stanowi integralny element treści umowy kredytu i jest jednym z jej przedmiotowo istotnych składników (*essentialia negotii*)[187].

Prawo bankowe przewiduje jednak jedno ograniczenie w zakresie swobody ustalania celu kredytu – zgodnie z art. 91 ustawy – bankom nie wolno udzielać kredytów na nabycie emitowanych przez siebie bankowych papierów wartościowych. Co istotne, regulacja ta

[182] Szewczyk J. [w:] Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1, red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025, komentarz do art. 69.
[183] Por. Ibidem.
[184] Ustawa z dnia 3 października 2008 r. – Prawo wekslowe, Dz. U. z 2022 r. poz. 282., art. 6; ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo czekowe, Dz. U. z 2016 r. poz. 462., art. 9.
[185] Wyrok SO w Warszawie z 1 kwietnia 2011 r., III CSK 206/10, OSNC-ZD 2012/2/25; wyrok SN z 19 maja 2022 r., II CSKP 792/22, LEX nr 3350129.
[186] Wyrok SA w Katowicach z 10 czerwca 2022 r., I ACa 1123/21, LEX nr 3370694; Wyrok SA w Warszawie z 30 listopada 2022 r., LEX nr 3481087; Wyrok SA w Warszawie z 28 marca 2022 r., LEX nr 3350959.
[187] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 378

nie rozciąga się na przypadki, gdy środki pochodzące z kredytu mają zostać przeznaczone na zakup akcji banku będącego jednocześnie kredytodawcą[188].

Ponadto, zgodnie z art. 70 ust. 3 Prawa bankowego, instytucja kredytująca ma obowiązek kontrolować, w jaki sposób udostępnione środki są wykorzystywane. Chociaż ustawodawca posługuje się sformułowaniem o ogólnym charakterze, z systemowej wykładni przepisu wynika, że zakres kontroli powinien obejmować nie tylko przestrzeganie warunków formalnych umowy, ale również weryfikację czy środki zostały faktycznie przeznaczone na deklarowany w umowie cel[189].

Po stronie kredytobiorcy natomiast istnieje prawny obowiązek współdziałania w procesie kontrolnym, co oznacza m.in. umożliwienie bankowi dostępu do dokumentacji lub informacji niezbędnych do oceny prawidłowości wykorzystania kredytu[190].

2.4.5 Terminy i sposób postawienia do dyspozycji kredytobiorcy środków pieniężnych

Zasady dotyczące przekazania środków finansowych w ramach umowy kredytowej zależą od jej rodzaju. W przypadku kredytu odnawialnego – udzielanego w rachunku bieżącym lub w ramach linii kredytowej – strony ustalają moment, od którego kredytobiorca będzie mógł korzystać z przyznanych środków, oraz datę, do której przysługuje mu to uprawnienie. Decyzja o faktycznym rozpoczęciu korzystania z kredytu należy wyłącznie do kredytobiorcy[191].

[188] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 91

[189] Por Ibidem, art. 70 ust. 3; Szewczyk J., Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1, red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025, komentarz do art. 70.

[190] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 70 ust. 3; por. Szewczyk J., Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1, red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025, komentarz do art. 70.

[191] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2 pkt 9; por. Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021. 379 i n.

Dla kredytów wypłacanych jednorazowo umowa precyzuje dzień, w którym następuje możliwość ich uruchomienia. W takich przypadkach bank może także określić maksymalny okres, w jakim klient powinien wykorzystać kredyt[192].

W przypadku kredytów transzowych (wypłacanych w częściach), w umowie wskazuje się konkretne daty, w których bank odda określone kwoty do dyspozycji kredytobiorcy. Każdej z transz przypisana jest wartość oraz termin wypłaty. Taki model pozwala dostosować finansowanie do harmonogramu przedsięwzięcia, np. inwestycji budowlanej[193].

Termin przekazania środków może być ustalony poprzez wskazanie daty kalendarzowej albo przez określenie zdarzenia, np. ustanowienia zabezpieczenia w postaci hipoteki lub zastawu. Warunkiem dopuszczalności takiego oznaczenia jest oczywista pewność wystąpienia tego zdarzenia w przyszłości, co stanowi wymóg wynikający z art. 89 § 1 k.c. w zw. z art. 69 ust. 2 pkt 9 pr. bank.[194]

Wypłata środków może zostać uzależniona od spełnienia dodatkowych warunków, takich jak:

1) *„ustanowienie prawa zabezpieczenia”*;
2) *„powstanie hipoteki”*;
3) *„złożenie przez kredytobiorcę wpisu aktu notarialnego zawierającego oświadczenie o poddaniu się egzekucji”;*
4) *„zapłacenie prowizji za udzielenie kredytu w wysokości określonej w umowie”*[195].

Rodzaj zabezpieczenia determinuje moment jego ustanowienia: przykładowo, poręczenie staje się skuteczne z chwilą złożenia stosownego oświadczenia przez poręczyciela, zastaw rejestrowy – z chwilą wpisu do rejestru zastawów (art. 2 ustawy o zastawie rejestrowym), a hipoteka – po jej wpisie do księgi wieczystej (art. 67 ustawy o księgach wieczystych i hipotece)[196].

---

[192] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 379 i n.

[193] Por. Ibidem, 379.

[194] Por. Ibidem, 379 i n.; ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, 89 § 1; ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2 pkt 9.

[195] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 380.

[196] Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, Dz. U. z 2018 r. poz. 2017, art. 2.; ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341, art. 67.

Jeżeli środki mają zostać przekazane po spełnieniu kilku warunków, należy zadbać o spójność postanowień, tak aby nie rodziły wątpliwości co do daty uruchomienia kredytu. W praktyce pomocne może być sformułowanie typu: „*kredyt może być wykorzystany od następnego dnia roboczego po ustanowieniu zastawu rejestrowego, jednakże nie wcześniej niż …”*[197].

Prawo bankowe obliguje bank do wskazania w umowie także sposobu oddania środków do dyspozycji. Może to nastąpić:

a) *„przelew odpowiedniej kwoty na rachunek bankowy kontrahenta lub kredytobiorcy”;*
b) *„otwarcie rachunku kredytowego, w ciężar, którego nastąpi wykorzystanie kredytu”;*
c) *„otwarcie akredytywy dokumentowej*”;
d) *„dokonywanie przez kredytobiorcę wypłat w ciężar rachunku bieżącego powodujące powstanie debetu (salda ujemnego).”*[198].

2.5 Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu

W treści umowy kredytowej musi znaleźć się wyraźne określenie formy prawnego zabezpieczenia, jakie ma gwarantować zwrot udzielonego kredytu. Wskazane powinny być nie tylko rodzaj i charakter zabezpieczenia, ale również zasady jego ustanowienia, procedura ewentualnej zmiany oraz okoliczności jego wygaśnięcia[199]. Bank i kredytobiorca mogą przewidzieć jedno lub kilka zabezpieczeń, przy czym każde z nich powinno zostać określone w sposób jednoznaczny i zindywidualizowany, aby nie pozostawiało wątpliwości, że dotyczy konkretnego zobowiązania wynikającego z danej umowy[200].

Szczegółowe elementy zabezpieczenia – jak np. sposób jego wykonania czy dokumentacja – są zazwyczaj zawarte w osobnym akcie prawnym (np. umowie zastawniczej, porozumieniu hipotecznym, wekslu lub oświadczeniu o dobrowolnym poddaniu się egzekucji), a nie w samej umowie kredytowej. Taka konstrukcja prawna

[197] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 381 i n.
[198] Ibidem, s. 382.
[199] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2 pkt 7;
[200] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 382

umożliwia elastyczne dostosowanie zabezpieczeń do specyfiki transakcji bez przeciążania tekstu głównej umowy[201].

Precyzja w formułowaniu postanowień dotyczących zabezpieczenia jest kluczowa – nie tylko z punktu widzenia skuteczności samego zabezpieczenia, ale także w kontekście ewentualnych sporów sądowych lub egzekucji. Niedokładność w tej materii może prowadzić do problemów przy dochodzeniu roszczeń z tytułu niewykonania umowy kredytu[202].

Wybór formy zabezpieczenia zależy przede wszystkim od jego rodzaju – inne reguły będą obowiązywać przy hipotece, inne przy poręczeniu cywilnym czy wekslu. Znaczenie ma także to, czy zabezpieczana wierzytelność już istnieje, czy też dopiero powstanie w przyszłości (wierzytelność przyszła). W tym drugim przypadku zabezpieczenie może zostać ustanowione z wyprzedzeniem, z zastrzeżeniem jego aktywizacji z chwilą powstania wierzytelności głównej[203].

2.5.1 Weksel własny in blanco

W treści umowy kredytowej konieczne jest jednoznaczne wskazanie, że jednym ze sposobów zabezpieczenia zwrotu udzielonego kredytu jest weksel własny in blanco. W sytuacji, gdy zabezpieczenie obejmuje więcej niż jeden weksel, umowa powinna wyraźnie precyzować ich liczbę oraz okoliczności, w których zostały wystawione – na przykład przy wypłacie kolejnych transz kredytu, w podziale na raty lub w przypadku współkredytobiorców, takich jak małżonkowie czy wspólnicy spółki cywilnej[204].

Ważne jest także określenie, czy wraz z wystawieniem weksla została przekazana deklaracja wekslowa (określana także jako deklaracja do weksla in blanco). W przypadku przekazania kilku weksli należy zaznaczyć, czy do każdego z nich została dołączona odrębna deklaracja, czy też wszystkie są objęte jedną wspólną deklaracją[205].

---

[201] Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568, 1841, z 2025 r. poz. 620, art. 777; Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym oraz rejestrze zastawów, tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 2017, art. 2; wyrok SN z 10 listopada 2022 r., II CSKP 642/22, LEX nr 3488132; wyrok SN z 29 czerwca 2021 r., II CSKP 20/21, OSNC 2022, nr 5, poz. 51.

[202] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 382.

[203] Heropolitańska I, Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 51-54.

[204] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 382 i n.

[205] Heropolitańska I., [w:] Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności, Wolters Kluwer, Warszawa 2023. s. 96.

Przykładowe klauzule umowne dotyczące zabezpieczenia kredytu wekslem mogą przybrać następujące formy:

„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi weksel własny in blanco z wystawienia Karmina spółka z ograniczoną odpowiedzialnością wraz z deklaracją”;

„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi weksel własny in blanco wystawiony przez Kredytobiorcę wraz z deklaracją wekslową*”*;

„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowią dwa weksle własne in blanco, każdy z deklaracją do weksla in blanco. Jeden weksel wystawiony przez Roberta Nowaczka, a drugi przez Annę Zuzannę Martyńską”[206].

Należy podkreślić, że umowa kredytowa nie powinna zawierać postanowień dotyczących momentu ani sposobu wypełnienia weksla in blanco, ani zasad jego wykorzystania po spłacie kredytu. Kwestie te są bowiem regulowane odrębnie – w treści deklaracji wekslowej, która precyzyjnie określa warunki realizacji roszczenia wynikającego z weksla[207].

2.5.2 Poręczenie wekslowe (awal)

W sytuacji, gdy weksel własny in blanco przekazywany przez kredytobiorcę stanowi zabezpieczenie kredytu i jednocześnie został awalizowany, tj. objęty poręczeniem wekslowym, fakt ten powinien zostać jednoznacznie wskazany w treści umowy kredytowej. Precyzyjne sformułowanie zapisu ma istotne znaczenie dla określenia zakresu odpowiedzialności poręczyciela oraz dla późniejszej ewentualnej egzekucji zobowiązania[208].

Przykładowe postanowienia umowne, które mogą znaleźć się w takim przypadku, to:

1) *„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi weksel własny in blanco wystawiony przez Janusza Pawła Zalewskiego awalizowany przez Marię Annę Zalewską;*
2) *Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi weksel własny in blanco wystawiony przez Bracia Molak BRAMOL spółka jawna oraz poręczenie wekslowe udzielone przez Tomasza Molaka i Marcina Molaka”*[209].

[206] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 382 i n.
[207] Wyrok SR w Człuchowie z 20 listopada 2019 r., I C 792/19, LEX nr 2758055.
[208] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 383-384.
[209] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 383-384.

Tego rodzaju konstrukcje prawne zwiększają bezpieczeństwo banku jako wierzyciela, ponieważ umożliwiają dochodzenie należności nie tylko od wystawcy weksla, ale również od osób trzecich (poręczycieli), które ponoszą solidarną odpowiedzialność za jego zapłatę[210].

2.5.3 Poręczenie (poręczenie cywilne)

W przypadku gdy poręczenie stanowi formę prawnego zabezpieczenia spłaty kredytu, treść odpowiedniego postanowienia umowy kredytowej będzie uzależniona od momentu, w którym to poręczenie zostało udzielone, tzn.: czy nastąpiło to przed zawarciem umowy kredytowej, czy też dopiero po jej podpisaniu. Z tego względu sformułowanie takie powinno być jednoznaczny i precyzyjny, aby nie budził wątpliwości co do skuteczności zabezpieczenia oraz zakresu odpowiedzialności poręczyciela[211].

Przykładowe sformułowania klauzul poręczenia w umowie kredytu mogą przyjąć następującą formę:

1) *„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi solidarne poręczenie za dług przyszły udzielone w dniu ... przez Katarzynę Milewską, nr PESEL ..., zamieszkałą w ..., przy ul. ... oraz w dniu ... przez Krzysztofa Głogówskiego, nr PESEL ..., zamieszkałego w ..., przy ul. ...;*
2) *Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi solidarne poręczenie KANDELABR spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, nr KRS ..., nr NIP ..., z siedzibą ...”*[212].

Wskazanie solidarnego charakteru poręczenia ma szczególne znaczenie z punktu widzenia praktyki dochodzenia należności przez bank, gdyż oznacza, że bank może dochodzić zapłaty całej kwoty zobowiązania od dowolnego z poręczycieli, niezależnie od proporcji udziałów w zobowiązaniu[213].

2.5.4 Przelew (cesja) wierzytelności

W przypadku gdy cesja wierzytelności stanowi formę prawnego zabezpieczenia spłaty kredytu, jej treść powinna zostać jasno określona w umowie kredytowej.

[210] Heropolitańska I., [w:] Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności, Wolters Kluwer, Warszawa 2023. s. 130.
[211] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 384
[212] Ibidem, s. 384
[213] Janiak A., Poręczenie jako forma zabezpieczenia kredytów bankowych w gospodarce uspołecznionej, RPEiS, zesz. 3/1981, s. 122-123.

Przeniesienie wierzytelności może dotyczyć zarówno należności wynikających z określonej umowy handlowej (np. sprzedaży), jak i z umów ubezpieczenia zawartych na rzecz kredytobiorcy[214].

Przykładowe sformułowania dotyczące tego rodzaju zabezpieczenia mogą przybrać następującą postać:

1) *„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi przelew wierzytelności z umowy sprzedaży ..., nr ..., zawartej w dniu ... przez ... z ...;*
2) *Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi przelew wierzytelności z umowy ubezpieczenia zawartej przez ... z ..., potwierdzonej polisą ubezpieczeniową nr ... dotyczącą ubezpieczenia domu jednorodzinnego posadowionego na nieruchomości położonej w ..., wpisanej do księgi wieczystej nr ... prowadzonej przez sąd rejonowy w ..., Wydział Ksiąg Wieczystych oraz z przyszłych”*[215].

Tego rodzaju zabezpieczenie wymaga starannego sformułowania, tak aby obejmowało zarówno istniejące, jak i przyszłe wierzytelności, a jednocześnie nie budziło wątpliwości co do identyfikowalności źródła oraz wysokości należności objętej cesją[216].

2.5.5 Zastaw rejestrowy

W sytuacji, gdy zastaw rejestrowy stanowi formę prawnego zabezpieczenia spłaty kredytu, niezbędne jest jego jednoznaczne i szczegółowe określenie w umowie kredytowej. Wymaga to wskazania przedmiotu zastawu w sposób umożliwiający jego indywidualizację, a także powiązania tego zabezpieczenia z konkretną wierzytelnością kredytową.

W praktyce stosowane są następujące sformułowania:

1) *„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi zastaw rejestrowy na maszynach produkcyjnych, określonych zgodnie z «Katalogiem sposobu opisu przedmiotów zastawu», który stanowi załącznik nr 1 do niniejszej umowy, o wartości wynoszącej w dniu zawarcia niniejszej umowy*

[214] Por. Heropolitańska I., Heropolitańska I, Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 239 i n.
[215] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 384-385.
[216] Heropolitańska I., Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 239-241 i 254-255.

..., ustalonej na podstawie umowy ubezpieczenia potwierdzonej polisą ubezpieczeniową nr ... z dnia ..., zwanych dalej «Maszynami».;

2) *Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi zastaw rejestrowy na samochodzie osobowym marki ..., nr identyfikacyjny pojazdu ..., nr rejestracyjny ..., będącym własnością ... i ..., ustanowiony na podstawie umowy zastawu rejestrowego zawartej dnia ... nr ..., zwany dalej «Samochodem»"*[217].

Zastaw rejestrowy jako forma zabezpieczenia wierzytelności kredytowej podlega rejestracji w rejestrze zastawów, co oznacza, że jego skuteczność względem osób trzecich powstaje z chwilą dokonania wpisu[218]. Warto także pamiętać, że zgodnie z art. 3 ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, umowa zastawu musi zawierać m.in. dokładne oznaczenie przedmiotu zastawu, oznaczenie wierzytelności zabezpieczonej, a także dane dotyczące zastawcy i zastawnika[219]**.**

Staranność w określeniu przedmiotu zastawu jest istotna zarówno dla pewności obrotu, jak i skutecznego zaspokojenia banku jako wierzyciela zabezpieczonego w razie niewykonania zobowiązania przez kredytobiorcę.

2.5.6 Hipoteka

W przypadku, gdy hipoteka ma stanowić prawne zabezpieczenie spłaty kredytu, w umowie kredytowej musi znaleźć się jasne i jednoznaczne postanowienie wskazujące, że zabezpieczenie to przyjmuje postać hipoteki umownej. Niezbędne jest również określenie jej rangi pierwszeństwa, a więc wskazanie, na którym miejscu hipoteka ma zostać wpisana w księdze wieczystej. Co więcej, należy w sposób precyzyjny zidentyfikować nieruchomość, która będzie obciążona hipoteką – poprzez podanie jej położenia, numeru księgi wieczystej oraz sądu prowadzącego tę księgę. W przypadku, gdy księga wieczysta nie została jeszcze założona, wskazać należy co najmniej numer ewidencyjny działki oraz jej lokalizację. Niezbędne jest także oznaczenie właściciela nieruchomości[220].

Postanowienie w umowie kredytowej może przyjąć jedno z poniższych brzmień:

---

[217] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 385.

[218] Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym oraz rejestrze zastawów, Dz. U. z 2018 r. poz. 2017, art. 3 i art. 5

[219] Ibidem, art. 3

[220] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 386.

1) *„Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi hipoteka umowna bankowa do kwoty ..., na miejscu nie niższym niż drugie na nieruchomości stanowiącej własność Jadwigi i Mariusza Jana małżonków Oławskich położonej w Bródnostawie, dla której sąd rejonowy w ..., wydział ksiąg wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr ...";*
2) *Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi hipoteka umowna ustanowiona w formie aktu notarialnego do kwoty ... na miejscu pierwszym na nieruchomości położonej w Małejwsi, gmina Wielkawieś, oznaczonej w ewidencji jako działki nr 96/2 i 96/4 będącej własnością ZIELMOST spółka z ograniczoną odpowiedzialnością";*
3) *Prawne zabezpieczenie spłaty kredytu stanowi hipoteka łączna umowna ustanowiona w formie aktu notarialnego do kwoty ...:*

a) *na miejscu pierwszym na nieruchomości gruntowej stanowiącej własność Jana Kamilskiego, położonej w ..., dla której sąd rejonowy w ..., Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr ..., oraz*
b) *na miejscu pierwszym na nieruchomości lokalowej stanowiącej własność KAMILENA spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, położonej w ..., dla której sąd rejonowy w ..., Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr ..."*[221].

Hipoteka taka, zgodnie z art. 65 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, zabezpiecza wierzytelność pieniężną aż do oznaczonej kwoty najwyższej. Może ona być ustanowiona zarówno na nieruchomości, jak i na spółdzielczym własnościowym prawie do lokalu czy użytkowaniu wieczystym[222]. Kluczowe znaczenie ma wpis hipoteki do księgi wieczystej – dopiero od tego momentu hipoteka zaczyna wywoływać skutki prawne względem osób trzecich[223].

[221] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 386
[222] Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341, art. 65–68.
[223] Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341., art. 67 i 79; zob. też: uchwała SN z 8 września 2021 r., III CZP 28/21, OSNC 2022/2/14.

2.6 Okres kredytowania

2.6.1 Wprowadzenie

Okres kredytowania to przedział czasowy ustalony w treści umowy kredytowej, który rozpoczyna się w dniu uruchomienia (wypłaty) środków pieniężnych przez bank i trwa aż do całkowitej spłaty zobowiązania przez kredytobiorcę. Oznacza to, że umowa musi określać nie tylko początkowy moment rozpoczęcia korzystania z kredytu, ale także końcową datę, do której kredytobiorca powinien spłacić całość udostępnionych środków wraz z należnymi kosztami – w szczególności odsetkami i prowizjami[224].

W praktyce konstrukcja okresu kredytowania może być bardziej złożona. Często – zwłaszcza w przypadku kredytów inwestycyjnych lub przeznaczonych na finansowanie większych projektów – w umowie wyodrębnia się trzy odrębne fazy:

1) okres wykorzystania kredytu – czyli czas, w którym kredytobiorca może korzystać z przyznanych środków (np. wypłacać transze);
2) okres karencji – polegający na czasowym zawieszeniu obowiązku spłaty kapitału (czasem również odsetek);
3) okres spłaty – oznaczający czas przewidziany na zwrot kredytu zgodnie z ustalonym harmonogramem[225].

Umowa kredytu może zawierać również postanowienie o automatycznym przedłużeniu obowiązywania umowy na kolejny okres – najczęściej roczny – pod warunkiem, że:

a) bank przeprowadzi ponowną ocenę zdolności kredytowej kredytobiorcy;

b) poinformuje go o przedłużeniu w terminie określonym w umowie;

c) kredytobiorca nie wniesie sprzeciwu w wyznaczonym czasie[226].

Takie rozwiązanie ma zastosowanie głównie w przypadku kredytów odnawialnych lub linii kredytowych. Wprowadzenie tego typu mechanizmu wymaga jednak precyzyjnego określenia w umowie, kiedy i w jakiej formie kredytobiorca zostanie

[224] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 386.

[225] Ibidem, s. 387-390; Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 3.

[226] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 361 i n.; por. wyrok SA w Krakowie z 21 stycznia 2022 r., I AGa 276/20, LEX nr 3332641; wyrok SA w Łodzi z 11 kwietnia 2018 r., I ACa 1028/17, LEX nr 2502565.

poinformowany o zamiarze przedłużenia umowy oraz w jakim terminie może się temu sprzeciwić[227].

2.6.2 Okres wykorzystania kredytu

Okres wykorzystania kredytu to czas wyraźnie określony w umowie kredytowej, w którym kredytobiorca może korzystać z przyznanych mu środków – zarówno w całości, jak i w podziale na transze. Termin ten może przybrać formę konkretnego dnia lub rozciągać się na określony przedział czasowy. Po jego upływie kredytobiorca traci możliwość dalszego uruchamiania środków, nawet jeśli nie wykorzystał całej przyznanej kwoty[228].

Umowa może zawierać sformułowanie: *„kredyt jest udzielony od dnia ... do dnia ..., w tym okres wykorzystania – od dnia ... do dnia ..., termin spłaty do dnia ...”,* co precyzuje zarówno ramy czasowe dla korzystania z kredytu, jak i ostateczną datę jego spłaty[229].

Jeżeli w umowie nie wskazano odrębnie okresu wykorzystania, co często dotyczy kredytów w rachunku bieżącym lub linii kredytowej, należy przyjąć, że środki mogą być wykorzystywane do ostatniego dnia obowiązywania umowy – i tego samego dnia powinny zostać spłacone[230].

Dla przykładu, klauzula: *„kredyt jest udzielony od dnia 3 czerwca 2020 r. do dnia 3 czerwca 2021 r.”* oznacza, że kredyt może być uruchamiany aż do dnia 3 czerwca 2020 r. (włącznie) i do tego dnia musi również zostać spłacony. Nie należy interpretować tego postanowienia w sposób zawężający, tzn., że wykorzystanie środków dozwolone jest jedynie do dnia poprzedzającego termin końcowy (2 czerwca 2021 r.), ani że możliwe jest ich zwrócenie dzień później (4 czerwca 2021 r.), co stanowiłoby naruszenie warunków umowy[231].

---

[227] Wyrok SR dla miasta stołecznego w Warszawie z dnia 28 maja 2019 r., IX GC 2430/18, LEX nr 3388982
[228] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 387.
[229] Ibidem, s. 387.
[230] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2 pkt 4.
[231] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 388.

2.6.3 Karencja

Karencja to okres przewidziany w umowie kredytowej, który następuje bezpośrednio po zakończeniu fazy uruchamiania środków, a przed rozpoczęciem spłaty zobowiązania. W czasie karencji kredytobiorca nie ma już możliwości dalszego wykorzystywania kredytu, ale jednocześnie nie jest jeszcze zobowiązany do dokonywania spłat rat kapitałowych[232].

Ten mechanizm stosowany jest najczęściej przy kredytach długoterminowych, zwłaszcza inwestycyjnych, gdzie zamierzone przedsięwzięcie wymaga czasu na osiągnięcie zdolności do generowania przychodów[233].

W niektórych przypadkach banki mogą również zdecydować się na odroczenie spłaty odsetek, jednak dzieje się to stosunkowo rzadko. Regularna obsługa odsetek umożliwia bowiem instytucji finansowej bieżącą ocenę zdolności płatniczej kredytobiorcy i monitorowanie jego sytuacji ekonomicznej[234].

2.6.4 Terminy spłaty kredytu

2.6.4.1 Określenie terminu spłaty

Zgodnie z art. 69 ust. 2 pkt 4 Prawa bankowego, każda umowa kredytu musi zawierać precyzyjne postanowienia dotyczące terminów i zasad spłaty zobowiązania. Oznacza to, że umowa ta z założenia ma charakter terminowy, czyli zawierana jest na określony czas, którego długość musi być wyraźnie wskazana w jej treści[235]. W odróżnieniu od pożyczki, która zgodnie z art. 723 Kodeksu cywilnego może być zawarta również na czas nieoznaczony, kredyt bankowy takiej możliwości nie przewiduje[236].

Termin spłaty to zdarzenie przyszłe i pewne, co oznacza, że jego nadejście nie może budzić wątpliwości. Najczęściej stosowaną praktyką jest wskazanie konkretnej daty kalendarzowej, do której zobowiązanie powinno zostać uregulowane, np. 13 września 2025 r.. Taki termin upływa z końcem wskazanego dnia, chyba że strony ustaliły inaczej, np. godzinę graniczną spłaty[237].

---

[232] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 388.
[233] Ibidem.
[234] Ibidem.
[235] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 69 ust. 2 pkt 4
[236] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 723.
[237] Wyrok SN z dnia 7 marca 2017 r., II CSK 281/16, LEX nr 2294390.

Możliwe jest również określenie terminu poprzez odwołanie się do zdarzenia pewnego co do nadejścia, ale niepewnego co do daty – np. *„Po roku od dnia wpisu zastawu rejestrowego do rejestru zastawów”*. Niedopuszczalne jest natomiast uzależnianie terminu spłaty od zdarzenia niepewnego, jak np. sprzedaż nieruchomości. Taka konstrukcja jest niezgodna z zasadami umowy kredytowej, ponieważ zakłada sytuację, w której kredytobiorca mógłby nigdy nie być zobowiązany do zwrotu środków[238].

Orzecznictwo sądowe podkreśla, że uzależnienie spłaty kredytu od takich niepewnych zdarzeń jest sprzeczne z naturą umowy kredytu, która zobowiązuje do bezwzględnego zwrotu środków bankowi, niezależnie od jakichkolwiek okoliczności zewnętrznych[239].

Niedopuszczalne jest również zawieranie umów kredytowych bezterminowych, w których spłata uzależniona byłaby wyłącznie od decyzji banku o wypowiedzeniu. Prawo bankowe przewiduje bowiem wyraźnie sytuacje, w których wypowiedzenie umowy przez bank jest dopuszczalne – inne przyczyny, jak np. ogólna niechęć do dalszego finansowania klienta, nie uzasadniają takiego działania[240].

Spłata kredytu może odbywać się jednorazowo lub w systemie ratalnym. W przypadku kredytów długoterminowych najczęściej stosuje się raty kapitałowo-odsetkowe lub oddzielne raty kapitałowe i odsetkowe, których harmonogram, obejmujący terminy i wysokość spłat, stanowi załącznik do umowy kredytu i jest jej integralną częścią[241].

[238] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 388-389.
[239] Wyrok SA w Szczecinie z dnia 30 kwietnia 2015 r., I ACa 1/15, LEX nr 1785317
[240] Zob. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 75 ust. 1–2
[241] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 388-389

2.6.4.2 Zasady obliczania terminów

Podstawa obliczania

Nie istnieje umowa kredytu, w której nie wskazano przynajmniej kilku terminów istotnych dla jej wykonania. Zasadnicze znaczenie mają w szczególności: okres, na jaki kredyt został udzielony, termin jego wykorzystania, termin na ustanowienie zabezpieczenia prawnego, data spłaty kredytu, termin do skorzystania z prawa odstąpienia od umowy oraz inne terminy wynikające z jej treści lub przepisów prawa. Terminy te mogą być oznaczone przez wskazanie konkretnej daty, liczby dni, tygodni lub miesięcy.

W przypadku gdy ani ustawa, ani umowa kredytu nie wskazują, w jaki sposób należy obliczać terminy, zastosowanie znajdują przepisy art. 111–116 Kodeksu cywilnego regulujące sposób liczenia terminów w prawie cywilnym[242].

Termin oznaczony w dniach

Zgodnie z ogólną zasadą, jeżeli termin jest oznaczony w dniach, kończy się on z upływem ostatniego dnia tego okresu[243]. W sytuacji, gdy początkiem terminu jest określone zdarzenie (np. zawarcie umowy), dnia jego wystąpienia nie wlicza się do biegu terminu[244]. Oznacza to, że liczenie rozpoczyna się od dnia następującego po dniu zdarzenia[245].

Przykładowo, jeśli umowa kredytu została zawarta 15 października 2025 r., a jej postanowienia przewidują, że *„hipoteka ma zostać ustanowiona w ciągu 10 dni”*, to termin ten rozpoczyna się 16 października, a kończy 27 października. Nawet w przypadku bardziej precyzyjnego sformułowania, że *„hipoteka ma być ustanowiona w ciągu 10 dni następujących po dniu zawarcia umowy”*, rezultat obliczeń terminu pozostaje taki sam[246].

Zasada ta znajduje odzwierciedlenie również w przepisach szczególnych, np. w prawie kredytowym. Na podstawie przepisów ustawy o kredycie hipotecznym,

---

[242] Zob. A. Zbiegień-Turzyńska, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, red. K. Osajda, Warszawa, C.H. Beck 2013, s. 869-878; por. także J. Gudowski, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1-55[4]), red. J. Gudowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 910–911

[243] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 111 § 1.

[244] Ibidem, art. 111 § 2.

[245] J. Gudowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. J. Gudowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 914-915

[246] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 390.

decyzja kredytowa wraz z formularzem informacyjnym jest wiążąca dla kredytodawcy przez co najmniej 14 dni od chwili jej doręczenia[247]. Dnia doręczenia nie uwzględnia się w obliczeniach, termin liczy się od dnia następnego i kończy się czternastego dnia kalendarzowego[248].

Od powyższej reguły istnieją jednak wyjątki. W niektórych przypadkach ustawodawca wprost wskazuje, że dzień wystąpienia zdarzenia inicjującego bieg terminu należy do okresu terminu. Przykładem jest przepis ustawy – Prawo zamówień publicznych, zgodnie z którym termin związania ofertą rozpoczyna się z upływem terminu składania ofert[249]. W takim przypadku dzień zakończenia składania ofert jest jednocześnie pierwszym dniem biegu terminu związania[250].

Termin oznaczony w tygodniach

W przypadku gdy termin jest określony w tygodniach, kończy się on z upływem dnia, który nazwą odpowiada dniowi, w którym nastąpiło zdarzenie rozpoczynające jego bieg[251]. W odróżnieniu od terminów oznaczonych w dniach, nie stosuje się tu zasady wyrażonej w art. 111 § 2 Kodeksu cywilnego, zgodnie z którą dnia, w którym miało miejsce zdarzenie rozpoczynające bieg terminu, nie uwzględnia się w jego obliczaniu[252].

Przykładowo, jeżeli umowa kredytu została zawarta we wtorek 15 października 2025 r., a jej treść stanowi, że *„oświadczenie poręczyciela powinno zostać złożone w banku w ciągu dwóch tygodni od dnia zawarcia umowy”*, to początkowym dniem biegu terminu

[247] Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 14 ust. 6; Heropolitańska I., [w] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 391

[248] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 111 § 2; ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 14 ust. 6; Heropolitańska I., [w] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 391.

[249] Ustawa z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych, Dz. U. z 2024 r. poz. 1320, z 2025 r. poz. 620, 769, 794, art. 85 ust. 5.

[250] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 391; Wyrok KIO z 15 stycznia 2008 r., KIO/UZP 65/07, LEX nr 393557.

[251] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 111 § 3

[252] Por. J. Gudowski, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. J. Gudowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 917

jest dzień zawarcia umowy, wtorek 15 października. Oznacza to, że termin dwutygodniowy kończy się we wtorek 29 października 2025 r., a nie dzień później[253].

Analogicznie, przy obliczaniu terminu do wniesienia skargi na wpis hipoteki w księdze wieczystej przez referendarza sądowego, stosuje się tożsamą regułę. Na podstawie art. 398 § 1 oraz art. 518^1 § 4 Kodeksu postępowania cywilnego, skarga powinna zostać wniesiona w terminie tygodniowym od dnia doręczenia zawiadomienia o dokonaniu wpisu. Jeżeli zawiadomienie zostało doręczone w piątek 20 listopada 2025 r., to termin do wniesienia skargi upływa w piątek 27 listopada 2025 r., nie zaś w sobotę 28 listopada 2025 r.[254]

Termin oznaczony w miesiącach lub latach

W sytuacji, gdy termin oznaczony jest w miesiącach lub latach, jego zakończenie przypada na dzień, który datą odpowiada dniowi początkowemu. Jeśli w ostatnim miesiącu nie występuje taki dzień, termin upływa z końcem tego miesiąca kalendarzowego[255]. Przykładowo, roczny termin rozpoczynający się 1 stycznia 2021 r. zakończy się 1 stycznia 2022 r., mimo że rok kalendarzowy kończy się 31 grudnia. Analogicznie, termin miesięczny liczony od 1 września 2020 r. upływa 1 października 2020 r., choć wrzesień trwa 30 dni[256].

Zasady te mają istotne znaczenie w praktyce stosowania przepisów w zakresie umów kredytowych, w szczególności przy ustalaniu terminów wypowiedzenia. Jeżeli postanowienia umowne przewidują, że kredytobiorca może rozwiązać umowę kredytu z zachowaniem trzymiesięcznego okresu wypowiedzenia liczonego od dnia doręczenia oświadczenia bankowi, to pierwszy dzień biegu terminu wypada właśnie na dzień doręczenia. Przykładowo, jeśli wypowiedzenie zostało złożone 18 września 2024 r., to

[253] Heropolitańska I,. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 391.

[254] Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296 z późn. zm., art. 398^{22} § 1 oraz art. 518^1 § 4; por. Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., B.H. Beck, Warszawa 2022, s. 922.

[255] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 392 i n.; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 112.

[256] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 392 i n.; Zbiegień-Turzyńska A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, komentarz do art. 112, s. 873.

bieg terminu rozpoczyna się tego samego dnia, a zakończy się 18 grudnia 2024 r., a nie 19 grudnia[257]. W tym przypadku nie znajduje zastosowania art. 111 § 2 k.c., który przewiduje nieuwzględnianie dnia zdarzenia początkowego w przypadku terminów oznaczonych w dniach[258].

Zasada ta ma również znaczenie przy określaniu okresu obowiązywania samej umowy kredytu. Jeżeli bank deklaruje udzielenie kredytu na okres jednego roku, to wskazanie w umowie, że okres ten trwa od 12 września 2024 r. do 11 września 2025 r., oznacza w rzeczywistości, że kredyt udzielono na 364 dni, a nie na pełny rok. W konsekwencji treść umowy jest niezgodna z intencją stron. Dla zachowania zgodności z deklarowanym okresem rocznym konieczne byłoby wskazanie, że kredyt został udzielony do 12 września 2025 r.[259].

Szczególnego znaczenia precyzja w określaniu końcowej daty obowiązywania umowy nabiera w kontekście zastosowania art. 75a ust. 2 ustawy – Prawo bankowe. Zgodnie z tym przepisem, kredytobiorca może wypowiedzieć umowę kredytu z zachowaniem trzymiesięcznego okresu wypowiedzenia, jeśli kredyt został udzielony na okres dłuższy niż rok. W przypadku, gdy klient składa wniosek o kredyt na rok i jeden dzień, celem zapewnienia sobie prawa do wcześniejszego wypowiedzenia, a w umowie wpisano daty od 12 września 2024 r. do 12 września 2025 r., okres obowiązywania umowy obejmuje dokładnie jeden rok, i tym samym przesłanka ustawowa nie zostaje spełniona. Dla zachowania prawa wypowiedzenia wymagane jest, aby umowa określała okres obowiązywania kredytu jako od 12 września 2024 r. do 13 września 2025 r.[260]

[257] Por. postanowienie SN z 17 sierpnia 2000 r., II CZ 71/00, LEX nr 508813.
[258] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 111 § 2.
[259] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 392-393.
[260] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222; Ibidem.

Dni kalendarzowe, dni robocze oraz inne dni uznane ustawowo za wolne od pracy

1) Definicja dnia wolnego od pracy

W prawie cywilnym dniem kalendarzowym jest każdy dzień roku, w tym również te, które zostały uznane za dni ustawowo wolne od pracy. Pojęcie to obejmuje zatem nieprzerwanie wszystkie dni – niezależnie od ich charakteru[261].

Z kolei katalog dni ustawowo wolnych od pracy ma charakter wyczerpujący i wynika z art. 1 ustawy z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy. Zalicza się do niego:

„1 stycznia – Nowy Rok;

6 stycznia – Święto Trzech Króli;

pierwszy dzień Wielkanocy;

drugi dzień Wielkanocy;

1 maja – Święto Państwowe;

3 maja – Święto Narodowe Trzeciego Maja;

pierwszy dzień Zielonych Świątek;

dzień Bożego Ciała;

15 sierpnia – Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny;

1 listopada – Wszystkich Świętych;

11 listopada – Narodowe Święto Niepodległości;

25 grudnia – pierwszy dzień Bożego Narodzenia;

26 grudnia – drugi dzień Bożego Narodzenia”[262].

Pomimo że w praktyce zawodowej i organizacyjnej często uznaje się soboty, Wielką Sobotę lub tzw. wolne soboty za dni wolne od pracy, nie są one objęte zakresem art. 1 ustawy o dniach wolnych od pracy. W rezultacie nie mogą być traktowane jako dni ustawowo wolne od pracy w rozumieniu przepisów prawa cywilnego, w tym art. 115 k.c.[263] Stanowisko to znajduje potwierdzenie w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego[264].

---

[261] Por. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 110; Maciejewska-Szałas M. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 364.

[262] Ustawa z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy, Dz. U. z 2025 r. poz. 296, art. 1; Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 393.

[263] Zbiegień-Turzyńska A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 876-877.

[264] Zob. m.in. postanowienie SN z 28 listopada 1997 r., I CZ 144/97, OSNC 1998/6/95; postanowienie SN z 17 sierpnia 2000 r., II CZ 71/00, LEX nr 508813; uchwała SN z 25 kwietnia 2003 r., III CZP 8/03, OSNC 2004/1/1; postanowienie SN z 2 lipca.2009 r., V CZ 27/09, LEX nr 1383310

Pojęcie „dnia roboczego” nie zostało zdefiniowane w Kodeksie cywilnym. Niemniej jednak, opierając się na treści art. 115 k.c. oraz art. 1 ustawy o dniach wolnych od pracy, uznaje się, że dniem roboczym jest każdy dzień kalendarzowy, który nie został ustawowo wyłączony z obowiązku świadczenia pracy. Oznacza to, że sobota, mimo że bywa dniem bez świadczenia pracy – co do zasady pozostaje dniem roboczym w rozumieniu prawa cywilnego[265].

W związku z brakiem normatywnej definicji „dnia roboczego”, ustawodawca pozostawia stronom umowy swobodę w jego zdefiniowaniu. W praktyce umów kredytowych i dokumentów zabezpieczających (np. poręczeń) spotyka się postanowienia doprecyzowujące, że np. *„Dla potrzeb niniejszej umowy strony ustalają, że dniem roboczym jest każdy dzień tygodnia od poniedziałku do piątku, z wyjątkiem dni uznawanych ustawowo za wolne od pracy.[266]”*. Takie zastrzeżenie pozwala wyeliminować wątpliwości interpretacyjne w razie sporu o dochowanie terminu.

W przypadku, gdy ustawa lub umowa wskazuje termin wyrażony „w dniach”, bez dodatkowego określenia „robocze”, należy przyjąć, że chodzi o dni kalendarzowe. Oznacza to, że do biegu terminu wlicza się każdy dzień, w tym soboty, niedziele oraz święta. Przykładowo, jeśli w umowie kredytu zawarto postanowienie: „*Bank może odstąpić od niniejszej umowy i odmówić wypłaty kredytu, jeżeli w ciągu 10 dni od dnia podpisania niniejszej umowy Kredytobiorca nie wykorzysta kredytu”*, to brak doprecyzowania, że chodzi o dni robocze, prowadzi do wniosku, iż termin obejmuje 10 dni kalendarzowych[267].

Zgoła inaczej należy interpretować sytuację, w której w przepisie ustawowym wyraźnie posłużono się sformułowaniem „dni robocze”. Zgodnie z art. 33 ust. 1 ustawy o kredycie hipotecznym, w razie opóźnienia w spłacie zobowiązania kredytowego, kredytodawca ma obowiązek wezwać kredytobiorcę do uregulowania należności, wyznaczając termin nie krótszy niż 14 dni roboczych. W takim przypadku do biegu terminu nie wlicza się niedziel i dni ustawowo wolnych od pracy, natomiast soboty – jako dni robocze w rozumieniu art. 115 k.c. – są uwzględniane.[268]

---

[265] Gudowski J, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 922

[266] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 394.

[267] Por. Ibidem; postanowienie SN z 13.07.2007 r., III CSK 184/07, LEX nr 964470

[268] Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 33 ust. 1; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 115.

2) Dni kalendarzowe, dni robocze oraz ustawowo uznane za wolne od pracy

Zgodnie z art. 115 Kodeksu cywilnego, jeżeli ostatni dzień terminu przeznaczonego na dokonanie czynności prawnej np. spłatę kredytu lub ustanowienie zabezpieczenia przypada na dzień ustawowo wolny od pracy bądź sobotę, termin ten przesuwa się na pierwszy kolejny dzień, który nie jest ani dniem wolnym od pracy, ani sobotą[269].

Dla zobrazowania tej zasady można posłużyć się przykładem: umowa kredytu została zawarta 4 listopada 2020 r., a jej postanowienia przewidują, że: *„Bank może odstąpić od niniejszej umowy i odmówić wypłaty kredytu, jeżeli w ciągu 10 dni od dnia podpisania niniejszej umowy Kredytobiorca nie wykorzysta kredytu”*. Ponieważ w umowie nie określono, że chodzi o dni robocze, zastosowanie ma liczba dni kalendarzowych. Dziesiąty dzień wypada zatem 14 listopada 2020 r., który był sobotą. W związku z tym, na podstawie art. 115 k.c., termin zostaje przesunięty na poniedziałek, 16 listopada 2020 r.[270]

Warto jednak zaznaczyć, że strony umowy mogą w sposób odmienny określić zasady wyznaczania końcowego terminu, opierając się na zasadzie swobody umów i zgodnie z art. 111 § 1 k.c. W praktyce bankowej spotyka się postanowienia, zgodnie z którymi np.: „*Kredyt jest udzielony do dnia …*” Oznacza to, że ostateczna spłata kredytu musi być dokonana w tej dacie, a w przypadku, gdy dzień spłaty przypadnie na sobotę lub dzień ustawowo uznany za wolny od pracy – przed tą datą[271].

Postanowienie takie wyłącza domyślne zastosowanie art. 115 k.c. i nakłada na kredytobiorcę obowiązek dokonania spłaty najpóźniej w dzień wskazany w umowie, niezależnie od jego charakteru kalendarzowego. Innymi słowy, jeśli data przypada na sobotę lub dzień ustawowo wolny od pracy, to spłata musi nastąpić wcześniej, aby została uznana za terminową. W przeciwnym wypadku dojdzie do powstania zaległości, a do obliczenia liczby dni opóźnienia należy wliczyć także dni niebędące dniami roboczymi[272].

Należy też podkreślić, że art. 115 k.c. odnosi się wyłącznie do końca terminu, a nie do jego początku ani przebiegu. Oznacza to, że soboty lub dni wolne od pracy,

[269] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 115.

[270] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 394.

[271] Ibidem.

[272] Gudowski J Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, komentarz do art. 922-925; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 115.

przypadające w toku biegu terminu, nie wpływają na jego długość ani sposób obliczenia[273].

Znaczenie tych reguł widoczne jest także przy określaniu początku naliczania odsetek za opóźnienie w spłacie zobowiązania. Jeżeli w umowie kredytu zawarto klauzulę: „*Od niespłaconego w terminie kapitału Bank pobiera odsetki w wysokości dwukrotności wysokości odsetek ustawowych. Odsetki naliczane są od dnia powstania zadłużenia przeterminowanego do dnia poprzedzającego jego spłatę"*, a dzień spłaty określono na dzień 10 listopada 2024 r., to w razie braku spłaty w tym dniu, zadłużenie przeterminowane powstaje od dnia następnego – tj. 11 listopada 2024 r. Mimo że dzień ten był dniem ustawowo wolnym od pracy (Narodowe Święto Niepodległości), nie istnieje przepis, który zakazywałby rozpoczęcia naliczania odsetek właśnie od tego dnia[274].

2.7 Zasady spłaty

2.7.1. Forma spłaty

Poza oznaczeniem terminu zwrotu zobowiązania, umowa kredytu powinna również zawierać precyzyjne postanowienia dotyczące formy jego spłaty. Sposób realizacji zobowiązania pieniężnego ma bowiem istotne znaczenie z punktu widzenia prawidłowego wykonania umowy oraz ewentualnych skutków prawnych związanych z opóźnieniem lub niewłaściwym spełnieniem świadczenia.

W praktyce kredytowej najczęściej spotykane formy spłaty kredytu obejmują:

1) *„wpłatę gotówki na rachunek;*
2) *pobieranie w terminach spłaty środków pieniężnych z rachunku kredytobiorcy, prowadzonego w jednostce banku, która udzieliła kredytu, na podstawie udzielonego przez pożyczkobiorcę pełnomocnictwa;*
3) *wpłatę dokonaną przelewem"*[275].

Nie ma przeszkód, aby strony umowy określiły również alternatywne sposoby dokonania płatności, w tym przewidziały różne formy spłaty w zależności od rodzaju raty

[273] Por. postanowienie SN z 17 sierpnia 2000 r., II CZ 71/00, LEX nr 508813.

[274] Zob. Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 396; uchwała SN z 25 kwietnia 2003 r., III CZP 8/03, OSNC 2004/1/1 oraz postanowienie SN z 13.07.2007 r., III CSK 184/07, LEX nr 964470.

[275] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 396-397.

(kapitałowej, odsetkowej, karnej) bądź szczególnych okoliczności (np. zdalna spłata w sytuacjach losowych lub przez osobę trzecią działającą w imieniu kredytobiorcy).

Z punktu widzenia obowiązków kredytobiorcy, kluczowe jest zachowanie nie tylko terminowości, ale także zgodności z uzgodnioną formą świadczenia. Naruszenie uzgodnionej formy spłaty może prowadzić do uznania świadczenia za nienależycie spełnione, co może skutkować konsekwencjami umownymi lub prawnymi, w tym naliczeniem odsetek za opóźnienie[276].

2.7.2. Miejsce spłaty

Zgodnie z ogólną regułą wynikającą z art. 454 § 1 Kodeksu cywilnego, świadczenie pieniężne powinno być spełnione w miejscu zamieszkania lub siedzibie wierzyciela, i to w chwili, gdy świadczenie jest spełniane. Przepis ten odwołuje się do konstrukcji tzw. zobowiązania oddawczego, w którym obowiązek zapłaty powstaje z chwilą dostarczenia świadczenia wierzycielowi[277]. Reguła ta ma zastosowanie również do świadczeń z tytułu umowy kredytu, która co do zasady polega na zwrocie udostępnionej kwoty pieniężnej[278].

Jednakże w ramach zasady swobody umów (art. 353^1 k.c.) strony mogą zmodyfikować zarówno miejsce, jak i chwilę spełnienia świadczenia pieniężnego. W praktyce bankowej, mając na uwadze fakt, że system rozliczeń międzybankowych odbywa się w sposób zdalny i zdecentralizowany, powszechnie stosuje się klauzule, które wyłączają stosowanie ogólnego reżimu art. 454 k.c. i zastępują go bardziej dostosowanym do realiów gospodarczego obrotu rozwiązaniem.

Najczęściej stosowane są postanowienia, zgodnie z którymi: *„za spłatę kredytu uznaje się dzień wpływu do Banku środków pieniężnych przeznaczonych na spłatę kredytu”* lub *„za spłatę kredytu uznaje się dzień wpływu na rachunek nr … środków pieniężnych przeznaczonych na spłatę kredytu”*. Rozwiązania takie nie tylko usprawniają proces ewidencjonowania spłat, ale także zapobiegają sytuacjom, w których środki nadane przez kredytobiorcę w ostatnim dniu terminu, fizycznie wpływają do banku dopiero w dniu następnym, co przy literalnym stosowaniu art. 454 k.c. mogłoby skutkować opóźnieniem[279].

---

[276] Wyrok SR Gdańsk-Północ w Gdańsku z 17 maja 2023 r., I C 1680/22, LEX nr 3672457.

[277] Zob. Wiśniewski T. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1. art. $1\text{-}55^4$, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 1166-1167; Wyrok SN z 14 stycznia 2016 r., I CSK 1094/14, LEX nr 2023919

[278] Wyrok SN z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020/7–8/64.

[279] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, a. 397.

Z perspektywy prawnej, przyjęcie takiej klauzuli modyfikującej moment wykonania świadczenia pieniężnego jest dopuszczalne i zgodne z utrwalonym orzecznictwem. Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 15 stycznia 2016 r. stwierdził, że przy zobowiązaniach pieniężnych wykonanych przelewem, decydujące znaczenie dla terminowości ma chwila uznania rachunku wierzyciela[280]. Stanowisko to jest również aprobowane w literaturze prawniczej[281].

Warto także zauważyć, że tego rodzaju klauzule umowne mają również wpływ na ustalenie momentu ewentualnego opóźnienia oraz naliczania odsetek. W sytuacji, gdy rachunek banku nie zostanie uznany w terminie, mimo że kredytobiorca zainicjował przelew w odpowiednim czasie, może dojść do uznania, że świadczenie zostało wykonane z opóźnieniem[282].

2.8. Wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany

2.8.1. Zasady oprocentowania kredytów

Zgodnie z art. 359 § 1 Kodeksu cywilnego, odsetki od sumy pieniężnej mogą być należne wyłącznie wtedy, gdy ich pobieranie wynika z ustawy, czynności prawnej albo orzeczenia sądu. W odniesieniu do umów kredytu, podstawę prawną ustalania i naliczania odsetek stanowi przede wszystkim art. 69 ust. 2 pkt 5 Ustawy, Prawo bankowe, który nakłada na bank obowiązek wskazania w treści umowy wysokości oprocentowania kredytu oraz warunków jego zmiany[283].

Tym samym samo udzielenie kredytu nie uprawnia banku do pobierania odsetek, jeżeli ich naliczanie nie zostało wyraźnie zastrzeżone w umowie. Konstrukcja ta wymaga zatem, by w treści umowy znalazło się postanowienie nie tylko przewidujące naliczanie odsetek, lecz także precyzujące ich wysokość lub sposób jej ustalenia. Jednocześnie przepis art. 69 ust. 2 pkt 5 pr. bank. wyklucza możliwość udzielania przez banki kredytów

[280] Wyrok SA w Katowicach z 15 stycznia 2016 r., I ACa 705/15, LEX nr 1992980

[281] Por. Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 12 - 14

[282] Uchwała SN z 4 stycznia 1995 r., III CZP 164/94, OSNC 1995/4/62; wyrok SN z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020/7–8/64.

[283] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 359 § 1; ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 69 ust. 2 pkt 5.

nieoprocentowanych, potwierdzając, że naliczanie odsetek stanowi element konieczny konstrukcji umowy kredytu w rozumieniu ustawy[284].

Dodatkowe ograniczenie w zakresie kształtowania wysokości oprocentowania kredytów znajduje się w art. 79 ust. 1 pr. bank. Przepis ten ustanawia zakaz stosowania preferencyjnych stóp procentowych przy udzielaniu kredytów wybranym kategoriom osób, takim jak pracownicy banku, akcjonariusze czy członkowie organów banku, jeżeli takie stopy byłyby korzystniejsze niż te stosowane w ramach analogicznych umów kredytowych wobec innych klientów banku[285]. Rozwiązanie to ma charakter gwarancyjny i służy zachowaniu zasad równości kontrahentów oraz przeciwdziałaniu nadużyciom w zakresie relacji wewnątrz instytucjonalnych[286].

Zgodnie z art. 76 pr. bank., to w umowie kredytowej określa się zasady oprocentowania kredytu. Oprocentowanie może przybrać formę stałej lub zmiennej stopy procentowej. W przypadku oprocentowania zmiennego ustawodawca nakłada na bank obowiązek precyzyjnego określenia w treści umowy warunków zmiany stopy procentowej. Ponadto instytucja kredytująca zobowiązana jest do poinformowania kredytobiorcy oraz innych uczestników stosunku kredytowego, w szczególności poręczycieli lub dłużników rzeczowych, o każdej zmianie oprocentowania, o ile umowa nie stanowi inaczej[287].

Wymóg ten zapewnia przejrzystość stosunków obligacyjnych i ma na celu ochronę słabszej strony kontraktu – najczęściej konsumenta, przed nagłą i nieprzewidywalną zmianą kosztów obsługi kredytu. Niedopełnienie obowiązku informacyjnego może prowadzić do sankcji w postaci uznania danej zmiany oprocentowania za bezskuteczną względem kredytobiorcy, co zostało wielokrotnie potwierdzone w judykaturze[288].

---

[284] Zob. Bajor B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, Bajor B. Kociucki L, Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 524-528.

[285] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 79 ust. 1.

[286] Por. Smykla B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 689-691.

[287] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 76.

[288] Wyrok SN z 14 maja 2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015/11/132; wyrok SO w Łodzi z 07 listopada 2019, III Ca 1657/17, LEX nr 3033343; wyrok SO w Warszawie z 30 marca 2023 r., XXV C 685/21, LEX nr 3578698; Uchwała SN z dnia 19 maja 1992 r. III CZP 50/92, OSP 1993/6/119; uchwała SN z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1;

2.8.2. Warunki zmiany oprocentowania

Zmiana oprocentowania kredytu na podstawie postanowienia regulaminu banku lub umowy, przewidującego możliwość jej dokonania bez wypowiedzenia umowy, wymaga wskazania w treści umowy konkretnych i obiektywnych przesłanek, od których uzależniona jest zmiana stopy procentowej (art. 76 pkt 1 Prawo bankowe)[289]. Przesłanki te powinny być sformułowane w sposób na tyle precyzyjny, aby w razie sporu możliwe było jednoznaczne stwierdzenie, czy zaistniały okoliczności uprawniające do zmiany oprocentowania, co jest warunkiem uzasadnienia takiej zmiany z punktu widzenia obu stron umowy[290]. Jasność formułowania kryteriów zmiany oprocentowania ma szczególne znaczenie z perspektywy kredytobiorcy, który musi rozumieć, na jakich zasadach bank może zmodyfikować koszty kredytu[291].

Wymóg określenia warunków zmiany stopy procentowej nie obliguje do wprowadzenia złożonych wzorów matematycznych czy formuł rachunkowych zrozumiałych samodzielnie dla przeciętnego konsumenta[292]. Istotą postanowienia jest natomiast wykazanie stanów faktycznych (np. zmiana stawki referencyjnej NBP, wskaźnik inflacji, koszt pozyskania kapitału na rynku międzybankowym itp.), które muszą wystąpić, aby decyzja banku mogła zostać oceniona jako obiektywnie usprawiedliwiona[293]. Dopóki takie stany faktyczne zostały w umowie wyraźnie wymienione, przepis uznaje się za spełniony, ponieważ pozwala on kompetentnym podmiotom (np. biegłym z zakresu finansów) na weryfikację prawidłowości zmiany oprocentowania[294].

Zastosowanie ogólnej klauzuli, na przykład stwierdzenia: *„w okresie trwania umowy kredytu oprocentowanie może ulec zmianom”*, jest niedopuszczalne, gdyż nie determinuje

[289] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 76 pkt 1.
[290] Uchwała SN z 6 marca 1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992/6/90;
[291] Wyrok SO w Łodzi z 3 listopada 2015 r., III Ca 1046/15, LEX nr 2127811
[292] Osajda K. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 33-34.
[293] Smykla B. [w:] . Smykla B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 683-684.
[294] Wyrok SN z 14 maja 2015 r., II CSKP 63/21, LEX nr 3208522; wyrok SO w Łodzi z 07 listopada 2019, III Ca 1657/17, LEX nr 3033343; Wyrok SN z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr 1, poz. 4

okoliczności uzasadniających zmianę i pozostawia bank w pełni dowolną swobodę, co może prowadzić do nadużycia prawa i niekorzystnych dla kredytobiorcy skutków[295].

2.8.3 Prowizje i opłaty

W umowie kredytu, jeżeli bank przewiduje pobór prowizji z tytułu czynności bankowych, obligatoryjne jest wskazanie zarówno rodzaju prowizji, jak i jej wysokości (art. 69 ust. 2 pkt 9 oraz art. 110 Pr. bank.)[296]. W przypadku opłat związanych z czynnościami innymi niż bankowe, ich zasady i stawki również powinny zostać precyzyjnie określone w umowie kredytu (art. 110 Pr. bank.)[297].

Ponadto bank jest zobowiązany do upublicznienia w sposób ogólnodostępny w swoich placówkach informacji o:

1) *„stosowane stawki oprocentowania kredytów i pożyczek";*
2) *„stosowane stawki prowizji i wysokość pobieranych opłat"*[298].

Tak sformułowane wymagania mają służyć transparentności kosztów kredytowania oraz umożliwiają kredytobiorcy rzetelną ocenę opłacalności i warunków proponowanej oferty[299].

2.9 Zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty kredytu

2.9.1. Ocena sytuacji finansowej kredytobiorcy

Zgodnie z art. 70 ust. 1 Prawa bankowego zdolność kredytowa oznacza możliwość terminowego zwrotu kapitału wraz z odsetkami przewidzianymi w umowie kredytu[300]. Przepis ten zakłada konieczność utrzymania tej zdolności przez cały czas trwania

[295] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 399; Smykała B. [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 683-684

[296] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 69 ust. 2 pkt 9; Mikos-Sitek A., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022

[297] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 110; Kociucki L., [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, Bajor B. Kociucki L, Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 990 -995

[298] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 399.

[299] Mikos-Sitek A. [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 900-901.

[300] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 70 ust. 1.

zobowiązania, co obliguje bank do stałej oceny sytuacji finansowo-gospodarczej kredytobiorcy[301].

Natomiast art. 70 ust. 3 oraz art. 74 Prawa bankowego nakładają na kredytobiorcę obowiązek:

1) *„podejmowanie czynności związanych z oceną jego sytuacji finansowej i gospodarczej”*[302];
2) *„przedstawić, na żądanie banku, informacje i dokumenty niezbędne do oceny jego sytuacji finansowej i gospodarczej”*[303].

Dla jasności wzajemnych zobowiązań rekomenduje się, aby umowa kredytu precyzowała:

1) *„jakie czynności bank będzie podejmował i w jakim terminie; może to być klauzula stanowiąca, iż o terminie danej czynności bank powiadomi kredytobiorcę z określonym w umowie kredytu wyprzedzeniem”*;
2) *„jakie dokumenty i w jakich terminach powinny być składane przez kredytobiorcę”*[304].

2.9.2. Kontrola wykorzystania i spłaty kredytu.

Zgodnie z art. 69 ust. 1 ustawy – Prawo bankowe, środki z kredytu muszą być wykorzystane na cel wyraźnie określony w umowie kredytu[305]. Przepis ten jest rozwinięty w art. 69 ust. 2 pkt 7, art. 70 ust. 3 oraz art. 74, które nakładają na bank obowiązek stałego nadzoru nad przeznaczeniem środków oraz terminową spłatą kredytu[306]. Brzmienie art. 70 ust. 3 („w trakcie całego okresu kredytowania”) wskazuje, że monitoring obejmuje

[301] Smykała B. [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 663-664.
[302] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 70 ust. 3.
[303] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 400; por. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 74.
[304] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 400.
[305] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 69 ust. 1; por. Smykała B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz, Wolters Kluwer, red. A. Mikos-Sitek, P. Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 650
[306] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 69 ust. 2 pkt 7; art. 70 ust. 3; art. 74

zarówno analizę dokumentów finansowych, jak i weryfikację faktycznego przeznaczenia środków[307].

Zakres uprawnień kontrolnych banku – w tym rodzaj czynności (np. analiza sprawozdań, oględziny zabezpieczeń) oraz częstotliwość weryfikacji – powinien być precyzyjnie określony w umowie kredytu na podstawie art. 69 ust. 2 pkt 7 Prawo bankowe[308]. Wykonanie tych czynności wymaga współpracy kredytobiorcy: art. 74 nakłada na niego obowiązek udostępnienia dokumentów i informacji niezbędnych do przeprowadzenia kontroli[309].

2.10 Warunki dokonywania zmian i rozwiązania umowy

Postanowienia umowy kredytu powinny precyzować także zasady wprowadzania zmian do jej treści oraz warunki rozwiązania stosunku zobowiązaniowego.

1) Forma dokonywania zmian

Zgodnie z zasadą ad probationem, wszelkie modyfikacje umowy, w tym aneksy czy porozumienia dodatkowe, powinny być dokonane w formie pisemnej pod rygorem nieważności dowodowej (art. 77 K.C.)[310]. W praktyce bankowej formę pisemną uzupełnia się często o wymóg podpisu kwalifikowanego lub aktu notarialnego, zwłaszcza gdy zmiana dotyczy warunków zabezpieczenia lub okresu kredytowania[311].

2) Przypadki rozwiązania lub wypowiedzenia umowy

W treści umowy kredytu należy wyszczególnić zdarzenia uprawniające do zakończenia współpracy stron:

1) „rozwiązanie umowy kredytu za zgodą obu stron[312];

---

[307] B. Bajor, [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, red. B. Bajor, L. Kociucki, J.M. Kondek, K. Królikowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2020

[308] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 69 ust. 2 pkt 7

[309] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 74; zob. J. Szewczyk, [w:] Zobowiązania. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. Tom V, red. P. Machnikowski, C.H. Beck, Warszawa 2025, komentarz do art. 74

[310] Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 77; zob. Sobolewski P. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 739-740.

[311] Byrski J. , [w:] Tom XA. Prawo rynku finansowego. Prawo bankowe. Komentarz. Wyd. 1, red. J. Dybiński, K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa 2025, komentarz do art. 7

[312] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 401; ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 69 ust. 2 pkt 8;

2) *„wypowiedzenie umowy kredytu za zgodą obu stron*[313];

3) *„odstąpienie od umowy kredytu”*[314].

2.11 Specjalne postanowienia umowne

Celem podrozdziału jest zidentyfikowanie narzędzi prawnych wykorzystywanych przez banki do efektywnego zarządzania ryzykiem kredytowym

W tej części opracowania omówiono instrumenty prawne wykraczające poza obligatoryjne elementy umowy kredytowej wynikające z Prawa bankowego a wykorzystywane przez banki do ochrony własnych interesów jako kredytodawcy.

Szczególną uwagę zwrócono na klauzule zabezpieczające, których celem jest wczesne reagowanie na pogarszającą się kondycję finansową kredytobiorcy, dostosowane do rodzaju kredytu (obrotowego czy inwestycyjnego). Analizie poddano również klauzule ochronne (*protective covenants*), których celem jest zapobieganie działaniom kredytobiorcy mogącym ograniczyć wartość aktywów zabezpieczających roszczenia banku, np. klauzule *negative pledge* ograniczające rozporządzanie majątkiem. Wyjaśniono znaczenie klauzuli *pari passu*, zapewniającej równe traktowanie roszczeń banku oraz klauzul stwierdzania niewykonania zobowiązań (*cross-default i cross-acceleration*), umożliwiających wypowiedzenie lub przyspieszenie wymagalności kredytu w przypadku naruszenia innych zobowiązań. Rozważania zamykają klauzule wyboru prawa i sądu, oświadczenia kredytobiorcy oraz szczególne postanowienia dla kredytów wspólnych, w tym solidarną odpowiedzialność dłużników.

2.11.1 Zagadnienia wstępne

W treści umowy kredytu – poza elementami obligatoryjnymi wynikającymi z ustawy – Prawo bankowe – mogą znaleźć się także postanowienia służące wzmocnieniu ochrony interesów kredytodawcy, pod warunkiem, że nie naruszają one przepisów prawa[315].

Przy formułowaniu takich klauzul zaleca się stosowanie konstrukcji, w których to zobowiązanie przypisane jest wyraźnie podmiotowi, np.:

[313] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, art. 69; Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 401.

[314] Ibidem, s. 401.

[315] Zasada swobody umów: art. 353[1] Kodeksu cywilnego; art. 69 ust. 2 ustawy – Prawo bankowe, Dz.U. 2023, poz. 2488,

„Kredytobiorca zobowiązuje się do…” zamiast *„zobowiązuje się kredytobiorcę do…”,* względnie *„bank zobowiązuje kredytobiorcę do…”*[316].

Ponadto każde zobowiązanie powinno być powiązane z określeniem skutków niewykonania go przez kredytobiorcę – zarówno w zakresie przedmiotu zobowiązania, jak i terminu jego spełnienia[317].

2.11.2 Klauzule zabezpieczające

Postanowienia umowy kredytu o charakterze zabezpieczającym mają na celu zdefiniowanie mechanizmów umożliwiających bankowi wczesne reagowanie na sygnały pogarszającej się kondycji rynkowej lub finansowej kredytobiorcy. W literaturze podkreśla się, że klauzule te powinny służyć nie tylko zabezpieczeniu majątkowemu, lecz przede wszystkim monitorowaniu sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorcy[318].

Dobór konkretnych zobowiązań zabezpieczających musi uwzględniać specyfikę kredytu (obrotowy czy inwestycyjny), przewidywany okres finansowania oraz źródła spłaty zobowiązania. W umowie należy więc powiązać treść klauzul z głównymi strumieniami przychodów lub mechanizmami kapitałowymi, które będą służyć obsłudze zadłużenia[319].

Dla kredytu obrotowego za właściwe klauzule zabezpieczające uznaje się te, które obligują kredytobiorcę do:

1) *„utrzymywania kapitału obrotowego stanowiącego równowartość oznaczonej w umowie ilości dni obrotu*;
2) *utrzymywania wskaźnika płynności bieżącej na poziomie ustalonym w umowie*;
3) *utrzymywania relacji zobowiązań ogółem do kapitału własnego nie wyższej niż określona w umowie;*
4) *przeprowadzania wszystkich rozliczeń za pomocą rachunku prowadzonego przez bank-kredytodawcę”.*[320].

---

[316] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 402.
[317] Lutkiewicz-Rucińska A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 946 i n.
[318] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 402.
[319] Ibidem, s. 402-403.
[320] Ibidem, s. 403.

Z kolei w przypadku kredytu inwestycyjnego długoterminowego klauzule mogą przewidywać, że kredytobiorca zobowiązuje się do:

1) *„zgromadzenia wszystkich środków pozyskanych na realizację inwestycji na wyodrębnionym rachunku bankowym*;
2) *przeprowadzania wszystkich płatności związanych z kredytowaną inwestycją za pośrednictwem rachunku bankowego prowadzonego przez kredytodawcę;*
3) *utrzymywania na zablokowanym rachunku bankowym prowadzonym przez kredytodawcę wykazanej w planie finansowania skumulowanej nadwyżki środków do czasu osiągnięcia pełnej zdolności produkcyjnej z inwestycji;*
4) *utrzymywania relacji zobowiązań długoterminowych do kapitału własnego w stosunku określonym w umowie;*
5) *rentowności netto na poziomie ustalonym w umowie;*
6) *przeznaczania na kapitał własny zysku netto w wysokości nie mniejszej niż rata spłaty zobowiązań długoterminowych.”*[321].

Prawidłowe skonstruowanie klauzul zabezpieczających wymaga ich powiązania z mierzalnymi wskaźnikami finansowymi i określenia procedur zgłaszania wyników monitoringu – co umożliwia obiektywną weryfikację ich realizacji i adekwatne reagowanie w razie naruszeń.

2.11.3. Klauzule ochronne (protective covenants)

W okresie trwania umowy kredytowej priorytetem banku jest utrzymanie w stanie niezmienionym majątku kredytobiorcy, tak aby nie doszło do jego zbycia lub obciążenia bez akceptacji banku[322]. W związku z tym w treści umowy kredytu wprowadzane są postanowienia, które nakładają na kredytobiorcę zakaz podejmowania określonych czynności prawnych i faktycznych związanych z rozporządzaniem majątkiem stanowiącym lub służącym zabezpieczeniu kredytu, chyba że bank wyrazi na nie uprzednią zgodę[323]. Celem takich klauzul jest zapobieżenie działaniom, które mogłyby w przyszłości ograniczyć wartość aktywów dostępnych do zaspokojenia roszczeń banku, w szczególności poprzez:

[321] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s.403.
[322] Ibidem, s. 404; wyrok SN z 16 maja 2023 r., II CSKP 862/22, LEX nr 3567288.
[323] Ibidem, s. 404.

1) zobowiązanie kredytobiorcy do wykonywania w sposób określony w umowie wszelkich czynności mających na celu ochronę i konserwację przedmiotu zabezpieczenia[324];
2) wprowadzenie zakazu obciążania bądź zbywania składników majątku (np. nieruchomości, maszyn, udziałów) bez uprzedniej zgody banku[325];
3) uzależnienie skuteczności czynności prawnej dotyczącej zabezpieczeń od wyraźnej jednomyślnej zgody banku[326];
4) ograniczenie możliwości dokonywania zmian organizacyjnych bądź kapitałowych w strukturze podmiotu, które mogłyby wpłynąć na zdolność kredytową lub wartość zabezpieczeń[327].

Szczegółowy zakres tych zobowiązań powinien być dostosowany do trzywymiarowej specyfiki zobowiązania kredytowego:

1) Status prawny kredytobiorcy - inne rozwiązania stosuje się wobec osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, inne wobec spółek prawa handlowego[328];
2) Rodzaj kredytu - w przypadku kredytów obrotowych koncentruje się na zabezpieczeniu rotacji kapitału obrotowego, zaś w kredytach inwestycyjnych na ochronie i dochowaniu harmonogramu płatności związanych z projektem inwestycyjnym[329].
3) Okres kredytowania - krótki cykl finansowania wymaga innych mechanizmów kontroli majątku niż wieloletni projekt inwestycyjny, gdzie zabezpieczenia są zazwyczaj bardziej rozbudowane[330].

Dobór i precyzyjne sformułowanie klauzul ograniczających dysponowanie majątkiem stanowi kluczowy element polityki zarządzania ryzykiem bankowym. Ich

[324] Wyrok SA w Katowicach z 19 sierpnia 2020 r., I ACa 1002/19, LEX nr 3102498; wyrok SO w Warszawie z 18 stycznia 2024 r., XXVIII C 3368/22, LEX nr 3709116.
[325] Olejarz J., Zdolność kredytowa i jej wpływ na zawarcie i wykonanie zobowiązań z umowy kredytu, rozprawa doktorska pod red. Głumińskiej-Pawlić J., 2023, s. 280.
[326] Heropolitańska [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 404 i n.
[327] Ibidem.
[328] Heropolitańska I, Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 56 i n.
[329] Kułak P., Analiza zastosowania, interpretacji i egzekwowalności umów kredytowych opartych na standardzie Loan Market Association w prawie polskim, red. Malarewicz-Jakubów A., Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013, s. 143 i n.; Niedziółka P., Zastosowanie konwenantów finansowych w bankowości korporacyjnej, Zesz. Nauk. UEK, 2014, 10(934), Kraków 2014, s. 137.
[330] Ibidem.

implementacja w umowie kredytu umożliwia bankowi elastyczne reagowanie na zmieniające się warunki rynkowe oraz pojawiające się zagrożenia dla wartości zabezpieczeń[331].

2.11.4. Klauzule nakazujące lub zabraniające podejmowanie określonych działań

W celu zapewnienia, aby majątek kredytobiorcy pozostawał nienaruszony i dostępny jako zabezpieczenie roszczeń banku, w umowie kredytu formułuje się szczegółowe zobowiązania odnoszące się do zachowania, utrzymania oraz ograniczenia rozporządzania aktywami. Postanowienia, które mogą zobowiązywać kredytobiorcę przykładowo:

1) *„do prowadzenia w banku rachunku bieżącego”* [332];
2) *„do informowania banku o otwarciu w innym banku jakiegokolwiek rachunku bankowego;*
3) *do przeprowadzania za pośrednictwem banku rozliczeń pieniężnych w obrocie krajowym w złotych, gotówkowych i bezgotówkowych;*
4) *do niezwłocznego informowania banku o zmianie nazwy, firmy, brzmienia stempla, nazwiska, stanu cywilnego, siedziby i adresu, miejsca zamieszkania oraz złożenia odpowiednich dokumentów z tym związanych, np.: aneksu do umowy spółki, odpisu aktu małżeństwa, odpisu wyroku rozwodowego ze stwierdzeniem prawo-mocności, odpisu wyroku sądu orzekającego separację związku małżeńskiego ze stwierdzeniem prawomocności, oświadczenia wspólnika spółki cywilnej o wystąpieniu ze spółki itp.;*
5) *do niezwłocznego informowania banku o wszelkich zmianach dokumentów założycielskich kredytobiorcy, w tym o zmianie umowy lub statutu, o zmianie danych ujawnionych w KRS albo w CEIDG, zmianach dotyczących osób uprawnionych do reprezentowania kredytobiorcy;*

[331] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 404.
[332] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 404

6) *do niezwłocznego informowania banku o wszelkich zamierzeniach, znanych kredytobiorcy, które spowodują albo mogą spowodować zmiany własnościowe i zmiany kapitału zakładowego kredytobiorcy;*
7) *do niezmieniania bez zgody banku swojego dotychczasowego statusu prawnego, chyba że obowiązek zmiany statusu wynika z przepisów powszechnie obowiązujących; klauzule takie umieszczane są w umowach zawieranych z przedsiębiorcami;*
8) *nie zaciągać bez zgody banku*:
    a. *dodatkowego kredytu, pożyczki, gwarancji, poręczenia lub awalu albo*
    b. *dodatkowego kredytu, pożyczki, gwarancji, poręczenia lub awalu powyżej kwoty określonej w umowie kredytu;*
9) *informować bank o zaciągnięciu zobowiązania z tytułu*:
    a. *kredytu, pożyczki, gwarancji wystawionej na jego zlecenie, poręczenia lub awalu albo*
    b. *kredytu, pożyczki, gwarancji wystawionej na jego zlecenie, poręczenia lub awalu powyżej kwoty określonej w umowie kredytu;*
    c. *kredytu, pożyczki, gwarancji wystawionej na jego zlecenie oraz innych form finansowania (bilansowych i pozabilansowych);*
    d. *kredytu, pożyczki, gwarancji wystawionej na jego zlecenie oraz innych form finansowania (bilansowych i pozabilansowych) powyżej kwoty określonej w umowie kredytu*.
10) *w przypadku zaciągnięcia w innym banku zobowiązania i zabezpieczenia go – do ustanowienia na rzecz banku takiego samego zabezpieczenia* [333].

Ponadto, w odniesieniu do przedmiotów stanowiących zabezpieczenie rzeczowe zawiera się klauzule, w których kredytobiorca:

1) „zobowiązuje się do zachowanie rzeczy i praw stanowiących przedmiot zabezpieczenia na rzecz banku w należytym, niepogorszonym stanie poza usprawiedliwiony normalnym jej zużyciem umożliwiającym zaspokojenie z nich roszczeń banku oraz za ich ubezpieczanie w zaakceptowanym przez bank zakładzie ubezpieczeń w całym okresie trwania umowy kredytu. Taka

[333] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 405

klauzula może być umieszczona, jeżeli zabezpieczenie jest ustanowione na rzeczach będących własnością kredytobiorcy;

2) *oświadcza, że rzeczy i prawa stanowiące przedmiot zabezpieczenia na rzecz banku będą zachowane w należytym, niepogorszonym stanie poza usprawiedliwionym normalnym jej zużyciem, umożliwiającym zaspokojenie nich roszczeń banku, oraz będą ubezpieczane w zaakceptowanym przez bank zakładzie ubezpieczeń w całym okresie trwania umowy kredytu. Taka klauzula może być umieszczona, jeżeli zabezpieczenie jest ustanowione na rzeczach będących własnością innej osoby niż kredytobiorca*;
3) *zobowiązuje się umożliwić bankowi skontrolowanie stanu rzecz ruchomych i praw będących przedmiotem zastawu lub przewłaszczenia na rzecz banku oraz nieruchomości i praw obciążonych na rzecz banku hipoteką*[334].

2.11.5 Klauzule negative pledge

2.11.5.1 Konstrukcja klauzul negative pledge

Klauzula negative pledge wzmacnia ochronę banku na wypadek, gdyby przewidziane zabezpieczenia okazały się niewystarczające. W jej ramach kredytobiorca zobowiązuje się w umowie kredytu do niewykonywania, bez uprzedniej zgody banku, czynności prawnych i faktycznych mogących utrudnić lub uniemożliwić zaspokojenie roszczeń banku z jego majątku. Najczęściej obejmuje to zakaz ustanawiania dodatkowych zabezpieczeń na aktywach kredytobiorcy, ich zbywania oraz innych form rozporządzania nimi[335].

Przy formułowaniu treści klauzuli negative pledge, bank musi uwzględnić przepisy szczególne zabraniające niektórych zobowiązań negatywnych. Zgodnie z art. 72 ustawy o księgach wieczystych i hipotece nieważne jest postanowienie, na mocy którego właściciel nieruchomości zobowiązuje się, że nie zbyje ani nie obciąży jej przed wygaśnięciem hipoteki wpisanej w księdze wieczystej[336]. Podobnie art. 311 § 1 Kodeksu

[334] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer 2021, s. 406-407.
[335] Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności, Heropolitańska I., Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 620-621
[336] Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341., art. 72

cywilnego uznaje za nieważne zobowiązanie zastawcy do powstrzymania się od zbycia lub obciążenia rzeczy przed wygaśnięciem zastawu[337].

W świetle tych regulacji nie mogą być stosowane klauzule o charakterze nadmiernie ogólnym, takie jak:

„Kredytobiorca zobowiązuje się bez zgody banku nie oferować innym podmiotom jako zabezpieczenia żadnego z aktywów."

ani ich mutacje ograniczające obowiązek wyłącznie do progu kwotowego, bez wskazania form rozporządzania aktywami[338].

2.11.5.2 Zobowiązanie do nierozporządzania nieruchomością do chwili wpisu do hipoteki do księgi wieczystej

Przepis art. 72 ustawy o księgach wieczystych i hipotece odnosi się wyłącznie do sytuacji, w której na nieruchomości ciąży już hipoteka, co wynika z użycia pojęcia „wierzyciel hipoteczny"[339]. W konsekwencji dopuszczalne jest umowne postanowienie, na mocy którego właściciel zobowiąże się powstrzymać od zbycia lub obciążenia nieruchomości aż do dokonania wpisu hipoteki w księdze wieczystej[340].

Jednocześnie nie będzie prawnie skuteczne sformułowanie zakazu trwające do chwili uprawomocnienia się wpisu – bank uzyskuje bowiem status wierzyciela hipotecznego z chwilą samego dokonania wpisu, a nie dopiero po jego ostatecznym zatwierdzeniu[341].

2.11.5.3 Zobowiązanie do nierozporządzania nieruchomościami nieobciążonymi hipoteką

Klauzula *negative pledge* może zostać skonstruowana tak, że dłużnik hipoteczny – będący właścicielem nieruchomości – zobowiązuje się w umowie kredytu, iż *„bez uzyskania uprzedniej pisemnej zgody wierzyciela nie będzie dokonywał jakichkolwiek obciążeń nieruchomości będących jego własnością, lecz nieobciążonych hipoteką na rzecz wierzyciela oraz nieruchomości, jakie nabędzie w przyszłości, a w szczególności nie*

[337] Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 311 § 1; Zaradkiewicz K. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 853-854

[338] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 408

[339] Art. 72 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341.; Czech T. [w:] Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom II. Hipoteka. wyd. III, Czech T., LEX/el. 2025, komentarz do art. 72

[340] Heropolitańska I., [w:] Ustawa o księgach wierzystych i hipotece oraz przepisy związane. Komentarz, Heropolitańska I. Tułodziecka A., Hryćków-Mycka K., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 406

[341] Ibidem, s. 406

będzie ustanawiał na nich hipotek na zabezpieczenie wierzytelności innych osób””[342]. Podobne zobowiązanie może obejmować wszelkie składniki majątku kredytobiorcy, obecne i przyszłe, wyrażone w postaci: *„bez uzyskania uprzedniej pisemnej zgody wierzyciela nie będzie dokonywał jakichkolwiek obciążeń składników swojego majątku obecnego i przyszłego, a w szczególności nie będzie ustanawiał na tym majątku zabezpieczeń wierzytelności i innych wierzycieli”*[343].

Obie formuły tracą jednak moc względem nieruchomości już obciążonych hipoteką na rzecz tego wierzyciela, gdyż przepisy szczególne zakazujące takich zobowiązań nie mają zastosowania do przedmiotów już zabezpieczonych[344].

Ponadto, art. 72 ustawy o księgach wieczystych i hipotece odnosi się do „obciążenia nieruchomości” w sensie szerokim, co oznacza, że zakaz obejmuje nie tylko ustanawianie hipotek, lecz także inne formy obciążeń – np. ustanawianie służebności czy oddanie nieruchomości w użytkowanie[345]. Za obciążenie nieruchomości należy również uznać zawarcie umowy dzierżawy lub najmu, o ile ogranicza ona swobodę rozporządzania nieruchomością[346].

2.11.5.4 Zobowiązanie osób trzecich do nierozporządzania nieruchomościami

Zgodnie z art. 72 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, zakazane jest, aby właściciel nieruchomości, na którą już wpisano hipotekę, zobowiązywał się przed wierzycielem hipotecznym do niezbywania lub nieobciążania tej nieruchomości[347]. Przepis ten nie dotyczy jednak oświadczeń składanych przez osoby trzecie, które nie są dłużnikami hipotecznymi. W związku z tym kredytobiorca, który nie figuruje jako dłużnik hipoteczny, może umownie zobowiązać się, iż w czasie trwania umowy kredytu nie będzie zbywał ani inaczej rozporządzał swojej nieruchomości. Można przy tym przewidzieć, że w razie naruszenia takiego postanowienia bank zyska prawo dochodzenia dodatkowego zabezpieczenia spłaty kredytu lub podwyższenia oprocentowania[348].

---

[342] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 408-409.
[343] Ibidem, s. 408-409.
[344] Wyrok SN z 08 października 2024 r., V CK 76/04, OSNC 2005/10/175; uchwała SN z 16 września 2010 r., III CZP 50/10,
[345] Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom II. Hipoteka. wyd. III, Czech T., LEX/el 2025
[346] Ibidem
[347] Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341., art. 72;
[348] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 409;

2.11.5.5 Zobowiązanie osób trzecich do nierozporządzania rzeczą lub prawem zastawionym

Zgodnie z art. 311 § 1 Kodeksu cywilnego, nieważne jest zastrzeżenie, na mocy którego zastawca zobowiązuje się względem zastawnika, że nie zbycie ani nie obciąży rzeczy obciążonej zastawem przed wygaśnięciem tego zastawu[349]. Na mocy art. 328 k.c. analogiczne ograniczenie dotyczy zastawu na prawach – zakaz wiąże od chwili prawidłowego ustanowienia zastawu, tj. zawarcia umowy zastawu w formie wymaganej przepisem[350].

Jednakże w umowie kredytu kredytobiorca, który nie jest dłużnikiem zastawniczym, może przyjąć zobowiązanie, że w okresie obowiązywania umowy nie będzie zbywał ani w inny sposób rozporządzał przedmiotem zastawu. W razie naruszenia tego zobowiązania bank może zastrzec prawo do żądania dodatkowego zabezpieczenia spłaty kredytu lub podwyższenia oprocentowania[351].

2.11.5.6 Informowanie banku o rozporządzeniu aktywami

Przepisy art. 72 ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz art. 311 § 1 Kodeksu cywilnego nie wykluczają umieszczenia w umowie kredytu postanowienia zobowiązującego kredytobiorcę do informowania Banku o zamiarze zaoferowania jego aktywów jako zabezpieczenia innym podmiotom. Możliwe jest zatem wprowadzenie klauzuli, w której Kredytobiorca oświadcza, że:

1) *„Niezwłocznie poinformuje Bank o każdorazowym zaoferowaniu swoich aktywów (w szczególności nieruchomości, ruchomości, praw) jako zabezpieczenia zobowiązań wobec innych wierzycieli.;*
2) *„Niezwłocznie poinformuje Bank o zaoferowaniu swoich aktywów jako zabezpieczenia zobowiązań wobec innych wierzycieli, jeżeli łączna wartość tych zabezpieczeń przekroczy kwotę … zł.”*[352]

Tego rodzaju postanowienie ułatwia Bankowi monitorowanie ryzyka związanego z dalszym obciążaniem majątku Kredytobiorcy i pozwala na podjęcie odpowiednich

[349] Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 311 § 1; Zaradkiewicz K. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 856

[350] Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 328; Widło J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe. art. 126-352, Habdas M. Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 801

[351] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 410

[352] Ibidem, s. 410

działań zapobiegawczych, takich jak żądanie dodatkowego zabezpieczenia lub renegocjacja warunków umowy[353].

2.11.5.7 Zobowiązanie do niezbywania lub nieobciążania przedmiotu zastawu rejestrowego

W umowie zastawniczej dopuszczalne jest wprowadzenie postanowienia, na mocy którego zastawca zobowiązuje się względem zastawnika, że przed wygaśnięciem zastawu rejestrowego nie zbyje ani nie obciąży przedmiotu zastawu (art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym oraz rejestrze zastawów)[354].

Gdy zastawcą jest równocześnie kredytobiorca, analogiczne postanowienie może zostać włączone jako szczególna forma klauzuli negative pledge również do umowy kredytu. Jednakże, jeżeli zobowiązanie to zostanie umieszczone wyłącznie w umowie kredytu, bez odpowiedniego odzwierciedlenia w umowie zastawniczej, będzie ono bezskuteczne na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym[355].

W razie zbycia lub obciążenia przedmiotu zastawu rejestrowego pomimo umownego zakazu, zastawnik może żądać niezwłocznego zaspokojenia wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem[356]. Realizacja tego prawa podlega jednak ograniczeniom wynikającym z art. 75 ust. 1 i 2 ustawy Prawo bankowe, które chronią m.in. konsumenta-kredytobiorcę przed nadmiernie szybkim dochodzeniem wierzytelności[357].

2.12 Klauzula pari passu

Klauzula pari passu (z łac. „równym krokiem") nakłada na kredytobiorcę obowiązek zapewnienia, że roszczenia Banku będą traktowane na równi z roszczeniami innych wierzycieli. Przykładowe sformułowania takiej klauzuli mogą brzmieć następująco:

1) *„Kredytobiorca zobowiązuje się do zapewnienia, że w każdym czasie roszczenia Banku przeciw Niemu, wynikające z niniejszej umowy, będą co najmniej równorzędne w stosunku do roszczeń wszystkich innych wierzycieli,*

[353] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 407;
[354] Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym oraz rejestrze zastawów, Dz. U. z 2018 r. poz. 2017., art. 14 ust. 1; wyrok WSA we Wrocławiu z 30 sierpnia 2023 r., III SA/Wr 921/22
[355] Ibidem, s. 407
[356] Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym oraz rejestrze zastawów, Dz. U. z 2018 r. poz. 2017, art. 14 ust. 1;
[357] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222., art. 75 ust. 1–2; B. Bajor [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, red. B. Bajor, L. Kociucki, J.M. Kondek, K. Królikowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 507-510

z wyłączeniem wierzytelności korzystających z ustawowego pierwszeństwa"[358]

2) *„W granicach bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa Kredytobiorca zobowiązuje się traktować wierzytelności Banku wynikające z niniejszej Umowy co najmniej równorzędnie w każdym zakresie, w tym co do pierwszeństwa ustanowionych zabezpieczeń lub pierwszeństwa w zaspokajaniu wierzytelności Banku w stosunku do obecnych i przyszłych zobowiązań Kredytobiorcy wobec innych wierzycieli"*[359].

2.13 Obustronne klauzule stwierdzania niewykonania zobowiązań

2.13.1 Klauzula cross default

W umowach kredytowych udzielanych przedsiębiorcom, w szczególności o charakterze inwestycyjnym, standardowo wprowadza się tzw. klauzulę cross-default, która umożliwia bankowi wypowiedzenie umowy kredytowej w razie niewykonania przez kredytobiorcę innego zobowiązania finansowego, zarówno wobec tego samego banku, jak i wobec innego podmiotu[360].

W praktyce wyróżnia się trzy zasadnicze konfiguracje stron i umów, na które odnosi się klauzula cross-default:

1) „*jeden zobowiązany – dwie umowy z tym samym bankiem;*
2) *dwóch zobowiązanych – dwie umowy z tym samym bankiem;*
3) *jeden zobowiązany – dwie umowy z dwoma bankami lub innymi*
4) *podmiotami"*[361].

Treść klauzuli może przybrać przykładowo następującą formułę:

- *„W przypadku, gdy jakiekolwiek zobowiązanie finansowe Kredytobiorcy w kwocie powyżej ... wobec Banku lub innego wierzyciela nie zostanie spłacone w terminie, Bank ma prawo do wypowiedzenia niniejszej umowy"*[362]

lub

[358] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 411

[359]Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 411

[360] Ibidem, s. 412

[361] Ibidem, s. 412

[362] Ibidem, s. 412

- *„W przypadku gdy zobowiązanie finansowe Kredytobiorcy w kwocie powyżej ... z tytułu ... wobec ... nie zostanie spłacone w terminie, Bank ma prawo do wypowiedzenia niniejszej umowy*"[363].

W kredytach konsorcjalnych, gdy każdy z członków konsorcjum zawiera z kredytobiorcą odrębną umowę kredytową na warunkach określonych w porozumieniu konsorcjalnym, powszechne jest postanowienie stanowiące, że niewykonanie zobowiązania wobec któregokolwiek banku-uczestnika konsorcjum automatycznie skutkuje naruszeniem warunków wszystkich umów kredytowych zawartych w ramach tego konsorcjum[364].

2.13.2 Klauzula cross acceleration

W umowach kredytu konsorcjalnego, szczególnie tych wykorzystywanych do finansowania długoterminowych przedsięwzięć inwestycyjnych, coraz częściej wprowadza się tzw. klauzulę cross acceleration, której celem jest zapewnienie bankom uczestniczącym w konsorcjum szybkiej i skoordynowanej reakcji na wszelkie naruszenia warunków kredytowych przez kredytobiorcę[365]. Zasadniczo mechanizm ten polega na tym, że niewywiązanie się przez kredytobiorcę z dowolnego zobowiązania, zarówno pieniężnego, jak i niepieniężnego, wobec któregokolwiek z banków-konsorcjantów lub jakiegokolwiek innego jego wierzyciela, automatycznie uznawane jest za naruszenie postanowień umowy kredytu konsorcjalnego[366].

Przykład klauzuli cross acceleration:

1) *Kredytobiorca zobowiązuje się do należytego wykonywania wszelkich świadczeń wynikających z umów kredytowych zawartych z każdym z uczestników konsorcjum oraz z innymi jego wierzycielami.*
2) *W sytuacji, gdyby Kredytobiorca nie wywiązał się z któregokolwiek zobowiązania pieniężnego lub niepieniężnego, niezależnie od tego, wobec którego banku-konsorcjanta lub innego wierzyciela zostało ono zaciągnięte, będzie to równoznaczne z naruszeniem niniejszej umowy kredytu.*

---

[363] [363]Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 412

[364] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 412

[365] Ibidem, s. 413

[366] Bartosiewicz P., Umowne przesłanki wypowiedzenia stosunku kredytowego przez bank [w:] Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za wadliwe wypowiedzenie umowy kredytu udzielonego przedsiębiorcy, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s, 211-216

3) *Wówczas Bank nabywa prawo do przyspieszonego żądania wymagalności całości lub części niewykonanych świadczeń oraz do skorzystania ze wszystkich innych środków przewidzianych w umowie, w tym prawa do wypowiedzenia umowy, zwiększenia marży lub żądania dodatkowych* zabezpieczeń."[367]

Ponadto do zdarzeń kwalifikujących się pod klauzulę cross acceleration zalicza się także uzyskanie przez innego wierzyciela prawomocnego tytułu wykonawczego przeciwko kredytobiorcy, uprawniającego do prowadzenia egzekucji z jego majątku. Powstanie takiego tytułu wykonawczego traktowane jest jako samoistne naruszenie warunków umowy konsorcjalnej i skutkuje uruchomieniem procedury przyspieszonego dochodzenia wierzytelności na ogólnych zasadach określonych w umowie kredytowej[368].

2.14 Klauzula wyboru prawa

Zgodnie z zasadą autonomii woli stron, obowiązującą w europejskim prawie kolizyjnym, umowa może podlegać prawu wybranemu przez strony stosunku zobowiązaniowego. Wybór ten może zostać dokonany w sposób wyraźny – poprzez odpowiednie postanowienie umowne – lub dorozumiany, o ile jego istnienie wynika w sposób jednoznaczny z treści umowy lub jej kontekstu faktycznego i prawnego. Kredytodawca i kredytobiorca mogą w tym zakresie zdecydować się na wskazanie prawa właściwego zarówno dla całej umowy kredytu, jak i wyłącznie dla jej poszczególnych części, zgodnie z art. 3 rozporządzenia Rzym I (nr 593/2008) w zw. z art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe[369].

W razie braku jakichkolwiek postanowień odnoszących się do prawa właściwego, należy przyjąć, że strony nie dokonały wyboru prawa, co skutkuje koniecznością zastosowania norm kolizyjnych przewidzianych w art. 4 rozporządzenia Rzym I. W takiej sytuacji umowa kredytu podlega prawu państwa, z którym wykazuje najściślejszy związek, a domniemywa się, że takim państwem jest to, w którym strona zobowiązana do spełnienia świadczenia charakterystycznego ma miejsce zwykłego pobytu[370].

[367] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 413

[368] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 411, s. 413

[369] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.U. L 177 z 4.7.2008, s. 6–16; ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe, t.j. Dz. U. 2011 Nr 80 poz. 432 z późn. zm.

[370] Pazdan M., Prawo prywatne międzynarodowe. Wyd. 16, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 212-213

W praktyce kredytowej funkcję tę pełni zazwyczaj instytucja finansowa, czyli bank jako podmiot udzielający środków pieniężnych na rzecz konsumenta lub przedsiębiorcy[371].

Dla celów ustalenia miejsca zwykłego pobytu należy odnieść się do art. 19 rozporządzenia Rzym I, który różnicuje sytuację w zależności od charakteru prawnego danej strony. W przypadku spółek handlowych oraz innych osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, miejscem zwykłego pobytu jest siedziba ich głównego organu zarządzającego. Natomiast w odniesieniu do osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, za miejsce to uznaje się lokalizację głównego przedsiębiorstwa w chwili zawarcia umowy. Jeżeli jednak umowa została zawarta przez filię, agencję bądź inny oddział, lub gdy jednostka ta została wyraźnie wskazana jako wykonawca świadczenia, to za miejsce zwykłego pobytu uznaje się siedzibę owego oddziału lub jednostki organizacyjnej[372].

2.15 Klauzula wyboru sądu

Z obowiązujących regulacji Kodeksu postępowania cywilnego wynika, iż zasadą ogólną w zakresie ustalania właściwości miejscowej sądu pozostaje rozpoznawanie sprawy przez sąd pierwszej instancji właściwy według miejsca zamieszkania pozwanego, jeśli jest on osobą fizyczną, przy czym miejsce to określa się zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego (art. 27 k.p.c.). W przypadku pozwanych będących osobami prawnymi albo innymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi zdolność sądową, właściwość miejscową określa się według ich siedziby (art. 30 k.p.c.)[373].

W sprawach dotyczących roszczeń wynikających z czynności bankowych, konsument jako powód był tradycyjnie uprawniony do wyboru pomiędzy sądem właściwym ze względu na siedzibę banku a sądem właściwym według swojego miejsca zamieszkania (art. 472 k.p.c.). Zgodnie z aktualnym brzmieniem tego przepisu, uprawnienie to nadal przysługuje konsumentowi – z wyjątkiem spraw objętych tzw. przepisem epizodycznym wprowadzonym ustawą z 9 marca 2023 r. W myśl tego przepisu, obowiązującego przez 5 lat od dnia jego wejścia w życie, powództwa w sprawach o roszczenia z kredytów

[371] Glicz M. Wybrane zagadnienia kolizyjnoprawne funkcjonowania międzynarodowych systemów transakcyjnych i rozliczeniowych, GSP 2022, nr 1, s. 56-66

[372] Fik P., Prawo właściwe dla zobowiązań umownych – rozporządzenie (WE) Nr 593/2008 (Rzym I) [w:] Prawo właściwe dla zobowiązań umownych, red. Staszczyk P., Fik P., Wolters Kluwer, Warszawa 2013, komentarz do art. 4.

[373] Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568, 1841, z 2025 r. poz. 620, art. 27 i 30

waloryzowanych do kursu waluty obcej, wytaczane przez konsumentów, mogą być składane wyłącznie przed sądem właściwym dla miejsca zamieszkania powoda[374]. W konsekwencji, konsumenci – kredytobiorcy – zostali pozbawieni prawa wyboru sądu według innych kryteriów.

Dodatkowo, art. 33 k.p.c. pozwala na wytoczenie powództwa o roszczenie majątkowe przeciwko przedsiębiorcy także przed sąd właściwy według lokalizacji zakładu głównego lub oddziału, jeżeli dochodzone roszczenie pozostaje w związku z działalnością prowadzoną w tej jednostce organizacyjnej. Z tej możliwości mogą skorzystać obie strony stosunku kredytowego – zarówno bank, jak i kredytobiorca[375].

Strony umowy kredytu mogą również skorzystać z instytucji *prorogatio fori*, przewidzianej w art. 46 k.p.c. i poprzez odpowiednie postanowienie umowne uzgodnić sąd właściwy do rozpoznawania sporów mogących wyniknąć w przyszłości na tle zawartego stosunku prawnego. Klauzule te mogą przybrać różne sformułowania, przykładowo:

- *„Wszelkie spory, które wynikną w związku z realizacją niniejszej umowy, będą rozstrzygane w pierwszej kolejności na drodze porozumienia pomiędzy Bankiem a Kredytobiorcą. W przypadku nieosiągnięcia porozumienia, sądem właściwym do rozstrzygnięcia sporów będzie sąd właściwy dla siedziby Banku;*
- *Bank i Kredytobiorca poddają wszelkie spory z niniejszej umowy pod rozstrzygnięcie właściwemu rzeczowo sądowi w ...;*
- *Strony poddają wszelkie spory z niniejszej umowy pod rozstrzygnięcie właściwemu rzeczowo i miejscowo sądowi w ...;*
- *Sądem wyłącznie właściwym do rozstrzygnięcia sporów z niniejszej umowy będzie sąd właściwy dla siedziby Kredytobiorcy;*
- *Strony umowy ustalają, że sądem właściwym miejscowo dla rozstrzygnięcia sporów mogących powstać na tle umowy jest sąd, w okręgu którego mieści się siedziba jednostki Banku, która zawarła umowę”*[376].

[374] Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2023 r. poz. 614, art. 18

[375] Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 103

[376] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 415.

Poza postanowieniami dotyczącymi sądu powszechnego, strony mogą wprowadzić do umowy także zapis na sąd polubowny (klauzulę arbitrażową), przekazując rozpoznanie przyszłych sporów do sądu arbitrażowego – zarówno stałego, jak i ad hoc.

W przypadku, gdy stroną umowy jest konsument, przepisy przewidują dodatkową ochronę przed narzuceniem nieuczciwych rozstrzygnięć jurysdykcyjnych. Zgodnie z art. 385^3 pkt 23 k.c., niedozwolone są postanowienia umowne, które wyłączają jurysdykcję sądów polskich, przekazują sprawę do sądu polubownego (zarówno krajowego, jak i zagranicznego), innego organu pozasądowego lub ustalają sąd miejscowo niewłaściwy w świetle przepisów. Jednak po powstaniu konkretnego sporu, konsument może, w drodze kompromisu, wyrazić zgodę na poddanie sprawy pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego, co pozostaje zgodne z przepisami obowiązującymi w systemie prawa polskiego[377].

2.16 Oświadczenia kredytobiorcy

Umowy kredytowe często zawierają postanowienia obejmujące oświadczenia wiedzy i zapewnienia składane przez kredytobiorcę, które nie mają bezpośredniego związku z samym zobowiązaniem banku do udzielenia kredytu, lecz pełnią funkcję zabezpieczającą interesy instytucji finansowej oraz wspierającą ocenę ryzyka kredytowego. Oświadczenia te odnoszą się do stanu faktycznego i prawnego po stronie kredytobiorcy i mają na celu zapewnienie banku o wiarygodności informacji przekazanych w toku procedury kredytowej[378].

Wśród typowych postanowień tego rodzaju znajdują się w szczególności klauzule o następującym brzmieniu:

- *„Kredytobiorca oświadcza, iż wszelkie dane przekazane Bankowi w celu zawarcia umowy kredytu są kompletne i prawdziwe oraz rzetelnie przedstawiają prawną, majątkową i finansową sytuację Kredytobiorcy;*
- *Kredytobiorca oświadcza, że w dniu podpisania niniejszej umowy nie toczą się przeciwko niemu żadne postępowania prawne mogące mieć negatywny wpływ na Jego sytuację gospodarczą i finansową oraz oświadcza, że według*

[377] Kałużny T. Sądownictwo polubowne – konstytucyjne aspekty arbitrażu, Acta universitatis wratislaviensis, No 4072, Przegląd prawa i administracji CXXVII Wrocław 2021, 35-36; ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 1164^1

[378] Schulz., Cel składania oświadczeń i zapewnień w umowie kredytu [w:] Oświadczenia i zapewnienia w umowach kredytu w standardzie Loan Market Association na gruncie prawa polskiego, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 60-75.

jego najlepszej wiedzy nie ma podstaw, aby takie postępowania zostały w przyszłości przeciwko niemu wytoczone;

- *Reprezentanci Kredytobiorcy oświadczają, że do chwili podpisania niniejszej umowy nie nastąpiły żadne zmiany oraz nie występują jakiekolwiek ograniczenia bądź wyłączenia w prawidłowym ich umocowaniu do reprezentacji Kredytobiorcy ujawnione w Krajowym Rejestrze Sądowym"*[379].

Oświadczenia te, będące tzw. „reprezentacjami" lub „zapewnieniami" (ang. representations and warranties), pełnią istotną rolę w umowach kredytowych – zarówno w ujęciu cywilnoprawnym, jak i regulacyjnym – stanowiąc element prewencyjny wobec potencjalnego naruszenia interesów wierzyciela[380]. Ich znaczenie wzrasta szczególnie w kontekście odpowiedzialności za wprowadzenie banku w błąd co do rzeczywistego stanu sytuacji kredytobiorcy, co może stanowić podstawę do wypowiedzenia umowy lub odmowy uruchomienia środków[381].

2.17 Szczególne postanowienia umowne w przypadku kredytów wspólnych

Solidarna odpowiedzialność dłużników ma miejsce wówczas, gdy wynika to z wyraźnego postanowienia ustawy lub z treści dokonanej czynności prawnej (art. 366 § 1 k.c.)[382]. Oznacza to, że w przypadku, gdy solidarność nie jest przewidziana w przepisach prawa – co dotyczy większości zobowiązań cywilnych – konieczne jest jej wyraźne ustanowienie w treści umowy.

W kontekście umowy kredytowej, jeżeli kredytobiorcy wspólnie zaciągają zobowiązanie, to – w braku odmiennej regulacji ustawowej – bank, chcąc zabezpieczyć możliwość dochodzenia roszczeń od każdego z nich, powinien zamieścić odpowiednią klauzulę o solidarnej odpowiedzialności[383].

Wyjątek od tej zasady wynika m.in. z art. 864 k.c., zgodnie z którym wspólnicy spółki cywilnej ponoszą odpowiedzialność za zobowiązania spółki w sposób solidarny. W takim

[379] Heropolitańska I., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 416.
[380] Ibidem, s. 60-75
[381] Ibidem, s. 60-75
[382] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 366 § 1
[383] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 416

przypadku nie jest konieczne zamieszczanie odrębnej klauzuli w umowie kredytu zawieranej z taką spółką, ponieważ solidarność ta wynika wprost z ustawy[384].

Inaczej przedstawia się sytuacja, gdy kredyt zaciągany jest wspólnie przez osoby, które nie pozostają w formalnym stosunku prawnym – np. współkredytobiorców niebędących małżonkami, członkami rodziny, ani wspólnikami. W takich przypadkach zasadnym, a wręcz koniecznym, jest zawarcie w umowie kredytowej klauzuli wprowadzającej solidarną odpowiedzialność za zobowiązania wynikające z umowy. Podobnie rekomendowane jest to w przypadku kredytów udzielanych konsorcjom lub małżonkom, gdy chcą oni zaciągnąć wspólne zobowiązanie kredytowe[385].

Przykładowa treść takiej klauzuli może przyjąć formę:

- *„Za spłatę wykorzystanego kredytu, wraz z odsetkami, odsetkami za opóźnienie, prowizjami i innymi należnościami Banku, Kredytobiorcy odpowiadają solidarnie";*

lub w wersji rozszerzonej:

- *„Za spłatę wykorzystanego kredytu, wraz z odsetkami, odsetkami za opóźnienie, prowizjami i innymi należnościami Banku, Kredytobiorcy odpowiadają solidarnie, co oznacza, że Bank może dochodzić całości lub części należności od wszystkich Kredytobiorców łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna wedle własnego wyboru"*[386].

W związku z istnieniem solidarności dłużników, celowe i praktycznie uzasadnione jest także zawarcie w umowie postanowień dotyczących reprezentacji kredytobiorców przy wykonywaniu umowy. Może to przybrać formę klauzuli:

- *„Wszelkie dyspozycje i wnioski dotyczące spłaty kredytu mogą być podpisane przez jednego z Kredytobiorców"*[387].

[384] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 416

[385] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 417

[386] Ibidem.

[387] Ibidem.

Jednocześnie, w celu uniknięcia niejasności interpretacyjnych, warto również sprecyzować w umowie sposób korzystania z przyznanych środków kredytowych. Przykładowe postanowienia w tym zakresie mogą brzmieć:

- *„Wszelkie wnioski dotyczące wykorzystania kredytu muszą być podpisane przez wszystkich Kredytobiorców;*
- *Wszelkie dyspozycje dotyczące wykorzystania kredytu mogą być podpisane przez każdego z Kredytobiorców;*
- *Wszelkie wnioski dotyczące wykorzystania kredytu mogą być podpisane przez jednego z Kredytobiorców";*

  lub w przypadku kredytu udzielanego konsorcjum:
- *„Wszelkie wnioski dotyczące wykorzystania kredytu mogą być podpisane przez … lub przez …"*[388].

Wprowadzenie takich klauzul ma charakter porządkujący i zabezpieczający interesy stron, eliminując potencjalne spory co do reprezentacji, uprawnienia do działania oraz zakresu odpowiedzialności w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania kredytowego[389].

2.18 Koszty kredytu

2.18.1 Bankowe koszty kredytu

Zgodnie z art. 69 ustawy – Prawo bankowe, podstawowym zobowiązaniem kredytobiorcy wynikającym z umowy kredytowej jest zwrot wykorzystanej kwoty kredytu, powiększonej o należne odsetki, w terminach ustalonych przez strony, a także uiszczenie prowizji za udzielenie kredytu[390]. Przepis ten nie zawiera jednak kompleksowego katalogu świadczeń dodatkowych, jakie mogą zostać zastrzeżone na rzecz kredytodawcy. W rzeczywistości zakres opłat i prowizji obciążających kredytobiorcę wynika z postanowień umownych, które winny mieścić się w granicach

[388] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 417
[389] Ibidem.
[390] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222 art. 69 ust. 1; Bajor B., [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 464

przewidzianych ustawowo i podlegać kontroli pod kątem transparentności oraz zgodności z zasadami ochrony konsumenta.

Zgodnie z art. 110 ustawy – Prawo bankowe, banki są uprawnione do pobierania prowizji i opłat, o ile zostały one przewidziane w umowie i dotyczą zarówno czynności bankowych w ścisłym znaczeniu, jak i innych czynności, w tym takich, które wiążą się z udostępnianiem informacji objętych tajemnicą bankową uprawnionym podmiotom[391]. Oznacza to, że regulacja ta zawiera szerokie upoważnienie ustawowe, lecz nie stanowi zamkniętego katalogu opłat. Podobną konstrukcję przewidują również przepisy ustaw szczególnych, w szczególności ustawy o kredycie konsumenckim oraz ustawy o kredycie hipotecznym. Oba te akty przyznają kredytodawcy możliwość pobierania opłat i prowizji, nie określając jednak w sposób enumeratywny ich rodzajów, a jedynie nakazując wskazanie w umowie wszystkich kosztów, które będą obciążały konsumenta[392].

W przypadku świadczenia usług kredytowych na rzecz konsumenta, zgodnie z zasadą proporcjonalności i lojalności kontraktowej, opłaty i prowizje pobierane przez kredytodawcę powinny odpowiadać rzeczywistym kosztom poniesionym przez instytucję finansową w związku z wykonaniem czynności objętej umową. Jednocześnie koszty te nie mogą mieć charakteru wygórowanego lub rażąco wysokiego, co wynika z ogólnej zasady ochrony konsumenta przed nieuczciwymi warunkami umownymi[393].

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyrażono stanowisko, zgodnie z którym prowizja za udzielenie kredytu może zostać pobrana również wówczas, gdy w umowie nie zostały wyszczególnione wszystkie usługi, za które jest ona naliczana, o ile postanowienia umowne są zrozumiałe i przejrzyste dla konsumenta[394].

W świetle praktyki bankowej i regulacyjnej, koszty ponoszone przez kredytobiorcę na rzecz banku w związku z kredytem można zasadniczo podzielić na trzy główne grupy:

1) Oprocentowanie – obejmujące wynagrodzenie banku za udostępnienie kapitału, wyrażone w postaci odsetek umownych, obliczanych według stałej lub zmiennej stopy procentowej;

[391] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222, art. 110

[392] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146, art. 30; ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 29

[393] Zob. wyrok TSUE z 11 września 2019 r., C-383/18, Lexitor, ECLI:EU:C:2019:702

[394] Zob. wyrok TSUE z 30 kwietnia 2025 r., C-39/24, Justa, ECLI:EU:C:2025:298

2) Prowizję za udzielenie kredytu – należność o charakterze jednorazowym lub rozłożonym w czasie, uzależniona od wartości kredytu lub innych kryteriów określonych w umowie;
3) Pozostałe opłaty – obejmujące m.in. opłaty manipulacyjne, za rozpatrzenie wniosku, prowadzenie rachunku kredytowego, wcześniejszą spłatę, zmianę warunków umowy lub czynności administracyjne[395].

2.18.2 Oprocentowanie kredytu

Głównym kosztem kredytu, który ponosi kredytobiorca, są odsetki naliczane od kapitału będącego wciąż do zwrotu. Konstytuują one wynagrodzenie banku za udostępniony kapitał. W całym okresie trwania zobowiązania odsetki obliczane są od zadłużenia jeszcze nie spłaconego, a ponieważ spłata kapitału sukcesywnie zmniejsza podstawę, suma odsetek również maleje w czasie. Banki przeważnie prezentują oprocentowanie kredytu w skali rocznej; w przypadku krótkoterminowych pożyczek zdarzają się także okresy naliczania odsetek w interwałach 30-, 60- lub 90-dniowych. Porównując oferty kredytowe lub pożyczkowe, należy starannie upewnić się, czy podawane stawki odnoszą się do oprocentowania w skali rocznej, gdyż może to wpływać na ocenę całkowitego kosztu.

W polskim porządku prawnym rozróżnia się dwa typy odsetek: ustawowe i umowne. Zgodnie z art. 359 § 2 Kodeksu cywilnego, odsetki ustawowe należą się wyłącznie w wypadkach, gdy przewiduje je czynność prawna, ustawa, orzeczenie sądu lub decyzja właściwego organu[396]. Ich wysokość oblicza się jako sumę stopy referencyjnej NBP oraz marginesu równego 3,5 punktu procentowego. Stanowią one rodzaj odsetek niezależny od jakichkolwiek kosztów banku i pełnią funkcję sankcyjną. Na dzień 3 lipca 2025 r. stopa referencyjna NBP wynosi 5,00 %, w związku z czym ustawowe odsetki kapitałowe przyjmują wartość 8,50 % rocznie[397].

Odsetki umowne zaś określają strony umowy kredytowej. Mimo to ustawodawstwo wprowadza limit ich wysokości – zgodnie z art. 359 § 2¹ k.c., nie mogą przekroczyć

[395] Kociucki L., [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych, red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 992-993
[396] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 359 § 2.
[397] Dane NBP: stopa referencyjna 5,00% od 3 VII 2025 r.; Zob. infor.pl, „Odsetki ustawowe w 2025 r.”.

dwukrotności odsetek ustawowych. W efekcie obecnie wynoszą one maksymalnie 17,00 % w skali roku[398].

Analogiczna konstrukcja obowiązuje dla odsetek za opóźnienie: ustawowa wysokość wynosi sumę stopy referencyjnej NBP i 5,5 p.p., co w dniu 3 lipca 2025 r. wynosi 10,50 %, natomiast dopuszczalna wartość maksymalna – podwójna – sięga 21,00 % rocznie (art. 481 § 2 i § 2^1 k.c.)[399].

Oprocentowanie kredytu może mieć charakter:

1) Zmienny – ustala się je jako sumę stopy referencyjnej oraz stałej marży banku. Ten model dominuje na rynku kredytów w PLN. Marża natomiast pozostaje niezmienna przez cały okres kredytowania. Stopą referencyjną jest obecnie wielkość WIBOR (dla złotowych kredytów) – w lipcu 2025 r. WIBOR 3M/6M bazuje na stopie referencyjnej NBP w wysokości 5,00 %[400].
2) Stałe – oprocentowanie ustala się z góry na cały czas trwania umowy. Ten model rzadziej spotykany jest w ofercie, głównie w krótkoterminowych pożyczkach oraz kredytach konsumpcyjnych.
3) wydłużonym okresie stałej stopy – część okresu kredytowania objęta jest jednakową stopą (np. 5,00 % rocznie przez 3 lata), po czym następuje przełączenie na oprocentowanie zmienne, przy czym warunkują tę zmianę parametry określone umownie (np. wysokość marży). Taki model stanowi kompromis pozwalający klientowi na zapewnienie stabilności rat kredytowych przez określony czas, z jednoczesnym większym dopasowaniem do warunków rynkowych po okresie początkowym[401].

Nominalna wartość oprocentowania nie stanowi jednak pełnego obrazu kosztu kredytu. W praktyce warto zwracać uwagę na Rzeczywistą Roczną Stopę Oprocentowania (RRSO), która uwzględnia wszystkie opłaty kredytowe – nominalne odsetki, jednorazowe prowizje, opłaty administracyjne oraz koszt ewentualnego

[398] Dane NBP: stopa referencyjna 5,00% od 3 VII 2025 r.; Zob. infor.pl, „Odsetki ustawowe w 2025 r.”; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 481

[399] Dane NBP: stopa referencyjna 5,00 % od 3 VII 2025 r.; Zob. infor.pl, „Odsetki ustawowe w 2025 r.”; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 481

[400] Nierodka A., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 292-293

[401] Ofiarski Z., Prawo bankowe. Wyd. 6, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 345- 349

ubezpieczenia czy cross-sellingu. Zgodnie z unijnymi regulacjami, instytucje finansowe są zobowiązane do podawania RRSO w ofertach, co ułatwia konsumentom ocenę i porównanie kosztów[402]. Jednak w przypadku krótkoterminowych pożyczek RRSO może być zawyżone z uwagi na roczne przeliczanie wszystkich kosztów – im krótszy kredyt, tym bardziej prowizje i opłaty rozkładają się na mniejszy okres, co skutkuje przyspieszoną kapitalizacją[403].

Aby porównanie ofert miało sens, oferty kredytowe muszą być względnie zgodne pod względem: wysokości kredytu, długości okresu kredytowania, oprocentowania nominalnego, RRSO i struktury opłat – w przeciwnym razie porównanie może prowadzić do błędnych wniosków co do całkowitych wydatków kredytobiorcy.

2.18.3 Prowizja za udzielenie kredytu

Prowizja kredytowa stanowi formę wynagrodzenia pobieranego przez kredytodawcę od kredytobiorcy za wykonanie czynności związanych z przygotowaniem, analizą i realizacją umowy kredytowej lub pożyczkowej. Najczęściej jest ona ustalana jako procent określony od wartości całkowitej kwoty udzielonego kredytu bądź pożyczki, a jej wysokość może być różna w zależności od charakteru produktu kredytowego oraz polityki instytucji finansowej[404]. Kredytodawca posiada pewien zakres swobody w kształtowaniu wysokości prowizji, jednak w odniesieniu do kredytów i pożyczek konsumenckich ustawodawca nałożył określone ograniczenia, które wynikają z art. 36a ustawy o kredycie konsumenckim[405].

Zgodnie z powołanym przepisem, maksymalna wysokość pozaodsetkowych kosztów kredytu, do których należy prowizja, została ograniczona do trzech równoległych limitów. Pierwszy z nich stanowi, że pozaodsetkowe koszty kredytu nie mogą przekroczyć 45% całkowitej kwoty kredytu, niezależnie od długości okresu spłaty. Drugi odnosi się bezpośrednio do czasu trwania umowy. Ustawodawca wskazuje, że pozaodsetkowe koszty kredytu nie mogą przekroczyć równowartości 30% całkowitej

[402] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2225 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę 2008/48/WE (Dz. U. UE. L. z 2023 r. poz. 2225 z późn. zm.), art. 8 i 10

[403] Redo M., Prewysz-Kwinto P., Nominalny Roczny Koszt Kredytu (NRKK) kontra myląco nazwana i niepoprawnie obliczana Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania (RRSO), Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów, zeszyt naukowy, 185/2022, Warszawa 2022, s. 98

[404] Ofiarski Z., Prawo bankowe. Wyd. 6, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s.354-355

[405] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146., art. 36a.; Rogań D., Kształtowanie i kontrola kosztów kredytu konsumenckiego w świetle najnowszych wyroków Trybunału Sprawiedliwości, s. 98

kwoty kredytu liczonej proporcjonalnie do okresu spłaty. Dodatkowo legislator wskazuje, że łączne pozaodsetkowe koszty kredytu, w tym prowizje, opłaty, składki ubezpieczeniowe czy inne świadczenia pieniężne, nie mogą przekraczać kwoty udzielonego kredytu[406].

W związku z pandemią COVID-19, ustawodawca wprowadził tymczasowe ograniczenia dotyczące pozaodsetkowych kosztów kredytu. Od marca 2020 r., w celu przeciwdziałania nadmiernemu obciążeniu finansowemu konsumentów, wprowadzono ograniczenie maksymalnych pozaodsetkowych kosztów do 21% kwoty kredytu w przypadku umów zawartych na okres dłuższy niż 30 dni oraz do 5% dla umów krótkoterminowych zawartych na okres do 30 dni. Niemniej jednak regulacja ta miała charakter czasowy i wygasła z dniem 30 czerwca 2021 r.[407] Od 1 lipca 2021 r. obowiązują ponownie standardowe limity przewidziane przez art. 36a u.k.k.[408]

Z perspektywy praktyki rynkowej można zauważyć, że kredyty krótkoterminowe często cechują się wyższą nominalną stawką prowizji, podczas gdy kredyty o dłuższym horyzoncie czasowym zazwyczaj wiążą się z niższym poziomem tego rodzaju opłaty[409]. W wielu przypadkach instytucje finansowe oferują kredyty lub pożyczki „bez prowizji", jednak warunkiem skorzystania z takiej oferty jest zazwyczaj zawarcie dodatkowych umów lub skorzystanie z produktów finansowych oferowanych przez bank – takich jak otwarcie rachunku osobistego, nabycie karty kredytowej czy zawarcie umowy ubezpieczenia. Mechanizm ten określany jest mianem sprzedaży łączonej, czyli cross-sellingu.[410]

---

[406] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146, art. 36a

[407] Pismo z dnia 9 lipca 2020 r., wydane przez: Związek Banków Polskich, Wyjaśnienia interpretacyjne do ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych zostały opracowane wg stanu prawnego aktualnego na dzień 9 lipca 2020 r., www.zbp.pl.; Redo M., Czy nowe rozwiązania w zakresie maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu wzmocnią bezpieczeństwo finansowe polaków? [w:] Problemy Techniki Uzbrojenia, Zeszyt 167 nr 5/2023, Toruń 2023, s. 248

[408] Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 764

[409] Redo M., Prewysz-Kwinto P., Nominalny Roczny Koszt Kredytu (NRKK) kontra myląco nazwana i niepoprawnie obliczana Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania (RRSO), Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów, zeszyt naukowy, 185/2022, Warszawa 2022, s. 101-107

[410] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 295

Innym powszechnie stosowanym mechanizmem rynkowym jest oferowanie kredytów bez prowizji wyłącznie dla nowych klientów danego banku. Niemniej jednak, nawet w takich przypadkach konsument powinien szczegółowo przeanalizować treść umowy kredytowej, ponieważ bardzo często instytucje finansowe rekompensują brak prowizji kredytowej poprzez podwyższenie marży kredytowej lub poprzez nałożenie innych opłat i kosztów kredytowych[411].

Istotna różnica między prowizją a marżą kredytową dotyczy sposobu i momentu ponoszenia kosztu przez kredytobiorcę. Prowizja kredytowa stanowi koszt jednorazowy, płatny z reguły przed uruchomieniem kredytu, natomiast marża kredytu jest składnikiem oprocentowania i ma bezpośredni wpływ na wysokość każdej raty kredytowej. Zatem w przypadku kredytów o krótkim okresie spłaty prowizja może stanowić dominujący koszt całkowity, zaś w kredytach długoterminowych większe znaczenie ekonomiczne uzyskuje marża kredytowa, której wpływ rozkłada się równomiernie na cały okres spłaty.[412]

2.18.4 Opłaty związane z kredytem

1) Opłata za rozpatrzenie wniosku kredytowego

Jednym z kosztów, które mogą pojawić się po stronie kredytobiorcy, jest opłata naliczana przez kredytodawcę za analizę i ocenę wniosku kredytowego. Opłata ta wiąże się z działaniami podejmowanymi przez instytucję finansową w ramach oceny zdolności kredytowej klienta oraz badania ryzyk związanych z udzieleniem finansowania. Współcześnie jej stosowanie w praktyce bankowej staje się coraz mniej powszechne, a jej występowanie dotyczy głównie kredytów udzielanych podmiotom gospodarczym, w szczególności przedsiębiorcom oraz osobom prowadzącym jednoosobową działalność gospodarczą[413].

2) Opłata za wcześniejszą spłatę kredytu

W przypadku przedterminowego uregulowania zobowiązania przez kredytobiorcę, bank może przewidzieć w umowie opłatę za wcześniejszą spłatę całości bądź części kredytu. Taka opłata liczona jest zwykle jako iloczyn określonej stawki procentowej

[411] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 295-296

[412]Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 295-296

[413] Ibidem, s. 296

i kwoty, którą klient spłaca przed czasem. Jednakże, zgodnie z przepisami Ustawy o kredycie konsumenckim, możliwość pobrania tej opłaty w przypadku kredytów konsumenckich została ograniczona ustawowo. Zgodnie z art. 50 ust. 1–5 tej ustawy, opłatę tę można naliczyć tylko wówczas, gdy kredyt był oprocentowany według stopy stałej, a nadpłacana kwota w ciągu 12 miesięcy przekracza trzykrotność przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw z grudnia poprzedniego roku[414]. Jeżeli termin spłaty nastąpił na ponad rok przed pierwotnie określonym w umowie, maksymalna stawka prowizji nie może przekroczyć 1% spłacanej kwoty. Natomiast, gdy okres ten jest krótszy niż rok, stawka maksymalna wynosi 0,5%. W żadnym wypadku wysokość prowizji nie może przekroczyć wysokości odsetek należnych bankowi za okres od dnia przedterminowej spłaty do terminu wskazanego w umowie. Ponadto prowizja ta nie może przekraczać wysokości kosztów rzeczywiście poniesionych przez bank bezpośrednio w związku z przedterminową spłatą[415]. Kredytodawca nie może naliczyć tej opłaty w przypadku kredytów odnawialnych w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym oraz gdy spłata wynika z realizacji umowy ubezpieczenia zawartej na zabezpieczenie spłaty kredytu[416].

3) Wcześniejsza spłata kredytu hipotecznego

Analogiczne ograniczenia znajdują zastosowanie w przypadku kredytów hipotecznych. W odniesieniu do kredytów oprocentowanych zmienną stopą procentową, kredytodawcy mogą pobierać opłatę za wcześniejszą spłatę jedynie w okresie pierwszych 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy. Zgodnie z art. 40 ustawy o kredycie hipotecznym, opłata ta nie może przekraczać 3% spłacanej kwoty ani wartości odsetek, które byłyby naliczone od tej kwoty w ciągu roku od daty faktycznej spłaty[417]. Jeżeli do końca trwania umowy pozostaje mniej niż rok, opłata ta nie może przewyższać odsetek, które byłyby naliczone w tym skróconym okresie. W przypadku kredytów hipotecznych ze stałą stopą procentową, ustawa dopuszcza pobieranie przez bank rekompensaty, której wysokość

[414] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146, art. 50; Ibidem, s. 296-297

[415] Heropolitańska I. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 296-297

[416] Ibidem, s. 296-297

[417] Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 39 i 40; por. Heropolitańska I., [w:] Ustawa o kredycie hipotecznym oraz nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami. Komentarz, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 244-246;

również musi ograniczać się do faktycznie poniesionych strat wynikających z wcześniejszego zakończenia obowiązywania stałej stopy[418].

4) Zwrot kosztów kredytu przy wcześniejszej spłacie

Zgodnie z obowiązującym stanem prawnym, konsument dokonujący wcześniejszej spłaty kredytu ma prawo do proporcjonalnego zwrotu wszelkich kosztów, niezależnie od ich charakteru i tego, czy zależały one od długości trwania umowy kredytowej. Zwrot ten dotyczy zarówno kosztów okresowych, takich jak odsetki czy składki ubezpieczeniowe, jak i kosztów jednorazowych (np. opłat przygotowawczych). Stanowisko to zostało jednoznacznie potwierdzone w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w szczególności w wyroku z 11 września 2019 r. w sprawie C-383/18 (Lexitor)[419]. W odpowiedzi na to orzecznictwo część banków zdecydowała się na dobrowolne stosowanie analogicznych zasad także w odniesieniu do kredytów hipotecznych udzielanych konsumentom[420].

5) Inne opłaty okołokredytowe

a) **Opłata za gotowość środków** – stosowana czasem przy kredytach w rachunku bieżącym dla firm. Opłata ta jest naliczana od niewykorzystanych środków i uzasadniana „gotowością" banku do ich udostępnienia;
b) **Opłata za odnowienie limitu kredytowego** – dotyczy kredytów odnawialnych i jest pobierana z reguły raz w roku. Jej wysokość ustalana jest procentowo, na podstawie udzielonego limitu kredytowego – niezależnie od jego wykorzystania;
c) **Opłata za ubezpieczenie pomostowe** – występuje w przypadku kredytów hipotecznych. Stanowi koszt tymczasowego ubezpieczenia do momentu dokonania prawomocnego wpisu hipoteki do księgi wieczystej. Najczęściej pobierana jest w formie podwyższenia marży kredytowej;
d) **Opłata za inspekcję budowlaną** – dotyczy kredytów hipotecznych wypłacanych w transzach. Opłata ta związana jest z wizytą przedstawiciela

[418] Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 39; por. Ibidem, s. 244-252
[419] Wyrok TSUE z 11 września 2019 r., C-383/18, Lexitor, ECLI:EU:C:2019:702, Lexitor;
[420] Czech T., Kredyt hipoteczny. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, art. 39.

banku na miejscu inwestycji, mającą na celu weryfikację postępów budowy. Jest opłatą ryczałtową, niezależną od wypłacanej kwoty;

e) **Opłata za aneks do umowy** – naliczana w przypadku konieczności zmiany warunków pierwotnej umowy kredytowej, takich jak harmonogram spłat, dane kredytobiorcy, zabezpieczenia. Może być ustalana jako opłata stała lub procentowa, np. od aktualnego salda kredytu;

f) **Opłaty restrukturyzacyjne** – związane są z działaniami banku podejmowanymi w razie zagrożenia nieterminową spłatą kredytu, np. wezwania do zapłaty, monity, wizyty terenowe. Opłaty te muszą być rzeczywiste i przewidziane w tabeli opłat i prowizji banku; nierzadko doliczana jest również opłata za zawarcie aneksu restrukturyzacyjnego[421].

2.18.5 Pozabankowe koszty kredytu lub pożyczki

Niektóre przypadki udzielenia kredytu lub pożyczki mogą wiązać się z koniecznością poniesienia przez kredytobiorcę dodatkowych kosztów, które nie są pobierane przez sam podmiot udzielający finansowania, lecz przez podmioty trzecie. Do najczęściej występujących w tym zakresie kosztów należą:

1) Koszty związane z zawarciem umowy ubezpieczenia

W praktyce bankowej powszechnie występuje obowiązek wykupienia przez kredytobiorcę określonych ubezpieczeń, zwłaszcza w przypadku kredytów długoterminowych. Najczęściej są to:

- ubezpieczenie na życie kredytobiorcy;
- ubezpieczenie przedmiotu kredytowania (np. samochodu w przypadku kredytu samochodowego);
- ubezpieczenie nieruchomości stanowiącej przedmiot zabezpieczenia (np. przy kredycie hipotecznym).

Bank, formułując warunki umowy kredytowej, może określić minimalny zakres wymaganej ochrony ubezpieczeniowej, jednak, zgodnie z art. 9, nie ma prawa narzucać kredytobiorcy konkretnego ubezpieczyciela. Możliwa jest natomiast sytuacja, w której

[421] Nierodka A., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 298-299

wybór wskazanego przez bank zakładu ubezpieczeń skutkuje redukcją innych kosztów kredytu (np. prowizji), co stanowi element tzw. sprzedaży wiązanej (cross-selling)[422].

2) Koszt wyceny ruchomości

W przypadku zabezpieczenia kredytu na majątku ruchomym, np. poprzez ustanowienie zastawu zwykłego, zastawu rejestrowego albo przewłaszczenia na zabezpieczenie, konieczne może być sporządzenie przez uprawnionego rzeczoznawcę majątkowego wyceny przedmiotu zabezpieczenia. Koszt ten ponosi kredytobiorca i zależy on od wartości, rodzaju i stanu ruchomości[423].

3) Koszt wyceny nieruchomości

W przypadku zabezpieczenia hipotecznego, bank może uzależnić decyzję kredytową od dostarczenia operatu szacunkowego sporządzonego przez rzeczoznawcę majątkowego. Wycena ta służy ustaleniu realnej wartości nieruchomości stanowiącej zabezpieczenie kredytu. Koszt ten uzależniony jest od charakteru technicznego i prawnego nieruchomości, w tym jej powierzchni, lokalizacji oraz stanu prawnego (np. uregulowanego tytułu własności, braku obciążeń)[424].

4) Koszty ustanowienia zastawu rejestrowego

W przypadku ustanowienia zastawu rejestrowego na zabezpieczenie spłaty zobowiązania, kredytobiorca zobowiązany jest do poniesienia kosztów związanych z dokonaniem odpowiedniego wpisu do rejestru zastawów prowadzonego przez sąd rejestrowy. Opłata ta ma charakter publicznoprawny i podlega przepisom ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych[425].

---

[422] Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 720, art. 9 ust. 2; Rogoziński D., Dystrybucja i finansowanie ubezpieczeń spłaty kredytu [w:] Ubezpieczenie jako instrument zabezpieczenia bankowych wierzytelności kredytowych, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 251-258

[423] Nierodka A., [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 299

[424] Heropolitańska I., Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 633

[425] Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 959, 1237, z 2025 r. poz. 769, art. 60; Ibidem, s. 383

5) Koszty ustanowienia i powstania zabezpieczenia hipotecznego

Kredyty hipoteczne wiążą się z szeregiem opłat związanych z ustanowieniem hipoteki. Do podstawowych kosztów tego typu należą:

1) opłata notarialna za sporządzenie aktu ustanowienia hipoteki oraz za wydanie wypisu z aktu notarialnego (tzw. taksa notarialna, regulowana ustawą o notariacie);
2) podatek od czynności cywilnoprawnych (PCC) związany z ustanowieniem hipoteki wynosi: 19 zł, jeżeli hipoteka zabezpiecza wierzytelność o nieustalonej wysokości, 0,1% kwoty zabezpieczonej wierzytelności, jeżeli hipoteka zabezpiecza wierzytelność o ustalonej wysokości.
3) opłata sądowa za założenie księgi wieczystej (jeśli nieruchomość jej nie posiada) – 100 zł;
4) opłata sądowa za wpis hipoteki do księgi wieczystej – 200 zł;
5) opłata sądowa za wpis prawa własności – 200 zł;
6) PCC z tytułu nabycia nieruchomości na rynku wtórnym – 2% od ceny nabycia[426].

6) Koszty uzyskania dokumentacji wymaganej przez kredytodawcę

Kredytobiorca może być zobowiązany do przedłożenia szeregu dokumentów służących ocenie jego zdolności kredytowej lub realizacji umowy kredytowej. Do najczęściej występujących należą:

a) zaświadczenia o dochodach wystawiane przez pracodawcę;
b) zaświadczenia z ZUS lub US (dla przedsiębiorców);
c) świadectwa pracy;
d) wyciągi z rachunków bankowych z ostatnich miesięcy (również z banków innych niż kredytodawca).

Za pozyskanie powyższych dokumentów kredytobiorca może zostać obciążony opłatą zgodnie z cennikiem właściwej instytucji[427].

[426]Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1566, § 3.;Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 295, z 2025 r. poz. 680, art. 7; Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 959, 1237, z 2025 r. poz. 769, 1157, art. 44 i 42.

[427] Nierodka A. [w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 300.

2.19 Podsumowanie

Wnioski dotyczące umowy kredytu bankowego:

Brak podstaw do uznania umowy kredytu za umowę wzajemną w świetle obecnego stanu prawnego (de lege lata).

Dominująca linia orzecznicza Sądu Najwyższego do 2025 roku konsekwentnie wskazuje na brak wzajemności w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. Uzasadnieniem jest przede wszystkim brak jednoczesności, przyczynowości oraz powiązania czasowego i funkcjonalnego świadczeń banku (udostępnienie środków) i kredytobiorcy (spłata kapitału wraz z odsetkami i prowizją).

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) jest pośrednim potwierdzeniem braku wzajemnego charakteru umowy kredytu. Chociaż nie rozstrzygała ona wprost o wzajemności umowy, to odmowa przyznania bankowi prawa zatrzymania w przypadku nieważności umowy kredytu została uzasadniona brakiem przyczynowego związku i jednoczesności świadczeń stron.

Stanowisko Rzecznika Finansowego z 10 stycznia 2024 r. również opowiada się za tym, że umowa kredytu nie powinna być uznawana za umowę wzajemną, podkreślając brak relacji przyczynowej i czasowej między świadczeniami oraz ryzyko nadużycia prawa zatrzymania kosztem konsumentów.

Poglądy za funkcjonalnym ujęciem wzajemności mają charakter postulatywny, a nie odzwierciedlają obecnego stanu prawnego.

Część doktryny (m.in. P. Machnikowski, R. Trzaskowski, M. Gutowski, J. Pisuliński) opowiada się za funkcjonalnym rozumieniem wzajemności, akcentując ekonomiczną równowartość świadczeń stron, nawet bez wymogu ich jednoczesności czy ścisłego związku przyczynowego. Argumentują oni, że nowoczesne transakcje, takie jak leasing czy faktoring, również wykazują asymetrię czasową, a jednak są uznawane za wzajemne.

Krytycy koncepcji wzajemności funkcjonalnej (m.in. M. Załucki, M. Bednarek, K. Pietrzykowski, A. Szpunar, M. Safjan) podnoszą, że ekwiwalentność ekonomiczna nie może zastępować prawnego wymogu bezpośredniego związku przyczynowego i jednoczesności świadczeń wynikającego z art. 487 § 2 k.k.c.skazują, że przyjęcie takiej interpretacji grozi erozją dogmatycznych podstaw konstrukcji umowy wzajemnej i nieproporcjonalnym wzmocnieniem pozycji banków kosztem konsumentów, np. poprzez nieuzasadnione rozszerzenie prawa zatrzymania.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2025 r. (III CZP 126/22) jawi się jako incydentalne odejście od dotychczasowej linii orzeczniczej.

Ta uchwała dopuściła możliwość uznania świadczeń stron umowy kredytu za wzajemne ze względu na ich funkcjonalne powiązanie i ekonomiczną równowagę. Była ona jednak przyjęta ze znacznym sceptycyzmem w doktrynie. Kontekst późniejszej uchwały z 5 marca 2025 r. sugeruje powrót do ugruntowanej interpretacji.

Podsumowując, mimo pewnych głosów w doktrynie opowiadających się za funkcjonalnym ujęciem wzajemności, obowiązujący stan prawny i dominujące orzecznictwo SN wskazują, że umowa kredytu bankowego nie spełnia kryteriów umowy wzajemnej w rozumieniu Kodeksu cywilnego.

Wnioski dotyczące formy umowy kredytu, ustawowe elementy umowy kredytu

1) umowa - konieczność formalizacji:
   a) Umowa kredytu bankowego jest dokumentem o obowiązkowej formie pisemnej (*ad probationem*), jej niezachowanie nie unieważnia umowy jednak znacząco ogranicza możliwość jej udowodnienia w postępowaniu sądowym.
   b) Forma pisemna jest kluczowa dla bezpieczeństwa obrotu, służy jako materiał dowodowy (np. w sporach o klauzule abuzywne) i zapewnia zgodność z przepisami regulacyjnymi.
   c) Dopuszczalne są także nowoczesne formy, takie jak elektroniczna czy dokumentowa, zwłaszcza w przypadku umów o kredyt konsumencki zawieranych na odległość.
2) Precyzja kluczowych elementów umowy i ryzyko nieważności:
   a) Aby umowa kredytu była ważna i skuteczna, musi zawierać ustawowo określone elementy w tym jednoznacznie określona kwota kredytu i waluta oraz cel kredytowania.
   b) Wewnętrzne sprzeczności w powyższych postanowieniach mogą prowadzić do nieważności umowy.
   c) Dla ważność umowy istotna jest precyzja w zakresie określenia wysokości oprocentowania i warunków jego zmiany (aby wykluczyć dowolność banku) a także sposobu zabezpieczenia spłaty kredytu (co jest kluczowe dla skuteczności dochodzenia roszczeń).
   d) Umowa musi precyzyjnie określać prowizje i opłaty oraz zakres uprawnień kontrolnych banku.
3) Terminowość i zasady jej obliczania:

a) Umowa kredytu ma z założenia charakter terminowy, co oznacza, że jej długość i terminy spłaty muszą być wyraźnie wskazane.
b) Niedopuszczalne jest uzależnianie terminu spłaty od zdarzeń niepewnych.
c) Zasady obliczania terminów (dni, tygodni, miesięcy, lat) są ściśle regulowane przez Kodeks cywilny, a kluczową zasadą jest przesunięcie terminu spłaty na pierwszy kolejny dzień roboczy, jeśli ostatni dzień terminu przypada na dzień ustawowo wolny od pracy lub sobotę, chyba że strony wyłączą tę zasadę w umowie.

4) Ważność precyzji w zasadach spłaty:

a) Umowa powinna precyzyjnie określać formę i miejsce spłaty. W praktyce bankowej powszechnie stosuje się klauzule, zgodnie z którymi za dzień spłaty uznaje się dzień wpływu środków pieniężnych do banku lub dzień uznania rachunku bankowego, co ma bezpośredni wpływ na ustalenie momentu ewentualnego opóźnienia i naliczania odsetek.

Wnioski dotyczące specjalnych postanowień umów

Specjalne postanowienia umowne w umowach kredytowych, dodawane poza elementami obligatoryjnymi Prawa bankowego, mają na celu wzmocnienie ochrony interesów kredytodawcy (banku), pod warunkiem zgodności z prawem. Klauzule zabezpieczające służą wczesnemu reagowaniu na pogarszającą się kondycję kredytobiorcy i monitorowaniu jego sytuacji finansowej, a ich dobór zależy od specyfiki kredytu. Klauzule ochronne (*protective covenants*) koncentrują się na utrzymaniu majątku kredytobiorcy w stanie niezmienionym, zapobiegając jego zbywaniu lub obciążaniu bez zgody banku, co jest kluczowe dla zarządzania ryzykiem bankowym. Klauzule *negative pledge* dodatkowo wzmacniają ochronę banku poprzez zobowiązanie kredytobiorcy do niewykonywania czynności, które mogłyby utrudnić zaspokojenie roszczeń z jego majątku, z zastrzeżeniem ograniczeń prawnych. Inne ważne postanowienia to klauzula *pari passu*, zapewniająca równe traktowanie roszczeń banku oraz *cross-default* i *cross-acceleration*, umożliwiające skoordynowane reagowanie na naruszenia zobowiązań wobec tego samego lub innych wierzycieli. Ponadto, oświadczenia kredytobiorcy (representations and warranties) zapewniają bank o prawdziwości i kompletności przekazanych informacji, a postanowienia dotyczące kredytów wspólnych precyzują odpowiedzialność solidarną i zasady reprezentacji

Wnioski dotyczące kosztów kredytu

- Bankowe koszty kredytu wynikają z przepisów Prawa bankowego oraz ustaw szczególnych (o kredycie konsumenckim i hipotecznym), które dają bankom szerokie uprawnienia do pobierania opłat i prowizji, pod warunkiem ich przewidzenia w umowie oraz zgodności z zasadami transparentności i ochrony konsumenta. Koszty te powinny odpowiadać rzeczywistym wydatkom banku i nie mogą być wygórowane.
- Głównym kosztem bankowym jest oprocentowanie kredytu, stanowiące wynagrodzenie banku za udostępnienie kapitału. Obejmuje ono odsetki umowne (liczone od niespłaconego zadłużenia) oraz odsetki ustawowe, a ich maksymalna wysokość jest limitowana przepisami Kodeksu cywilnego. Oprocentowanie może mieć charakter zmienny (suma stopy referencyjnej i marży banku, dominujący model w PLN), stały (rzadszy, głównie w krótkoterminowych pożyczkach) lub stały przez wydłużony okres, po którym następuje przejście na stopę zmienną.
- Kluczowym wskaźnikiem wykorzystywanym do oceny i porównania ofert kredytowych jest Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania (RRSO), która uwzględnia wszystkie opłaty kredytowe (odsetki nominalne, prowizje, opłaty administracyjne, koszty ubezpieczenia czy cross-sellingu). Instytucje finansowe mają obowiązek podawania RRSO w ofertach, jednak w przypadku krótkoterminowych pożyczek może być ona zawyżona ze względu na roczne przeliczanie kosztów.
- Prowizja za udzielenie kredytu to jednorazowa należność pobierana przez bank za czynności związane z przygotowaniem i realizacją umowy, najczęściej jako procent od kwoty kredytu. W przypadku kredytów konsumenckich jej wysokość jako element pozaodsetkowych kosztów kredytu, jest ograniczona ustawowo (m.in. do 25% całkowitej kwoty kredytu oraz proporcjonalnie do okresu spłaty, a łącznie pozaodsetkowe koszty nie mogą przekroczyć kwoty kredytu).
- Banki często oferują kredyty "bez prowizji", jednak brak tej opłaty bywa kompensowany poprzez podwyższenie marży kredytowej, nałożenie innych opłat lub wymuszenie skorzystania z dodatkowych produktów banku w ramach tzw. sprzedaży łączonej (cross-sellingu).

- różnica między prowizja a marżą kredytową polega na tym, że prowizja jest kosztem jednorazowym (płatnym zazwyczaj przed uruchomieniem), natomiast marża jest stałym składnikiem oprocentowania wpływającym na każdą ratę kredytu.
- Wśród bankowych opłat okołokredytowych wyróżnia się opłaty za rozpatrzenie wniosku (obecnie rzadsze), za wcześniejszą spłatę kredytu (ograniczone ustawowo dla kredytów konsumenckich i hipotecznych, zwłaszcza przy zmiennej stopie oprocentowania).
- Istotne jest prawo konsumenta do proporcjonalnego zwrotu wszelkich kosztów (jednorazowych i okresowych) w przypadku wcześniejszej spłaty kredytu, co zostało potwierdzone orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.
- pozabankowe koszty kredytu lub pożyczki, ponoszone na rzecz podmiotów trzecich, są często niezbędne do uzyskania i zabezpieczenia finansowania m.in. koszty: obowiązkowych ubezpieczeń (np. na życie, przedmiotu kredytowania, nieruchomości), przy czym bank nie może narzucić konkretnego ubezpieczyciela; wyceny ruchomości i nieruchomości przez rzeczoznawcę; ustanowienia zastawu rejestrowego; oraz szereg opłat związanych z ustanowieniem i powstaniem zabezpieczenia hipotecznego (opłaty notarialne, podatek od czynności cywilnoprawnych, opłaty sądowe).
- Dodatkowe pozabankowe koszty mogą obejmować opłaty za uzyskanie wymaganej przez kredytodawcę dokumentacji, takiej jak zaświadczenia o dochodach, z ZUS/US czy wyciągi z rachunków bankowych.

Rozdział III – Zasada swobody umów

3.1 Zasada swobody umów

3.1.1 Wprowadzenie historyczno- normatywne

Wprowadzenie do Kodeksu cywilnego art. 353^1 k.c., dokonane nowelizacją ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 55, poz. 321), stanowiło jedno z kluczowych wydarzeń legislacyjnych okresu transformacji ustrojowej, przesądzając o jednoznacznym normatywnym zakotwiczeniu zasady swobody umów w systemie prawa prywatnego. Choć przed tą nowelizacją brakowało przepisu, który expressis verbis formułowałby omawianą zasadę, nie budziło wątpliwości, zarówno w piśmiennictwie, jak i w judykaturze, że funkcjonowała ona jako fundament prawa zobowiązań, głęboko zakorzeniony w ogólnej konstrukcji autonomii woli stron[428].

Zanim ustawodawca zdecydował się wyraźnie potwierdzić zasadę swobody umów w treści przepisów kodeksowych, jej źródła dostrzegano w art. 58 k.c., regulującym nieważność czynności prawnych sprzecznych z ustawą lub zasadami współżycia społecznego. W ramach wykładni systemowej przyjmowano, że to właśnie ograniczenia zawarte w tym przepisie, jako granice negatywne, zakreślają pole swobodnego kształtowania stosunku obligacyjnego przez strony[429]. Innymi słowy, z braku pozytywnego ujęcia zasady swobody umów, jej istnienie wywodzono ex silentio – z norm chroniących porządek publiczny i moralność obrotu.

Utrwalone przekonanie o konstytutywnej roli swobody kontraktowej nie było przypadkowe. Polski model prawa cywilnego, podobnie jak inne systemy kontynentalne, w szczególności niemiecki i francuski, opierał się na liberalnej aksjologii, w której autonomia jednostki i wolność w zakresie kształtowania relacji obligacyjnych zajmowały pozycję centralną[430]. Już w okresie międzywojennym dostrzegano wagę tej zasady jako jednego z filarów prawa prywatnego. Jednak dopiero po 1990 r., w realiach przemian ustrojowych, nastąpiło jej ustawowe ugruntowanie. Nowelizacja ta nie miała charakteru

[428] Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny. Dz.U. 1990 nr 55 poz. 321, art. 1; Por. Fuchs B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 49

[429] Ibidem, s. 49

[430] Niedośpiał M., Swoboda czynności prawnych, STO, Bielsko-Biała 2003, 21-39; Bączyk K., [w:] Zasada swobody umów w prawie polskim, red. Kustra E., Studia Juridica Toruniensia, Przemiany Polskiego Prawa, Tom drugi, Toruń 2002, s. 35-37

kreacyjnego, lecz porządkujący – sankcjonowała rozwiązania przyjmowane uprzednio w praktyce, a jednocześnie nadała im status normatywny[431].

Nie można przy tym pominąć roli judykatury, która już przed wejściem w życie art. 353[1] k.c. dostrzegała potrzebę ochrony kontraktowej autonomii stron, pod warunkiem, że ich działania nie pozostawały w kolizji z przepisami i zasadami współżycia społecznego[432]. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazywano wprost na możliwość szerokiego, acz ograniczonego, kształtowania stosunków zobowiązaniowych. Swoboda umów była zatem regułą stosowaną de facto, mimo iż formalnie nie została jeszcze wprost wyrażona w przepisach kodeksowych.

W tym kontekście art. 353[1] k.c. należy postrzegać nie jako novum legislacyjne, lecz jako logiczne dopełnienie wcześniejszego paradygmatu cywilistycznego, w którym prymat woli stron traktowany był jako wyraz zasady autonomii prywatnej. Z perspektywy systemowej, przepis ten stanowił akt legislacyjnego potwierdzenia reguły fundamentalnej, warunkującej dopuszczalność ingerencji ustawodawcy w sferę wolności kontraktowej. Wprowadzenie tego przepisu nie tylko zrewidowało aksjologiczną mapę prawa zobowiązań, ale również unaoczniło potrzebę wyznaczenia wyraźnych granic swobody umów – granic, które zyskały nowe znaczenie w dobie rozwoju instrumentów służących ochronie strony słabszej, takich jak klauzule abuzywne czy obowiązki informacyjne[433].

W świetle wykładni systemowej, art. 353[1] k.c. pełni również funkcję normy kolizyjnej i wskazuje, w jakim zakresie autonomia woli może być realizowana w zderzeniu z normami bezwzględnie obowiązującymi oraz z klauzulami generalnymi. Jak podkreśla m.in. K. Osajda i M. Safjan, przepis ten nie tylko otwiera przestrzeń dla twórczego kształtowania stosunków obligacyjnych, lecz również zakreśla horyzont dopuszczalnej swobody, którego przekroczenie skutkuje sankcją nieważności lub bezskuteczności

[431] Ustawa z dnia 28 lipca 1990 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 1990 r. Nr 55, poz. 321;

[432] „W orzecznictwie prawniczym lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych da się odnaleźć wyraźną akceptację swobody umów, nawet bez formalnej sankcji art. 353[1] k.c. Sąd Najwyższy wielokrotnie akcentował, że strony mogą kształtować treść stosunku zobowiązaniowego według własnego uznania, o ile działają w granicach prawa i zasad współżycia społecznego, co w sensie funkcjonalnym odpowiada dzisiejszemu rozumieniu tej zasady.”; Por. Bączyk K., [w:] Zasada swobody umów w prawie polskim, red. Kustra E., Studia Juridica Toruniensia, Przemiany Polskiego Prawa, Tom drugi, Toruń 2002, s. 38-42

[433] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10], red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 943 i n.

czynności[434]. W tym ujęciu, art. 353[1] k.c. jawi się jako norma programowo-ograniczająca, łącząca funkcję konstytutywną z funkcją delimitacyjną.

3.1.2 Zakres pojęcia „swobody umów" – ujęcie węższe i szersze

Analiza doktrynalna pojęcia „swobody umów" ujawnia zasadniczy dualizm interpretacyjny, oscylujący wokół dwóch ujęć: węższego i szerszego. Oba osadzone są w tradycji kontynentalnego prawa prywatnego, wywodzącej się z XIX-wiecznego liberalizmu, choć ich znaczenie i funkcje w obrocie prawnym ewoluowały istotnie w kierunku dostosowania do warunków współczesnego społeczeństwa kontraktowego. Rozróżnienie to nie ma wyłącznie waloru teoretycznego – rzutuje bowiem bezpośrednio na określenie zakresu dopuszczalnej autonomii stron przy kształtowaniu treści stosunku obligacyjnego oraz na ocenę granic interwencji ustawodawczej czy sądowej w ten obszar.

W ujęciu węższym zasada swobody umów sprowadza się do fundamentalnej wolności decyzji o zawarciu umowy. Obejmuje ona kompetencję podmiotu prawa cywilnego do samodzielnego wyboru, czy, kiedy i z kim zawrzeć stosunek zobowiązaniowy[435]. To rozumienie akcentuje akt inicjacji relacji obligacyjnej jako podstawowy przejaw autonomii woli – niezależnie od dalszego kształtowania jej treści. W tym modelu – klasycznie liberalnym – jednostka postrzegana jest jako racjonalny i równorzędny uczestnik obrotu prawnego, którego wolność kontraktowania podlega ograniczeniom jedynie ze strony przepisów imperatywnych oraz zasad współżycia społecznego.

Z kolei w ujęciu szerszym swoboda umów rozumiana jest jako wieloaspektowa kompetencja stron do kształtowania nie tylko samego aktu zawarcia umowy, lecz również całej jej treści, formy, funkcji i celu. W tym sensie obejmuje ona prawo do wyboru kontrahenta, typu kontraktu, sposobu jego wykonania, a także możliwość tworzenia konstrukcji nietypowych – takich jak umowy nienazwane czy mieszane – o ile mieszczą

[434] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 33 i n.; Safjan M. [w:] Safjan M. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 943-945

[435] Machnikowski P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa 2020, 520-522

się one w granicach normatywnych określonych przez ustawę, zasady współżycia społecznego i naturę zobowiązania[436][437].

Jak zauważył Z. Radwański, tak pojmowana swoboda umów uwzględnia potrzebę elastycznego dopasowania treści kontraktu do dynamicznie zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych. W tym ujęciu kluczowe staje się nie tyle formalne zakotwiczenie umowy w znanych typach umownych, ile dostosowanie jej do konkretnych potrzeb stron, efektywna alokacja ryzyka i funkcjonalna sprawność konstrukcji kontraktowej[438].

Co więcej, szersze rozumienie tej zasady lepiej oddaje realia współczesnego obrotu, w którym relacje stron – szczególnie w umowach konsumenckich – rzadko mają charakter równorzędny. A. Szpunar trafnie wskazuje, że model ten pozwala na efektywniejsze godzenie wolności kontraktowania z potrzebą ochrony interesu publicznego, zwłaszcza w odniesieniu do kontraktów adhezyjnych, zawieranych przez strony działające w warunkach znaczącej asymetrii ekonomicznej lub informacyjnej[439]. Konsekwentnie, każda interpretacja zasady swobody umów powinna uwzględniać nie tylko tekstualny i systemowy kontekst art. 353^1 k.c., ale również faktyczne uwarunkowania zawierania umów.

To szersze ujęcie zasady znajduje również potwierdzenie w orzecznictwie. W wyroku z 18 kwietnia 2013 r. Sąd Najwyższy jednoznacznie wskazał, że strony mogą ułożyć stosunek zobowiązaniowy zgodnie z własną wolą, byleby jego treść nie naruszała ustawy, zasad współżycia społecznego ani natury stosunku[440]. Trybunał Konstytucyjny, orzekając 29 kwietnia 2003 r., poszedł jeszcze dalej – uznając, że zasada swobody umów obejmuje nie tylko samą decyzję o zawarciu umowy, ale również jej treść i cel, stanowiąc tym samym wyraz konstytucyjnie chronionej wolności działalności gospodarczej oraz prawa własności[441].

[436] Safjan M. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 947-948
[437] Ibidem, s. 947-948
[438] Radwański Z., Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 128-130
[439] Osajda K., [w:], Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013 s. 34-36
[440] Wyrok SN dnia z 27 czerwca 2001 r., II CSK557/12, OSNC 2014/2/13
[441] Wyrok TK z dnia 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003/4/33

a) Reinterpretacja swobody umów pod wpływem dyrektywy 93/13/EWG

Współczesne rozumienie swobody umów w prawie cywilnym nieuchronnie pozostaje pod wpływem europejskiej aksjologii ochrony konsumenta. Szczególne znaczenie w tym zakresie ma dyrektywa 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r., która wprowadza mechanizmy kontroli postanowień umownych pod kątem ich uczciwości – niezależnie od formalnej zgody konsumenta. Tym samym klasyczny model autonomii woli ulega przeformułowaniu: zasada swobody umów przestaje mieć charakter absolutny, stając się zasadą funkcjonalnie ograniczoną przez wymogi sprawiedliwości kontraktowej[442].

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wielokrotnie podkreślał, że sądy krajowe zobowiązane są do badania nieuczciwego charakteru postanowień z urzędu, bez względu na postawę stron. Taka linia orzecznicza redefiniuje aksjologiczne podstawy prawa zobowiązań, prowadząc do zbliżenia modelu kontraktowego do koncepcji relacyjnych – opartych na równowadze, a nie wyłącznie na wolności. W tym kontekście art. 353¹ k.c. należy odczytywać nie tylko jako wyraz autonomii woli, lecz także jako normę integrującą unijny standard ochrony kontraktowej[443].

b) Swoboda umów a ograniczenia z art. 58 i 353¹ k.c.

Granice swobody umów w prawie cywilnym wyznaczają dwa przepisy – art. 58 § 1 k.c., który przewiduje nieważność czynności sprzecznych z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, oraz art. 353¹ k.c., który afirmuje swobodę kształtowania stosunku obligacyjnego, z zastrzeżeniem zgodności jego treści lub celu z ustawą, zasadami współżycia społecznego i właściwością (naturą) zobowiązania. Oba te przepisy powinny być interpretowane łącznie – pierwszy jako wyraz negatywnych granic, drugi jako pozytywna afirmacja swobody[444].

W doktrynie dominuje pogląd, że swoboda umów nie może być utożsamiana z pełną dowolnością. Ma ona charakter zasadniczy, lecz nie absolutny – podlega ograniczeniom nie tylko na poziomie norm bezwzględnie obowiązujących, lecz także z uwagi na

[442] Por. Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.; Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1237

[443] Zob. m.in. wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.; wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

[444] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, 49-50

potrzebę ochrony słabszej strony relacji kontraktowej, interesu publicznego i porządku prawnego[445].

1.1.3. Swoboda umów jako zasada ogólna prawa cywilnego

Rozróżnienie zakresowe pojęcia „swobody umów", omówione w poprzednim podrozdziale, stanowi punkt wyjścia do dalszej refleksji nad jej charakterem jako zasady ogólnej prawa cywilnego. W piśmiennictwie panuje zgodność co do tego, że swoboda umów nie jest normą o charakterze technicznym czy jedynie interpretacyjnym, lecz zasadą o randze systemowej, stanowiącą fundament konstrukcji współczesnego prawa zobowiązań[446].

Choć zasada ta nie została *explicite* wpisana do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., nie sposób odmówić jej normatywnego znaczenia konstytucyjnego. Jak trafnie wskazuje P. Machnikowski, źródeł swobody umów należy szukać w aksjologicznej strukturze ustawy zasadniczej – przede wszystkim w art. 2 (zasada demokratycznego państwa prawa), art. 20 (społeczna gospodarka rynkowa), art. 22 (wolność działalności gospodarczej), art. 31 ust. 3 (formuła ograniczeń wolności i praw jednostki) oraz art. 64 (prawo własności i innych praw majątkowych)[447]. Swoboda umów, choć nie wyrażona wprost, jawi się jako pochodna konstytucyjnej gwarancji autonomii jednostki w sferze majątkowej, stanowiąc instytucjonalne ucieleśnienie wolności jednostki w obszarze relacji zobowiązaniowych[448].

W świetle powyższego, system prawa cywilnego – ze szczególnym uwzględnieniem prawa zobowiązań – powinien być interpretowany jako oparty na założeniu dobrowolności oraz równości stron w procesie kształtowania stosunków kontraktowych. Art. 353[1] k.c., będący ustawowym wyrazem tej zasady, nie tworzy jej na nowo, lecz nadaje jej rangę normatywną i systemową, wzmacniając jej obecność w porządku prawnym jako normy fundamentalnej[449]. Zgodnie z treścią tego przepisu, strony mogą

[445] Wiśniewski T., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 38 i n.
[446] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 945
[447] Machnikowski P. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 525-531
[448] Osajda K. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 33
[449] Ibidem, s. 551-557

kształtować stosunek zobowiązaniowy wedle własnego uznania, pod warunkiem, że nie narusza on ustawy, zasad współżycia społecznego ani natury stosunku prawnego.

Zobowiązanie, rozumiane jako instytucja cywilnoprawna, nie ogranicza się do funkcji służebnej wobec partykularnych interesów stron. Odgrywa również istotną rolę ustrojową, umożliwiając funkcjonowanie mechanizmów rynkowych, takich jak obrót dobrami i usługami, alokacja ryzyka, organizacja finansowania czy wspieranie współpracy w ramach obrotu profesjonalnego.

Swoboda kontraktowania warunkuje tym samym urzeczywistnianie wartości konstytucyjnych takich jak: wolności, własności, inicjatywy gospodarczej, a także prawa do bezpieczeństwa ekonomicznego[450]. W tym sensie, relacja między zasadą swobody umów a konstytucyjnymi zasadami ustrojowymi nie ma charakteru konkurencyjnego, lecz komplementarny.

Warto przy tym przywołać stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, który w utrwalonej linii orzeczniczej przyjmuje, że swoboda kontraktowania jest jednym z aspektów wolności działalności gospodarczej oraz prawa własności[451]. Jednocześnie Trybunał podkreśla, iż każda ingerencja ustawodawcy w sferę kontraktową musi spełniać konstytucyjny test proporcjonalności – być niezbędna, adekwatna i służyć ochronie interesu publicznego, pozostając przy tym w zgodzie z zasadą demokratycznego państwa prawnego.

Podobną wykładnię prezentuje Sąd Najwyższy, akcentując, że art. 353^1 k.c. stanowi podstawę dla całości stosunków zobowiązaniowych, przy czym jego stosowanie wymaga zachowania równowagi pomiędzy autonomią woli a wymogami porządku normatywnego[452]. W literaturze podkreśla się również, że art. 353^1 k.c. pełni funkcję porządkującą i systematyzującą – stanowi punkt odniesienia w procesie wykładni oświadczeń woli i kształtowania treści zobowiązania[453].

Należy jednak zdecydowanie odrzucić koncepcję absolutyzacji swobody umów. Jak trafnie zauważa się w doktrynie, zasada ta znajduje swoje granice nie tylko w przepisach imperatywnych, lecz także w konstytucyjnych wartościach oraz aksjologii

[450] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 33

[451] Wyrok TK z dnia 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003/4/33

[452] Wyrok SN z dnia 14 kwietnia 2021 r., I NSNc 5/21, LEX nr 3162716

[453] Radwański Z., [w:] Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 127-130

systemowej[454]. Ograniczenia wprowadzane na rzecz ochrony słabszej strony stosunku prawnego – jak konsument, najemca czy pracownik – nie stanowią zaprzeczenia zasady, lecz jej dopełnienie, umożliwiające równoważenie interesów stron i realizację zasady sprawiedliwości kontraktowej[455].

Na tym tle nie sposób pominąć znaczenia klauzul generalnych, w szczególności zasad współżycia społecznego i natury stosunku prawnego. Instrumenty te służą nie tylko ochronie interesów jednostki, lecz również zapewnieniu spójności systemowej prawa cywilnego i jego zgodności z wartościami konstytucyjnymi[456].

Reasumując, zasada swobody umów, choć niezakotwiczona literalnie w Konstytucji, stanowi jeden z naczelnych kanonów prawa cywilnego. Jest obecna zarówno na poziomie aksjologii ustrojowej, jak i wykładni systemowej, wyznaczając jednocześnie ramy dla stanowienia prawa i jego stosowania w obrocie cywilnoprawnym.

3.1.3 Konstytucyjne podstawy zasady swobody umów

Pomimo że zasada swobody umów nie została wyrażona expressis verbis w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jej treść oraz normatywna funkcja są rekonstruowane na gruncie wykładni systemowej i aksjologicznej przepisów ustawy zasadniczej. Jak już wspomniano, współczesna doktryna zgodnie przyjmuje, że podstawy konstytucyjne tej zasady znajdują się przede wszystkim w art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, statuujących generalną zasadę wolności jednostki oraz zakaz przymuszania kogokolwiek do określonego zachowania, które nie wynika wprost z obowiązującego prawa[457].

Wolność zawierania umów, rozumiana jako wolność nawiązania stosunku zobowiązaniowego wedle własnej woli, bez przymusu państwowego czy prywatnego, stanowi konkretną postać ogólnej wolności osobistej jednostki w sferze prawa cywilnego. Wypada przy tym odróżnić tę wolność od swobody kształtowania treści umowy, która odnosi się do możliwości określenia jej parametrów materialnoprawnych w granicach wyznaczonych przez normy prawne. Obie te postaci autonomii kontraktowej mają zakorzenienie konstytucyjne, choć ich zakres oraz dopuszczalne ograniczenia mogą się

[454] Fuchs B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 49

[455] Wyrok SA w Szczecinie z 6 września 2018 r., III AUa 376/15, LEX nr 2716997

[456] Radwański Z., [w:] Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 131-134

[457] Machnikowski P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 525-531

różnić, zależnie od rodzaju stosunku prawnego i sytuacji uczestniczących w nim podmiotów.

Art. 31 ust. 3 Konstytucji wprowadza generalną formułę ograniczeń wolności i praw jednostki, wskazując na wymóg ich legalności, konieczności, proporcjonalności oraz związku z ochroną konstytucyjnie uzasadnionych dóbr, takich jak bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, środowisko, zdrowie, moralność publiczna czy wolności i prawa innych osób[458]. Oznacza to, że ustawowe ograniczenia zarówno wolności zawierania umów, jak i swobody ich kształtowania – np. w relacjach konsumenckich, pracowniczych czy najmu lokali – muszą odpowiadać standardowi konstytucyjnej proporcjonalności[459]. Jednocześnie, jak wskazuje doktryna konstytucyjna, każda ingerencja w sferę wolności prywatnej winna być interpretowana ściśle i podlegać ocenie przez pryzmat zasady równowagi między interesem publicznym a wolnością jednostki[460].

Zasadnicze znaczenie dla normatywnego osadzenia swobody umów ma również art. 22 Konstytucji RP, ustanawiający wolność działalności gospodarczej. Przepis ten obejmuje nie tylko swobodę podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, lecz także autonomię decyzyjną w zakresie formy organizacyjnej oraz treści stosunków kontraktowych. W tym ujęciu, art. 22 Konstytucji znajduje bezpośredni odpowiednik w art. 353^1 k.c., który – jako norma prawa prywatnego – precyzuje zakres dopuszczalnego działania stron w obrębie prawa zobowiązań[461]. Autonomia stron w kształtowaniu stosunku obligacyjnego podlega jednak ograniczeniu, jeśli treść lub cel umowy sprzeciwiają się ustawie, zasadom współżycia społecznego lub właściwości (naturze) stosunku prawnego[462].

Sąd Najwyższy wielokrotnie akcentował związek między wolnością działalności gospodarczej a swobodą kontraktowania. W swoim orzecznictwie wskazuje, że wolność ta obejmuje nie tylko możliwość samodzielnego decydowania o nawiązaniu stosunku

[458] Por. Konstytucja RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946, art. 31 ust. 3;

[459] Por. art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946; Tuleja P., [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. II, red. Czarny M., Florczak-Wątor M., Naleziński B., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 118-126

[460] Ibidem, s. 118-126

[461] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 353^1; Garlicki L., Zubik M., [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I, wyd. II, red. Derlatka M., Działocha K., Sarnecki P. i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2016, art. 22

[462] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 35-36

prawnego, ale również o jego treści, z zastrzeżeniem, że wszelkie ograniczenia muszą spełniać przesłanki określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji[463]. Podobne podejście znajduje wyraz w orzecznictwie sądów powszechnych, które konsekwentnie uznają autonomię woli stron za podstawę relacji zobowiązaniowych, o ile nie dochodzi do naruszenia norm bezwzględnie obowiązujących czy klauzul generalnych[464].

Nie sposób pominąć art. 20 Konstytucji, w którym wyrażona została zasada społecznej gospodarki rynkowej jako fundament ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej. Koncepcja ta, inspirowana niemiecką tradycją ordoliberalizmu, opiera się na prymacie mechanizmów rynkowych oraz ochronie własności prywatnej i wolności działalności gospodarczej. Jak trafnie wskazuje P. Machnikowski, uznanie autonomii kontraktowej stanowi konsekwencję tego ustroju – swoboda umów nie ma zatem charakteru fakultatywnego przywileju, lecz jest koniecznym elementem systemu prawa prywatnego, który ma wspierać samoregulację obrotu rynkowego[465].

Konstytucyjne ograniczenia swobody umów znajdują swoją wyraźną podstawę również w art. 76 Konstytucji, który nakłada na władze publiczne obowiązek ochrony konsumentów, najemców i pracowników. Przepis ten uzasadnia liczne ograniczenia autonomii kontraktowej w sytuacjach asymetrii informacyjnej lub ekonomicznej, stanowiąc jednocześnie aksjologiczną przeciwwagę dla zasady swobody umów. Pojęcie równości stron zostaje w tym kontekście zrelatywizowane – formalna swoboda nie może prowadzić do materialnej nierówności[466].

Dopełnieniem konstytucyjnego ujęcia omawianej zasady pozostaje orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w szczególności w sprawach dotyczących ochrony konsumentów. TSUE konsekwentnie uznaje, że skuteczność prawa Unii wymaga, aby postanowienia umowne zawierane z konsumentami były przejrzyste, sprawiedliwe i niewiążące, jeśli są abuzywne. Sądy krajowe mają obowiązek badania abuzywności z urzędu, niezależnie od postawy stron. Zasada *effet utile* w tym kontekście

[463] Wyrok SN z 29 stycznia 2025 r., II NSNc 474/23, LEX nr 3829549

[464] Wyrok SA w Rzeszowie z 20 grudnia 2012 r., I ACa 413/12, LEX nr 1283061; Wyrok SA w Szczecinie z 16.04.2015 r., III AUa 627/14, LEX nr 1785881

[465] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 526-531

[466] Konstytucja RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946, art. 76

poszerza konstytucyjny standard ochrony kontraktowej i zmusza ustawodawcę oraz sądy do uwzględniania unijnej aksjologii w ramach wykładni krajowych przepisów[467].

W świetle powyższych rozważań należy stwierdzić, że zasada swobody umów posiada zakorzenienie w konstytucyjnym porządku prawnym – zarówno w wymiarze formalnym, jak i aksjologicznym. Jej treść wywodzona jest z zespołu norm konstytucyjnych regulujących wolność jednostki, własność prywatną, działalność gospodarczą oraz równowagę między stronami stosunku prawnego. Zasada ta pełni funkcję integrującą – łączy prawo prywatne z konstytucyjnym modelem państwa prawa, nadając autonomii woli charakter zarówno instrumentu wolności, jak i mechanizmu systemowego porządku.

3.1.4 Swoboda umów w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego

Zasada swobody umów była wielokrotnie przedmiotem analizy orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego, który, pomimo że nie została ona wyrażona expressis verbis w tekście Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – konsekwentnie traktuje ją jako zasadę konstytucyjną. Brak jej literalnego ujęcia nie przekreśla jej normatywnej doniosłości. Przeciwnie, jak wskazuje P. Tuleja, zasada ta funkcjonuje jako norma konstytucyjna o charakterze nienazwanym, wyprowadzana z ogólnych postanowień ustawy zasadniczej, dotyczących wolności osobistej, autonomii majątkowej oraz godności człowieka[468]. Trybunał uznaje swobodę kontraktowania za fundamentalne prawo jednostki w demokratycznym państwie prawa, osadzone aksjologicznie w systemie wartości konstytucyjnych[469].

W szeregu orzeczeń Trybunał Konstytucyjny podkreślał, że swoboda zawierania umów stanowi bezpośrednie rozwinięcie norm konstytucyjnych, w szczególności art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, zgodnie z którymi wolność jednostki podlega ochronie prawnej, a nikt nie może być przymuszany do działania, którego prawo nie nakazuje[470]. W wyroku z dnia 26 czerwca 2019 r. (sygn. K 16/17) Trybunał jednoznacznie wskazał, że możliwość zawierania umów oraz swoboda ich kształtowania - o ile mieszczą się w granicach prawa

[467] Np. Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164; Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250

[468] Tuleja P., [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. II, red. Czarny M., Florczak-Wątor M., Naleziński B., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 30

[469] Postanowienie TK z 14 lipca 2004 r., SK 16/02, OTK-A 2004, nr 7, poz. 77

[470] Postanowienie TK z 19 czerwca 2013 r., Ts 11/13, OTK-B 2013, nr 4, poz. 438

- stanowią istotny element konstytucyjnie chronionej sfery wolności[471]. Tego rodzaju autonomia kontraktowa może podlegać ograniczeniom wyłącznie w sposób proporcjonalny, zgodny z zasadą państwa prawa i uzasadniony w świetle konieczności ochrony innych wartości konstytucyjnych.

Problem granic dopuszczalnej ingerencji ustawodawcy w sferę autonomii prywatnej szczególnie wyraźnie ujawnił się w wyroku z dnia 24 kwietnia 2015 r. (sygn. Ts 355/14), w którym Trybunał wskazał, że ustawodawca może ograniczać swobodę umów jedynie wówczas, gdy służy to realizacji uzasadnionego interesu publicznego, a środki ograniczające pozostają zgodne z zasadą proporcjonalności[472]. W uzasadnieniu tego orzeczenia zaakcentowano także znaczenie zasady ekwiwalentności świadczeń jako elementu konstytucyjnej równowagi stron stosunku zobowiązaniowego.

Trybunał odwoływał się również do art. 20 Konstytucji RP, w którym wyrażona została koncepcja społecznej gospodarki rynkowej jako podstawy ustroju gospodarczego państwa. W wyroku z 29 kwietnia 2003 r. (sygn. SK 24/02) wskazano, że mechanizmy gospodarki rynkowej obejmujące m.in. dobrowolność kontraktowania, zakładają istnienie konstytucyjnie chronionej przestrzeni autonomii prywatnej, w której podmioty mogą samodzielnie kształtować treść stosunków obligacyjnych, w tym również warunki wymiany dóbr i usług, w szczególności ceny[473].

Uzupełnieniem powyższego są odniesienia Trybunału do art. 64 Konstytucji (ochrona własności i praw majątkowych) oraz art. 65 ust. 1 (wolność wyboru i wykonywania zawodu). Oba te przepisy wzmacniają normatywną podstawę autonomii jednostki, wskazując, że prawo do zawierania umów służy nie tylko realizacji interesów majątkowych, lecz również wartości niemajątkowych – takich jak wolność prowadzenia działalności zawodowej, wybór stylu życia czy osobista samorealizacja[474].

W wybranych wypowiedziach Trybunał akcentował również osobisty, niemajątkowy wymiar swobody umów. W kontekście art. 47 Konstytucji, gwarantującego prawo do życia prywatnego i rodzinnego, wskazano, że zawieranie umów w sferach niekomercyjnych, takich jak adopcja, opieka, edukacja czy usługi zdrowotne, może

[471] Wyrok TK z 26 czerwca 2019 r., K 16/17, OTK-A 2019, nr 49
[472] Postanowienie TK z 24 kwietnia 2015 r., Ts 355/14, OTK-B 2015, nr 5, poz. 503
[473] Wyrok TK z 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33
[474] Banaszek B. [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. 2, red. Banaszek B., C.H. Beck, Warszawa 2021, art. 64 i 65

stanowić formę realizacji osobistej autonomii jednostki[475]. W ten sposób swoboda umów przekracza czysto gospodarczy kontekst i nabiera znaczenia jako instrument konstytucyjnej wolności jednostki w relacjach interpersonalnych.

Wreszcie, zasada swobody umów, choć niezakotwiczona wprost w Konstytucji, pozostaje dla Trybunału Konstytucyjnego zasadą konstytucyjną o charakterze strukturalnym, wpisaną w model demokratycznego państwa prawnego. Zasada ta stanowi element integrujący system prawa prywatnego z aksjologią konstytucyjną, a jej realizacja wymaga nie tylko poszanowania wolności jednostki, lecz także zapewnienia równowagi między interesem prywatnym a dobrem wspólnym[476].

3.2 Ograniczenia zasady swobody umów

Zasada swobody umów, ujęta w art. 353¹ k.c., nie ma charakteru nieograniczonego ani absolutnego. Jej obowiązywanie podlega bowiem określonym ograniczeniom, których źródłem jest nie tylko sam przepis art. 353¹ k.c., ale także ogólne ramy systemu prawa prywatnego. Ustawodawca wyraźnie wskazuje na trzy podstawowe granice kształtowania treści i celu umowy: ustawę, właściwość (naturę) stosunku prawnego oraz zasady współżycia społecznego. Granice te wyznaczają dopuszczalny zakres autonomii kontraktowej stron i określają tzw. pozytywne granice swobody umów[477].

Dla pełności wywodu warto jednak odróżnić ograniczenia pozytywne, wyraźnie wskazane w art. 353¹ k.c. i pełniące funkcję granic wyznaczających dopuszczalne ramy kontraktowania (ustawa, natura stosunku, zasady współżycia społecznego), od tzw. ograniczeń negatywnych, polegających na zakazie określonych działań w ramach danego stosunku prawnego, np. zakazie obejścia prawa, pozorności czynności czy nadużycia prawa podmiotowego[478].

3.2.1 Ograniczenie ustawowe

Najbardziej oczywistą i jednocześnie najczęściej przywoływaną granicą swobody umów jest konieczność zgodności czynności prawnej z obowiązującym porządkiem

---

[475] Florczak-Wątor M. [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. II, red. Tuleja P., Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 178-181

[476] Por. Wyrok TK z 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33; wyrok TK z 27 listopada 2006 r., K 47/04, OTK-A 2006, nr 10, poz. 153; wyrok TK z 22 maja 2013 r., P 46/11, OTK-A 2013, nr 4, poz. 42.

[477] Machnikowski P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 546-557.

[478] Ibidem, s. 546-557

prawnym. Umowa nie może zawierać postanowień sprzecznych z normami bezwzględnie obowiązującymi (ius cogens), pod rygorem nieważności jej treści lub celu – stosownie do art. 58 § 1 k.c.[479]. W odróżnieniu od przepisów względnie obowiązujących (ius dispositivum), których stosowanie może być modyfikowane wolą stron, przepisy bezwzględnie obowiązujące stanowią bezpośrednią granicę autonomii woli stron, której naruszenie skutkuje sankcją nieważności czynności prawnej.

W tym kontekście należy odróżnić sytuację „sprzeczności z ustawą" w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. od braku podstawy ustawowej dla dokonania określonej czynności, co prowadzi do uznania jej za czynność nieistniejącą (negotium non existens) – pozbawioną elementu konstytutywnego w postaci normatywnego wzorca[480].

Do tej kategorii zaliczyć należy zarówno przepisy Kodeksu cywilnego (w tym m.in. art. 58, 353^1, 83 k.c.), jak i regulacje ustaw szczególnych, takich jak ustawa o prawach konsumenta, ustawa o kredycie konsumenckim, Prawo bankowe, Kodeks pracy czy ustawy z zakresu prawa publicznego- podatkowego, administracyjnego, antymonopolowego[481].

Ustawodawca nie tylko wyznacza negatywne granice swobody umów, lecz także aktywnie uczestniczy w kształtowaniu relacji kontraktowych, zwłaszcza w obszarze prawa konsumenckiego, gdzie ingerencja regulacyjna przybiera formę instrumentów ochronnych[482].

Orzecznictwo Sądu Najwyższego konsekwentnie podkreśla, że jakakolwiek próba obejścia ustawowego zakazu, przykładowo przez zastosowanie niejednoznacznych postanowień umownych lub konstrukcji pozornych, skutkuje nieważnością czynności prawnej, niezależnie od zgodnego zamiaru stron[483].

Jak słusznie zauważa S Kalus, z punktu widzenia systemowego warto wskazać, że art. 5 k.c., choć istotny dla konstrukcji nadużycia prawa, nie stanowi samodzielnej

[479] Radwański Z. Olejniczak K., Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 130-131.

[480] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 49-50.

[481] Machnikowski P. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 583-587.

[482] Wiśniewski T., [w:] , Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021s. 43-44

[483] Por. Postanowienie SN z 18 czerwca 2020 r., III UK 330/19, LEX nr 3154208; postanowienie SN z 3 czerwca 2020 r., III UK 351/19, LEX nr 3207953; wyrok SN z 12 kwietnia 2012 r., II PK 212/11, OSNP 2013, nr 5-6, poz. 56.

granicy swobody umów, lecz służy korekcie skutków wykonywania uprawnień kontraktowych z naruszeniem zasad współżycia społecznego[484].

3.2.2 Natura stosunku prawnego

Drugą granicą jest właściwość (czyli natura) stosunku prawnego. Pojęcie to odwołuje się do strukturalnej logiki danego typu zobowiązania – jego funkcji, celu, istoty prawnej. Swoboda kształtowania treści umowy nie może prowadzić do przekształcenia stosunku prawnego w sposób godzący w jego istotę.

Na przykład w przypadku umowy darowizny, której *essentialia negotii* stanowi nieodpłatność, niedopuszczalne jest wprowadzenie obowiązku świadczenia wzajemnego, gdyż byłoby to sprzeczne z jej naturą.

R. Trzaskowski określa naturę stosunku prawnego jako wewnętrzny hamulec konstrukcyjny, który ogranicza możliwość dowolnej rekombinacji elementów kontraktu. To ograniczenie chroni przed wypaczeniem funkcji danego stosunku obligacyjnego[485].

Znaczenie tej zasady wzrasta szczególnie w odniesieniu do tzw. umów mieszanych (np. leasing, franchising), w których kumulacja elementów pochodzących z różnych typów umów może prowadzić do wewnętrznej niespójności aktu prawnego i trudności w jego kwalifikacji normatywnej. Na tym tle warto dodatkowo wskazać na systemowe rozróżnienie między umowami nazwanymi a nienazwanymi, co – zgodnie z art. 353^1 k.c. in fine – pozostaje dopuszczalne, o ile nie narusza granic natury stosunku prawnego i pozostałych ograniczeń ustawowych.

3.2.3 Zasady współżycia społecznego

Trzecim ograniczeniem, o charakterze aksjologicznym, jest obowiązek respektowania zasad współżycia społecznego. Są one przykładem klauzuli generalnej otwartej, etycznej normy interpretacyjnej, mającej na celu eliminację z obrotu czynności prawnych sprzecznych z podstawowymi standardami moralnymi i sprawiedliwości kontraktowej.

Sąd Najwyższy w szeregu orzeczeń akcentował, że zarówno treść, jak i cel umowy muszą pozostawać w zgodzie z ogólnie akceptowanymi normami etycznymi.

---

[484] Kalus S., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Zobowiązania. art. 1-125*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 32 i n.; por. Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449^{10}, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2013, komentarz do art. 5; Zbiegień-Turzyńska A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 323

[485] Trzaskowski R., Właściwość (natura) zobowiązaniowego stosunku prawnego jako ograniczenie zasady swobody kształtowania treści umów, „Kwartalnik Prawa Publicznego" 2000, nr 2, Warszawa 2000 s. 144 i n.

Przykładowo, w wyroku z 7 stycznia 2004 r., I CK 72/03 (Lex nr 137577), uznał za nieważną umowę mającą na celu uzyskanie korzyści majątkowej kosztem osoby znajdującej się w sytuacji przymusowej[486].

Zasady współżycia społecznego odgrywają szczególną rolę w relacjach nierównorzędnych, pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, pracodawcą a pracownikiem czy też stronami, z których jedna znajduje się w sytuacji wyraźnej słabości kontraktowej. W tych przypadkach klauzula ta pełni funkcję ochronną, zapobiegając nadużyciom pozycji silniejszej strony.

Na tle doktryny pojawia się jednak spór co do charakteru tej klauzuli: czy pełni ona wyłącznie funkcję eliminacyjną (nieważność czynności sprzecznych z zasadami współżycia), czy również może być traktowana jako podstawa konstrukcyjna do modyfikowania treści umowy. Wątpliwości te porusza m.in. K. Osajda, wskazując na możliwość pozytywnej korekty treści umowy przez sąd[487].

Warto także zaznaczyć, że zasady współżycia społecznego mogą stanowić podwójną podstawę nieważności, zarówno bezpośrednio z art. 58 § 2 k.c., jak i pośrednio przez zastosowanie art. 353^1 k.c., który ogranicza swobodę kontraktowania również względem klauzul generalnych.

Na gruncie praktyki orzeczniczej znaczenie ma także rozróżnienie oceny *ex ante* i *ex post* w kontekście zasad współżycia społecznego, co jest szczególnie istotne przy analizie abuzywności postanowień umownych w świetle art. 385^1 k.c., zwłaszcza w świetle orzeczeń TSUE, takich jak wyroki w sprawach C-243/08 Pannon GSM i C 488/11 Asbeek Brusse, wskazujące na obowiązek sądu do aktywnej ochrony słabszej strony stosunku prawnego[488].

3.2.4 Ograniczenia konstytucyjne

Zasada swobody umów, mająca rangę jednego z filarów prawa cywilnego, znajduje swoje normatywne i aksjologiczne umocowanie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Fundamentem tego zakorzenienia jest przede wszystkim art. 20 Konstytucji, który ustanawia społeczną gospodarkę rynkową jako podstawowy model ustroju gospodarczego państwa, eksponując przy tym fundamentalne wartości konstytucyjne,

[486] Wyrok SN z 29 stycznia 2025 r., II NSNc 474/23, LEX nr 3829549.

[487] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013 s. 42-43

[488] Por. Wyroki TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.; wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, ECLI:EU:C:2013:341.

takie jak wolność działalności gospodarczej, ochrona własności, solidarność, dialog oraz współdziałanie partnerów społecznych[489].

W doktrynie powszechnie przyjmuje się, że autonomia woli stron stanowi istotny aspekt wolności jednostki chronionej na gruncie art. 31 ust. 1 Konstytucji, będąc jednocześnie elementem struktury demokratycznego państwa prawnego[490]. Wymaga jednak doprecyzowania, że swoboda umów nie jest bezpośrednio wyrażona w ustawie zasadniczej, lecz wynika pośrednio z ogólnej gwarancji wolności jednostki zawartej w art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji[491].

Podobnie jak inne wolności konstytucyjne, również swoboda kontraktowania nie ma charakteru absolutnego. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji, ograniczenie wolności, w tym także autonomii kontraktowej, jest dopuszczalne wyłącznie wówczas, gdy jest konieczne w demokratycznym państwie prawnym dla ochrony określonych dóbr konstytucyjnych, takich jak bezpieczeństwo, porządek publiczny, środowisko naturalne, zdrowie, moralność publiczna oraz prawa i wolności innych osób. Przepis ten pełni funkcję klauzuli limitacyjnej o charakterze generalnym, stanowiącej mechanizm równoważący interes jednostki i dobro wspólne[492]. Jak trafnie zauważają L. Bosek i M. Szydło, ograniczenia oparte na art. 31 ust. 3 nie są wyjątkiem od zasady swobody umów, lecz jej immanentnym elementem, stanowiącym wyraz konieczności zachowania spójności konstytucyjnego ładu wartości[493].

Wprowadzając ograniczenia swobody umów, ustawodawca zobowiązany jest do respektowania zasady proporcjonalności, która zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego obejmuje trzy zasadnicze elementy:

1) istnienie podstawy ustawowej dla ingerencji;
2) niezbędność zastosowanego środka;
3) proporcjonalność sensu stricto, rozumianą jako adekwatność oraz jak najmniejsza dolegliwość środka w stosunku do zamierzonego celu[494].

---

[489] Wiśniewski T., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 38-39.

[490] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10], red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 943

[491] Ibidem, s. 943

[492] L. Bosek, M. Szydło [w:] Konstytucja RP. Tom 1. Komentarz do art. 1-86, red. Safjan M., Bosek L., C.H. Beck, Warszawa 2016, komentarz do art. 31, nb. 92-107.

[493] Ibidem, art. 31, nb. 42-44

[494] Michalska M., Zasada proporcjonalności w orzecznictwie TK i ETPC – analiza prawno-porównawcza [w:] Krytyka Prawa 2022, tom 14, nr. 2/2022, s. 82-94

Zasada ta znajduje bezpośrednie przełożenie na kształt i zakres funkcjonowania swobody umów w systemie prawa cywilnego. W praktyce legislacyjnej ograniczenia przyjmują najczęściej jedną z trzech form:

1) **Ograniczenia wynikające z ochrony interesu publicznego, czego przejawem są przepisy dotyczące reglamentacji obrotu niektórymi kategoriami dóbr.**

Dobitnym przykładem są regulacje zawarte w ustawie z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, które przewidują liczne warunki dla nabywania nieruchomości rolnych – takie jak status nabywcy, długość prowadzenia gospodarstwa czy minimalna powierzchnia działki. Mają one na celu ochronę ładu przestrzennego oraz struktury agrarnej, rozumianych jako elementy interesu publicznego[495].

2) **Ograniczenia o charakterze ochronnym, zapobiegające nadużyciom swobody kontraktowej.**

Szczególnie widoczne są one w obszarze prawa konsumenckiego. Ustawa o kredycie konsumenckim zakazuje stosowania niedozwolonych postanowień umownych oraz nakłada na kredytodawców szczegółowe obowiązki informacyjne wobec konsumentów. Regulacje te zmierzają do ograniczenia asymetrii informacyjnej oraz wzmocnienia pozycji kontraktowej słabszej strony[496]. W tym kontekście zasadnicze znaczenie ma również art. 76 Konstytucji, który zobowiązuje władze publiczne do zapewnienia ochrony konsumentów, użytkowników oraz najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności lub wprowadzającymi w błąd[497]. Jak wskazuje M. Florczak-Wątor, choć przepis ten ma w dużej mierze charakter programowy, może jednocześnie stanowić uzasadnienie dla materialnoprawnych ograniczeń swobody umów w relacjach konsumenckich[498].

[495] Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, Dz. U. z 2024 r. poz. 423, z 2025 r. poz. 620

[496] Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146.

[497] Konstytucja RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946, art. 76

[498] Florczak-Wątor M., [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. II, red. Czarny M., Florczak-Wątor M., Naleziński B., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2023, Komentarz do art. 76 s. 272-274

3) Ograniczenia mające na celu ochronę stron słabszych ekonomicznie lub społecznie, takich jak pracownicy, konsumenci czy najemcy.

Typowym przykładem są unormowania Kodeksu pracy, ograniczające swobodę stron w zakresie kształtowania treści oraz formy rozwiązania stosunku pracy. Analogiczne funkcje pełnią przepisy ograniczające stosowanie kar umownych w umowach najmu lokali mieszkalnych[499]. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie podkreślał, że wolność umów – jako element wolności jednostki – korzysta z konstytucyjnej ochrony, niemniej może podlegać ograniczeniom, o ile przemawia za nimi inna wartość konstytucyjna[500]. W wyroku z 13 września 2005 r., (K 38/04) Trybunał zaakcentował, iż wszelkie ograniczenia swobody kontraktowania muszą być racjonalne, adekwatne i konieczne dla osiągnięcia prawnie chronionego celu. Warto przywołać pełną sygnaturę i tezę orzeczenia: Wyrok TK z 13 września 2005 r., K 38/04, OTK-A 2005, nr 10, poz. 110, dotyczący ograniczeń prawa własności ze względu na interes publiczny. W innym orzeczeniu (wyrok z 30 listopada 2004 r., SK 31/04) Trybunał zaznaczył, że nie każda ingerencja w prawa jednostki może zostać uznana za konieczną[501].

Na gruncie prawa Unii Europejskiej, zagadnienie ograniczenia swobody umów również interpretowane jest w świetle zasady proporcjonalności. Przykładowo, w sprawie Aziz (C-415/11), Trybunał Sprawiedliwości UE wyraźnie stwierdził, że skuteczna ochrona konsumenta przed postanowieniami abuzywnymi wymaga, by sankcje przewidziane prawem krajowym były nie tylko adekwatne, lecz także realnie skuteczne i odstraszające. Oznacza to, że nadmierne ograniczenia swobody umów nie mogą prowadzić do pozbawienia konsumenta realnej ochrony[502].

Warto zauważyć, że ograniczenia swobody kontraktowej nie wynikają wyłącznie z potrzeby ochrony interesu publicznego, lecz także z konieczności godzenia jej z innymi wartościami konstytucyjnymi, takimi jak prawo do ochrony zdrowia (art. 68), prawa pracownicze (art. 24) czy ochrona konsumenta (art. 76). Koegzystencja tych wartości może skutkować uzasadnionym ograniczeniem autonomii kontraktowej. Słusznie

[499] Machnikowski P. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 583-589.
[500] Wyrok TK z 23 września 2014 r., SK 7/13, OTK-A 2014, nr 8, poz. 93.
[501] Wyrok TK z 13 września 2005 r., K 38/04, OTK-A 2005, nr 8, poz. 92; wyrok TK z 30 listopada 2004 r., SK 31/04, OTK-A 2004, nr 10, poz. 110.
[502] Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164

zauważa R. Trzaskowski, że swoboda umów nie ma charakteru wartości bezwzględnej, a jej granice wyznaczają pozostałe normy konstytucyjne oraz interes publiczny[503].

W konsekwencji ograniczenia konstytucyjne należy postrzegać nie jako zaprzeczenie zasady swobody umów, lecz jako narzędzie jej harmonizacji z porządkiem konstytucyjnym. Pełnią one funkcję korekcyjną, równoważąc autonomię woli jednostki z koniecznością ochrony innych wartości o fundamentalnym znaczeniu w demokratycznym państwie prawa.

3.2.5 Ograniczenia wynikające z prawa Unii Europejskiej

Przystąpienie Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej wywarło istotny wpływ na zakres oraz funkcję zasady swobody umów w krajowym porządku prawnym, szczególnie w odniesieniu do stosunków konsumenckich. Integracja z porządkiem unijnym wymusiła reinterpretację klasycznych instytucji prawa prywatnego w świetle zasad wspólnego rynku, przesuwając akcent z tradycyjnego, liberalnego ujęcia autonomii woli stron w kierunku modelu opartego na wartościach solidarnościowych i ochronnych. W systemie prawa Unii swoboda umów nie jest bowiem wartością samoistną, przeciwnie, podlega ograniczeniom wynikającym z konieczności zapewnienia skuteczności ochrony praw podstawowych, przejrzystości obrotu oraz równowagi kontraktowej[504].

W duchu zasady skuteczności (*effet utile*) oraz lojalnej współpracy (art. 4 ust. 3 TUE), a także przy uwzględnieniu horyzontalnego oddziaływania praw podstawowych, porządek prawny UE postrzega autonomię kontraktową jako środek realizacji celów wspólnotowych, a nie jako wartość niepodlegającą ingerencji. Szczególną uwagę poświęca się ochronie konsumenta jako strony strukturalnie słabszej, której interes wymaga aktywnego wsparcia legislacyjnego. Konsument nie jest tu traktowany jako równorzędny partner w stosunku zobowiązaniowym, lecz jako podmiot wymagający ochrony przed ryzykiem nierównowagi i asymetrii informacyjnej.

Trzonem unijnego modelu ochrony kontraktowej pozostaje dyrektywa 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. dotycząca nieuczciwych warunków w umowach

[503] Trzaskowski R., Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligatoryjnych, Wolters Kluwer, Kraków 2005, s. 67 i n.

[504] Osajda K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s, 51; Bielecka-Dobroczek A. [w:] Europeizacja Prawa Prywatnego. Tom I, red. Pazdan M. Popiołek W., Rott-Pietrzyk E., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 67-81.

konsumenckich[505]. Jej art. 6 ust. 1 ustanawia zasadę, zgodnie z którą postanowienia umowne, które nie zostały indywidualnie uzgodnione i rażąco naruszają równowagę praw i obowiązków stron na niekorzyść konsumenta, są z mocy prawa niewiążące. Co więcej, dyrektywa nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia takiej skuteczności sankcji, która obejmuje również wymiar proceduralny. Przepis ten, mając charakter normy o bezpośredniej skuteczności wertykalnej, może być przywoływany w sporach z organami publicznymi lub podmiotami wykonującymi funkcje władcze – co dodatkowo wzmacnia jego znaczenie systemowe.

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej nadało tej regulacji wyrazistą treść praktyczną. W sprawie Pannon GSM[506] TSUE przesądził, że sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu abuzywnego charakteru postanowienia, a w razie jego stwierdzenia – do wyeliminowania go z umowy niezależnie od stanowiska konsumenta. Kolejny istotny krok w kierunku wzmocnienia tej ochrony stanowi wyrok w sprawie Aziz[507], w którym podkreślono niedopuszczalność krajowych rozwiązań proceduralnych, które mogłyby faktycznie uniemożliwiać skuteczne usunięcie nieuczciwych postanowień.

Trybunał konsekwentnie podtrzymuje tę linię orzeczniczą. W sprawie Banco Español de Crédito[508] wskazał, że sądy krajowe nie tylko są zobowiązane do eliminacji postanowień abuzywnych, lecz także nie mają kompetencji do ich modyfikowania w celu przywrócenia równowagi kontraktowej. Stanowisko to potwierdzono także w głośnej sprawie Dziubak[509], w której Trybunał wyraźnie zaznaczył, że sądy krajowe nie mogą redagować nieuczciwych klauzul, nawet jeśli motywem byłaby ochrona interesów konsumenta.

W doktrynie akcentuje się, że ingerencja prawa unijnego w autonomię woli stron nie zmierza do jej zanegowania, lecz do nadania jej nowego znaczenia w kontekście aksjologii europejskiego prawa prywatnego. Jak zauważa M. Szpunar, celem ingerencji nie jest demontaż swobody umów, lecz jej przekształcenie - tak, by współgrała z wartościami konstytutywnymi dla porządku unijnego, takimi jak równość,

[505] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993..
[506] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[507] Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164.
[508] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[509] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

transparentność, godność osoby ludzkiej czy sprawiedliwość[510]. Podobnie M. Łolik dostrzega w tych przekształceniach przejaw „aksjologicznej modernizacji" prawa zobowiązań, opartej na idei konstytucjonalizacji prawa prywatnego[511].

W tym świetle, ograniczenia nakładane przez prawo Unii Europejskiej, choć formalnie ograniczają autonomię stron, nie są jej zaprzeczeniem, lecz formą jej funkcjonalnego ukierunkowania. Instytucje takie jak obowiązki informacyjne, sankcje abuzywności, czy wymóg przejrzystości warunków umownych, jawią się jako środki służące ugruntowaniu odpowiedzialnego, zrównoważonego kontraktowania, zwłaszcza w relacjach asymetrycznych.

Swoboda umów, w świetle prawa unijnego, nie przestaje być wartością chronioną, zmienia się jednak jej postrzeganie: od samodzielnej zasady do instrumentu realizacji szerszego ładu normatywnego, opartego na solidarności, równowadze stron i realnej ochronie jednostki.

3.2.6 Ograniczenia wynikające z zasad prawa prywatnego

Choć zasada swobody umów znajduje swoje wyraźne normatywne oparcie w art. 353^1 k.c., a jej aksjologiczne uzasadnienie odnaleźć można w konstytucyjnych gwarancjach autonomii jednostki, nie funkcjonuje ona w próżni normatywnej. Obok ograniczeń o charakterze ustawowym, konstytucyjnym i unijnym, istotną rolę odgrywają ograniczenia immanentne – wywodzone z fundamentalnych zasad prawa cywilnego. Choć nie są one wyrażone expressis verbis jako przepisy derogujące zasadę autonomii woli, pełnią one funkcję stabilizującą, równoważącą i korygującą, zapobiegając nadużyciom swobody kontraktowej i zapewniając spójność aksjologiczną systemu prawa prywatnego.

1) Zasada ekwiwalentności świadczeń

Zasada ta nie ma charakteru bezwzględnie wiążącego i nie eliminuje dopuszczalności zawierania umów o nierównomiernej wartości świadczeń. Jej funkcja ujawnia się przede wszystkim w kontekście oceny sprawiedliwości kontraktowej, zwłaszcza w przypadkach rażącego zachwiania proporcji pomiędzy świadczeniami stron. W takich sytuacjach sąd może interweniować na podstawie art. 388 k.c. (wyzysk) bądź art. 58 § 2–3 k.c., jeżeli

[510] Szpunar M., Zasada swobody umów w prawie wspólnotowym [w:] Zasady ogólne prawa wspólnotowego, red. Mik C., Toruń 2007, s. 299 i n.

[511] Łolik M., Kilka uwag o zasadzie swobody umów w świetle zasad ogólnych prawa unijnego, EPS 2022, nr 3, s. 15-22.

taka dysproporcja narusza zasady współżycia społecznego[512]. Jak trafnie wskazuje Z. Radwański, nie chodzi tu o ścisłą równowartość świadczeń, lecz o przeciwdziałanie sytuacjom, w których jedna ze stron wykorzystuje przewagę negocjacyjną lub trudne położenie drugiej strony w sposób rażąco sprzeczny z elementarnymi zasadami sprawiedliwości kontraktowej[513].

Jednocześnie w doktrynie sygnalizuje się trudności praktyczne związane z zastosowaniem art. 388 k.c., są to niejednoznaczność kryteriów oceny oraz wysoki próg dowodowy mogą ograniczać skuteczność tej regulacji. Podnosi się, że ochrona przed wyzyskiem działa nierzadko ex post i nie przeciwdziała zjawisku systemowego wykorzystywania przewagi kontraktowej[514]. W najnowszym orzecznictwie Sąd Najwyższy wyraźnie zaznaczył jednak, że przepis ten może służyć także ochronie stron dotkniętych rażącą asymetrią negocjacyjną[515]. Zasada ekwiwalentności odgrywa zatem rolę prewencyjno-korekcyjną, ograniczając nadużycia polegające na instrumentalnym wykorzystaniu konstrukcji umowy.

2) Zasada dobrej wiary i lojalności kontraktowej

Lojalność stron w wykonywaniu zobowiązania została jednoznacznie wyrażona w art. 354 § 1 k.c., który nakazuje spełnienie świadczenia nie tylko zgodnie z jego treścią, lecz również w sposób odpowiadający jego społeczno-gospodarczemu przeznaczeniu, zasadom współżycia społecznego oraz zwyczajom[516]. Zasada lojalności wywiera wpływ także na etap poprzedzający zawarcie umowy – znajduje odzwierciedlenie w obowiązkach przedkontraktowych, takich jak rzetelne informowanie, zakaz wprowadzania w błąd czy obowiązek uprzedzania o istotnych ryzykach. Po zawarciu umowy przejawia się w obowiązku współdziałania, unikania działań zaskakujących czy sprzecznych z zasadą zaufania kontraktowego.

---

[512] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; Safjan M. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 951-952.

[513] Radwański Z. Olejniczak K., Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, C.H. Beck, Warszawa 2008, s 136-137.

[514] Machnikowski P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 639-641.

[515] Wyrok SN z 26 maja 2021 r., V CSKP 28/21, LEX nr 3220299.

[516] Fuchs B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 55

W stosunkach konsumenckich lojalność stron osiąga rangę szczególnego standardu ochronnego, czego wyrazem jest art. 385^3 § 1 k.c., przewidujący sankcję bezskuteczności postanowień naruszających dobre obyczaje i godzących w interesy konsumenta. Istotne znaczenie zachowuje również art. 5 k.c., zakazujący nadużywania prawa podmiotowego w sposób sprzeczny z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem i zasadami współżycia społecznego[517].

Znaczenie zasady lojalności kontraktowej wzrasta w kontekście konstytucjonalizacji prawa prywatnego oraz wpływu prawa unijnego, które eksponuje wartości takie jak uczciwość, transparentność czy odpowiedzialność kontraktowa[518]. W dobie cyfryzacji i rozwoju automatycznych procesów zawierania umów, lojalność stron zyskuje nowy wymiar – staje się kryterium oceny algorytmicznych form kontraktowania oraz integralnym elementem etyki obrotu w środowisku cyfrowym[519].

3) Zakaz obejścia prawa

Zakaz obejścia prawa, unormowany w art. 58 § 1 i § 3 k.c., stanowi gwarancyjne ograniczenie swobody umów, zabezpieczające system prawa przed jego instrumentalizacją. Znajduje zastosowanie w sytuacjach, gdy strony, działając formalnie w granicach prawa, konstruują czynność prawną w sposób prowadzący do obejścia przepisów zakazujących określonych skutków prawnych[520].

W piśmiennictwie podkreśla się, że obejście prawa może przybrać postać zarówno czynności pozornych (art. 83 k.c.), jak i czynności realnych, które mimo formalnej poprawności są w istocie wymierzone przeciwko normatywnej funkcji określonych przepisów. Zakaz ten pełni funkcję ochronną, zabezpiecza integralność systemu prawnego przed obchodzeniem prawa przy użyciu formalnych konstrukcji pozornie legalnych[521].

---

[517] Kalus S., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Zobowiązania. art. 1-125*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 32 i n.

[518] Pajor T. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom I. Prawo cywilne – część ogólna, red. Safjan M., C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 253-259

[519] Szota K., Dark patterns a ochrona konsumenta w świetle polskiego prawa, Biblioteka UOKiK, Warszawa 2022, s. 40 i n.

[520] Safjan M. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013 , s. 247 i n.

[521] Świerczyński M., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 165-166

Wymaga przy tym precyzyjnego odróżnienia między funkcjonalnym wykorzystaniem konstrukcji prawnych, uznanym i dopuszczalnym w ramach legalnej inżynierii kontraktowej, a ich instrumentalnym nadużyciem. Granica ta, jak trafnie zauważa doktryna, jest nieostro zarysowana, lecz jej przekroczenie skutkuje naruszeniem zasad etyki obrotu i lojalności względem systemu prawa[522].

Reasumując, zasady prawa prywatnego, takie jak ekwiwalentność świadczeń, lojalność kontraktowa czy zakaz obejścia prawa, pełnią nie tylko funkcję ograniczającą swobodę umów, lecz stanowią także narzędzia wykładni dynamicznej art. 353^1 k.c., pozwalające dostosować tę zasadę do wyzwań współczesnego obrotu cywilnoprawnego. W warunkach coraz silniejszej konwergencji krajowego prawa zobowiązań z aksjologią prawa unijnego, ich rola jako instytucji korygujących i równoważących znacząco wzrasta[523].

3.2.7 Ograniczenia funkcjonalne i techniczne

Zasada swobody umów, mimo że stanowi fundament prawa zobowiązań, podlega także ograniczeniom, które nie mają bezpośredniego charakteru aksjologicznego, a ich źródłem nie są przepisy Konstytucji, ustaw szczególnych ani regulacje unijne. Są to ograniczenia o charakterze funkcjonalnym i technicznym – wtórne wobec zasad systemowych – wynikające z konstrukcyjnych właściwości wybranych instytucji prawnych, z wymogów strukturalnych obrotu cywilnoprawnego, a także z logiki wewnętrznej systemu prawa prywatnego[524]. Część z nich ma charakter ustawowy, inne wykształciły się w drodze orzecznictwa lub praktyki legislacyjnej. Ich rola sprowadza się do porządkowania sfery kontraktowania, ochrony integralności stosunków prawnych oraz legitymizowania granic kontraktualizacji z punktu widzenia interesu publicznego i bezpieczeństwa obrotu.

1) Charakter stosunku prawnego

Niektóre kategorie stosunków prawnych – zwłaszcza o charakterze osobistym, rodzinnym bądź niemajątkowym – nie poddają się pełnej swobodnej kontraktualizacji.

[522] Świerczyński M., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 163-164

[523] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 945-946

[524] Ibidem, s. 945-946

Dotyczy to w szczególności stosunków prawa rodzinnego i opiekuńczego, takich jak obowiązek alimentacyjny, władza rodzicielska, piecza naprzemienna, kontakty z dzieckiem czy adopcja. Są to relacje o znacznie ograniczonej możliwości kształtowania treści czynności prawnej na drodze autonomii woli, co wynika z obowiązywania przepisów bezwzględnie obowiązujących oraz nadrzędnych zasad, w szczególności zasady dobra dziecka[525].

Autonomia stron w tej sferze może mieć jedynie charakter pomocniczy - służy doprecyzowaniu ustawowych obowiązków, lecz nie może prowadzić do ich obejścia ani do naruszenia konstytucyjnych i ustawowych gwarancji ochrony dziecka[526]. Wyrok Sądu Najwyższego z 12 października 2017 r., IV CSK 660/16, jednoznacznie akcentuje, że zasada dobra dziecka ma charakter bezwzględnie obowiązujący i stanowi normatywny punkt odniesienia dla każdej czynności prawnej w tej sferze[527].

2) Wymogi formalne

Kolejną kategorią ograniczeń technicznych są wymogi formalne, czyli obowiązki zachowania określonej formy czynności prawnej pod rygorem nieważności (forma ad solemnitatem). Klasycznym przykładem jest art. 158 k.c., wymagający aktu notarialnego dla przeniesienia własności nieruchomości. Podobny charakter mają przepisy dotyczące ustanowienia hipoteki (art. 245 § 2 k.c.), pełnomocnictwa ogólnego (art. 99 § 1 k.c.) czy formy pisemnej dla niektórych czynności i jednostronnych oświadczeń woli (np. art. 73 § 2 k.c., art. 89 § 1 k.c.)[528].

Wymogi te pełnią funkcje wielopłaszczyznowe:

- z jednej strony zabezpieczają pewność i przejrzystość obrotu,
- z drugiej mają walor prewencyjny i informacyjno-ostrzegawczy,
- wreszcie pełnią funkcję ochronną, zwłaszcza w stosunkach asymetrycznych, jak obrót konsumencki czy nieruchomościowy[529].

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego, niedochowanie formy ad solemnitatem skutkuje bezwzględną nieważnością czynności – nawet jeśli doszło do jej

[525] Kowalczyk B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 192
[526] Ibidem, s. 192 i n.
[527] wyrok SN z 12 października 2017 r., IV CSK 660/16, LEX nr 2401827.
[528] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.
[529] Olejniczak A., Kuniewicz Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 175

wykonania. Jak wskazano w uchwale SN z 28 września 1990 r., III CZP 45/90, niedopełnienie wymogu formy aktu notarialnego nie podlega sanowaniu, a skutki w tym zakresie są automatyczne i nieodwracalne[530].

3) Zakaz przenoszenia uprawnień administracyjnoprawnych

Trzecim ograniczeniem – o charakterze systemowym – jest zakaz przenoszenia uprawnień administracyjnoprawnych w drodze czynności prawa cywilnego. Dotyczy to m.in. zezwoleń, koncesji, licencji, pozwoleń i decyzji administracyjnych, które z natury rzeczy są zindywidualizowane i przyznawane określonemu podmiotowi w związku z jego statusem osobistym, kwalifikacjami, strukturą organizacyjną lub spełnieniem ustawowych przesłanek[531].

W świetle zasady legalizmu oraz orzecznictwa sądów administracyjnych, uprawnienia takie co do zasady nie mogą być przedmiotem obrotu cywilnoprawnego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Próba ich przeniesienia np. przez cesję wierzytelności czy zbycie przedsiębiorstwa, jest nieważna w zakresie obejmującym te kompetencje[532]. Naczelny Sąd Administracyjny, w wyroku z 7 kwietnia 2022 r., II GSK 1919/18, potwierdził, że brak wyraźnej podstawy ustawowej wyklucza możliwość przeniesienia zezwoleń administracyjnych[533].

Zakaz ten pełni funkcję ochronną wobec porządku publicznego i integralności prawa publicznego. Ogranicza możliwość obejścia regulacji ustawowych poprzez wykorzystanie konstrukcji cywilnoprawnych[534].

Podsumowując, ograniczenia funkcjonalne i techniczne nie stanowią zaprzeczenia zasady swobody umów, lecz jej systemowe dopełnienie. Ich istnienie odzwierciedla potrzebę ochrony prawidłowości konstrukcji czynności prawnych oraz racjonalnego zarządzania ryzykiem w obrocie cywilnym. Czynności prawne dokonane z naruszeniem tych ograniczeń mogą być kwalifikowane jako negotium non existens – zwłaszcza gdy brak im elementów koniecznych, takich jak zdolność, forma czy podmiotowość[535]. Znaczenie tych ograniczeń wykracza poza literalną treść przepisów – stanowią one

[530] Uchwała SN z 22 maja 2009 r., III CZP 21/09, OSNC 2010, nr 1, poz. 13.
[531] Ziemski K. M., Sukcesja praw i obowiązków publicznoprawnych, ZNSA 2009, nr 1,, s. 9 i n.
[532] Por. Wyrok WSA w Bydgoszczy z 28 maja 2013 r., II SA/Bd 350/13, LEX nr 1351506; wyrok WSA w Krakowie z 9 września 2013 r., II SA/Kr 691/13, LEX nr 1370814.
[533] Wyrok NSA z 7 kwietnia 2022 r., II GSK 1919/18, LEX nr 3343817.
[534] Wyrok NSA z 27 października 2015 r., II GSK 1996/14, LEX nr 2093243.
[535] Brzozowski A., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, 316 i n.

istotny element ładu instytucjonalnego, gwarantującego przejrzystość, jednolitość wykładni oraz ochronę interesów stron[536].

W ujęciu współczesnym, funkcjonalna interpretacja swobody umów prowadzi do wniosku, że jej treść musi być rekonstruowana nie tylko na podstawie aksjologii konstytucyjnej, lecz również z uwzględnieniem technicznej spójności systemu prawa prywatnego.

3.3 Podsumowanie

Zasada swobody umów, stanowiąca jeden z fundamentalnych filarów prawa zobowiązań i wyraz autonomii woli jednostki w obrocie cywilnoprawnym, nie ma charakteru absolutnego. Pomimo jej nadrzędnej pozycji w strukturze systemu prawa prywatnego, ustawodawca – kierując się potrzebą wyważenia interesów stron oraz ochrony wartości konstytucyjnych – przewidział wielowarstwowy system ograniczeń, obejmujący zarówno regulacje normatywne, jak i mechanizmy funkcjonalne, aksjologiczne oraz systemowe.

W pierwszym rzędzie ograniczenia te mają charakter ustawowy, czego wyrazem jest art. 353^1 k.c., wprowadzający trzy podstawowe kryteria granic swobody kontraktowania: zgodność umowy z ustawą, naturą stosunku prawnego oraz zasadami współżycia społecznego. Przepis ten wyznacza nieprzekraczalne ramy, w obrębie których możliwe jest kształtowanie treści zobowiązania. Ochrona porządku publicznego i podstawowych reguł etycznych uzasadnia w tym kontekście istnienie licznych przepisów bezwzględnie obowiązujących.

Drugą kategorię stanowią ograniczenia konstytucyjne. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, wolność jednostki – w tym wolność zawierania umów – może być ograniczona tylko wówczas, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie prawnym i służy ochronie wartości takich jak bezpieczeństwo, porządek publiczny, zdrowie, środowisko naturalne czy prawa i wolności innych osób. Dodatkowo, art. 20 i 22 Konstytucji ustanawiają społecznie zrównoważony model gospodarki rynkowej oraz dopuszczają reglamentację działalności gospodarczej w interesie publicznym. W tym kontekście kluczowe znaczenie zyskuje zasada proporcjonalności, będąca konstytucyjnym miernikiem dopuszczalności ingerencji w autonomię jednostki.

[536] Brzozowski A., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 316 i n.

Na gruncie prawa Unii Europejskiej swoboda umów również podlega istotnym ograniczeniom, przede wszystkim w celu zapewnienia efektywnej ochrony konsumentów. Przykładem jest dyrektywa 93/13/EWG, a także orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, które nakłada na sądy krajowe obowiązek badania abuzywności postanowień umownych z urzędu. Swoboda kontraktowania w unijnym modelu prawa prywatnego nie stanowi celu samego w sobie, lecz środek realizacji zasady równości stron, przejrzystości oraz sprawiedliwości kontraktowej.

W ujęciu systemowym autonomia kontraktowa podlega dalszym ograniczeniom wynikającym z zasad ogólnych prawa cywilnego, takich jak lojalność kontraktowa, zakaz nadużycia prawa, zakaz obejścia prawa czy zasada równości stron. Choć zasady te nie zawsze mają charakter norm bezwzględnie obowiązujących, odgrywają one istotną rolę korekcyjną – zapobiegają nadużyciom i stabilizują obrót prawny w sytuacjach, w których formalna legalność nie wystarcza dla osiągnięcia sprawiedliwego rezultatu.

Wreszcie, niektóre ograniczenia mają charakter funkcjonalny i techniczny – wynikają ze specyfiki określonych stosunków prawnych, ich niemajątkowego lub osobistego charakteru, a także z wymogów formalnych przewidzianych przez ustawodawcę. Dotyczy to m.in. relacji rodzinnych, aktów wymagających formy szczególnej czy zakazu przenoszenia uprawnień administracyjnoprawnych. Mimo że ograniczenia te bywają pomijane w klasycznych ujęciach teorii umowy, to w praktyce stanowią nieodzowny element zabezpieczenia pewności i przejrzystości obrotu cywilnoprawnego.

Reasumując, zasada swobody umów w polskim systemie prawnym zachowuje status zasady podstawowej, lecz jej zakres wyznaczany jest przez sieć wzajemnie powiązanych ograniczeń – ustawowych, konstytucyjnych, unijnych, systemowych oraz funkcjonalnych. Świadomość i rozumienie tych ograniczeń są niezbędne dla odpowiedzialnego i zgodnego z prawem kształtowania stosunków cywilnoprawnych oraz dla zapewnienia sprawiedliwego, przejrzystego i zrównoważonego obrotu.

Rozdział IV Niedozwolone postanowienia umowne

4.1 Niedozwolone postanowienia umowne w relacjach konsumenckich – przesłanki, skutki i standard wykładni

Wprowadzając art. 385[1] k.c., ustawodawca ukształtował w krajowym porządku prawnym definicję legalną tzw. klauzuli abuzywnej, przewidując jednocześnie sankcję w postaci braku związania konsumenta postanowieniem umowy, które nie zostało z nim indywidualnie uzgodnione, a którego treść – oceniana przez pryzmat dobrych obyczajów – rażąco narusza jego interesy[537]. Konstrukcja ta pełni funkcję ochronną, stanowiąc implementację art. 3 i 6 dyrektywy 93/13/EWG i zmierzając do zabezpieczenia interesów konsumenta jako strony słabszej ekonomicznie, informacyjnie i negocjacyjnie[538].

Zakres zastosowania art. 385[1] k.c. został jednak zawężony poprzez wyłączenie z kontroli treści postanowień dotyczących głównych świadczeń stron, w szczególności ceny lub wynagrodzenia, o ile zostały one sformułowane w sposób jednoznaczny i przejrzysty. Wyłączenie to nie odwołuje się do klasycznego podziału na *essentialia* i *accidentalia negotii*, lecz opiera się na funkcjonalnej ocenie redakcji postanowień, ich językowej zrozumiałości oraz przejrzystości[539]. W ten sposób ustawodawca wyważa potrzebę ochrony konsumenta z koniecznością zachowania pewności i przewidywalności stosunków obligacyjnych.

Zgodnie z art. 385[1] § 3 k.c., za postanowienie „nieuzgodnione indywidualnie" uznaje się takie, które nie było przedmiotem rzeczywistego negocjowania – zostało narzucone konsumentowi przez przedsiębiorcę, najczęściej w drodze inkorporacji do wzorca umownego. Formalne zapoznanie się z treścią nie jest tu wystarczające, konsument musi mieć realną możliwość wpływu na jego brzmienie[540]. Zarówno w literaturze, jak

[537] Skubisz-Kępa [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 208-209.

[538] Por. Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.; Sikorski R., Ruchała P. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1405 i n.

[539] Olejniczak A. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s 1214 i n..

[540] Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013. s. 1071-1072.

i w orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że ocena ta ma charakter funkcjonalny i powinna uwzględniać całokształt okoliczności zawarcia umowy[541].

Art. 385[1] k.c., wprowadzony ustawą z dnia 2 marca 2000 r., znalazł się w Kodeksie cywilnym na mocy nowelizacji z 2002 r. Jego regulacja została następnie rozwinięta w ustawie z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta[542]. Przepis ten ma charakter powszechny – obejmuje wszystkie umowy zawierane z konsumentami, niezależnie od formy ich zawarcia. Ochrona rozciąga się również na umowy zawierające mieszane postanowienia – częściowo negocjowane, częściowo narzucone.

Zastosowanie art. 385[1] § 1 k.c. uzależnione jest od spełnienia czterech przesłanek kumulatywnych:

1) zawarcia umowy z konsumentem;
2) braku indywidualnego uzgodnienia danego postanowienia;
3) ukształtowania praw i obowiązków konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami;
4) rażącego naruszenia interesów konsumenta[543].

Brak którejkolwiek z powyższych przesłanek wyklucza zakwalifikowanie klauzuli jako niedozwolonej[544].

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz Sądu Najwyższego ugruntowało standard wykładni prokonsumenckiej, zgodnie z którym sądy krajowe zobowiązane są do badania abuzywności postanowień z urzędu. Począwszy od wyroku w sprawie Aziz[545], a następnie w sprawie Kásler[546], TSUE jednoznacznie wskazał, że sądy nie mogą utrzymać w mocy klauzuli abuzywnej, nawet jeśli konsument nie podniósł stosownego zarzutu. Zakaz ten opiera się na założeniu bezskuteczności *ex lege* niedozwolonych postanowień oraz niedopuszczalności ich modyfikacji przez sąd

[541] Por. Postanowienie SN z dnia 6 marca 2019 r., I CSK 462/18, LEX nr 2629877; Postanowienie SN z 28 września 2023 r., I CSK 6388/22, LEX nr 3611699; Olejniczak A. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s 1214 i n..

[542] Ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 1225; ustawa z 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 2759.

[543] Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013. s. 1070.

[544] Gliniecki B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 757 i n.

[545] Wyrok TSUE z dnia 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164.

[546] Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.

(Unicaja Banco)[547]. Jak potwierdzono w sprawie Banco Español de Crédito, sąd krajowy nie może uzupełniać treści umowy przez zastosowanie normy dyspozytywnej[548].

Zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia w przypadku umów kredytowych denominowanych lub indeksowanych do waluty obcej, w których mechanizmy przeliczeniowe, nieprzejrzyste, niewyjaśnione i nienegocjowane, często spełniają przesłanki abuzywności. Zarówno TSUE, jak i SN, akcentują w tym kontekście obowiązek sądu do zapewnienia realnej ochrony konsumenta, niezależnie od stopnia jego rozeznania prawnego[549].

W interpretacji przesłanek abuzywności szczególne znaczenie przypisuje się pojęciom „dobrych obyczajów" oraz „rażącego naruszenia interesów konsumenta". Klauzule te mają charakter generalny i wymagają oceny kontekstualnej, z uwzględnieniem przewagi negocjacyjnej przedsiębiorcy, asymetrii informacyjnej oraz oczekiwań społecznych w zakresie uczciwości kontraktowej. Jak wskazuje literatura, kontrola treści umowy mieści się w ramach tzw. aksjologicznej kontroli swobody umów, tj.: jej zgodności z podstawowymi wartościami systemu prawa prywatnego, takimi jak sprawiedliwość, lojalność i ochrona słabszej strony[550]. W tym świetle należy także rozpatrywać relację art. 385¹ k.c. do art. 76 Konstytucji RP, który statuuje obowiązek władz publicznych do ochrony konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi[551].

4.1.1 Zakres zastosowania art. 385¹ k.c. i status konsumenta – problemy interpretacyjne

Użycie przez ustawodawcę wyrażenia "postanowienia umowne" w art. 385¹ § 1 k.c. rodzi konieczność przeprowadzenia pogłębionej wykładni normatywnej, zważywszy na kontrowersje interpretacyjne związane z relacją między klauzulami wzorcowymi a postanowieniami wynegocjowanymi indywidualnie. Dodatkowej złożoności nadaje kwestii treść art. 385¹ § 3 k.c., zawierającego definicję "postanowień nieuzgodnionych

[547] Wyrok TSUE z 21 stycznia 2015 r., C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, Unicaja Banco, ECLI:EU:C:2015:21.
[548] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[549] Por. Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; postanowienie SN zz 21sierpnia 2025 r., I CSK 2635/24, LEX nr 3903192; postanowienie SN z 21 maja 2025 r., I CSK 4071/23, LEX nr 3880769.
[550] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 285.
[551] Por. Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013. s. 1072 i n.;

indywidualnie". Można by uznać, że przepisy te odnoszą się wyłącznie do klauzul wzorcowych, co jednak stanowiłoby nieuprawnione zawężenie zakresu ochrony. Przyjęcie takiej wykładni – redukującej zakres art. 385¹ k.c. do postanowień wzorcowych, z wyłączeniem klauzul wynegocjowanych – prowadziłoby do sprzeczności z *ratio legis* regulacji oraz faktycznego wyłączenia wzorców umownych spod reżimu kontrolnego[552].

Interpretacja ograniczająca się do literalnego brzmienia przepisów, z pominięciem ich funkcji i celu normatywnego, pozostaje w kolizji z zasadą efektywnej implementacji prawa unijnego (*effet utile*) i zawęża zakres zastosowania dyrektywy 93/13/EWG[553].

Nie budzi wątpliwości, że zdecydowana większość stosunków kontraktowych z udziałem konsumentów oparta jest na wzorcach jednostronnie redagowanych przez przedsiębiorców. Gdyby art. 385¹ k.c. odnosił się wyłącznie do indywidualnie uzgadnianych postanowień, wówczas kontrola abuzywności obejmowałaby marginalny obszar praktyki kontraktowej[554]. Zarówno doktryna, jak i orzecznictwo – w tym judykatura Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – nie pozostawiają w tym zakresie wątpliwości: zakres ochrony z art. 385¹ k.c. dotyczy każdego postanowienia, które nie zostało indywidualnie uzgodnione z konsumentem, niezależnie od jego klasyfikacji jako wzorcowego czy indywidualnego[555].

Na tle powyższym szczególnie doniosła jest nowelizacja kodeksu cywilnego, obowiązująca od 1 stycznia 2021 r., wprowadzająca art. 385⁵ k.c[556]. Przepis ten rozszerzył zakres podmiotowy ochrony przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, które zawierają umowy związane bezpośrednio z tą działalnością, ale niemające dla nich charakteru zawodowego. Powstała tym samym nowa kategoria uczestników obrotu, określana w literaturze mianem konsumentów funkcjonalnych – terminologicznie niezakorzeniona normatywnie, lecz konceptualnie zbliżona do klasycznego pojęcia konsumenta[557].

---

[552] Por. Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013. s. 1079-1080.

[553] Wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, ECLI:EU:C:2013:341.

[554] Sikorski R., Ruchała P. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1412.

[555] Gutowski M., Instytucje Prawa Prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 105 i n.; Gutowski M., Instytucje Prawa Prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 323 i n.

[556] Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych, tj. Dz. U. poz. 1495 z późn. zm.

[557] Kubiak-Cyrul A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 833

W praktyce wykładnia art. 385^5 k.c. rodzi szereg problemów. Podstawową kwestią jest ocena, czy zawarta umowa wykracza poza zawodowy charakter działalności danego podmiotu. W tym celu sięga się pomocniczo do informacji ujawnionych w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG), w tym do tzw. przeważającego kodu PKD. Powstaje jednak pytanie, czy wystarczy, aby dana czynność nie mieściła się w obszarze dominującego kodu, czy też konieczne jest jej wyłączenie z każdej działalności ujawnionej w rejestrze. Problem dodatkowo komplikuje się w przypadku działalności hybrydowej lub okazjonalnej, która nie wpisuje się w typowy profil przedsiębiorstwa, lecz może z nim w sposób pośredni się wiązać[558].

Zasada *in dubio pro consumatore*, akcentowana zarówno w doktrynie prawa unijnego, jak i w orzecznictwie TSUE, nakazuje rozstrzygać wszelkie niejasności interpretacyjne na korzyść strony występującej w pozycji zbliżonej do konsumenta[559]. Celem takiej wykładni jest nie tylko eliminacja nieuczciwych postanowień, lecz także przeciwdziałanie strukturalnej i informacyjnej asymetrii w stosunkach pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem. TSUE konsekwentnie podkreśla, że sąd krajowy, interpretując przepisy implementujące dyrektywę 93/13/EWG, powinien kierować się ich celem i funkcją, a nie jedynie formalnym statusem stron[560].

Wnioski te znajdują potwierdzenie w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z 27 maja 2022 r. (II CSKP 314/22) podkreślono, że ocena statusu konsumenta powinna uwzględniać funkcjonalny charakter zawieranej umowy, jej cel oraz związek z prowadzoną działalnością zawodową. Kryterium zawodowości nie może być ustalane wyłącznie na podstawie danych rejestrowych, lecz wymaga ustaleń dowodowych[561].

W konsekwencji zarówno art. 385^1, jak i art. 385^5 k.c. powinny być wykładane w sposób funkcjonalny, systemowy i celowościowy, z uwzględnieniem aksjologii prawa konsumenckiego oraz dorobku orzeczniczego TSUE i SN. Redukcjonistyczna interpretacja, ograniczająca się do brzmienia przepisu lub danych CEIDG, skutkowałaby wypaczeniem funkcji ochronnej omawianych norm. Konieczne jest też wyraźne rozróżnienie między brakiem ochrony konsumenckiej ze względu na zawodowy

[558] Jasińska K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 883.
[559] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[560] Ibidem
[561] Wyrok SN z 27 maja 2022 r., II CSKP 314/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 50.

charakter czynności, a sytuacją, w której podmiot niebędący konsumentem może korzystać z ochrony funkcjonalnej na gruncie art. 385^5 k.c.

W najnowszym orzecznictwie sądów powszechnych, przykładowo w wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 20 kwietnia 2022 r. (VI ACa 385/21), zaakceptowano pogląd, zgodnie z którym przedsiębiorca zawierający umowę poza zakresem zawodowym wynikającym z CEIDG może korzystać z ochrony przewidzianej w art. 385^1 k.c., o ile wykaże, że dana czynność nie pozostaje w związku z profilem jego działalności[562]. Podobne stanowisko prezentuje Związek Banków Polskich, wskazując na potrzebę szerokiego stosowania wykładni funkcjonalnej przy stosowaniu art. 385^5 k.c.[563]

Doniosłości nabiera także wyrok TSUE z 17 maja 2022 r. (C-869/19), w którym podkreślono, że ocena statusu konsumenta nie może opierać się wyłącznie na wpisie do ewidencji działalności gospodarczej, lecz powinna uwzględniać faktyczny cel zawarcia umowy oraz jej związek z charakterem zawodowym strony[564]. Skutki procesowe takiej oceny są doniosłe: dotyczą zarówno rozkładu ciężaru dowodu w zakresie braku zawodowości, jak i obowiązku sądu do działania z urzędu w zakresie ochrony konsumenckiej, w tym kontroli abuzywności postanowień umownych, niezależnie od inicjatywy procesowej stron.

4.1.2 Postanowienia nieuzgodnione indywidualnie

W świetle art. 385^1 § 3 k.c. za nieuzgodnione indywidualnie należy uznać te postanowienia umowne, których treść nie była wynikiem rzeczywistego wpływu konsumenta. W praktyce oznacza to, że klauzule objęte kontrolą abuzywności to przede wszystkim te, które zostały konsumentowi narzucone jednostronnie – zazwyczaj poprzez wcześniejsze włączenie ich do wzorca umowy opracowanego przez przedsiębiorcę. Konsument, konfrontowany z takim wzorcem, zmuszony jest zazwyczaj do wyboru: albo akceptuje całość proponowanych warunków, albo rezygnuje z zawarcia umowy. Tego rodzaju konfiguracja odpowiada modelowi kontraktowania adhezyjnego, typowemu dla współczesnych relacji konsumenckich[565].

[562] Wyrok SA w Krakowie z 9 października 2024 r., I ACa 2738/23, LEX nr 3888433.

[563] Związek Banków Polskich, Wyjaśnienia dotyczące wątpliwości interpretacyjnych związanych z ustawą z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych, www.zbp.pl..

[564] Wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, YYY., ECLI:EU:C:2023:456.

[565] Gutowski M., Instytucje Prawa Prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 148 i n.

W literaturze trafnie wskazuje się, że brak rzeczywistego wpływu konsumenta nie musi oznaczać całkowitego braku negocjacji. Występuje on również wówczas, gdy oferowana możliwość wyboru między gotowymi wariantami postanowienia ma jedynie pozorny charakter. Decydujące znaczenie przypisać należy nie samej formalnej możliwości wyboru, lecz faktycznej swobodzie współtworzenia treści umowy. W tym kontekście samo przedstawienie wariantów bez poprzedzającego je autentycznego dialogu negocjacyjnego nie wystarcza do stwierdzenia, że dane postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie[566]. Często pomijana, lecz doniosła w praktyce różnica zachodzi pomiędzy włączeniem danego postanowienia do umowy a jego uzgodnieniem w rozumieniu art. 385^1 § 3 k.c. W art. 384 k.c. mowa jest bowiem wyłącznie o włączeniu wzorca do umowy, co samo przez się nie przesądza jeszcze o spełnieniu przesłanki indywidualnego uzgodnienia[567].

Zarówno orzecznictwo Sądu Najwyższego, jak i judykatura unijna, przyjmują jednolicie, że za postanowienie uzgodnione indywidualnie można uznać jedynie takie, które zostało rzeczywiście ukształtowane z udziałem konsumenta. Chodzi przy tym o sytuację, w której konsument miał możliwość świadomego i swobodnego wyrażenia swojej woli, co może się przejawiać bądź to w sformułowaniu przez niego propozycji danego postanowienia, bądź w zaakceptowaniu klauzuli, która uległa modyfikacji na skutek negocjacji[568]. Sam fakt prowadzenia działań o pozorach negocjacyjnych, pozbawionych realnego wpływu na kształt danej klauzuli, nie wystarcza do uznania, że doszło do jej uzgodnienia indywidualnego w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 385^1 § 4 k.c. w zw. z art. 6 k.c., obowiązek wykazania, iż dane postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na przedsiębiorcy. Przeprowadzenie takiego dowodu, zwłaszcza w przypadku stosowania wzorców umownych o charakterze masowym, jest w praktyce niezmiernie trudne. Zabieg ten ma charakter zamierzony i służy wzmocnieniu ochronnej funkcji przepisów o klauzulach abuzywnych. Jak trafnie zauważył Sąd Okręgowy w Warszawie, samo wykazanie faktu prowadzenia ogólnych negocjacji nie jest wystarczające, konieczne jest wykazanie, że

[566] Gutowski M., Instytucje Prawa Prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 148 i n.

[567] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 276.

[568] Por Postanowienie SN z 27 marca 2025 r., I CSK 3423/23, LEX nr 3848619; postanowienie SN z 22 maja 2025 r., I CSK 2990/23, LEX nr 3865664; postanowienie SN z 23 lipca 2025 r., I CSK 4097/23, LEX nr 3894143; postanowienie SN z 30 lipca 2025 r., I CSK 506/25, LEX nr 3903179.

konkretne postanowienie będące przedmiotem sporu było rezultatem indywidualnych uzgodnień[569].

Z perspektywy konstrukcyjnej, relacja oparta na wzorcu umownym stanowi klasyczny przykład umowy adhezyjnej, w której jedna strona – co do zasady silniejsza ekonomicznie – jednostronnie kształtuje treść zobowiązania, a rola drugiej strony, tj. konsumenta, ogranicza się do jej akceptacji bądź odrzucenia. Taka struktura relacji kontraktowej rodzi szczególne ryzyko asymetrii informacyjnej i proceduralnej, co uzasadnia interwencję ustawodawcy w sferę autonomii kontraktowej[570].

Zgodnie z art. 385[1] § 1 k.c., postanowienia indywidualnie uzgodnione są wyłączone spod kontroli abuzywności. Należy jednak pamiętać, że wyłączenie to ma charakter szczególny i nie ma zastosowania do ogólnych mechanizmów kontroli ważności postanowień umownych, jak te przewidziane w art. 58 k.c., art. 353[1] k.c., art. 388 k.c. czy art. 5 k.c.[571]. Co więcej, w świetle utrwalonego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej niedopuszczalne jest „ratowanie" nieuczciwego postanowienia poprzez powoływanie się na inne przepisy krajowe, jeżeli prowadziłoby to do osłabienia skuteczności ochrony konsumenta wynikającej z dyrektywy 93/13/EWG[572].

Indywidualne uzgodnienie nie gwarantuje zatem ani trwałości, ani bezwzględnej skuteczności danego postanowienia. W ocenie sądu kluczowe znaczenie powinien mieć nie sam fakt oświadczeń przedsiębiorcy, ale kontekst zawarcia umowy i autentyczność wpływu konsumenta na treść klauzuli. Nawet bowiem postanowienia, które zostały rzeczywiście uzgodnione, mogą podlegać weryfikacji w świetle ogólnych klauzul prawa cywilnego – zwłaszcza w razie stwierdzenia ich nieproporcjonalności, naruszenia ekwiwalentności świadczeń, rażącej nierównowagi kontraktowej lub obejścia przepisów prawa[573]. Normatywna ochrona przewidziana w art. 385[1] k.c. ma zatem charakter szczególny, stanowiący wyraz implementacji unijnego reżimu ochronnego, dedykowanego słabszej stronie stosunku prawnego, a przez to wymaga odróżnienia od ogólnych narzędzi kontroli treści umowy.

---

[569] Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 7 marca 2022 r., XXV C 3517/20, LEX nr 3339372.

[570] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 270 i n.

[571] Por. Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 323 i n.; Gutowski M., Insatytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 205 i n.

[572] Wyrok TSUE z 21 kwietnia 2016 r., C-377/14, Radlinger i Radlingerová, ECLI:EU:C:2016:283.

[573] Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013,. 1071 i n.

W tym kontekście orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, w szczególności wyroki w sprawach Kásler[574], Constructora Principado[575], Andriciuc[576] i Radlinger[577], jednoznacznie potwierdza obowiązek sądu krajowego do badania z urzędu nieuczciwego charakteru postanowień, z uwzględnieniem rzeczywistego, a nie jedynie formalnego, wpływu konsumenta na ich kształt.

4.1.3 Przesłanki „rażącego naruszenia interesów konsumenta" i „sprzeczności z dobrymi obyczajami"

Kwalifikacja postanowienia umownego jako klauzuli abuzywnej w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c. uzależniona jest od spełnienia dwóch przesłanek materialnych: sprzeczności z dobrymi obyczajami oraz rażącego naruszenia interesów konsumenta. Są to warunki kumulatywne – brak któregokolwiek z nich wyłącza możliwość zastosowania sankcji bezskuteczności wynikającej z tego przepisu[578].

Obie przesłanki pełnią odrębną funkcję normatywną i wymagają osobnej analizy, zarówno na gruncie aksjologii, jak i wykładni dogmatycznej. Sprzeczność z dobrymi obyczajami odnosi się do etycznej oceny danego postanowienia, uwzględniającej zasady lojalności kontraktowej, równości stron, uczciwości oraz standardy wynikające z ugruntowanej kultury prawnej, kształtowanej przez orzecznictwo i doktrynę. Ocena ta obejmuje nie tylko literalną treść postanowienia, lecz także okoliczności jego stosowania i funkcję w obrębie całej umowy[579].

Z kolei przesłanka rażącego naruszenia interesów konsumenta ma charakter bardziej obiektywny i odnosi się do skutków, jakie wywiera dane postanowienie dla słabszej strony stosunku obligacyjnego, zarówno w wymiarze ekonomicznym, jak i prawnym czy faktycznym. Nie każde pogorszenie sytuacji konsumenta wypełnia tę przesłankę, chodzi jedynie o takie, które przekracza granice typowego ryzyka kontraktowego i istotnie godzi w jego interesy majątkowe lub osobiste[580].

W doktrynie akcentuje się, że „interes konsumenta" należy traktować jako wartość normatywną, stanowiącą dobro prawne podlegające szczególnej ochronie. Ochrona ta znajduje swoje źródła nie tylko w prawie prywatnym, lecz również w normach

[574] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[575] Wyrok TSUE z 16 stycznia 2014 r., C-226/12, Constructora Principado, ECLI:EU:C:2014:10.
[576] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.
[577] Wyrok TSUE z 21 kwietnia 2016 r., C-377/14, Radlinger i Radlingerová, ECLI:EU:C:2016:283.
[578] Ibidem, s. 1072.
[579] Ibidem, s. 1072 i n.
[580] Wyrok SA w Poznaniu z 27 listopada 2023 r., I ACa 421/22, LEX nr 3761392.

konstytucyjnych, w szczególności w art. 30, 47 i 76 Konstytucji RP, które gwarantują jednostce godność, prywatność oraz bezpieczeństwo obrotu[581].

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowało się stanowisko, zgodnie z którym wyraźna dysproporcja praw i obowiązków stron, jeżeli prowadzi do istotnego pogorszenia sytuacji konsumenta, może być kwalifikowana jako rażące naruszenie jego interesów. Natomiast sprzeczność z dobrymi obyczajami utożsamiana jest z przekroczeniem podstawowych standardów rzetelności kontraktowej i uczciwości rynkowej[582]. Choć przesłanki te pozostają funkcjonalnie powiązane, każda z nich musi zostać samodzielnie wykazana.

Istotne jest również dostrzeżenie, że ochrona konsumenta przy zastosowaniu art. 385^1 § 1 k.c. ma charakter uzupełniający względem przepisów szczególnych, takich jak ustawa o prawach konsumenta czy ustawa o kredycie konsumenckim[583]. Tam, gdzie ustawodawca zakazuje określonych praktyk w sposób wyraźny i bezwzględny (np. automatycznego przerzucania kosztów), ocena na gruncie klauzul generalnych traci rację bytu. Niemniej, właśnie tam, gdzie działania przedsiębiorcy nie naruszają wprost norm imperatywnych, lecz pozostają w kolizji z zasadami uczciwego obrotu, zastosowanie znajdują klauzule o charakterze ochrony rezerwowej.

Obie przesłanki, tj.: „dobre obyczaje" oraz „rażące naruszenie interesów konsumenta", mają postać klauzul generalnych. Są to pojęcia nieostre, których konkretyzacja wymaga analizy konkretnego stanu faktycznego, osadzonego w aktualnym kontekście normatywnym. W literaturze słusznie wskazuje się, że stosowanie klauzul generalnych nie może prowadzić do arbitralności – interpretacja powinna być osadzona w wartościach konstytucyjnych, zwłaszcza ochronie godności jednostki, autonomii prywatnej oraz w zasadach współżycia społecznego. Uwzględniać należy także wymogi wynikające z prawa unijnego, w szczególności z dyrektywy 93/13/EWG[584]

[581] Gutowski M., Insatytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 165 i n.
[582] Salamonowicz M. [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 885 i n.
[583] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 385^1 § 1; ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, Dz. U. z 2024 r. poz. 1796, art. 7; Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146, art. 36, które zawierają szczegółowe zakazy dotyczące praktyk kontraktowych, wyłączające potrzebę posługiwania się klauzulami generalnymi.
[584] Mikłaszewicz P. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, 210 i n.

Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, sądy krajowe mają obowiązek interpretowania przepisów prawa krajowego w sposób zapewniający pełną efektywność ochrony przyznanej konsumentowi (zasada *effet utile*). W konsekwencji, wykładnia przesłanek abuzywności nie może prowadzić do ograniczenia ochrony przewidzianej w dyrektywie. Sąd powinien badać abuzywność danego postanowienia niezależnie od inicjatywy procesowej konsumenta[585]. W najnowszym orzecznictwie TSUE zwrócono uwagę na istotność tzw. testu przejrzystości, który służy ustaleniu, czy konsument był w stanie zrozumieć ekonomiczne i prawne konsekwencje danego postanowienia[586]. Brak realnych możliwości negocjacyjnych dodatkowo wzmacnia wątpliwości co do równowagi kontraktowej[587].

Zasługuje na uwagę stanowisko A. Wasilewskiego, który wskazuje, że wykładnia klauzul generalnych przez sąd nie sprowadza się wyłącznie do rekonstrukcji normatywnego sensu przepisu, lecz oznacza także twórcze współkształtowanie prawa. Sąd, operując wartościami konstytucyjnymi i oceniając aktualne relacje społeczne, uczestniczy w konkretyzacji treści klauzul generalnych w duchu ochrony słabszej strony stosunku prawnego[588].

Wymieniona w art. 385^1 § 1 k.c. „sankcja bezskuteczności" wymaga doprecyzowania: chodzi tu o bezskuteczność częściową, mającą charakter pierwotny i trwały. Powstaje ona *ex lege*, z mocy prawa, bez potrzeby uprzedniego stwierdzenia jej przez sąd. Orzeczenie ma jedynie charakter deklaratoryjny, potwierdzający już istniejący stan prawny[589]. Skutek ten dotyczy wyłącznie konkretnego postanowienia, bez wpływu na obowiązywanie pozostałych części umowy.

W praktyce analiza przesłanek „rażącego naruszenia interesów konsumenta" oraz „sprzeczności z dobrymi obyczajami" wymaga uwzględnienia szerokiego kontekstu: stopnia nierównowagi informacyjnej, asymetrii negocjacyjnej, przewagi organizacyjnej przedsiębiorcy oraz wpływu tych czynników na faktyczną pozycję konsumenta. Ochrona konsumenta nie może ograniczać się do oceny formalnych aspektów zawarcia umowy,

[585] Mikłaszewicz P. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 210 i n.
[586] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[587] Wyrok SA w Krakowie z 30 sierpnia 2024 r., I ACa 617/23, LEX nr 3885371.
[588] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 128 i n.
[589] Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1075 i n.

musi obejmować również aksjologiczną ocenę jej treści w kontekście zasady równowagi kontraktowej.

4.1.3.1. „Dobre obyczaje" jako przesłanka kontroli abuzywności – geneza, funkcja i wykładnia

W konstrukcji normatywnej art. 385^1 § 1 k.c. kluczową rolę pełni klauzula generalna „dobrych obyczajów", stanowiąca jeden z fundamentów ochrony konsumenta przed nieuczciwymi praktykami kontraktowymi. Choć pojęcie to ma charakter niedookreślony, spełnia istotną funkcję aksjologiczną i normatywną, umożliwiając sądowi ocenę treści umowy z perspektywy lojalności, przejrzystości oraz uczciwości w ramach danego stosunku zobowiązaniowego. Już na etapie legislacyjnym dostrzegalny jest wpływ regulacji unijnych – przede wszystkim art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, który posługuje się pojęciem „dobrej wiary" (good faith). Decyzja polskiego ustawodawcy o zastosowaniu formuły „dobrych obyczajów" zamiast „dobrej wiary" wywołała liczne wątpliwości interpretacyjne, zwłaszcza w zestawieniu z pojęciem „zasad współżycia społecznego", od dawna zakorzenionym w polskim porządku prawnym.

Jak trafnie zauważa doktryna, choć zarówno „dobre obyczaje", jak i „zasady współżycia społecznego" należą do kategorii klauzul generalnych, to nie są to pojęcia tożsame. „Dobre obyczaje" należy traktować jako jeden z aspektów szerszej kategorii, jaką są „zasady współżycia społecznego" – te ostatnie odwołują się do szeroko akceptowanych w społeczeństwie standardów etycznych i moralnych. Tymczasem „dobre obyczaje" mają bardziej kulturowy i normatywny wymiar – odnoszą się do ukształtowanych w praktyce reguł lojalnego i uczciwego postępowania w obrocie cywilnoprawnym[590]. Warto przy tym zaznaczyć, że pojęcie to nie może być utożsamiane ze „zwyczajem" w rozumieniu art. 65 § 1 k.c., który pełni funkcję pomocniczą przy wykładni oświadczeń woli – klauzula „dobrych obyczajów" ma charakter normatywny, a nie opisowy[591].

W literaturze od dawna formułowany jest postulat odejścia od pojęcia „zasad współżycia społecznego" – często krytykowanego jako relikt języka prawniczego z okresu PRL – na rzecz bardziej funkcjonalnej i przejrzystej aksjologicznie kategorii

[590] Por. Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 159-165; Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 135 i n.

[591] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 293 i n.

„dobrych obyczajów”[592]. Postulat ten znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który coraz częściej sięga po tę właśnie klauzulę jako punkt odniesienia dla oceny dopuszczalności postanowień umownych. Jednocześnie w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej termin „good faith” interpretowany jest szeroko jako obiektywna zasada uczciwości kontraktowej, służąca przywróceniu równowagi między stronami[593].

Judykatura akcentuje, że „dobre obyczaje” obejmują te reguły postępowania, które nakazują poszanowanie dla równowagi informacyjnej, transparentności oraz lojalności wobec drugiej strony zobowiązania[594]. Klauzula ta nie służy wyłącznie eliminowaniu jaskrawo niesprawiedliwych postanowień, lecz pełni także funkcję prewencyjną, chroniąc konsumenta przed skutkami formalistycznych konstrukcji kontraktowych, w których pozorna zgoda maskuje faktyczny brak świadomości prawnych konsekwencji. Profesjonalny uczestnik obrotu – przedsiębiorca – nie może wykorzystywać swojej dominującej pozycji organizacyjnej lub informacyjnej do konstruowania postanowień dezorientujących lub ograniczających decyzyjną autonomię konsumenta.

W licznych rozstrzygnięciach podkreślono, że praktyki polegające na ukrywaniu ryzyk prawnych, posługiwaniu się nieprecyzyjnym językiem, asymetrycznym rozkładzie praw i obowiązków czy też wykorzystywaniu niewiedzy lub łatwowierności konsumenta, należy kwalifikować jako sprzeczne z dobrymi obyczajami[595]. Sama zgoda konsumenta na dane postanowienia nie przesądza jeszcze o ich dopuszczalności, zwłaszcza w sytuacjach, gdy została ona pozyskana w sposób nierzetelny, nieprzejrzysty lub przy wykorzystaniu nierównowagi pozycji kontraktowej.

Szczególnie wymowna w tym zakresie jest argumentacja zawarta w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 września 2013 r. (I CSK 651/12), w którym podkreślono, że obowiązek przestrzegania standardów lojalności i uczciwości obowiązuje niezależnie od rodzaju umowy, także w kontraktach obarczonych wysokim poziomem ryzyka, takich jak

[592] Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 40 i n.

[593] Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164; Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.

[594] Wyrok SA w Warszawie z 4 marca 2013 r., I ACa 923/12, LEX nr 1324807; wyrok SA w Gdańsku zz 16marca 2022 r., V ACa 687/21, LEX nr 3358400; wyrok SA w Białymstoku zz 24czerwca 2022 r., I ACa 626/21, LEX nr 3423593.

[595] Wyrok SA w Białymstoku z 24 czerwca 2022 r., I ACa 626/21, LEX nr 3423593; wyrok SN z 13 sierpnia 2015 r., I CSK 611/14, LEX nr 1771389; wyrok SA w Warszawie zz 16listopada 2022 r., V ACa 293/22, LEX nr 3454552; wyrok SA w Warszawie z 6 kwietnia 2018 r., VII AGa 836/18, LEX nr 2505759.

umowy opcyjne. Wskazuje to jednoznacznie, że nawet jeśli charakter stosunku prawnego zakłada asymetrię ryzyka, nie zwalnia to strony dominującej z obowiązku działania w sposób przejrzysty i lojalny[596].

Odwołanie się do „dobrych obyczajów" jako granicy swobody kontraktowej znajduje również normatywne umocowanie w art. 353[1] k.c., który, obok ustawy i natury stosunku prawnego, wskazuje na konieczność respektowania zasad współżycia społecznego jako limitu kształtowania treści zobowiązania. W tym kontekście klauzula „dobrych obyczajów" może być traktowana nie tylko jako element wykładni art. 385[1] k.c., ale także jako samodzielna podstawa kontroli ważności określonych postanowień[597].

Warto zarazem uwypuklić, że klauzula „dobrych obyczajów" pełni także funkcję normatywnego punktu odniesienia dla wzorców postępowania rynkowego. Ma ona znaczenie nie tylko w odniesieniu do już zawartych umów, lecz także w procesie konstruowania standardów kontraktowych i wzorców umownych. Wyznacza tym samym granicę między praktykami rynkowymi dopuszczalnymi a tymi, które należy uznać za nieuczciwe jeszcze przed zawarciem umowy[598].

W kontekście ewolucji wykładni art. 385[1] k.c., zauważyć należy, że „dobre obyczaje" zyskują rangę nie tylko miernika uczciwości poszczególnych postanowień, lecz także kryterium oceny praktyk rynkowych jako całości. Ich rola wykroczyła tym samym poza jednostkową analizę treści umowy, stały się elementem kształtowania aksjologicznego standardu relacji B2C, zgodnego z zasadami przejrzystości i równowagi kontraktowej[599].

4.1.3.2 Klauzula generalna „rażącego naruszenia interesów konsumenta" – zakres, wykładnia i funkcja ochronna

Obok sprzeczności z dobrymi obyczajami, drugą przesłanką materialną warunkującą stwierdzenie abuzywności postanowienia umownego w rozumieniu art. 385[1] § 1 k.c. jest jego zdolność do rażącego naruszenia interesów konsumenta. Mamy tu do czynienia z klasyczną klauzulą generalną, typową dla instrumentarium ochronnego prawa cywilnego, która pozostawia sądowi znaczny margines interpretacyjny. Elastyczność ta

[596] Wyrok SN z 19 września 2013 r., I CSK 651/12, OSNC 2014/7-8/76.
[597] Skubisz-Kępka K. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 209 i n.
[598] Popiołek K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1078 i n.
[599] Ibidem, s. 1078 i n.

umożliwia dostosowanie kryteriów oceny do konkretnego stanu faktycznego oraz realiów społeczno-gospodarczych danej sprawy. Jednocześnie przesłanka ta pełni samodzielną funkcję normatywną, odmienną od konstrukcji „rażącego naruszenia interesu publicznego" w rozumieniu art. 58 § 2 k.c., której znaczenie systemowe i aksjologiczne jest zasadniczo różne[600].

W doktrynie oraz judykaturze utrwaliło się stanowisko, zgodnie z którym rażące naruszenie interesów konsumenta wyraża się przede wszystkim w istotnej, niewspółmiernej dysproporcji praw i obowiązków stron, skutkującej zachwianiem równowagi kontraktowej. Co istotne, dysproporcja ta nie musi mieć wyłącznie wymiaru ekonomicznego – równie istotne są aspekty niematerialne, takie jak prawo do przejrzystości relacji obligacyjnej, przewidywalności sytuacji prawnej, poszanowania autonomii decyzyjnej, ochrony godności czy efektywnego korzystania z przysługujących uprawnień[601].

W tym kontekście należy zaznaczyć, że interes konsumenta ma charakter wielowymiarowy – obejmuje nie tylko jego sytuację finansową, ale również dostęp do informacji, jakość procedur dochodzenia roszczeń, transparentność reguł umownych oraz gwarancje proceduralne. Dlatego też za naruszenie interesów konsumenta można uznać także te postanowienia, które ograniczają dostęp do sądu, utrudniają dochodzenie roszczeń, wprowadzają nadmiernie złożone lub arbitralne procedury, czy nakładają niewspółmierne obowiązki bez uzasadnionego ekwiwalentu.

W wyroku z dnia 13 października 2010 r. (I CSK 694/09) Sąd Najwyższy wskazał, że istotą „rażącego naruszenia interesów konsumenta" jest asymetria kontraktowa prowadząca do nieuzasadnionego obciążenia jednej ze stron – konsumenta – bez adekwatnego świadczenia po stronie przedsiębiorcy. Tego rodzaju naruszenie godzi w zasadnicze funkcje ochronne przepisów prawa konsumenckiego[602]. Podobne stanowisko wyraził Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 14 marca 2013 r. w sprawie Aziz (C-415/11), podkreślając, że rażące naruszenie interesów

[600] Popiołek K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1078 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 165 i n.

[601] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, 270 i n.

[602] Por. Postanowienie SN z 5 października 2021 r., I CSK 404/21, LEX nr 3517583; Gliniecki B. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 799 i n.

konsumenta może mieć charakter czysto prawny, gdy prowadzi do osłabienia sądowej ochrony prawnej lub wprowadzenia warunków nieprzejrzystych i arbitralnych[603].

Z literalnego ujęcia art. 385[1] § 1 k.c. wynika, że przymiotnik „rażący" akcentuje intensywność oraz wyraźny charakter naruszenia. Nie każde naruszenie interesu konsumenta jest zatem wystarczające, chodzi wyłącznie o takie naruszenie, które w sposób jednoznaczny przekracza granice dopuszczalnej nierównowagi stron. Postanowienie może zostać uznane za rażąco naruszające interes konsumenta m.in. wtedy, gdy:

a) nieuzasadnienie ogranicza jego prawa lub pozbawia ustawowych środków ochrony;
b) przewiduje nadmiernie wysokie opłaty, kary umowne lub inne sankcje bez ekwiwalentu;
c) operuje niejasnymi, nieprzewidywalnymi lub arbitralnymi warunkami wykonania umowy;
d) przewiduje procedury utrudniające dochodzenie roszczeń lub wyłącza odpowiedzialność przedsiębiorcy w sposób nieproporcjonalny.

Ważne jest również, że abuzywność może wynikać nie tylko z pojedynczego postanowienia, lecz także z ich łącznego oddziaływania. W sprawie Radlinger (C-377/14) Trybunał Sprawiedliwości UE wskazał, że ocena abuzywności może obejmować kumulatywny efekt różnych klauzul, jeśli ich łączne działanie istotnie osłabia pozycję konsumenta[604]. W tym ujęciu należy również uwzględnić zjawisko tzw. efektu odstraszającego (chilling effect), polegającego na tym, że samo brzmienie klauzuli może zniechęcać konsumenta do egzekwowania swoich praw, co również stanowi przejaw rażącego naruszenia jego interesu.

Ocena spełnienia tej przesłanki winna mieć charakter dwuaspektowy, z jednej strony odnosi się do modelowego konsumenta (abstrakcyjny punkt odniesienia), z drugiej wymaga analizy skutków konkretnego postanowienia w danym stosunku zobowiązaniowym (model konkretystyczny). Takie ujęcie potwierdza uchwała Sądu

[603] Por. Wyrok TSUE z 11 września 2019 r., C-383/18, Lexitor, ECLI:EU:C:2019:702.
[604] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 293 i n.; wyrok TSUE z 21 kwietnia 2016 r., C-377/14, Radlinger i Radlingerová, ECLI:EU:C:2016:283.

Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r. (III CZP 29/17), w której wyeksponowano konieczność uwzględniania realnego wpływu postanowienia na sytuację konsumenta[605].

Z punktu widzenia systemowego, przesłanka „rażącego naruszenia interesów" pełni fundamentalną rolę w ochronie słabszej strony stosunku obligacyjnego. Jej celem jest utrzymanie równowagi kontraktowej, której naruszenie godzi nie tylko w jednostkowy interes konsumenta, ale również w bezpieczeństwo obrotu oraz w wartości konstytucyjne – takie jak społeczna gospodarka rynkowa (art. 20 Konstytucji RP) oraz ochrona konsumenta (art. 76 Konstytucji RP), interpretowane łącznie z prawem do ochrony interesów jednostki (art. 23 Konstytucji RP).

W tym kontekście sankcja przewidziana w art. 385^1 § 1 k.c. realizuje nie tylko funkcję kompensacyjną, ale również prewencyjno-systemową – zmierza do eliminacji nieuczciwych praktyk rynkowych, a zarazem służy realizacji interesu publicznego, jakim jest ochrona zbiorowych interesów konsumentów (art. 23a u.o.k.i.k.)[606].

Na koniec warto przypomnieć, że wykładnia omawianej przesłanki powinna uwzględniać także cele prawa unijnego. Preambuła dyrektywy 93/13/EWG jednoznacznie wskazuje, że jej celem jest przywrócenie równowagi kontraktowej, naruszonej przez asymetrię pozycji negocjacyjnych stron. Wymaga to szerokiego i elastycznego rozumienia interesu konsumenta – nie tylko w aspekcie ekonomicznym, ale także organizacyjnym i informacyjnym[607].

Prawidłowa interpretacja klauzuli „rażącego naruszenia interesów konsumenta" powinna zatem łączyć perspektywę aksjologiczną, funkcjonalną i normatywną. Jej stosowanie wymaga od sądu nie tylko znajomości przepisów prawa prywatnego, lecz także wrażliwości na rzeczywiste konsekwencje kontraktowe oraz świadomości funkcji, jakie ochrona konsumencka pełni w ramach demokratycznego państwa prawa i gospodarki wolnorynkowej.

4.1.4 Konsekwencje uznania postanowienia umownego za niedozwolone

W sytuacji, gdy określone postanowienie umowne odpowiada przesłankom wskazanym w art. 385^1 § 1 k.c., ustawodawca przypisał mu szczególny skutek prawny –

[605] Uchwała SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2.

[606] Por. Ustawa z 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, Dz. U. z 2024 r. poz. 1616, z 2025 r. poz. 794, art. 23a; Sikorski R., Ruchała P. [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. $1\ 449^{11}$, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1405 i n.

[607] Por. Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Kubiak-Cyrul A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 877 i n.

postanowienie to staje się bezskuteczne wobec konsumenta z mocy samego prawa, a więc *ex lege*. Bezskuteczność ta działa wstecz (*ex tunc*), co oznacza, że dane postanowienie od momentu zawarcia umowy traktowane jest jako pozbawione skutków prawnych w zakresie naruszenia wskazanego przepisu. Sankcja ta, określana w doktrynie jako bezskuteczność abuzywna, stanowi konstrukcję normatywnie odrębną – nieprzystającą do tradycyjnego podziału na nieważność bezwzględną i wzruszalność sensu stricto[608]. Podkreśla się przy tym, że jej właściwe zrozumienie wymaga uwzględnienia funkcji prawa konsumenckiego, w tym w szczególności jego aksjologicznego wymiaru: funkcji ochronnej, prewencyjnej i restytucyjnej[609].

Nie oznacza to jednak, że bezskuteczność abuzywna pozostaje pozasystemowa lub pozbawiona podstawy normatywnej. Przeciwnie, wynika ona wprost z art. 385¹ § 1 k.c., a więc opiera się na wystąpieniu konkretnych przesłanek uznania danego postanowienia za niedozwolone. Tym samym nie jest efektem sprzeczności z normą bezwzględnie obowiązującą czy z zasadami współżycia społecznego w rozumieniu art. 58 § 2 k.c.[610]

Źródeł tej instytucji należy upatrywać w prawie unijnym, zwłaszcza w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG[611]. Zgodnie z tym przepisem, nieuczciwe postanowienia nie wiążą konsumenta, a umowa, w pozostałym zakresie, pozostaje skuteczna, o ile jej wykonanie bez tych postanowień jest możliwe. Jak trafnie wskazuje M. Korpalski, istotą tego rozwiązania jest przełamanie zasady autonomii woli stron poprzez wprowadzenie mechanizmu sankcyjnego, który, niezależnie od intencji stron, służy realizacji interesu publicznego[612]. Konstrukcja ta pełni zatem funkcję nie tylko kompensacyjną, lecz przede wszystkim prewencyjną, chroni konsumenta przed nadużyciem przewagi kontraktowej[613].

Implementacja tego modelu do prawa krajowego nastąpiła poprzez art. 385¹ § 2 k.c., zgodnie z którym umowa zawierająca klauzule niedozwolone zachowuje moc obowiązującą w pozostałym zakresie, pod warunkiem, że może być dalej wykonywana

---

608 Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 323 i n.

609 Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 150 i n.

610 Skubisz-Kępa K. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 211 i n.

611 Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993, art. 6 ust. 1

612 Korpalski M., Nowak W., Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich. Komentarz do Dyrektywy Rady 93/13/EWG, Warszawa 2024, s. 148 i n.

613 Ibidem, s. 144 i n.

bez tych postanowień. Bezskuteczność dotyczy zatem jedynie abuzywnego postanowienia, nie zaś całej umowy, co wyraźnie odróżnia tę instytucję od nieważności wynikającej z art. 58 § 1 k.c. W literaturze słusznie akcentuje się, że wykładnia art. 385[1] k.c. powinna być prowadzona z uwzględnieniem orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE oraz zasady skuteczności prawa unijnego (*effet utile*), co uzasadnia traktowanie tej sankcji jako konstrukcji o charakterze autonomicznym i funkcjonalnie odmiennym od klasycznych postaci nieważności[614].

4.1.4.1. Autonomiczny charakter bezskuteczności abuzywnej

Bezskuteczność abuzywna stanowi konstrukcję autonomiczną, o charakterze sui generis, będącą wynikiem zharmonizowania przepisów krajowych z dorobkiem unijnego prawa konsumenckiego. Nie mieści się ona w klasycznych ramach sankcji nieważności ani nie daje się sprowadzić do wzruszalności sensu stricto. Jak zauważa R. Trzaskowski, źródłem tej sankcji nie jest formalna sprzeczność postanowienia z normą ustawową, lecz materialna nierównowaga stron kontraktu, wyrażająca się w nieuczciwym i nieuzgodnionym indywidualnie postanowieniu[615]. Z tego względu mechanizm ten pełni funkcję ochronną, poprzez jednostronne i całkowite wyłączenie skutków prawnych danej klauzuli względem konsumenta[616].

Sankcja ta działa z mocy prawa i ma charakter automatyczny - jej powstanie nie jest uzależnione od jakiegokolwiek działania ze strony konsumenta. Co istotne, sąd nie może uzależniać jej zastosowania od inicjatywy procesowej konsumenta, lecz jest zobowiązany do aktywnego ustalenia woli konsumenta w zakresie dalszego trwania umowy[617].

Odmienność tej konstrukcji była wielokrotnie podkreślana przez TSUE, który konsekwentnie wskazuje, iż sąd krajowy nie jest uprawniony do modyfikacji treści klauzuli abuzywnej ani do jej zastępowania przepisem dyspozytywnym. Jak wykazują R. Trzaskowski i K. Jasińska, praktyka sądów powszechnych w Polsce przez długi czas dążyła do kompensacyjnego uzupełniania luk kontraktowych, jednak dopiero linia orzecznicza TSUE przesądziła o niedopuszczalności takiej ingerencji[618]. Jedynie

[614] Korpalski M., Nowak W., Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich. Komentarz do Dyrektywy Rady 93/13/EWG, Warszawa 2024, s. 145 i n.
[615] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 264-268.
[616] Ibidem, s. 264-268.
[617] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[618] Por. Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 281; Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red.

w wyjątkowych przypadkach - gdy wyeliminowanie klauzuli prowadziłoby do upadku umowy, a jej utrzymanie leży w interesie konsumenta - możliwe jest odstępstwo od tej zasady[619].

4.1.4.2 Kierunki ewolucji stanowiska orzeczniczego w Polsce

W początkowym okresie kształtowania się linii orzeczniczej, zarówno Sąd Najwyższy, jak i sądy powszechne dopuszczały możliwość zastępowania abuzywnej klauzuli postanowieniem o charakterze dyspozytywnym bądź – w braku takiego przepisu – przez odpowiednie zastosowanie art. 58 § 3 k.c. Takie stanowisko przyjął Sąd Najwyższy m.in. w wyroku z 14 maja 2015 r., sygn. II CSK 768/14[620]. Niemniej należy pamiętać, że orzeczenie to zapadło w okresie poprzedzającym utrwalenie jednolitej wykładni TSUE i winno być oceniane w kontekście ówczesnych realiów prawnych.

Pod wpływem orzecznictwa TSUE – w szczególności w sprawach C-26/13 (Kásler), C-260/18 (Dziubak), C-19/20 (I.W. i R.W.) oraz połączonych C-70/17 i C-179/17 (Abanca i Bankia) – sądy krajowe, w tym również Sąd Najwyższy, istotnie zmodyfikowały swoje stanowisko. Obecnie powszechnie przyjmuje się, że art. 385^1 § 2 k.c. ma charakter przepisu szczególnego względem art. 58 § 3 k.c., co skutkuje wyłączeniem możliwości uzupełniania treści umowy po wyeliminowaniu klauzuli niedozwolonej[621].

4.1.4.3 Konsekwencje procesowe i materialnoprawne

Zgodnie z jednolitą linią orzeczniczą TSUE, sądy krajowe są obowiązane z urzędu badać, czy postanowienie umowne ma charakter abuzywny – niezależnie od stanowiska konsumenta[622]. Bezskuteczność taka powstaje zatem *ex lege* i działa *ex tunc*, co oznacza, że jej skutek ma charakter pierwotny i nie wymaga aktu potwierdzającego. Stwierdzenie jej przez sąd ma wyłącznie znaczenie deklaratoryjne – ujawnia i potwierdza skutek już zaistniały.

Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 876-877; wyrok SN z 21 marca 2024 r., II CSKP 181/23, LEX nr 3695786.

[619] Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250.

[620] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W., ECLI:EU:C:2021:341; Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250; Wyrok SN z 14 maja 2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015/11/132.

[621] Wyrok SO w Warszawie z 4 grudnia 2020 r., IV C 2357/20, LEX nr 3206846.

[622] Wyrok TSUE z 6 października 2009 r., C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones, ECLI:EU:C:2009:615.

Podstawą prawną do żądania sądowego potwierdzenia tej bezskuteczności jest art. 189 k.p.c., który umożliwia wystąpienie z powództwem o ustalenie nieistnienia skutku prawnego konkretnego postanowienia umowy. Należy jednak odróżnić to od ewentualnych skutków restytucyjnych, takich jak zwrot nienależnych świadczeń, które wymagają osobnego postępowania. Tylko na wyraźne żądanie konsumenta sąd może rozważyć unieważnienie całej umowy, co zostało potwierdzone w orzeczeniu TSUE w sprawie C-269/19 (Banca B.)[623] .

4.1.5 Mechanizmy kontroli niedozwolonych postanowień umownych: kontrola abstrakcyjna i incydentalna

W ramach systemu ochrony konsumenta przed abuzywnymi postanowieniami umownymi ukształtowały się dwa podstawowe mechanizmy nadzoru nad treścią wzorców kontraktowych: kontrola abstrakcyjna, prowadzona niezależnie od istnienia konkretnego stosunku zobowiązaniowego oraz kontrola incydentalna, dokonywana w toku indywidualnego postępowania cywilnego. Każda z tych form realizuje odmienne, lecz komplementarne funkcje: pierwsza ma charakter systemowo-prewencyjny, druga zaś restytucyjno-reparacyjny. Współwystępowanie obu modeli umożliwia zarówno eliminowanie z obrotu nieuczciwych wzorców umownych, jak i zapewnienie realnej ochrony jednostki w sytuacji naruszenia jej interesów. Podstawy normatywne tych konstrukcji znajdują się zarówno w przepisach prawa krajowego (w szczególności art. 385^1 i nast. k.c. oraz ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów), jak i w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz Sądu Najwyższego. Celem niniejszego podrozdziału jest omówienie specyfiki obu mechanizmów, ich wzajemnych relacji oraz konsekwencji wynikających z ich praktycznego stosowania.

4.1.5.1 Kontrola abstrakcyjna

Kontrola abstrakcyjna, przeciwstawna co do charakteru kontroli incydentalnej, nie odnosi się do indywidualnej relacji prawnej ukształtowanej przez zawarcie konkretnej umowy, lecz obejmuje generalną ocenę wzorca umownego stosowanego przez przedsiębiorcę w ramach jego działalności gospodarczej wobec konsumentów. Jej zasadniczym celem jest eliminacja takich klauzul wzorcowych, które ze względu na swoją treść oraz przewidywalny sposób stosowania w sposób typowy i powtarzalny

[623] Por. Wyrok TSUE z 25 listopada 2020 r., C-269/19, Banca B., ECLI:EU:C:2020:954; ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568, 1841, z 2025 r. poz. 620

prowadzą do rażącego naruszenia interesów konsumentów oraz pozostają w sprzeczności z zasadami dobrych obyczajów[624]. Tym samym mechanizm ten pełni funkcję systemowego nadzoru prewencyjnego, ukierunkowanego na przeciwdziałanie utrwalaniu nieuczciwych praktyk rynkowych.

Nowelizacja ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów z 2016 roku doprowadziła do zasadniczej zmiany w zakresie sprawowania tej kontroli. Kompetencje w tym zakresie zostały przekazane Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, który realizuje je w drodze decyzji administracyjnej na podstawie art. 24 wskazanej ustawy. Prezes UOKiK może wydać decyzję zakazującą stosowania klauzuli uznanej za niedozwoloną, jeżeli spełnia ona przesłanki określone w art. 385^1 k.c. Decyzja taka ma charakter erga omnes, co oznacza, że skutki jej rozstrzygnięcia dotyczą nie tylko konkretnego przedsiębiorcy, lecz także innych podmiotów stosujących analogiczne klauzule[625]. W treści decyzji organ administracyjny wskazuje brzmienie zakwestionowanej klauzuli, wzorzec, z którego ona pochodzi, oraz zakres zakazu jej stosowania.

Od decyzji przysługuje środek zaskarżenia w postaci odwołania do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (SOKiK), działającego jako XVII Wydział Sądu Okręgowego w Warszawie. Decyzja Prezesa UOKiK ma szeroki charakter prejudycjalny: w toku postępowania cywilnego sąd nie jest uprawniony do ponownej oceny abuzywności tożsamej treściowo i funkcjonalnie klauzuli, uprzednio uznanej przez organ administracyjny za niedozwoloną[626]. Nie oznacza to jednak, że decyzja jest wyjęta spod kontroli sądowej. Możliwe jest bowiem jej zaskarżenie przez przedsiębiorcę, a po uprawomocnieniu się decyzji, jej skutki wiążą sądy rozpoznające spory oparte na takich samych klauzulach.

Pomimo znacznej roli systemowej, kontrola abstrakcyjna nie uwzględnia indywidualnych uwarunkowań konkretnej relacji kontraktowej, takich jak okoliczności zawarcia umowy czy rzeczywisty wpływ zakwestionowanego postanowienia na sytuację

[624] Por. Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, 876-877; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 268 i n.

[625] Ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw, tj. Dz. U. 2015 poz. 1634.

[626] Ustawa z 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1616, z 2025 r. poz. 794.

ekonomiczną konsumenta[627]. Z tego względu nie może ona zastąpić oceny dokonywanej w drodze kontroli incydentalnej, która zachowuje zasadnicze znaczenie dla zapewnienia jednostkowej ochrony prawnej. W literaturze wskazuje się również na zagrożenie tzw. efektem mrożącym (chilling effect), prowadzącym do nadmiernej ostrożności przedsiębiorców i rezygnacji z postanowień dopuszczalnych, ale ryzykownych z perspektywy interwencji regulatora[628]. Niezależnie od powyższego, skuteczność kontroli abstrakcyjnej pozostaje ograniczona także ze względu na ograniczone zasoby instytucjonalne organu administracyjnego.

Reasumując, kontrola abstrakcyjna stanowi istotny element systemu ochrony konsumentów, przyczyniając się do kształtowania standardów rynkowych i budowania katalogu klauzul uznanych za niedozwolone. Jej znaczenie uwidacznia się w szczególności w sektorze usług finansowych i ubezpieczeniowych. Jednocześnie, jej rola musi być komplementarnie wspierana przez kontrolę incydentalną, gwarantującą skuteczną ochronę indywidualnych konsumentów[629].

4.1.5.2 Kontrola incydentalna

Kontrola incydentalna pozostaje podstawowym narzędziem sądowej ochrony konsumenta przed nieuczciwymi postanowieniami umownymi. Prowadzona jest w ramach konkretnego postępowania cywilnego, w którym sąd ocenia abuzywność określonej klauzuli umownej funkcjonującej w relacji zobowiązaniowej pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą. Kontrola ta może dotyczyć zarówno postanowień indywidualnie uzgodnionych, jak i tych, które zostały narzucone konsumentowi na podstawie wzorca umowy, o ile ich treść narusza dobre obyczaje oraz interesy konsumenta[630].

[627] Por. Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 876-877; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 268 i n.

[628] Węgrzynowski Ł., Skutek restytucyjny jako jeden z elementów zwalczania nadużyć kontraktowych na podstawie dyrektywy 93/13 [w:] Upadłość i restrukturyzacja kredytobiorcy lub banku przy umowach o kredyt frankowy, red. Adamus R. i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2024. s. 77 i n.

[629] Por. Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 876-877; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 268 i n.

[630] Asłanowicz P., Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 84 i n.

Nadrzędnym celem kontroli incydentalnej jest przyznanie ochrony jednostkowej, co w praktyce skutkuje stwierdzeniem, że konkretne postanowienie nie wiąże konsumenta. Skutek ten ma charakter deklaratoryjny i wynika *ex lege* z art. 385[1] § 1 k.c. oraz art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG. W literaturze podkreśla się, że wyrok zapadający w wyniku kontroli incydentalnej wiąże wyłącznie strony konkretnego postępowania i nie wywołuje skutku powszechnie obowiązującego (inter omnes)[631].

Istotnym aspektem kontroli incydentalnej jest zakaz modyfikacji postanowień abuzywnych przez sąd krajowy. W świetle orzecznictwa TSUE, zwłaszcza w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10), jakakolwiek redakcja zastępcza naruszałaby funkcję odstraszającą (dissuasive effect), którą ma wywierać sankcja bezskuteczności[632]. Co więcej, sąd krajowy ma obowiązek dokonania oceny abuzywności z urzędu, niezależnie od aktywności procesowej stron. Stanowisko to zostało ugruntowane zarówno w orzecznictwie TSUE (np. sprawy C-243/08, C-415/11), jak i w uchwale SN z 20 czerwca 2018 r. (III CZP 29/17)[633].

Relacja między kontrolą incydentalną a abstrakcyjną została dookreślona w wyroku SN z 19 września 2019 r. (I NSK 56/18), zgodnie z którym decyzja Prezesa UOKiK może stanowić środek pomocniczy, jednak nie wiąże sądu w odniesieniu do konkretnej sytuacji faktycznej[634]. W systemach prawnych Niemiec i Francji kontrola wzorców umownych opiera się na czarnych listach i publicznych rejestrach niedozwolonych klauzul, które w Polsce funkcjonowały do 2016 roku[635]. Ich miejsce zajęły decyzje Prezesa UOKiK.

Z danych UOKiK wynika, że w latach 2017–2023 wydano kilka tysięcy decyzji, w tym tych dotyczących klauzul abuzywnych, z czego znaczna część dotyczyła sektora finansowego. Praktyka wskazuje jednak, że przedsiębiorcy często wprowadzają jedynie pozorne zmiany, co utrudnia skuteczną eliminację abuzywnych wzorców i potwierdza konieczność komplementarnego stosowania obu form kontroli[636].

---

631 Por. Asłanowicz P., Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 84 i n.; Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993, art. 6 ust. 1; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769. , art. 385[1] § 1.

632 Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

633 Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350; wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164; wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

634 Wyrok SN z 19 września 2019 r., I NSK 56/18, LEX nr 2721724

635 Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 129 i n.

636 Dane UOKiK: https://rejestr.uokik.gov.pl/ (dostęp: 10.07.2025).

4.1.6 Wzorce umowne jako instrument standaryzacji oraz ich rola w stosunkach konsumenckich

W warunkach współczesnego obrotu cywilnoprawnego, a zwłaszcza w relacjach z udziałem konsumentów, uwidacznia się wyraźna tendencja do standaryzacji treści umów. Tendencja ta znajduje swój wyraz w powszechnym posługiwaniu się wzorcami umownymi, których funkcja oraz normatywny status zostały określone w przepisach art. 384–385⁴ Kodeksu cywilnego[637]. Posługiwanie się wzorcami nie służy wyłącznie uproszczeniu procesu zawierania umów w ramach masowego obrotu, lecz pełni również funkcję kompensacyjną – przeciwdziała bowiem typowej asymetrii informacyjnej i organizacyjnej występującej pomiędzy profesjonalnym uczestnikiem rynku a konsumentem[638].

Wzorzec umowny nie stanowi samodzielnej czynności prawnej. Należy go ujmować jako element konstrukcyjny zobowiązania, który – poprzez inkorporację – kształtuje treść stosunku obligacyjnego[639]. Do tej kategorii zalicza się m.in. regulaminy, ogólne warunki umów (OWU), taryfy, formularze oraz inne dokumenty opracowywane jednostronnie przez przedsiębiorcę[640]. W praktyce mogą one funkcjonować zarówno jako integralne części umowy, po uprzednim ich włączeniu do jej treści, jak i jako dokumenty o charakterze instrukcyjnym bądź informacyjnym, których obowiązywanie wymaga uprzedniego i wyraźnego zaakceptowania przez kontrahenta[641].

Zgodnie z art. 384 § 1 k.c., wzorzec wywiera skutki prawne względem drugiej strony wyłącznie wtedy, gdy został jej doręczony przed zawarciem umowy[642]. Przez doręczenie należy rozumieć nie tylko fizyczne przekazanie dokumentu, lecz również jego udostępnienie w formie elektronicznej pod warunkiem, że zapewnia ono możliwość zapoznania się z jego treścią przed związaniem się kontraktem[643]. Szczególne znaczenie zyskuje tu art. 384 § 4 k.c., który mając na względzie realia obrotu elektronicznego,

[637] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 702 i n.
[638] Ibidem, s. 713 i n.
[639] Oplustil K. [w:] System Prawa Handlowego. Tom 5. Prawo umów handlowych. Wyd. 3, red. Włodyka S., C.H Beck, Warszawa 2011, s. 112 i n.
[640] Ibidem, s. 112 i n.
[641] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 723 i n.
[642] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769. .
[643] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 795 i n.

pozwala na taką formę udostępnienia, która umożliwia utrwalenie oraz wielokrotne odtworzenie treści wzorca w toku zwykłych czynności[644]. Przepis ten, o charakterze gwarancyjnym, realizuje fundamentalne zasady prawa zobowiązań: przejrzystości oraz lojalności kontraktowej[645].

W relacjach konsumenckich wymogi te podlegają dalszemu zaostrzeniu w związku z implementacją przepisów dyrektywy 93/13/EWG, w szczególności art. 5, 6 oraz art. 8 ust. 1[646]. Przewidują one, że wszelkie postanowienia, także te zawarte we wzorcach, powinny być redagowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały. W razie powstania wątpliwości interpretacyjnych należy stosować regułę *in dubio contra proferentem*, nakazującą wykładnię korzystną dla konsumenta[647].

Standaryzacja treści kontraktów, mimo że usprawnia mechanizmy rynkowe i przyczynia się do obniżenia kosztów transakcyjnych, wiąże się jednocześnie z niebagatelnym ryzykiem nadużyć[648]. W szczególności chodzi tu o możliwość jednostronnego i asymetrycznego kształtowania postanowień przez przedsiębiorcę w sposób naruszający równowagę kontraktową oraz utrudniający konsumentowi efektywne kwestionowanie niekorzystnych postanowień[649]. Często wzorzec tworzy jedynie pozór równorzędnego kontraktowania. Sam fakt zastosowania wzorca, jako wyrazu kontraktowania adhezyjnego, nie przesądza jeszcze o wadliwości zawartej umowy. Niemniej jednak sytuacja, w której konsument nie ma realnego wpływu na treść postanowień, a ich konstrukcja cechuje się nieprzejrzystością, może prowadzić do uznania ich za abuzywne[650]. Autonomia woli konsumenta redukuje się w takich przypadkach do wyboru „wszystko albo nic", co istotnie ogranicza jego pozycję negocjacyjną[651].

---

[644] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769. , art. 384–385[4]; Oplustil K. [w:] System Prawa Handlowego. Tom 5. Prawo umów handlowych. Wyd. 3, red. Włodyka S., C.H Beck, Warszawa 2011, s. 110-112.

[645] Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 882.

[646] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

[647] Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 876.

[648] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 128.

[649] Ibidem, s. 128.

[650] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 827 i n.

[651] Ibidem, s. 809 i n.

W odpowiedzi na powyższe zagrożenia ustawodawca wprowadził mechanizmy kontroli wzorców umownych, obejmujące zarówno kontrolę incydentalną, podejmowaną w konkretnym sporze, jak i abstrakcyjną, o charakterze systemowym. Szczególne znaczenie w tym zakresie ma orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który w wyroku z 4 czerwca 2009 r. w sprawie Pannon GSM (C-243/08) stwierdził, iż sąd krajowy ma obowiązek z urzędu ocenić abuzywność postanowień umownych w relacjach z konsumentem[652]. W orzecznictwie krajowym również dostrzec można istotne stanowiska, jak np. w wyroku SN z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, gdzie wskazano, że nieudostępnienie wzorca przed zawarciem umowy skutkuje jego niewłączeniem do treści stosunku prawnego[653].

Znaczenie wzorców w relacjach konsumenckich wykracza poza aspekt czysto techniczny. Stanowią one bowiem narzędzie alokacji ryzyka kontraktowego, co ma szczególne znaczenie w umowach długoterminowych – takich jak umowy kredytowe, leasingowe czy ubezpieczeniowe. Postanowienia wzorcowe regulują często elementy o zasadniczym znaczeniu: mechanizmy waloryzacyjne, możliwość jednostronnych zmian regulaminów, zasady wypowiedzenia umowy, czy też sankcje za nienależyte wykonanie zobowiązań[654].

W tym kontekście nieodzowne jest przyjęcie systemowej perspektywy ochrony konsumenta, traktowanego jako strona słabsza strukturalnie – zarówno z punktu widzenia zasobów ekonomicznych, jak i dostępu do informacji oraz organizacyjnego przygotowania[655]. Implementacja dyrektywy 93/13/EWG do polskiego systemu prawnego opiera się na zasadzie, zgodnie z którą wzorce podlegają domniemaniu abuzywności, jeśli nie były indywidualnie negocjowane, a konsument nie miał realnego wpływu na ich treść[656]. Co więcej, zgodnie z art. 385¹ § 3 k.c. to na przedsiębiorcy spoczywa obowiązek wykazania, iż dane postanowienie zostało indywidualnie

[652] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[653] Wyrok SN z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, LEX nr 2308321.
[654] Radwański Z. Olejniczak K., Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 150 i n.
[655] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 128 i n.
[656] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 686 i n.

uzgodnione – przy czym obowiązek ten dotyczy wyłącznie faktu negocjacji, a nie braku abuzywności jako takiej[657].

Nie można przy tym tracić z pola widzenia, że nawet prawidłowo inkorporowany wzorzec nie może zawierać postanowień sprzecznych z przepisami bezwzględnie obowiązującymi, prowadzących do iluzoryczności świadczeń, rażącej nierównowagi zobowiązań stron, bądź naruszających zasady współżycia społecznego[658]. Wzorce podlegają zatem nie tylko formalnej ocenie legalności, lecz również kontroli merytorycznej w świetle klauzul generalnych, zwłaszcza art. 58 § 2 oraz art. 385^1 § 1 k.c.[659]

Podsumowując, wzorce umowne – choć niewątpliwie spełniają funkcję pragmatyczną w gospodarce rynkowej, nie mogą pozostawać poza sferą wnikliwej i systemowej kontroli. Powinna ona obejmować zarówno etap legislacyjny, jak i praktykę stosowania prawa, z uwzględnieniem konstytucyjnych wartości ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa (art. 2 Konstytucji RP) oraz obowiązku ochrony konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi (art. 76 Konstytucji RP)[660].

4.1.7 Wpływ orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na model kontroli wzorców umownych

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, pełniący funkcję gwaranta jednolitej wykładni prawa unijnego, odegrał kluczową rolę w ukształtowaniu aksjologiczno-instytucjonalnych podstaw ochrony konsumenta w porządku wspólnotowym. Na gruncie dyrektywy 93/13/EWG wykształciło się spójne i rozwinięte orzecznictwo, w którym konsekwentnie akcentuje się, że ochrona konsumenta musi mieć charakter realny i skuteczny i nie może ograniczać się do wymiaru formalnego, lecz powinna urzeczywistniać zasadę skuteczności (*effet utile*)[661]. Państwa członkowskie zostały tym samym zobowiązane do przyjęcia takiego modelu kontroli wzorców umownych, który rzeczywiście umożliwia eliminowanie z obrotu klauzul nieuczciwych, zarówno poprzez

[657] Por. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769. , art. 385^1 § 3; Radwański Z. Olejniczak K., Zobowiązania - część ogólna. Wyd. 8, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 156.

[658] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 808 i n.

[659] Ibidem, s. 808 i n.

[660] Por. Ibidem 680 i n.; Konstytucja RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946, art. 2 i art. 76.

[661] Ibidem, s. 268.

instrumenty administracyjne (jak decyzje Prezesa UOKiK), jak i w toku indywidualnych postępowań sądowych[662].

Obowiązek działania z urzędu

W przełomowym wyroku z 14 czerwca 2012 r. w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10), Trybunał jednoznacznie wskazał, że sąd krajowy obowiązany jest z urzędu zbadać, czy dane postanowienie umowne ma charakter abuzywny niezależnie od tego, czy konsument powołał się na jego nieuczciwość[663]. Obowiązek ten ma charakter bezwzględny i wywodzony jest z zasady lojalnej współpracy (art. 4 ust. 3 TUE), a także z celów implementacyjnych dyrektywy 93/13/EWG[664]. W uzasadnieniu orzeczenia podkreślono, że konsument jako strona słabsza pod względem prawnym, informacyjnym i organizacyjnym, często nie jest w stanie samodzielnie rozpoznać charakteru danej klauzuli, a tym bardziej – skutecznie zakwestionować jej obowiązywania w toku sporu[665].

Zakres samodzielności sądu krajowego i jej granice

W analogicznym duchu utrzymane zostało orzeczenie z 21 grudnia 2016 r. w sprawie Partner (C-119/15), w którym Trybunał przesądził, że sąd krajowy nie może uzależniać oceny abuzywności od wcześniejszego wpisu danej klauzuli do rejestru postanowień niedozwolonych ani od uprzedniego rozstrzygnięcia organu administracyjnego[666]. Autonomia sądu w ocenie nieuczciwego charakteru postanowień umownych ma charakter pierwotny i nie może być ograniczana działaniami instytucji zewnętrznych[667]. Badanie klauzul powinno mieć charakter indywidualny i kontekstowy, musi uwzględniać konkretne okoliczności danej sprawy oraz całokształt stosunku prawnego.

W wyroku w sprawie Constructora Principado (C-226/12), TSUE ponownie potwierdził, że realna ochrona konsumencka byłaby jedynie iluzoryczna, gdyby sąd krajowy mógł pominąć ocenę abuzywności tylko z tego powodu, że konsument nie zgłosił zastrzeżeń lub że postanowienie nie zostało uprzednio zidentyfikowane jako

[662] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 268.
[663] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[664] Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 882.
[665] Por. Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z 12 grudnia 2017 r., I C 316/15, LEX nr 2429808; wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 18 grudnia 2019 r., XXVII Ca 1288/19, LEX nr 322214.
[666] Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., C-119/15, Partner, ECLI:EU:C:2023:692.
[667] Wyrok SA w Katowicach z 10 października 2018 r., I ACa 207/18, LEX nr 2977866.

niedozwolone[668]. Tym samym, narzędzia administracyjne, takie jak rejestry klauzul niedozwolonych czy decyzje Prezesa UOKiK, mają jedynie funkcję pomocniczą i informacyjną, nie zaś determinującą[669].

W dalszym rozwoju linii orzeczniczej, Trybunał w sprawie Jőrös (C-397/11) wskazał, że kontrola abuzywności wymaga uwzględnienia nie tylko literalnej treści klauzuli, lecz także jej funkcji, kontekstu ekonomicznego, stopnia przejrzystości oraz realnej możliwości negocjacyjnej po stronie konsumenta[670]. Nawet z pozoru neutralnie sformułowane postanowienie może zostać uznane za nieuczciwe, jeśli w efekcie prowadzi do istotnej nierównowagi kontraktowej[671].

Konsekwencje dla praktyki sądowej – przykład sprawy Dziubak

Znaczące dla praktyki krajowej znaczenie miało orzeczenie w sprawie Dziubak (C-260/18), w którym Trybunał jednoznacznie wykluczył możliwość „uzdrawiania" postanowień abuzywnych przez ich zastępowanie przepisami dyspozytywnymi lub zasadami ogólnymi[672]. Podkreślił, że sąd powinien dążyć do eliminacji takich klauzul z umowy, nie zaś do ich rekonfiguracji. Wyjątkowo dopuszczalne jest zastąpienie abuzywnego postanowienia regulacją dyspozytywną jedynie wówczas, gdy jego usunięcie prowadziłoby do unieważnienia całej umowy, czego konsument wyraźnie nie żąda, co wynika m.in. z orzeczenia w sprawie Kásler (C-26/13)[673]. Zasada pierwszeństwa ochrony konsumenta nad utrzymaniem umowy jako całości ma w tym kontekście charakter nadrzędny[674].

Orzecznictwo TSUE konsekwentnie ukazuje, że sąd krajowy nie tylko ma prawo, lecz obowiązek dokonywania oceny zgodności klauzul z prawem unijnym, także z urzędu i niezależnie od stanowiska konsumenta. W konsekwencji kontrola wzorców nabiera

[668] Por. Wyrok TSUE z 13 grudnia 2012 r. C-226/12, Constructora Principado, ECLI:EU:C:2014:10; Postanowienie SN z 9.04.2019 r., I NSK 56/18, LEX nr 2643218.

[669] Kubiak-Cyrul A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 879; Popiołek W., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1075-1076.

[670] Wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-397/11, Jőrös, ECLI:EU:C:2013:340

[671] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc, ECLI:EU:C:2017:703; wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470.

[672] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; wyrok SA w Gdańsku z 4 lutego 2022 r., V ACa 340/21, LEX nr 3334528.

[673] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.

[674] Stefanicki R., Konstytucjonalizacja ochrony konsumenta na tle standardów prawa wspólnotowego, PiP 2008, s. 5 i n.;

charakteru nie tylko incydentalnego, lecz także aksjologicznego – osadzonego w zasadzie sprawiedliwości kontraktowej i równowagi stron.

Obowiązek kontroli jako element porządku unijnego

Z punktu widzenia systemowego, obowiązek sądu do badania abuzywności nie jest wyłącznie uprawnieniem – stanowi on imperatyw wynikający z porządku prawnego Unii Europejskiej. Zaniechanie tej kontroli może skutkować odpowiedzialnością państwa członkowskiego za naruszenie prawa unijnego, co zostało potwierdzone w sprawie Köbler (C-224/01)[675]. Tym samym wykładnia przepisów art. 385^1–385^3 k.c. winna uwzględniać nie tylko dyrektywy legislacyjne, lecz również zasadę lojalnej interpretacji (interpretatio conforme) oraz efektywności prawa unijnego[676]. Stanowisko to znajduje potwierdzenie również w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego, w tym w uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21), w której wyraźnie zaakcentowano wpływ judykatury unijnej na krajowe standardy oceny postanowień umownych.

4.2 Przejrzystość postanowień umownych jako wymóg formalny i materialny (tzw. transparency test)

W unijnym systemie ochrony konsumenta, ukształtowanym w oparciu o dyrektywę Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, zasadnicze znaczenie przypisuje się przejrzystości postanowień umownych. Zgodnie z art. 5 tej dyrektywy, „w przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre postanowienia są przedstawione na piśmie, postanowienia te powinny być sformułowane w sposób jasny i zrozumiały". Regulacja ta, rozwinięta i doprecyzowana w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), obejmuje nie tylko aspekt językowy, tj. przejrzystość gramatyczną, lecz również aspekt funkcjonalno-ekonomiczny, odnoszący się do możliwości zrozumienia przez konsumenta konsekwencji finansowych danego postanowienia.

Wymóg przejrzystości pełni nie tylko funkcję techniczną, ale także systemową, służy bowiem realizacji zasady realnej i skutecznej ochrony konsumenta (zasada *effet utile*),

[675] Por. Wyrok TSUE z 30 września 2003 r., C-224/01, Köbler, ECLI:EU:C:2003:513; Garlicki L., Masternak-Kubiak M., Władza sądownicza RP a stosowanie prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej [w:] Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne, red. Wójtowicz K., Warszawa 2006, s. 182 i n.

[676] Rogoziński D., Kredyty frankowe - przewodnik po węzłowych zagadnieniach prawnych i najważniejszym orzecznictwie, LEX/el. 2024.

jak również zabezpieczeniu równowagi kontraktowej i autonomii woli po stronie słabszego uczestnika stosunku obligacyjnego. W ujęciu materialnym przejrzystość jest warunkiem koniecznym dla efektywnego korzystania z uprawnień przysługujących konsumentowi na gruncie prawa unijnego i krajowego.

W dalszej części rozdziału zostaną omówione szczegółowe aspekty wymogu przejrzystości, jego interpretacja w świetle orzecznictwa TSUE i SN, relacja do obowiązków informacyjnych, a także jego znaczenie jako elementu testu abuzywności postanowień umownych.

4.2.1 Wymóg przejrzystości w świetle art. 5 dyrektywy 93/13/EWG – zakres i funkcja normatywna

Artykuł 5 dyrektywy 93/13/EWG formułuje wymóg przejrzystości jako podstawowe narzędzie ochrony konsumenta przed nieuczciwymi warunkami umownymi[677]. Przepis ten stanowi, że „w przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre postanowienia są przedstawione na piśmie, postanowienia te powinny być sformułowane w sposób jasny i zrozumiały". Wymóg ten – choć pozornie techniczny – posiada głębokie znaczenie systemowe. W interpretacji TSUE wyrażonej w licznych orzeczeniach nadano mu charakter nie tylko redakcyjny, ale także funkcjonalny, co oznacza, że postanowienie powinno być nie tylko poprawne gramatycznie, ale również zrozumiałe pod względem ekonomicznym i prawnym[678].

Trybunał w sprawie Kásler (C-26/13) jednoznacznie podkreślił, że postanowienie umowne, mimo gramatycznej poprawności, może nie spełniać wymogu przejrzystości, jeśli przeciętny konsument nie jest w stanie zrozumieć jego wpływu na swoje zobowiązania finansowe[679]. TSUE wprowadził tym samym dwutorowy standard: formalny (językowy) oraz materialny (funkcjonalny), określany również w piśmiennictwie niemieckim jako „wirtschaftliche Transparenz" (transparentność ekonomiczna)[680].

Ponadto, wymóg przejrzystości stanowi element szerszej zasady lojalności kontraktowej, która nakłada na przedsiębiorcę obowiązek jasnego komunikowania treści

[677] Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993
[678] Wyrok TSUE z dnia 18 listopada 2021 r., C-212/20, A. S.A., ECLI:EU:C:2021:934.
[679] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[680] Wyrok SN z 25 listopada 2020 r., V CSK 16/19, LEX nr 3088824.

umowy oraz uczciwego ukształtowania relacji kontraktowej[681]. Niedopełnienie tego wymogu skutkuje nie tylko brakiem przejrzystości, ale może prowadzić do uznania danego postanowienia za nieuczciwe w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy, a w prawie krajowym – za abuzywne na gruncie art. 385^1 § 1 k.c.[682] Przejrzystość pełni zatem nie tylko funkcję informacyjną, lecz także prewencyjno-regulacyjną, służąc przeciwdziałaniu nadużyciom dominującej pozycji kontraktowej przedsiębiorcy.

4.2.2 Przejrzystość językowa a przejrzystość funkcjonalna (ekonomiczna) – konstrukcyjna dyferencjacja

Rozróżnienie pomiędzy przejrzystością językową a przejrzystością funkcjonalną (czy też transparentnością ekonomiczną) ma fundamentalne znaczenie zarówno z perspektywy wykładni prawa unijnego, jak i jego implementacji w porządkach krajowych[683]. Przejrzystość językowa odnosi się do wymogu posługiwania się klarownym, zrozumiałym dla przeciętnego konsumenta językiem – bez użycia terminologii specjalistycznej, skrótów technicznych czy niejednoznacznych wyrażeń. Na tym poziomie oceny analizowana jest struktura gramatyczna i leksykalna postanowienia umownego.

Na drugim poziomie, przejrzystości funkcjonalnej, skupiono się w sprawie Andriciuc i in. (C-186/16)[684]. Istota tego wymogu sprowadza się do potrzeby zapewnienia konsumentowi nie tylko dostępu do zrozumiałej treści językowej, ale także rzeczywistej zdolności oceny ekonomicznych skutków danego postanowienia. Przykładowo, postanowienie dotyczące mechanizmu indeksacji do waluty obcej powinno zawierać wyjaśnienie, w jaki sposób zmiana kursu waluty wpłynie na wysokość zobowiązania kredytowego konsumenta.

Zatem pełna przejrzystość wymaga skumulowanego spełnienia obu warunków: językowego i ekonomicznego. Brak przejrzystości funkcjonalnej oznacza, że konsument, mimo iż rozumie treść gramatyczną postanowienia, nie potrafi przewidzieć jego wpływu na ogólny koszt świadczenia. Taka sytuacja pozbawia go możliwości świadomego i racjonalnego podjęcia decyzji o związaniu się umową, co w praktyce niweczy sens ochrony przewidzianej w dyrektywie.

---

[681] Jasińska K., [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 8750-876.
[682] Ibidem, s. 875 i n.
[683] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 797 i n..
[684] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.

4.2.3 Klauzule indeksacyjne i spreadowe jako egzemplifikacja nieprzejrzystości kontraktowej

Klauzule indeksacyjne i spreadowe stanowią jeden z najlepiej udokumentowanych przykładów naruszenia wymogu przejrzystości. Trybunał Sprawiedliwości w sprawie Dziubak (C-260/18) stwierdził, że postanowienie odwołujące się do kursów ustalanych jednostronnie przez bank – bez wskazania metody ustalania kursu czy mechanizmu jego kontroli – jest nieprzejrzyste i nie spełnia wymogów art. 5 dyrektywy 93/13/EWG[685].

Analogiczne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, w której zaakcentowano, że postanowienia pozwalające przedsiębiorcy na arbitralne określenie świadczenia konsumenta naruszają nie tylko zasadę przejrzystości, ale również równowagę kontraktową stron[686]. Sąd wskazał, że w takich przypadkach mamy do czynienia z ewidentną asymetrią informacyjną i kontraktową, której nie da się zniwelować post factum przez jakiekolwiek działania sądu.

4.2.4 Przejrzystość jako warunek autonomii woli konsumenta

Trybunał w sprawie Rynes (C-243/08) jednoznacznie stwierdził, że konsument musi mieć możliwość zrozumienia skutków ekonomicznych zobowiązania, aby jego decyzja była zgodna z zasadami uczciwego obrotu[687]. Autonomia woli, będąca jednym z filarów prawa zobowiązań, zakłada nie tylko swobodę zawierania umów, lecz także zdolność podjęcia świadomej decyzji co do ich treści.

Brak przejrzystości – językowej bądź funkcjonalnej – prowadzi do pozornego wyboru konsumenta, który nie mając pełnych informacji, nie jest w stanie właściwie ocenić ryzyka, kosztów ani mechanizmów działania klauzul umownych. Tym samym zawarta umowa nie odzwierciedla rzeczywistej woli stron, lecz jest wynikiem przewagi informacyjnej przedsiębiorcy.

4.2.5 Przejrzystość jako element testu abuzywności – rola systemowa

Przejrzystość, choć nie została explicite wskazana w art. 385^1 § 1 k.c. jako przesłanka abuzywności, odgrywa w praktyce rolę filtra weryfikacyjnego, umożliwiającego ocenę zgodności postanowienia z dobrymi obyczajami oraz równowagą kontraktową stron. Sąd Najwyższy w wyroku z 7 listopada 2019 r., IV CSK 13/19, wyraził pogląd, że

[685] Por. Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; Dyrektywa Rady (UE) 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

[686] Uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11/109.

[687] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

postanowienia finansowe, które są niezrozumiałe dla przeciętnego konsumenta, mogą być uznane za abuzywne[688].

Co więcej, w świetle orzeczenia w sprawie Kásler, tylko postanowienia główne spełniające wymóg przejrzystości mogą być utrzymane w mocy, co oznacza, że wymóg ten pełni również funkcję normatywną[689]. Konsekwencją niespełnienia wymogu przejrzystości może być zatem nie tylko ocena abuzywności, ale również niemożność utrzymania postanowienia umownego jako elementu obowiązującego stosunku prawnego.

4.2.6 Przejrzystość a obowiązki informacyjne – ujęcie porównawcze

Przejrzystość postanowień umownych należy rozpatrywać w szerszym kontekście obowiązków informacyjnych ciążących na przedsiębiorcy. Oba te instrumenty, choć mają odrębne źródła normatywne, realizują wspólny cel: zapewnienie konsumentowi możliwości podjęcia świadomej decyzji kontraktowej. W wyroku Dziubak, a następnie w uchwale SN z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, podkreślono, że nieprzejrzystość postanowienia wyklucza możliwość jego uzupełnienia przez sąd, nawet jeśli brak informacji można by w inny sposób zrekompensować[690]

Tym samym wymóg przejrzystości staje się częścią systemowego testu uczciwości kontraktowej, w którym obowiązki informacyjne są elementem uprzedzającym, a przejrzystość jest zaś elementem weryfikującym. Ich wzajemne przenikanie wzmacnia ochronę konsumenta i eliminuje ryzyko stosowania klauzul niezrozumiałych lub wprowadzających w błąd.

4.2.7 Obowiązki informacyjne przedsiębiorcy jako element testu przejrzystości

Obowiązki informacyjne przedsiębiorcy nie mogą być ograniczone do formalnego przekazania dokumentów. Ich realizacja powinna odpowiadać standardowi przejrzystości materialnej – czyli umożliwiać konsumentowi zrozumienie mechanizmu działania postanowień umownych. Sąd Najwyższy w wyroku z 30 maja 2025 r., II CSKP 744/23, jednoznacznie wskazał, że instytucja finansowa ma obowiązek poinformowania

[688] Wyrok SN z 7 listopada 2019 r., IV CSK 13/19, LEX nr 2741776.
[689] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[690] Por. Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; uchwała SN z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021/6/40; wyrok SN z 20 czerwca 2023 r., II CSKP 1076/22, LEX nr 3571883; wyrok z wyrok SN z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22, OSNC-ZD 2022/4/44; wyrok SN z 19 maja 2022 r., II CSKP 985/22, LEX nr 3350131; wyrok SN z 17 marca 2023 r., II CSKP 988/22, LEX nr 3562779; wyrok SN z 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22; z 30 maja 2023 r., II CSKP 1536/22, LEX nr 3574021.

konsumenta o ryzyku kursowym, a jego zaniechanie może świadczyć o naruszeniu standardów przejrzystości i lojalności kontraktowej[691].

W świetle tego orzeczenia obowiązki informacyjne powinny być traktowane jako warunek sine qua non skutecznego przeprowadzenia testu przejrzystości. Brak informacji rzutuje bezpośrednio na możliwość oceny funkcjonalnej przez konsumenta, a tym samym, na ważność i skuteczność postanowień umownych.

Przejrzystość, rozumiana zarówno jako jasność językowa, jak i transparentność ekonomiczna, stanowi podstawę uczciwego kontraktowania oraz warunek urzeczywistnienia autonomii woli konsumenta. Jej brak skutkuje nie tylko pogwałceniem zasad lojalności kontraktowej i równowagi stron, lecz może prowadzić do stwierdzenia abuzywności postanowień oraz ich bezskuteczności. Jako integralna część mechanizmu ochrony konsumenckiej w prawie unijnym i krajowym, przejrzystość pełni funkcję zarówno prewencyjną, jak i restytucyjną. W związku z tym powinna być traktowana nie jako techniczne kryterium redakcyjne, lecz jako centralny standard oceny uczciwości postanowień w relacjach z udziałem konsumenta.

4.3 Podsumowanie rozdziału

W niniejszym rozdziale podjąłem próbę ukazania złożonej, wielowarstwowej struktury ochrony konsumenta przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi jako istotnego komponentu współczesnego systemu prawa prywatnego. Konstrukcja ta, kształtowana ewolucyjnie, wpisuje się w szerszy proces transformacji prawa zobowiązań, od tradycyjnego formalizmu ku modelowi kontraktowania zakorzenionemu w idei sprawiedliwości i równowagi stron stosunku prawnego. Punktem wyjścia dla przeprowadzonej analizy było uznanie strukturalnej asymetrii relacji pomiędzy profesjonalnym przedsiębiorcą a konsumentem, co stanowiło uzasadnienie dla wprowadzenia szczególnych instrumentów kontroli treści umowy oraz sankcji o charakterze ochronnym.

Analiza przesłanek abuzywności, oparta zarówno na treści art. 385^1 k.c., jak i postanowieniach dyrektywy 93/13/EWG, prowadzi do wniosku, iż ochrona konsumenta nie może być postrzegana przez pryzmat czysto formalnych konstrukcji prawnych. Przeciwnie, musi ona mieć charakter realny i efektywny. Szczególną wagę przypisałem otwartym klauzulom abuzywności – takim jak rażące naruszenie interesów konsumenta

[691] Wyrok SN z 30 maja 2025 r., II CSKP 744/23, LEX nr 3873711.

czy sprzeczność z dobrymi obyczajami, które jako swoiste klauzule generalne, stanowią elastyczne narzędzia oceny praktyk rynkowych, pozwalając na ich dostosowanie do zmiennych uwarunkowań społecznych i gospodarczych.

W dalszej kolejności wskazałem na specyficzny charakter sankcji abuzywności, ujmowanej jako instytucja prawa cywilnego o skutku *ex lege*. Sankcja ta działa jednostronnie, bez konieczności podejmowania dodatkowych czynności przez konsumenta i nie podlega ani konwalidacji, ani modyfikacji. Sądowe stwierdzenie abuzywności ma charakter deklaratoryjny, nie kreuje nowego stanu prawnego, lecz jedynie ujawnia i potwierdza istniejącą od chwili zawarcia umowy bezskuteczność określonych postanowień. Konstrukcja ta ma znaczenie nie tylko restytucyjne, przywracając równowagę kontraktową, lecz również prewencyjne, eliminując z obrotu klauzule naruszające prawa konsumenta.

Znaczną część wywodu poświęciłem wpływowi orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na kierunek interpretacyjny przyjmowany przez sądy krajowe. Analiza orzeczeń w sprawach Océano, Kásler, Andriciuc, Dziubak czy OTP Bank pozwoliła uchwycić zasadniczą zmianę w podejściu wykładniowym, odejście od literalizmu na rzecz wykładni funkcjonalnej, zorientowanej na rzeczywistą ochronę konsumenta. TSUE, pełniąc rolę impulsu normatywnego, wymusił na sądach krajowych obowiązek aktywnego działania z urzędu, niezależnie od inicjatywy stron, w celu zapewnienia skuteczności ochrony wynikającej z prawa unijnego.

W kolejnych partiach rozdziału skoncentrowałem się na dwóch zasadniczych mechanizmach kontroli abuzywności, kontroli abstrakcyjnej i incydentalnej. Choć decyzje Prezesa UOKiK mają ograniczony skutek prejudycjalny, rzeczywista odpowiedzialność za zapewnienie efektywności ochrony konsumenckiej spoczywa na sądach powszechnych. W tym kontekście podkreśliłem znaczenie obowiązku sądu do działania z urzędu, który czyni kontrolę incydentalną nie tylko dominującą, ale wręcz nieodzowną formą kontroli treści umowy w praktyce obrotu cywilnoprawnego.

W końcowej części rozdziału skupiłem się na zagadnieniu przejrzystości postanowień umownych, analizowanej w dwóch płaszczyznach, tj.: językowej i materialnej. Na gruncie art. 5 dyrektywy 93/13/EWG oraz bogatego orzecznictwa TSUE dowodziłem, że przejrzystość nie może być utożsamiana wyłącznie z poprawnością gramatyczną. Jej istota sprowadza się do zapewnienia konsumentowi możliwości oceny ekonomicznych konsekwencji przyjęcia danego postanowienia. W tym kontekście szczegółowo omówiłem problematykę klauzul indeksacyjnych i spreadowych w umowach

waloryzowanych do waluty obcej. Brak jasnego i zrozumiałego dla konsumenta wyjaśnienia mechanizmu ich działania skutkuje nieprzejrzystością, która z kolei stanowi przesłankę uznania postanowienia za abuzywne. Przejrzystość należy zatem postrzegać jako warunek konieczny rzeczywistego urzeczywistnienia autonomii woli konsumenta, autonomii, która bez rzetelnych informacji i zrozumiałych mechanizmów pozostaje jedynie postulatem deklaratywnym, niezaistniałym w praktyce.

Podsumowując, przeprowadzona analiza zmierzała do ukazania sankcji abuzywności jako instytucji wyrażającej nowoczesne tendencje rozwojowe prawa cywilnego, które coraz wyraźniej zmierza ku modelowi ochrony podmiotów słabszych kontraktowo. Ochrona ta, choć osadzona w ramach prawa prywatnego, pełni istotne funkcje aksjologiczne, systemowe i regulacyjne – wspierając nie tylko realizację sprawiedliwości kontraktowej, ale także implementację zasad prawa unijnego w krajowym porządku prawnym, wzmacniając jego spójność i integralność.

Rozdział V – Typologia wadliwości czynności prawnych oraz jej znaczenie dla ochrony konsumenta

W przeciwieństwie do ujęcia przyjmowanego na gruncie prawa cywilnego, ogólna teoria czynności konwencjonalnych operuje jednolitym rozumieniem nieważności jako całkowitego braku skutków prawnych wynikających z działania sprzecznego z regułami konstrukcyjnymi właściwymi dla danego typu czynności. W tym sensie czynność dokonana z naruszeniem tychże reguł traktowana jest jako „nieefektywna", gdyż nie prowadzi do skutków przypisanych danemu typowi aktu konwencjonalnego[692].

Natomiast w systematyce prawa cywilnego pojęcie nieważności nie ma charakteru jednorodnego. Klasycznie wyróżnia się kilka postaci konsekwencji prawnych wynikających z wadliwości czynności, takich jak: nieważność bezwzględna, wzruszalność (nieważność względna), bezskuteczność zawieszona, bezskuteczność względna czy bezskuteczność sensu stricto[693].

W literaturze najnowszej wskazuje się również na potrzebę wyróżnienia nowych kategorii sankcji, które wyrosły na gruncie implementacji prawa unijnego, w szczególności dotyczących braku związania konsumenta postanowieniem uznanym za niedozwolone w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG. Pomimo doniosłości tej sankcji dla praktyki sądowej, w prawie krajowym nie doszło dotąd do jej jednoznacznego zakwalifikowania w ramach obowiązujących konstrukcji wadliwości czynności prawnych[694].

M. Gutowski zwraca uwagę, że nieważność bezwzględna czynności prawnej powiązana jest z naruszeniem tzw. reguł konstytutywnych – czyli norm wyznaczających strukturę ważnej czynności konwencjonalnej[695]. Z kolei naruszenie reguł o charakterze niekonstytutywnym nie musi skutkować nieważnością, lecz może prowadzić do stwierdzenia braku wadliwości albo wystąpienia łagodniejszej postaci wadliwości czynności, jaką jest np. jej bezskuteczność względna[696].

Zastosowanie ogólnej teorii czynności konwencjonalnych dla wyjaśniania przyczyn i skutków wadliwości czynności prawnych znajduje coraz szersze uznanie w doktrynie

[692] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 2-10.
[693] Ibidem, s. 39-58; Safjan M., Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 247.
[694] Wyrok SN z 30 maja 2025 r., II CSKP 744/23, LEX nr 3873711.
[695] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 391 i n.
[696] Ibidem, s. 391 i n.

prawa cywilnego. Niemniej jednak, nie wszyscy przedstawiciele nauki prawa w pełni przyjmują adekwatność tej koncepcji do analizy dogmatycznej czynności prawnych na gruncie prawa prywatnego[697].

W nauce prawa cywilnego, obok pojęcia nieważności, niekiedy rozważa się także instytucję nieistnienia czynności prawnej. Choć pojęcie to nie zostało expressis verbis ujęte w Kodeksie cywilnym, to w doktrynie spotyka się poglądy uznające je za konieczne do wyjaśnienia przypadków całkowitego braku któregoś z elementów konstytutywnych czynności, jak np. brak oświadczenia woli, brak osoby działającej w imieniu podmiotu lub zupełna nieidentyfikowalność przedmiotu czynności[698].

5.1 Czynność prawna – ujęcie pojęciowe i systemowe

Dla uporządkowania analizy dotyczącej zagadnień wadliwości czynności prawnych w kontekście stosunków konsumenckich, celowe jest uprzednie rozważenie znaczenia samego pojęcia „czynność prawna". Co istotne, w polskim ustawodawstwie brak jest normatywnej (legalnej) definicji czynności prawnej – ustawodawca powierzył jej ukształtowanie nauce prawa cywilnego[699]. Mimo wieloletnich debat doktrynalnych, nie udało się dotychczas wypracować jednolitej definicji, która znalazłaby powszechną akceptację w literaturze i orzecznictwie[700]. W konsekwencji, prezentowane przez poszczególnych autorów ujęcia tego pojęcia nierzadko różnią się znacząco, a spory o ich zakres bywają redukowane do różnic terminologicznych[701].

Główne kontrowersje dotyczą m.in. tego, czy pojęcie czynności prawnej może być utożsamiane z oświadczeniem woli oraz tego, czy konieczna jest świadomość podmiotu co do wszystkich konsekwencji prawnych, jakie dana czynność wywołuje[702].

---

[697] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 11 i n.

[698] Ibidem, s. 55 i n.

[699] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 3 i n.; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 35 i n.

[700] Ibidem, s. 3 i n.; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 35 i n.; Machnikowski P., [w] Swoboda umów według art. 353^1 KC. Konstrukcja prawna, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 126 i n.,

[701] Ibidem, s. 3 i n.; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 35 i n.; Machnikowski P., [w] Swoboda umów według art. 3531 KC. Konstrukcja prawna, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 126 i n.,

[702] . Łętowska E., Osajda K. [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 31 i n.

W literaturze współczesnej trafnie zauważa się, że czynność prawna pełni funkcję zasadniczego mechanizmu realizacji wolności jednostki w sferze prawa cywilnego, opartej na konstytucyjnych podstawach, takich jak art. 31 ust. 1 Konstytucji RP, w powiązaniu z art. 56 k.c. i art. 1 k.c., co w sposób syntetyczny formułuje R. Trzaskowski[703].

W ujęciu klasycznym, dominującym przez długi czas w judykaturze, czynność prawna była definiowana zgodnie z koncepcją przedstawioną przez A. Woltera jako zespół faktów, wśród których przynajmniej jednym musi być oświadczenie woli[704].

W ramach współczesnych kierunków interpretacyjnych coraz częściej pojawiają się alternatywne propozycje teoretyczne, które nie traktują już czynności prawnej jako stanu faktycznego, lecz odwołują się do ogólnej teorii czynności konwencjonalnych[705]. Koncepcja ta, zapoczątkowana przez Z. Radwańskiego, została następnie rozwinięta przez innych autorów, m.in. M. Załuckiego oraz A. Pyrzyńską[706].

Warto również zwrócić uwagę na pewną nieostrość terminologiczną funkcjonującą w praktyce, pojęcie czynności prawnej bywa używane w różnych znaczeniach, często niezgodnych z jego dogmatycznym ujęciem[707].

---

[703] Por. Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 152; Konstytucja RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.

[704] Zob. Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, PWN, Warszawa 1998, s. 253-256; Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I, red. Grzybowski S., Ossolineum 1974, s. 481; Kawałko A., Witczak H., Prawo cywilne - część ogólna, Warszawa 2006, s. 122; Mojak J., [w:] Zarys prawa cywilnego, red. Filipiak T. A., Mojak J., Nazar M., i in., VERBA, Lublin 2006, s. 146.

[705] Zob. Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 18 n.; Gizbert-Studnicki T., O nieważnych czynnościach prawnych w świetle koncepcji czynności konwencjonalnych, Państwo i Prawo 1975/4, Warszawa 1975 s. 70-82; Preussner-Zamorska J., Nieważność czynności prawnej w prawie cywilnym, PWN, Warszawa 1983; Ziembiński Z., W sprawie czynności konwencjonalnych, Państwo i Prawo 1986/8, Warszawa 1986, s. 104-107; Czepita S., Reguły konstytutywne a system prawny, Szczecin 1996; Czepita S., Kuniewicz Z., Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych, Państwo i Prawo 2002/9, Warszawa 2009 s. 79-87; Gutowski M., Nieważność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 13-22.

[706] Ibidem

[707] Radwański Z., Olejniczak A., Prawo cywilne - część ogólna, C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 238 i n., Radwański Z., Jeszcze w sprawie bezwzględnie nieważnych czynności prawnych, Państwo i Prawo 1986/6, Warszawa 1986, s. 94, Radwański Z., Teoria umów, PWN, Warszawa 1977, s.95 i n., Radwański Z., Prawo cywilne – część ogólna, C.H. Beck Warszawa 2005. s. 219 i n.

5.2 Pojęcie czynności prawnej w ujęciu konwencjonalnym – analiza doktrynalna

W literaturze przedmiotu nie została dotąd wypracowana jednolita i powszechnie akceptowana definicja czynności prawnej rozumianej jako ważna czynność konwencjonalna. Szczególnie widoczne jest to w zróżnicowanym podejściu autorów do relacji między oświadczeniem woli a skutkami prawnymi, jakie czynność ta wywołuje. W dorobku Z. Radwańskiego koncepcja czynności prawnej przeszła istotną ewolucję. Początkowo czynność ta była definiowana jako regulacja stosunków cywilnoprawnych dokonywana przez podmioty prawa cywilnego w sposób oraz przy spełnieniu przesłanek określonych w przepisach prawa. W dalszym rozwoju jego poglądów pojawiła się jednak nowa definicja, zgodnie z którą czynność prawna stanowi skonstruowaną przez system prawny czynność konwencjonalną podmiotu prawa cywilnego, której treść określa, przynajmniej w zasadniczym zakresie, skutki prawne danego zdarzenia prawnego[708].

Zbliżone ujęcie prezentuje M. Gutowski, który definiuje czynność prawną jako opartą na oświadczeniu woli czynność konwencjonalną, za pośrednictwem której podmioty prawa cywilnego, w sposób i przy zachowaniu przesłanek przewidzianych prawem, powodują skutki w sferze stosunków cywilnoprawnych[709]. S. Grzybowski ujmuje czynność prawną jako działanie ludzkie, które wywołuje skutki prawne uznane przez normy prawa za zgodne z intencją stron wyrażających wolę prawną[710].

Do rozwinięcia konwencjonalnego charakteru czynności prawnej istotny wkład wniósł również A. Wolter, który wskazuje, że czynność prawna stanowi nie tylko wyraz autonomii woli stron, lecz przede wszystkim akt o normatywnie określonej strukturze, wymagający spełnienia określonych warunków formalnych i materialnych[711]. Podkreśla on przy tym, że nie każda czynność konwencjonalna jest czynnością prawną, dopiero połączenie określonego wzorca zachowania z przypisanym przez normy prawną skutkiem pozwala zakwalifikować daną czynność jako prawną[712].

---

[708] Radwański Z., Olejniczak A., Prawo cywilne - część ogólna, C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 238 i n., Radwański Z., Jeszcze w sprawie bezwzględnie nieważnych czynności prawnych, Państwo i Prawo 1986/6, Warszawa 1986, s. 94, Radwański Z., Teoria umów, PWN, Warszawa 1977, s.95 i n., Radwański Z., Prawo cywilne – część ogólna, C.H. Beck Warszawa 2005. s. 219 i n

[709] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 2 i n.; Gutowski M., O regułach dokonywania czynności prawnych, Państwo i Prawo 2010/8, Warszawa 2010, s. 18 i n.

[710] Grzybowski S. [w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I. Wyd. 2, red. Grzybowski S., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985, s. 479.

[711] Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, LexisNexis, Warszawa 2001, s. 253 i n.

[712] Ibidem, s. 713.

Z kolei K. Oleszko zwraca uwagę na aspekt techniczno-prawny konstrukcji czynności prawnej, wskazując, że jej kwalifikacja opiera się na ściśle określonym schemacie, obejmującym elementy przedmiotowe (treść czynności) i podmiotowe (zdolność i wola podmiotu), a jej skuteczność uzależniona jest od zgodności z wymaganiami formalnymi przewidzianymi przez ustawodawcę[713]. Zwraca on uwagę, że czynność prawna jako instytucja prawa cywilnego łączy w sobie elementy decyzji wolicjonalnej oraz mechanizmu normatywnego, w którym oświadczenie woli staje się instrumentem uruchamiającym określony skutek prawny.

P. Machnikowski natomiast akcentuje konieczność ścisłego powiązania pojęcia czynności prawnej z funkcją regulacyjną prawa prywatnego. Jego zdaniem czynność prawna to akt woli podejmowany w ramach normatywnego wzorca działania, którego doniosłość prawna polega na zdolności do kreowania, zmiany lub zniesienia stosunku cywilnoprawnego[714]. Autor podkreśla także, że koncepcja czynności prawnej musi być ujmowana dynamicznie, z uwzględnieniem zmian zachodzących w praktyce obrotu i orzecznictwie, a także wpływu wykładni funkcjonalnej i systemowej na rozumienie tej instytucji.

W mojej ocenie, najbliższe prawidłowemu ujęciu istoty czynności prawnej jest stanowisko M. Gutowskiego, które w sposób precyzyjny oddaje znaczenie tej instytucji, akcentując jej konwencjonalny charakter, determinowany przez strukturę prawa cywilnego i funkcjonowanie oświadczenia woli jako podstawowego mechanizmu wywoływania skutków prawnych.

5.3 Czynność prawna jako czynność potencjalna i konwencjonalna – ujęcie teoretyczne i praktyczne

W praktyce oraz w doktrynie pojęcie czynności prawnej bywa używane nie tylko w znaczeniu ścisłym, jako ważna czynność konwencjonalna wywołująca zamierzone skutki prawne, lecz także w znaczeniu szerszym i potencjalnym, odnoszącym się do sytuacji, w których ważność danej czynności nie została jeszcze przesądzona. Tego rodzaju rozumienie znajduje zastosowanie przy opisie stanów faktycznych, które dopiero

[713] Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, PWN, Warszawa 1998, s. 253 i n.

[714] Machnikowski P., Cywilne prawo - czynności prawne - umowne prawo pierwokupu - zastosowanie art. 59 k.c. do ochrony prawa pierwokupu. Glosa do wyroku SN z dnia 10 października 2008 r., II CSK 221/08, OSP 2010, nr 1; Machnikowski P., Glosa do postanowienia SN z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CK 41/02, OSP 2003, nr 2.

w procesie stosowania prawa zostaną ocenione pod kątem ich zgodności z wymogami ważnej czynności prawnej[715].

W tym sensie pojęcie czynności prawnej pełni funkcję oznaczenia zachowań, które zewnętrznie przypominają czynności prawne, ale które, ze względu na możliwe wady, mogą okazać się nieważne. Substratem takiej czynności lub jej zewnętrznym przejawem będzie zazwyczaj dokument umowy, która ostatecznie okazuje się nieskuteczna, bądź inna forma wyrażenia woli, która w analizie prawnej okaże się pozbawiona skutków prawnych[716].

Z punktu widzenia teorii czynności konwencjonalnych, szczególnie w nurcie obiektywistycznym reprezentowanym przez T. Gizberta-Studnickiego, przyjmuje się rygorystyczne stanowisko: czynność prawna nieważna nie jest w ogóle czynnością prawną, ponieważ została dokonana niezgodnie z regułami konstrukcyjnymi właściwymi dla tego rodzaju aktu i nie może wywołać zamierzonych skutków prawnych[717]. Jest to konsekwencja przyjęcia, że istotą czynności konwencjonalnej jest zgodność z określonym wzorcem normatywnym, to brak tej zgodności oznacza, że nie dochodzi do czynności prawnej.

Z kolei M. Gutowski prezentuje stanowisko bardziej pragmatyczne. W jego ocenie, z uwagi na potrzeby obrotu prawnego, zasadne jest przyjęcie, że nawet nieważna czynność prawna może być określana tym mianem – w znaczeniu funkcjonalnym – jako punkt wyjścia do analizy prawnej, niezależnie od tego, że z logicznego punktu widzenia nie spełnia ona konstytutywnych wymogów czynności prawnej[718]. Wskazuje on, że praktyka sądowa nie może abstrahować od pozornie poprawnych czynności, które, mimo swej nieważności, stanowią podstawę oceny stosunku prawnego stron.

Pogląd ten znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który konsekwentnie podkreśla, że dla potrzeb analizy skutków prawnych określonego działania, konieczne może być potraktowanie nieważnej czynności jako czynności prawnej w znaczeniu analitycznym. W wyroku z dnia 5 lutego 2010 r. (III CSK 105/09) SN wskazał, że nawet jeśli czynność zostaje ostatecznie uznana za nieważną, jej treść, forma oraz kontekst wyrażenia woli stron muszą być poddane ocenie, co oznacza, że

[715] Gutowski M., Nieważność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 20 i n.
[716] Ibidem, s. 20 i n.
[717] Gizbert-Studnicki T., O nieważnych czynnościach prawnych w świetle czynności konwencjonalnych, Państwo i Prawo 1975/4, Warszawa 1975 s. 71 i n.
[718] Gutowski M., Nieważność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 20 i n.

w analizie sądowej pełni ona funkcję analogiczną do ważnej czynności[719]. Podobne stanowisko zajął Sad Apelacyjny w Łodzi w orzeczeniu z dnia 7 grudnia 2023 r. (I ACa 2123/22), wskazując, że sam fakt nieważności nie eliminuje potrzeby oceny skutków i charakteru takiej czynności[720].

Zarysowane wyżej kontrowersje mają również głębokie uzasadnienie filozoficzne, zwłaszcza na gruncie teorii czynności konwencjonalnych, rozwijanych przez H.L.A. Harta i J.R. Searle'a. Hart, analizując konstrukcję instytucji prawnych, przyjmuje, że czynność konwencjonalna to akt dokonany zgodnie z obowiązującą regułą konstytutywną, która określa nie tylko sposób wykonania danego aktu, ale także warunki, pod jakimi uznaje się go za ważny[721]. Z punktu widzenia tej koncepcji, nieważna czynność prawna nie spełnia reguł konstytutywnych, a zatem nie zachodzi w sensie instytucjonalnym. Kluczowe jest jednak, że analiza tego rodzaju czynności nadal może mieć znaczenie praktyczne – nawet jeśli nie wywołuje ona skutków prawnych, pozostaje przedmiotem oceny co do ewentualnej nieważności, pozorności czy skutków następczych.

Podobne ujęcie przedstawia J.R. Searle, który wskazuje, że czynności konwencjonalne – jako akty tworzące rzeczywistość instytucjonalną – muszą być zgodne z określonymi regułami „X counts as Y in context C"[722]. Jeżeli warunki te nie zostają spełnione, mamy do czynienia z nieudanym aktem instytucjonalnym, który zewnętrznie przypomina poprawną czynność (np. zawarcie umowy), ale nie wywołuje jej skutków. Tego rodzaju sytuację można określić jako invalid speech act – formalnie poprawną próbę wyrażenia woli, która jednak z powodu braku skuteczności instytucjonalnej nie prowadzi do zmiany rzeczywistości prawnej[723].

W efekcie, zarówno teoria prawa, jak i praktyka orzecznicza wskazują na potrzebę rozróżnienia między skutecznością prawną czynności a jej istnieniem jako faktu społeczno-prawnego, co uzasadnia posługiwanie się pojęciem „czynności prawnej" także w odniesieniu do aktów nieważnych, o ile są one istotne dla rekonstrukcji stosunku prawnego stron lub dla dokonania oceny ich skutków.

[719] Wyrok SN z 5 lutego 2010 r., III CSK 105/09, LEX nr 951735.
[720] Wyrok SA w Łodzi z 7 grudnia 2023 r., I ACa 2123/22, LEX nr 3896071.
[721] Hart H.L.A., The Concept of Law, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 92-120.
[722] Searle J.R., The Construction of Social Reality, The Free Press, New York 1995, s. 27–48.
[723] Searle J.R., Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language, Cambridge University Press, Cambridge 1969, s. 33–63.

5.4 Oświadczenie woli jako element strukturalny czynności prawnej w systemie prawa cywilnego

1) Wprowadzenie do relacji między oświadczeniem woli a czynnością prawną

W ramach prawa cywilnego instytucja czynności prawnej i oświadczenia woli stanowią fundamenty konstrukcji zdarzeń prawnych, poprzez które podmioty prawa prywatnego realizują swoją autonomię. Mimo częstego utożsamiania obu pojęć, doktryna od dawna podkreśla ich istotne różnice funkcjonalne, normatywne i strukturalne. Oświadczenie woli jest co do zasady elementem koniecznym czynności prawnej, lecz nie wyczerpuje jej treści. Celem niniejszej analizy jest przedstawienie odmienności obu instytucji, ich wzajemnego powiązania, a także konsekwencji prawnych wynikających z błędnego utożsamiania tych pojęć, w szczególności w zakresie przesłanek ważności oraz zasad wykładni.

2) Elementy strukturalne czynności prawnej – oświadczenie woli i inne składniki konstytutywne

Chociaż w języku prawniczym pojęcie czynności prawnej bywa niekiedy używane zamiennie z pojęciem oświadczenia woli, to z perspektywy dogmatycznej rozróżnienie to ma kluczowe znaczenie[724]. Oświadczenie woli stanowi bowiem odrębną instytucję prawa cywilnego, która, jakkolwiek nieodzowna dla zaistnienia czynności prawnej, nie jest z nią tożsama[725]. Jak podkreśla M. Gutowski, czynność prawna może zawierać oprócz oświadczenia woli także inne, niezależne od woli strony elementy normatywne (tzw. conditiones iuris), które są konieczne dla jej skuteczności[726]. Są nimi m.in. wpis do księgi wieczystej (przy ustanawianiu hipoteki), uzyskanie decyzji administracyjnej (np. zezwolenia), czy wydanie rzeczy w przypadku czynności realnych[727].

Zgodnie z tą koncepcją, brak spełnienia wymaganych przesłanek uniemożliwia skuteczność czynności prawnej, choć nie wpływa na ważność samego oświadczenia woli[728]. Przykładowo, oświadczenia stron dotyczące ustanowienia hipoteki nie wywołają

[724] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 234.
[725] Ibidem, s. 235 i n.
[726] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 7 i n.
[727] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 234.
[728] Ibidem, s. 234 i n.

skutku, jeśli nie zostanie dokonany stosowny wpis do księgi wieczystej.[729] Podobnie, umowa zastawu nie dojdzie do skutku, jeśli rzecz nie zostanie wydana wierzycielowi[730].

3) Conditiones iuris jako warunki skuteczności czynności prawnej

Takie ujęcie znajduje także odzwierciedlenie w poglądach M. Gutowskiego, który wskazuje, że oświadczenie woli stanowi istotny, lecz niesamodzielny komponent czynności prawnej – ta ostatnia stanowi bowiem pewną całość funkcjonalną, obejmującą co najmniej jedno oświadczenie woli oraz inne zdarzenia faktyczne lub prawne[731].

Część przedstawicieli doktryny opowiada się jednak za tezą, że wspomniane conditiones iuris nie stanowią elementów samej czynności prawnej, lecz są zewnętrznymi przesłankami jej skuteczności. B. Paxford zwraca uwagę, że wpis do księgi wieczystej czy wydanie rzeczy powinny być traktowane jako okoliczności następcze, niezależne od samego zdarzenia prawnego[732].

R. Trzaskowski dostrzega w tym miejscu fundamentalne zróżnicowanie dwóch stanowisk: jedno zakłada, że niespełnienie dodatkowych przesłanek oznacza, iż czynność prawna nie została dokonana (non est), drugie natomiast, że została dokonana, lecz nie wywołuje skutków prawnych (jest nieskuteczna lub nieważna)[733]. Autor zwraca przy tym uwagę, że przyjęcie pierwszej koncepcji wymagałoby zastosowania tzw. skutkowej definicji czynności prawnej, co nie zawsze odpowiada stanowi prawnemu. Niejednokrotnie bowiem dodatkowe warunki (np. zgoda osoby trzeciej lub decyzja administracyjna) mogą zostać spełnione po złożeniu oświadczeń woli, a mimo to pozostaje ono wiążące dla stron[734].

4) Odrębność oświadczenia woli – aspekty normatywne i funkcjonalne

Dla porządku należy również wskazać, że oświadczenie woli, w przeciwieństwie do czynności prawnej, zostało zdefiniowane wprost w Kodeksie cywilnym, w art. 60.

---

[729] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 55 i n.
[730] Ibedim, s. 55 i n.
[731] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 23 i n.
[732] Paxford B., Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu [w:] Kredyty frankowe i złotówkowe. Umowy kredytowe. Rozliczenie z bankiem. Przykłady klauzul niedozwolonych. Komentarz praktyczny, C.H. Beck, Warszawa 2024.
[733] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 37 i n.
[734] Ibidem, 37 i n.

Zgodnie z nim, wolę można wyrazić przez dowolne zachowanie ujawniające intencję wywołania skutków prawnych, w tym także w formie elektronicznej[735]. M. Gutowski proponuje ujęcie funkcjonalne, definiując oświadczenie woli jako każde zachowanie, które dostatecznie ujawnia wolę wywołania skutku w sferze prawa cywilnego[736].

5) Różnice w wykładni oświadczenia woli i czynności prawnej

W literaturze wskazuje się także na kumulatywne przesłanki ważności oświadczenia woli: musi ono wyrażać intencję wywołania skutków prawnych, być wolne od przymusu i na tyle zrozumiałe, aby możliwa była jego interpretacja[737]. W tym miejscu uwidacznia się dalsze zróżnicowanie pojęć, albowiem czynność prawna, jako zespół elementów, może być skuteczna, mimo że zawiera wadliwe oświadczenie woli jednej ze stron, o ile zostanie ono w odpowiedni sposób skorygowane (np. przez potwierdzenie przez osobę trzecią, art. 63 § 1 k.c.)[738].

Nie bez znaczenia pozostaje także odmienny sposób wykładni oświadczeń woli i czynności prawnych. Art. 65 § 1 k.c. przewiduje obiektywną metodę wykładni oświadczeń woli, nakazując uwzględnienie okoliczności zewnętrznych i zasad współżycia społecznego[739]. Czynność prawna, w szczególności umowa, podlega natomiast wykładni kombinowanej – obejmującej zarówno subiektywny zamiar stron, jak i obiektywnie zrozumiałą treść ich oświadczeń[740]. Jak zauważa M. Świerczyński, wykładnia ta odpowiada konstrukcji umowy jako porozumienia stron, wykraczającego poza prosty komunikat językowy[741].

6) Czynności dorozumiane i ich znaczenie w praktyce prawa cywilnego

W kontekście relacji między oświadczeniem woli a czynnością prawną, warto odnieść się również do czynności dorozumianych, których istotą jest wyrażenie woli nie w sposób

[735] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 60.
[736] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 23 i n.
[737] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 319 i n.
[738] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.
[739] Ibidem.
[740] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 26.
[741] Świerczyński M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 169 i n.

wyraźny (słowny, pisemny), lecz poprzez zachowanie konkludentne, czyli takie, które w danych okolicznościach ujawnia zamiar wywołania skutków prawnych. Kodeks cywilny w art. 60 jednoznacznie dopuszcza tego rodzaju formę, wskazując, że „wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny”[742].

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że zachowanie konkludentne może prowadzić do zawarcia umowy lub do zmiany istniejącego stosunku prawnego, o ile z całokształtu okoliczności wynika jednoznacznie wola wywołania skutku prawnego[743]. Tego rodzaju czynności są szczególnie istotne w praktyce obrotu, zwłaszcza w relacjach gospodarczych, gdzie powszechnie funkcjonują praktyki dorozumianego akceptowania ofert, przedłużania umów lub wyrażania zgody na czynności podejmowane przez drugą stronę. Kluczowe znaczenie ma tu obiektywna ocena zachowania, nie liczy się wola wewnętrzna, lecz zewnętrzny przekaz, jaki można przypisać określonemu działaniu[744].

7) Czynności warunkowe i terminowe – perspektywa zdarzeń przyszłych

Osobnej uwagi wymagają również czynności prawne warunkowe i terminowe, w których oświadczenie woli wywołuje skutki prawne nie natychmiast, lecz w zależności od ziszczenia się określonego zdarzenia przyszłego i niepewnego (warunku) albo z upływem czasu (terminu). Warunek jako zdarzenie przyszłe i niepewne (condicio) może mieć charakter zawieszający (condicio suspensiva) skutki prawne następują dopiero po jego ziszczeniu, lub rozwiązujący (condicio resolutiva), skutki istnieją od razu, ale ulegają zniesieniu po ziszczeniu się warunku[745]. Termin (dies), w odróżnieniu od warunku, musi być pewny (choć może być nieznany co do daty), a jego upływ automatycznie wywołuje (lub kończy) skutki prawne[746].

---

[742] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 60.

[743] Postanowienie SN z 20 sierpnia 2024 r., I CSK 3158/23, LEX nr 3748464; wyrok SN z 16 maja 2024 r., II CSKP 2211/22, LEX nr 3714410.

[744] Janas [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. M. Habdas, Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 534 i n.

[745] Ibidem, s. 838 i n.

[746] Skubisz Kępka K., [w:] Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. M. Habdas, Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 534 i n., s. 914.

8) Zestawienie porównawcze: oświadczenie woli a czynność prawna

Tab. 5.1 Porównanie oświadczenia woli a czynności prawnej

Cecha	Oświadczenie woli	Czynność prawna
Definicja kodeksowa	Tak (art. 60 k.c.)	Nie (brak definicji ustawowej)
Charakter	Zachowanie ujawniające wolę	Konstrukcja normatywna oparta m. in. na oświadczeniu woli
Składniki	Wyłącznie zachowanie osoby fizycznej	Oświadczenie woli + ewentualne dodatkowe wymogi
Skutek prawny	Wywołuje skutki tylko jeśli spełnia określone przesłanki	Może nie wywołać skutku mimo ważnego oświadczenia woli
Wykładnia	Obiektywna (art. 65§1 k.c.)	Kombinowana (art. 65§2 k.c.)
Przykład	Przyjęcie oferty przez milczenie; gest, zakup towaru	Umowa sprzedaży nieruchomości z wpisem do KW; ustanowienie hipoteki

9) Wnioski de lege lata i de lege ferenda w zakresie interpretacji zdarzeń prawnych

Podsumowując, oświadczenie woli i czynność prawna to dwie powiązane, lecz autonomiczne instytucje prawa cywilnego. Oświadczenie woli stanowi składnik konieczny czynności prawnej, lecz jej zakres, skuteczność oraz ważność zależą od dodatkowych elementów przewidzianych przez przepisy prawa. W doktrynie utrwaliło się przekonanie, że utożsamianie tych pojęć prowadzi do uproszczeń analitycznych i błędnej oceny skutków prawnych. Rozróżnienie to znajduje także wyraz w zasadach wykładni, odmiennych dla jednostronnego oświadczenia woli i dla czynności dwustronnych, w szczególności umów. Tym samym poprawna identyfikacja i interpretacja obu kategorii stanowi warunek sine qua non prawidłowej kwalifikacji zachowań prawnych w obrocie cywilnoprawnym.

5.5 Skutek prawny jako wyznacznik istnienia i skuteczności czynności prawnej – spór doktrynalny i znaczenie praktyczne

W teorii prawa cywilnego nadal aktualny pozostaje spór dotyczący kwalifikacji skutku prawnego jako konstytutywnego elementu czynności prawnej. W tradycyjnym ujęciu, reprezentowanym przez S. Grzybowskiego, akcentuje się konieczność rozumienia czynności prawnej w kategoriach skutkowych. Autor ten podkreśla, że czynność prawna

wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz także te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego oraz z ustalonych zwyczajów, a zatem brak skutków prawnych oznacza, iż dana czynność nie może być uznana za prawnie istniejącą[747]. To rozumienie wspiera tezę, że skutek prawny stanowi nieodzowny, konstytutywny element czynności prawnej, bez którego nie może ona zaistnieć w sensie prawnym[748].

Podobne stanowisko przyjmuje również A. Olejniczak, który argumentuje, że skoro istotą czynności prawnej jest wywołanie skutków prawnych, to ich brak prowadzi do wniosku o jej nieważności. Czynność nie może być bowiem rozumiana wyłącznie jako zdarzenie faktyczne polegające na złożeniu oświadczenia woli, lecz musi być również skuteczna *ex lege*, tj. zgodna z wymaganiami systemu prawnego[749].

A. Wolter wskazuje, że czynność prawna, będąc aktem woli, musi być ukierunkowana na wywołanie skutku prawnego; bez tego celu nie można mówić o jej zaistnieniu jako zdarzenia prawnego[750].

Tymczasem Maciej Gutowski opowiada się za oddzieleniem pojęcia skutku od czynności prawnej, postulując jego umiejscowienie w ramach pojęcia stosunku prawnego. Jak wskazuje, stosunek prawny to normatywnie relewantna relacja społeczna, w której z jednej strony istnieje uprawnienie, a z drugiej odpowiadający mu obowiązek. Sam akt woli, jakim jest czynność prawna, powinien być oceniany niezależnie od jego skuteczności – jako zdarzenie prawne potencjalnie skuteczne[751]. Gutowski wprowadza w tym kontekście pojęcie „czynności bezskutkowej", która jest dokonana (a więc formalnie istniejąca), ale nie wywołuje zamierzonego skutku[752]. Koncepcja ta nawiązuje do rozróżnienia pomiędzy ważnością, istnieniem, a skutecznością czynności prawnej – co zyskuje szczególne znaczenie np. przy ocenie czynności nieważnych z mocy prawa lub bezskutecznych względem wierzyciela[753].

[747] Grzybowski S., O rzekomej konwalidacji nieważnej czynności prawnej, Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 3/1974, s. 481.
[748] Uchwała SN z 22 października 1970 r., III CZP 64/70, OSNC 1971, nr 5, poz. 77, OSNC 1971/5/77; Wyrok SA w Białymstoku z 25 marca 2022 r., I ACa 140/21, OSAB 2022/2–3, s. 37–50.
[749] Grzybowski S. [w:] System prawa cywilnego. Tom 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985, s. 479-480.
[750] Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, LexisNexis, Warszawa 2001, s. 116 i n.
[751] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 36 i n.
[752] Ibidem, s. 36 i n.
[753] Ibidem, s 36 i n.

Również Roman Trzaskowski opowiada się za przyjęciem definicji bezskutkowej, wskazując, że pozwala ona w sposób precyzyjny odróżnić czynność prawną, która została dokonana, lecz nie wywołuje skutków prawnych, od czynności, która w ogóle nie zaistniała np. z powodu braku oświadczenia woli lub jego braku skutecznego ujawnienia[754]. To rozróżnienie ma istotne konsekwencje dla praktyki sądowej, szczególnie w sprawach dotyczących nieważności czynności prawnych, wad oświadczeń woli czy też upadłości kontrahenta[755].

Podział elementów czynności prawnej na essentialia, naturalia i accidentalia negotii, jakkolwiek klasyczny, nie jest również jednolicie akceptowany w literaturze. O ile większość autorów, takich jak A. Janas[756] czy A. Janiak[757], akceptuje tę klasyfikację jako pomocniczą dla identyfikacji danego typu czynności prawnej, o tyle M. Gutowski[758] kwestionuje jej użyteczność poza stosunkami zobowiązaniowymi. Podobnie Z. Radwański podkreśla, że tradycyjny podział może prowadzić do błędnych wniosków, jeżeli stosuje się go mechanicznie, bez uwzględnienia kontekstu funkcjonalnego oraz systemowego roli czynności prawnej[759].

Dla pełnego obrazu warto odnieść się także do orzecznictwa sądowego. Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że dla uznania czynności za ważną konieczne jest, aby prowadziła ona do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego. W wyroku z dnia 29 stycznia 2002 r. SN podkreślił, że brak skutku prawnego świadczy o braku istotnego elementu czynności, jakim jest jej cel prawny[760]. Podobnie w wyroku z 5 czerwca 2008 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że czynność, która nie prowadzi do określonego w przepisach skutku prawnego, może zostać zakwalifikowana jako nieważna z mocy art. 58 § 1 k.c.[761].

---

[754] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 39 i n.

[755] Ibidem s. 39 i n..

[756] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 58.

[757] Janiak. A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. Wyd. II, red. Kidyba A., Wolters Kluwer, Warszawa 2012, art. 58.

[758] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 36.

[759] Radwański Z., Pietrzykowski P., Wyróżnienie składników czynności prawnej a jej dokonanie [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 335.

[760] Wyrok SN z 28 kwietnia 2016 r., I UK 156/15, OSNP 2017, nr 12, poz. 166.

[761] Wyrok SN z 21 stycznia 2016 r., III CSK 29/15, LEX nr 2004195.

Równocześnie jednak orzecznictwo przyjmuje możliwość występowania czynności dokonanych, lecz bezskutecznych, czego przykładem może być sytuacja z art. 59 k.c., dotyczącego bezskuteczności czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela[762]. W takich przypadkach istotne jest odróżnienie struktury czynności (jej dokonania) od jej skuteczności względem osób trzecich, co wspiera koncepcję rozdzielenia tych pojęć.

Wnioskiem płynącym z przedstawionej analizy jest postulat ujęcia czynności prawnej w sposób elastyczny, z uwzględnieniem zarówno jej formalnej struktury, jak i funkcji w systemie prawa. Rozdzielenie pojęć „ważność", „skuteczność" i „istnienie" czynności prawnej umożliwia bardziej precyzyjne określenie skutków wadliwości czynności oraz ustalenie ich konsekwencji prawnych – zarówno w płaszczyźnie *inter partes*, jak i względem osób trzecich.

5.6 Rodzaje wadliwości czynności prawnych w świetle teorii i orzecznictwa

5.6.1 Pojęcie wadliwości czynności prawnej

Pojęcie wadliwości czynności prawnej jest jednym z najbardziej złożonych i spornych zagadnień w prawie cywilnym. Wadliwość ta – ujmowana generalnie – oznacza, że czynność prawna, w całości bądź w części, nie wywołuje zamierzonych przez strony skutków prawnych. Jak trafnie zauważa M. Gutowski, kategoria ta nie posiada utrwalonego znaczenia i bywa stosowana w sposób intuicyjny oraz niespójny, w zależności od przyjętych założeń dogmatycznych[763]. Zasadniczy problem dotyczy tego, czy wadliwość odnosić należy wyłącznie do czynności istniejących (ważnych), lecz nieskutecznych, czy również do czynności nieważnych sensu largo, a więc pozbawionych skuteczności już na poziomie konstrukcyjnym.

5.6.2 Klasyczne typologie wadliwych czynności prawnych

W klasycznych ujęciach doktrynalnych przyjmowano różne typologie wadliwych czynności prawnych. A. Wolter, na gruncie tradycji prawa kontynentalnego, dokonał podziału obejmującego:

1) nieważność bezwzględną;

[762] Wyrok Sądu Okręgowego w Olsztynie z 31 maja 2019 r., I C 736/18, LEX nr 2691721., Wyrok SA w Poznaniu z 8 czerwca 2020 r., I ACa 359/19, LEX nr 3184404.
[763] Radwański Z., Gutowski M., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 569.

2) nieważność względną (wzruszalność);
3) bezskuteczność zawieszoną;
4) bezskuteczność względną[764].

Z. Radwański natomiast proponował inną klasyfikację, zakładającą wyłączenie czynności bezwzględnie nieważnych z kategorii wadliwych. W jego ujęciu czynności wadliwe to wyłącznie te, które potencjalnie mogłyby wywoływać skutki prawne, lecz są ich częściowo lub warunkowo pozbawione. Wymieniał on zatem:

1) czynności wzruszalne;
2) czynności dotknięte bezskutecznością zawieszoną;
3) czynności względnie bezskuteczne;
4) czynności częściowo bezskuteczne[765].

Odmienny punkt widzenia reprezentował A. Szpunar, który zaproponował podział obejmujący:

1) nieskuteczność bezwzględną,
2) nieskuteczność warunkową;
3) nieskuteczność względną[766].

5.6.3 Kryteria wyróżniania sankcji – reguły konstytutywne i konsekwencyjne

Typologie te mają charakter nie tylko systematyzujący, lecz również funkcjonalny, gdyż służą one wyjaśnieniu skutków naruszenia reguł konstytutywnych (konstrukcyjnych) lub konsekwencyjnych. Warto przy tym zaznaczyć, że pojęcie „czynności bezskutecznej" bywa w literaturze rozumiane szerzej, jako każda czynność, która z różnych względów nie wywołuje skutków prawnych[767]. Takie podejście inspirowane jest w znacznej mierze doktryną niemiecką (niem. Unwirksamkeit)[768].

Na przestrzeni lat doktryna próbowała dokonać ujednolicenia powyższych klasyfikacji. Przegląd stanowisk zaprezentował M. Gutowski, wskazując, że różnice nie mają wyłącznie charakteru terminologicznego, lecz często opierają się na odmiennych

[764] Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, LexisNexis, Warszawa 2001, s. 328.
[765] Radwański Z., Gutowski M., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 569.
[766] Szpunar A., Zarząd majątkiem wspólnym małżonków, NP 1956, Nr 10, s. 38.
[767] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 20 i n.
[768] Ibidem, s. 20 i n.

kryteriach konstrukcyjnych[769]. Szczególne znaczenie zyskała także analiza dokonywana przez P. Machnikowskiego, który wskazuje, że granice między nieważnością a bezskutecznością bywają płynne, a ich rozdzielenie powinno być dokonywane z uwzględnieniem *ratio legis* przepisów przewidujących daną sankcję[770].

W literaturze przyjmuje się, że o ile nieważność oznacza brak skutków prawnych ex tunc, wynikający z naruszenia reguł konstytutywnych (np. sprzeczność z ustawą, brak formy), o tyle bezskuteczność – w szczególności względna lub zawieszona – dotyczy czynności ważnych, których skuteczność uzależniona jest od spełnienia dodatkowych przesłanek prawnych[771].

5.6. 4 Bezskuteczność abuzywna jako szczególna forma wadliwości

Przez długi czas nie klasyfikowano jako odrębnej postaci wadliwości tzw. sankcji braku związania konsumenta niedozwolonym postanowieniem umownym, przewidzianej w art. 385¹ § 1 k.c. Orzecznictwo Sądu Najwyższego zdawało się utożsamiać tę konstrukcję z bliżej niezdefiniowaną bezskutecznością *ex lege* albo z bezskutecznością zawieszoną[772]. Jednak wraz z rozwojem orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE (m.in. wyroki w sprawach C-618/10 Banco Español, C-260/18 Dziubak) oraz z pojawieniem się nowej linii doktrynalnej, zaczęto postrzegać ten mechanizm jako sankcję szczególną, o autonomicznym charakterze[773].

M. Gutowski, w najnowszych publikacjach, proponuje traktować sankcję braku związania konsumenta jako odrębną podkategorię bezskuteczności, wskazując, że stanowi ona rezultat specyficznego mechanizmu ochrony konsumenta, wywodzącego się z dyrektywy 93/13/EWG[774]. Także R. Trzaskowski zauważa, że formuła „braku związania" z art. 385¹ § 1 k.c., pod wpływem orzecznictwa TSUE, zyskuje charakter

[769] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 20 i n.
[770] Machnikowski P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 139 i n.
[771] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 485 i n.
[772] Postanowienie SN z 22 września 2022 r., I CSK 3940/22, LEX nr 3411836.
[773] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349; Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[774] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 323 i n.

treściowo tożsamy z sankcją o ustalonym profilu dogmatycznym, której nie sposób sprowadzać do klasycznych form nieważności czy bezskuteczności[775].

5.6.5 Pluralistyczna koncepcja wadliwości czynności prawnych

Tym samym, coraz więcej autorów (np. M. Safjan) opowiada się za przyjęciem pluralistycznego modelu wadliwości czynności prawnych, uznającego istnienie także form *sui generis*, które nie mieszczą się w tradycyjnych podziałach, lecz wynikają z przepisów szczególnych i prawa europejskiego[776].

Zasadniczo, o rodzaju sankcji decydują dwie płaszczyzny:

1) płaszczyzna konstrukcyjna – związana z naruszeniem warunków ważności czynności prawnej;
2) płaszczyzna konsekwencyjna – odnosząca się do zakresu, w jakim dana czynność wywołuje skutki prawne lub jest ich pozbawiona.

Teoria ta została rozwinięta przez M. Gutowskiego w oparciu o konstrukcję reguł konstytutywnych i konsekwencyjnych, zgodnie z którą czynność nieważna narusza reguły konstrukcyjne, a czynność bezskuteczna – reguły konsekwencyjne, mimo że spełnia wszystkie wymogi formalne[777]. Takie ujęcie uzasadnia przyjęcie tzw. bezskutkowej definicji czynności prawnej, która pozwala na rozróżnienie istnienia czynności (jako zdarzenia prawnego) od jej skuteczności[778].

W tym duchu należy ocenić także zjawisko tzw. bezskuteczności konsumenckiej, która – choć funkcjonalnie podobna do nieważności – posiada odmienny reżim prawny i powinna być traktowana jako odrębna forma wadliwości czynności prawnej (lex specialis). Wbrew niektórym stanowiskom, nie jest ona tożsama z nieważnością, lecz opiera się na autonomicznym mechanizmie wynikającym z orzecznictwa TSUE i norm dyrektywy 93/13/EWG[779].

---

[775] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 265 i n.

[776] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 248 i n.

[777] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 453 i n.

[778] Ibidem.

[779] Chmielowski M., Sankcja bezskuteczności abuzywnej jako odrębny rodzaj wadliwości czynności prawnej w reżimie stosunków konsumenckich, red. Załucki M. Kraków 2024, s. 54 i n.

5.7 Bezwzględna nieważność czynności prawnej w świetle art. 58 k.c. i przesłanek konstrukcyjnych

5.7.1 Istota i charakter prawny nieważności bezwzględnej

W obowiązującym systemie prawa cywilnego nieważność bezwzględna stanowi klasyczną i najbardziej doniosłą formę sankcji, której zastosowanie prowadzi do całkowitego wyeliminowania czynności prawnej z obrotu cywilnoprawnego. Jej podstawową cechą jest absolutny i nienaprawialny charakter – czynność obarczona tego rodzaju wadą nie wywołuje żadnych skutków prawnych przewidzianych przez strony[780].

Zgodnie z powszechnie przyjmowaną koncepcją, nieważność bezwzględna działa *ex lege* – powstaje z mocy samego prawa i to od chwili dokonania czynności (ab initio). Tym samym traktowana jest jako czynność od początku nieskuteczna, co w praktyce oznacza, że nie rodzi żadnych konsekwencji prawnych, z wyjątkiem określonych skutków ubocznych, jak obowiązek zwrotu spełnionych świadczeń (art. 496–497 k.c.)[781]. Jej skuteczność ma charakter erga omnes – jest skuteczna wobec wszystkich, a każdy, kto ma w tym interes prawny, może się na nią powołać. Sąd, stwierdzając nieważność czynności prawnej, czyni to z urzędu

Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Sądu Najwyższego, nieważność czynności prawnej wynikająca z art. 58 § 1 k.c. ma charakter powszechny i sąd jest obowiązany uwzględnić ją z urzędu – bez względu na stanowisko stron[782] W orzeczeniu z dnia 30 maja 2006 r. (sygn. IV CSK 61/06) Sąd Najwyższy wyraził stanowisko, iż nieważność taka nie może być konwalidowana przez późniejsze zachowania stron ani potwierdzona, nawet jeżeli czynność została częściowo wykonana[783].

5.7.2 Przesłanki nieważności bezwzględnej – ujęcie konstrukcyjne i normatywne

W literaturze przedmiotu przyjmuje się dwie podstawowe grupy przyczyn prowadzących do nieważności bezwzględnej: przesłanki konstrukcyjne i normatywne. Do pierwszej kategorii zaliczają się m.in. brak zdolności do czynności prawnych, wady oświadczenia woli czy niedochowanie formy zastrzeżonej ad solemnitatem[784]. Druga

[780] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 487 i n.
[781] Ibidem.
[782] Postanowienie SN z 25 kwietnia 2025 r., I CSK 3706/24, LEX nr 3862031.
[783] Wyrok SN z 14 stycznia 2013 r., I UK 420/12, LEX nr 1555211.
[784] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 252 i n.

grupa obejmuje czynności sprzeczne z normami bezwzględnie obowiązującymi, zasadami współżycia społecznego oraz te, które mają na celu obejście przepisów prawa[785]. Słusznie podnosi się, że każda z tych przesłanek ma charakter samoistny, wystarczy spełnienie jednej, by czynność była nieważna[786].

W uchwale z 22 września 1993 r. (III CZP 120/93) Sąd Najwyższy potwierdził, że nieważność czynności z uwagi na obejście prawa może zachodzić również w przypadku czynności formalnie zgodnych z przepisami, jeśli z całokształtu okoliczności wynika, iż intencją stron było uzyskanie skutku zabronionego[787].

W kontekście przesłanek konstrukcyjnych, orzeczenie SN z dnia 29 stycznia 1999 r. (I CKU 86/98) wskazuje, że niedochowanie formy zastrzeżonej ad solemnitatem nie wywołuje jedynie skutku dowodowego, ale skutkuje nieważnością czynności, co czyni zbędnym dalszy proces interpretacyjny[788].

Jak trafnie zauważył M. Gutowski, stwierdzenie nieważności wynikającej z niespełnienia przesłanki konstrukcyjnej pozwala uniknąć czasochłonnej analizy czynności pod kątem sprzeczności z art. 58 lub 353^1 k.c.[789]. Z kolei M. Bednarek wskazuje, że w przypadku czynności podejmowanych przez konsumentów rozróżnienie nieważności od bezskuteczności abuzywnej jest kluczowe, pierwsza działa automatycznie i bez względu na wolę słabszej strony, druga natomiast uzależniona jest od jej aktywności procesowej[790].

5.7.3 Odmienność nieważności bezwzględnej od innych postaci wadliwości

Odróżnienie nieważności bezwzględnej od innych form wadliwości, jak nieważność względna (wzruszalność) czy bezskuteczność zawieszona, wynika z zakresu autonomii stron. W przypadku nieważności bezwzględnej wola stron nie może przywrócić czynności skuteczności prawnej, co stanowi o jej imperatywnym charakterze[791]. Jak wskazuje M. Pyziak-Szafnicka, nieważność taka pełni funkcję eliminacyjną, ale

[785] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449^{10}. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 252 i n.
[786] Ibidem.
[787] Uchwała SN z 22 września 1993 r., III CZP 120/93, LEX nr 9103.
[788] Wyrok SN z 29 stycznia 1999 r., I CKU 86/98, LEX nr 405604.
[789] Gutowski M., Instytucje Prawa Prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 453 i n.
[790] Bednarek M., Wzorce umów w prawie polskim, C.H. Beck, Warszawa 2005 s. 117 i n.
[791] Ibidem.

i prewencyjną, ma odstraszać od podejmowania czynności sprzecznych z aksjologią systemu prawnego[792].

W wyroku z 21 lutego 2013 r. (C-472/11, Banif Plus Bank Zrt.) Trybunał Sprawiedliwości UE odniósł się do relacji między nieważnością a bezskutecznością postanowień nieuczciwych w umowach konsumenckich. Trybunał uznał, że skuteczność sankcji z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 wymaga, by sądy krajowe z urzędu badały abuzywność klauzul, nawet jeśli konsument się na nią nie powołuje[793].

W wyroku TSUE z dnia 3 października 2019 r. (C-260/18, Dziubak) podkreślono, że sąd nie może zastępować postanowienia abuzywnego innym mechanizmem, chyba że konsument na to wyraźnie się zgodzi. Tym samym sankcja bezskuteczności ma charakter względny i zależny od woli konsumenta – co czyni ją odmienną od nieważności *ex lege*[794].

5.7.4 Funkcje i znaczenie sankcji nieważności bezwzględnej w systemie prawa cywilnego

Na znaczenie aksjologiczne instytucji nieważności zwraca uwagę także R. Trzaskowski, którzy uznają ją za narzędzie realizacji konstytucyjnych zasad porządku prawnego, zwłaszcza ochrony konsumenta i pewności obrotu cywilnego[795]. Nieważność pełni zatem nie tylko funkcję eliminującą wadliwe czynności, lecz także wzmacnia zaufanie uczestników obrotu do stabilności i przejrzystości systemu prawnego.

W orzeczeniu Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 29 września 2022 r. (I ACa 107/22) wskazano, że sankcja nieważności ma nie tylko eliminować czynności sprzeczne z prawem, ale także realizować funkcję prewencyjną poprzez odstraszanie od dokonywania tego rodzaju czynności[796]. Podobne stanowisko zajął TSUE w wyroku z 14 marca 2019 r. (C-118/17), podkreślając konieczność zachowania odstraszającego charakteru przepisów chroniących konsumentów – co powinno wykluczać jakąkolwiek

[792] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 126 i n.
[793] Wyrok TSUE z 21 lutego 2013 r., C-472/11, Banif Plus Bank, ECLI:EU:C:2013:88
[794] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[795] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 126 i n.
[796] Wyrok SA w Poznaniu z 29.09.2022 r., I ACa 107/22, LEX nr 3594930.

możliwość „naprawiania” postanowień naruszających dyrektywę 93/13 bez inicjatywy konsumenta[797].

W tym kontekście na uwagę zasługują także analizy M. Bednarka, który wskazuje, że instytucja nieważności – zwłaszcza w formie bezwzględnej – pełni istotną rolę w zapewnieniu efektywności całego systemu prawa prywatnego. W jego ujęciu, funkcja ta wyraża się poprzez ograniczenie kosztów transakcyjnych wynikających z niepewności prawnej, wzmacnianie transparentności stosunków cywilnoprawnych oraz eliminację zobrotu czynności strukturalnie wadliwych, które mogłyby zaburzać równowagę interesów podmiotów prywatnych[798]. Nieważność bezwzględna nie jest zatem wyłącznie sankcją formalną, ale instytucją o istotnym znaczeniu funkcjonalnym i systemowym, przyczyniającą się do zachowania spójności i przewidywalności prawa cywilnego.

Z kolei R. Machnikowski podkreśla jej funkcję systemową: nieważność bezwzględna nie jest wyłącznie reakcją na naruszenie konkretnej normy, lecz mechanizmem ochronnym, służącym zachowaniu integralności systemu prawa prywatnego[799].

5.7.5 Elementy konstrukcyjne skutkujące nieważnością bezwzględną czynności prawnej

5.7.5.1 Pojęcie i znaczenie przesłanek konstrukcyjnych

Przesłanki konstrukcyjne nieważności czynności prawnej to okoliczności, które dotyczą warunków formalnych lub podmiotowych niezbędnych do jej skutecznego zaistnienia. Zgodnie z poglądem M. Gutowskiego, prawidłowość konstrukcyjna czynności prawnej stanowi punkt wyjścia do analizy jej skuteczności w obrocie cywilnoprawnym[800]. Naruszenie tych przesłanek prowadzi zazwyczaj do nieważności bez potrzeby wykazywania naruszenia normy prawnej sensu stricto – wadliwość czynności jest bowiem immanentna, niezależnie od jej sprzeczności z innymi przepisami[801].

[797] Wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207.
[798] Bednarek M., Wzorce umów w prawie polskim, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 117 i n.
[799] Machnikowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Gniewek E., C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 601 i n.
[800] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 95 i n.
[801] Ibidem.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że nieważność wynikająca z przesłanek konstrukcyjnych nie wymaga oceny aksjologicznej – jak np. w przypadku sprzeczności z zasadami współżycia społecznego – ale wynika z braku spełnienia formalnych wymogów, które są konieczne dla powstania czynności prawnej[802].

5.7.5.2 Rygory prawne i przykłady z orzecznictwa

Podstawowym przykładem nieważności konstrukcyjnej jest naruszenie formy ad solemnitatem. Jak stwierdził SN w wyroku z 19 listopada 2003 r. (V CK 477/02), zawarcie umowy bez zachowania wymaganej formy aktu notarialnego skutkuje jej bezwzględną nieważnością, niezależnie od zamiaru stron[803].

Zgodnie z poglądem M. Safjana, forma czynności prawnej pełni funkcję gwarancyjną, informacyjną i dowodową – jej zignorowanie nie może być oceniane w oderwaniu od znaczenia ochrony słabszych uczestników obrotu[804]. W tym kontekście zasadne wydaje się stanowisko M. Gutowskiego, który zauważa, że formalizm konstrukcyjny nie jest nadmiernie rygorystyczny, lecz stanowi wyraz zasady bezpieczeństwa prawnego[805].

5.7.5.3Wady oświadczenia woli jako przyczyna nieważności

Niektóre wady oświadczenia woli, jak brak świadomości lub pozorność, skutkują nieważnością *ex lege* – co do zasady niezależnie od woli stron. Jak wskazuje A. Janas, są to przypadki, w których konstrukcja czynności prawnej jest wadliwa już w momencie jej podjęcia, a jej dalsza ocena staje się zbędna[806].

W orzecznictwie podkreśla się, że pozorność (art. 83 k.c.) prowadzi do nieważności czynności również wówczas, gdy strony zawierają inną, ukrytą czynność – choć ta druga może być skuteczna, jeśli spełnia warunki przewidziane prawem (zob. wyrok SN z 6 maja 2009 r., IV CSK 485/08)[807].

---

[802] Wyrok SN z 15 września 2016 r., I CSK 615/15, LEX nr 2151396.
[803] Wyrok SN z 25 listopada 2011 r., II CSK 77/11, LEX nr 1119491.
[804] Safjan M., [w:] System prawa prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne - część ogólna red. Safjan M., C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 290 i n.
[805] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 197 i n.
[806] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 807 i n.
[807] Wyrok SN z 28 kwietnia 2016 r., I UK 156/15, OSNP 2017, nr 12, poz. 166.

5.7.5.4. Konstrukcyjny formalizm jako narzędzie kontroli obrotu

Naruszenie wymogów konstrukcyjnych obejmuje również brak zgody wymaganej przez ustawę – np. zgody sądu opiekuńczego. Jak słusznie zauważa K. Pietrzykowski, przepisy tego rodzaju mają na celu ochronę interesu osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych, a ich niezachowanie skutkuje nieważnością czynności bez konieczności badania jej treści[808].

Przykład ten został zaakceptowany w orzecznictwie, np. w postanowieniu SN z 25 listopada 2009 r. (II CSK 262/09), gdzie wskazano, że brak wymaganej zgody sądu rodzinnego dla czynności przekraczającej zwykły zarząd prowadzi do jej bezwzględnej nieważności, nawet jeśli czynność wydaje się korzystna dla małoletniego[809].

<u>Dyssens a nieistnienie czynności prawnej</u>

W doktrynie toczy się dyskusja czy brak konsensu (tzw. dyssens) skutkuje nieważnością, czy raczej nieistnieniem czynności. R. Trzaskowski opowiada się za drugim rozwiązaniem, wskazując, że brak zgodnych oświadczeń woli oznacza, iż czynność w ogóle nie powstała – nie sposób zatem mówić o jej wadliwości w sensie konstrukcyjnym[810]. Podobnie argumentują P. Machnikowski i M. Safjan, wskazując, że brak zgodnego porozumienia co do *essentialia negotii* uniemożliwia traktowanie czynności jako istniejącej, co ma istotne znaczenie również dla ustalania skutków restytucyjnych i odpowiedzialności kontraktowej[811].

Sąd Najwyższy przyjmował w tym zakresie niejednolite stanowisko.

1) W wyroku z 15 maja 2014 r. (II CSK 450/13), SN uznał, że brak minimalnego konsensu pomiędzy stronami prowadzi do nieistnienia czynności prawnej, wykluczając jej kwalifikację jako nieważnej[812].

---

[808] Zakrzewski P., [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany, red. Fras M., Habdas M., LEX/el. 2023, art. 156.

[809] Wyrok SN z 25 listopada 2009 r., II CSK 262/09, OSNC-ZD 2010/3, poz. 79.

[810] Trzaskowski R., Ustalenie, czy umowa jest sprzeczna z prawem w rozumieniu art. 58 k.c. [w:] Trzaskowski R., Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 58.

[811] Machnikowski P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2017, komentarz do art. 58; M. Safjan [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, komentarz do art. 58.

[812] Wyrok SN z 15 maja 2014 r., II CSK 450/13, LEX nr 1487084.

2) W wyroku z 26 listopada 2024 r. (II USKP 132/23), SN stwierdził, że brak porozumienia co do istotnych elementów umowy skutkuje brakiem istnienia czynności prawnej[813].
3) Podobnie w wyroku z 12 kwietnia 1973 r. (III CRN 77/73), Sąd uznał, że brak zgody stron co do osoby kontrahenta oznacza, że nie doszło do zawarcia umowy[814].

Z drugiej strony, w wyroku z 28 lutego 2023 r., (II CSKP 1440/22), SN zakwalifikował brak konsensu jako sprzeczność z ustawą, skutkującą nieważnością czynności z art. 58 § 1 k.c.[815].

Podobne podejście wyraził SN także w:

1) wyroku z 5 lutego 2002 r. (II CKN 726/00)[816];
2) wyroku z 23 lutego 2006 r. (II CSK 126/05)[817].

W świetle powyższego, należy przyjąć, że dominujące stanowisko doktryny, reprezentowane m.in. przez R. Trzaskowskiego i P. Machnikowskiego, opowiada się za uznaniem dyssensu za stan wyłączający w ogóle zaistnienie czynności prawnej. Ich argumentacja opiera się na klasycznym pojmowaniu zgody stron jako konstytutywnego elementu czynności prawnej. Zgodne oświadczenia woli stanowią istotę konsensualnego modelu umowy, a ich brak eliminuje możliwość przyjęcia skutecznie zawartej czynności, nawet jeśli strony pozostawały w przekonaniu o jej dokonaniu. Podobne zapatrywanie wyraża K. Safjan, który akcentuje, że dyssens to stan braku minimalnego porozumienia co do elementów przedmiotowo istotnych, a zatem czynność prawna nigdy nie powstała, co odróżnia ją jakościowo od sytuacji, w których dochodzi do nieważności już istniejącego stosunku prawnego. Brak porozumienia nie może być rekonstruowany wbrew rzeczywistemu stanowi rzeczy, jeśli nie doszło do zbieżnych oświadczeń woli, to nie istnieje ani zobowiązanie, ani jego wadliwość. Z kolei Z. Radwański i K. Mularski uznają, że klasyczna konstrukcja czynności prawnej zakłada nie tylko istnienie dwóch oświadczeń, ale ich faktyczną zgodność, bez której nie można mówić o powstaniu stosunku cywilnoprawnego w sensie dogmatycznym[818].

[813] Wyrok SN z 26 listopada 2024 r., II USKP 132/23, LEX nr 3790604.
[814] Wyrok SN z 12 kwietnia 1973 r., III CRN 77/73, OSNC 1974, nr 2, poz. 31.
[815] Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 1440/22, LEX nr 3556241.
[816] Wyrok SN z 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, LEX nr 521911.
[817] Wyrok SN z 23 lutego 2006 r., II CSK 126/05, LEX nr 179973.
[818] Radwański Z., Mularski K., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 16 i n.

Efektywność systemowa przesłanek konstrukcyjnych

Z funkcjonalnego punktu widzenia, przesłanki konstrukcyjne czynności prawnych, rozumiane jako warunki niezbędne do ich skuteczności i ważności, takie jak: istnienie zgodnych oświadczeń woli, określony przedmiot świadczenia, zachowanie wymaganej formy czy zgodność z przepisami prawa, pełnią rolę nie tylko eliminacyjną wobec czynności wadliwych, lecz także organizacyjną wobec obrotu cywilnoprawnego. Jak zauważa R. Trzaskowski, prawidłowo skonstruowana czynność prawna wywiera stabilizujący wpływ na stosunki społeczne i gospodarcze, ograniczając potrzebę interwencji sądów w zakresie restytucji lub korekty nieprawidłowości[819]. Należy jednak zaznaczyć, że sama obecność formalnie poprawnych elementów nie wyklucza konieczności sądowego rozstrzygnięcia sporów co do treści czynności prawnej, zwłaszcza w sytuacjach spornych, wymagających wykładni zamiaru stron zgodnie z art. 65 § 2 k.c.[820]

Przesłanki konstrukcyjne spełniają także istotną funkcję prewencyjną, poprzez wymóg zachowania określonej formy czy zgodności z prawem wymuszają na uczestnikach obrotu większą staranność i rozwagę przy kształtowaniu stosunku prawnego. Chroni to obrót przed przypadkowością i chaotycznością, sprzyjając klarowności i przewidywalności zawieranych umów. Ich znaczenie nie ogranicza się więc jedynie do selekcji czynności ważnych i nieważnych, ale obejmuje także kreowanie uporządkowanego modelu wymiany dóbr i usług[821].

Z perspektywy systemowej, konstrukcyjne podstawy nieważności stanowią dla sądów narzędzie orzekania oparte na zobiektywizowanych kryteriach. Umożliwiają one ocenę ważności czynności prawnej w oparciu o zmaterializowane jej elementy, co ogranicza ryzyko arbitralności orzeczeń. W szczególności ma to znaczenie w przypadku sporu, w którym jedna ze stron, często po upływie znacznego czasu, próbuje podważać skuteczność złożonego wcześniej oświadczenia woli. W takich sytuacjach sąd, oceniając spełnienie przesłanek konstrukcyjnych, może ustalić granice dopuszczalnej wykładni zamiaru stron[822].

---

[819] Trzasowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 126 i n.

[820] Ibidem, s. s. 126 i n.

[821] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 95 i n.

[822] Wyrok SN z 15 września 2016 r., I CSK 615/15, LEX nr 2151396., wyrok SN z 25 listopada 2011 r., II CSK 77/11, LEX nr 1119491., wyrok SN z 10 października 2002 r., V CK 370/02, OSNC 2004, nr 2, poz. 21., uchwała SN z 22 maja 2009 r., III CZP 21/09, OSNC 2010, nr 1, poz. 13.

Kwestia ta nabiera szczególnego znaczenia w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W sprawie Profi Credit (C-176/17) Trybunał wskazał, że wymogi formalne przewidziane w prawie krajowym mogą być stosowane, o ile nie naruszają one skuteczności (*effet utile*) ochrony przyznanej konsumentowi na gruncie prawa unijnego, w szczególności dyrektywy 93/13/EWG. Trybunał zaakcentował, że zasady autonomii formalnej państw członkowskich muszą być równoważone przez zasadę proporcjonalności i niedopuszczalność takiej wykładni przepisów krajowych, która prowadziłaby do ograniczenia ochrony słabszej strony stosunku prawnego. Oznacza to, że nawet formalne wymogi krajowe nie mogą być stosowane w sposób niweczący realizację celów prawa unijnego, zwłaszcza gdy prowadziłoby to do utrwalenia nierówności kontraktowej kosztem konsumenta[823].

5.7.5.5 Sprzeczność czynności prawnej z ustawą jako przesłanka nieważności bezwzględnej (art. 58 § 1 k.c.)

Charakter prawny sankcji nieważności z art. 58 § 1 k.c.

Sankcja nieważności bezwzględnej czynności prawnej, o której mowa w art. 58 § 1 k.c., odnosi się do sytuacji, w których treść lub cel czynności prawnej pozostaje w sprzeczności z ustawą lub zmierza do jej obejścia[824]. W kontekście stosunków konsumenckich, przypadki te mogą pokrywać się z reżimem bezskuteczności konsumenckiej klauzul umownych, prowadzących do trwałej bezskuteczności postanowienia lub całej umowy[825]. Należy jednak zauważyć, że sankcja nieważności z art. 58 § 1 k.c. ma charakter generalny i bezwzględny, podczas gdy bezskuteczność konsumencka stanowi mechanizm szczególny, o odmiennym charakterze i funkcji[826].

Nieważność czynności prawnej w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. ma charakter konstytutywny i ex tunc – oznacza, że czynność od początku nie wywołuje skutków prawnych, które były jej celem. Nieważność ta działa erga omnes i powinna być uwzględniana przez sąd z urzędu. Jak wskazuje A. Janas, instytucja ta pełni w systemie

[823] Wyrok TSUE z 13 września 2018 r., C-176/17, Profi Credit, ZOTSiSPI 2018, nr 9, poz. I-711.
[824] Safjan M. [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 248 i n.
[825] Jagielska M., Instytucje Prawa Prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 126 i n.
[826] Gutowski M., Nieważność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 42 i n.

prawa cywilnego funkcję zabezpieczającą integralność porządku prawnego i jego aksjologicznych podstaw, eliminując czynności sprzeczne z normami imperatywnymi[827].

Warto zauważyć, że nieważność z art. 58 § 1 k.c. różni się zasadniczo od bezskuteczności względnej, która działa wyłącznie na korzyść uprawnionego podmiotu (np. konsumenta) i wymaga jego aktywności procesowej. Nieważność ma zatem charakter bezwzględny, nieusuwalny i prowadzi do restytucji *ex lege* – z mocy samego prawa. Jak wskazano w orzecznictwie, jej celem nie jest represja, lecz ochrona ładu prawnego[828].

Z punktu widzenia teoretycznego, istotne jest rozróżnienie między nieważnością wynikającą z naruszenia konstrukcyjnych elementów czynności prawnej (np. brak *essentialia negotii*), a nieważnością będącą konsekwencją sprzeczności z ustawą. W tym drugim przypadku, czynność prawna może być formalnie poprawna, ale jej treść lub cel narusza normę bezwzględnie obowiązującą, co czyni ją nieważną mimo spełnienia wszystkich pozostałych przesłanek formalnych[829].

Przesłanki zastosowania art. 58 § 1 k.c. – ujęcie przedmiotowe i celowościowe w świetle wykładni funkcjonalnej

Zastosowanie art. 58 § 1 k.c. wymaga ustalenia czy czynność prawna pozostaje w sprzeczności z ustawą, przy czym sprzeczność ta może dotyczyć zarówno jej treści, jak i celu. W tym kontekście „treść" rozumiana jest szeroko – obejmuje nie tylko literalne postanowienia umowy, ale także jej strukturę oraz skutki prawne, które wywołuje ona w świetle obowiązujących przepisów. „Cel" z kolei odnosi się do funkcji, jaką czynność ma pełnić z perspektywy stron i systemu prawnego jako całości[830].

Sprzeczność treści czynności z ustawą może przybrać charakter bezpośredni, gdy postanowienia umowy naruszają wyraźny zakaz prawny, jak w przypadku prób zrzeczenia się świadczeń, które z mocy prawa mają charakter niezbywalny (np. alimenty,

[827] Janas A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. M. Habdas, Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 487-488.

[828] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 126 i n.

[829] Janas A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 201, s. 490 i n.; Safjan M.. [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 248 i n.

[830] Trzaskowski R., Ustalenie, czy umowa jest sprzeczna z prawem w rozumieniu art. 58 k.c. [w:] Trzaskowski R., Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

wynagrodzenie za pracę)[831]. Równie istotna jest jednak sprzeczność pośrednia, która ujawnia się wówczas, gdy czynność prowadzi do obejścia celu ustawy, przykładowo poprzez posłużenie się pozorną umową sprzedaży w celu ukrycia darowizny i uniknięcia opodatkowania[832]. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że tego rodzaju naruszenia stanowią formę obejścia prawa, które również może skutkować nieważnością czynności na podstawie art. 58 § 1 k.c., o ile wykazany zostanie zamiar osiągnięcia niedozwolonego skutku i świadomość stron co do tego faktu[833].

W tym kontekście warto przywołać wyrok SN z 15 kwietnia 2021 r. (I CSKP 86/21), w którym wskazano, że *„Niedopuszczalne jest ustanowienie służebności gruntowej, której celem byłby jedynie interes (dogodność) określonej osoby, która aktualnie pozostaje właścicielem nieruchomości względnie osoby trzeciej (np. obligacyjnie uprawnionego do korzystania z nieruchomości lub jej oznaczonej części). Niedopuszczalne jest ustanowienie służebności gruntowej, która miałaby służyć jedynie usprawnieniu, polepszeniu itp. działalności przedsiębiorstwa, w skład którego wchodzi nieruchomość władnąca”*[834].

W wyroku z 14 stycznia 2010 r. (IV CSK 432/09) Sąd Najwyższy stwierdził z kolei, że czynność prawna pozornie sprzedająca nieruchomość, której rzeczywistym celem była ochrona majątku dłużnika przed egzekucją, jest sprzeczna z ustawą i jako taka podlega unieważnieniu[835].

Z punktu widzenia celu czynności, jej nieważność może być stwierdzona w sytuacji, gdy zamiarem przynajmniej jednej ze stron było osiągnięcie rezultatu sprzecznego z ustawą – przy czym wystarczające jest, aby druga strona była tego świadoma lub przy zachowaniu należytej staranności, mogła ten cel rozpoznać. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 20 marca 2014 r. (II CSK 290/13), dla stwierdzenia nieważności nie jest konieczne, by cel sprzeczny z prawem był wspólnym zamiarem obu stron, wystarczy, że czynność została dokonana z wiedzą drugiej strony co do jej bezprawnego celu[836]. Podobną interpretację przyjął SN w wyroku z 18 kwietnia 2013 r. (II CSK 557/12), w którym zaakcentowano, że nawet jeśli treść umowy jest formalnie zgodna z przepisami,

[831] Janiak A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. Wyd. II, red. Kidyba A., Wolters Kluwer, Warszawa 2012, art. 58, s. 334 i n.
[832] Ibidem, s. 334 i n.; wyrok SN z 3 lutego 2011 r., I CSK 261/10, Lex nr 784986.
[833] Uchwała SN z 22 maja 2009 r., III CZP 21/09, OSNC 2010, nr 1, poz. 13.
[834] W*yrok SN z 15.04.2021 r., I CSKP 86/21, LEX nr 3229377.*
[835] Wyrok SN z 14 stycznia 2010 r., IV CSK 432/09, LEX nr 564991.
[836] Wyrok SN z 20 marca 2014 r., II CSK 290/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 43.

to w sytuacji, gdy jej cel polega na obejściu prawa, czynność ta może zostać uznana za nieważną[837].

W literaturze podkreśla się, że zarówno „treść", jak i „cel" czynności prawnej nie powinny być interpretowane w sposób formalistyczny, lecz funkcjonalny. M. Gutowski słusznie zauważa, że analiza ważności czynności musi uwzględniać nie tylko literalne brzmienie jej postanowień, ale także ich praktyczne znaczenie w kontekście systemu prawnego[838]. M. Safjan wskazuje natomiast na konieczność uwzględnienia społeczno-gospodarczego kontekstu czynności oraz jej rzeczywistego celu, który może odbiegać od deklarowanego[839]. Z kolei L. Stecki argumentuje, że istotne znaczenie ma również implicytny zamiar stron, który może zostać zrekonstruowany na podstawie całokształtu okoliczności zawarcia czynności[840].

W świetle powyższego, stosowanie art. 58 § 1 k.c. wymaga nie tylko formalnej analizy postanowień umowy, ale także rekonstrukcji ich znaczenia w świetle zasad systemu prawnego. Uznanie czynności za nieważną może wynikać zarówno z jej literalnej sprzeczności z ustawą, jak i z ustalenia, że jej zamierzony cel pozostaje z nią w sprzeczności – w sposób bezpośredni lub pośredni.

Zasada proporcjonalności jako kryterium oceny sprzeczności czynności prawnej z ustawą

Zgodnie z art. 58 § 1 k.c., czynność prawna sprzeczna z ustawą jest nieważna, chyba że z przepisu wynika inny skutek, w szczególności ten, że na miejsce nieważnych postanowień wchodzą odpowiednie przepisy ustawy. Choć historycznie przepis ten był interpretowany rygorystycznie, a więc jako nakazujący automatyczną nieważność każdej czynności naruszającej normę ustawową, współczesne podejście doktryny i orzecznictwa odchodzi od formalizmu na rzecz wykładni funkcjonalnej i systemowej. W jej ramach istotną rolę odgrywa zasada proporcjonalności, odczytywana jako mechanizm równoważący skuteczność norm prawnych z autonomią jednostki i ochroną interesów chronionych konstytucyjnie[841].

---

[837] Wyrok SN z 18 kwietnia 2013 r., II CSK 557/12, OSNC 2014, nr 2, poz. 13.

[838] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 209 i n.

[839] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 246 i n.

[840] Stecki L., Glosa do wyroku SN z 22 stycznia 1986 r., IV CR 35/85, OSP 1988, nr 6, s. 139.

[841] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 126 i n.

Proporcjonalność jako ograniczenie sankcji nieważności

Zasada proporcjonalności, mająca swe źródło w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, pełni funkcję moderującą wobec sankcji nieważności. Jej zastosowanie wymaga rozważenia czy nieważność czynności prawnej jest środkiem adekwatnym, koniecznym i proporcjonalnym sensu stricto do realizacji celu naruszonej normy prawnej. W ujęciu funkcjonalnym, nieważność powinna być stosowana wyłącznie w przypadkach, gdy naruszenie godzi w podstawowe dobra prawne, takie jak:

1) ochrona słabszej strony stosunku obligacyjnego (np. konsumenta);
2) pewność i stabilność obrotu cywilnego;
3) ochrona interesu publicznego lub konstytucyjnego ładu aksjologicznego[842].

W przeciwnym razie należy rozważyć alternatywne skutki prawne – np. zastosowanie przepisów dyspozytywnych, ograniczenie skuteczności postanowienia lub przyznanie stronie środka ochrony restytucyjnej czy odszkodowawczej, zamiast całkowitej nieważności czynności.

Orzecznictwo konstytucyjne i cywilne

Zasadę proporcjonalności jako ograniczenie ingerencji w sferę prywatną stron umowy wyraźnie zaakcentował Sąd Najwyższy w uchwale z 15 września 2015 r. (III CZP 107/14), podkreślając, że sankcja nieważności ingeruje w autonomię woli, a jej zastosowanie powinno być uzasadnione wartościami konstytucyjnymi[843]. Sąd Najwyższy przypomniał, że z art. 31 ust. 3 Konstytucji wynika obowiązek ważenia między skutecznością prawa a ochroną wolności jednostki.

Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z 28 lutego 2023 r. (II CSKP 594/22), stwierdzając, że dla zastosowania art. 58 § 1 k.c. kluczowe jest nie tylko ustalenie sprzeczności czynności z ustawą, lecz również cel i funkcja normy prawnej oraz wpływ naruszenia na system prawa i porządek publiczny[844]. Już wcześniej, w uchwale z 19 marca 2015 r. (III CZP 2/15), Sąd wskazał, że nie każda niezgodność z ustawą musi skutkować nieważnością, o ile nie godzi w istotny interes chroniony prawem[845].

---

[842] Gutowski M., Sankcja nieważności umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie nieruchomości mieszkaniowej na podstawie nowego art. 387(1) k.c, „Prokuratura i Prawo", 2020, s. 187 i n.; Wyrok SN z 3 lutego 2011 r., I CSK 261/10, LEX nr 784986; Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

[843] Uchwała SN z 15 września 2015 r., III CZP 107/14, OSNC 2016, nr w, poz. 16.

[844] Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 594/22, OSNC 2023, nr 10, poz. 98; Por uchwała SN z 15 września 2015 r. III CZP 105/14, OSNC 2016, nr 2, poz. 16.

[845] Wyrok SN z 26 stycznia 2024 r., II CSKP 80/23, OSNC 2024, nr 6, poz. 62.

Zróżnicowanie sankcji w zależności od charakteru naruszonej normy

W doktrynie trafnie zauważa się, że nie każde naruszenie normy ustawowej ma tę samą wagę. Normy bezwzględnie obowiązujące (ius cogens), których celem jest ochrona porządku prawnego lub interesu publicznego, z reguły pociągają za sobą nieważność czynności. Inaczej jest w przypadku norm względnie bezwzględnych, które, mimo że są przepisami ochronnymi, mogą dopuszczać odejście od sankcji nieważności, jeśli interes chroniony nie doznał realnego uszczerbku.

Dobrym przykładem są przepisy o formie czynności prawnej. Zgodnie z art. 73 § 1 k.c., brak formy pisemnej zastrzeżonej pod rygorem nieważności skutkuje nieważnością tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Brak formy przy zastrzeżeniu dla celów dowodowych (ad probationem) nie skutkuje nieważnością[846].

W podobnym kierunku orzeka Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w kontekście stosowania dyrektywy 93/13/EWG. W sprawach Kásler (C-26/13) oraz Dunai (C-118/17), TSUE podkreślił, że postanowienie umowne może być uznane za nieuczciwe (a więc bezskuteczne), jeśli w sposób istotny zaburza równowagę kontraktową na niekorzyść konsumenta, a jego wpływ nie został odpowiednio zrekompensowany w innej części umowy[847]. Kluczowe znaczenie ma zatem realny efekt, a nie samo formalne naruszenie obowiązku informacyjnego czy redakcyjnego.

Kontekst systemowy i wykładnia celowościowa

W literaturze słusznie akcentuje się, że nieważność jako sankcja ingeruje w autonomię woli stron i powinna być stosowana jedynie w sytuacjach granicznych. Jak zauważa M. Safjan, sankcja ta powinna mieć charakter wyjątkowy, ograniczony do przypadków, gdy inny środek ochrony nie spełni celu normy[848]. Z kolei M. Gutowski i T. Liszcz argumentują, że w odniesieniu do przepisów sankcyjnych należy stosować

[846] Sadomski J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 517; Brzozowski A., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 318.
[847] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.; wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207.
[848] Safjan M., [w:] System prawa prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne - część ogólna red. Safjan M., C.H. Beck, Warszawa 2007, 296 i n.

wykładnię celowościową i systemową, uwzględniającą zasadę proporcjonalności jako kryterium ograniczające literalne rozumienie skutków nieważności[849].

Proporcjonalność w praktyce – przykład kazusowy

Dla zobrazowania praktycznego znaczenia zasady proporcjonalności, rozważmy sytuację, w której przedsiębiorca zawiera z konsumentem umowę kredytu konsumenckiego. W treści głównej umowy w sposób czytelny i zrozumiały wskazano całkowitą kwotę kredytu, RRSO oraz całkowity koszt zobowiązania. Jednak w załączniku do umowy, zawierającym formularz informacyjny wymagany przepisami ustawy o kredycie konsumenckim, pominięto jedną z danych określonych w art. 30 ust. 1 u.k.k. np. szczegółowy harmonogram spłat lub sposób naliczania kosztów dodatkowych.

W przypadku literalnego podejścia do przepisów możliwe byłoby przyjęcie, że doszło do naruszenia obowiązku informacyjnego, co niekiedy traktowane jest jako przesłanka nieważności. Jednak przy zastosowaniu zasady proporcjonalności należałoby rozważyć, czy uchybienie to:

1) realnie wpłynęło na możliwość podjęcia przez konsumenta świadomej decyzji;
2) doprowadziło do zaburzenia równowagi kontraktowej;
3) naruszyło interes publiczny lub ochronny cel regulacji.

Jeżeli konsument został należycie poinformowany o najważniejszych parametrach kredytu w treści głównej umowy, a uchybienie miało charakter wyłącznie techniczny, zastosowanie sankcji nieważności całej czynności byłoby nadmierne. W takim przypadku proporcjonalne byłoby np. uznanie postanowienia za bezskuteczne, ograniczenie skutków zobowiązania albo zastosowanie przepisów o nieuczciwych praktykach rynkowych lub odpowiedzialności odszkodowawczej. Tego rodzaju podejście wpisuje się w linię orzeczniczą TSUE, który sprzeciwia się automatycznemu unieważnianiu stosunków prawnych bez uwzględnienia ich kontekstu i skutków dla konsumenta[850].

[849] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 434 i n.; Liszcz T., Nieważność czynności prawnych w umownych stosunkach pracy, PWN, Warszawa 1977, 53 i n.

[850] Wyrok TSUE z 9 listopada 2016 r., C-42/15, Home Credit Slovakia, ECLI:EU:C:2016:842; Wyrok TSUE z 21 kwietnia 2016 r., C-377/14, Radlinger i Radlingerová, ECLI:EU:C:2016:283; wyrok TSUE z 18 listopada 2014 r., C-449/13, CA Consumer Finance SA, ECLI:EU:C:2014:2464; wyrok TSUE z 15 marca 2012 r., C-453/10, Pereničová i Perenič, ECLI:EU:C:2012:144.

Relacja art. 58 § 1 k.c. do bezskuteczności abuzywnej

W relacjach konsumenckich to samo postanowienie umowy może potencjalnie podlegać ocenie zarówno z punktu widzenia nieważności (art. 58 k.c.), jak i bezskuteczności z powodu jego abuzywnego charakteru (art. 385[1] § 1 k.c.). W literaturze prawniczej tradycyjnie zakładano, że pomiędzy tymi sankcjami może występować relacja *lex specialis derogat legi generali*, w myśl, której art. 385[1] k.c. jako regulacja szczególna ma pierwszeństwo stosowania wobec ogólnej normy nieważności czynności prawnej[851].

Z perspektywy współczesnej wykładni systemowej i funkcjonalnej, pogląd ten wymaga jednak korekty. Nieważność w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. pełni funkcję gwarancyjno-systemową, chroniąc porządek prawny przed czynnościami prawnymi naruszającymi normy bezwzględnie obowiązujące lub zasady współżycia społecznego. Tymczasem reżim bezskuteczności abuzywnej ma charakter odrębny i autonomiczny, jego celem nie jest ochrona ładu prawnego jako takiego, lecz zapewnienie skutecznej ochrony słabszej strony stosunku prawnego, tj. konsumenta[852].

W związku z powyższym, sąd rozpatrujący sprawę konsumencką powinien w pierwszej kolejności ustalić, czy dane postanowienie umowy spełnia przesłanki abuzywności, o których mowa w art. 385[1] § 1 k.c. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), obowiązkiem sądu krajowego jest z urzędu zbadanie, czy dane postanowienie umowy narusza zasady równości kontraktowej i może zostać uznane za niedozwolone, nawet jeżeli konsument sam nie podniósł takiego zarzutu[853].

Dopiero w przypadku, gdy sąd stwierdzi, że dane postanowienie nie podlega ocenie na podstawie art. 385[1] k.c., na przykład z powodu indywidualnego uzgodnienia jego treści lub braku statusu konsumenta po stronie jednej ze stron, możliwe jest zastosowanie przepisów ogólnych, w tym art. 58 k.c.[854]. W tym sensie art. 58 k.c. pełni funkcję subsydiarną, nie zaś konkurencyjną.

---

[851] Łętowska E., Prawo umów konsumenckich, C.H. Beck, Warszawa 1999, s. 326-327 i 343; Lemkowski M., Materialna ochrona konsumenta, RPEiS, 2002, nr 3, s. 89; por. wyrok SA w Katowicach z 14 października 2020 r., I ACa 1089/18, Lex nr 3102002.

[852] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 217 i n.; Mlostoń-Olszewska A., Możliwość orzekania o uznaniu za niedozwolone postanowień wzorca umowy sprzecznych z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa – argumentacja za i przeciw, Krajowa konferencja konsumencka, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2016.

[853] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

[854] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. s. 213 i n.

W literaturze i orzecznictwie ugruntowany jest pogląd, że bezskuteczność postanowienia abuzywnego następuje z mocy prawa (*ex lege*). Sąd nie jest uprawniony do ingerencji w treść takiego postanowienia ani do jego modyfikacji czy „ratowania" przy użyciu innych przepisów, np. art. 5 k.c. czy zasad współżycia społecznego[855]. Wyjątki od tej zasady są bardzo wąsko zakreślone i dopuszczalne jedynie w sytuacjach, w których całkowita eliminacja postanowienia prowadziłaby do unieważnienia całej umowy ze szkodą dla konsumenta – co zostałoby uznane za sprzeczne z interesem tej strony[856].

Szczególnie istotne znaczenie praktyczne ma rozróżnienie obu sankcji w przypadku postanowień dotyczących kosztów umownych, np. opłat przygotowawczych w umowie kredytowej. Jeżeli przedsiębiorca zastrzegł sobie możliwość jednostronnego ustalania ich wysokości bez jakichkolwiek kryteriów, postanowienie to może zostać uznane za niedozwolone i jako takie wyeliminowane z umowy na podstawie art. 385^1 § 1 k.c. Jeżeli jednak zostanie wykazane, że postanowienie to było przedmiotem indywidualnych negocjacji, wówczas ocena jego ważności może nastąpić dopiero na gruncie art. 58 § 2 k.c. jako ewentualnie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego lub rażąco nieuczciwe.

W świetle powyższego, należy przyjąć, że sankcja nieważności z art. 58 k.c. i sankcja bezskuteczności z art. 385^1 § 1 k.c. są komplementarne, a nie konkurencyjne. Ich równoległe istnienie nie prowadzi do kolizji norm, lecz zapewnia wielowarstwową ochronę interesów stron umowy, z uwzględnieniem specyfiki stosunku prawnego. Pierwszeństwo zastosowania art. 385^1 k.c. ma charakter funkcjonalny, wynikający z prymatu unijnego standardu ochrony konsumenta nad krajową koncepcją nieważności.

5.7.5.6 Obejście prawa jako przesłanka nieważności czynności prawnej

Zgodnie z art. 58 § 1 k.c., czynność prawna sprzeczna z ustawą jest nieważna. W judykaturze i doktrynie przyjmuje się, że przepis ten obejmuje również sytuacje obejścia prawa, czyli przypadki, w których czynność, choć formalnie zgodna z przepisami, w rzeczywistości zmierza do osiągnięcia celu zakazanego przez ustawodawcę.

---

[855] Kalus S., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Zobowiązania. art. 1-125*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 32 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 217 i n.; Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

[856] Bednarek M., Mikłaszewicz P., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 824 i n.

1. Istota obejścia prawa

Obejście prawa (in fraudem legis) polega na takim ukształtowaniu czynności prawnej, która – przy pozornym zachowaniu wymogów formalnych – prowadzi do skutku, jakiego prawo zabrania. Jak zauważył Sąd Najwyższy w wyroku z 18 kwietnia 2013 r. (II CSK 557/12), o obejściu prawa można mówić wówczas, gdy skutek czynności nie wynika wprost z jej treści i nie jest typowy, ale stanowi zamierzony i świadomy rezultat tej czynności[857].

W wyroku z 14 października 2016 r. (I CSK 648/15) SN podkreślił, że dla uznania czynności za dokonanej w celu obejścia ustawy, konieczne jest ustalenie: (1) jakie przepisy prawa miały być obejściem oraz (2) że strony działały z zamiarem uzyskania niedozwolonego skutku[858].

2. Spór doktrynalny o charakter obejścia prawa

Wśród przedstawicieli doktryny pojawiają się głosy podające w wątpliwość konieczność wyróżniania obejścia prawa jako samodzielnej przesłanki nieważności. Do takich autorów zalicza się S. Grzybowski, który twierdzi, że działania zmierzające do obejścia przepisów ustawowych są de facto ich naruszeniem, a więc winny być oceniane jako działania sprzeczne z prawem[859]. Źródeł tej koncepcji należy szukać w prawie rzymskim, gdzie posługiwano się *paremią contra legem facit, qui id facit quod lex prohibet; in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam eius circumvenit*[860]. Oznacza ona, że ten, kto działa wbrew treści ustawy, łamie ją bezpośrednio, zaś ten, kto obchodzi jej sens przy pozornym zachowaniu zgodności z jej treścią, dopuszcza się działania *in fraudem legis*. S. Rudnicki wskazuje, że obejście prawa ma odrębny charakter normatywny i polega na instrumentalnym wykorzystaniu przepisów prawa dla uzyskania skutku, który byłby zakazany, gdyby został osiągnięty bezpośrednio[861].

---

[857] Wyrok SN z 18 kwietnia 2013 r., II CSK 557/12, OSNC 2014, nr 2, poz. 13.

[858] Wyrok SN z 14 października 2016 r., I CSK 648/15, LEX nr 2188610.

[859] Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego. t. 1, Część ogólna, red. Grzybowski S., Ossolineum, Wrocław; Warszawa 1985, s. 512.

[860] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 365.

[861] Rudnicki S., Dmowski S., [w:] Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, tes. Rudnicki S., Dmowski S., LexisNexis, Warszawa 2003, s. 224 i n.

Pogląd o funkcjonalnym i aksjologicznym charakterze tej instytucji rozwijają również Z. Radwański i P. Machnikowski, akcentując konieczność wykładni celowościowej i uwzględniania celu ustawy, a nie tylko jej literalnego brzmienia[862].

3. Przykłady obejścia prawa

Orzecznictwo i doktryna wskazują wiele modeli obejścia przepisów prawa. Do najczęściej spotykanych należą:

1) zawieranie pozornych umów pożyczek w celu ukrycia darowizny i obejścia przepisów podatkowych;
2) przenoszenie składników majątkowych do funduszy inwestycyjnych zamkniętych w celu obejścia przepisów o zachowku;
3) konstruowanie wieloelementowych „łańcuchów umów" służących przeniesieniu prawa użytkowania wieczystego z pominięciem wymogów ustawowych;
4) zawieranie przez osobę fizyczną, będącą organem osoby prawnej, umowy z samym sobą, co stanowi obejście zakazu dokonywania czynności z samym sobą;
5) automatyczne przedłużanie umów dzierżawy na kolejne 30-letnie okresy, omijające ustawowy limit 30 lat;
6) zbywanie prawa głosu w sposób pozorny, bez przeniesienia własności akcji, celem obejścia ustawowych ograniczeń korporacyjnych;
7) działania mające pozory legalności, a faktycznie zmierzające do umożliwienia realizacji zamierzeń przestępczych (np. pranie pieniędzy przez sieć umów cywilnoprawnych).

4. Relacja do art. 83 k.c. i innych przepisów

Obejście ustawy należy odróżnić od pozorności czynności prawnej (art. 83 k.c.). W pierwszym przypadku strony rzeczywiście zamierzają wywołać skutki prawne, lecz w sposób sprzeczny z celem przepisów; w drugim – skutki prawne nie są w ogóle zamierzone, a czynność stanowi jedynie symulację. Podobnie odmienny jest zakres stosowania art. 58 § 3 k.c., który dotyczy przypadków, gdy nieważność dotyczy tylko części czynności.

---

[862] Machnikowski P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., Warszawa 2016, s. 127; Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 232.

5. Wnioski systemowe

Obejście prawa jako przesłanka nieważności wymaga:

1) wykładni funkcjonalnej i celowościowej przepisów ustawy;
2) ustalenia rzeczywistego celu stron czynności;
3) zidentyfikowania normy, której cel został naruszony.

Skutkiem uznania czynności za dokonanej w celu obejścia prawa jest jej bezwzględna nieważność *ex tunc*. Sąd nie może takiej czynności konwalidować, zastępować ani dokonywać ważenia interesów stron – sankcja ma charakter jednolity i niepodlegający modyfikacji[863].

Charakter i funkcja klauzuli zasad współżycia społecznego w systemie prawa cywilnego

Zgodnie z art. 58 § 2 k.c., czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego jest nieważna. Przepis ten stanowi odrębną podstawę nieważności czynności prawnej, niezależną od przesłanki sprzeczności z ustawą. Klauzula zasad współżycia społecznego pełni funkcję swoistego korektora systemu prawa cywilnego – umożliwia eliminowanie z obrotu czynności, które choć zgodne z literą prawa, są sprzeczne z aksjologicznym porządkiem wspólnoty[864]. Klauzula ta odgrywa szczególnie istotną rolę w sytuacjach, w których literalne brzmienie przepisów nie pozwala na wykluczenie zachowań społecznie nieakceptowalnych[865].

Zakres stosowania art. 58 § 2 k.c. – relacja do art. 58 § 1 k.c.

Zastosowanie sankcji nieważności na podstawie art. 58 § 2 k.c. jest możliwe wyłącznie wówczas, gdy czynność prawna, choć formalnie zgodna z ustawą, narusza aksjologiczny porządek systemu prawnego. Przesłanka sprzeczności z zasadami współżycia społecznego ma zatem charakter subsydiarny względem przesłanki sprzeczności z ustawą – nie może być podstawą unieważnienia czynności, która już wcześniej została uznana za contra legem w rozumieniu art. 58 § 1 k.c.[866]. Niemniej

[863] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. M. Habdas, Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 497 i n.
[864] Ibidem, s. 500 i n.
[865] Safjan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 255 i n.; Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 368 i n.
[866] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 327 i n.

jednak, w praktyce istnieją przypadki graniczne, w których zasadne jest sięgnięcie do art. 58 § 2 k.c. mimo braku wyraźnego naruszenia przepisu prawa.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, zgodnie z którym czynność prawna, której treść lub cel sprzeczny jest z normami ustawowymi, nie wymaga dodatkowej oceny z punktu widzenia zasad współżycia społecznego[867]. Jednakże w wyroku SN z 22 września 1987 r. (III CRN 265/87) wskazano, że czynność prawna godząca w powszechnie akceptowane zasady uczciwego obrotu gospodarczego może zostać uznana za nieważną również na podstawie art. 58 § 2 k.c., co potwierdza praktyczne znaczenie tej klauzuli także w obrocie profesjonalnym[868].

W doktrynie zwraca się uwagę na rozbieżności interpretacyjne. M. Gutowski podkreśla, że w praktyce możliwe są przypadki, w których dana czynność nie narusza wprost przepisu ustawy, lecz jej skutki, w świetle wartości aksjologicznych, pozostają rażąco niesprawiedliwe i nieakceptowalne społecznie[869]. Z kolei R. Trzaskowski zauważa, że współczesne znaczenie klauzuli zasad współżycia społecznego należy postrzegać w kontekście konstytucyjnych wartości, takich jak zasada sprawiedliwości społecznej oraz ochrona godności człowieka[870].

Pojęcie i dynamika zasad współżycia społecznego

Zasady współżycia społecznego, będące klauzulą generalną prawa cywilnego, stanowią otwarty zbiór norm etycznych i moralnych, których zadaniem jest ochrona podstawowych wartości społecznych. Ich pojęcie, choć nieostre i zmienne, odwołuje się do uznanych w społeczeństwie reguł uczciwego postępowania, poszanowania godności ludzkiej, lojalności wobec kontrahenta czy solidarności społecznej[871].

Jak zauważył Sąd Najwyższy w wyroku z 23 lutego 2017 r. (V CSK 230/16), przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć przede wszystkim podstawowe zasady etycznego oraz uczciwego postępowania[872]. W podobnym tonie wypowiadał się SN

[867] Postanowienie SN z 28. Listopada 2000 r., IV CKN 170/00, LEX nr 52502; por wyrok SN z 10 stycznia 1997 r., II CKN 62/96, LEX nr 28683.
[868] Wyrok SN z 22 września 1987 r., III CRN 265/87, OSNC 1989, nr 5, poz. 80.
[869] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 330 i n.; por wyrok SN z 6.04.1988 r., I CR 54/88, LEX nr 8870.
[870] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 126 i n.
[871] Ibidem, s. 133 i n.; wyrok SN z 28 września 2022 r., I NSNc 782/21, LEX nr 3427325.
[872] Wyrok SN z 23 lutego 2017 r., V CSK 230/16, LEX nr 2288116.

w wyroku z 7 kwietnia 2016 r. (I CSK 16/15), podkreślając adaptacyjność tej klauzuli do zmieniających się realiów społecznych[873].

W doktrynie wskazuje się, że zasady współżycia społecznego mają charakter dynamiczny i nie mogą być pojmowane jako trwałe i jednoznaczne normy. A. Doliwa podkreśla, że pojęcie to powinno być interpretowane kontekstowo, w sposób uwzględniający aktualne standardy moralne oraz praktykę życia społecznego[874]. Podobne stanowisko zajmuje Z. Radwański, wskazując na konieczność odczytywania klauzuli zasad współżycia społecznego w powiązaniu z funkcją kontrolną i korekcyjną w stosunkach cywilnoprawnych[875].

Własna analiza i wnioski

Z perspektywy systemowej, art. 58 § 2 k.c. pełni funkcję normatywnego „bezpiecznika", umożliwiającego kontrolę aksjologiczną czynności, które formalnie mieszczą się w granicach prawa. Klauzula ta stanowi wyraz elastyczności systemu prawnego, reagującego nie tylko na formalizm normatywny, ale również na kontekst moralno-społeczny stosunków cywilnoprawnych. Zasady współżycia społecznego służą nie tylko do ochrony konkretnego interesu, lecz także stabilizacji porządku społecznego w dłuższej perspektywie, przeciwdziałając instrumentalizacji prawa cywilnego do realizacji nieetycznych celów.

W szczególności, przy ocenie sprzeczności czynności z zasadami współżycia społecznego, należy badać jej wpływ na równowagę stron, lojalność kontraktową, uczciwość i przejrzystość działania. W praktyce orzeczniczej instytucja ta znajduje zastosowanie np. w relacjach rodzinnych, przy czynnościach zmierzających do pozbawienia członka rodziny środków utrzymania lub też w obrocie profesjonalnym, w sytuacjach narzucania rażąco niesymetrycznych postanowień umownych.

Własne ujęcie problemu wymaga przyjęcia dynamicznej roli art. 58 § 2 k.c., zgodnej z kierunkiem wykładni prokonstytucyjnej i prospołecznej. Kluczowe wydaje się pytanie, czy zastosowanie tej normy może w sposób rzeczywisty przeciwdziałać rozmywaniu aksjologicznych granic prawa cywilnego i uchronić system przed formalizmem, który prowadzi do legitymizacji niesprawiedliwych rezultatów. Odpowiedź twierdząca –

[873] Postanowienie SN z 7 kwietnia 2016 r., I CSK 16/15, LEX nr 3376997.
[874] Doliwa A. [w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 10 i n.
[875] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 430 i n.

postulująca aktywne stosowanie klauzuli przez sądy – wydaje się uzasadniona w świetle aktualnych napięć społecznych, narastających nierówności oraz coraz większego znaczenia etyki w relacjach gospodarczych.

5.7.5.7 Inny niż nieważność skutek wadliwości czynności prawnej w świetle art. 58 § 1 k.c.

Ustalenie sankcji w razie sprzeczności czynności prawnej z ustawą lub zasadami współżycia społecznego

Ustalenie prawnej konsekwencji sprzeczności czynności prawnej z ustawą lub z zasadami współżycia społecznego stanowi punkt wyjścia dla oceny skutków wadliwości oświadczenia woli w świetle art. 58 k.c. Zgodnie z § 1 tego przepisu, czynność prawna sprzeczna z ustawą jest nieważna, co *prima facie* sugeruje, że ustawodawca przyjmuje sankcję nieważności jako podstawowe następstwo prawne wykrycia sprzeczności czynności z normą bezwzględnie obowiązującą[876]. Jednakże literalna analiza art. 58 § 1 in fine k.c. ujawnia możliwość odstępstwa od tej zasady, co oznacza, że ustawodawca nie przesądza bezwzględnego i wyłącznego charakteru tej sankcji[877].

W doktrynie podkreśla się, że art. 58 § 1 k.c. pełni nie tylko funkcję normatywną, ale także wskazuje ogólną preferencję systemu prawa cywilnego wobec nieważności jako środka eliminacji skutków niezgodności czynności z prawem[878]. M. Pyziak-Szafnicka zauważa, że nieważność stanowi "kanoniczną" sankcję prawa cywilnego, wynikającą z założenia, iż czynność niezgodna z normą prawną nie powinna wywoływać skutków prawnych[879]. Jednocześnie jednak ten sam autor wskazuje, że zasada proporcjonalności wymaga każdorazowego rozważenia czy nieważność rzeczywiście stanowi adekwatną i wystarczającą reakcję prawną na stwierdzone uchybienie[880].

---

[876] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 58.

[877] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 58.; Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 430 i n.

[878] Kowalczyk B. J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 430.

[879] Pyziak-Szafnicka M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, komentarz do art. 58, nt. 9.

[880] Ibidem, art. 58.

M. Gutowski idzie o krok dalej, wskazując, że art. 58 § 1 k.c. nie wprowadza automatyzmu w stosowaniu sankcji nieważności, lecz pozostawia przestrzeń dla jej modyfikacji lub zastąpienia innym mechanizmem prawnym, jeżeli wymaga tego ochrona interesów uczestników obrotu prawnego[881]. Takie podejście znajduje potwierdzenie także w wykładni systemowej, która uwzględnia m.in. przepisy szczególne, przewidujące inne skutki sprzeczności niż nieważność[882].

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dostrzegalna jest ewolucja w podejściu do art. 58 § 1 k.c. Przykładowo, w postanowieniu z 31 lipca 2025 r. (I CSK 1807/24) SN podkreślił, że nie każda sprzeczność z ustawą musi prowadzić do nieważności czynności, jeżeli system prawny przewiduje dla danego naruszenia inny skutek[883]. Podobnie w postanowieniu z 25 kwietnia 2025 r., I CSK 3706/24), Sąd Najwyższy zaakcentował konieczność uwzględniania szczególnego charakteru regulacji naruszanej normy przy doborze sankcji[884]. SN dokonał rozróżnienia między sprzecznością czynności z ustawą a naruszeniem zasad współżycia społecznego, wskazując, że każda z tych sytuacji może, lecz nie musi, skutkować nieważnością[885].

Podsumowując, zarówno doktryna, jak i orzecznictwo wyraźnie wskazują, że art. 58 § 1 k.c. należy interpretować elastycznie, z uwzględnieniem celu i skutków konkretnej regulacji. Nieważność, mimo że preferowana, nie powinna być traktowana jako sankcja absolutna, lecz jako jedna z możliwych reakcji prawnych na stwierdzone uchybienie[886].

Obligatoryjna konwersja jako alternatywa dla nieważności

Zgodnie z końcowym fragmentem art. 58 § 1 k.c., w miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej mogą wejść odpowiednie przepisy ustawy. Ta konstrukcja prawna stanowi wyraz tzw. obligatoryjnej konwersji, która według R. Trzaskowskiego, oznacza obowiązkowe zastąpienie nieważnych postanowień przepisami prawa o charakterze

[881] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 346.
[882] Uchwała SN z 15 września 2015 r., III CZP 107/14, OSNC 2016, nr 2, poz. 16.; wyrok SN z 20 czerwca 2023 r., II CSKP 1076/22, LEX nr 3571883; postanowienie SN z 21 grudnia 2023 r., I CSK 6102/22, LEX nr 3652030; postanowienie SN z 21 sierpnia 2025 r., I CSK 2635/24, LEX nr 3903192.
[883] Postanowienie SN z 31 lipca 2025 r., I CSK 1807/24, LEX nr 3900032.
[884] Postanowienie SN z 25 kwietnia 2025 r., I CSK 3706/24, LEX nr 3862031.
[885] Postanowienie SN z 28 listopada 2000 r., IV CKN 170/00, LEX nr 52502.; wyrok SN z 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, OSNC 2002, nr 3, poz. 32.; wyrok SN z 10 lutego 2010 r., V CSK 267/09, LEX nr 794582; por. wyrok SA w Lublinie z 6 maja 1994 r., I ACr 118/94, OSA 1994, nr 7, poz. 43.
[886] Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 594/22, OSNC 2023, nr 10, poz. 98.

imperatywnym[887]. Mechanizm ten służy zapewnieniu trwałości obrotu oraz ochronie interesów stron, zwłaszcza w przypadkach, gdy całkowita nieważność prowadziłaby do nieproporcjonalnych skutków[888].

Jak wskazuje doktryna, obligatoryjna konwersja może występować zarówno w przypadku naruszenia przepisów dotyczących np. wysokości odsetek (art. 359 § 2^1 k.c.), jak i w sytuacjach przewidujących konsekwencje proceduralne (np. art. 84 Prawa upadłościowego)[889]. R. Trzaskowski zauważa, że przepisy te nie tylko stanowią lex specialis wobec art. 58 § 1 k.c., ale także materializują wolę ustawodawcy, by zapewnić stabilność stosunków cywilnoprawnych mimo ich częściowej wadliwości[890].

W literaturze obligatoryjnej konwersji została zaakceptowana m.in. w kontekście regulacji dotyczących cen (art. 537–539 k.c.), gdzie przyjęto, że postanowienia sprzeczne z przepisami o cenach maksymalnych nie są nieważne, lecz podlegają zastąpieniu przepisową ceną[891].

Doktryna przyjmuje, że obligatoryjna konwersja postanowień niezgodnych z prawem ma zastosowanie nie tylko w odniesieniu do przepisów o charakterze bezwzględnie obowiązującym, lecz także w odniesieniu do norm semiimperatywnych, w szczególności wrelacjach konsumenckich[892]. W takich przypadkach, zamiast uznać dane postanowienie za nieważne w całości, należy w pierwszej kolejności poszukiwać możliwości jego zastąpienia przez regulację ustawową, która realizuje ten sam cel, ale w zgodzie z prawem[893].

Tym samym obligatoryjna konwersja służy nie tylko zapewnieniu równowagi kontraktowej, ale także stanowi istotny instrument minimalizacji skutków nieważności

---

[887] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 524.

[888] Goldiszewicz A., Ochrona praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz deweloperski fundusz gwarancyjny. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, komentarz do art. 42.

[889] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 614, 1085; Wiaderek F., Zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy – możliwe konstrukcje instytucji w świetle orzecznictwa i ich konsekwencje praktyczne, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego nr. 2/2017, Warszawa 2017.

[890] Trzaskowski R. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 524.

[891] Księżek P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, art. 58.

[892] Ibidem; por. Nazaruk P. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 58; Rudnicki S. [w:] Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, red. Dmowski S., Rudnicki S., LexisNexis 2011, Warszawa 2011, art. 58.

[893] Ibidem.

w sytuacjach, w których ustawodawca uznał, że ochrona pewnych wartości, jak ochrona konsumenta czy stabilność obrotu, przeważa nad zasadą pełnej nieważności czynności sprzecznej z ustawą[894].

Spory w doktrynie dotyczące podstaw alternatywnych sankcji

Zasadniczy problem interpretacyjny budzi pytanie, czy „inny skutek" w rozumieniu art. 58 § 1 in fine k.c. musi wynikać wprost z treści przepisu ustawowego, czy też może zostać ustalony w drodze wykładni systemowej, funkcjonalnej lub celowościowej. W doktrynie występują dwa przeciwstawne stanowiska. Pierwsze, prezentowane m.in. przez B. J. Kowalczyk, zakłada, że dla zastosowania alternatywnej sankcji wobec nieważności konieczne jest wyraźne wskazanie takiego skutku w ustawie[895]. Drugie, reprezentowane przez M. Gutowskiego, dopuszcza możliwość wyprowadzenia innego skutku z systemowego sensu przepisów bez konieczności jego dosłownego ujęcia[896].

Zwolennicy wykładni systemowej wskazują, że ustawa może przewidywać różne skutki sprzeczności czynności prawnej z prawem, które niekoniecznie muszą przybrać postać bezwzględnej nieważności[897]. Zdaniem M. Gutowskiego, ustalenie „właściwego przepisu" nie musi opierać się na wykładni literalnej, lecz może, a czasem wręcz powinno, wynikać z rozpoznania funkcji pełnionej przez daną regulację w systemie prawnym[898].

Z kolei przeciwnicy takiego podejścia, jak Z. Radwański, ostrzegają przed arbitralnością i brakiem przewidywalności rozstrzygnięć, jeżeli odstąpienie od sankcji nieważności nie będzie mieć jasnego oparcia w przepisach[899]. Ich zdaniem, otwieranie

[894] Wyrok SN z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, LEX nr 2642144., Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 594/22, OSNC 2023, nr 10, poz. 98.

[895] Kowalczyk B. J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, art. 58.

[896] Por. Janiak A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, red. Kidyba A., Wolters Kluwer, Warszawa 2012, art. 58, s. 348; Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 238.

[897] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 357 i n.

[898] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 357 i n.

[899] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 225 i n.; Morawski L., Zasady wykładni prawa, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 53-56.

przestrzeni dla „innych skutków" bez jednoznacznej podstawy ustawowej grozi osłabieniem zasady pewności prawa[900].

W orzecznictwie można dostrzec pewną ambiwalencję. W uchwale SN 4 kwietnia 2019 r. (III CSK 159/17) Sąd Najwyższy opowiedział się za koniecznością każdorazowej oceny czy nieważność jest sankcją proporcjonalną i adekwatną[901]. Sąd podkreślił, że dopiero przy braku tych cech należy rozważyć inne rozwiązania, choć nie sprecyzował, czy wystarczającą podstawą może być wykładnia systemowa.

W tym kontekście interesujące jest także stanowisko TSUE, które szczególnie w sprawach konsumenckich, akcentuje prymat skuteczności ochrony prawnej nad rygoryzmem formalnym[902]. W pośredni sposób wspiera to stanowisko elastyczne, dopuszczające różnorodność sankcji w zależności od okoliczności faktycznych i funkcji regulacji, nawet jeśli nie są one dosłownie przewidziane w przepisach krajowych.

Tym samym spór w doktrynie nie dotyczy tylko techniki legislacyjnej, ale ma fundamentalne znaczenie dla sposobu realizacji zasady proporcjonalności oraz stabilności obrotu prawnego w praktyce stosowania prawa[903].

Przepisy przewidujące zastosowanie odpowiednich regulacji ustawowych zamiast nieważnych postanowień

W praktyce legislacyjnej oraz stosowaniu prawa odnaleźć można liczne przykłady przepisów szczególnych, które w razie naruszenia norm bezwzględnie obowiązujących przewidują skutek inny niż nieważność polegający na zastosowaniu w miejsce nieważnych postanowień odpowiednich przepisów ustawy. Mechanizm ten pełni funkcję stabilizacyjną i zapobiega nadmiernemu dezorganizowaniu obrotu prawnego, chroniąc jednocześnie słabszą stronę stosunku prawnego, np. konsumenta, lub interes publiczny.

Jednym z klasycznych przykładów tego typu regulacji jest art. 359 § 2 k.c., który w przypadku zastrzeżenia odsetek przekraczających odsetki maksymalne przewiduje zastosowanie limitu ustawowego zamiast uznania danego postanowienia za nieważne. Podobnie art. 537–539 k.c. regulują konsekwencje naruszenia przepisów o cenach

[900] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 225 i n.; Morawski L., Zasady wykładni prawa, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 53-56.

[901] Wyrok SN z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, LEX nr 2642144.

[902] Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164

[903] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 239 i n.

sztywnych, minimalnych lub maksymalnych, wskazując, że obowiązuje wówczas cena urzędowa, a nie dochodzi do nieważności postanowienia umownego[904].

Przykład kolejny stanowi art. 593 § 1 k.c., który ogranicza czas trwania prawa odkupu do pięciu lat, mimo że strony mogłyby wskazać dłuższy termin. Ustawodawca zamiast nieważności przewiduje w tym przypadku modyfikację skutku czynności prawnej przez jej skrócenie[905]. Podobne rozwiązanie zastosowano w art. 68 § 2 Prawa własności przemysłowej, po upływie pięciu lat licencję udzieloną na okres dłuższy uznaje się za udzieloną na czas nieoznaczony[906].

W prawie upadłościowym art. 84 przewiduje bezskuteczność czynności dokonanej z naruszeniem ustawy wobec masy upadłości, nie zaś jej nieważność. Jest to istotne z punktu widzenia ochrony wierzycieli i porządku masy upadłościowej[907].

Analogiczny mechanizm występuje w Kodeksie spółek handlowych, m.in. w art. 252 § 1 i art. 425 § 1 k.s.h., uchwała wspólników lub akcjonariuszy sprzeczna z ustawą nie jest *ex lege* nieważna, ale może zostać unieważniona przez sąd[908]. SN w uchwale z 18 września 2013 r. (III CZP 13/13) potwierdził, że w przypadku takich uchwał mamy do czynienia z konstytutywną kontrolą sądową, która poprzez przyznanie uprawnienia do unieważnienia zapobiega skutkowi w postaci automatycznej nieważności[909].

Zestawienie tych przepisów ukazuje, że ustawodawca dostrzega potrzebę elastycznego podejścia do sankcjonowania czynności niezgodnych z prawem i w wielu przypadkach, zamiast bezwzględnej nieważności, decyduje się na zastosowanie środków bardziej adekwatnych i proporcjonalnych[910].

Orzecznictwo Sądu Najwyższego w zakresie alternatywnych sankcji

Orzecznictwo Sądu Najwyższego stanowi istotny punkt odniesienia dla wykładni art. 58 § 1 k.c. w jego części końcowej, wskazującej na możliwość zastosowania skutku odmiennego niż nieważność. Sąd Najwyższy wielokrotnie podkreślał, że sankcja

[904] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 239

[905] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; Janas A., [w] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. M. Habdas, Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 506-507.

[906] Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 1170.

[907] Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 614, 1085

[908] Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, tj. Dz.U z 2024 r. poz. 18, 96.

[909] Uchwała SN z dnia 18 września 2013 r., III CZP 13/13, OSNC 2014/3/23.

[910] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 552 i n.

nieważności nie może być stosowana automatycznie, bez uprzedniego rozważenia, czy odpowiada ona wymogowi proporcjonalności oraz celowi regulacji[911].

W uchwale składu siedmiu sędziów z 18 września 2013 r. (III CZP 13/13, OSNC 2014/3/23), SN wskazał, że sprzeczność uchwały wspólników z przepisami Kodeksu spółek handlowych nie skutkuje jej nieważnością z mocy prawa, lecz jedynie podlega unieważnieniu w trybie konstytutywnego orzeczenia sądu[912].

W wyroku z 4 kwietnia 2019 r. (III CSK 159/17), dotyczącym naruszenia przepisów o cenach maksymalnych, Sąd Najwyższy przyjął, że sprzeczność umowy z ustawą nie prowadzi do jej nieważności, jeśli przepis szczególny – w tym przypadku art. 537 § 2 k.c. – przewiduje zastosowanie odpowiedniego mechanizmu zastępczego[913].

Również w postanowieniu z 31 lipca 2025 r. (I CSK 1807/24), SN zaakcentował, że sprzeczność postanowień umownych z prawem nie zawsze wymaga sięgnięcia po sankcję nieważności[914].

W sprawie II CSKP 594/22 (wyrok 28 lutego 2023 r.), SN rozważał konsekwencje sprzeczności czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego i doszedł do wniosku, że pomimo istnienia podstaw do stwierdzenia nieważności, można przyjąć alternatywne rozwiązania, o ile przemawia za tym interes strony słabszej oraz konieczność zapewnienia ochrony wartości konstytucyjnych[915].

Taka wykładnia znajduje również wsparcie w orzecznictwie TSUE, który w sprawach dotyczących konsumenckich umów zawierających nieuczciwe postanowienia wielokrotnie akcentował, że sankcja nieważności nie może działać na niekorzyść konsumenta[916].

[911] Wyrok SN z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, LEX nr 2642144., Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 594/22, OSNC 2023, nr 10, poz. 98., Postanowienie SN z 5 grudnia 2024 r., I CSK 1728/23, LEX nr 3791109.
[912] Uchwała SN z dnia 18 września 2013 r., III CZP 13/13, OSNC 2014/3/23
[913] Wyrok SN z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, LEX nr 2642144., Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 594/22, OSNC 2023, nr 10, poz. 98., Postanowienie SN z 5 grudnia 2024 r., I CSK 1728/23, LEX nr 3791109.
[914] Postanowienie SN z 31 lipca 2025 r., I CSK 1807/24, LEX nr 3900032.
[915] Wyrok SN z 28 lutego 2023 r., II CSKP 594/22, OSNC 2023, nr 10, poz. 98.
[916] Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164.

5.7.5.8 Zasada częściowej nieważności czynności prawnej w świetle art. 58 § 3 k.c. – *ratio legis*, granice zastosowania oraz relacja do sankcji bezskuteczności częściowej i abuzywności

Geneza instytucji częściowej nieważności i znaczenie elementów konstytutywnych czynności prawnej

Instytucja częściowej nieważności czynności prawnej, unormowana w art. 58 § 3 k.c., znajduje swoje zakorzenienie w tradycji prawa rzymskiego, w szczególności w paremii *utile per inutile non vitiatur* – „to, co pożyteczne, nie jest skażone przez to, co bezużyteczne". Ta klasyczna maksyma prawnicza, wyrażająca zasadę ograniczonego wpływu części wadliwej na całość czynności, legła u podstaw współczesnych regulacji prawnych w zakresie nieważności częściowej. W ramach rzymskiego dziedzictwa prawnego przyjmowano, że nieważność pojedynczego elementu czynności nie przekreśla sensu i skuteczności całej czynności prawnej, jeżeli pozostałe jej składniki mogą funkcjonować niezależnie i realizować cel zamierzony przez strony[917].

Przeniesienie tej zasady do nowoczesnych porządków prawnych, w tym do polskiego systemu cywilistycznego, stanowiło odpowiedź na potrzebę zachowania elastyczności w stosowaniu sankcji nieważności i uniknięcia nadmiernego formalizmu. Polskie prawo cywilne przyjmuje zatem, że eliminacja jednego lub kilku wadliwych postanowień nie powinna automatycznie skutkować unieważnieniem całej czynności, o ile jej zasadnicza treść, tzn. elementy konstytutywne, pozostaje nienaruszona.

W tym kontekście kluczowe znaczenie ma pojęcie *essentialia negotii*, czyli składników przedmiotowo istotnych czynności prawnej. Zgodnie z tradycyjną wykładnią, są to elementy konieczne do skutecznego zaistnienia danego typu czynności prawnej, takie jak cena i przedmiot w umowie sprzedaży, czy też oznaczenie świadczenia głównego w umowie o dzieło[918]. Ich brak lub wadliwość wyklucza możliwość utrzymania czynności w mocy i prowadzi do jej nieważności w całości. Przykładowo, w sytuacji, gdy sprzeczność z ustawą dotyczy postanowienia o wynagrodzeniu w umowie

[917] Kowalczyk B. J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 193; Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 374; Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 240.

[918] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 245 i n.

najmu, które stanowi essentiale negotii, zastosowanie art. 58 § 3 k.c. zostaje wyłączone, ponieważ niemożliwe jest funkcjonowanie czynności w oderwaniu od tego elementu.

Jak trafnie zauważa A. Wolter, konstrukcja czynności prawnej opiera się na rozróżnieniu między treścią konstytutywną a dodatkowymi klauzulami modyfikującymi jej wykonanie lub zakres obowiązków stron[919]. Stąd też eliminacja tych drugich (tzw. accidentalia negotii) może pozostawać bez wpływu na skuteczność całej czynności, o ile tylko jej zasadniczy sens pozostaje nienaruszony.

W piśmiennictwie prawniczym wskazuje się ponadto na potrzebę ścisłego rozgraniczenia między essentialia, naturalia i accidentalia negotii dla celów oceny skutków częściowej nieważności. Jak podkreśla Z. Radwański, tylko składniki należące do pierwszej z tych kategorii mają decydujące znaczenie dla istnienia czynności prawnej, podczas gdy pozostałe mogą zostać wyeliminowane bez szkody dla jej skuteczności.[920] Stanowisko to znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, m.in. w wyroku z dnia 5 lutego 2002 r., w którym wskazano, że brak ważnego postanowienia dotyczącego ceny w umowie sprzedaży skutkuje nieważnością całej umowy[921].

W nowszej literaturze akcentuje się także znaczenie konstrukcji częściowej nieważności w kontekście autonomii woli stron oraz zasady proporcjonalności sankcji cywilnoprawnych. Jak zauważa M. Gutowski, nadmierne rozciągnięcie skutków nieważności na całość czynności, bez należytej analizy jej struktury i znaczenia poszczególnych postanowień, godziłoby w konstytucyjną zasadę ochrony zaufania do prawa i zasadę bezpieczeństwa prawnego[922]. W tym kontekście art. 58 § 3 k.c. jawi się jako instrument racjonalnego wyważenia między wymogiem zgodności czynności z prawem a interesem stron i zasadą trwałości stosunków obligacyjnych.

Zagadnienie to znajduje również odniesienie w prawie europejskim, zwłaszcza na tle dyrektyw konsumenckich, gdzie istotne znaczenie ma możliwość zachowania umowy w mocy po eliminacji nieuczciwych warunków. Choć regulacje te mają odrębny

[919] Por. Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 313 i n.; Kowalczyk B. J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 193.

[920] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Z. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 260-262.

[921] Wyrok SN z 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, LEX nr 521911.

[922] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 209 i n; Gutowski M., [w:] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 209 i n.

charakter, to koncepcyjnie korespondują z zasadą, że nie każde naruszenie prawa powinno skutkować unieważnieniem całości czynności.

5.7.5.9 Wykładnia orzecznicza i znaczenie „minimalnej treści czynności”

Jednym z fundamentalnych zagadnień dotyczących częściowej nieważności czynności prawnej jest pojęcie tzw. „minimalnej treści czynności”, którego znaczenie i zakres zostały szczegółowo wyartykułowane przez polskie sądy oraz doktrynę prawa cywilnego. Instytucja ta odgrywa kluczową rolę w praktyce orzeczniczej i decyduje o tym, czy pozostała część czynności prawnej po wyeliminowaniu wadliwych postanowień może funkcjonować samodzielnie, zachowując skuteczność prawną.

Pojęcie „minimalnej treści” odnosi się do takiego zakresu elementów czynności prawnej, które stanowią niezbędny fundament do uznania jej za skutecznie dokonaną i utrzymaną w mocy. Jej brak lub naruszenie skutkuje bowiem niemożnością dalszego funkcjonowania pozostałych elementów, co prowadzi do nieważności całej czynności prawnej.

W doktrynie podkreśla się, że „minimalna treść” czynności jest pojęciem dynamicznym, którego określenie zależy od rodzaju czynności prawnej oraz okoliczności konkretnej sprawy. R. Trzaskowski wskazuje, iż minimalna treść obejmuje takie elementy, bez których czynność prawna nie mogłaby spełnić swego podstawowego celu[923]. Takie podejście wymaga zatem dogłębnej analizy struktury i celu czynności, a także woli stron, które tę czynność dokonały.

W wyroku z dnia 14 marca 2006 r. (III CZP 7/06) Sąd Najwyższy jednoznacznie potwierdził, że zachowanie w mocy pozostałych postanowień czynności jest możliwe tylko wtedy, gdy obejmują one co najmniej minimalną treść pozwalającą na realizację zamierzonego przez strony celu. W przeciwnym razie eliminacja wadliwych postanowień prowadzi do nieważności całej czynności[924]. Orzeczenie to stanowi kamień milowy w polskiej wykładni art. 58 § 3 k.c. i jest szeroko cytowane w piśmiennictwie prawniczym.

Ponadto, minimalna treść czynności musi być rozpatrywana w kontekście „tożsamości czynności prawnej” – pojęcia oznaczającego, że pozostałe postanowienia

[923] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 243 i n.
[924] Uchwała SN z dnia 14 marca 2006 r., III CZP 7/06, OSNC 2007/1/7

powinny zachować charakter czynności pierwotnej, a ich treść powinna być spójna i zrozumiała dla stron oraz otoczenia prawnego[925]. W praktyce oznacza to, że eliminacja wadliwego fragmentu nie może prowadzić do deformacji lub istotnej zmiany charakteru czynności.

W literaturze wskazuje się także na konieczność stosowania kryterium rozsądnego uczestnika obrotu, co wiąże się z oceną, czy przy zachowaniu minimalnej treści czynności, strony nadal realizowałyby swoje intencje prawne. Kryterium to, zapożyczone z wykładni prawa umów, stanowi podstawę do obiektywnej analizy zgodności czynności z wolą stron[926].

Z kolei w orzecznictwie sądowym pojawia się wielokrotnie problem ustalenia, które konkretnie postanowienia czynności prawnej mieszczą się w zakresie minimalnej treści. Wyrok Sądu Najwyższego z 26 stycznia 2006 r. (V CSK 81/05) podkreślił, że bez ważnego uregulowania ceny w umowie sprzedaży nie można mówić o ważnej czynności, co jest przykładem na to, że pewne elementy są nieodzowne dla utrzymania czynności w mocy[927]. Analogicznie, w umowie najmu elementy takie jak czas trwania najmu lub przedmiot najmu należą do minimalnej treści czynności.

W orzecznictwie i doktrynie wskazuje się również na zróżnicowanie w zakresie oceny minimalnej treści w zależności od charakteru czynności – na przykład w stosunku do umów dwustronnych, jednostronnych oświadczeń woli czy czynności rozporządzających[928]. W tym ostatnim przypadku, wobec często bardziej rygorystycznych wymagań formalnych i treściowych, kryterium minimalnej treści może być interpretowane bardziej restrykcyjnie.

Nie bez znaczenia jest także rozróżnienie pomiędzy „*essentialia negotii*" a „minimalną treścią czynności". Pierwsze z nich to elementy konstytutywne definujące typ czynności, drugie zaś to minimum wymogów do utrzymania skuteczności czynności,

[925] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 243 i n.

[926] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 265 i n.

[927] Wyrok SN z 26 stycznia 2006 r., V CSK 81/05, LEX nr 191237.

[928] Wyrok SN z 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, LEX nr 521911; Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 265 i n.; Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s.

które może obejmować również elementy accidentalia negotii, jeżeli ich usunięcie spowodowałoby wypaczenie sensu czynności[929].

Podsumowując, pojęcie „minimalnej treści czynności" stanowi kluczowy element wykładni art. 58 § 3 k.c., a jego prawidłowe stosowanie wymaga kompleksowej analizy prawnej i faktycznej. Umożliwia to zachowanie stabilności obrotu prawnego oraz realizację celów i zamiarów stron, nawet w sytuacji wystąpienia wadliwości części czynności prawnej.

5.7.5.10 Kryterium rozsądnego człowieka i rzeczywista wola stron

W orzecznictwie oraz doktrynie prawa cywilnego uznaje się, że w sytuacji oceny skutków częściowej nieważności czynności prawnej niezbędne jest zastosowanie obiektywnego kryterium tzw. „rozsądnego człowieka" (homo rationalis), które służy ustaleniu, czy strony zawarłyby czynność również w przypadku wyeliminowania wadliwych postanowień. Kryterium to stanowi fundament dla ustalenia rzeczywistej woli stron oraz prawidłowej wykładni ich oświadczeń woli w kontekście całej czynności.

Zasadniczo ocena ta jest dwojaka, tj.: subiektywna i obiektywna. Po pierwsze, sąd musi zbadać rzeczywistą wolę stron wyrażoną podczas zawarcia czynności prawnej, co obejmuje analizę ich zamiarów, okoliczności negocjacji i kontekst gospodarczego celu czynności. Po drugie, obiektywny wzorzec rozsądnego uczestnika obrotu prawnego służy weryfikacji czy strony, działając racjonalnie, mogłyby wyrazić wolę dokonania czynności bez wadliwego postanowienia[930].

W praktyce sądowej i literaturze prawniczej zwraca się uwagę, że ten obiektywny miernik ma zapobiegać nadmiernej arbitralności w interpretacji oświadczeń woli i ograniczać ryzyko nadużyć procesowych. Wykorzystanie kryterium rozsądnego człowieka pozwala sądowi uwzględnić nie tylko indywidualne deklaracje stron, ale również ich kontekst społeczny i gospodarczy oraz powszechnie przyjęte standardy zachowań w obrocie prawnym[931].

---

[929] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 265 i n.

[930] Rott-Pietrzyk E., Metoda wykładni umów w projekcie common european sales law (cesl), Transformacje Prawa Prywatnego 4/2012 ISSN 1641-1609, s. 86 i n.; Wyrok SN z 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, LEX nr 521911; wyrok SN z 6 lutego 2014 r., I CSK 219/13, LEX nr 1523386.

[931] Rott-Pietrzyk E., Metoda wykładni umów w projekcie common european sales law (cesl), Transformacje Prawa Prywatnego 4/2012 ISSN 1641-1609, s. 86 i n.

Przy ustalaniu rzeczywistej woli stron kluczowe znaczenie mają także dowody zgromadzone w sprawie – w tym korespondencja stron, protokoły negocjacji, wcześniejsze relacje biznesowe oraz inne elementy kontekstu faktycznego. Warto zauważyć, że orzecznictwo wskazuje, iż ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na stronie, która podnosi, że czynność powinna zostać uznana za nieważną w całości ze względu na brak możliwości dokonania jej bez wadliwego postanowienia[932].

Podkreślić należy, że wykładnia woli stron zgodna z kryterium rozsądnego człowieka wpisuje się w szeroki nurt wykładni prawa, który odchodzi od formalizmu i literalizmu na rzecz podejścia funkcjonalno-celowego. W konsekwencji, przy ocenie skutków nieważności częściowej uwzględnia się zarówno zamiar stron, jak i możliwe skutki gospodarcze oraz społeczne związane z utrzymaniem lub unieważnieniem czynności.

W doktrynie zwraca się także uwagę na rolę dobra obrotu prawnego i zasad współżycia społecznego jako tła dla oceny rzeczywistej woli stron. W szczególności, jeśli wyeliminowanie wadliwego postanowienia prowadziłoby do wypaczenia celu czynności lub narażałoby jedną ze stron na nieuzasadnione ryzyko, wykładnia powinna skłaniać się ku stwierdzeniu nieważności całej czynności[933].

Reasumując, kryterium rozsądnego człowieka oraz analiza rzeczywistej woli stron stanowią kluczowe narzędzia wykładni prawnej przy stosowaniu art. 58 § 3 k.c. i decydują o zakresie, w jakim czynność prawna może zostać zachowana pomimo częściowej nieważności jej postanowień.

5.7.5.11 Porównanie z konstrukcją bezskuteczności abuzywnej

W praktyce prawa cywilnego, a zwłaszcza w obszarze prawa konsumenckiego, istotną rolę pełni odrębny mechanizm ochrony przed nieuczciwymi postanowieniami umownymi, wyrażony w szczególności w art. 385^1 § 2 k.c., implementującym dyrektywę 93/13/EWG. Konstrukcja bezskuteczności abuzywnej, choć zbliżona do instytucji częściowej nieważności czynności prawnej, różni się od niej w kilku zasadniczych aspektach, zarówno co do przesłanek, jak i celów zastosowania.

---

[932] Wyrok SN z 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, LEX nr 521911; wyrok SN z 10 lutego 2016 r., I CSK 1/15, LEX nr 2054081; por. Rott-Pietrzyk E., Metoda wykładni umów w projekcie common european sales law (cesl), Transformacje Prawa Prywatnego 4/2012 ISSN 1641-1609, s. 101.

[933] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. $1\text{-}449^{11}$, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 374 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 200 i n.

Podstawowa różnica polega na tym, że sankcja nieważności częściowej z art. 58 § 3 k.c. opiera się na analizie woli stron i tożsamości czynności, zakładając, że czynność prawna może pozostać w mocy po wyeliminowaniu wadliwych postanowień, jeśli strony wyraziłyby wolę dokonania czynności bez nich[934]. Natomiast konstrukcja bezskuteczności abuzywnej ma charakter ochronny wobec konsumenta jako podmiotu słabszego, a jej celem jest przeciwdziałanie nierównowadze kontraktowej i nadużyciom przedsiębiorców[935]. W tym systemie eliminacja klauzuli niedozwolonej może skutkować trwałą bezskutecznością całej umowy, jeśli dalsze jej wykonanie byłoby sprzeczne z dobrymi obyczajami lub niekorzystne dla konsumenta[936].

Art. 385[1] § 2 k.c. przewiduje, że umowa wiąże w pozostałym zakresie po usunięciu klauzuli abuzywnej, jeżeli możliwe jest jej dalsze wykonywanie zgodne z interesem konsumenta[937]. W przeciwnym razie, umowa może być uznana za nieważną albo bezskuteczną, co zostało potwierdzone w orzeczeniach Sądu Najwyższego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[938].

TSUE w wyrokach, m.in. Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08) oraz Banif Plus Bank (C-70/17 i C-179/17), podkreślił, że ochrona konsumenta wymaga elastycznego stosowania sankcji, aby zabezpieczyć jego prawa i uniknąć negatywnych skutków formalistycznego podejścia do ważności umów[939]. Konstrukcja ta odzwierciedla politykę prawną UE w zakresie ochrony konsumentów i stanowi wzorzec dla krajowych systemów prawnych.

Z kolei w doktrynie podkreśla się, że konstrukcja bezskuteczności abuzywnej, choć podobna formalnie do częściowej nieważności, pełni inną funkcję i jest zorientowana na

[934] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 200 i n.; Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 376 i n.

[935] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 200 i n.

[936] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, s. 82 i n.

[937] Por. Ibidem, s. 82 i n.; ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993

[938] Postanowienie SN z 21 sierpnia 2025 r., I CSK 2738/24, LEX nr 3903201; postanowienie SN z 21 sierpnia 2025 r., I CSK 2635/24, LEX nr 3903192; Wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207.

[939] Wyrok TSUE z 6 października 2009 r., C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones, ECLI:EU:C:2009:615; wyrok TSUE z 21 lutego 2013 r., C-472/11, Banif Plus Bank, ECLI:EU:C:2013:88.

ochronę interesów słabszej strony umowy[940]. Warto przy tym zwrócić uwagę na stanowiska takie jak A. Olejniczak, M. Bednarek, którzy akcentują, że mechanizm ten nie wymaga wykazywania hipotetycznej woli stron zawarcia umowy bez wadliwego postanowienia, a także zwraca uwagę na różnice w kryteriach oceny dalszego wiążącego charakteru umowy[941].

Podsumowując, pomimo pozornych podobieństw, instytucje częściowej nieważności czynności prawnej oraz bezskuteczności abuzywnej wykazują istotne różnice natury prawnej, co jest niezbędne do prawidłowego stosowania obu mechanizmów w praktyce sądowej i pozasądowej[942].

5.7.5.12 Zastosowanie analogiczne i granice normy art. 58 § 3 k.c.

W doktrynie oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego występują pewne rozbieżności dotyczące zakresu i granic zastosowania art. 58 § 3 k.c., a zwłaszcza tego, czy norma ta może być stosowana wyłącznie do przypadków nieważności wynikającej ze sprzeczności treści lub celu czynności z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, czy też możliwe jest jej analogiczne stosowanie w innych sytuacjach nieważności czynności prawnej.

Zasadniczo przepis ten odnosi się do przypadków nieważności o charakterze materialnoprawnym, których źródłem jest sprzeczność z prawem materialnym lub zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 1 i 2 k.c.)[943]. Jednakże w praktyce występują sytuacje, w których nieważność czynności wynika z innych przesłanek – np. z braku wymaganej formy czynności, pozorności, braku zdolności do czynności prawnych czy wad oświadczenia woli[944].

W doktrynie, m.in. zdaniem M. Bławat i K. Pasko, możliwe jest stosowanie art. 58 § 3 k.c. per analogiam w takich sytuacjach, jeśli przemawiają za tym okoliczności faktyczne i cel regulacji prawnej[945]. Analogiczne zastosowanie tej normy ma na celu

---

[940] Gliniecki B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 757 i n.; por. Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017, 82 i n.

[941] Olejniczak A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna. Wyd. II, red. Kidyba A., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 263; por. Bednarek M. [w:] System prawa prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - Część ogólna. Wyd. I, red. Łętowska E., C.H. Beck, Warszawa 2006.

[942] Mlostoń-Olszewska A., Możliwość orzekania o uznaniu za niedozwolone postanowień wzorca umowy sprzecznych z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa – argumentacja za i przeciw, Krajowa konferencja konsumencka, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2016.

[943] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.

[944] Ibidem.

[945] Bławat M., Pasko K., O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych, Transformacje Prawa Prywatnego 2016, nr 3, s. 5 i n.

umożliwienie sądowi zachowania w mocy części czynności, jeśli jest to zgodne z wolą stron i zasadami współżycia społecznego, a jej wadliwe elementy można wyeliminować bez uszczerbku dla istoty czynności[946].

Podobne stanowisko prezentuje Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 listopada 2011 r. (II CSK 77/11), gdzie wskazał, że w określonych przypadkach zasada częściowej nieważności może być stosowana także wobec innych przyczyn nieważności niż sprzeczność z ustawą lub zasadami współżycia społecznego[947].

Niemniej jednak, należy podkreślić, że stosowanie analogii w tym zakresie nie jest bezwarunkowe i wymaga szczegółowej analizy każdej konkretnej sprawy. Nie każda nieważność innego rodzaju będzie zatem skutkowała zastosowaniem art. 58 § 3 k.c., zwłaszcza jeśli eliminacja wadliwego elementu powoduje istotną zmianę charakteru lub celu czynności[948].

W literaturze zwraca się także uwagę na konieczność respektowania zasady legalizmu i pewności prawa, które ograniczają możliwość rozciągania sankcji częściowej nieważności na obszary nieobjęte wprost ustawowym zakresem tej normy[949]. W praktyce oznacza to, że sądy powinny zachować umiar i rozwagę, unikając nadmiernego rozszerzania zastosowania art. 58 § 3 k.c. per analogiam, zwłaszcza w przypadkach dotyczących formy czynności lub wad oświadczenia woli[950].

Ponadto, w orzecznictwie podkreśla się, że analogiczne stosowanie przepisów o częściowej nieważności nie może prowadzić do obejścia szczególnych przepisów regulujących skutki nieważności czynności prawnych o określonym charakterze np. w prawie spadkowym czy prawie rodzinnym[951]. W takich dziedzinach ustawodawca często przewidział odrębne rozwiązania, które należy respektować[952].

---

[946] Bławat M., Pasko K., O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych, Transformacje Prawa Prywatnego 2016, nr 3, s. 5 i n.

[947] Wyrok SN z 25 listopada 2011 r., II CSK 77/11, LEX nr 1119491.

[948] Bławat M., Pasko K., O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych, Transformacje Prawa Prywatnego 2016, nr 3, s. 5 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 205 i n.

[949] Ibidem.

[950] Uchwała SN z 12 października 2001 r., III CZP 55/01, OSNC 2002, nr 7-8, poz. 87; wyrok SN z 26 listopada 2002 r., V CKN 1445/00, OSNC 2004, nr 3, poz. 47; por. Radwański Z., Zagadnienia ogólne wykładni oświadczeń woli, NP 9/1986, s. 33 i n.; Kabza E., Problem stosowania analogii w prawie cywilnym, forum prawnicze 2020, s. 46 i n.

[951] Postanowienie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 29 czerwca 2022 r., II Ca 695/21, LEX nr 3392162.

[952] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 266.

Podsumowując, chociaż art. 58 § 3 k.c. normuje wprost częściową nieważność jedynie w przypadkach sprzeczności z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, istnieje w doktrynie i orzecznictwie przyzwolenie na jej stosowanie analogiczne w sytuacjach innych rodzajów nieważności, pod warunkiem, że pozwala to na zachowanie integralności i funkcjonalności czynności prawnej, nie naruszając przy tym zasad porządku prawnego i pewności obrotu[953].

5.7.5.13 Przepisy szczególne przewidujące częściową nieważność czynności prawnej

Instytucja częściowej nieważności czynności prawnej, uregulowana w art. 58 § 3 k.c., stanowi podstawę ogólną, jednak w polskim systemie prawnym istnieje szereg przepisów szczególnych, które wprowadzają analogiczne rozwiązania lub modyfikują skutki nieważności w określonych typach czynności prawnych. Te przepisy szczególne odzwierciedlają potrzebę dostosowania reakcji prawnej do specyfiki danego stosunku prawnego, z uwzględnieniem jego charakteru, celów oraz interesów stron.

Do najważniejszych norm przewidujących częściową nieważność należą m.in.:

1) Art. 94 k.c. – dotyczący warunku sprzecznego z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, który nie powoduje nieważności całej czynności, lecz tylko samego warunku. Przepis ten wyraźnie ogranicza skutki nieważności do konkretnego elementu czynności, chroniąc jej pozostałą część[954].
2) Art. 385¹ § 2 k.c. – implementujący dyrektywę 93/13/EWG, przewidujący, że po usunięciu nieuczciwego warunku umowa wiąże strony w pozostałym zakresie. Ta norma stanowi przykład specyficznej regulacji częściowej nieważności w obszarze prawa konsumenckiego, gdzie szczególnie ważna jest ochrona słabszej strony stosunku prawnego[955].
3) Art. 957 § 2 k.c. – dotyczący nieważności postanowień testamentowych, które przysparzają korzyści świadkowi lub jego najbliższym, bez wpływu na ważność

[953] Bławat M., Pasko K., O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych, Transformacje Prawa Prywatnego 2016, nr 3, s. 5 i n.

[954] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 94;

[955] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 385¹ § 2, art. 385¹; por. z Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

pozostałych postanowień testamentu. Ten przepis jest klasycznym przykładem częściowej nieważności w prawie spadkowym[956].

4) Art. 962 w związku z art. 958 k.c. – regulujący nieważność warunku lub terminu zastrzeżonego przy powołaniu spadkobiercy testamentowego, przy zachowaniu ważności pozostałych rozrządzeń testamentowych. Przepis ten chroni stabilność rozrządzeń spadkowych, eliminując jedynie wadliwe elementy[957].

Poza wymienionymi przykładami, w innych dziedzinach prawa można znaleźć podobne rozwiązania, które potwierdzają, że częściowa nieważność jest narzędziem służącym zachowaniu równowagi między ochroną interesów stron a stabilnością obrotu prawnego.

W doktrynie podkreśla się, że istnienie tych przepisów szczególnych nie tylko potwierdza wagę instytucji częściowej nieważności, lecz także wskazuje na potrzebę indywidualnego dostosowania skutków nieważności do specyfiki konkretnej sytuacji prawnej i charakteru czynności[958]. W konsekwencji sądy zobowiązane są do starannej analizy norm szczególnych przed zastosowaniem ogólnej reguły art. 58 § 3 k.c., aby uniknąć kolizji norm i zapewnić spójność systemu prawnego.

W orzecznictwie podkreśla się, że częściowa nieważność czynności prawnej powinna być stosowana z umiarem i ostrożnością, zwłaszcza w obszarach objętych przepisami szczególnymi, gdzie konsekwencje prawne są bardziej złożone[959]. Z tego względu interpretacja norm dotyczących częściowej nieważności wymaga uwzględnienia nie tylko aspektów materialnoprawnych, ale również celów polityki prawnej, jaką realizują dane regulacje.

[956] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 957.

[957] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769., art. 962 i 958.

[958] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 228; por. też Sołtysiński S., Czynności nieważne i nieistniejące (wprowadzenie do dyskusji) [w:] Europeizacja Prawa Prywatnego. Tom II, red. Pazdan M. Popiołek W., Rott-Pietrzyk E., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. s. 428; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 58; Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 58.

[959] Postanowienie SO we Wrocławiu z 29 czerwca 2022 r., II Ca 695/21, LEX nr 3392162;

5.7.5.14 Podsumowanie i znaczenie praktyczne regulacji dotyczących częściowej nieważności czynności prawnej

Instytucja częściowej nieważności czynności prawnej, uregulowana przede wszystkim w art. 58 § 3 Kodeksu cywilnego, stanowi istotny element systemu prawa cywilnego, umożliwiając ochronę interesów stron oraz zapewniając stabilność i przewidywalność obrotu prawnego[960]. Zasadniczo jej celem jest ograniczenie skutków nieważności jedynie do tych fragmentów czynności, które rzeczywiście naruszają normy prawne lub zasady współżycia społecznego, przy jednoczesnym zachowaniu w mocy pozostałej, prawidłowej treści czynności[961].

Przepisy szczególne oraz orzecznictwo potwierdzają, że zasada ta ma szerokie zastosowanie, choć wymaga indywidualnej i szczegółowej analizy kontekstu każdej czynności prawnej[962]. Znaczenie „minimalnej treści czynności" oraz kryterium „rozsądnego człowieka" pomagają w ustaleniu, czy eliminacja wadliwych postanowień nie zaburzy istoty i celu czynności. Wykładnia ta musi być dokonywana z uwzględnieniem rzeczywistej woli stron oraz z zachowaniem zasady proporcjonalności i ochrony zaufania do prawa[963].

W praktyce sądowej wskazuje się na znaczenie stosowania tej regulacji z umiarem i rozwagą, tak aby nie naruszyć funkcjonalnej spójności czynności prawnej i uniknąć nadmiernego formalizmu[964]. Z kolei w prawie konsumenckim konstrukcja częściowej nieważności uzupełniana jest przez mechanizm bezskuteczności abuzywnej, co pozwala na skuteczną ochronę słabszych stron stosunków prawnych[965].

Ponadto, regulacja ta harmonizuje polski system prawa cywilnego z zasadami prawa europejskiego, szczególnie w kontekście ochrony konsumentów i zasad uczciwości w obrocie gospodarczym. Dzięki temu instytucja częściowej nieważności pełni ważną

[960] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 58.
[961] Janas A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 58.
[962] Janas A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 508 i n.
[963] Wyrok SN z 19 maja 2016 r., IV CSK 550/15, LEX nr 217101; Wyrok SN z 12 maja 2000 r., V CKN 1029/00, LEX nr 47029; Janas A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 508 i n.
[964] Wyrok SN z 12 maja 2000 r., V CKN 1029/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 83.
[965] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 205 i n.

rolę w nowoczesnym, elastycznym systemie prawnym, dostosowującym się do dynamicznych potrzeb obrotu[966].

Podsumowując, art. 58 § 3 k.c. jest nie tylko normą ograniczającą negatywne skutki nieważności, ale również instrumentem ochrony interesów stron i prawidłowego funkcjonowania stosunków prawnych. Jego prawidłowe stosowanie wymaga jednak szczegółowej analizy faktycznej i prawnej oraz uwzględnienia zarówno ogólnych zasad prawa, jak i specyfiki danego stosunku prawnego[967].

5.7.6 Nieważność względna czynności prawnej: przesłanki, skutki i konstrukcja prawna

5.7.6.1 Nieważność względna jako alternatywa wobec nieważności bezwzględnej

W aktualnej doktrynie prawa cywilnego coraz częściej pojawia się stanowisko, że sankcja nieważności bezwzględnej, o której mowa w art. 58 § 1 k.c., nie wyczerpuje wszystkich możliwych reakcji systemu prawnego na wadliwość czynności prawnej. Wbrew tradycyjnemu przekonaniu o wyłączności tej sankcji w przypadku naruszenia norm bezwzględnie obowiązujących, współczesna wykładnia systemowa dopuszcza istnienie konstrukcji o charakterze bardziej relatywnym – w szczególności tzw. nieważności względnej, czyli mechanizmu, który umożliwia eliminację czynności prawnej z obrotu z inicjatywy uprawnionego podmiotu, a nie *ex lege*[968].

Trzeba jednak zaznaczyć, że termin „nieważność względna" budzi istotne wątpliwości terminologiczne. Część przedstawicieli doktryny – w tym H. Helsen, A. Wolter, J. Ignatowicz i K. Stefaniuk zwraca uwagę, że używanie tego pojęcia może być mylące i nieprecyzyjne, ponieważ sugeruje, że mamy do czynienia z nieważnością sensu stricto, podczas gdy w istocie chodzi o konstrukcję wzruszalności czynności prawnej (anfechtbare Rechtsgeschäfte), której skutki aktualizują się dopiero po jednostronnym

[966] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 205 i n..

[967] Wyrok SN z 12 maja 2000 r., V CKN 1029/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 83.; Janas A. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 508 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 213 i n.

[968] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 376 i n.

akcie prawnym osoby uprawnionej[969]. W związku z tym bardziej adekwatnym określeniem byłoby właśnie „wzruszalność" – jako odróżnienie od nieważności bezwzględnej, która działa z mocy prawa i od samego początku eliminuje czynność z obrotu.

W świetle obowiązujących przepisów, przykłady sankcji wzruszalności znajdujemy m.in. w art. 84–88 k.c. (wady oświadczenia woli: błąd, podstęp, groźba), jak również w art. 15 i 17 k.c. (ograniczona zdolność do czynności prawnych)[970]. Cechą wspólną tych konstrukcji jest to, że czynność pozostaje ważna i skuteczna do czasu, aż uprawniony podmiot nie skorzysta z przysługującego mu uprawnienia do uchylenia się od jej skutków prawnych. Dopiero taki akt woli wywołuje skutek w postaci unicestwienia czynności ze skutkiem wstecznym (ex tunc), co odróżnia te sytuacje od nieważności bezwzględnej.

Warto w tym miejscu wprowadzić krótką klasyfikację typów sankcji cywilnoprawnych, która pozwoli uniknąć uproszczeń i systemowej niespójności. Po pierwsze, mamy do czynienia z nieważnością bezwzględną, która działa z mocy prawa (art. 58 § 1 k.c., art. 82 k.c.). Po drugie – z wzruszalnością, zależną od decyzji strony (art. 84–88 k.c.). Po trzecie – z kategorią bezskuteczności, która może przybrać różne formy: zawieszoną (np. art. 18 k.c., gdy brak zgody przedstawiciela ustawowego), czasową (art. 103 § 1 k.c., działanie bez pełnomocnictwa) czy też bezskuteczność częściową wynikającą z abuzywności (art. 385^1 § 1 k.c.)[971]. Zestawienie tych sankcji bez ich uprzedniego rozróżnienia może prowadzić do błędnych wniosków dogmatycznych, gdyż każda z nich opiera się na odmiennych przesłankach i mechanizmach funkcjonowania.

Dodatkowo, relacje między sankcjami mogą mieć charakter konkurencyjny lub nawet konwersyjny. W niektórych stanach faktycznych możliwa jest bowiem kumulacja podstaw do zastosowania różnych sankcji – np. w przypadku postanowień abuzywnych, które mogą jednocześnie naruszać przepisy chroniące konsumenta oraz ogólne zasady prawa cywilnego. W takich przypadkach może pojawić się pytanie, czy zastosować

[969] Kamiński M., Nieważność decyzji administracyjnej. Studium teoretyczne, Wolters Kluwer, Zakamycze 2006, s. 90 i n.; Skorupa P., Normatywne modele sankcji nieważności bezwzględnej a nieistniejąca czynność prawna, Studia Prawnicze zeszyt 1(183) 2010, Warszawa 2010; Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, LexisNexis, Warszawa 2001, s. 328.

[970] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 49 i n.

[971] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 27 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 195 i n.

sankcję bezskuteczności częściowej (art. 385^1 § 1 k.c.), czy sięgnąć po sankcję nieważności całej czynności. Wówczas pomocna staje się zasada *lex specialis derogat legi generali* oraz ocena funkcji ochronnej konkretnej normy. Dodatkowo, czasowy rozkład skutków sankcji także wymaga uwagi: o ile wzruszalność działa z mocą wsteczną dopiero po złożeniu odpowiedniego oświadczenia, to nieważność bezwzględna istnieje od samego początku, zaś bezskuteczność zawieszona przekształca się w ważność z chwilą uzyskania zgody[972].

W judykaturze dopuszcza się elastyczne podejście do doboru sankcji. W wyroku z dnia 4 kwietnia 2023 r. (I ACa 2124/22), Sąd Najwyższy podkreślił, że nie każde naruszenie przepisów musi automatycznie skutkować nieważnością bezwzględną, zwłaszcza gdy ochrona interesu strony może być zapewniona innymi środkami, które mniej ingerują w stabilność obrotu[973]. To stanowisko wpisuje się w szerszy nurt wykładni systemowej, postulujący ograniczenie stosowania najbardziej dotkliwych sankcji do przypadków rażących naruszeń porządku prawnego.

W tym duchu wypowiada się także znaczna część współczesnej doktryny. T. Zieliński formułują postulat unikania automatycznego eliminowania czynności prawnych w sytuacjach, gdy możliwe jest przywrócenie równowagi stron za pomocą łagodniejszych środków[974]. Z kolei M. Gutowski i R. Trzaskowski zauważają, że zróżnicowanie sankcji pozwala lepiej wyważyć interesy jednostki i systemu prawnego, o ile dobór instrumentów pozostaje proporcjonalny i zgodny z funkcją regulacyjną danego przepisu[975].

Pomimo dominacji tego elastycznego podejścia, nie brakuje głosów przeciwnych. R. Longchamps de Bérier, w duchu klasycznego pozytywizmu prawniczego, wskazywał, że naruszenie norm imperatywnych musi prowadzić do nieważności bezwzględnej, jako że prawo nie może tolerować skutków czynności sprzecznych z jego podstawowymi zasadami[976]. S. Grzybowski argumentował, że tam, gdzie ustawodawca nie przewiduje

[972] Machnikowski P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 147; Lemkowski M., Materialna ochrona konsumenta, RPEiS 2002/3, 2002, s. 89.
[973] Wyrok SA w Krakowie z 4 kwietnia 2023 r., I ACa 2124/22, LEX nr 3697108.
[974] Zieliński T., Nieważność czynności sprzecznych z ustawą w prawie cywilnym, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 29, 1967, z. 2, Poznań 1967.
[975] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, 85 i n.; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 8 i n.; Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. $1\text{-}449^{11}$, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 376 i n.; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 233 i n.
[976] Longchamps de B., R. Zasady kodeksu zobowiązań, 1934, s. 77 i n.

odmiennych sankcji, należy przyjąć nieważność *ex lege* jako konsekwencję działania contra legem[977]. Według tego stanowiska dopuszczenie nieważności względnej w takich przypadkach prowadziłoby do relatywizacji porządku normatywnego i osłabienia funkcji represyjnej prawa cywilnego.

W świetle powyższego wydaje się, że nieważność względna, jakkolwiek niepozbawiona kontrowersji definicyjnych, pełni istotną rolę w systemie prawa prywatnego, pozwalając na reakcję adekwatną do stopnia naruszenia, a zarazem uwzględniającą interesy stron i potrzebę stabilności obrotu. Jej zastosowanie wymaga jednak ostrożności systemowej i uwzględnienia hierarchii oraz funkcji poszczególnych sankcji. Dopiero w takim ujęciu można mówić o rzeczywistej alternatywie wobec nieważności bezwzględnej.

5.7.6.2 Charakter prawny wzruszalności i jej miejsce w systemie sankcji

Wzruszalność czynności prawnej, nazywana również nieważnością względną, stanowi samodzielną kategorię sankcji w systemie prawa cywilnego. W przeciwieństwie do nieważności bezwzględnej, czynność obarczona sankcją wzruszalności wywiera skutki prawne od momentu jej dokonania, a jej nieważność aktualizuje się dopiero z chwilą skutecznego zakwestionowania przez uprawniony podmiot. Taki mechanizm oznacza, że czynność domniemywa się ważną do czasu jej uchylenia, a więc wzruszalność ma charakter warunkowy, wymagający złożenia stosownego oświadczenia woli o uchyleniu się od skutków prawnych[978].

W doktrynie powszechnie akcentuje się dwoisty charakter tej instytucji: z jednej strony chroni ona interes osoby, której oświadczenie woli zostało złożone z wadą, z drugiej zaś gwarantuje pewność i stabilność obrotu, zabezpieczając drugą stronę transakcji przed nieprzewidywalnymi skutkami automatycznej nieważności czynności[979]. Konstrukcja ta umożliwia stronie pokrzywdzonej podjęcie decyzji ex post, czy chce uchylić się od skutków prawnych, co stanowi wyraz dążenia ustawodawcy do pogodzenia zasady sprawiedliwości materialnej z zasadą pewności prawa[980].

---

[977] Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I, red. Grzybowski S., Ossolineum, 1974, s. 233 i n.

[978] Radwański Z., Gutowski M. [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 571.

[979] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 285 i n.

[980] Ibidem, s. 285 i n.

W ramach klasyfikacji sankcji cywilnoprawnych wzruszalność ujmowana jest jako instytucja pośrednia. Zgodnie z koncepcją Z. Radwańskiego, wyróżnia się cztery główne formy reakcji prawa cywilnego na wadliwość czynności prawnych: nieważność bezwzględną, nieważność względną (wzruszalność), bezskuteczność zawieszoną oraz bezskuteczność względną[981]. Wzruszalność zajmuje w tej typologii szczególne miejsce, dopuszcza czasową skuteczność czynności, która może zostać unicestwiona w wyniku jednostronnego aktu woli strony uprawnionej.

Wątpliwości wciąż budzi kwestia skutków czasowych uchylenia się od wadliwej czynności. Część przedstawicieli doktryny – jak A. Wolter, J. Ignatowicz czy K. Stefaniuk – skłania się ku koncepcji *ex tunc*, wedle której uchylenie się od skutków prawnych ma charakter retrospektywny, a więc czynność uznaje się za nieważną od początku. Wskazują oni, że konsekwencje te ograniczają się do stosunku między stronami, nie zawsze przekładając się na sytuację osób trzecich[982]. Dyskusja ta pozostaje istotna zwłaszcza w kontekście skutków rzeczowych oraz ochrony osób działających w zaufaniu do czynności.

Przykładem klasycznego zastosowania wzruszalności są przepisy art. 84–88 k.c., przewidujące możliwość uchylenia się od oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu, groźby, podstępu, braku świadomości lub swobody. W każdym przypadku uruchomienie sankcji wymaga aktywności strony pokrzywdzonej, która powinna złożyć stosowne, jednoznaczne oświadczenie[983]. Jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z 24 września 2004 r. (II PZP 8/04), sama wada oświadczenia woli nie skutkuje nieważnością czynności, konieczne jest podjęcie aktu woli przez stronę uprawnioną do wzruszenia skutków prawnych[984].

Skuteczne uchylenie się od czynności wzruszalnej prowadzi do obowiązku zwrotu świadczeń spełnionych w jej wykonaniu, co znajduje potwierdzenie w treści art. 411 pkt 1 k.c., zgodnie z którym nie można żądać zwrotu świadczenia spełnionego w wykonaniu nieważnej czynności prawnej. W literaturze wskazuje się również na istotną rolę terminu

[981] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 438 i n.

[982] Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, PWN, Warszawa 1996, s. 303 i n.

[983] Radwański Z., Gutowski M., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 571 i n.

[984] Uchwała SN z 24 września 2004 r., II PZP 8/04, OSNP 2005, nr 13, poz. 183.

przedawnienia, rozpoczyna się on dopiero od momentu uchylenia się od skutków czynności, co może mieć znaczące konsekwencje praktyczne[985].

Doktryna nie jest zgodna co do systemowego charakteru wzruszalności. H. Kelsen określa ją jako potencjalną nieważność, nieaktualizującą się z mocy prawa, lecz możliwą do uaktywnienia przez stronę[986]. Odmienny pogląd prezentuje M. Gutowski, który podkreśla autonomiczny status tej instytucji jako odrębnej formy sankcji, niebędącej ani nieważnością bezwzględną, ani formą bezskuteczności[987]. Podobne stanowisko zajmuje T. Liszcz, wskazując, że wzruszalność to narzędzie ochrony indywidualnych interesów, które wymaga uruchomienia przez uprawnionego, a nie interwencji sądu z urzędu.

Z perspektywy komparatystycznej warto przywołać niemiecką instytucję tzw. „czynności kulejącej" (schwebend unwirksam), której pełna skuteczność zależy od zatwierdzenia przez uprawniony podmiot. Choć w polskim prawie brak bezpośredniego odpowiednika tej konstrukcji, jej funkcjonalne podobieństwo do wzruszalności czyni ją interesującym punktem odniesienia[988].

W aspekcie procesowym wzruszalność odzwierciedla zasadę dyspozycyjności, sąd nie może z urzędu orzekać o nieważności względnej. Konieczne jest jej podniesienie przez stronę, której interes został naruszony. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 6 września 2018 r. (V CSK 483/17), nieważność względna może być podniesiona wyłącznie przez stronę zainteresowaną i tylko w granicach jej woli procesowej[989].

Podsumowując, wzruszalność stanowi szczególnie istotne ogniwo systemu sankcji prawa cywilnego – łączy w sobie funkcję ochronną wobec jednostki oraz potrzebę stabilizacji obrotu. Jej konstrukcja pozwala na indywidualizację reakcji na wadliwość czynności prawnej i zasługuje, mimo klasyfikowania jej obok nieważności, na uznanie za autonomiczną i funkcjonalnie odrębną formę sankcji.

5.7.6.3 Wady oświadczenia woli jako podstawa zastosowania sankcji wzruszalności

W polskim prawie cywilnym instytucja wzruszalności znajduje najpełniejsze zastosowanie w przypadku czynności prawnych dotkniętych wadami oświadczenia woli.

---

[985] Rycko N., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 958.

[986] Kamiński M., Nieważność decyzji administracyjnej. Studium teoretyczne, Wolters Kluwer, Zakamycze 2006, s. 90.

[987] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 29 i n..

[988] Sołtysiński S., Nieważne i wzruszalne uchwały zgromadzeń spółek kapitałowych, PPH 2006/1, s. 5 i n.

[989] Postanowienie SN z 6 września 2018 r., V CSK 483/17, LEX nr 2556116.

Kluczowe unormowania w tym zakresie zawarte są w art. 82–88 k.c., które przewidują sankcję wzruszalności m.in. w sytuacjach:

1) braku świadomości lub swobody (art. 82 k.c.);
2) istotnego błędu (art. 84 k.c.);
3) działania pod wpływem podstępu (art. 86 k.c.);
4) złożenia oświadczenia pod groźbą bezprawną (art. 87 k.c.);
5) zniekształcenia treści oświadczenia przez posłańca (art. 85 k.c.).

Każda z tych wad, przy spełnieniu warunków ustawowych, w szczególności zachowania terminu określonego w art. 88 § 2 k.c., może prowadzić do uchylenia się od skutków dokonanej czynności[990].

W przeciwieństwie do nieważności bezwzględnej, która działa z mocy prawa i *ex lege* eliminuje czynność z porządku prawnego, wada oświadczenia woli skutkuje wyłącznie możliwością jej unieważnienia, dopóki uprawniony nie złoży skutecznego oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych, czynność pozostaje w pełni skuteczna[991]. Tym samym wzruszalność pełni rolę mechanizmu umożliwiającego przywrócenie równowagi kontraktowej z poszanowaniem zasady bezpieczeństwa obrotu.

Brak świadomości lub swobody (art. 82 k.c.) dotyczy sytuacji, w których osoba składająca oświadczenie działała w stanie wyłączającym rozeznanie lub pod wpływem przymusu, przez co jej decyzja pozbawiona była rzeczywistego, autonomicznego charakteru. Tego rodzaju wada różni się od błędu, który zakłada istnienie aktu woli, choć ukształtowanego wadliwie[992].

Błąd (art. 84 k.c.) może stanowić podstawę do uchylenia się od skutków czynności, o ile odnosi się do jej treści i posiada charakter istotny. Przesłanką dodatkową jest jego usprawiedliwiony charakter, oceniany w świetle okoliczności konkretnego przypadku[993]. W doktrynie zwraca się uwagę na znaczenie ochronne tej regulacji, przy jednoczesnym wskazaniu na ryzyko jej instrumentalizacji, zwłaszcza w praktyce obrotu gospodarczego[994].

---

[990] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 29 i n.

[991] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 571 i n.

[992] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 802.

[993] Ibidem, s. 814 i n.

[994] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 587 i n.

W przypadku podstępu (art. 86 k.c.), ustawodawca rozszerza granice ochrony podmiotu składającego oświadczenie, pozwalając na jego uchylenie się również wtedy, gdy błąd nie miał charakteru istotnego lub nawet był zawiniony, jeżeli został wywołany umyślnym działaniem drugiej strony lub osoby trzeciej[995].

Groźba bezprawna (art. 87 k.c.) uzasadnia zastosowanie sankcji, jeśli oświadczenie zostało złożone pod wpływem poważnego zagrożenia, dotyczącego dóbr osobistych lub majątkowych. Co istotne, groźba może pochodzić zarówno od drugiej strony czynności, jak i osoby trzeciej, co znacząco poszerza zakres zastosowania tej normy[996].

Zniekształcenie oświadczenia przez posłańca (art. 85 k.c.) obejmuje sytuacje, w których treść oświadczenia została zmieniona w trakcie przekazu, w sposób sprzeczny z wolą nadawcy. W takim przypadku, osoba, której wola została zniekształcona, może uchylić się od skutków prawnych czynności[997].

Wspólnym mianownikiem wymienionych wad jest naruszenie autonomii decyzyjnej osoby dokonującej czynności prawnej. W literaturze prawniczej przyjęto funkcjonalne rozróżnienie pomiędzy wadami dotyczącymi procesu decyzyjnego (takimi jak błąd czy podstęp), a tymi, które wpływają na brak swobody wyrażenia decyzji (jak groźba czy stan wyłączający świadomość)[998].

Złożenie skutecznego oświadczenia o uchyleniu się od skutków czynności skutkuje jej unicestwieniem ex tunc – tj. z mocą wsteczną. Tym samym, czynność traktowana jest tak, jakby nigdy nie została dokonana, co pociąga za sobą obowiązek zwrotu świadczeń na zasadach przewidzianych w przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 410–411 k.c.)[999]. W judykaturze jednoznacznie podkreślono, że roczny termin do złożenia takiego oświadczenia ma charakter prekluzyjny, a jego przekroczenie powoduje trwałe związanie stron skutkami czynności prawnej[1000].

Z punktu widzenia systemowego, wzruszalność jawi się jako autonomiczna sankcja prawa prywatnego, której zastosowanie zależne jest od woli strony oraz spełnienia

[995] Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 340.
[996] Ibidem, s. 341-342.
[997] Grzesiok-Horosz A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020,. s. 252-253.
[998] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 604 i n.
[999] Cempura A., Kasolik A., Metodyka sporządzania umów gospodarczych,, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 45; Wyrok SA w Poznaniu z 23 listopada 1995 r., I ACr 483/95, LEX nr 24813.
[1000] Wyrok SN z 9 sierpnia 2018 r., V CSK 435/17, LEX nr 2531715.

przesłanek ustawowych. Sankcja ta realizuje nie tylko funkcję kompensacyjną, ale jak słusznie zauważa E. Bagińska także funkcję prewencyjną: odstrasza od nadużywania przewagi informacyjnej czy kontraktowej, chroniąc słabsze strony obrotu[1001].

Wątki te były przedmiotem szczegółowych analiz w literaturze, m.in. w pracach M. Gutowskiego, Z. Radwańskiego, czy A. Olejniczaka, którzy wskazują, że wzruszalność jako forma sankcji służy zarówno ochronie woli strony, jak i zachowaniu spójności oraz przewidywalności stosunków cywilnoprawnych – zwłaszcza w kontekście ryzyka błędu, przymusu czy manipulacji informacyjnej[1002].

5.7.6.4 Uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych czynności

W przypadku czynności prawnych dotkniętych wadą oświadczenia woli w rozumieniu art. 84–88 k.c., ustawodawca przyznaje stronie działającej pod wpływem takiej wady szczególne uprawnienie o charakterze kształtującym. Jest to jednostronna czynność prawna o skutku konstytutywnym, której wykonanie prowadzi do unicestwienia skutków prawnych dokonanej czynności ze skutkiem wstecznym (ex tunc), tj. od chwili jej dokonania[1003]. Konstrukcja ta wpisuje się w ogólne założenia systemu sankcji prawa cywilnego, w którym nieważność względna jako instytucja ochronna może być uruchomiona wyłącznie z inicjatywy pokrzywdzonego podmiotu[1004].

Uprawnienie kształtujące należy odróżnić od instytucji odwołania oświadczenia woli (art. 61 k.c.). W przeciwieństwie do niego, nie dotyczy ono cofnięcia skutecznego jeszcze oświadczenia, lecz stanowi środek prawny pozwalający na uchylenie się od skutków już dokonanej i wywołującej skutki czynności prawnej, która została obarczona określoną wadą.

W pewnych sytuacjach, niezależnie od możliwości uchylenia się od skutków czynności prawnej, istnieje również możliwość zastosowania konstrukcji konwersji (art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 58 § 3 k.c.), pozwalającej na przekształcenie wadliwej czynności w inną, ważną czynność prawną – o ile jej treść oraz cel pozwalają na takie

[1001] Bagińska E., Glosa do wyroku SN z dnia 27 września 2005 r., I CK 191/05, OSP 2007, nr 7-8, s. 87.
[1002] Radwański Z., Olejniczak A., Prawo Cywilne - Część Ogólna. Wyd. 16, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 82, Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 154.
[1003] Grochowski M., Procesowe aspekty wadliwości czynności prawnej, Polski Proces Cywilny 2011, nr 4, s. 56 i n.
[1004] Ibedim.

przekształcenie. Instytucja ta pełni funkcję uzupełniającą względem sankcji wzruszalności.

Realizacja prawa do uchylenia się od skutków czynności prawnej następuje poprzez złożenie odpowiedniego oświadczenia woli skierowanego do drugiej strony umowy. Jest to czynność jednostronna, skuteczna z chwilą dojścia oświadczenia do wiadomości adresata (art. 61 § 1 k.c.) i nie wymaga zatwierdzenia przez sąd[1005]. Stosownie do art. 88 § 1 k.c., uprawnienie to przysługuje stronie przez ograniczony czas – co do zasady jeden rok od dnia, w którym wykryła wadę (np. błąd), lub od dnia ustania przymusu (groźby). Po upływie tego terminu uprawnienie wygasa, a czynność – pomimo pierwotnej wadliwości – pozostaje skuteczna i niepodważalna[1006].

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że omawiane uprawnienie pełni funkcję restytucyjną, przywracając stan sprzed dokonania wadliwej czynności. Jak wskazuje M. Grochowski, uchylenie się od skutków czynności prawnej wywołuje skutek równoważny z jej uznaniem za bezskuteczną *ex tunc*, traktowana jest ona tak, jakby nigdy nie została dokonana[1007]. Następstwem tego jest nie tylko rozwiązanie stosunku obligacyjnego, lecz również, tam, gdzie to konieczne, restytucja w sferze prawa rzeczowego.

Szczególną doniosłość w praktyce zyskuje obowiązek zwrotu świadczeń wzajemnych spełnionych na podstawie czynności uznanej za bezskuteczną. W takiej sytuacji znajduje zastosowanie reżim bezpodstawnego wzbogacenia (art. 410 § 2 w zw. z art. 405 k.c.), z zastrzeżeniem odrębności wynikających z charakteru zobowiązania wzajemnego[1008]. Dla prawidłowej kwalifikacji prawnej niezbędne jest rozróżnienie pomiędzy świadczeniem nienależnym (świadczonym bez podstawy prawnej), a takim, które zostało spełnione z zamiarem wykonania czynności nieważnej. Rozróżnienie to ma zasadnicze znaczenie dla oceny dalszych konsekwencji restytucyjnych i możliwości dochodzenia roszczeń zwrotnych.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wielokrotnie podkreślano, że uchylenie się od skutków czynności prawnej nie stanowi roszczenia sensu stricto, lecz wykonanie

[1005] Janus A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 540 i n.
[1006] Ibedim, s. 831 i n.
[1007] Grochowski M., Procesowe aspekty wadliwości czynności prawnej, Polski Proces Cywilny 2011, nr 4, s. 56 i n.
[1008] Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1136.

uprawnienia o charakterze kształtującym, wywierającego jednostronny wpływ na sytuację prawną obu stron czynności[1009]. Sąd, rozpoznając sprawę, nie orzeka o nieważności czynności, lecz ocenia skuteczność złożonego oświadczenia oraz spełnienie ustawowych przesłanek. W przypadku, gdy oświadczenie o uchyleniu się jest składane w odpowiedzi na roszczenie drugiej strony – np. w toku postępowania o zapłatę – przybiera ono postać zarzutu niweczącego w rozumieniu art. 229–230 k.p.c.

Z perspektywy systemowej, prawo do uchylenia się od skutków czynności prawnej stanowi wyraz zasady autonomii woli i prawa jednostki do obrony jej interesów w ramach stosunków cywilnoprawnych. Racjonalne ustawodawstwo pozostawia decyzję co do aktualizacji sankcji stronie pokrzywdzonej, nie ingerując w sposób automatyczny w ważność czynności. Ma to istotne znaczenie dla stabilności obrotu prawnego. Z drugiej strony, skutki uchylenia się mogą oddziaływać także na osoby trzecie – np. nabywców praw lub rzeczy – co rodzi konieczność uwzględnienia zasady dobrej wiary i ewentualnego zastosowania art. 5 k.c., jeżeli ochrona interesów trzecich uzasadnia ograniczenie restytucji[1010].

Reasumując, prawo do uchylenia się od skutków czynności prawnej dotkniętej wadą oświadczenia woli jest jednym z podstawowych mechanizmów ochrony uczestników obrotu cywilnoprawnego. Jako uprawnienie kształtujące o charakterze restytucyjnym, pozwala ono na przywrócenie stanu sprzed dokonania czynności, z jednoczesnym poszanowaniem wartości fundamentalnych dla systemu prawa prywatnego, w szczególności zasady autonomii woli i pewności obrotu.

5.7.6.5 Terminy i wymogi formalne skutecznego uchylenia się

Uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych czynności prawnej dotkniętej wadą oświadczenia woli, choć stanowi jednostronną czynność kształtującą, nie ma charakteru bezwarunkowego. Podlega bowiem wyraźnie określonym ograniczeniom o charakterze temporalnym i formalnym, których niedochowanie skutkuje całkowitą nieskutecznością aktu uchylenia się[1011]. Mechanizm ten służy wyważeniu dwóch istotnych wartości: ochrony strony pokrzywdzonej wadą oświadczenia woli oraz zasady

[1009] Wyrok SN z 24 kwietnia 2013 r., IV CSK 600/12, OSNC-ZD 2014, nr 4, poz. 26; wyrok SN z 14 kwietnia 2021 r., IV CSKP 5/21, LEX nr 3219895; uchwała SN z 9.12.2021 r., III CZP 112/20, OSNC 2022, nr 7-8, poz. 75; wyrok SN z 20.01.2017 r., I CSK 66/16, LEX nr 2273872.

[1010] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 29 i n.

[1011] Grochowski M., Procesowe aspekty wadliwości czynności prawnej, Polski Proces Cywilny 2011, nr 4, s. 56 i n.

stabilności i pewności obrotu cywilnoprawnego[1012]. W przeciwieństwie do rozwiązania umowy w drodze konsensualnej, uchylenie się od skutków czynności prawnej jest jednostronną czynnością materialnoprawną, wywołującą skutki z mocą wsteczną (*ex tunc*).

a) Terminy zawite i ich charakter

Zgodnie z art. 88 § 2 k.c., uprawnienie do uchylenia się od skutków czynności prawnej wygasa z upływem roku od wykrycia błędu lub podstępu, bądź – w przypadku groźby – od chwili ustania stanu obawy. Termin nie rozpoczyna biegu od daty dokonania czynności, lecz od momentu, w którym strona zyskała świadomość istnienia wady. W przypadku groźby chodzi o ustanie stanu psychicznego przymusu, który musi mieć podstawy obiektywnie uzasadnione[1013].

W doktrynie zgodnie przyjmuje się, że wskazane terminy mają charakter zawity (prekluzyjny) materialnoprawny. Ich upływ powoduje definitywne wygaśnięcie uprawnienia, a ich przywrócenie – nawet z ważnych przyczyn – nie jest dopuszczalne[1014]. Jak wskazuje R. Trzaskowski, *ratio legis* tej regulacji należy upatrywać w potrzebie zapewnienia pewności obrotu – zbyt długie zawieszenie skutków czynności prawnej rodziłoby niepewność i sprzyjało nadużyciom[1015].

W tym kontekście istotne jest rozróżnienie pomiędzy wygaśnięciem uprawnienia ze względu na upływ terminu, a nieskutecznością złożonego oświadczenia spowodowaną brakiem wymaganej formy – są to dwa niezależne reżimy odpowiedzialności cywilnoprawnej o odmiennym charakterze oraz konsekwencjach.

[1012] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 615 i n.; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 689 i n.

[1013] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 619 i n.; Grzesiok-Horosz A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, 258-259.

[1014] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 619 i n.; Grzesiok-Horosz A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, 258-259.; Maciejewska-Szałas M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 316.

[1015] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 689.

b) Forma pisemna – ad solemnitatem

Zgodnie z art. 88 § 1 zd. 2 k.c., jeśli oświadczenie woli, od którego strona się uchyla, zostało skierowane do innej osoby, to uchylenie się od jego skutków wymaga formy pisemnej. Forma ta ma charakter ad probationem – co oznacza, że jej niezachowanie nie powoduje bezwzględnej nieważności oświadczenia[1016].

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 6 marca 1967 r. (III CZP 7/67) jednoznacznie przesądził, że zgodnie z brzmieniem art. 88 k.c., oświadczenie o uchyleniu powinno być złożone w formie pisemnej ad probationem, skoro rygor nieważności nie został zastrzeżony.[1017]. Orzeczenie to znajduje potwierdzenie w nowszym orzecznictwie, w którym sądy podkreślają, że forma pisemna jest nie tylko wymogiem formalnym, ale elementem koniecznym skuteczności czynności prawnej[1018].

Pewne kontrowersje w doktrynie budzi natomiast kwestia dopuszczalności równoważenia formy pisemnej przez niektóre formy elektroniczne, w szczególności e- maile opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Zgodnie z art. 78^1 § 1 k.c., forma elektroniczna jest równoważna pisemnej, jeżeli dokument opatrzony jest kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Dominujący pogląd w doktrynie dopuszcza taką możliwość, o ile spełnione są warunki identyfikacji nadawcy i trwałości zapisu[1019].

c) Skutek złożenia oświadczenia – moment i adresat

Oświadczenie o uchyleniu się od skutków czynności prawnej wywiera skutek z chwilą dojścia do wiadomości adresata, zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. 61 § 1 k.c. Ma ono charakter jednostronny, niewymagający potwierdzenia przez sąd ani akceptacji drugiej strony. Jego skutkiem jest ex tunc unicestwienie czynności – traktuje się ją tak, jakby od początku była pozbawiona skutków prawnych, co rodzi obowiązek restytucji wzajemnych świadczeń[1020].

W praktyce oświadczenie takie może zostać złożone zarówno w formie materialnoprawnej, jak i w toku procesu – w postaci zarzutu procesowego. Wówczas sąd

[1016] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, 617 i n.; Nazaruk P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 88.

[1017] Uchwała SN z 6 marca 1967 r., III CZP 7/67, OSNC 1967, nr 10, poz. 171

[1018] Postanowienie SN z 20 września 2023 r., III PSK 92/22, LEX nr 3605131.

[1019] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 696.

[1020] Grzesiok-Harosz A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 258.

dokonuje jego oceny w ramach postępowania, bez konieczności składania wcześniejszego pisma zawierającego akt uchylenia się[1021].

d) Wymogi materialne i przesłanki skuteczności

Zachowanie terminu i formy nie wyczerpuje katalogu przesłanek skutecznego uchylenia się. Konieczne jest także istnienie wady oświadczenia woli w chwili jego złożenia oraz brak konwalidacji czynności – np. poprzez jej wyraźne lub dorozumiane potwierdzenie przez uprawnionego podmiot. W szczególności, zgodnie z art. 65 § 1 k.c., zachowanie strony może zostać zinterpretowane jako potwierdzenie czynności, jeżeli w świetle zasad wykładni oświadczeń woli wynika z niego akceptacja jej skutków[1022].

Niedochowanie którejkolwiek z wymienionych przesłanek może skutkować oddaleniem zarzutu procesowego lub uznaniem oświadczenia o uchyleniu się za nieskuteczne, niezależnie od jego formalnej poprawności.

5.7.6.6 Autonomiczny charakter oświadczenia o uchyleniu się od skutków czynności prawnej i jego sądowa weryfikacja

Uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych czynności prawnej obarczonej wadą oświadczenia woli ma charakter jednostronny i kształtujący, a zarazem autonomiczny. Oznacza to, że jego skuteczna realizacja nie wymaga udziału sądu ani uzyskania jakiejkolwiek aprobaty ze strony organu orzekającego. Władcze oświadczenie woli osoby uprawnionej, spełniające przewidziane w art. 88 k.c. przesłanki materialnoprawne oraz formalne, przede wszystkim dotyczące terminu oraz formy, wywołuje skutki prawne z chwilą dojścia do wiadomości adresata, zgodnie z art. 61 § 1 k.c.[1023].

Odróżnienie tej konstrukcji od typowego roszczenia sensu stricto polega na tym, że w przypadku prawa kształtującego skutki prawne następują bezpośrednio na skutek jednostronnego aktu woli, bez konieczności sądowego orzeczenia konstytutywnego. Z chwilą skutecznego złożenia oświadczenia woli przez uprawnionego, czynność prawna

[1021] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 834.
[1022] Ibidem, s. 568.
[1023] Grzesiok-Harosz A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 257.

zostaje wzruszona – ex tunc – i przestaje wywoływać skutki prawne. Sąd nie „nadaje" skuteczności oświadczeniu, lecz ewentualnie ją weryfikuje[1024].

Jeżeli druga strona kwestionuje skuteczność uchylenia się – np. w drodze zarzutu procesowego, roszczenia głównego lub wzajemnego – wówczas spór trafia na drogę postępowania sądowego. Rola sądu sprowadza się wówczas wyłącznie do ustalenia czy oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych zostało złożone w sposób skuteczny, tj. czy ziściły się wszystkie przesłanki materialnoprawne określone przez ustawodawcę[1025]. Charakter orzeczenia wydawanego w takim przypadku jest wyłącznie deklaratoryjny – sąd nie kreuje skutków prawnych, lecz stwierdza ich wcześniejsze zaistnienie.

Stanowisko to znajduje potwierdzenie w judykaturze. Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 9 lutego 1999 r. (I ACa 1105/98), czynność prawna dotknięta wadą oświadczenia woli może zostać skutecznie wzruszona przez uprawnionego bez potrzeby uzyskania rozstrzygnięcia sądu, przy czym orzeczenie sądowe w tym zakresie pełni wyłącznie funkcję potwierdzającą[1026].

Taka konstrukcja jest zgodna z ogólnym paradygmatem prawa cywilnego, w ramach którego jednostka dysponuje szerokim zakresem autonomii w kształtowaniu, modyfikowaniu i eliminowaniu stosunków obligacyjnych. Oświadczenie o uchyleniu się stanowi wyraz mechanizmu samopomocy prawnej – zindywidualizowanego działania podmiotu prawa prywatnego w celu przywrócenia równowagi kontraktowej, bez potrzeby angażowania władzy publicznej[1027].

Decyzja o złożeniu oświadczenia należy wyłącznie do uprawnionego, który samodzielnie ocenia, czy i kiedy chce unicestwić skutki prawne wadliwej czynności. Sąd jako organ jurysdykcyjny, ingeruje wyłącznie w przypadku zaistnienia sporu, pełniąc wówczas funkcję kontrolną, nie zaś konstytutywną.

W płaszczyźnie procesowej skuteczne uchylenie się może być podniesione w ramach zarzutu (np. w odpowiedzi na pozew), jak również stanowić podstawę powództwa o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego, ukształtowanego na podstawie wzruszonej

[1024] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 615-616.
[1025] Janas A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 832.
[1026] Wyrok SA w Warszawie z 9 lutego 1999 r., I ACa 1105/98, LEX nr 38194.
[1027] Postanowienie SN z 12 października 2005 r., III CK 48/05, LEX nr 191867; wyrok SR w Człuchowie z 15 grudnia 2016 r., I C 528/16, LEX nr 2182398.

czynności prawnej. W tym drugim przypadku zastosowanie znajduje art. 189 k.p.c., z zastrzeżeniem istnienia interesu prawnego po stronie powoda[1028].

W orzecznictwie przyjmuje się konsekwentnie, że sąd jest zobowiązany do oceny skuteczności oświadczenia złożonego na podstawie art. 88 k.c. w świetle wszystkich okoliczności sprawy – zarówno co do spełnienia wymogów terminowych, jak i ewentualnych wymogów formalnych. Jednocześnie sąd nie może odmówić uznania skutków prawnych skutecznie złożonego oświadczenia na podstawie przesłanek pozaprawnych, takich jak słuszność, interes obrotu czy nieadekwatność skutków, z wyjątkiem sytuacji, gdy zachodzi sprzeczność z zasadami współżycia społecznego w rozumieniu art. 58 § 2 k.c.[1029].

Na gruncie dowodowym należy zwrócić uwagę, że to na stronie powołującej się na skuteczne uchylenie się od skutków prawnych spoczywa ciężar dowodu co do ziszczenia się wszystkich przesłanek ustawowych (art. 6 k.c.). W systemie prawa brak jest domniemania skuteczności oświadczenia, przeciwnie, jego ważność i skuteczność mogą być zakwestionowane przez drugą stronę i podlegają wówczas ocenie sądu na zasadach ogólnych[1030].

Nie bez znaczenia pozostaje także prejudycjalne znaczenie orzeczeń wydanych w sprawach o ustalenie skuteczności oświadczenia o uchyleniu się – mogą one rzutować na wynik innych postępowań cywilnych, zwłaszcza gdy spór dotyczy zapłaty, odpowiedzialności odszkodowawczej lub innych konsekwencji wynikających z istnienia lub nieistnienia określonego stosunku prawnego.

Reasumując, instytucja uchylenia się od skutków prawnych czynności prawnej obciążonej wadą oświadczenia woli stanowi przejaw szeroko pojętej autonomii jednostki w prawie cywilnym. Skutki prawne oświadczenia kształtują się samodzielnie, niezależnie od sądu, który wkracza jedynie w przypadku sporu, w celu dokonania oceny jego

[1028] Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, B.H. Beck, Warszawa 2022, s. 440-450.

[1029] Wyrok SN z 24 kwietnia 2013 r., IV CSK 600/12, OSNC-ZD 2014, nr 4, poz. 26; uchwała SN z 6 marca 1967 r., III CZP 7/67, OSNC 1967, nr 10, poz. 171; wyrok SN z 12 października 2017 r., IV CSK 705/16, LEX nr 2401076; wyrok SA w Szczecinie z 15 listopada 2017 r., I ACa 543/17, LEX nr 2488258; wyrok SA w Szczecinie z 5 kwietnia 2017 r., I ACa 37/17, LEX nr 2310529.

[1030] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; por. Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 697 i n.; wyrok SO w Warszawie z 31 stycznia 2018 r., V Ca 1016/17, LEX nr 2458572.

skuteczności. Rozwiązanie to zapewnia efektywną ochronę podmiotową przy równoczesnym zachowaniu reguł pewności prawa i stabilności obrotu prawnego.

5.7.6.7 Funkcjonalna tożsamość skutków uchylenia się od czynności z nieważnością bezwzględną

Czynność prawna dotknięta wadą oświadczenia woli w rozumieniu art. 82–88 k.c. nie jest nieważna *ex lege*, przeciwnie, zachowuje moc obowiązującą do momentu, w którym uprawniony podmiot skutecznie zrealizuje przysługujące mu prawo kształtujące poprzez złożenie stosownego oświadczenia o uchyleniu się od jej skutków prawnych. Dopiero w wyniku dokonania tej czynności dochodzi do retrospektywnego unicestwienia skutków czynności prawnej, co z punktu widzenia funkcjonalnego prowadzi do efektu identycznego z nieważnością bezwzględną[1031].

Z chwilą wykonania prawa kształtującego dochodzi zatem do zasadniczej transformacji sytuacji prawnej – nie w sensie formalnym, lecz materialnoprawnym. Sankcja wzruszalności, która pierwotnie miała charakter warunkowy i wymagała aktywności podmiotu uprawnionego, wywołuje skutek zbliżony do sankcji nieważności bezwzględnej. Czynność zostaje uznana za niewywołującą żadnych skutków *ex tunc*, z chwilą skutecznego uchylenia się, a nie od początku jej istnienia[1032], bez możliwości jej przywrócenia ani w drodze konwalidacji, ani przez późniejsze jej potwierdzenie przez strony.

Jak trafnie zauważa K. Pietrzykowski, skuteczne uchylenie się prowadzi do eliminacji czynności prawnej z porządku prawnego, przy czym konsekwencje takiej eliminacji są funkcjonalnie tożsame ze skutkami nieważności sensu stricto – czynność traci bowiem moc obowiązującą wstecznie, jak gdyby nigdy nie została dokonana[1033]. Analogiczne stanowisko prezentowane jest w literaturze systemowej, gdzie podkreśla się, że po skutecznym uchyleniu się czynność dotknięta wadą nie podlega konwalidacji i traktowana jest na równi z czynnością nieważną od samego początku[1034].

[1031] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11], red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 615-616.
[1032] Ibidem, s. 616.
[1033] Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 342.
[1034] Maciejewska M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 316.

Również orzecznictwo Sądu Najwyższego pozostaje w tym zakresie konsekwentne. W wyroku z dnia 5 czerwca 2014 r. (I PK 311/13) wskazano jednoznacznie, że skuteczne uchylenie się od skutków czynności prawnej dotkniętej wadą oświadczenia woli prowadzi do jej nieważności *ex tunc*, obejmującej cały okres od chwili jej dokonania[1035]. Sąd nie dokonuje w takim wypadku konstytutywnego unieważnienia czynności, lecz jedynie rekonstruuje stan prawny, który obowiązywałby, gdyby czynność ta w ogóle nie miała miejsca.

Z punktu widzenia konstrukcyjnego, realizacja prawa kształtującego nie prowadzi do formalnej zmiany rodzaju sankcji – nadal mamy do czynienia z wzruszalnością – jednak ziszczenie się warunku (złożenie oświadczenia) powoduje, że skutki tej sankcji stają się funkcjonalnie tożsame z nieważnością bezwzględną: są nieodwracalne, działają z mocą wsteczną i nie dopuszczają możliwości przywrócenia skuteczności czynności[1036].

W doktrynie jednak nie brak głosów przestrzegających przed zbyt daleko idącym utożsamianiem obu konstrukcji. M. Gutowski podkreśla, że pomimo zbieżności skutków w sensie praktycznym i ekonomicznym, należy zachować wyraźne rozróżnienie na poziomie konstrukcyjnym – nieważność bezwzględna następuje z mocy prawa, bez potrzeby działania zainteresowanej strony, natomiast wzruszalność wymaga aktywności podmiotu uprawnionego[1037]. W podobnym duchu wypowiada się R. Trzaskowski, który akcentuje znaczenie zasady autonomii woli jako fundamentu konstrukcji wzruszalności. Z tego względu nie tylko formalnie, ale i aksjologicznie nie można utożsamiać jej z nieważnością bezwzględną[1038]. Zacieranie tej różnicy może prowadzić do mylnego przekonania, że czynność była nieskuteczna od początku, co nie odpowiada rzeczywistemu stanowi rzeczy – aż do chwili uchylenia się, czynność ta pozostawała bowiem w pełni skuteczna.

Funkcjonalne zrównanie skutków może również rodzić poważne konsekwencje w relacjach z osobami trzecimi. Problem ten uwidacznia się zwłaszcza w przypadkach, gdy czynność prawna była podstawą dalszych rozporządzeń lub ustanowienia zabezpieczeń. Przykładowo, może to dotyczyć sytuacji, w której nieruchomość

[1035] Wyrok SN z 5 czerwca 2014 r., I PK 311/13, LEX nr 1538418; por. Wyrok SA w Lublinie z 25 marca 2021 r., I AGa 121/20, LEX nr 3184348.

[1036] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-44911, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 616.

[1037] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 298 i n.

[1038] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 700 i n.

przeniesiona na podstawie czynności dotkniętej wadą zostaje następnie sprzedana osobie trzeciej. W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, że ochrona osób trzecich w takich sytuacjach może wymagać zastosowania instrumentów szczególnych, takich jak art. 169 k.c., art. 172 k.c., czy też szersze odwołanie do zasady ochrony pewności obrotu prawnego[1039].

Zagadnienie to zyskało na aktualności zwłaszcza w kontekście orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, dotyczącego skutków stwierdzenia nieuczciwego charakteru postanowień umownych w umowach kredytowych zawieranych z konsumentami. W wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie C-154/15 (Gutiérrez Naranjo) TSUE podkreślił, że skutki uznania postanowienia za abuzywne rozciągają się *ex tunc* – co potwierdza funkcjonalne podobieństwo do skutków wynikających z uchylenia się od wadliwej czynności[1040].

Dodatkowym aspektem, wymagającym uwagi, są konsekwencje procesowe realizacji prawa kształtującego. Skuteczność uchylenia się wymaga nie tylko formalnego złożenia stosownego oświadczenia drugiej stronie, lecz – w razie sporu – także wykazania zaistnienia przesłanek wady oświadczenia woli. Choć oświadczenie wywiera skutki *ex tunc* bez udziału sądu, to jego skuteczność podlega ocenie sądu na podstawie art. 6 k.c., przy czym szczególne znaczenie mają tu roszczenia zwrotne, w tym oparte na konstrukcji świadczenia nienależnego lub bezpodstawnego wzbogacenia[1041].

5.7.6.8 Konwalidacja czynności prawnej po upływie terminu

Uprawnienie do uchylenia się od skutków czynności prawnej dotkniętej wadą oświadczenia woli jako klasyczne prawo kształtujące, zostało przez ustawodawcę wyraźnie ograniczone czasowo. Zgodnie z art. 88 § 2 k.c., jego wykonanie musi nastąpić w terminie rocznym, liczonym odpowiednio od chwili ustania stanu wyłączającego świadome powzięcie decyzji i wyrażenie woli albo od momentu wykrycia podstępu lub błędu. Po bezskutecznym upływie tego terminu czynność prawna, choć pierwotnie dotknięta wadą, utrwala swoją skuteczność – staje się ostatecznie niepodważalna z powodu tejże wady. Dochodzi tym samym do wygaśnięcia prawa kształtującego, a sama czynność pozostaje w obrocie jako skuteczna od chwili jej dokonania.

[1039] Wyrok SN z 24 lipca 2008 r., IV CSK 182/08, OSNC-ZD 2009, nr 1, poz. 21

[1040] Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Gutiérrez Naranjo, ECLI:EU:C:2025:302.

[1041] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 693 i n.

W doktrynie zjawisko to określa się mianem konwalidacji milczącej (convalescentia tacita), przez co rozumie się sanowanie pierwotnej wadliwości wskutek zaniechania przez podmiot uprawniony podjęcia działań w ustawowym terminie[1042]. Funkcjonalnie instytucja ta stanowi wyraz zasady stabilności obrotu prawnego, ograniczając w czasie możliwość wzruszenia czynności prawnych, które, choć wadliwe, zostały niejako zaakceptowane przez stronę uprawnioną poprzez brak sprzeciwu lub bezczynność procesową[1043].

Jak zauważa B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, niedochowanie terminu ustawowego „skutkuje definitywną konwalidacją. Od tego momentu czynność traktowana jest jako w pełni ważna i niepodważalna z przyczyn dotychczasowych"[1044]. Innymi słowy, zaniechanie zostaje zinterpretowane jako przejaw rezygnacji z ochrony i przyjęcie istniejącego stanu prawnego, co znajduje wyraz w swoistym domniemaniu negatywnej woli wzruszenia czynności.

Konwalidacja następująca po upływie terminu działa z mocą wsteczną (*ex tunc*), co oznacza, że skuteczność czynności prawnej, istniejąca od momentu jej dokonania, zostaje utrwalona i nabiera cech nieodwracalności. W konsekwencji skutki wywołane tą czynnością, w tym także rozporządzenia, zabezpieczenia czy inne akty wykonawcze, uzyskują wzmocnioną ochronę, opartą na domniemaniu trwałości podstawy prawnej[1045]. Należy jednak zastrzec, że pierwotna wada nie zostaje wyeliminowana jako fakt przeszły, zostaje jedynie pozbawiona doniosłości normatywnej.

W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, zgodnie z którym upływ terminu przewidzianego w art. 88 § 2 k.c. wyłącza możliwość skutecznego powoływania się na istnienie wady oświadczenia woli. W wyroku z 2 października 2020 r. (I ACa 731/19) jednoznacznie stwierdzono, że niedochowanie terminu do uchylenia się od skutków czynności prawnej skutkuje jej nieodwracalną konwalidacją; czynność nie może być już unieważniona z przyczyn, które pierwotnie uzasadniały jej wzruszalność[1046]. Tym

[1042] Lewaszkiewicz- Petrykowska [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, art. 88, pkt 22; Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I, red. Grzybowski S., Ossolineum, 1974, s. 600; Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10], red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 439.

[1043] Ibidem.

[1044] Lewaszkiewicz-Petrykowska B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, art. 88, pkt 24.

[1045] Por. Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019.

[1046] Wyrok SA w Szczecinie z 2 października 2020 r., I ACa 731/19, LEX nr 3118837.

samym, nawet jeśli strona podnosi istnienie wady, zarzut ten zostaje oddalony nie dlatego, że czynność była od początku ważna, ale dlatego, że utraciła możliwość bycia zakwestionowaną.

W aspekcie procesowym oznacza to, że sąd oddali zarzut oparty na wadzie oświadczenia woli, jeżeli został on zgłoszony po terminie ustawowym. Brak uprawnienia kształtującego skutkuje bowiem brakiem potrzeby dowodzenia istnienia wady (por. art. 227 i 232 k.p.c.), gdyż nie wywołuje ona już skutków prawnych[1047].

W doktrynie zwraca się uwagę na rozróżnienie pomiędzy konwalidacją milczącą, wynikającą z biernego zaniechania działania, a tzw. konwalidacją czynną, przejawiającą się w zachowaniach jednoznacznie aprobujących skutki prawne czynności. Może to przybrać postać wyraźnego potwierdzenia, spełnienia świadczenia, przyjęcia jego wykonania czy innego zachowania świadczącego o uznaniu skutków czynności[1048]. Obie formy konwalidacji prowadzą do tego samego rezultatu, utrwalenia skuteczności czynności, lecz różnią się podstawą faktyczną i charakterem prawnym.

Aksjologicznie instytucja konwalidacji pełni istotną funkcję równoważenia interesu indywidualnego, związanego z autonomią woli i możliwością uchylenia się od wadliwej czynności, z wartością pewności i stabilności obrotu prawnego. Ustawowy termin do działania daje stronie realną szansę na realizację ochrony, lecz jego upływ skutkuje utrwaleniem stosunku prawnego w imię porządku prawnego i bezpieczeństwa obrotu[1049]. Konwalidacja nie znajduje jednak zastosowania w przypadku czynności nieważnych z mocy prawa, tj. w sytuacjach objętych sankcją nieważności bezwzględnej, jak np. czynności sprzeczne z ustawą, pozorne czy dokonane z naruszeniem wymogu formy zastrzeżonej pod rygorem nieważności.

Reasumując, bezczynność uprawnionego w ustawowym terminie prowadzi do definitywnego utrwalenia skutków czynności prawnej, która, mimo istniejącej pierwotnie wady, nie może być już skutecznie wzruszona. Konwalidacja ta, działając *ex tunc*, zapewnia stabilność i niezmienność skutków prawnych oraz pełni istotną rolę systemową

[1047] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 703 i n.

[1048] Ibidem, s. 703 i n.; por. Lewaszkiewicz-Petrykowska B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, art. 88, pkt 24; Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I, red. Grzybowski S., Ossolineum, 1974, s. 600; Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10], red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 439.

[1049] Nazaruk P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 88.

w równoważeniu interesu jednostki i wymogów bezpieczeństwa obrotu cywilnoprawnego.

5.7.6.9 Zakres podmiotowy prawa do uchylenia się od skutków czynności

Prawo do uchylenia się od skutków prawnych czynności prawnej dotkniętej wadą oświadczenia woli przysługuje wyłącznie temu podmiotowi, którego oświadczenie zostało złożone z naruszeniem przesłanek wskazanych w art. 82–88 k.c. Wynika to z osobistego charakteru wadliwości – konstrukcji stanowiącej wyjątek od zasady trwałości oświadczeń woli złożonych w obrocie cywilnoprawnym. Instytucję tę określa się w piśmiennictwie mianem „wzruszalności" lub względnej nieważności, przy czym należy zaznaczyć, że termin „nieważność względna" nie występuje wprost w przepisach kodeksu cywilnego i budzi pewne wątpliwości wśród przedstawicieli doktryny[1050].

Uprawnienie to ma charakter prawa kształtującego i stanowi wyraz autonomii strony dotkniętej wadą w zakresie decydowania o dalszym obowiązywaniu lub unicestwieniu skutków prawnych dokonanej czynności. Ze względu na osobisty charakter tego prawa, nie może ono co do zasady zostać przeniesione, wykonane przez przedstawiciela bez ustawowego umocowania ani dziedziczone. Śmierć osoby uprawnionej prowadzi zatem zasadniczo do wygaśnięcia prawa do uchylenia się, chyba że oświadczenie o uchyleniu się zostało już wcześniej skutecznie złożone, wówczas jego skutki (np. restytucyjne) podlegają dziedziczeniu jako element masy spadkowej[1051].

Zakres podmiotowy omawianego prawa determinowany jest jego funkcją ochronną. Uprawnienie to przysługuje wyłącznie stronie, której autonomia decyzyjna została naruszona – np. wskutek błędu, groźby, podstępu lub braku świadomości i swobody. Strona przeciwna nie może skutecznie powoływać się na istnienie takiej wady, jej sytuacja prawna pozostaje stabilna do chwili ewentualnego wykonania prawa kształtującego przez stronę pokrzywdzoną. Taka konstrukcja równoważy interes bezpieczeństwa obrotu z koniecznością ochrony jednostki, której swoboda kontraktowania została zakłócona[1052].

Analogiczne mechanizmy funkcjonują w odniesieniu do niedozwolonych postanowień umownych w relacjach konsumenckich. Zgodnie z art. 385^1 § 1 k.c.,

[1050] Zieliński T., Nieważność czynności sprzecznych z ustawą w prawie cywilnym, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 29, 1967, z. 2, Poznań 1967.
[1051] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, 701 i n.
[1052] Ibidem, s. 689 i n.

postanowienia takie nie wiążą konsumenta, jeżeli nie zostały indywidualnie uzgodnione. Mimo że bezskuteczność następuje z mocy prawa, jej praktyczna realizacja zazwyczaj wymaga inicjatywy konsumenta np. w formie zarzutu procesowego lub odmowy wykonania obowiązku[1053]. Brak takiej reakcji może prowadzić do utrwalenia skutków niewiążącego postanowienia, pomimo jego formalnej abuzywności. W sytuacji śmierci konsumenta jego spadkobiercy nie dziedziczą prawa do uchylenia się, ale mogą – jako nowi uczestnicy stosunku prawnego – powołać się na abuzywność danego postanowienia, co znajduje potwierdzenie w aktualnym orzecznictwie TSUE i Sądu Najwyższego[1054].

Zbliżone wnioski można wysnuć na gruncie art. 88 § 2 k.c. – brak złożenia oświadczenia o uchyleniu się w ustawowym terminie skutkuje konwalidacją czynności. Nie oznacza to usunięcia wady, lecz wygaśnięcie prawa do jej wykorzystania. Tym samym, wyłączną przesłanką skutecznego uchylenia się pozostaje działanie podmiotu dotkniętego wadą. Sąd nie może działać z urzędu, a jego rola ogranicza się do oceny skuteczności jednostronnego oświadczenia w przypadku sporu. Taki model oparty jest na zasadzie poszanowania autonomii jednostki i ograniczenia interwencjonizmu państwowego w relacje prywatnoprawne. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który jednoznacznie stwierdził: Uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych czynności prawnej złożonej pod wpływem błędu ma charakter osobisty i nie przechodzi na następców prawnych[*1055*].

Zakres podmiotowy prawa do uchylenia się wyznacza zatem nie tylko granice zastosowania sankcji wzruszalności, ale również określa, kto może skutecznie zainicjować proces eliminacji skutków wadliwej czynności. Konstrukcja ta wzmacnia zasadę partycypacji i odpowiedzialności jednostki za własne decyzje prawne; tylko ten, kto doświadczył naruszenia swej autonomii, może zdecydować o wyeliminowaniu skutków prawnych tej czynności. Sąd pełni tu wyłącznie funkcję kontrolną, a nie kreacyjną, co wpisuje się w paradygmat prawa prywatnego opartego na autonomii woli[1056].

[1053] Karaszewski G., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 385[1].

[1054] Postanowienie SN z 19 maja 2010 r., I CZ 121/09, LEX nr 627199.

[1055] Wyrok SN z 22 marca 2019 r., I CSK 257/18, OSNC 2019, nr 12, poz. 126.

[1056] Por. Skubisz-Kępka S., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385[1].

5.7.6.10 Skutek *ex tunc* i brak możliwości modyfikacji treści czynności prawnej

Zarówno skuteczne uchylenie się od skutków prawnych czynności prawnej dotkniętej wadą oświadczenia woli, jak i jej konwalidacja wynikająca z upływu terminu przewidzianego w art. 88 § 2 k.c. (tzw. milcząca konwalidacja), wywołują skutek *ex tunc* – z mocą wsteczną, od momentu dokonania czynności. W sensie konstrukcyjnym oznacza to, że ustawodawca przyjmuje fikcję prawną, zgodnie z którą dana czynność była od początku albo nieważna (w przypadku skutecznego uchylenia się), albo ważna i skuteczna (jeśli uprawnienie do uchylenia się wygasło wskutek bezczynności)[1057].

Retrospektywny charakter skutku uchylenia się znajduje uzasadnienie w konstrukcji prawa kształtującego. Jak zauważa R. Trzaskowski, oświadczenie o uchyleniu się unicestwia czynność w sposób retrospektywny – tak, jakby nigdy nie zaistniała. Obejmuje ono całą strukturę czynności, a nie jej wybrane elementy[1058]. Tym samym wyłączona zostaje możliwość częściowego utrzymania czynności prawnej w zmodyfikowanej formie – nawet wówczas, gdy wada dotyczy jedynie fragmentu jej treści. Skutek *ex tunc* pełni więc dwojaką funkcję: umożliwia restytucję stanu sprzed dokonania czynności dla podmiotu pokrzywdzonego oraz chroni pewność i przejrzystość obrotu prawnego, uniemożliwiając selektywne obowiązywanie wadliwego stosunku prawnego.

Identyczny skutek wsteczny odnosi się do milczącej konwalidacji. Po bezskutecznym upływie ustawowego terminu przyjmuje się, że czynność od początku była skuteczna. Pozwala to na utrwalenie skutków czynności w sposób niebudzący wątpliwości interpretacyjnych i zabezpiecza ciągłość stosunku obligacyjnego[1059].

W obu przypadkach wykluczona jest możliwość ingerencji sądu polegającej na przekształceniu treści czynności prawnej tak, aby odpowiadała domniemanej woli strony działającej pod wpływem wady. Ustawodawca nie przewiduje instytucji częściowego uchylenia się ani modyfikacji czynności przez sąd. Obowiązuje wyraźna dychotomia: czynność jest w całości skuteczna albo w całości nieskuteczna. Niedopuszczalne jest zatem stosowanie przez analogię art. 65 § 1 k.c. (konwersji), który dotyczy wykładni

[1057] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 385^2, art. 385^3.

[1058] Por. Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 88.

[1059] Lewaszkiewicz-Petrykowska B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, art. 88, pkt 24; Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I, red. Grzybowski S., Ossolineum, 1974, s. 600.

oświadczeń woli, a nie eliminowania wadliwości czynności. Konwersja ma bowiem zastosowanie wyłącznie w sytuacjach, gdy treść czynności odpowiada wymaganiom innego rodzaju czynności prawnej, co z istoty wyklucza jej użycie w ramach reżimu wad oświadczenia woli[1060].

W judykaturze ugruntowane jest stanowisko odrzucające możliwość utrzymania czynności w zmodyfikowanym kształcie. W postanowieniu z 4 września 2019 r. (IV CSK 204/19) Sąd Najwyższy jednoznacznie stwierdził, że uchylenie się od skutków czynności prawnej prowadzi do jej całkowitej eliminacji z obrotu prawnego; nie istnieje możliwość jej zachowania w zmodyfikowanym kształcie, choćby odpowiadającym przypuszczalnej woli strony działającej w warunkach świadomości i swobody[1061].

Zasada integralności czynności prawnej, która wyklucza możliwość jej dzielenia i częściowego utrzymywania w mocy, znajduje poparcie w doktrynie. M. Gutowski trafnie wskazuje, że czynność prawna jest strukturą normatywną o określonym układzie treści i skutków, których nie sposób rekonstruować niezależnie od pierwotnej woli stron[1062]. Również R. Trzaskowski akcentuje, że sąd nie może ingerować w treść czynności poprzez jej częściowe utrzymanie, gdyż prowadziłoby to do niedopuszczalnego przekształcenia stosunku prawnego, sprzecznego z zasadą autonomii woli[1063].

W ujęciu systemowym zakaz sądowego „naprawiania" czynności prawnych pełni funkcję gwarancyjną i służy ochronie pewności prawa oraz ogranicza zakres subiektywnej ingerencji orzeczniczej. Dopuszczenie możliwości dostosowywania czynności do domniemanej woli stron wprowadzałoby element niepewności i naruszało konstrukcyjne podstawy prywatnoprawnego obrotu. Jak słusznie zauważa T. Zieliński, prawo cywilne – w przeciwieństwie do administracyjnego – nie posługuje się zasadą „utrzymania w mocy czynności w możliwie najbliższej postaci", lecz operuje wyraźnym rozróżnieniem pomiędzy czynnościami ważnymi a nieważnymi[1064].

[1060] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom 1. Komentarz do art. 1-352, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa, 2018, komentarz do art. 88, nb 9.

[1061] Postanowienie SN z 4 września 2019 r., IV CSK 204/19, LEX nr 3551284; por. wyrok SN z 14 kwietnia 2021 r., IV CSKP 5/21, LEX nr 3219895.

[1062] Gutowski M., [w:] Kodeks cywilny. Tom 1. Komentarz do art. 1-352, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa, 2018, komentarz art. 88, nb 10.

[1063] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, komentarz art. 88.

[1064] Zieliński T., Nieważność czynności sprzecznych z ustawą w prawie cywilnym, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 29, 1967, z. 2, Poznań 1967.

Kontrastując z tym należy wskazać na art. 385^1 § 2 k.c., który – w odniesieniu do postanowień niedozwolonych – przewiduje możliwość utrzymania umowy w mocy po ich eliminacji, o ile umowa może funkcjonować bez klauzuli abuzywnej. Podkreśla to odmienność konstrukcji bezskuteczności od nieważności względnej: w tym drugim przypadku brak jest jakiejkolwiek podstawy do częściowego „ocalenia" treści czynności prawnej.

Podsumowując, zarówno skuteczne uchylenie się od czynności prawnej, jak i jej konwalidacja, wywołują retrospektywne skutki prawne (*ex tunc*), których następstwem jest odpowiednio – całkowite wyeliminowanie czynności z obrotu lub jej trwałe utrwalenie. Konstrukcja ta nie dopuszcza możliwości częściowej skuteczności ani modyfikacji treści czynności prawnej. Odpowiada to systemowym wartościom prawa prywatnego, takim jak integralność czynności prawnej, ochrona autonomii woli stron oraz pewność i przejrzystość obrotu cywilnoprawnego.

5.7.7 Czynność kulejąca (negotium claudicans): konstrukcja bezskuteczności zawieszonej, skutki i znaczenie w systemie prawa cywilnego

5.7.7.1 Pojęcie i istota bezskuteczności zawieszonej

Instytucja bezskuteczności zawieszonej stanowi klasyczny przykład czynności prawnej niezupełnej (*negotium imperfectum*), której skuteczność została uzależniona od przyszłego, niepewnego zdarzenia polegającego na udzieleniu zgody przez osobę do tego uprawnioną. W doktrynie przyjęto określać tego rodzaju czynności mianem *negotium claudicans* - „czynności kulejącej", co trafnie oddaje jej konstrukcyjny charakter: czynność została formalnie dokonana, lecz nie wywołuje skutków prawnych, dopóki nie nastąpi jej potwierdzenie przez uprawniony podmiot[1065].

Jak wskazuje P. Nazaruk, *negotium claudicans* to „czynność niezupełna, która w chwili jej dokonania nie może wywołać pełnych skutków prawnych, gdyż konieczne jest do tego działanie osoby trzeciej – w szczególności przedstawiciela ustawowego, kuratora bądź innego podmiotu, którego zgoda przewidziana jest przez ustawę"[1066]. Konstrukcja ta znajduje szczególne zastosowanie w przypadku czynności dokonywanych

[1065] Jantowski L., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, art. 760^3; Pyć D. [w:] Kodeks morski. Komentarz, red. Łuczywek C., Zużewicz-Wiewiórowska I., Wolters Kluwer, Warszawa 2022, art. 203.

[1066] Nazaruk P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 17.

przez osoby o ograniczonej zdolności do czynności prawnych bez wymaganej zgody przedstawiciela ustawowego (por. art. 17 k.c.), a także w odniesieniu do czynności dokonanych bez skutecznego umocowania (art. 103 § 1 k.c.).

Stan prawny, w którym znajduje się czynność kulejąca, określa się mianem bezskuteczności zawieszonej, co odzwierciedla fakt, iż nie dochodzi ani do skutecznego wywołania skutków prawnych, ani do ich definitywnego unicestwienia. Czynność taka funkcjonuje w obrocie prawnym jako fakt prawny niedookreślony co do skutków, jej los zależy od przyszłego działania podmiotu dysponującego kompetencją zatwierdzającą. Do chwili potwierdzenia lub odmowy czynność pozostaje w stanie swoistego zawieszenia[1067]. Można w tym kontekście mówić o potencjalnej skuteczności czynności, gdyż jej aktualizacja zależna jest bowiem od woli osoby trzeciej[1068].

W przeciwieństwie do warunku sensu stricto, brak jest tu zawieszenia już istniejącego skutku – czynność kulejąca nie osiąga jeszcze statusu skutecznej czynności prawnej. To nie warunek sensu stricto, lecz brak wymaganego elementu formalnego (np. zgody przedstawiciela ustawowego) sprawia, że czynność nie wywołuje skutków prawnych[1069]. Dlatego *negotium claudicans* nie jest czynnością warunkową, lecz czynnością niezupełną – w tym sensie stanowi konstrukcję autonomiczną w systemie prawa cywilnego.

Bezskuteczność zawieszona odróżnia się również istotnie od nieważności względnej. W tym drugim przypadku czynność jest dotknięta wadą, ale skuteczna do momentu ewentualnego złożenia oświadczenia przez uprawnionego o uchyleniu się od jej skutków prawnych. Natomiast w przypadku bezskuteczności zawieszonej czynność od początku nie wywołuje skutków prawnych, stan zawieszenia trwa do momentu podjęcia działania przez osobę uprawnioną, którego skutkiem będzie bądź zatwierdzenie czynności, bądź jej definitywna eliminacja[1070]. To rozróżnienie ma istotne znaczenie funkcjonalne i systemowe: w przypadku nieważności względnej dominuje ochrona interesu strony pokrzywdzonej, zaś w przypadku bezskuteczności zawieszonej, ochrona struktury stosunku prawnego i możliwość jego usankcjonowania.

[1067] Nazaruk P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 17; Nowakowski T., Skutki abuzywności klauzul umownych kształtujących istotne postanowienia stosunku prawnego. Glosa do uchwały SN z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, Glosa 2022, nr 1, s. 42 i n.

[1068] Ibidem.

[1069] Wyrok SO w Szczecinie z 2.03.2017 r., II Ca 1003/16, LEX nr 2380435.

[1070] Campura A., Kosolik A., Strony umowy [w:] Metodyka sporządzania umów gospodarczych, red. Campura A., Kosolik A., Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

Bezskuteczność zawieszona ma charakter czasowy i warunkowy w sensie funkcjonalnym, a zatem nie może trwać w nieskończoność. Zgodnie z art. 103 § 2 k.c., odmowa potwierdzenia czynności przez osobę uprawnioną skutkuje jej ostateczną nieważnością. W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreślono, że czynność prawna dokonana bez wymaganej zgody osoby trzeciej pozostaje bezskuteczna do chwili potwierdzenia, a brak takiego potwierdzenia prowadzi do jej ostatecznej eliminacji z obrotu prawnego[1071]. W piśmiennictwie wskazuje się, że stan zawieszenia nie może prowadzić do trwałej niepewności prawnej – w razie braku reakcji należy przyjąć, iż czynność staje się nieważna po upływie rozsądnego terminu[1072].

W systematyce prawa cywilnego negotium claudicans pełni funkcję elastycznego instrumentu umożliwiającego dokonanie czynności prawnych mimo braku aktualnej zgody osoby uprawnionej, dając jednocześnie czas na jej uzyskanie. Instytucja ta odgrywa szczególną rolę w stosunkach opartych na przedstawicielstwie ustawowym, w szczególności w relacjach prawnych z udziałem małoletnich, gdzie ustawodawca przewiduje możliwość dokonania czynności prawnej z odroczoną skutecznością[1073]. W tym sensie bezskuteczność zawieszona pełni funkcję ochronną i pragmatyczną, równoważąc potrzebę zabezpieczenia osób niedysponujących pełną zdolnością prawną z wymogami sprawności obrotu prawnego.

W ujęciu dogmatycznym czynność kulejąca nie jest ani nieważna, ani warunkowa w rozumieniu art. 89 k.c. Nie dochodzi tu do zawieszenia skutków z powodu zdarzenia przyszłego i niepewnego w sensie materialnym, lecz z powodu braku elementu wymaganego przez prawo dla ważności czynności. Stąd *negotium claudicans* należy traktować jako kategorię odrębną, z własnym miejscem systemowym i specyfiką funkcjonalną[1074].

5.7.7.2 Skutki i charakter prawny czynności zawieszonych

Instytucja zawieszonej bezskuteczności – określana w doktrynie mianem *negotium claudicans* – znajduje zastosowanie w przypadku czynności prawnych dokonanych bez uprzedniej zgody podmiotu trzeciego, którym zazwyczaj jest przedstawiciel ustawowy,

[1071]Wyrok SN z 1 kwietnia 2004 r., II CK 125/03, LEX nr 484673.

[1072] Campura A., Kosolik A., Bezskuteczność zawieszona [w:] Metodyka sporządzania umów gospodarczych, red. Campura A., Kosolik A., Wolters Kluwer, Warszawa 2023.

[1073] Ibidem.

[1074] Gudowski J., Zgoda osoby trzeciej [w:] Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Tom I. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2025.

kurator bądź mocodawca. Jej istotą jest tymczasowe wstrzymanie wywoływania skutków prawnych przez daną czynność, co jednak nie oznacza jej nieważności w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. Przeciwnie – konstrukcja ta zakłada możliwość nadania czynności skuteczności z mocą wsteczną (*ex tunc*), o ile zostanie ona zatwierdzona przez właściwy podmiot[1075].

Zatwierdzenie czynności zawieszonej przez uprawniony organ lub osobę (np. mocodawcę, sąd opiekuńczy, radę nadzorczą) skutkuje sanowaniem czynności w sposób retrospektywny – uznaniem jej za wywołującą skutki prawne od chwili jej dokonania, tak jakby zgoda została udzielona ab initio[1076]. Akt zatwierdzenia ma charakter jednostronnego oświadczenia woli o skutku prawokształtującym, rekonstruującym skutek czynności *ex tunc*[1077].

W przypadku niewyrażenia zgody w rozsądnym terminie, bądź jej odmowy, czynność traci moc obowiązującą z mocą wsteczną, stając się nieważną *ex tunc*. Oznacza to, że nie rodzi żadnych skutków prawnych ani nie może stanowić podstawy do wykonania zobowiązania czy dochodzenia roszczenia na drodze sądowej. Zgodnie z art. 103 § 2 k.c., brak zatwierdzenia skutkuje definitywnym unicestwieniem skutków czynności, traktowanym w doktrynie jako negatywne zdarzenie prawne, którego ziszczenie powoduje retrospektywne wygaśnięcie czynności[1078].

Orzecznictwo Sądu Najwyższego potwierdza tymczasowy charakter bezskuteczności zawieszonej. W wyroku z dnia z 31 maja 2023 r. (II CSKP 281/22) przyjęto, że bezskuteczność czynności dokonanej przez osobę nieposiadającą stosownego umocowania ma charakter tymczasowy i ustępuje z chwilą zatwierdzenia czynności przez osobę uprawnioną. Brak zatwierdzenia skutkuje jej nieważnością[1079]. Z kolei w wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r. (II CSK 33/09) wskazano, iż czynność dokonana bez skutecznego umocowania nie jest z mocy prawa nieważna, lecz pozostaje zawieszona w skutkach prawnych do czasu decyzji podmiotu uprawnionego[1080].

[1075] Campura A., Kosolik A., Bezskuteczność zawieszona [w:] Metodyka sporządzania umów gospodarczych, red. Campura A., Kosolik A., Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

[1076] Czuchwicki F., Forma udzielenia zgód i oświadczeń dokonywanych przy zawarciu umowy [w:] Umowa kredytu konsumenckiego, Warszawa 2025.

[1077] Ibidem.

[1078] Radzikowski K., Bezskuteczność zawieszona [w:] Prawnopodatkowe skutki wadliwości czynności cywilnoprawnych, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

[1079] Wyrok SN z 31 maja 2023 r., II CSKP 281/22, OSNC-ZD 2024, nr 3, poz. 24.

[1080] Uchwała SN z 13 lipca 2011 r., III CZP 40/11, OSNC 2012, nr 3, poz. 34.

Podstawowa różnica między konstrukcją zawieszonej bezskuteczności a nieważnością względną sprowadza się do momentu wywoływania skutków oraz zakresu podmiotowego ingerencji. Przy nieważności względnej czynność prawna wywołuje skutki od momentu jej dokonania, lecz może zostać unicestwiona przez stronę uprawnioną. W przypadku negotium claudicans skutki prawne nie powstają z chwilą dokonania czynności, a ich zaistnienie zależy od zatwierdzenia z mocą wsteczną[1081].

Różnice ujawniają się również w zakresie legitymacji do sanowania skutków czynności. O ile w przypadku nieważności względnej jedynie strona poszkodowana może uchylić się od skutków prawnych, o tyle w konstrukcji zawieszonej każda ze stron może podjąć działania zmierzające do uzyskania zatwierdzenia. Przykładowo, strona umowy zawartej z osobą małoletnią może wystąpić do sądu opiekuńczego z wnioskiem o zatwierdzenie, zaś kontrahent spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, do rady nadzorczej o zgodę na przekroczenie zakresu zwykłego zarządu[1082].

Czynności zawieszone występują w obrocie cywilnym i gospodarczym w wielu postaciach. Klasyczne przykłady obejmują:

1) sprzedaż nieruchomości należącej do małoletniego, wymagającą uprzedniej zgody sądu opiekuńczego;
2) zawarcie umowy przez członka zarządu spółki bez wymaganej uchwały rady nadzorczej;
3) działanie pełnomocnika, który przekroczył zakres umocowania i którego czynność wymaga potwierdzenia przez mocodawcę[1083].

Z funkcjonalnego punktu widzenia, instytucja negotium claudicans umożliwia elastyczne kształtowanie skutków prawnych w sytuacjach, gdy uzyskanie uprzedniej zgody jest niemożliwe lub niecelowe. Rozwiązanie to łączy potrzebę ochrony interesów

[1081] Radzikowski K., Skutki wadliwości czynności cywilnoprawnej w świetle ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych, Ruch Prawniczy i Ekonomiczny, zesz. 1-2008, s. 136 i n..

[1082] Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, tj. Dz.U z 2024 r. poz. 18, 96; Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809, z 2025 r. poz. 897; por. Szczurowski T., Przyczyny bezskuteczności zawieszonej czynności prawnej [w:] Wadliwość czynności prawnych spółek kapitałowych na tle sankcji kodeksu cywilnego, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

[1083] Uchwała SN z 15 lutego 2019 r., III CZP 85/18, OSNC 2020, nr 2, poz. 14; postanowienie SN z 27 października 2016 r., V CSK 70/16, LEX nr 2198218; wyrok SN z 26 listopada 2021 r., II CSKP 94/21, LEX nr 3262596; wyrok SN z 21 listopada 2007 r., II CSK 311/07, LEX nr 492171; wyrok SN z 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 35.

podmiotów słabszych, takich jak osoby małoletnie lub ubezwłasnowolnione, z wymogami sprawnego i bezpiecznego obrotu cywilnoprawnego[1084].

Chociaż konstrukcja ta wykazuje podobieństwo do warunku zawieszającego (art. 89 k.c.), różnica polega na tym, że w przypadku warunku ziszczenie się skutków zależy od obiektywnego i niepewnego zdarzenia przyszłego, natomiast przy czynnościach zawieszonych – od decyzji konkretnego podmiotu. Zatwierdzenie nie jest zatem zdarzeniem prawnym, lecz oświadczeniem woli o charakterze kształtującym[1085].

Zbliżone systemowo rozwiązanie odnajdujemy również w art. 39 k.c., regulującym działanie osoby rzekomo umocowanej. Podczas gdy art. 103 k.c. dotyczy przedstawiciela istniejącego, lecz działającego poza granicami umocowania, art. 39 k.c. obejmuje reprezentację pozorną. W obu przypadkach zatwierdzenie może prowadzić do wywołania skutków prawnych ex post, choć odmienna jest podstawa prawna i konstrukcja relacji przedstawicielskiej[1086].

Na marginesie warto zasygnalizować problem dopuszczalności arbitralnej odmowy zatwierdzenia. Pojawia się pytanie, czy podmiot uprawniony np. kurator czy rada nadzorcza, może odmówić zatwierdzenia bez obowiązku uwzględnienia interesu reprezentowanego. W wyroku z dnia 6 grudnia 2018 r. (II CSK 56/18) Sąd Najwyższy dopuścił możliwość kontroli racjonalności odmowy w kontekście działań kuratora działającego w interesie osoby małoletniej[1087].

W literaturze formułowane są również poglądy o potencjalnej odpowiedzialności deliktowej podmiotu, który odmówił zatwierdzenia w sposób oczywiście sprzeczny z interesem reprezentowanego. Choć kwestia ta pozostaje nierozstrzygnięta, może stanowić asumpt do rozwoju koncepcji odpowiedzialności za nadużycie kompetencji zatwierdzającej[1088].

[1084] Trzaskowski R., Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 597-605; Krajewski M., Nowe spojrzenie na niektóre sankcje w prawie umów konsumenckich [w:] Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu, red. Boratyńska M., Warszawa 2016, s. 598-600.

[1085] Nowakowski T., Skutki abuzywności klauzul umownych kształtujących istotne postanowienia stosunku prawnego. Glosa do uchwały SN z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, Glosa 2022, nr 1, s. 42-50.

[1086] Postanowienie SN z 13 grudnia 2019 r., IV CSK 189/19, LEX nr 3561578.

[1087] Uchwała SN z 31 maja 2022 r., III CZP 28/22, OSNC 2023, nr 2, poz. 13.; por. wyrok SN z 25 listopada 2009 r., II CSK 262/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 79.

[1088] Pyziak-Szafnicka M., Glosa do wyroku SN z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 507/00, Orzecznictwo Sądów Polskich 2002/11/140, s. 555.

Choć Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie odnosi się wprost do instytucji z art. 103 k.c., wskazuje się na aksjologiczną zbieżność tej konstrukcji z zasadami ochrony konsumenta. W sprawie C-186/16 Andriciuc TSUE podkreślił, że konsument musi być w pełni świadomy i poinformowany o ryzyku związanym z umową. Choć w analizowanym przypadku chodziło o zgodę informacyjną, a nie przedstawicielską, argument aksjologiczny przemawia za paralelną oceną obu sytuacji[1089].

Reasumując, zawieszona bezskuteczność jako instytucja prawa cywilnego ma charakter tymczasowy, warunkowy i odwracalny. Jej istota polega na wstrzymaniu skutków czynności do czasu ich zatwierdzenia, które wywołuje skutek *ex tunc*. Brak zatwierdzenia skutkuje nieważnością czynności z mocą wsteczną. Odmiennie niż w przypadku nieważności względnej, czynność zawieszona nie wywołuje żadnych skutków od chwili jej dokonania i nie może być podstawą dla roszczenia sądowego ani wykonania zobowiązania.

5.7.7.3 Bezskuteczność zawieszona a zgoda osoby trzeciej

Konstrukcja bezskuteczności zawieszonej (negotium claudicans) znajduje zastosowanie w sytuacjach, w których skuteczność czynności prawnej została uzależniona od wyrażenia zgody przez osobę trzecią. W przypadku braku takiej zgody w chwili dokonania czynności, nie wywołuje ona skutków prawnych do czasu jej udzielenia, względnie odmowy. Mechanizm ten służy ochronie interesów osoby trzeciej, której sytuacja prawna mogłaby ulec zmianie na skutek dokonanej czynności, przy jednoczesnym zachowaniu elastyczności oraz funkcjonalnej sprawności obrotu cywilnoprawnego.

Podstawę normatywną analizowanej instytucji stanowi przede wszystkim art. 17 k.c., który wyraża generalną zasadę dopuszczającą uzależnienie skuteczności czynności prawnej od zgody osoby trzeciej. Uzupełniająco należy wskazać na art. 63 § 1 k.c., który przewiduje możliwość udzielenia zgody zarówno przed, jak i po dokonaniu czynności, a także art. 103 k.c., normujący przypadki działania bez umocowania – przewidując skutek sanacyjny zgody oraz nieważność czynności w razie jej odmowy.

Zgoda osoby trzeciej może zostać udzielona zarówno uprzednio (zgoda prewencyjna), jak i następczo (potwierdzenie). O ile zgoda uprzednia eliminuje stan zawieszenia i skutkuje natychmiastową skutecznością czynności, o tyle zgoda następcza działa w sposób sanacyjny, przywracając czynności skuteczność z mocą wsteczną

[1089] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc, ECLI:EU:C:2017:703.

(*ex tunc*). Jak trafnie zauważyli S. Grzybowski i Z. Radwański, zgoda uprzednia niweczy możliwość zaistnienia stanu zawieszenia, czyniąc czynność natychmiastowo zdatną do wywołania skutków prawnych[1090].

Do czasu wyrażenia zgody następczej, czynność pozostaje w stanie bezskuteczności zawieszonej. Udzielenie zgody powoduje, że czynność staje się skuteczna z mocą od chwili jej dokonania (art. 103 § 1 k.c.). Odmowa zgody lub jej brak w rozsądnym czasie skutkują nieważnością czynności *ex lege* (art. 103 § 2 k.c.). Warto jednak zaakcentować, że milczenie nie może być automatycznie utożsamiane z odmową – konieczna jest analiza całokształtu okoliczności konkretnego przypadku[1091].

Zgoda osoby trzeciej, niezależnie od momentu jej wyrażenia, nie stanowi elementu treści czynności prawnej sensu stricto, lecz ma charakter zewnętrznej przesłanki skuteczności (condicio iuris). Może ona wynikać zarówno z przepisów prawa, jak i z ustaleń umownych, ale nie musi być włączona do treści samej czynności. Odmiennie niż w przypadku warunku sensu stricto (art. 89 k.c.), zgoda nie wprowadza wewnętrznej niepewności co do skutków czynności, lecz determinuje moment ich powstania[1092].

Zgoda ta ma wyłącznie znaczenie materialnoprawne i nie stanowi zgody *ad solemnitatem*, a więc nie należy do konstytutywnych elementów czynności prawnej. Jej rola ogranicza się do wpływu na skuteczność czynności w systemowym porządku prawnym[1093]. Tym samym, stanowi czynnik zewnętrzny, który może prowadzić do retrospektywnego wywołania skutków prawnych.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że forma zgody powinna odpowiadać formie czynności, której dotyczy, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej. W wyroku z dnia 31 maja 2023 r. (II CSKP 281/22) SN wskazał, iż dla skuteczności potwierdzenia czynności nie jest konieczne zachowanie szczególnej formy, chyba że z przepisów prawa lub charakteru czynności wynika inaczej[1094]. Przykładowo, w przypadku umowy sprzedaży nieruchomości, wymagającej formy aktu notarialnego

[1090] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I. Wyd. 2, red. Grzybowski S., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985, s. 527; Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 302.
[1091] Postanowienie SN z dnia 21 października 2010 r. IV CSK 120/10, LEX nr 951172.
[1092] Szlęzak A. S., Cywilne prawo - zobowiązania - zastrzeżenie umowne uzależniające zgodę jednej ze stron na dokonanie czynności prawnej z osobą trzecią - charakter prawny tej zgody (warunek w rozumieniu art. 89 k.c.). Glosa do wyroku SN z dnia 12 października 2011 r., II CSK 29/11, OSP 2013, nr 3, s. 32.
[1093] Pilich M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 103.
[1094] Wyrok SN z 31 maja 2023 r., II CSKP 281/22, OSNC-ZD 2024, nr 3, poz. 24.

(art. 158 k.c.), również zgoda osoby trzeciej powinna zostać wyrażona w tej samej formie, w przeciwnym razie nie wywoła skutku prawnego[1095].

Zgoda może zostać udzielona w sposób wyraźny, zarówno ustnie, jak i pisemnie, jak również dorozumiany, pod warunkiem, że zachowanie osoby trzeciej w sposób jednoznaczny wyraża jej wolę. Jednakże w przypadku zgody dorozumianej nieodzowna jest szczególna ostrożność interpretacyjna, zwłaszcza gdy skutki czynności ingerują w sferę majątkową osoby trzeciej. Dla skuteczności zgody nie wystarcza jedynie istnienie woli – konieczne jest także jej skuteczne zakomunikowanie drugiej stronie[1096].

W doktrynie powstało pytanie o możliwość cofnięcia wyrażonej zgody. Przeważa stanowisko, zgodnie z którym zgoda, która została skutecznie zakomunikowana adresatowi, nie może zostać jednostronnie odwołana, chyba że wyraźnie zastrzeżono taką możliwość albo istnieje przepis prawny, który dopuszcza jej uchylenie[1097]. W braku takich przesłanek, cofnięcie zgody pozostaje bezskuteczne i nie wpływa na ocenę skutków prawnych czynności.

Zgoda osoby trzeciej ma charakter osobisty i fakultatywny, osoba uprawniona nie jest zobowiązana do jej udzielenia, a jej odmowa nie podlega kontroli sądowej co do zasadności. Jak słusznie wskazuje J. Gudowski, zgoda ta stanowi jednostronne uprawnienie kształtujące, którego realizacja może mieć istotny wpływ na skuteczność czynności prawnej[1098].

W praktyce obrotu zdarzają się również sytuacje, w których zgoda musi zostać udzielona kolektywnie, np. przez organ osoby prawnej, taki jak zgromadzenie wspólników lub rada nadzorcza. Przykładowo, zgodnie z art. 228 pkt 4 k.s.h., dla dokonania przez spółkę z o.o. czynności polegającej na zbyciu nieruchomości wymagana jest uchwała zgromadzenia wspólników. W takim przypadku zarówno forma, jak i tryb udzielenia zgody muszą odpowiadać przepisom ustawy lub postanowieniom umowy spółki.

[1095] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021, art. 63.

[1096] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 63.

[1097] Jelonek-Jarco B., Zmiana stanowiska osoby trzeciej [w:] Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Gawlikowi B., red. Zoll F., Warszawa 2012.

[1098] Gudowski J., Zgoda osoby trzeciej [w:] Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Tom I. Część ogólna, Wolters Kluwer, Warszawa 2025, art. 63.

5.7.7.4 Cechy charakterystyczne stanu bezskuteczności zawieszonej

Jak już wskazano, bezskuteczność zawieszona (negotium claudicans) stanowi specyficzną postać czasowego braku skutków prawnych czynności prawnej, wynikającą z nieudzielenia zgody przez osobę trzecią, której oświadczenie woli stanowi warunek aktualizacji skutków tej czynności. Konstrukcja ta służy utrzymaniu delikatnej równowagi pomiędzy ochroną interesów osoby uprawnionej a zapewnieniem płynności i elastyczności w kształtowaniu stosunków cywilnoprawnych. Jej normatywnym punktem odniesienia pozostaje art. 103 k.c., który znajduje zastosowanie także, w drodze analogii, w przypadkach działania bez umocowania lub z przekroczeniem jego granic.

Konstrukcja negotium claudicans wywołuje szereg konsekwencji – zarówno praktycznych, jak i dogmatycznych – które można uporządkować w ramach ośmiu istotnych cech konstytutywnych tego stanu.

1) Czasowy brak skutków prawnych

Podstawową właściwością stanu zawieszenia jest przejściowy brak skutków prawnych czynności. W okresie oczekiwania na zgodę osoba dokonująca czynności nie może skutecznie przenieść prawa, zaciągnąć zobowiązania ani wykreować stosunku prawnego. Czynność ta – mimo że istnieje w sensie prawnym – pozostaje nieskuteczna wobec otoczenia prawnego. To odróżnia ją od czynności nieważnych, które nie wywołują żadnych skutków i od początku są pozbawione mocy prawnej[1099].

2) Brak roszczenia o świadczenie

Do momentu potwierdzenia czynności, nie powstaje między stronami zobowiązanie podlegające egzekucji. Żadne z podmiotów nie jest zobowiązane do spełnienia świadczenia, a ewentualne roszczenia – choćby potencjalnie wynikające z treści czynności – nie mogą zostać skutecznie dochodzone przed sądem. Judykatura jednoznacznie wskazuje, że do czasu potwierdzenia przez osobę uprawnioną czynność prawna pozostaje nieskuteczna, a roszczenia z niej wynikające nie podlegają egzekucji[1100].

[1099] Leśniewska-Jerzykowska M., Zgoda osoby trzeciej w prawie cywilnym. Rozprawa doktorska, red. Jagielska M., Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji, Instytut Nauk Prawnych, Katowice 2024, s. 209 i n.

[1100] Por. Uchwała SN z 26 marca 2002 r., III CZP 15/02, OSNC 2003, nr 1, poz. 6; wyrok SN z 9 lutego 2007 r., III CSK 311/06, LEX nr 274197.

3) Obowiązek badania z urzędu

Sąd orzekający w sprawie ma obowiązek samodzielnego zbadania, czy analizowana czynność nie znajduje się w stanie zawieszenia skuteczności. Obowiązek ten, wynikający z zasady legalizmu, nie jest uzależniony od inicjatywy stron. Orzecznictwo Sądu Najwyższego konsekwentnie podkreśla, że sąd nie może pominąć tej kwestii, nawet wówczas, gdy nie została ona podniesiona przez uczestników postępowania[1101].

4) Doniosłość złożonych oświadczeń woli

Mimo że czynność pozostaje nieskuteczna, oświadczenia woli w jej ramach złożone są ważne i prawnie relewantne. Nie ulegają one unicestwieniu i mogą zostać aktywowane przez potwierdzenie ze skutkiem *ex tunc*. W ujęciu doktrynalnym przyjmuje się, że „czynność zawieszona istnieje, choć jej skutki prawne pozostają w zawieszeniu do chwili złożenia zgody przez osobę trzecią”[1102].

5) Niedopuszczalność ustalania nieważności

Czynność prawna w stanie zawieszenia nie może być przedmiotem powództwa o ustalenie jej nieważności na podstawie art. 189 k.p.c. Jak zauważa M. Leśniewska-Jerzykowska, czynność zawieszona nie jest ani ważna, ani nieważna, a jej status zostaje określony dopiero wskutek dalszego biegu zdarzeń prawnych[1103]. Charakter zawieszenia jest przejściowy i nierozstrzygnięty, jest to czas oczekiwania na definitywne przesądzenie losów czynności.

6) Obowiązek lojalnego zachowania

Z obowiązku lojalności kontraktowej, wynikającego m.in. z art. 5 i art. 354 § 2 k.c., należy wyprowadzić zasadę, iż strony czynności zawieszonej powinny powstrzymać się od działań, które mogłyby uniemożliwić wyrażenie zgody przez osobę trzecią. W szczególności niedopuszczalne jest celowe utrudnianie kontaktu lub wywieranie

[1101] Por. Postanowienie SN z 29 października 2024 r., I CSK 3598/23, LEX nr 3776895; postanowienie SN z 7 marca 2024 r., I CSK 514/23, LEX nr 3692442.
[1102] Wyrok SA w Warszawie z 30 października 2013 r., VI ACa 523/13, LEX nr 1430893.
[1103] Leśniewska-Jerzykowska M., Zgoda osoby trzeciej w prawie cywilnym. Rozprawa doktorska, red. Jagielska M., Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji, Instytut Nauk Prawnych, Katowice 2024, s. 209 i n.

presji. Tego rodzaju zachowanie podważa zaufanie niezbędne dla funkcjonowania tzw. expectativa iuris[1104].

7) Brak ustawowego terminu potwierdzenia

Przepisy Kodeksu cywilnego nie wyznaczają ogólnego terminu, w jakim zgoda powinna zostać udzielona. Stan zawieszenia może zatem utrzymywać się bezterminowo, co stwarza potencjalne ryzyko dla pewności obrotu. Orzecznictwo dopuszcza możliwość wyznaczenia przez kontrahenta „rozsądnego terminu" na wyrażenie zgody, którego upływ bez reakcji może zostać odczytany jako dorozumiana odmowa[1105].

8) Uprawnienie kontrahenta do wyznaczenia terminu

Podmiot zainteresowany skutecznością czynności może jednostronnie wyznaczyć termin do wyrażenia zgody. Brak odpowiedzi w wyznaczonym czasie uprawnia do przyjęcia, że zgoda nie została udzielona, a czynność nie wywoła skutków prawnych. Mechanizm ten, akceptowany zarówno w piśmiennictwie, jak i judykaturze, stanowi narzędzie równoważące interesy stron i przeciwdziałające przedłużającej się niepewności[1106]

5.7.7.5 Przesłanki zastosowania art. 63 § 1 k.c.

Zgodnie z art. 63 § 1 kodeksu cywilnego, jeżeli ustawodawca uzależnia skuteczność czynności prawnej od zgody osoby trzeciej, wówczas czynność ta, do czasu udzielenia zgody, pozostaje bezskuteczna w sensie czasowego zawieszenia jej skutków prawnych[1107]. Przepis ten odnosi się wyłącznie do sytuacji, w których obowiązek uzyskania zgody wynika wprost z przepisu ustawy. Innymi słowy, tylko wtedy, gdy ustawodawca *expressis verbis* powiązał skuteczność czynności z potwierdzeniem jej

[1104] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 5 i art. 354.

[1105] Sylwestrzak A., [w:] Pełnomocnictwo. Komentarz, red. Balwicka-Szczyrba M., Glicz M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 107; Piekarski M., [w:] Kodeks cywilny – komentarz. Tom I, red. Resich Z., Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1972, s. 247; Pazdan M., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. Wyd. 10, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2020, art. 103, nb 11.

[1106] Ibidem; Leśniewska-Jerzykowska M., Zgoda osoby trzeciej w prawie cywilnym. Rozprawa doktorska, red. Jagielska M., Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Prawa i Administracji, Instytut Nauk Prawnych, Katowice 2024, s. 198 i n.

[1107] Radwański Z., Mularski K., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3, red. Radwański Z., Olejniczak A, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 396.

przez wskazany podmiot – uprzednim lub następczym – zastosowanie znajduje art. 63 § 1 k.c. Tym samym norma ta nie znajduje zastosowania w przypadkach, gdy obowiązek uzyskania zgody wynika wyłącznie z treści czynności prawnej bądź z woli stron, przykładowo w razie zastrzeżenia w umowie wymogu zgody organu osoby prawnej[1108].

Kluczowym warunkiem stosowania omawianej regulacji jest zatem ustawowy, a nie kontraktowy czy konwencjonalny charakter wymogu zgody. Konstrukcja ta pełni funkcję ochronną, służy zabezpieczeniu interesów osób trzecich oraz zachowaniu integralności stosunków prawnych, w których podmiot formalnie nieuczestniczący w czynności może zostać dotknięty jej skutkami[1109].

W literaturze wskazuje się, że art. 63 § 1 k.c. stanowi normatywne zakorzenienie instytucji bezskuteczności zawieszonej, której celem jest odróżnienie tej postaci niepełnowartościowej czynności prawnej od jej nieważności – zarówno bezwzględnej, jak i względnej[1110]. Istotą tego rozwiązania jest warunkowość skutku: brak zgody nie prowadzi do unicestwienia czynności, lecz czasowo wstrzymuje jej skutki – do chwili potwierdzenia przez uprawniony podmiot.

W praktyce norma ta znajduje zastosowanie w licznych przypadkach przewidzianych zarówno w przepisach kodeksu cywilnego, jak i w regulacjach szczególnych, w tym w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w ustawach regulujących obrót gospodarczy, jak kodeks spółek handlowych. Poniżej zestawiono przykładowe sytuacje, w których brak zgody skutkuje zawieszeniem skuteczności czynności prawnej na podstawie art. 63 § 1 k.c. – z podziałem na główne kategorie relacji prawnych.

1) **Zgody majątkowe:**

a) Zgoda współwłaściciela (art. 199 k.c.) – dla skutecznego dokonania rozporządzenia rzeczą wspólną lub dokonania czynności przekraczającej zwykły zarząd, niezbędna jest zgoda wszystkich współwłaścicieli. W jej braku czynność nie jest nieważna, lecz pozostaje w stanie zawieszenia – możliwa do późniejszego potwierdzenia z mocą wsteczną[1111].

[1108] Maciejewska-Szałas M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, art. 63.
[1109] Ibidem, art. 63.
[1110] Ibidem, art. 63.
[1111] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 199.

b) Zgoda osoby uprawnionej z ograniczonego prawa rzeczowego (art. 248 § 2 k.c.) – np. użytkownika lub zastawnika, jeżeli czynność dotyczy rzeczy obciążonej. Brak takiej zgody wywołuje skutek bezskuteczności zawieszonej wobec uprawnionego[1112].

c) Zgoda wierzyciela przy przejęciu długu (art. 519 § 2 pkt 2 k.c.) – warunkiem skuteczności przejęcia długu jest uzyskanie zgody wierzyciela. W jej braku czynność nie wywołuje skutków obligacyjnych względem wierzyciela. W orzecznictwie podkreślono, że taka czynność nie jest nieważna, lecz bezskuteczna do czasu potwierdzenia[1113].

d) Zgoda współspadkobierców przy rozporządzaniu udziałem w rzeczy spadkowej (art. 1036 k.c.) – dokonanie czynności dotyczącej współwłasności w ramach spadku wymaga zgody wszystkich współspadkobierców, a jej brak skutkuje zawieszeniem skutków czynności[1114].

W tym miejscu warto dostrzec istotne rozróżnienie: w przypadkach takich jak art. 199 i art. 1036 k.c. zgoda warunkuje wywołanie skutków rzeczowych – np. przeniesienia własności lub ustanowienia prawa rzeczowego. Z kolei w kontekście art. 519 § 2 pkt 2 k.c. chodzi o skutki obligacyjne, takie jak wejście w stosunek zobowiązaniowy. Rozróżnienie to wpływa na ocenę, jaki typ skutku prawnego pozostaje w zawieszeniu i w jakim zakresie art. 63 § 1 k.c. znajduje zastosowanie.

2) Zgody rodzinne:

a) Zgoda współmałżonka (art. 37 § 1 k.r.o.) – niektóre czynności dotyczące składników majątku wspólnego (np. nieruchomości, przedsiębiorstwa) wymagają uprzedniej zgody współmałżonka. W razie jej braku czynność pozostaje bezskuteczna, choć możliwa do potwierdzenia z mocą wsteczną[1115].

3) Zgody korporacyjne:

a) Zgoda wspólników spółki osobowej (art. 10 § 2 k.s.h.) – przystąpienie nowego wspólnika bądź zmiana umowy spółki wymaga jednomyślności wspólników, o ile

[1112]Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 248 § 2.
[1113] Ibidem, art. 519 § 2 pkt 2.
[1114] Ibidem, art. 1036.
[1115] Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809, z 2025 r. poz. 897, art. 37 § 1.

umowa nie stanowi inaczej. W braku zgody czynność pozostaje bezskuteczna do chwili jej potwierdzenia[1116].

b) Zgoda organu spółki na zbycie udziałów lub akcji (art. 182 § 1 i art. 337 § 2 k.s.h.), choć kwestia ta bywa przedmiotem sporów doktrynalnych, dominujące stanowisko przyjmuje, że jeżeli konieczność zgody została przewidziana przez ustawę lub ma ustawową podstawę, to jej brak skutkuje stanem zawieszonej bezskuteczności, w rozumieniu art. 63 § 1 k.c.[1117]

Zgodnie z ugruntowaną linią orzeczniczą, w przypadkach, w których ustawodawca przewiduje zgodę osoby trzeciej jako warunek skuteczności czynności prawnej, czynność dokonana bez tej zgody nie jest nieważna, lecz znajduje się w stanie zawieszenia, podlegającym konwalidacji przez późniejsze potwierdzenie[1118]. Potwierdzenie takie ma charakter czynności kształtującej i – co do zasady – wywołuje skutki z mocą wsteczną (ex tunc), chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

5.7.7.6 Bezskuteczność zawieszona a bezskuteczność abuzywna w kontekście ochrony konsumenta

Instytucja bezskuteczności zawieszonej (negotium claudicans), choć pierwotnie wiązana z koniecznością uzyskania zgody osoby trzeciej (np. przedstawiciela ustawowego, współmałżonka czy wspólnika spółki), coraz częściej pojawia się w rozważaniach sądowych dotyczących ochrony konsumentów, szczególnie w kontekście klauzul abuzywnych[1119]. Współczesne orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz stanowiska przedstawicieli doktryny prawa cywilnego wskazują, że bezskuteczność zawieszona jest funkcjonalnie zbliżona do sytuacji, w jakiej znajduje się konsument konfrontowany z postanowieniem nieuczciwym w świetle art. 385¹ k.c.[1120]

W wyroku z dnia z 2 czerwca 2021 r. (I CSKP 55/21) Sąd Najwyższy jednoznacznie wskazał na przydatność konstrukcji negotium claudicans jako analitycznego narzędzia

[1116] Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, tj. Dz.U z 2024 r. poz. 18, 96, art. 10 § 2.

[1117] Ibidem, art. 182 § 1 i art. 337 § 2; ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 63 § 1.

[1118] Postanowienie SN z 29 października 2024 r., I CSK 3598/23, LEX nr 3776895; por. Wyrok SA w Warszawie z 5 stycznia 2022 r., V ACa 40/21, LEX nr 3580402.

[1119] Nowakowski T., Skutki abuzywności klauzul umownych kształtujących istotne postanowienia stosunku prawnego. Glosa do uchwały SN z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, Glosa 2022, nr 1, s. 42 i n.

[1120] Postanowienie SN z 29 października 2024 r., I CSK 3598/23, LEX nr 3776895; Wyrok SA w Katowicach z 10 stycznia 2022 r., I ACa 476/21, LEX nr 3345543.

oceny skutków abuzywności postanowień umownych[1121]. Odwołując się do koncepcji R. Trzaskowskiego, Sąd Najwyższy stwierdził, że konsument może, poprzez złożenie jednoznacznego i świadomego oświadczenia woli, spowodować sanowanie pierwotnie bezskutecznego postanowienia, analogicznie jak ma to miejsce w przypadku klasycznego mechanizmu uzdrowienia czynności kulejącej z art. 63 § 1 k.c.[1122]

W tym samym rozstrzygnięciu Sąd Najwyższy podkreślił, że w razie braku takiego jednoznacznego oświadczenia ze strony konsumenta, klauzula abuzywna pozostaje definitywnie nieskuteczna, zbliżając się tym samym skutkami do nieważności o charakterze *ex tunc*. Pogląd ten został dodatkowo wzmocniony uchwałą składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 40/22), która wyeksponowała autonomię decyzji konsumenta o ewentualnym przyjęciu postanowienia pierwotnie uznanego za abuzywne[1123].

W doktrynie prawa cywilnego, szczególnie w analizach R. Trzaskowskiego, podkreśla się istotne analogie pomiędzy instytucją bezskuteczności zawieszonej a systemem ochrony konsumentów wynikającym z dyrektywy 93/13/EWG. Według tej interpretacji kluczowe znaczenie ma tymczasowe zawieszenie skutków postanowienia abuzywnego, dopóki konsument samodzielnie, świadomie i dobrowolnie nie zaakceptuje jego obowiązywania w stosunku prawnym[1124]. Jeśli taka zgoda nie nastąpi, zgodnie z zasadą sądowej neutralności wobec treści niedozwolonego postanowienia, pozostaje ono ostatecznie nieskuteczne[1125].

Tę koncepcję popiera także orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W szeregu orzeczeń, na przykład w wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r. (C 154/15 – Gutiérrez Naranjo), Trybunał jednoznacznie wskazał, że konsument nie może być związany postanowieniem abuzywnym bez swojej świadomej, jednoznacznej zgody, mającej charakter w pełni autonomiczny i poinformowany[1126].

Należy jednak podkreślić, że pomimo funkcjonalnych podobieństw, pomiędzy bezskutecznością zawieszoną a sankcją bezskuteczności abuzywnej występują

[1121] Wyrok SN z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21, LEX nr 3219740.
[1122] Trzaskowski R., Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 584-608.
[1123] Uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11/109.
[1124] Trzaskowski R., Bezskuteczność zawieszona [w:] Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
[1125] Ibidem.
[1126] Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Gutiérrez Naranjo, ECLI:EU:C:2025:302.

zasadnicze różnice natury prawnej, aksjologicznej i systemowej[1127]. Bezskuteczność zawieszona jest klasyczną instytucją prawa cywilnego polegającą na tymczasowym zawieszeniu skutków czynności prawnej do momentu uzyskania zgody wymaganej osoby trzeciej (art. 103 § 1 k.c. w zw. z art. 17 k.c.)[1128]. Charakterystyczne jest to, że czynność ta pozostaje ważna, choć przejściowo nieskuteczna, a pełnię skuteczności uzyskuje dopiero po wyrażeniu konstytutywnej zgody z mocą wsteczną (ex tunc)[1129].

Z kolei bezskuteczność abuzywna, oparta na dyrektywie 93/13/EWG oraz art. 385^1–385^3 k.c., funkcjonuje niezależnie od jakichkolwiek warunków czy działań osób trzecich[1130]. Klauzula uznana za abuzywną traci moc prawną automatycznie wobec konsumenta, przy czym nie wpływa to na pozostałe postanowienia umowy[1131]. Jej cechą szczególną jest natychmiastowość, definitywność oraz ochrona kontraktowa interesów konsumenta[1132]. Oznacza to także, że stosowanie tej sankcji ma charakter obligatoryjny dla sądu[1133].

5.7.8 Konwalidacja i konwersja: instytucje uzdrawiania i przekształcania wadliwych czynności prawnych

5.7.8.1 Brak regulacji ustawowej a obecność konstrukcji w systemie prawa

Polski kodeks cywilny nie przewiduje wprost normy generalnej, która stanowiłaby bezpośrednią podstawę zastosowania instytucji konwersji bądź konwalidacji czynności prawnych. Brak ten rozciąga się również na sferę definicyjną, gdyż ustawodawca nie zdecydował się na sformułowanie legalnych definicji obu pojęć. Nie oznacza to jednak ich nieobecności w systemie prawa prywatnego. Wręcz przeciwnie, zarówno konwersja, jak i konwalidacja ugruntowały swoją pozycję w doktrynie oraz w praktyce orzeczniczej jako konstrukcje służące utrzymaniu skutków czynności prawnej pomimo jej pierwotnej

[1127] Asłanowicz P., Ocena braku potwierdzenia abuzywności klauzul [w:] Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej, Warszawa 2023.
[1128] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.
[1129] Asłanowicz P., Ocena braku potwierdzenia abuzywności klauzul [w:] Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej, Warszawa 2023.
[1130] Por. Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 385^1–385^3.
[1131] Skory M., Sankcja na wypadek zastosowania niedozwolonego postanowienia umownego [w:] Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005.
[1132] Ibidem.
[1133] Węgrzynowski Ł., Wadliwość umowy kredytu frankowego, PPH 2021, nr 4, s. 41 i n.

wadliwości. Należy przy tym zaakcentować, iż choć brak im statusu normatywnego, literatura prawnicza wypracowała zarówno funkcjonalne, jak i dogmatyczne ujęcia tych instytucji, które posiadają wyraźne znaczenie systemowe oraz interpretacyjne[1134]

Konwersja i konwalidacja jako konstrukcje pozakodeksowe

Nieobecność wyraźnej regulacji ustawowej nie pozbawia instytucji konwersji i konwalidacji statusu pojęć dogmatycznych. Zarówno doktryna, jak i judykatura zgodnie przyjmują, że mamy tu do czynienia z konstrukcjami pozakodeksowymi, których źródła należy poszukiwać w ogólnych zasadach prawa cywilnego, takich jak zasada *favor negotii*, racjonalność uczestników obrotu, stabilność stosunków obligacyjnych oraz funkcja naprawcza systemu prawa prywatnego[1135].

Jak zauważa P. Klaczak, choć konstrukcje konwersji i konwalidacji nie znalazły wyraźnego uregulowania w kodeksie cywilnym, ich obecność w systemie prawa nie budzi wątpliwości, są one bowiem wyrazem zasad ogólnych, których celem jest ochrona sensu gospodarczego i społecznego czynności prawnych oraz wspieranie zasady bezpieczeństwa obrotu[1136]. Podobnie A. Bierć wskazuje, że niedookreślenie normatywne tych instytucji nie prowadzi do ich wyeliminowania z systemu prawa, lecz przemawia za ich rekonstruowaniem przy użyciu wykładni systemowej i funkcjonalnej[1137].

Istota i mechanizm działania konwersji czynności prawnej

Istotą konwersji czynności prawnej jest przypisanie jej skutków odpowiadających innej ważnej czynności, pomimo pierwotnej nieważności. Nie chodzi tu o przekształcenie treści czynności przez sąd, lecz o odczytanie zgodnej woli stron w sposób umożliwiający jej zakwalifikowanie jako innego rodzaju czynności, zdolnej do wywołania zamierzonych skutków. Fundamentem takiego działania jest zasada *favor negotii*. Klasycznym przykładem konwersji pozostaje uznanie nieważnej z uwagi na brak formy aktu

[1134] Bławat M., Konwersja nieważnej czynności prawnej, Warszawa 2019; Grzybowski S., O rzekomej konwalidacji nieważnej czynności prawnej, Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 3/1974, s. 37 i n.
[1135] wyrok SN z 29 marca 2017 r., I CSK 369/16, OSNC 2018, nr 6, poz. 62; por. wyrok SN z 12 stycznia 2022 r., II CSKP 212/22, OSNC-ZD 2023, nr 1, poz. 14.
[1136] Klaczak P., Konwersja nieważnych czynności prawnych, Uniwersytet Jagielloński. Fundacja Utriusque Iuris, 2021, s. 6 i n.
[1137] Bierć A., W kierunku ograniczonej normatywnie sankcji sędziowskiej jako proporcjonalnej reakcji na wadliwość czynności prawnych (umów) w nowoczesnym obrocie prawnym, Studia prawnicze 2018, nr 5 spec., s. 34 i n.

notarialnego umowy darowizny za ważną umowę użyczenia[1138]. W praktyce obrotu profesjonalnego spotyka się również przypadki, w których nieważna umowa leasingu zostaje oceniona jako skuteczna umowa najmu, jeżeli odpowiada to zgodnej woli stron[1139].

Konstrukcja ta opiera się na założeniu, że strony dążyły do osiągnięcia określonych skutków prawnych, zaś nieważność czynności w jej pierwotnym kształcie nie wyklucza osiągnięcia tych skutków w ramach innej – prawidłowo ukształtowanej – konstrukcji. Jak wskazuje Z. Radwański, konwersja jest wyrazem elastyczności prawa prywatnego i służy zachowaniu skutków czynności, które choć wadliwe formalnie, odpowiadają treściowo innej dopuszczalnej formie prawnej[1140].

Granice stosowania konwersji

Zastosowanie konwersji znajduje ograniczenie w sytuacjach, w których pierwotna czynność została dotknięta wadą o charakterze aksjologicznym, np. rażącym naruszeniem przepisów ustawy, zasad współżycia społecznego czy interesu publicznego[1141]. Wątpliwości budzi także możliwość konwertowania czynności nieważnych z powodu wad oświadczenia woli – takich jak błąd, groźba czy podstęp – ponieważ w takich przypadkach problemem nie jest wyłącznie forma lub treść czynności, lecz brak zgodnego zamiaru stron[1142].

Konwalidacja jako „uzdrowienie" czynności prawnej

Od konwersji należy odróżnić konwalidację, która nie zmienia rodzaju czynności, lecz przywraca jej pierwotnie zamierzone skutki poprzez zaistnienie zdarzenia następczego – jak np. uzyskanie brakującej zgody, upływ czasu, czy też milczące

[1138] Por. Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 436; wyrok SN z 5 lutego 2010 r., III CSK 105/09, LEX nr 951735; wyrok SN z 29 marca 2017 r., I CSK 369/16, OSNC 2018, nr 6, poz. 62.
[1139] Ibidem, s. 436.
[1140] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 438.
[1141] Bławat M., A., Konwersja nieważnych czynności prawnych – analiza funkcjonalna i prawnoporównawcza, Warszawa 2019, passim.
[1142] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 51-52.

potwierdzenie. Tym samym, konwalidacja prowadzi do retroaktywnego „uzdrowienia" czynności bez potrzeby jej przekształcenia[1143].

W orzecznictwie Sądu Najwyższego konwalidacja jest nierzadko utożsamiana z instytucją potwierdzenia, przykładowo przez osobę trzecią w świetle art. 103 § 1–2 k.c., bądź przez drugą stronę stosunku prawnego. W wyroku z dnia z 28 maja 2021 r. (III CZP 29/20) Sąd Najwyższy podkreślił, że „konwalidacja nie przekształca istoty czynności, a jedynie usuwa przeszkodę dla jej skuteczności ex tunc"[1144].

Ustawodawca przewidział ponadto szereg przykładów ustawowej konwalidacji, w tym:

- art. 890 § 1 k.c., umożliwiający skuteczność darowizny niezachowującej wymaganej formy, jeżeli została wykonana;
- art. 101 § 1 k.c., pozwalający na potwierdzenie czynności dokonanej po wygaśnięciu pełnomocnictwa;
- art. 103 § 1–2 k.c., wskazujący, że potwierdzenie czynności przez reprezentowanego może usunąć jej pierwotną nieskuteczność.

Znaczenie funkcjonalne i aksjologiczne omawianych instytucji

Pomimo że instytucje konwersji i konwalidacji nie posiadają bezpośredniego oparcia ustawowego, odgrywają istotną rolę w zachowaniu efektywności systemu prawa cywilnego. Umożliwiają bowiem utrzymanie lub przywrócenie skutków prawnych czynności, które z uwagi na uchybienia formalne bądź materialne nie mogły ich pierwotnie wywołać. Słusznie zauważa się w doktrynie, że instytucje te wypełniają lukę, jaka powstaje w związku z niemożnością pełnego przewidzenia różnorodnych wadliwości czynności prawnych w przepisach ustawowych[1145].

Nie sposób jednak pominąć głosów krytycznych. Podkreśla się bowiem, że choć konstrukcje te mają charakter pragmatyczny, ich stosowanie musi pozostawać w zgodzie z wartościami fundamentalnymi systemu prawa cywilnego – takimi jak bezpieczeństwo obrotu, stabilność czynności prawnych, autonomia woli czy domniemanie ważności. Nadużycie tych instytucji, zwłaszcza w kontekście obchodzenia przepisów bezwzględnie

[1143] Radwański Z., Konwalidacja [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 440.
[1144] Uchwała SN z 28 maja 2021 r., III CZP 29/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 73.
[1145] Radwański Z., Konwalidacja [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 43 i n.

obowiązujących, grozi zachwianiem równowagi aksjologicznej systemu oraz naruszeniem zasady równości uczestników obrotu. Stąd też konieczność prowadzenia oceny nie tylko w płaszczyźnie dogmatycznej, lecz również funkcjonalnej i aksjologicznej[1146].

Konwersja a konwalidacja – porównanie instytucji

Zasadnicza różnica między konwersją a konwalidacją polega na odmiennym charakterze działania obu konstrukcji oraz zakresie ich zastosowania. Konwalidacja to proces przywrócenia skuteczności tej samej czynności prawnej poprzez usunięcie wady, która powodowała jej bezskuteczność. Do jej zastosowania dochodzi zazwyczaj *ex post*, po spełnieniu określonego warunku, np. uzyskaniu zgody osoby trzeciej (art. 103 § 3 k.c.), upływie czasu lub wypełnieniu przesłanki ustawowej (np. art. 142 k.c.). Skutkiem konwalidacji jest „uzdrowienie" czynności, która staje się ważna i skuteczna z mocą wsteczną (ex tunc)[1147].

Konwersja natomiast polega na przekształceniu czynności nieważnej w inną, ważną czynność prawną, której przesłanki zostały faktycznie spełnione. W literaturze wskazuje się, że skutki konwersji co do zasady powstają ex nunc, tzn. od momentu stwierdzenia albo deklaracji sądu, iż wadliwemu oświadczeniu woli można przypisać skutki czynności innego rodzaju[1148]. Część doktryny dopuszcza jednak przyjęcie działania *ex tunc* w sytuacjach, gdy z okoliczności wynika, że właśnie takie następcze „odtworzenie" woli stron najlepiej realizuje zasadę favor negotii[1149].

Konwersja ma charakter interpretacyjny, oparty na domniemanym zamiarze stron i wykładni oświadczeń woli (art. 65 § 2 k.c.), natomiast konwalidacja ma charakter konstytutywny, gdyż uzależnia powstanie skutków prawnych od zaistnienia określonego zdarzenia. Obie konstrukcje służą stabilizacji obrotu prawnego i ochronie zaufania uczestników stosunków cywilnoprawnych, realizując zarazem zasadę *favor negotii* oraz

[1146] Brożyna M., Zawarcie umowy [w:] Konsumenckie prawo do odwołania umowy, C.H., Beck, Warszawa 2021.

[1147] por. Uchwała SN z 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 14., wyrok SN z 31 sierpnia 2018 r., I CSK 548/17, LEX nr 2555764; Bierć A., Konwersja nieważnej czynności prawnej w inną czynność prawną odpowiadającą hipotetycznej woli stron [w:] Frontier research w badaniach Zakładu Prawa Prywatnego INP PAN, red. Bierć A., Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2018, s. 34 i n.

[1148] Bierć A., Konwersja nieważnej czynności prawnej w inną czynność prawną odpowiadającą hipotetycznej woli stron [w:] Frontier research w badaniach Zakładu Prawa Prywatnego INP PAN, red. Bierć A., Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2018, s. 34 i n.

[1149] Ibidem, s. 34 i n.

zasadę ochrony zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa (art. 2 Konstytucji RP)[1150].

Przykład praktyczny

Strony zawarły umowę sprzedaży nieruchomości w zwykłej formie pisemnej. Z uwagi na brak formy aktu notarialnego czynność jest nieważna (art. 158 k.c.). Przy zastosowaniu konwersji możliwe jest jednak uznanie, że oświadczenia stron wywołują skutki ważnego zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości w przyszłości (umowa zobowiązująca), dzięki czemu transakcja może zostać dokończona po dopełnieniu formy notarialnej.

Tab. 5.2 Skutki temporalne konwersji i konwalidacji

Instytucja	**Moment powstania skutku**	**Przeważający pogląd**	**Uwagi mniejszościowe**
Konwalidacja	Z datą dokonania czynności (ex tunc)	Jednolity	brak
Konwersja	Od chwili stwierdzenia/uznania (ex nunc)	Dominujący	Możliwe *ex tunc* przy wykładni zgodnej woli stron

5.7.8.2 Konwersja i konwalidacja a problematyka czynności nieistniejących

Znaczenie instytucji konwersji i konwalidacji ujawnia się w sposób szczególnie wyrazisty na tle rozróżnienia pomiędzy czynnościami nieważnymi a tzw. czynnościami nieistniejącymi (negotium non existens). Czynność nieważna to taka, która spełnia wszelkie przesłanki konstrukcyjne, obejmuje zatem oświadczenie woli, określony przedmiot, podmiot oraz wymaganą treść, lecz z uwagi na występowanie konkretnej wady prawnej nie wywołuje zamierzonych skutków prawnych. Czynność taka, choć wadliwa, może jednak stanowić podstawę zastosowania konstrukcji konwersji lub konwalidacji[1151].

[1150] Radwański Z., Uwagi wstępne [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 436 i n.; Brożyna M., Zawarcie umowy [w:] Konsumenckie prawo do odwołania umowy, C.H., Beck, Warszawa 2021.

[1151] Pyziak-Szafnicka M., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014, komentarz do art. 58.

Odmiennie przedstawia się sytuacja w przypadku czynności nieistniejących, które z perspektywy dogmatycznej, nie zaistniały w ogóle lub są pozbawione niezbędnych elementów konstytutywnych. Przykładowo, może chodzić o brak rzeczywistego oświadczenia woli, brak osoby zdolnej do dokonania czynności lub brak choćby minimalnej treści wymaganej dla danego typu czynności prawnej. W orzecznictwie konsekwentnie przyjmuje się, że tego rodzaju czynności nie podlegają ani konwersji, ani konwalidacji – nie istnieją bowiem w sensie prawnym i nie mogą stanowić substratu wykładni[1152].

Jak trafnie wskazuje M. Grochowski, „o konwersji i konwalidacji można mówić wyłącznie tam, gdzie występuje niepełna, lecz rzeczywista czynność prawna, nie zaś czysta fikcja prawna lub całkowity jej brak”[1153]. Tylko wówczas możliwa jest rekonstrukcja woli stron oraz przypisanie czynności innych, prawnie dopuszczalnych, skutków.

5.7.8.3 Konwalidacja a zgoda konsumenta w przypadku postanowień abuzywnych

Na gruncie prawa ochrony konsumenta, szczególnego znaczenia nabiera problem zastosowania konstrukcji zbliżonej funkcjonalnie do konwalidacji w odniesieniu do postanowień uznanych za niedozwolone (abuzywne) w rozumieniu dyrektywy 93/13/EWG. W ostatnich latach w doktrynie oraz orzecznictwie wykształciła się koncepcja, zgodnie z którą możliwe jest utrzymanie skutków takiego postanowienia, jeżeli konsument – po udzieleniu mu pełnej, rzetelnej i zrozumiałej informacji, wyrazi dobrowolną, świadomą i jednoznaczną zgodę na jego obowiązywanie[1154].

Należy jednak podkreślić, że dyrektywa 93/13/EWG ma charakter bezwzględnie obowiązujący (ius cogens), a zatem nie przewiduje możliwości formalnego „uzdrowienia” postanowienia abuzywnego. Wyjątkowo, skutki takiego postanowienia mogą się jednak utrzymać – nie z mocy prawa, lecz na skutek złożenia przez konsumenta autonomicznego oświadczenia woli[1155]. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

[1152] Nazaruk P,. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 58.

[1153] Grochowski M., Procesowe aspekty wadliwości czynności prawnej, Polski Proces Cywilny 2011, nr 4, s. 56 -91.

[1154] Uchwała SN z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2; wyrok SN z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018, nr 7–8, poz. 79.

[1155] Zbrojewski A., Charakter prawny sankcji z art. 385^1 K.c. w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Transformacje Prawa Prywatnego 3/2021, s. 101 i n.

w wyrokach z 30 maja 2013 r. (C-488/11, Asbeek Brusse) oraz z 3 października 2019 r. (C-260/18, Dziubak) zaakcentował, że zgoda taka może zostać uznana za skuteczną jedynie pod warunkiem, że została wyrażona z pełną świadomością konsekwencji[1156].

Sąd Najwyższy, w uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21), odniósł się do tej problematyki, wskazując, że zgoda konsumenta może wywołać skutek funkcjonalnie zbliżony do konwalidacji, choć nie prowadzi do formalnego przekształcenia postanowienia abuzywnego w klauzulę wiążącą. W tym sensie mamy do czynienia jedynie z utrzymaniem skutków, nie zaś z usunięciem abuzywności[1157].

W literaturze trafnie zauważa się, że zgoda konsumenta działa wyłącznie na płaszczyźnie funkcjonalnej i prowadzi do czasowego utrzymania skutków prawnych danego postanowienia, nie modyfikując jednak jego statusu jako klauzuli niedozwolonej. B. Gliniecki wskazuje, że brak takiego oświadczenia skutkuje trwałą bezskutecznością postanowienia, która nie może zostać przełamana na podstawie konstrukcji konwalidacyjnej sensu stricto[1158].

5.7.9 Czynność nieistniejąca (negotium non existens): granice pojęcia i jego systemowe znaczenie

5.7.9.1 Uwagi wprowadzające i status doktrynalny

W piśmiennictwie z zakresu prawa cywilnego pojawia się postulat wyodrębnienia kategorii czynności nieistniejącej jako swoistej formy wadliwości czynności prawnej, odmiennej zarówno od nieważności sensu stricto w rozumieniu art. 58 § 1 k.c., jak i od konstrukcji bezskuteczności zawieszonej. Zastrzec jednak należy, że *negotium non existens* nie stanowi kategorii normatywnej. Ma ona charakter deskryptywny – nie tworzy nowego reżimu sankcyjnego, lecz służy opisowi stanu, w którym brak jest jakichkolwiek przesłanek pozwalających uznać, że doszło do zaistnienia czynności prawnej[1159].

Choć konstrukcja ta nie doczekała się powszechnej akceptacji ani jednolitego ujęcia definicyjnego, stanowi interesujący punkt odniesienia w analizie przypadków czynności

[1156] Wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, ECLI:EU:C:2013:341; Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1157] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56.
[1158] Gliniecki B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, komentarz do art. 385^1.
[1159] Sobolewski P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024, komentarz do art. 58.

pozornych lub nieskutecznych z powodu braku elementów konstytutywnych. Jej zasadnicza trudność polega na braku jednoznacznego umocowania normatywnego; funkcja pojęcia *negotium non existens* sprowadza się raczej do konstytutywnego opisu sytuacji, w której nie dochodzi do aktu konwencjonalnego w rozumieniu teorii czynności prawnych.

Koncepcję tę należy wiązać z teorią normatywnego aktu mowy, rozwijaną m.in. przez J. Austina oraz J. Searle'a[1160]. W ujęciu syntetycznym, pojęcie czynności nieistniejącej odnosi się do sytuacji, w której odmiennie niż w przypadku czynności nieważnej, nie dochodzi do złożenia jakiegokolwiek skutecznego oświadczenia woli. Jak słusznie wskazuje S. Wyszogrodzka, dotyczy to m.in. przypadków całkowitego braku konsensu stron, tzw. dyssensu[1161].

Różnicowanie to ma charakter istotny, o ile czynność nieważna może być oceniana przez pryzmat sankcji *ex lege*, o tyle czynność nieistniejąca nie podlega ocenie w tych kategoriach. Nie każda nieskuteczność uzasadnia bowiem zastosowanie tej konstrukcji. Przykładowo, czynność nieskuteczna z powodu braku zgody osoby trzeciej (art. 103 § 1 k.c.) jest czynnością istniejącą, jakkolwiek warunkowo, i nie powinna być utożsamiana z *negotium non existens*.

5.7.9.2 Geneza konstrukcji i stanowiska doktryny

Geneza koncepcji *negotium non existens* sięga klasycznej teorii czynności konwencjonalnych, rozwiniętej w doktrynie polskiej przez Z. Radwańskiego[1162]. Autor ten akcentował, że uznanie danego zachowania za czynność prawną wymaga spełnienia warunków konstytutywnych – przede wszystkim istnienia woli wywołania skutków prawnych oraz jej zewnętrznej manifestacji.

W podobnym tonie wypowiadał się T. Gizbert-Studnicki, wskazując, że czynność nieistniejąca nie mieści się nawet w zakresie błędnej lub wadliwej czynności, jest pozorem, nieposiadającym struktury normatywnej[1163]. W jego ujęciu mamy do czynienia ze stanem „braku czynności", a nie z czynnością dotkniętą sankcją.

[1160] Zdunkiewicz D., Akty mowy, Wiedza o kulturze, Wrocław 1993, s. 1 i n.
[1161] Wyszogrodzka S., Dyssens w polskim prawie cywilnym, kPP 4 (2004).
[1162] Radwański Z., [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 18 i n.
[1163] Gizbert-Studnicki T., O nieważnych czynnościach prawnych w świetle czynności konwencjonalnych, Państwo i Prawo 1975, nr 4.

Do problematyki dyssensu odnosił się także E. Lewandowska, która wskazywał na trudności w klasyfikacji przypadków braku konsensu stron – czy stanowią one brak zawarcia umowy (*negotium non existens*), czy też czynność zawartą, ale wadliwą, np. z powodu błędu[1164].

Ambiwalencję tej konstrukcji podkreślają również Z, Radwański oraz K. Pietrzykowski, wskazując na jej status jako narzędzia pomocniczego, a nie kategorii systemowej[1165].

5.7.9.3 Krytyka koncepcji i sceptycyzm współczesnej doktryny

Pomimo walorów analitycznych, konstrukcja *negotium non existens* spotyka się z zasadniczą krytyką znacznej części współczesnej doktryny. Przedstawiciele tego stanowiska podnoszą m.in. brak normatywnego oparcia oraz nieostrość kryteriów różnicujących nieistnienie od nieważności bezwzględnej.

S. Czepita akcentuje, że posługiwanie się tym pojęciem często zaciera granice pomiędzy analizą normatywną a funkcjonalną i prowadzi do niepotrzebnego komplikowania konstrukcji prawnych[1166]. M. Gutowski, który wcześniej przejawiał zainteresowanie tym podejściem, w nowszych publikacjach powściąga entuzjazm wobec tej koncepcji i rezygnuje z jej traktowania jako odrębnej kategorii systemowej[1167].

P. Skorupa stwierdza, że choć pojęcie to występuje w niektórych ujęciach doktrynalnych, to brak wyraźnych kryteriów jego stosowania czyni je mało przydatnym w praktyce orzeczniczej[1168]. Również S. Sołtysiński wypowiada się krytycznie, wskazując, że konstrukcja czynności prawnej powinna opierać się na przesłankach strukturalnych i funkcjonalnych, a nie na nieostrych ocenach normatywnych[1169].

[1164] Lewandowska E., Pozorność oświadczenia woli. Studium cywilnoprawne, Wydział Prawa i Administracji UWM w Olsztynie, tom 14, Olsztyn 2018, s. 179 i n.

[1165] Radwański Z., Teoria umów, PWN, Warszawa 1977, s. 69; Pietrzykowski K., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910. wyd. VI, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 437.

[1166] Czepita S., Reguły konstytutywne a zagadnienia prawoznawstwa, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 1996, s. 194 i n.

[1167] Gutowski M., Problem tzw. czynności nieistniejącej [w:] Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej. Wyd. 4, C.H. Beck, 2017.

[1168] Skorupa P., Normatywne modele sankcji nieważności bezwzględnej a nieistniejąca czynność prawna, Studia Prawnicze zeszyt 1(183) 2010, Warszawa 2010, s. 40 i n.

[1169] Sołtysiński S., Rozważania o nieważnych i „nieistniejących" czynnościach prawnych ze szczególnym uwzględnieniem uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych i spółdzielni [w:] W kierunku europeizacji prawa prywatnego, Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jerzemu Rajskiemu, red. Brzozowski A., Kocot W., Michałowska K., Warszawa 2007, s. 27 i n.

5.7.9.4 Argumenty za wyróżnieniem koncepcji czynności nieistniejącej

Pomimo zastrzeżeń, część autorów, na czele z S. Wyszogrodzką, podkreśla, że rozróżnienie między czynnością nieważną a nieistniejącą może mieć praktyczne znaczenie. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w których konwersja lub konwalidacja wymaga zaistnienia czynności jako punktu wyjścia dla dalszych ocen[1170].

Od rozróżnienia tego zależą także podstawy restytucji. W przypadku czynności nieważnej zastosowanie znajduje *condictio sine causa*, natomiast w przypadku negotium non existens dochodzi do zwrotu nienależnego świadczenia na podstawie condictio indebiti, co ma wpływ m.in. na sposób formułowania roszczeń i bieg terminów przedawnienia[1171].

Co istotne, praktyka orzecznicza, choć ostrożna w używaniu tej terminologii, dopuszcza funkcjonalne zastosowanie konstrukcji *negotium non existens*, np. w przypadkach braku podpisu, braku zamiaru wywołania skutków prawnych, czy działania przez osobę niezidentyfikowaną z właściwym podmiotem prawa.

5.7.9.5 Ostrożność judykatury i przykłady orzecznicze

Judykatura pozostaje powściągliwa wobec konstrukcji czynności nieistniejącej, traktując ją raczej jako narzędzie interpretacyjne niż samodzielną kategorię prawną. Niemniej w niektórych orzeczeniach Sąd Najwyższy – pośrednio bądź wprost – odnosi się do tej koncepcji.

W wyroku z 13 grudnia 2006 r. (II CSK 289/06) SN stwierdził, że brak uzgodnienia *essentialia negotii* wyklucza możliwość przyjęcia, że umowa została zawarta. W praktyce orzeczenie to równoznaczne było z uznaniem czynności za nieistniejącą[1172].

Z kolei w uchwale siedmiu sędziów SN z 14 września 2007 r. (III CZP 31/07) wyraźnie wskazano, że czynności dokonane przez organ osoby prawnej, który nie był umocowany, nie są negotium non existens, lecz czynnościami nieważnymi z uwagi na brak kompetencji – co podkreśla granicę zastosowania omawianej konstrukcji[1173].

[1170] Wyszogrodzka S., Dyssens w polskim prawie cywilnym, kPP 4 (2004).

[1171] Por. wyrok SN z 18 lutego 2015 r., III PK 83/14, OSNP 2016, nr 10, poz. 127.

[1172] Wyrok SN z 13 grudnia 2006 r., II CSK 289/06, LEX nr 488987.

[1173] Uchwała SN z 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2008/2/14.

5.7.9.6 Uwagi końcowe

Podsumowując, koncepcja czynności nieistniejącej, mimo swej przydatności analitycznej, nie uzyskała jednoznacznej akceptacji ani w doktrynie dominującej, ani w orzecznictwie. Brak precyzyjnych kryteriów normatywnych, rozmycie granicy z nieważnością oraz trudności w praktycznym zastosowaniu przemawiają za stosowaniem tej konstrukcji z dużą ostrożnością.

Niemniej w określonych kontekstach, np. w przypadku braku *essentialia negotii*, działania przez osobę całkowicie nieuprawnioną, czy pozorności bez jakiejkolwiek podstawy faktycznej, może ona pełnić funkcję pomocniczą, pozwalającą na bardziej precyzyjne opisanie sytuacji prawnej. W szczególności należy podkreślić, że nawet w razie nieistnienia czynności, możliwe jest powstanie obowiązków restytucyjnych, spełnione świadczenie może być bowiem uznane za nienależne.

5.8 Bezskuteczność abuzywna jako odrębna sankcja prawa konsumenckiego – charakterystyka systemowa i funkcjonalna

5.8.1. Pojęcie bezskuteczności abuzywnej i jej miejsce w systemie prawa cywilnego

W świetle dotychczas przeprowadzonej analizy, uwzględniającej zarówno wcześniejsze rozważania, jak i argumenty rozwinięte w dalszych partiach wywodu, należy przyjąć stanowisko, które konsekwentnie utrwala się w literaturze przedmiotu. Stanowisko to głosi, że bezskuteczność postanowień niedozwolonych w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c. stanowi swoistą, autonomiczną formę sankcji cywilnoprawnej, wywodzącą się z aksjologii europejskiego prawa konsumenckiego[1174]. Konstrukcja ta, będąca implementacją art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, nie daje się w sposób prosty zakwalifikować w ramach tradycyjnych kategorii dogmatycznych polskiego prawa cywilnego. Mimo że wykazuje pewne zbieżności z instytucją nieważności bezwzględnej lub klasycznej bezskuteczności, to jednak jej funkcja oraz sposób działania pozostają odmiennie zakodowane normatywnie[1175].

Coraz częściej w doktrynie wyrażany jest pogląd, iż mamy do czynienia z konstrukcją sui generis – bezskutecznością abuzywną – która skutkuje automatycznym, wynikającym z samego prawa wyłączeniem skuteczności prawnej określonego postanowienia

[1174] Mikłaszewicz K., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385^1.
[1175] Ibidem.

umownego. Jednocześnie nie narusza ona integralności pozostałych postanowień, pod warunkiem, że możliwe jest dalsze utrzymanie stosunku zobowiązaniowego[1176]. Należy z naciskiem podkreślić, że bezskuteczność ta ma charakter fragmentaryczny, gdyż obejmuje wyłącznie konkretne postanowienia, bez wpływu na ważność całej czynności prawnej. W tym zakresie należy ją odróżnić od nieważności częściowej w rozumieniu art. 58 § 3 k.c., której *ratio legis* oraz struktura dogmatyczna opierają się na przesłance sprzeczności z ustawą oraz wymagają przeprowadzenia oceny możliwości utrzymania czynności prawnej po eliminacji elementu wadliwego[1177].

Odróżnienie bezskuteczności abuzywnej od innych znanych w doktrynie form bezskuteczności, w szczególności zawieszonej czy względnej, wymaga zwrócenia uwagi na jej szczególny charakter: jest to sankcja o charakterze bezwzględnym i natychmiastowym, wywołująca skutek *ex lege* z momentem zawarcia umowy, niezależnie od aktywności stron oraz orzeczenia sądu. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie Océano Grupo (C-240/98–C-244/98) przesądził, iż sąd krajowy zobowiązany jest do pominięcia klauzuli abuzywnej z urzędu, bez względu na to, czy konsument podniósł taki zarzut[1178]. Taki mechanizm służy wzmocnieniu pozycji konsumenta jako strony słabszej kontraktowo oraz realizuje zasadę lojalności w stosunkach umownych[1179].

W doktrynie podnosi się również, że opisywany mechanizm stanowi wyraz szczególnego zaufania ustawodawcy unijnego do sądu jako gwaranta przywrócenia równowagi kontraktowej. P. Ruchała i R. Sikorski trafnie wskazują, iż funkcja tej sankcji nie ogranicza się do kompensacji naruszeń, lecz pełni także rolę prewencyjno-dyscyplinującą, zmierzając do usunięcia z obrotu wzorców umownych godzących w interesy konsumentów[1180]. Nie mamy więc do czynienia z konstrukcją czysto techniczno-prawną, lecz z instrumentem o wyraźnym ciężarze aksjologicznym, który pełni funkcję systemowego filtra zgodności treści zobowiązań z wartościami wspólnego rynku.

[1176] Kubiak-Cyrul A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, art. 385[1].

[1177] Ibidem.

[1178] Wyrok TSUE z 27 czerwca 2000 r., C-240/98 do C-244/98, Océano Grupo Editorial, ECLI:EU:C:2000:346.

[1179] Zoll F., Bańczyk W., [w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz, Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385[1].

[1180] Ruchała P., Sikorski R., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2022, art. 385[1].

W tym kontekście P. Mikłaszewicz podkreśla, że mechanizm eliminacji postanowień abuzywnych stanowi nie tylko narzędzie ochrony konsumenta, lecz również środek przeciwdziałania asymetrii informacyjnej oraz nierównowadze negocjacyjnej. Taki mechanizm sprzyja pełniejszemu urzeczywistnieniu zasady autonomii woli stron oraz wspiera rozwój lojalnych praktyk kontraktowania[1181].

Charakterystyczną cechą bezskuteczności abuzywnej jest również brak potrzeby konstytutywnego orzeczenia sądu, skutek prawny następuje z mocy prawa, a orzeczenie sądu ma charakter deklaratoryjny. W świetle orzecznictwa TSUE, w szczególności wyroku w sprawie Kásler (C-26/13), obowiązkiem sądu krajowego jest ocena, czy po eliminacji postanowienia abuzywnego możliwe jest utrzymanie skuteczności reszty umowy. W przypadku, gdy usunięta klauzula ma charakter kluczowy, może to skutkować nieważnością całej umowy, co jednak pozostaje w kompetencji sądu krajowego[1182].

Warto odnotować, iż termin „bezskuteczność abuzywna" budzi wśród przedstawicieli doktryny pewne kontrowersje terminologiczne. Część autorów, w tym A. Szpunar czy S. Czepita, wyraża zastrzeżenia wobec adekwatności tego określenia, argumentując, że nie oddaje ono w pełni specyfiki tej konstrukcji, która jako rezultat implementacji prawa unijnego nie mieści się jednoznacznie w ramach klasycznych kategorii prawa cywilnego[1183]. Niemniej, pojęcie to przyjęło się w języku prawniczym, ponieważ trafnie akcentuje selektywny, fragmentaryczny i automatyczny charakter skutku prawnego, który różni się istotnie zarówno od nieważności, jak i od klasycznej bezskuteczności warunkowej.

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 czerwca 2022 r. (I CSK 3760/22) jednoznacznie wskazał, iż art. 385^1 § 1 k.c. nie skutkuje nieważnością w rozumieniu art. 58 k.c., lecz ustanawia odrębną, eliminacyjną sankcję, będącą rezultatem wpływu prawa unijnego na krajowy porządek prawny[1184].

W ujęciu systemowym, bezskuteczność abuzywna powinna być traktowana jako odrębna, sui generis forma sankcji, której funkcjonalna celowość pozostaje podporządkowana ochronie konsumenta. Instytucja ta stanowi przykład specyficznej transpozycji unijnych wartości aksjologicznych do porządku krajowego prawa

[1181] Mikłaszewicz P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385^1.
[1182] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1183] Czepita S., Reguły konstytutywne a zagadnienia prawoznawstwa, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 1996, s. 194; Szpunar A., O konwalidacji nieważnej czynności prawnej, PiP nr 5, s. 22.
[1184] Postanowienie SN z 13 grudnia 2022 r., I CSK 3760/22, LEX nr 3460048.

prywatnego. Jej wyjątkowość przejawia się nie tylko w sposobie działania, lecz również w funkcjach, zapewnieniu równowagi kontraktowej oraz prewencyjnemu oddziaływaniu wobec przedsiębiorców stosujących nieuczciwe praktyki rynkowe.

5.8.2 Geneza i podstawy normatywne bezskuteczności abuzywnej w prawie Unii Europejskiej

Pochodzenie instytucji bezskuteczności abuzywnej znajduje bezpośrednie źródło w treści art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich[1185]. Przepis ten stanowi filar konstrukcyjny całego systemu ochrony konsumenta przed nieuczciwymi klauzulami kontraktowymi, nakładając na państwa członkowskie obowiązek zagwarantowania, że „nieuczciwe warunki zawarte w umowie zawartej między konsumentem a sprzedawcą lub dostawcą nie będą wiążące dla konsumenta".

Od samego początku Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej konsekwentnie interpretuje tę normę jako ustanawiającą bezwzględny zakaz wywoływania skutków prawnych przez nieuczciwe postanowienia umowne. Takie klauzule, z mocy prawa (*ex lege*), tracą skuteczność względem konsumenta, bez potrzeby inicjatywy z jego strony czy uprzedniego orzeczenia sądu[1186]. Trybunał konsekwentnie posługuje się w tym zakresie formułą, zgodnie z którą klauzule abuzywne powinny być traktowane tak, jakby nigdy nie istniały („as if they had never existed")[1187].

Bezskuteczność ta ma charakter automatyczny i działa ex tunc, eliminując z umowy postanowienie abuzywne z mocą wsteczną, od chwili jej zawarcia[1188]. Jak wyraźnie stwierdził Trybunał w wyroku w sprawie Océano Grupo[1189], sąd krajowy zobowiązany jest do samodzielnego, z urzędu, zbadania charakteru postanowienia i odmowy zastosowania klauzuli nieuczciwej, niezależnie od postawy procesowej konsumenta. Stanowisko to zostało konsekwentnie podtrzymane w kolejnych orzeczeniach – Pannon

[1185] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Ruchała P., Sikorski R., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 1405 i n.

[1186] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 187 i n.

[1187] Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Gutiérrez Naranjo, ECLI:EU:C:2025:302.

[1188] Postanowienie SN z 11 grudnia 2024 r., I CSK 4474/23, LEX nr 3789452.

[1189] Wyrok TSUE z 27 czerwca 2000 r., C-240/98 do C-244/98, Océano Grupo Editorial, ECLI:EU:C:2000:346.

GSM[1190], Aziz[1191], Banco Español de Crédito[1192] – aż po wyrok w sprawie Kásler, w którym Trybunał jednoznacznie uznał, że przepis art. 6 ust. 1 ma charakter bezwzględnie obowiązujący, a stwierdzenie abuzywności skutkuje automatycznym wyłączeniem postanowienia z umowy[1193].

W wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18) Trybunał doprecyzował, że instytucja bezskuteczności abuzywnej nie sprowadza się wyłącznie do mechanizmu eliminacyjnego, lecz nakłada również na sąd krajowy obowiązek oceny, czy po usunięciu abuzywnej klauzuli, możliwe jest dalsze wykonywanie umowy w sposób odpowiadający interesom konsumenta[1194]. W ten sposób orzecznictwo TSUE kształtuje nie tylko treść normy prawa materialnego, lecz również proceduralne aspekty jej stosowania w praktyce sądowej.

Na gruncie prawa polskiego regulacja ta znalazła swój wyraz w art. 385^1 § 1 k.c., który stanowi bezpośrednią implementację art. 6 ust. 1 dyrektywy. Przepis ten winien być interpretowany zgodnie z jego unijnym pierwowzorem, w świetle jego treści, celu oraz aksjologii. Zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie powszechnie przyjmuje się, że skutki wynikające z tej regulacji mają charakter obiektywny, bezwarunkowy oraz niezależny od aktywności po stronie konsumenta[1195]. Co istotne, orzeczenie sądu nie ma charakteru konstytutywnego, nie kreuje nowego stanu prawnego, lecz jedynie potwierdza skutek, który zaistniał z mocy prawa już w chwili zawarcia umowy.

Zwraca się uwagę, że bezskuteczność abuzywna nie pełni jedynie funkcji kompensacyjnej. Jak zauważa R. Trzaskowski, jej podstawowy sens leży w funkcji prewencyjnej, eliminowaniu z obrotu postanowień naruszających dobre obyczaje oraz równowagę kontraktową, a zarazem zniechęcaniu przedsiębiorców do ich dalszego stosowania[1196]. W tym samym duchu wypowiada się F. Zoll i W. Bańczyk, akcentując, iż instytucja ta służy systemowemu wzmocnieniu pozycji konsumenta względem profesjonalisty i urzeczywistnia podstawowe założenia wspólnotowego prawa

[1190] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[1191] Wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164.
[1192] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1193] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1194] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1195] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 186 i n.
[1196] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 325 i n.

prywatnego, w szczególności przejrzystość, równość kontraktową oraz skuteczną ochronę interesów strony słabszej[1197].

W konsekwencji, bezskuteczność abuzywna stanowi normatywną i aksjologiczną transpozycję wartości prawa Unii Europejskiej do krajowego systemu prawa cywilnego. Jej wykładnia oraz praktyka stosowania powinny pozostawać w ścisłej zgodzie z dorobkiem orzeczniczym TSUE, z uwzględnieniem zasad lojalnej współpracy, jednolitego stosowania prawa unijnego oraz efektywności ochrony prawnej (*effet utile*).

5.8.3 Charakter deklaratoryjny i automatyzm działania bezskuteczności abuzywnej

Jednym z kluczowych elementów konstrukcyjnych instytucji bezskuteczności abuzywnej, ukształtowanej na gruncie art. 385^1 § 1 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, jest jej automatyczny charakter oraz deklaratoryjna natura orzeczenia sądowego. Stanowisko to, utrwalone zarówno w judykaturze Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, jak i Sądu Najwyższego, wynika z konieczności zapewnienia konsumentowi rzeczywistej, a nie jedynie formalnej ochrony przed nieuczciwymi warunkami umownymi – niezależnie od jego inicjatywy procesowej czy aktywności kontraktowej[1198].

W świetle jednolicie przyjmowanego poglądu, sąd krajowy nie kreuje skutku w postaci bezskuteczności postanowienia abuzywnego, lecz jedynie stwierdza, w sposób deklaratoryjny, stan prawny istniejący *ex lege* od momentu zawarcia umowy. Skutek ten zachodzi niezależnie od jakiejkolwiek reakcji procesowej konsumenta. Jak podkreślił Sąd Najwyższy w postanowieniu z 4 września 2023 r. (I CSK 1862/23), postanowienia uznane za abuzywne powinny być traktowane jak nigdy nieistniejące w obrocie prawnym, a ich eliminacja nie wymaga uprzedniego działania ze strony konsumenta[1199]. Konstrukcja ta realizuje zasadę *effet utile*, zgodnie z którą normy prawa unijnego muszą być stosowane w sposób zapewniający im pełną skuteczność[1200].

[1197] Zoll F., Bańczyk W., [w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz, Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385^1.

[1198] Wyrok TSUE z 16 marca 20223 r., C-6/22, M.B. i in., ECLI:EU:C:2023:216; wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350; uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56; postanowienie SN z 28 marca 2024 r., I CSK 6476/22, LEX nr 3699775.

[1199] Postanowienie SN z 4 września 2023 r., I CSK 1862/23, LEX nr 3601428.

[1200] Czuchwicki F., *Umowa kredytu konsumenckiego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2025.

Z przepisów art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 wywodzi się również bezwzględnie obowiązujący (ius cogens) charakter normy, co oznacza, że jej zastosowanie nie może być ograniczone ani przepisami prawa krajowego, ani wolą stron wyrażoną w umowie. Jakiekolwiek próby modyfikacji skutków eliminacyjnych, zarówno przez przedsiębiorcę, jak i przez wzorzec umowny, a nawet ustawodawcę, są niedopuszczalne, jeśli prowadziłyby do ograniczenia funkcji ochronnej dyrektywy. TSUE konsekwentnie akcentuje, że sądy krajowe nie są uprawnione do „naprawiania" niewiążących postanowień, z wyjątkiem sytuacji, gdy ich eliminacja skutkowałaby nieważnością całej umowy, godzącą w interesy konsumenta[1201].

Wyjątek od zasady automatyzmu występuje jedynie w sytuacji, gdy konsument, po uprzednim, pełnym i przejrzystym poinformowaniu o skutkach prawnych, w sposób wolny, świadomy i jednoznaczny wyrazi zgodę na utrzymanie postanowienia, mimo jego abuzywnego charakteru. Trybunał dopuścił taką możliwość w wyroku w sprawie Pannon GSM (C-243/08), zastrzegając jednak, że skuteczność takiego oświadczenia musi podlegać ścisłej kontroli sądowej, z uwagi na potencjalną nierównowagę kontraktową[1202]. Ocena takiej zgody musi być rygorystyczna sąd powinien każdorazowo weryfikować, czy konsument działał z pełną świadomością i w warunkach rzeczywistej autonomii woli[1203].

Automatyzm działania bezskuteczności abuzywnej wyklucza możliwość jednostronnego „uzdrowienia" postanowienia przez przedsiębiorcę. Żadne działania zmierzające do sanacji klauzuli, czy to milczące jej utrzymywanie, czy jednostronna zmiana jej treści – nie wywołują skutków prawnych bez wyraźnej i świadomej zgody konsumenta. TSUE jednoznacznie wskazał, że skuteczność ochrony konsumenckiej nie może być iluzoryczna – sądy krajowe mają obowiązek zagwarantować jej pełną realizację również z urzędu[1204].

Bezskuteczność abuzywna stanowi szczególną, nową postać wadliwości czynności prawnej, odmienną od klasycznych sankcji nieważności czy bezskuteczności względnej. Jej skutki następują *ex lege*, jednak dla ich praktycznej realizacji konieczne jest

[1201] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349; Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282

[1202] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

[1203] Wyrok TSUE z 9 lipca 2020 r., C-452/18, Ibercaja Banco, ECLI:EU:C:2020:536; wyrok TSUE z 21 lutego 2013 r., C-472/11, Banif Plus Bank, ECLI:EU:C:2013:88; Wyrok TSUE z 14 kwietnia 2016 r., C-381/14 i C-385/14, Sales Sinués, ECLI:EU:C:2016:252.

[1204] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

powołanie się przez konsumenta na art. 385[1] k.c., co uruchamia obowiązek sądu do kontroli abuzywności, również z urzędu. Mechanizm ten zapewnia więc obiektywną ochronę konsumenta, choć w wymiarze procesowym jest on inicjowany przez stronę słabszą." [1205].

5.8.4 Obowiązki sądów krajowych i zasada działania z urzędu

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, na sądach krajowych spoczywa obowiązek podejmowania z urzędu (*ex officio*) działań zmierzających do weryfikacji abuzywnego charakteru postanowień umownych zawieranych z konsumentami, niezależnie od inicjatywy procesowej stron[1206]. Obowiązek ten ma charakter imperatywny i wynika bezpośrednio z treści art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG. Celem regulacji jest zapewnienie pełnej efektywności norm prawa unijnego (zasada *effet utile*), zwłaszcza w przypadkach, w których konsument, jako strona słabsza ekonomicznie, negocjacyjnie i informacyjnie, może nie być świadomy przysługujących mu uprawnień lub nie posiadać narzędzi umożliwiających ich skuteczne dochodzenie[1207].

W wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie Pannon GSM (C-243/08), Trybunał wyraźnie stwierdził, że sąd krajowy nie może uchylić się od ingerencji wyłącznie z tego powodu, że konsument nie zakwestionował określonego postanowienia umownego. W uzasadnieniu podkreślono, że nierównowaga stron może zostać zniwelowana wyłącznie poprzez aktywny udział sądu w postępowaniu[1208]. Postawa bierna sądu pozostawałaby w sprzeczności z celem dyrektywy, prowadząc do utrwalenia praktyk kontraktowych naruszających równowagę kontraktową, zwłaszcza w sytuacjach, w których umowy są zawierane w oparciu o jednostronnie narzucane wzorce[1209].

W doktrynie słusznie wskazuje się, że na gruncie omawianej regulacji sąd przestaje być wyłącznie bezstronnym arbitrem, a staje się podmiotem realizującym funkcję

[1205] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350; wyrok TSUE z 19 grudnia 2019 r., C-511/17, Lintner, ECLI:EU:C:2019:1141.
[1206] Wyrok TSUE z 27 czerwca 2000 r., C-240/98 do C-244/98, Océano Grupo Editorial, ECLI:EU:C:2000:346; wyrok TSUE z 26 października 2006 r., C-168/05, Mostaza Claro, ECLI:EU:C:2006:675.
[1207] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993, art. 6 ust. 1, art. 7 ust. 1.
[1208] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[1209] Ibidem.

ochronną względem konsumenta[1210]. Rola ta, choć wyznaczona przez interes strony słabszej, nie może jednak naruszać fundamentalnej zasady bezstronności orzekania. Zakres działania z urzędu musi mieścić się w granicach normatywnie określonych przez prawo Unii. Oznacza to w szczególności, że sąd powinien z własnej inicjatywy dokonać oceny, czy dane postanowienie spełnia przesłanki abuzywności w rozumieniu art. 385[1] § 1 k.c., nawet jeśli konsument nie zgłosił takiego zarzutu. Obowiązek ten ma charakter trwały i systemowy – aktualizuje się na każdym etapie postępowania, w którym sąd dostrzeże potencjalnie niedozwolony charakter postanowienia[1211].

W orzecznictwie TSUE, w tym w wyrokach w sprawach Kásler i Dziubak, wyraźnie podkreślono, że obowiązki sądu krajowego nie ograniczają się do formalnego stwierdzenia abuzywności. Sąd zobowiązany jest także do należytego poinformowania konsumenta o możliwych skutkach prawnych wyeliminowania klauzuli z treści umowy, zwłaszcza w sytuacji, gdy usunięcie tego postanowienia może skutkować nieważnością całego stosunku umownego[1212]. Jak zaznaczono w wyroku w sprawie Dziubak (C- 260/18), konsument powinien mieć rzeczywistą i świadomą możliwość wyboru, czy skorzystać z ochrony przewidzianej w dyrektywie, czy też, po uprzednim poinformowaniu, wyrazić zgodę na utrzymanie danego postanowienia[1213].

Z obowiązkiem informacyjnym sądu wiąże się również ograniczenie możliwości zastępowania postanowień abuzywnych normami dyspozytywnymi lub innymi mechanizmami umownymi. Trybunał konsekwentnie dopuszcza taki zabieg jedynie w szczególnych okolicznościach, w szczególności wtedy, gdy eliminacja nieuczciwego postanowienia prowadziłaby do unieważnienia całej umowy i jednocześnie narażała konsumenta na istotne ryzyko ekonomiczne[1214]. W takich przypadkach niezbędne jest uzyskanie przez sąd wyraźnej, świadomej i dobrowolnej zgody konsumenta na kontynuowanie stosunku umownego – przy uprzednim, szczegółowym poinformowaniu go o konsekwencjach prawnych i finansowych[1215].

[1210] Mikłaszewicz P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385[1].

[1211] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 196.

[1212] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

[1213] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

[1214] Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250.

[1215] Ruchała P., Sikorski R., [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2022, art. 385[1].

Podsumowując, obowiązki sądów krajowych w zakresie stosowania art. 385^1 § 1 k.c., interpretowanego zgodnie z art. 6 i 7 dyrektywy 93/13/EWG, mają charakter czynny i niedający się zredukować do tradycyjnej, pasywnej roli arbitra. Sąd zobligowany jest do podejmowania działań z urzędu, do samodzielnej oceny zgodności postanowień umownych z prawem unijnym, a także do rzetelnego i pełnego informowania konsumenta o prawnych i faktycznych skutkach jego decyzji. Tylko taka postawa sądu krajowego gwarantuje realizację unijnych standardów ochrony konsumenckiej oraz zapewnia pełną efektywność przepisów dyrektywy w krajowym porządku prawnym.

5.8.5 Zakres skutków prawnych sankcji bezskuteczności abuzywnej

Na gruncie polskiego prawa cywilnego, zgodnie z wykładnią prawa Unii Europejskiej, przyjmuje się, że skutkiem zastosowania sankcji określonej w art. 385^1 § 1 k.c. jest tzw. bezskuteczność abuzywna konkretnego postanowienia umownego. Oznacza to, że klauzula uznana za niedozwoloną nie wywołuje żadnych skutków prawnych względem konsumenta – traktowana jest jako prawnie nieistniejąca (non existens), pozbawiona mocy wiążącej z mocą wsteczną (ex tunc), tj. od chwili zawarcia umowy[1216].

Choć w praktyce doktrynalnej stosuje się zamiennie określenia „brak związania" i „bezskuteczność abuzywna", warto zauważyć, że część autorów, m.in. M. Gutowski wyraża zastrzeżenia wobec używania pojęcia „bezskuteczność" w tym kontekście, wskazując na jego wieloznaczność i nieprecyzyjne zakotwiczenie w systematyce prawa cywilnego.[1217]. Pomimo tych wątpliwości, pojęcie to zostało utrwalone zarówno w języku orzecznictwa, jak i piśmiennictwa, jako wygodny skrót myślowy oddający specyfikę omawianej sankcji.

W konsekwencji zastosowania art. 385^1 § 1 k.c. konsument nie jest zobowiązany do wykonania świadczenia wynikającego z abuzywnego postanowienia, a wszelkie roszczenia przedsiębiorcy oparte na takiej klauzuli są pozbawione normatywnej podstawy. Jak słusznie wskazuje orzecznictwo Sądu Najwyższego, postanowienie niedozwolone nie tylko nie wiąże konsumenta, lecz nie może także stanowić podstawy

[1216] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 485^2, art. 385^3.

[1217] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 86 i n.

żądania wykonania zobowiązania – nawet częściowo[1218]. Skutek ten ma charakter obiektywny, wynika ipso iure i nie jest uzależniony od złożenia dodatkowego oświadczenia przez konsumenta ani od wydania konstytutywnego orzeczenia sądu.

W doktrynie podkreśla się, że bezskuteczność abuzywna pełni funkcję ochronną i przysługuje wyłącznie konsumentowi jako stronie słabszej ekonomicznie i informacyjnie. Sankcja ta ma charakter jednostronny, przedsiębiorca nie może się na nią powoływać we własnym interesie ani żądać jej zastosowania w celu podważenia skuteczności postanowień umowy[1219]. Kierunek ten znajduje mocne uzasadnienie aksjologiczne w ramach europejskiego modelu ochrony konsumenta, którego celem jest przywrócenie równowagi kontraktowej i przeciwdziałanie dominacji kontrahenta profesjonalnego.

Jak zauważa M. Knapp, jednostronność sankcji oraz jej funkcja odstraszająco-prewencyjna są elementami konstytutywnymi systemu ochrony konsumenckiej, który nie tylko kształtuje skutki prawne, lecz również modeluje kulturowe standardy odpowiedzialności kontraktowej[1220]. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wielokrotnie akcentował, że bezskuteczność abuzywna ma podwójny wymiar: z jednej strony zapewnia ochronę indywidualną konsumentowi, z drugiej działa odstraszająco wobec przedsiębiorców, zniechęcając ich do stosowania nieuczciwych postanowień[1221].

W wyroku w sprawie Pannon GSM (C-243/08) TSUE jednoznacznie wykluczył możliwość „korygowania" skutków sankcji przez sąd krajowy poprzez częściowe utrzymanie lub zastąpienie klauzuli innym postanowieniem, chyba że wynika to z wyraźnej woli konsumenta lub przepisów dyspozytywnych[1222]. Taka ingerencja sądu byłaby sprzeczna z zasadą efektywności (*effet utile*) i naruszałaby autonomię ochrony przyznanej konsumentowi na mocy dyrektywy.

Warto również podkreślić, że sankcja bezskuteczności abuzywnej ma charakter punktowy – odnosi się wyłącznie do konkretnego postanowienia, nie zaś do całej umowy. Umowa co do zasady pozostaje w mocy, o ile jej dalsze wykonywanie bez klauzuli

[1218] Wyrok SN z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 45.

[1219] Gutowski M., Bezskuteczność częściowa sensu stricto klauzul abuzywnych na podstawie art. 3851 § 1 KC [w:] Instytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej. Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017.

[1220] Knapp M., Ochrona prawna przedsiębiorców w interesie publicznym przed nieuczciwym wykorzystywaniem przewagi kontraktowej, rozprawa doktorska pod red. Piszcz A., Białystok 2020, s. 26 i n.

[1221] Wyrok TSUE z 15 czerwca 2023 r., C-520/21, Bank M., ECLI:EU:C:2023:478.

[1222] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

abuzywnej jest możliwe. Stanowisko to znajduje potwierdzenie zarówno w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, jak i w orzecznictwie TSUE, w tym w sprawach Kásler oraz Dziubak[1223]. Jeżeli jednak usunięcie klauzuli prowadzi do upadku całej umowy, sąd po uprzednim, rzetelnym poinformowaniu konsumenta może stwierdzić jej nieważność, przy czym wymaga to uprzedniej, świadomej zgody konsumenta[1224].

Z instytucjonalnej perspektywy mechanizmu ochrony konsumenckiej należy również podkreślić niedopuszczalność zastępowania postanowień abuzywnych treścią narzuconą przez sąd bez zgody konsumenta. Takie ograniczenie służy wzmocnieniu jego autonomii decyzyjnej oraz pozycji negocjacyjnej wobec przedsiębiorcy[1225].

Bezskuteczność abuzywna wywołuje ponadto skutki majątkowe. Jeżeli konsument spełnił świadczenie w oparciu o postanowienie, które zostało następnie uznane za niedozwolone, przysługuje mu roszczenie zwrotne z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia – w szczególności na podstawie art. 410 § 2 k.c.[1226]. W uchwale z dnia 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) Sąd Najwyższy potwierdził, że spełnienie świadczenia na podstawie postanowienia dotkniętego sankcją bezskuteczności abuzywnej rodzi po stronie konsumenta roszczenie restytucyjne o charakterze pieniężnym[1227].

Warto podkreślić, że sankcja ta nie jest tożsama z nieważnością w rozumieniu art. 58 k.c. stanowi odrębną, funkcjonalnie autonomiczną konstrukcję, której źródłem jest prawo unijne, zmaterializowane w krajowym porządku prawnym poprzez art. 385^1 § 1 k.c.

Podsumowując, sankcja bezskuteczności abuzywnej wywołuje skutki w pięciu podstawowych aspektach:

1) eliminacji postanowienia z umowy ze skutkiem ex tunc;
2) zniesienia obowiązku jego wykonania;
3) zakazu jego egzekwowania przez przedsiębiorcę;
4) wykluczenia możliwości powoływania się na sankcję przez przedsiębiorcę na swoją korzyść;

[1223] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; por. Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

[1224] Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250.

[1225] Trzaskowski R., Żuławska C., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1.

[1226] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.

[1227] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

5) powstania po stronie konsumenta roszczenia o zwrot świadczenia spełnionego bez podstawy prawnej.

5.8.6 Ochrona interesu publicznego i zakaz redukcji

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że sankcja bezskuteczności abuzywnej nie ogranicza się do zapewnienia indywidualnej ochrony konsumenta, lecz realizuje również cele systemowe, istotne z perspektywy interesu publicznego w obrocie konsumenckim[1228]. Jej funkcja wykracza poza sferę relacji dwustronnych i pełni rolę instrumentu oddziaływania normatywnego, kształtując standardy działalności gospodarczej i zmierzając do wyeliminowania z praktyki rynkowej postanowień, które rażąco naruszają równowagę kontraktową, tym samym podważając zaufanie do rynku towarów i usług[1229].

Z tego względu instytucja ta nie może być postrzegana wyłącznie jako prywatnoprawna sankcja kontraktowa. Stanowi ona również narzędzie realizacji unijnej polityki konsumenckiej, służące ochronie porządku publicznego rynku wewnętrznego Unii Europejskiej. Jak trafnie wskazuje E. Łętowska, postanowienia niedozwolone są ex definitione sprzeczne z aksjologią prawa konsumenckiego, a ich eliminacja nie powinna być uzależniona od względów oportunistycznych, ekonomicznych czy kontraktowych[1230]. W ujęciu systemowym sankcja ta pełni zatem także funkcję ochrony zbiorowych interesów konsumentów oraz integralności regulacyjnej wspólnego rynku[1231].

W tym kontekście kluczowe znaczenie zyskuje zasada zakazu redukcji utrzymującej skuteczność (ang. blue-pencil rule)[1232]. Zgodnie z tym założeniem, sąd krajowy, który stwierdza abuzywność określonego postanowienia, nie może zastępować go inną treścią, nawet jeśli celem takiej ingerencji byłoby utrzymanie ważności umowy. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jednoznacznie sprzeciwia się praktyce

[1228] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 385^2, art. 385^3.
[1229] Gliniecki B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, art. 385^1.
[1230] Mikłaszewicz P., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385^1.
[1231] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 385^2, art. 385^3.
[1232] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 213-225.

„naprawiania" niedozwolonych klauzul przez sądy, wskazując, że osłabia to odstraszającą funkcję sankcji oraz podważa cel dyrektywy 93/13/EWG[1233].

W wyroku w sprawie Kásler (C-26/13) Trybunał wyraźnie zaznaczył, że utrzymanie ważności umowy po eliminacji postanowienia abuzywnego jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy możliwe jest dalsze jej wykonywanie bez tej klauzuli. Niedopuszczalne jest natomiast jej zastępowanie innym postanowieniem, nawet opartym na zasadach słuszności, jeśli nie znajduje to podstawy w prawie dyspozytywnym ani w jednoznacznej woli konsumenta[1234]. Wyjątek od tej zasady dopuszczalny jest tylko wówczas, gdy eliminacja abuzywnej klauzuli prowadziłaby do unieważnienia całej umowy, co mogłoby skutkować rażącymi konsekwencjami ekonomicznymi dla konsumenta. W takiej sytuacji możliwe jest zastosowanie normy dyspozytywnej lub przepisu, który znajduje zastosowanie w razie milczenia stron, jednakże wyłącznie po uzyskaniu wyraźnej, świadomej i dobrowolnej zgody konsumenta[1235]. Wymóg ten został wyraźnie wyartykułowany w orzeczeniach TSUE, w tym w sprawach Abanca i Dziubak[1236].

Podejście to znajduje odzwierciedlenie również w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 40/22) SN przesądził, że sąd krajowy nie jest uprawniony do ingerowania w treść postanowienia abuzywnego celem jego „naprawienia" lub zachowania obowiązywania umowy. Rolą sądu jest wyłącznie wyeliminowanie postanowienia i ocena czy stosunek zobowiązaniowy może być kontynuowany w pozostałym zakresie[1237].

Zakaz redukcji znajduje tym samym uzasadnienie nie tylko w literalnej treści dyrektywy 93/13/EWG, lecz także w funkcji systemowej, jaką pełni sankcja bezskuteczności abuzywnej. Celem tej sankcji nie jest bowiem wyłącznie restytucja równowagi indywidualnej między stronami umowy, ale także systemowe zniechęcanie przedsiębiorców do stosowania nieuczciwych praktyk kontraktowych, które naruszają interesy konsumentów i stabilność rynku. Stanowi ona wyraz aksjologicznego zobowiązania ustawodawcy unijnego do ochrony konsumenta nie tylko jako uczestnika stosunku obligacyjnego, ale również jako podmiotu funkcjonującego w szerszym

[1233] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1234] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1235] Ibidem.
[1236] Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1237] Wyrok SN z 27.11.2019 r., II CSK 483/18, LEX nr 2744159.

porządku społeczno-gospodarczym, którego równowaga i transparentność mają charakter dobra wspólnego Unii Europejskiej[1238].

5.8.7 Zasada efektywności i obowiązki proceduralne państw członkowskich w świetle dyrektywy 93/13/EWG

Zasada efektywności (*effet utile*) należy do fundamentalnych zasad wykładni i stosowania prawa Unii Europejskiej, mających bezpośrednie znaczenie dla funkcjonowania porządków krajowych. Jej istota polega na zapewnieniu, że normy prawa unijnego nie tylko obowiązują formalnie, lecz są również skutecznie realizowane w praktyce, w sposób pełny, rzeczywisty i nieskrępowany barierami wynikającymi z krajowych regulacji proceduralnych[1239]. Na gruncie dyrektywy 93/13/EWG oznacza to, że ochrona konsumenta przed nieuczciwymi warunkami umownymi musi być urzeczywistniana w taki sposób, aby sankcja eliminacyjna wywoływała skutek zgodny z jej funkcją, niezależnie od tego, czy przepisy prawa krajowego przewidują określone formalności lub wymogi dowodowe.

W tym kontekście istotne jest doprecyzowanie, że sankcja tzw. bezskuteczności abuzywnej nie funkcjonuje jako klasyczna sankcja cywilnoprawna, wymagająca aktywnego zastosowania przez organ orzekający. W świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej mamy do czynienia z sankcją materialnoprawną, działającą *ex lege*, której skutek ma charakter automatyczny, zaś orzeczenie sądu ma wyłącznie charakter deklaratoryjny[1240]. Rola sądu ogranicza się zatem do stwierdzenia zaistniałego stanu rzeczy i eliminacji postanowienia niedozwolonego z obrotu prawnego, przy czym bezskuteczność ta istnieje już od momentu zawarcia umowy.

Państwa członkowskie są zatem zobowiązane do ukształtowania procedur sądowych w taki sposób, by nie utrudniały one ani nie ograniczały skuteczności stosowania art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG[1241]. W szczególności niedopuszczalne jest uzależnianie stwierdzenia abuzywności od uprzedniego zarzutu strony, inicjatywy

[1238] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.
[1239] Trubalski A, Prawne aspekty implementacji prawa UE do systemu prawnego RP, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 15 i n.
[1240] Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Gutiérrez Naranjo, ECLI:EU:C:2025:302.
[1241] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.

dowodowej konsumenta lub spełnienia nadmiernie sformalizowanych przesłanek formalnych. W wyroku Banco Español de Crédito (C-618/10) Trybunał podkreślił, że obowiązek badania klauzul niedozwolonych z urzędu przez sądy krajowe wynika wprost z zasady *effet utile*, a zaniechanie tego obowiązku narusza prawo unijne[1242].

Z zasadą efektywności ściśle powiązana jest zasada równoważności, zgodnie z którą roszczenia oparte na prawie unijnym nie mogą być traktowane mniej korzystnie niż podobne roszczenia wynikające z prawa krajowego. Jak wskazał TSUE w sprawie Mostaza Claro (C-168/05), państwa członkowskie nie mogą wprowadzać do krajowych procedur cywilnych takich ograniczeń, które stawiałyby konsumenta w mniej uprzywilejowanej pozycji procesowej niż inne podmioty dochodzące roszczeń analogicznej natury[1243]. W konsekwencji terminy przedawnienia, ciężar dowodu czy warunki formalne nie mogą w praktyce pozbawiać konsumenta skutecznej ochrony, jaką przewiduje dyrektywa.

W kolejnych orzeczeniach Trybunał kontynuował tę linię interpretacyjną, jednoznacznie wskazując, że obowiązek zapewnienia skutecznej ochrony dotyczy nie tylko sądów, lecz także ustawodawców krajowych. W sprawie Asbeek Brusse (C-488/11) orzeczono, że sąd krajowy jest zobowiązany do wyeliminowania postanowienia niedozwolonego nawet wówczas, gdy konsument nie podniósł zarzutu abuzywności, o ile treść umowy pozwala na stwierdzenie tej okoliczności[1244]. Analogiczne stanowisko zajęto w sprawie Banco Primus (C-421/14), akcentując, że mechanizmy ochrony nie mogą być uzależnione od poziomu aktywności procesowej konsumenta[1245].

W wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18) TSUE ponownie podkreślił, że ochrona przewidziana dyrektywą 93/13 musi być rzeczywista i pełna. Sąd krajowy nie może ograniczyć się do roli biernego arbitra – przeciwnie, jest zobowiązany do podejmowania działań z urzędu, rzetelnego informowania konsumenta o przysługujących mu uprawnieniach i efektywnego eliminowania skutków nieuczciwych postanowień[1246].

Na gruncie polskiej doktryny wskazuje się, że realizacja zasady efektywności wymaga nie tylko odpowiednio prokonsumenckiej wykładni przepisów materialnoprawnych, lecz także właściwego ukształtowania postępowania cywilnego,

[1242] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1243] Wyrok TSUE z 26 października 2006 r., C-168/05, Mostaza Claro, ECLI:EU:C:2006:675
[1244] Wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, ECLI:EU:C:2013:341
[1245] Wyrok TSUE z 26 stycznia 2017 r., C-421/14, Banco Primus, ECLI:EU:C:2017:60.
[1246] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

w tym przede wszystkim w zakresie ciężaru dowodu, obowiązków informacyjnych sądu oraz aktywności dowodowej z urzędu[1247]. W komentarzach do kodeksu cywilnego słusznie podkreśla się, że efektywna kontrola abuzywności wymaga od sądu nie pasywności, lecz działania. Sąd powinien być gwarantem zgodności treści stosunku obligacyjnego z normami bezwzględnie obowiązującymi[1248].

W tym kontekście warto również zwrócić uwagę na rozwijaną w doktrynie europejskiej koncepcję minimalnego standardu ochrony (standard minimum), zgodnie z którą procedury krajowe nie tylko nie powinny ograniczać skuteczności sankcji abuzywnej, ale wręcz powinny ją wspierać, także poprzez nadanie jej funkcji prewencji generalnej. Choć koncepcja ta nie została wyraźnie wyartykułowana w orzecznictwie TSUE, jej założenia znajdują potwierdzenie w szeregu wypowiedzi doktryny, np. u H. Micklitza, który wskazuje, że obowiązek ochrony konsumenta powinien być realizowany już na etapie kształtowania ram proceduralnych przez prawodawcę krajowego[1249].

Podsumowując, zasady *effet utile* oraz równoważności nakładają na państwa członkowskie, w tym na sądy krajowe, obowiązek zapewnienia rzeczywistej i pełnej skuteczności ochrony wynikającej z dyrektywy 93/13/EWG. Ochrona ta nie może być iluzoryczna, ograniczona formalizmem procesowym lub uzależniona od inicjatywy strony słabszej. Powinna mieć charakter systemowy, skuteczny i operatywny, a sąd krajowy zobowiązany jest do działania z urzędu oraz do pełnienia funkcji gwaranta normatywnej integralności stosunku obligacyjnego zawieranego z konsumentem.

5.9 Podsumowanie

Analiza instytucji bezskuteczności abuzywnej, unormowanej w art. 385^1 § 1 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, prowadzi do wniosku, że mamy do czynienia z autonomiczną, funkcjonalnie odrębną postacią sankcji cywilnoprawnej, o szczególnym charakterze i doniosłych implikacjach systemowych. Bezskuteczność ta nie mieści się w klasycznych kategoriach nieważności ani tradycyjnej bezskuteczności,

[1247] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 186 i n.
[1248] Zoll F., Bańczyk W., [w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz, Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 385^1.
[1249] Micklitz, H.-W., Squaring the circle? Reconciling Consumer law and the circular economy, Journal of European Consumer and Market Law 8/6, 2019.

lecz została ukształtowana jako konstrukcja sui generis, stanowiąca efekt implementacji unijnej aksjologii prawa konsumenckiego.

Jej podstawową cechą jest automatyzm działania i deklaratoryjny charakter orzeczenia sądowego. Postanowienie niedozwolone traci moc wiążącą *ex lege*, z chwilą zawarcia umowy, bez potrzeby wydawania konstytutywnego orzeczenia. Rola sądu ogranicza się do potwierdzenia stanu prawnego oraz usunięcia z umowy postanowienia abuzywnego, które z mocy prawa nie wywołuje skutków względem konsumenta. Skutkiem tej eliminacji jest nie tylko zwolnienie konsumenta z obowiązku świadczenia, ale także możliwość dochodzenia zwrotu nienależnie spełnionych świadczeń na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Bezskuteczność abuzywna posiada charakter jednostronny i ochronny, służy wyłącznie interesom konsumenta jako strony słabszej, co wyklucza możliwość powoływania się na nią przez przedsiębiorcę we własnym interesie. Jest to sankcja, której istota wyraża się w przywróceniu równowagi kontraktowej oraz prewencyjnym eliminowaniu nieuczciwych praktyk rynkowych.

Sankcja ta nie obejmuje całej umowy, lecz ma punktowy charakter, odnosi się wyłącznie do konkretnego postanowienia. Umowa w pozostałym zakresie pozostaje w mocy, o ile jej dalsze wykonywanie jest możliwe. Wyjątkowo, w sytuacji, gdy eliminacja klauzuli abuzywnej prowadzi do upadku całej umowy, jej kontynuacja może zostać utrzymana wyłącznie po uzyskaniu wyraźnej, świadomej i dobrowolnej zgody konsumenta, ewentualnie z zastosowaniem przepisów dyspozytywnych.

Z uwagi na systemowy i publicznoprawny wymiar ochrony konsumenckiej, sankcja ta pełni również funkcję ochrony interesu publicznego. Celem nie jest jedynie restytucja równowagi w konkretnej relacji obligacyjnej, lecz również kształtowanie standardów rynku wewnętrznego Unii Europejskiej. Dlatego też sąd nie jest uprawniony do „naprawiania" klauzul abuzywnych ani ich zastępowania treścią alternatywną tzw. zakaz redukcji utrzymującej skuteczność ma zapewnić pełną realizację funkcji odstraszającej sankcji.

Z perspektywy obowiązków proceduralnych państw członkowskich, kluczowe znaczenie mają zasady *effet utile* i równoważności. Nakładają one na sądy krajowe obowiązek działania z urzędu, niezależnie od aktywności procesowej konsumenta, a także obowiązek ukształtowania przepisów proceduralnych w sposób sprzyjający pełnej i realnej ochronie. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wielokrotnie

podkreślał, że ochrona ta nie może być iluzoryczna, a rola sądu krajowego ma charakter aktywny i gwarancyjny.

Reasumując, bezskuteczność abuzywna stanowi przykład transpozycji unijnej aksjologii do krajowego porządku prawnego, a zarazem jedną z najbardziej wyrazistych instytucji współczesnego prawa zobowiązań – łączącą w sobie elementy prawa prywatnego, ochrony interesu publicznego oraz aksjologii rynku wewnętrznego Unii Europejskiej. Jej konstrukcja, sposób działania i funkcje uzasadniają traktowanie jej jako osobnej kategorii sankcji, wykraczającej poza tradycyjne ramy prawa cywilnego w ujęciu krajowym.

Rozdział VI Przykłady niedozwolonych postanowień umownych

Niniejszy rozdział poświęcony zostaje analizie niedozwolonych postanowień umownych (klauzul abuzywnych), których obecność w stosunkach kontraktowych z udziałem konsumentów stanowi istotne naruszenie aksjologicznych i normatywnych podstaw obowiązującego porządku prawnego. W określonych konfiguracjach faktycznych oraz przy zaistnieniu określonych przesłanek prawnych, występowanie takich klauzul może prowadzić do daleko idących konsekwencji – włącznie z upadkiem całej umowy kredytu bankowego. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w których sankcja bezskuteczności wynikająca z art. 385^1 § 1 k.c., mająca charakter szczególny i autonomiczny, obejmuje postanowienia o fundamentalnym znaczeniu dla zachowania równowagi kontraktowej stron oraz integralnej struktury świadczenia głównego.

W świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a w szczególności w kontekście wyroku wydanego w sprawie Kásler (C-26/13), należy przyjąć, że usunięcie z umowy niedozwolonego postanowienia dotyczącego głównego przedmiotu świadczenia – przykładowo mechanizmu przeliczeniowego w kredytach waloryzowanych kursem waluty obcej – może doprowadzić do sytuacji, w której dalsze wykonywanie umowy okaże się niemożliwe bądź sprzeczne z jej pierwotnym założeniem[1250]. W razie braku przepisów dyspozytywnych mogących skutecznie zastąpić eliminowaną klauzulę, a zarazem, gdy postanowienie to pełniło funkcję kluczowego elementu konstrukcyjnego kontraktu, dochodzi do naruszenia systemowej spójności umowy. Taki stan rzeczy skutkuje jej upadkiem z mocą wsteczną (ex tunc), bez potrzeby sięgania po sankcję nieważności w rozumieniu art. 58 k.c.[1251]

Analogiczna linia interpretacyjna została wyrażona w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 7 maja 2021 r. (I CSKP 55/21) podkreślono, że eliminacja klauzuli o charakterze abuzywnym, mającej istotne znaczenie dla równowagi kontraktowej, może skutkować brakiem możliwości dalszego obowiązywania umowy. Sąd wskazał, iż pozostawienie w mocy pozostałych jej postanowień prowadziłoby do naruszenia podstawowych zasad ekwiwalentności świadczeń oraz wypaczenia ekonomicznego sensu zobowiązania[1252]. Z perspektywy praktyki orzeczniczej oznacza to, że sądy krajowe – dokonując oceny skutków uznania postanowienia przeliczeniowego

[1250] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1251] Wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207; postanowienie SN z 20 czerwca 2023 r., I CSK 5673/22, LEX nr 3572539.
[1252] Wyrok SN z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21, LEX nr 3219740.

za bezskuteczne każdorazowo zobowiązane są do analizy, czy możliwe jest utrzymanie pozostałej treści umowy bez potrzeby jej redagowania czy uzupełniania. Działania takie byłyby bowiem niedopuszczalne w świetle art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, jak również sprzeczne z zasadą *effet utile*, gwarantującą skuteczność prawa unijnego[1253].

W dalszej części rozdziału skoncentruję się na analizie tych kategorii postanowień umownych, których bezskuteczność oceniana w świetle dorobku orzeczniczego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądów krajowych może prowadzić do systemowego upadku całej umowy kredytowej, w szczególności hipotecznej. Zasadniczym przedmiotem rozważań będą sytuacje, w których postanowienie abuzywne pełniło rolę niepodzielnego komponentu mechanizmu kontraktowego (takie jak klauzule indeksacyjne, mechanizmy jednostronnego ustalania kursów walut przez bank, bądź uprawnienia banku do jednostronnej zmiany oprocentowania). Ich eliminacja nie tylko uniemożliwia zachowanie równowagi kontraktowej, lecz również wyklucza możliwość sanacji umowy z zachowaniem jej funkcjonalnej spójności i pierwotnego sensu zobowiązania[1254].

6.1 Klauzule określające główne świadczenia stron a ich kontrola abuzywnościowa w świetle art. 385¹ k.c. oraz orzecznictwa TSUE i Sądu Najwyższego

6.1.1 *Essentialia negotii* a główne świadczenia stron w rozumieniu dyrektywy 93/13/EWG – zarys teoretyczno-dogmatyczny

W nauce prawa cywilnego pojęcie *essentialia negotii* służy identyfikacji elementów konstytutywnych danej czynności prawnej – takich, bez których nie sposób uznać jej za skutecznie zawartą. Odnosi się ono do składników o charakterze niezbędnym, których obecność warunkuje możliwość przypisania danej czynności skutków prawnych typowych dla jej rodzaju normatywnego. W odniesieniu do umowy kredytu bankowego jako czynności nazwanej uregulowanej w art. 69 ust. 1 Prawa bankowego, do *essentialia negotii* zalicza się przede wszystkim: oznaczenie kwoty kredytu, zobowiązanie banku do oddania tej kwoty do dyspozycji kredytobiorcy, obowiązek zwrotu środków przez kredytobiorcę, termin spłaty, a także określenie wynagrodzenia banku, najczęściej w postaci oprocentowania lub prowizji[1255]. Brak któregokolwiek z tych elementów

[1253] Karasek-Wojciechowicz I., Niedozwolone postanowienia umowne powodujące brak związania umową oraz przesłanki ich zastąpienia, Transformacje Prawa Prywatnego 2/2021 ISSN 1641-1609, s. 57 i n.
[1254] Ibidem, s. 63 i n.
[1255] Wyrok SO we Wrocławiu z 30 kwietnia 2021 r., XII C 511/20, LEX nr 3332460.

prowadzi do kwalifikacji umowy jako bezwzględnie nieważnej z powodu niespełnienia ustawowych wymagań dla bytu prawnego tej czynności.

Na gruncie dyrektywy 93/13/EWG mamy do czynienia z odmiennym, funkcjonalnym podejściem do konstrukcji umowy. Ustawodawca unijny posługuje się w art. 4 ust. 2 pojęciami „głównego przedmiotu umowy" (main subject matter of the contract) oraz „odpowiedniości wynagrodzenia w stosunku do świadczenia wzajemnego". W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zostały one zrekonstruowane jako odnoszące się do głównych świadczeń stron umowy, których funkcją – z punktu widzenia ochrony konsumenckiej – jest wyznaczenie granicy dopuszczalnej kontroli abuzywności. Zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy, główne postanowienia umowy, o ile zostały sformułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały, są wyłączone spod kontroli przewidzianej w art. 3 ust. 1. Tym samym, pojęcie to nie pełni funkcji konstrukcyjnej, lecz normatywnie wyznacza sferę autonomii kontraktowej, chronioną przed sądową ingerencją[1256].

Na gruncie umowy kredytu bankowego, w świetle dyrektywy 93/13/EWG, za główne świadczenia stron można uznać: po stronie banku – świadczenie polegające na oddaniu do dyspozycji kredytobiorcy ustalonej kwoty środków pieniężnych; po stronie konsumenta – świadczenie zwrotne, obejmujące spłatę kapitału wraz z wynagrodzeniem dla banku (odsetkami i prowizją). Do tej kategorii zaliczają się również mechanizmy przeliczeniowe, indeksacyjne lub waloryzacyjne, o ile determinują sposób wykonania głównych obowiązków stron lub wpływają na ekonomikę umowy.

W wyroku w sprawie Kásler (C-26/13) Trybunał wskazał, że klauzula przeliczeniowa odwołująca się do kursu waluty – choć nie stanowiła essentiale negotii według prawa węgierskiego – to jednak wchodziła w zakres głównego przedmiotu umowy w rozumieniu dyrektywy, wpływając bezpośrednio na wysokość świadczenia konsumenta[1257]. Podobnie, w wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18), TSUE uznał, że usunięcie postanowień dotyczących mechanizmu indeksacyjnego może skutkować niewykonalnością całej umowy, ponieważ eliminacja tych klauzul prowadziłaby do dezorganizacji podstawowego ekwiwalentu świadczeń stron, czyniąc dalsze wykonywanie umowy niemożliwym[1258].

[1256] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993.
[1257] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1258] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

W literaturze cywilistycznej wyraźnie akcentuje się, że *essentialia negotii* pełnią funkcję konstrukcyjną, tj. przesądzają o bycie lub niebycie czynności prawnej, podczas gdy kategoria głównych świadczeń w rozumieniu dyrektywy ma charakter funkcjonalny i związana jest wyłącznie z zakresem sądowej kontroli treści stosunku zobowiązaniowego[1259]. W tym ujęciu, pojęcia te nie są tożsame ani systemowo, ani aksjologicznie. Postanowienie umowne będące essentiale negotii może, ale nie musi, być jednocześnie głównym świadczeniem w rozumieniu dyrektywy i odwrotnie, nie każde postanowienie główne w świetle regulacji unijnej posiada charakter konstytutywny dla czynności prawnej według prawa krajowego[1260]. W tabeli 6.1 zestawiono postanowienia umowne będące essentiale negotii.

Tab. 6.1 Postanowienia umowne będące essentiale negotii.

Kryterium analizy	***effet***	**Główne świadczenia stron (dyrektywa 93/13/EWG)**
Źródło pojęcia	Prawo krajowe (np. Prawo bankowe)	Prawo unijne- dyrektywa 93/13/EWG
Funkcja	Warunek skutecznego zawarcia umowy	Granica dopuszczalności kontroli abuzywności
Skutek braku	Nieważność albo nieistnienie czynności	Możliwość kontroli abuzywności lub upadek umowy
Charakter	Obiektywnie konieczne elementy danego typu umowy	Postanowienie istotne ekonomicznie dla konsumenta
Możliwość zastąpienia przepisem prawa	Zasadniczo brak	Brak możliwości- zakaz sanacji (orzecznictwo TSUE)
Przykłady	Kwota kredytu, okres spłaty, oprocentowanie	Klauzula waloryzacyjna, mechanizm ustalania wysokości raty kredytu, kurs przeliczeniowy

[1259] Radwański Z., Olejniczak A., Prawo Cywilne - Część Ogólna. Wyd. 16, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 316 i n.

[1260] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.

Zgodnie z art. 385[1] § 1 k.c., spod reżimu kontroli abuzywnościowej wyłączone są te postanowienia umowy, które kształtują główne świadczenia stron, o ile zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, tj. zrozumiały, precyzyjny i transparentny z perspektywy przeciętnego konsumenta. Pojęcie „głównego świadczenia" odnosi się do kluczowych elementów stosunku obligacyjnego, determinujących jego strukturę – takich jak cena, wynagrodzenie czy przedmiot i zakres świadczenia. W odniesieniu do umów nazwanych są to elementy konstytutywne, a więc *essentialia negotii*, natomiast w przypadku umów nienazwanych – składniki istotne dla określenia charakteru zobowiązania.

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowało się stanowisko, zgodnie z którym postanowienia regulujące mechanizmy przeliczeniowe, określające sposób waloryzacji świadczenia pieniężnego w walucie obcej, należy kwalifikować jako odnoszące się do głównych świadczeń stron. Wynika to z faktu, iż wpływają one bezpośrednio na wysokość zobowiązania konsumenta. W tym kontekście niezbędne jest jednak odróżnienie klauzul indeksacyjnych od tzw. klauzul spreadowych, które odsyłają do arbitralnie wyznaczanego kursu walutowego ustalanego jednostronnie przez bank. Ten drugi typ postanowień, jak wynika m.in. z wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18), może podlegać kontroli z uwagi na brak transparentności i jednoznaczności mechanizmu przeliczeniowego[1261].

Powyższe rozumienie znajduje wyraz w szeregu orzeczeń Sądu Najwyższego, w tym m.in. z dnia: 4 kwietnia 2019 r. (III CSK 159/17), 9 maja 2019 r. (I CSK 242/18), 11 grudnia 2019 r. (V CSK 382/18) oraz 30 września 2020 r. (I CSK 556/18). Równoległą linię interpretacyjną prezentuje judykatura Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w której wskazano, iż postanowienia dotyczące sposobu ustalania kursów walutowych oraz zasad przeliczania świadczeń stanowią element głównych zobowiązań umownych[1262].

Jednakże sama kwalifikacja danego postanowienia jako odnoszącego się do świadczenia głównego nie skutkuje automatycznym wyłączeniem spod kontroli abuzywnościowej. Ostateczne znaczenie ma tu spełnienie przesłanki przejrzystości,

[1261]Wyrok SN z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, LEX nr 2642144, wyrok SN z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18, LEX nr 2690299, wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021/2/20, Wyrok SN z 30 września 2020 r., I CSK 556/18, LEX nr 3126114; por. wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

[1262] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207.

wynikającej z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG. W świetle wyroku TSUE w sprawie Kásler (C-26/13), postanowienie kształtujące świadczenie główne musi być przedstawione w taki sposób, by przeciętny konsument, bez konieczności odwoływania się do wiedzy eksperckiej, był w stanie zrozumieć mechanizm ustalania wysokości świadczenia oraz ocenić jego ekonomiczne konsekwencje. Transparentność rozumiana jest tu szerzej niż tylko językowa klarowność, obejmuje bowiem również umożliwienie konsumentowi identyfikacji ryzyka związanego z zastosowanym mechanizmem waloryzacyjnym.

W praktyce problem ten szczególnie wyraźnie ujawnia się w przypadku klauzul przeliczeniowych zawartych w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej. Jak wskazano m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2023 r. (II CSKP 1442/22), brak należytej jednoznaczności takich postanowień, a zwłaszcza brak możliwości samodzielnego oszacowania przez konsumenta wysokości własnego zobowiązania, skutkuje objęciem ich reżimem kontroli abuzywnościowej na podstawie art. 385^1 § 1 k.c.[1263]

W razie stwierdzenia, że klauzula ma charakter abuzywny, skutkiem jest jej bezskuteczność z mocy prawa (*ex lege*) – działająca erga omnes w relacji do konsumenta, bez konieczności wydawania orzeczenia stwierdzającego ten skutek. Choć sąd może potwierdzić ten stan rzeczy w sentencji orzeczenia, to rola ta ma charakter deklaratoryjny. Istotne pozostaje przy tym rozróżnienie między bezskutecznością abuzywną a nieważnością, ta ostatnia ma charakter bezwzględny, podczas gdy pierwsza wywołuje skutki wyłącznie na korzyść konsumenta i jedynie wówczas, gdy ten się na nią powoła[1264].

W kontekście autonomii woli konsumenta podkreślić należy, że jego decyzja o zakwestionowaniu abuzywnego postanowienia ma charakter fakultatywny. Jeżeli konsument świadomie i swobodnie zdecyduje się nie korzystać z przysługującej mu ochrony, sąd nie jest uprawniony do działania z urzędu[1265]. Jednocześnie konsument może, poprzez wyraźne i autonomiczne oświadczenie, dokonać potwierdzenia postanowienia wcześniej uznanego za niedozwolone. Skutek takiego aktu ma charakter

[1263] Wyrok SN z 22 lutego 2023 r., II CSKP 1442/22, LEX nr 3554465.

[1264] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022.

[1265] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 25.

konwalidujący i odnosi się wstecznie. Niedopuszczalne natomiast pozostaje zastępowanie klauzuli abuzywnej przez sąd innym postanowieniem, nawet jeśli miałoby to na celu przywrócenie równowagi kontraktowej, co jednoznacznie potwierdza zarówno orzecznictwo TSUE, jak i najnowsze stanowiska Sądu Najwyższego[1266].

W sytuacjach, gdy abuzywna klauzula dotyczy elementu fundamentalnego dla całej konstrukcji umowy, a jej usunięcie czyni dalsze wykonywanie zobowiązania niemożliwym, możliwe jest stwierdzenie nieważności całej umowy. Taka możliwość została wyraźnie dopuszczona zarówno w orzecznictwie TSUE (np. Dziubak, C-260/18), jak i w judykaturze krajowej, pod warunkiem, że brak postanowienia abuzywnego powoduje trwałą nierównowagę stron i czyni stosunek obligacyjny niewykonalnym[1267].

Odrębnej analizy wymagają przypadki, w których dane postanowienie, choć nie spełnia wymogu przejrzystości, nie może być oceniane w kategoriach abuzywności z uwagi na jego nieważność *prima facie*, np. ze względu na sprzeczność z art. 353^1 k.c. W takich sytuacjach pierwszeństwo ma sankcja nieważności, która jako bardziej radykalna wyłącza konieczność stosowania mechanizmu kontroli abuzywnościowej. Judykatura Sądu Najwyższego podkreśla przy tym pierwotny charakter tej sankcji oraz jej autonomię względem systemu ochrony konsumenta[1268].

W doktrynie zauważa się jednak kontrowersje co do dopuszczalności orzekania przez sąd o nieważności postanowienia, które nie spełnia wymogu przejrzystości, bez uprzedniego zbadania jego charakteru abuzywnego w trybie art. 385^1 k.c. Część autorów, w tym G. Sikorski, uznaje za dopuszczalne przyjęcie nieważności na podstawie ogólnych zasad prawa cywilnego zwłaszcza w sytuacjach oczywistego przekroczenia granic swobody kontraktowej[1269].

Wreszcie, należy zauważyć, że nawet w przypadkach, w których przesłanki kontroli z art. 385^1 k.c. nie są spełnione, postanowienia umowne mogą zostać poddane ocenie na gruncie ogólnych przepisów kodeksu cywilnego. Do przepisów tych zalicza się art. 5

[1266] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350; wyrok TSUE z 21 lutego 2013 r., C-472/11, Banif Plus Bank, ECLI:EU:C:2013:88; Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP u/21, OSNC 2021/9/56.

[1267] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56.

[1268] uchwała SN z 13 stycznia 2011 r., III CZP 119/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 95; wyrok SN z 27 maja 2022 r., II CSKP 377/22, LEX nr 3350312.

[1269] Sikorski G., Nieważność umowy kredytu indeksowanego i denominowanego na skutek zastosowania w niej nieuczciwych postanowień, Transformacje Prawa Prywatnego, 4/2021 ISSN 1641-1609.

(zakaz nadużycia prawa), art. 58 (nieważność czynności sprzecznych z ustawą lub zasadami współżycia społecznego), art. 353[1] (ograniczenia swobody umów), art. 387 (błąd co do treści czynności) oraz art. 388 k.c. (wyzysk). Stanowią one swoiste klauzule generalne, pozwalające na korektę treści zobowiązania niezależnie od tego, czy stroną umowy jest konsument, czy też profesjonalista.

6.2 Kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej

6.2.1 Poprawność terminologiczna

Sformułowanie „kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej" jest poprawniejsze niż „kredyty waloryzowane kursem waluty obcej", ponieważ lepiej oddaje funkcjonalny i techniczny charakter mechanizmu waloryzacji. W języku prawnym i ekonomicznym wyrażenie „waloryzacja do" wskazuje, że określona wartość (np. saldo kredytu) jest przeliczana z zastosowaniem danego miernika wartości, czyli kursu waluty obcej, ale sam kurs nie stanowi waloryzacji sensu stricto jest jedynie wskaźnikiem waloryzacyjnym[1270].

Z kolei wyrażenie „waloryzowane kursem" może błędnie sugerować, że to sam kurs jest instrumentem waloryzacji, co zniekształca istotę tego mechanizmu. Kurs waluty obcej pełni bowiem rolę przelicznika, nie zaś samodzielnego źródła zmiany wartości zobowiązania[1271].

Dlatego termin „waloryzacja do kursu" jest terminologicznie precyzyjniejszy i zgodny z językiem prawnym oraz orzecznictwem sądowym. Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że mechanizm waloryzacji w kredytach indeksowanych lub denominowanych opiera się na przeliczeniu kwoty zobowiązania przy użyciu kursu waluty, do którego kredyt został odniesiony, co uzasadnia użycie konstrukcji „do kursu waluty obcej[1272].

[1270] Sosnowski P., Waloryzacja (indeksacja) kredytu [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego, red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości 2024, s. 394-295; Czabański J. Walutowe klauzule waloryzacyjne w umowach kredytów hipotecznych. Analiza problemu, Palestra 6/2016.

[1271] Sosnowski P., Waloryzacja (indeksacja) kredytu [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego, red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości 2024, s. 394-295; Czabański J. Walutowe klauzule waloryzacyjne w umowach kredytów hipotecznych. Analiza problemu, Palestra 6/2016.

[1272] Wyrok SN z 19 marca 2015 r., IV CSK 362/14, OSNC-ZD 2016/3/49; wyrok SN z 19 września 2023 r., II CSKP 1110/22, LEX nr 3611677; Postanowienie SN z 6 sierpnia 2024 r., I CSK 961/23, LEX nr 3745787.

6.2.2 Charakterystyka konstrukcji kredytu indeksowanego i denominowanego

W krajowym porządku prawnym oraz w praktyce bankowej wykształciły się dwa szczególne modele umów kredytowych, których wspólnym mianownikiem jest odniesienie zobowiązania kredytobiorcy do kursów walut obcych, mimo że świadczenia pieniężne są de facto realizowane w złotych polskich. Konstrukcje te funkcjonują pod nazwą kredytu indeksowanego oraz kredytu denominowanego do waluty obcej. Oba typy kontraktów pozostają wyrazem swobody umów, o której mowa w art. 353^1 k.c., jednak ich stosowanie, zwłaszcza w relacjach konsumenckich, rodzi poważne zastrzeżenia, zarówno natury dogmatycznej, jak i praktycznej, w szczególności na tle wykładni art. 69 Ustawy – Prawo bankowe[1273].

Kredyt indeksowany (często określany także jako kredyt waloryzowany kursem waluty obcej) opiera się na konstrukcji, w której nominalna kwota kredytu wyrażona jest w złotych polskich. Wypłata środków oraz ich późniejsza spłata również następują w walucie krajowej. Kluczowe znaczenie ma jednak fakt, że wysokość zobowiązań kredytobiorcy podlega przeliczeniu według kursu waluty obcej, która w tej konfiguracji pełni funkcję miernika wartości (unit of account), a nie waluty rozliczeniowej[1274]. Innymi słowy, mechanizm indeksacyjny nie zmienia waluty świadczenia, lecz jedynie jego ekonomiczną wartość, oddziałując na sposób kalkulacji rat kapitałowo-odsetkowych.

Z kolei kredyt denominowany zakłada, że w chwili zawarcia umowy strony określają kwotę kredytu pierwotnie w walucie obcej (najczęściej CHF), natomiast wypłata następuje w złotych polskich, zgodnie z przeliczeniem według kursu sprzedaży waluty z tabeli banku. Także spłata zobowiązania odbywa się w złotych, lecz wysokość poszczególnych rat ustalana jest według aktualnego kursu kupna waluty obcej. W praktyce mamy zatem do czynienia z konstrukcją, która w warstwie funkcjonalnej przypomina kredyt walutowy, lecz w warstwie rozliczeniowej jest to kredyt złotowy, wzbogacony o klauzulę kursową[1275].

[1273] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 66; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 69 ust. 2 pkt 4a.

[1274] Szewczyk J., [w:] Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1, red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025, art. 69.

[1275] Paleczna M., Rutkowska-Tomaszewska E., Uprawnienia kredytobiorcy zaciągającego kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż polska w świetle ustawy antyspreadowej, red. Ekonomia – Wrocław Economic Review 24/1 (2018), s. 39 i n.

W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz stanowisk doktryny, oba typy umów należy zakwalifikować jako kredyty złotowe z klauzulą waloryzacyjną, a nie jako klasyczne kredyty walutowe. W uzasadnieniu wyroku z dnia 9 maja 2019 r., I CSK 242/18) Sąd Najwyższy jednoznacznie stwierdził, że kredyt denominowany i indeksowany do waluty obcej nie jest kredytem walutowym w ścisłym tego słowa znaczeniu, skoro zarówno wypłata, jak i spłata kredytu następują w złotych, a waluta obca pełni jedynie funkcję przeliczeniową[1276]. Analogiczną wykładnię przyjęto w uchwale z dnia 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, podkreślając, że funkcją waluty obcej w tych konstrukcjach nie jest świadczenie sensu stricto, lecz wyłącznie odniesienie umowne, stanowiące parametr waloryzacyjny.

W doktrynie prawa cywilnego powszechnie przyjmuje się, że mechanizmy indeksacyjne i denominacyjne stanowią szczególną postać umownej waloryzacji pieniężnej, zakotwiczoną w treści art. 358[1] § 2 k.c., który pozwala na powiązanie wysokości świadczenia pieniężnego z określonym miernikiem wartości[1277]. Jak trafnie zauważa P. Okruciński, indeksacja nie prowadzi do zmiany waluty zobowiązania, lecz wyłącznie do jego przeliczeniowej modyfikacji, co przesuwa punkt ciężkości oceny konstrukcji na aspekt transparentności oraz zgodności z wymogami ochrony konsumenta[1278].

Nie sposób pominąć, że tego rodzaju konstrukcje zwłaszcza w kontekście stosunków konsumenckich zostały poddane surowej ocenie przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18) TSUE zwrócił uwagę, iż klauzule przeliczeniowe, przyznające bankowi jednostronne uprawnienie do ustalania kursów walut, mogą zostać uznane za sprzeczne z dobrymi obyczajami oraz rażąco naruszające interesy konsumenta, o ile nie zostały sformułowane w sposób jasny, przejrzysty i zrozumiały[1279]. W konsekwencji, choć sama idea indeksacji lub denominacji nie budzi co do zasady sprzeciwu, to jednak jej dopuszczalność uwarunkowana jest spełnieniem wysokich standardów informacyjnych i formalnych zarówno na etapie zawierania umowy, jak i w fazie jej wykonywania.

[1276] Wyrok SN z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18, LEX nr 2690299.

[1277] Dybowski T., Pyrzyńska A., System prawa prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań - Część ogólna. Wyd. I, red. Łętowska E., C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 263-264.

[1278] Okruciński P., Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego, red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości 2024.

[1279] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

Z powyższych względów zasadnym jest jednoznaczne odróżnianie kredytów indeksowanych i denominowanych od klasycznych kredytów walutowych. Te ostatnie charakteryzują się realnym transferem środków i ich spłatą w walucie obcej, podczas gdy w przypadku kredytów indeksowanych lub denominowanych mamy do czynienia wyłącznie z mechanizmem przeliczeniowym, który nie zmienia złotowego charakteru zobowiązania. Waluta obca pełni tu funkcję pomocniczego miernika wartości, najczęściej ustalanego według arbitralnie określanego kursu bankowego.

6.2.3 Zastosowanie w praktyce bankowej i wpływ na rynek kredytów hipotecznych

Lata 2002–2011, a zwłaszcza okres pomiędzy rokiem 2005 a 2008, stanowiły czas bezprecedensowego rozwoju rynku kredytów hipotecznych w Polsce, zarówno pod względem liczby zawieranych umów, jak i wartości udzielanych zobowiązań. Motorem napędowym tego wzrostu była gwałtowna ekspansja kredytów powiązanych z walutami obcymi, indeksowanych bądź denominowanych, których dominującą część stanowiły kontrakty odwołujące się do franka szwajcarskiego (CHF). W krótkim czasie kredyty te zyskały pozycję dominującą w strukturze nowo udzielanych zobowiązań mieszkaniowych[1280].

Jak wynika z danych Komisji Nadzoru Finansowego, w szczytowym momencie, w 2008 roku, udział kredytów indeksowanych lub denominowanych do CHF osiągnął poziom 69% wszystkich nowo udzielanych kredytów hipotecznych. Dla porównania, kredyty udzielane w złotych polskich stanowiły wówczas zaledwie 30%, a finansowanie w innych walutach miało charakter marginalny[1281]. Dynamika ta była skutkiem skumulowanego oddziaływania czynników ekonomicznych, regulacyjnych i marketingowych, które stworzyły wrażenie dostępności i względnego bezpieczeństwa finansowego tych produktów.

Podstawowym impulsem sprzyjającym ekspansji kredytów waloryzowanych kursem walut obcych, potocznie określanych mianem „kredytów frankowych", była prowadzona przez Szwajcarski Bank Narodowy (SNB) ultraluźna polityka monetarna, skutkująca długotrwałym utrzymywaniem stóp procentowych na poziomie bliskim zeru. W konsekwencji, kredyty oparte na CHF oferowały znacznie niższe oprocentowanie

[1280] Zob. dane Komisji Nadzoru Finansowego, Raport o sytuacji banków w 2008 roku, KNF, Warszawa 2009, s. 43.
[1281] Ibidem.

nominalne niż produkty złotowe, których koszt determinowały krajowe stopy referencyjne (NBP, WIBOR). Banki wykorzystywały tę różnicę jako element przewagi konkurencyjnej, konstruując ofertę jako ekonomicznie bardziej atrakcyjną – z niższą miesięczną ratą oraz wyższą zdolnością kredytową[1282].

Ekonomiczny efekt tak skonstruowanych kredytów był ambiwalentny. Z jednej strony, niższe koszty obsługi zobowiązania w początkowym okresie zwiększały dostępność finansowania oraz umożliwiały nabycie nieruchomości o wyższej wartości. Z drugiej strony, ryzyko kursowe – związane z nieprzewidywalnymi zmianami wartości waluty obcej – było w całości przenoszone na konsumenta. Oznaczało to, że w razie aprecjacji franka szwajcarskiego saldo zadłużenia ulegało radykalnemu zwiększeniu, co istotnie pogarszało sytuację ekonomiczną kredytobiorcy. Ryzyko to zmaterializowało się po globalnym kryzysie finansowym w 2008 roku, doprowadzając do znaczącego wzrostu zadłużenia wyrażonego w złotych[1283].

Co istotne, banki, mimo pełnej świadomości asymetrii ryzyka nie oferowały kredytobiorcom adekwatnych instrumentów zabezpieczających przed skutkami wahań kursowych. Informacje przekazywane klientom były ogólnikowe, fragmentaryczne i nieproporcjonalne do stopnia skomplikowania konstrukcji umowy oraz skali potencjalnych skutków finansowych. Problem ten został dostrzeżony w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który w wyrokach w sprawach Kásler[1284], Dziubak[1285] oraz Dunai[1286] akcentował konieczność jasnego, precyzyjnego i przejrzystego informowania konsumenta o charakterze oraz konsekwencjach ekonomicznych klauzul indeksacyjnych i denominacyjnych.

Z punktu widzenia prawa cywilnego, praktyka zawierania umów kredytowych nacechowanych wysokim stopniem asymetrii informacyjnej i ryzyka budzi uzasadnione wątpliwości co do zgodności takich kontraktów z zasadą równowagi kontraktowej, wyrażoną w art. 385¹ § 1 k.c., a także z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Postanowienia umowne dotyczące przeliczeń walutowych były zazwyczaj wprowadzane do umów w sposób jednostronny, bez uprzedniego indywidualnego uzgadniania ich treści (art. 385¹ § 3 k.c.), co otwierało drogę do uznania ich za

[1282] Jurkowska-Zeidler A., [w:] Asymetria ryzyka a zasada sprawiedliwości społecznej na tle problemu kredytów we frankach szwajcarskich, Gdańskie Studia Prawnicze Tom XXXV 2016, s. 131.
[1283] Ibidem.
[1284] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1285] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1286] Wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207.

niedozwolone postanowienia umowne (tzw. klauzule abuzywne). Jak trafnie wskazuje R. Mroczkowski, całkowite przerzucenie ryzyka walutowego na konsumenta, bez realnej możliwości jego oceny oraz bez jakichkolwiek instrumentów zabezpieczających, narusza podstawowe zasady lojalności kontraktowej[1287].

W doktrynie i orzecznictwie wielokrotnie podnoszono również, że tak szeroka ekspansja kredytów indeksowanych była możliwa w znacznej mierze z powodu opóźnionej reakcji organów nadzoru finansowego. Komisja Nadzoru Finansowego, mimo posiadanych kompetencji makroostrożnościowych, nie wdrożyła na czas skutecznych mechanizmów ograniczających ekspozycję systemu bankowego na ryzyko walutowe. Brakowało nie tylko odpowiednich wymogów informacyjnych wobec konsumentów, lecz także ograniczeń w zakresie wskaźnika LTV, wymogów kapitałowych czy obowiązków w zakresie zarządzania ryzykiem walutowym. Dopiero po 2011 roku, w następstwie narastających sporów sądowych oraz tzw. „kryzysu frankowego", KNF rozpoczęła działania mające na celu ograniczenie ryzyka walutowego i promowanie kredytów złotowych jako standardu rynkowego[1288].

Kolejnym aspektem, który przyczynił się do oceny abuzywności wielu klauzul, była powszechna praktyka jednostronnego ustalania przez banki kursów kupna i sprzedaży waluty obcej stosowanych do przeliczania zobowiązania. Tzw. spread walutowy, ustalany bez mechanizmu obiektywnej kontroli, prowadził do naruszenia zasady przejrzystości oraz równorzędności stron, co zostało zakwestionowane m.in. w wyroku TSUE w sprawie Dunai[1289], jak również w szeregu orzeczeń sądów powszechnych w Polsce.

Reasumując, dominacja kredytów indeksowanych i denominowanych do franka szwajcarskiego w latach 2005–2008 stanowiła efekt splotu korzystnych uwarunkowań makroekonomicznych oraz strukturalnych deficytów w zakresie ochrony konsumenta. Asymetria informacyjna, brak przejrzystości postanowień umownych, niewystarczająca aktywność nadzorcza oraz brak narzędzi zarządzania ryzykiem walutowym przyczyniły się do ukształtowania trwałego problemu społeczno-prawnego. Jego skutki, zarówno dla sytuacji kredytobiorców, jak i dla spójności systemu prawa prywatnego, stanowią

[1287] Mroczkowski R., Abuzywność klauzul walutowych w umowach o kredyt hipoteczny denominowany w walucie obcej, red. Gdańskie studia prawnicze, Tom XXXVIII 2017, s. 377; Smoliński T.S., Praktyczne aspekty ochrony konsumenta na rynku usług finansowych na przykładzie roszczeń konsumentów z tytułu zawartych umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych, red. Mariański M., 2024, s. 50.

[1288] Zob. Rekomendacja S KNF z 2011 r., Dz. Urz. KNF pod poz. 14;

[1289] Wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207; Wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021/2/20; wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021/2/20.

przedmiot nie tylko licznych postępowań sądowych, ale również debat doktrynalnych i inicjatyw legislacyjnych mających na celu uregulowanie sytuacji tzw. frankowiczów.

6.2.4 Konsekwencje gospodarcze i społeczne zjawiska

Masowe wprowadzenie do obrotu kredytów indeksowanych i denominowanych do walut obcych, w szczególności do franka szwajcarskiego (CHF), wywołało szereg doniosłych skutków gospodarczych i społecznych, które w dłuższej perspektywie unaoczniły nie tylko strukturalne słabości krajowego rynku finansowego, lecz również systemowe niedostatki w zakresie ochrony konsumentów oraz zachowania równowagi kontraktowej w relacjach zobowiązaniowych.

Na pierwszym planie dostrzegalna jest zależność między gwałtownym wzrostem dostępności kredytów waloryzowanych a jednoczesnym wzrostem popytu na rynku nieruchomości. Konstrukcje te, oferowane na preferencyjnych warunkach, w tym przy niskim nominalnym oprocentowaniu, korzystnym kursie walutowym oraz przy relatywnie liberalnych kryteriach oceny zdolności kredytowej, przyczyniły się do istotnego zwiększenia liczby udzielanych kredytów. Banki masowo finansowały transakcje także tym konsumentom, którzy przy założeniu finansowania w złotych nie kwalifikowaliby się do uzyskania środków. Skutkiem był spekulacyjny wzrost cen nieruchomości, który w największych ośrodkach miejskich doprowadził do przegrzania rynku i powstania tzw. bańki cenowej[1290].

Jednocześnie wprowadzenie mechanizmów indeksacyjnych do obrotu konsumenckiego skutkowało pojawieniem się produktów o wysokim stopniu złożoności, wymagających od kredytobiorcy znajomości zasad funkcjonowania rynków walutowych, instrumentów finansowych i konsekwencji prawnych waloryzacji świadczenia pieniężnego. Tymczasem, jak wynika z badań przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski oraz Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, poziom wiedzy ekonomicznej i finansowej przeciętnego konsumenta był w analizowanym okresie dramatycznie niski[1291]. Szczególnie niepokojące pozostaje ustalenie, że obowiązek informacyjny ciążący na bankach, wynikający m.in. z art. 385^1 § 1 k.c., realizowany był w sposób fragmentaryczny, lakoniczny i niedostosowany do skomplikowanej struktury umów kredytowych[1292].

[1290] Narodowy Bank Polski, Raport o sytuacji na rynku kredytowym. I kwartał 2010 r., Warszawa 2010.
[1291] Raport UOKiK Konsumenci na rynku bankowym, Warszawa 2009
[1292] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 1.

W konsekwencji wielu kredytobiorców nie uświadamiało sobie, że ich zobowiązanie, mimo regularnego regulowania rat, może ulec znacznemu zwiększeniu na skutek działania klauzul przeliczeniowych, które uzależniały wysokość zobowiązania od niestabilnego kursu waluty obcej. W praktyce oznaczało to, że saldo zadłużenia mogło przekroczyć zarówno pierwotną kwotę kredytu, jak i rynkową wartość finansowanej nieruchomości[1293].

W wymiarze społecznym skutki te szczególnie dotknęły gospodarstwa o niskich i średnich dochodach, które w warunkach głębokiej asymetrii informacyjnej i braku rzeczywistej możliwości oceny ryzyka, zaciągały zobowiązania długoterminowe, obciążone ryzykiem walutowym, którego nie były świadome. Jak trafnie zauważa E. Łętowska, mechanizm indeksacji, choć formalnie neutralny, w warunkach asymetrii informacyjnej i ekonomicznej nabiera cech strukturalnej opresyjności[1294].

Przełom nastąpił po 2010 roku, kiedy to, w wyniku światowego kryzysu finansowego oraz umocnienia pozycji franka jako tzw. bezpiecznej przystani (safe haven), kurs CHF wobec PLN uległ gwałtownej aprecjacji. Skutkiem był szok kursowy, który w bezpośredni sposób dotknął dziesiątki tysięcy kredytobiorców. W odpowiedzi Komisja Nadzoru Finansowego podjęła działania mające na celu ograniczenie ryzyka systemowego, wprowadzając m.in. Rekomendacje S, T i J[1295]. Już w 2010 roku struktura nowo udzielanych kredytów hipotecznych uległa znaczącemu przewartościowaniu, udział kredytów złotowych wzrósł do 74%, zaś kredyty indeksowane do CHF stanowiły zaledwie 5%, a do euro – 20%[1296].

Doświadczenia społeczne i gospodarcze związane z ekspansją kredytów waloryzowanych znalazły również odzwierciedlenie w ewolucji orzecznictwa. W szczególności należy wskazać na wyrok TSUE w sprawie Dziubak (C-260/18) oraz uchwałę Sądu Najwyższego z 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 40/22), w których podkreślono, że postanowienia odnoszące się do indeksacji mogą zostać uznane za niedozwolone, jeżeli nie spełniają wymogu przejrzystości i zrozumiałości dla przeciętnego konsumenta[1297].

[1293] Czabański J., Konieczny T., Korpalski M., Przewodnik frankowicza, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
[1294] Łętowska E., Co ujawnia dyskurs o kredytach frankowych, czyli o wiadomym i niewiadomym uwikłaniu prawników, EPS 2020.
[1295] GUS, Monitoring banków 2010, Warszawa 2012.
[1296] Komisja Nadzoru Finansowego, Raport o sytuacji banków w 2010 r., KNF, Warszawa 2011.
[1297] Uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11/109; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819

W rezultacie nastąpiła intensyfikacja sądowej kontroli umów kredytowych. Konsumenci masowo kierują pozwy o stwierdzenie nieważności całej umowy bądź o eliminację z niej postanowień przeliczeniowych jako klauzul niedozwolonych. Zjawisko to unaocznia konieczność głębokiej rekonstrukcji modelu relacji bank–konsument oraz redefinicji standardów lojalności kontraktowej i rzetelności informacyjnej[1298].

6.2.5 Klauzule waloryzacyjne w kredytach waloryzowanych do kursu waluty obcej – konstrukcja prawna i standardy przejrzystości

Zagadnienie dopuszczalności oraz kwalifikacji prawnej klauzul waloryzacyjnych odwołujących się do kursu waluty obcej, a więc mechanizmów stosowanych w kredytach nominalnie złotowych, lecz powiązanych z wartością waluty obcej, od lat pozostaje przedmiotem pogłębionych analiz doktrynalnych oraz orzeczniczych. Problematyka ta posiada nie tylko znaczenie praktyczne, związane z masowo zawieranymi umowami kredytowymi, lecz także charakter systemowy – dotyka bowiem podstawowych kategorii prawa cywilnego, takich jak granice swobody kontraktowej (art. 353^1 k.c.), dopuszczalność przeliczeń walutowych (art. 358^1 § 2 k.c.), a także standardy transparentności oraz ochrony konsumenckiej, wynikające z art. 4 ust. 2 i art. 5 dyrektywy 93/13/EWG[1299].

W najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowało się stanowisko, zgodnie z którym kredyty złotowe, waloryzowane do kursu waluty obcej, należy konsekwentnie odróżniać od kredytów walutowych sensu stricto. W szczególności, w wyroku z dnia 22 lutego 2023 r. (II CSKP 1442/22) Sąd Najwyższy wyraźnie podkreślił, iż zobowiązanie może zostać wyrażone nominalnie w złotych, a jednocześnie przewidywać mechanizm przeliczeniowy oparty na kursie waluty obcej, która pełni funkcję zewnętrznego punktu odniesienia dla waloryzacji świadczenia. Tak skonstruowana klauzula, jak zaznaczono, znajduje oparcie zarówno w zasadzie swobody umów, jak i w regulacji zawartej w art. 358^1 § 2 k.c.[1300]

[1298] Informacje o wynikach kontroli, Ochrona praw konsumentów korzystających z kredytów objętych ryzykiem walutowym, NIK, 33/2018/P/17/111/KBF, 2018.
[1299] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993, art. 4 ust. 2 i art. 5; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769, art. 358^1.
[1300] Wyrok SN z 22 lutego 2023 r., II CSKP 1442/22, LEX nr 3554465.

Stanowisko to pozostaje w zgodzie z wcześniejszym orzecznictwem, w szczególności z wyrokiem z dnia 29 października 2019 r. (IV CSK 309/18), w którym przesądzono, iż mechanizm waloryzacyjny odwołujący się do waluty obcej nie zmienia walutowego charakteru świadczenia, jeżeli zarówno wypłata środków, jak i ich spłata następują w walucie krajowej. Orzeczenia te eksponują przy tym istotne rozróżnienie pomiędzy klauzulami przeliczeniowymi a indeksacyjnymi, te ostatnie oddziałują nie tylko na wysokość raty, lecz także na ogólną wartość zobowiązania poprzez kształtowanie salda zadłużenia[1301].

Z kolei w starszych judykatach Sąd Najwyższy prezentował podejście bardziej powściągliwe, sygnalizując możliwość nieprzejrzystości tego rodzaju mechanizmów i związane z nimi zagrożenia dla konsumenta. Wydaje się zatem, że nowsze orzeczenia stanowią etap dojrzewania i konsekwentnego porządkowania linii interpretacyjnej w tej materii[1302].

Analogiczne stanowisko odnaleźć można w judykaturze Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W sprawie Andriciuc (C-186/16) Trybunał wskazał, że zastosowanie waluty obcej jako miernika waloryzacyjnego – nawet jeżeli wpływa ono na wartość świadczenia – nie zmienia tożsamości waluty nominalnej zobowiązania. Jednocześnie zaakcentowano, że legalność takiej konstrukcji wymaga spełnienia kryteriów przejrzystości, które obejmują nie tylko aspekt językowy, lecz także materialny, konsument powinien być w stanie zrozumieć ekonomiczne skutki zastosowanego mechanizmu, w tym przede wszystkim ryzyko kursowe i jego wpływ na całkowity koszt kredytu[1303].

Trybunał w dalszym ciągu rozwijał tę wykładnię w wyroku z dnia 10 czerwca 2021 r., wydanym w sprawach połączonych (C-776/19 i in., BNP Paribas), w którym podkreślił, że sądy krajowe są zobowiązane do zbadania, czy konsument miał realną możliwość oceny ryzyka wynikającego z postanowienia waloryzacyjnego, biorąc pod uwagę jego wiedzę, doświadczenie oraz dostępność informacji[1304].

W doktrynie przyjmuje się, że konstrukcja klauzuli waloryzacyjnej opartej na kursie waluty obcej mieści się w ramach umownej waloryzacji świadczeń pieniężnych i może

[1301] Wyrok SN z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020/7–8/64.
[1302] Wyrok SN z 24 maja 2012 r., II CSK 429/11, LEX nr 1243007.
[1303] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.
[1304] Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470.

być uznana za zgodną z porządkiem prawnym, o ile spełnia przesłanki określone w art. 358^1 § 2 k.c. Jak zauważa J. Spurek, istotą tej instytucji jest powiązanie wartości świadczenia z obiektywnym, zewnętrznym miernikiem, który chroni wierzyciela przed utratą siły nabywczej pieniądza krajowego. Autor ten zarazem trafnie wskazuje, że przejrzystość takiej klauzuli nie może być oceniana wyłącznie przez pryzmat jej formy językowej, lecz powinna uwzględniać rzeczywiste możliwości poznawcze konsumenta[1305].

Nie brak jednak w literaturze stanowisk krytycznych, wedle których tego rodzaju mechanizmy, zwłaszcza w relacjach konsumenckich, prowadzą w praktyce do asymetrycznego rozkładu ryzyka. W ocenie A. Wiewiórowskiej-Domagalskiej oraz K. Słowińskiej, choć konstrukcja ta może być co do zasady dopuszczalna, to jednak jej nieprzejrzystość oraz potencjalna nieekwiwalentność przesądzają o konieczności eliminowania klauzul przeliczeniowych jako niedozwolonych na gruncie dyrektywy 93/13/EWG[1306].

Doniosłe znaczenie w tej mierze ma także wyrok TSUE w sprawie Dziubak (C-260/18), w którym Trybunał ponownie potwierdził, że ocena przejrzystości klauzuli umownej nie może ograniczać się do jej poprawności językowej, lecz musi uwzględniać zdolność przeciętnego konsumenta do samodzielnej oceny ryzyka ekonomicznego wynikającego z przyjętego mechanizmu waloryzacyjnego. Brak tej zdolności, co do zasady, prowadzi do uznania postanowienia za abuzywne, niezależnie od jego zgodności z prawem krajowym[1307].

W ujęciu systemowym niezbędne jest zatem odróżnienie legalności instytucji kredytu waloryzowanego do kursu waluty obcej jako konstrukcji prawnej, mającej swoje źródło w zasadzie swobody umów oraz regulacjach dotyczących waloryzacji, od oceny zgodności konkretnych postanowień umownych z przepisami o ochronie konsumenta. Zarówno w orzecznictwie SN, jak i TSUE, pojawia się wyraźne rozróżnienie pomiędzy dopuszczalnością danej instytucji a niedopuszczalnością jej realizacji w sposób nieprzejrzysty lub zakłócający równowagę kontraktową. Trafnie zauważa M. Gutowski,

---

[1305] Spurek J., Kredyt nominowany w walucie obcej a zasada waloryzacji umownej świadczeń pieniężnych [w:] Kredyty powiązane z walutą obcą. Aspekty materialnoprawne i procesowe. Komentarz praktyczny, Szanciło T., C.H. Beck, Warszawa 2022.

[1306] Wiewiórowska-Domagalska A., Bujalski M., Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz [w:] Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1, red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025, art. 36; Słowińska K., Klauzula indeksacyjna w kredytach hipotecznych denominowanych we frankach szwajcarskich - istota problemu, PPH 2019, nr 1, s. 45-51.

[1307] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

że nie każda klauzula waloryzacyjna jest abuzywna *per se*, decydujące znaczenie ma jej brzmienie oraz stopień realizacji przez bank obowiązków informacyjnych wobec konsumenta. W tym kontekście art. 385[1] § 1 k.c. pełni nie tylko funkcję restytucyjną, lecz również prewencyjną, eliminując z obrotu postanowienia zakłócające równowagę kontraktową, nawet jeśli czynią to w sposób subtelny[1308].

Podsumowując, zarówno judykatura krajowa, jak i unijna, zasadniczo akceptuje możliwość konstruowania kredytów złotowych waloryzowanych do kursu waluty obcej, jednak przyznaje kluczowe znaczenie przejrzystości i równowadze kontraktowej postanowień umownych. W sytuacji, gdy te standardy nie zostaną spełnione, klauzule waloryzacyjne mogą zostać uznane za niedozwolone w rozumieniu art. 385[1] § 1 k.c., co skutkuje ich bezskutecznością i może prowadzić do upadku całej umowy kredytowej.

6.2.6 Charakter niedozwolonych postanowień umownych

W aktualnym orzecznictwie, zarówno Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, jak i Sądu Najwyższego, utrwalone pozostaje stanowisko, zgodnie z którym postanowienia umowy kredytu odnoszące się do mechanizmu przeliczeniowego, niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z konstrukcją indeksacyjną, czy denominacyjną, należy kwalifikować jako klauzule określające główne świadczenia stron. Eliminacja tego rodzaju postanowień skutkowałaby bowiem nie tylko zniesieniem mechanizmu waloryzacyjnego i wyłączeniem różnic kursowych, lecz przede wszystkim prowadziłaby do całkowitego usunięcia ryzyka kursowego, stanowiącego element strukturalnie wpisany w naturę analizowanych umów kredytowych[1309].

W konsekwencji nie budzi wątpliwości, że klauzule odnoszące się do przeliczenia świadczenia pieniężnego według kursu waluty obcej wyznaczają istotny komponent konstrukcyjny umowy kredytu waloryzowanego, przesądzając o jej charakterze jako stosunku obligacyjnego o podwyższonym ryzyku ekonomicznym po stronie konsumenta. Postanowienia te nie mają zatem charakteru wyłącznie technicznego, redakcyjnego czy pomocniczego – przeciwnie, determinują zakres i wysokość zobowiązania kredytobiorcy, a tym samym stanowią instrument o kluczowym znaczeniu dla ekonomicznego

[1308] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 48 i n.

[1309] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11/109.

zbilansowania umowy. Ich obecność decyduje o tym, czy umowa realizuje funkcję waloryzacyjną w sensie ekonomiczno-prawnym.

Z tej perspektywy, brak należytej transparentności tych klauzul, zarówno na płaszczyźnie językowej (redakcyjnej), jak i ekonomicznej (ekspozycja ryzyka i skutków), może prowadzić do ich kwalifikacji jako niedozwolonych postanowień umownych w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. Przepis ten, choć samodzielnie nie ustanawia sankcji, pełni istotną funkcję delimitacyjną, precyzując granice dopuszczalnej ingerencji sądu w treść stosunku kontraktowego. Tym samym, art. 385¹ § 1 k.c. należy interpretować w zgodzie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG, który przewiduje, że kontrola abuzywna może objąć również główne świadczenia stron – pod warunkiem, że nie zostały one przedstawione w sposób jednoznaczny i zrozumiały[1310].

Identyfikacja i wyodrębnienie niedozwolonych postanowień umownych

W utrwalonym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyraźnie akcentuje się konieczność precyzyjnego rozróżnienia pomiędzy postanowieniami umownymi odnoszącymi się do mechanizmu przeliczeniowego, a tymi, które regulują ryzyko walutowe ponoszone przez konsumenta. O ile pierwsze z nich mają na ogół charakter techniczny, służą bowiem określeniu wysokości zobowiązania poprzez zastosowanie konkretnego kursu wymiany walutowej, o tyle drugie odnoszą się już bezpośrednio do ekonomicznego ciężaru ryzyka zmian kursowych, rozłożonego na czas trwania stosunku kredytowego[1311].

Mimo pozornego rozdziału funkcjonalnego, klauzule te, zarówno te dotyczące przeliczenia, jak i te regulujące ryzyko walutowe, tworzą wspólnie zintegrowany mechanizm indeksacyjny, konstytuujący strukturę zobowiązania wynikającego z umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej. Oddziałują one bezpośrednio na zakres i wysokość głównych świadczeń kredytobiorcy, obejmujących obowiązek zwrotu kapitału oraz zapłatę wynagrodzenia, i tym samym mieszczą się w obszarze objętym kontrolą na gruncie art. 385¹ § 1 i 2 k.c. oraz art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG[1312].

[1310] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 53 i n.

[1311] Por. Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.

[1312] Węgrzynowski Ł., Dopuszczalność uznania klauzuli indeksacyjnej (denominacyjnej) zawartej w umowie kredytowej za postanowienie umowne określające główne świadczenie stron w ramach kontroli abuzywnej, LEX/el. 2020.

Szczególne znaczenie w tej konstrukcji przypisuje się tzw. klauzulom spreadowym, przyznającym bankowi jednostronną kompetencję do ustalania kursów walut, według których następuje przeliczenie zarówno wypłaty kredytu, jak i jego późniejszych spłat. Praktyka ta prowadzi do sytuacji, w której konsument zobowiązany jest do regulowania należności w złotych polskich, ustalanych w oparciu o nieujawnione i nieweryfikowalne zasady kształtowania kursów walutowych. Brak transparentnych kryteriów ustalania tych kursów, zarówno w aspekcie redakcyjnym, jak i ekonomicznym, narusza nie tylko obowiązki informacyjne banku jako przedsiębiorcy, ale również generuje istotną nierównowagę kontraktową, która może skutkować uznaniem postanowienia za niedozwolone[1313].

Jak wskazał Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r. w sprawie Kásler (C-26/13), nawet jeśli dane postanowienie dotyczy głównego przedmiotu umowy, może ono zostać poddane kontroli abuzywnej, jeżeli nie zostało sformułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały[1314]. W razie uznania postanowienia za nieuczciwe, następuje jego bezskuteczność *ex lege* względem konsumenta, a dalsza wykonalność umowy wymaga oceny, czy jej struktura może się ostać po usunięciu wadliwej klauzuli, z uwzględnieniem integralności funkcjonalnej mechanizmu przeliczeniowego oraz ogólnego układu praw i obowiązków stron[1315].

Z perspektywy systemowej należy przyjąć, że zarówno klauzule spreadowe, jak i klauzule regulujące ryzyko walutowe, stanowią elementy nierozerwalnie związane, pełniące wzajemnie uzupełniające się funkcje. Te pierwsze dotyczą sposobu przeliczania wartości kredytu oraz spłat, podczas gdy drugie, zakresu odpowiedzialności konsumenta za zmienność kursów walutowych. Ich ocena nie powinna więc odbywać się w izolacji, lecz z uwzględnieniem wspólnej funkcji ekonomicznej i prawnej, jaką pełnią w strukturze umowy kredytu[1316].

Selektywne rozdzielanie tych postanowień dla celów fragmentarycznej kontroli może prowadzić do zafałszowania rzeczywistego obrazu mechanizmu umownego, sprzecznego

[1313] Postanowienie SN z 18 marca 2025 r., I CSK 328/24, LEX nr 3872307; Węgrzynowski Ł., Ochrona konsumenta a nieważność umowy kredytu walutowego. Omówienie wyroku TS z dnia 2 września 2021 r., C-932/19 (OTP Jelzálogbank), LEX/el. 2021.

[1314] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.

[1315] Rogoziński D., Rozliczenia stron nieważnej umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej. Praktyczny przewodnik, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 75-81.

[1316] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 50 i n.; Rogoziński D., Rozliczenia stron nieważnej umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej. Praktyczny przewodnik, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 20.

z zasadami systemu ochrony konsumenta, w szczególności z zasadą lojalności kontraktowej oraz zakazem narzucania nieuczciwych warunków przez profesjonalnego kontrahenta. W doktrynie podkreśla się, że ocena abuzywności winna uwzględniać nie tylko literalne brzmienie postanowienia, lecz również jego znaczenie funkcjonalne w strukturze kontraktu oraz sposób jego wykonywania przez strony[1317].

Klauzula ryzyka walutowego

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ukształtował się spójny i stabilny standard interpretacyjny odnoszący się do obowiązków informacyjnych instytucji finansowych w zakresie klauzul ryzyka walutowego zawartych w umowach kredytów indeksowanych lub denominowanych do kursu waluty obcej. Chociaż dorobek ten jest już znaczny, jego rzeczywiste znaczenie uwidacznia się w pełni dopiero w zestawieniu z wykładnią prezentowaną przez sądy krajowe, w szczególności na tle implementacji dyrektywy 93/13/EWG oraz zasady skuteczności prawa unijnego (*effet utile*)[1318].

Zgodnie z utrwaloną linią orzeczniczą TSUE, klauzule ryzyka walutowego, rozumiane jako postanowienia umowne, które przenoszą na konsumenta ryzyko zmian kursu waluty obcej względem waluty krajowej, mogą podlegać ocenie pod kątem abuzywności, jeżeli nie zostały sformułowane w sposób dostatecznie jasny i zrozumiały, zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG. Wymóg zrozumiałości wykracza przy tym poza aspekt językowy – obejmuje również konieczność ujawnienia istoty mechanizmu ekonomicznego oraz jego potencjalnych konsekwencji finansowych dla konsumenta[1319].

W wyroku w sprawie Andriciuc (C-186/16) Trybunał wyraźnie podkreślił, że obowiązki informacyjne banku nie mogą ograniczać się jedynie do formalnego wskazania, że kredyt jest indeksowany lub denominowany do kursu waluty obcej, lecz powinny obejmować przedstawienie potencjalnych skutków wahań kursowych, zarówno na wysokość zadłużenia, jak i na poszczególne raty kredytowe. Innymi słowy, konsument powinien zostać wyposażony, jeszcze przed zawarciem umowy, w informacje

[1317] Kohutek K., Umowy kredytów frankowych. Ocena na gruncie przesłanek nieważności i abuzywności ,PPH 2022, nr 7, s. 4-14.

[1318] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; uchwała SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.

[1319] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

pozwalające mu ocenić rozmiar, dynamikę i ryzyko związane z przyjętym mechanizmem przeliczeniowym[1320].

Sądy krajowe, w tym Sąd Najwyższy, w pełni implementując standardy unijne, przyjmują, że zaniechanie przekazania konsumentowi szczegółowych, konkretnych i dostosowanych do jego sytuacji informacji na temat możliwych konsekwencji kursowych, w tym wzrostu nominalnej wysokości zadłużenia, może stanowić naruszenie obowiązku informacyjnego, skutkujące uznaniem danego postanowienia za niedozwolone. Ocena ta wymaga weryfikacji, czy kredytodawca dołożył należytej staranności w wyjaśnieniu zasad działania mechanizmu przeliczeniowego oraz jego wpływu na przyszłe zobowiązania kredytobiorcy[1321].

W doktrynie podkreśla się, że klauzula ryzyka walutowego dotyczy głównego świadczenia kredytobiorcy i jako taka może zostać wyłączona spod kontroli abuzywności jedynie wówczas, gdy została sformułowana w sposób przejrzysty, zarówno materialnie, jak i funkcjonalnie. Wykładnia art. 385^1 § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG wymaga więc ustalenia, czy konsument uzyskał informacje umożliwiające podjęcie świadomej decyzji kontraktowej. Jeżeli przekazane informacje były fragmentaryczne, ogólnikowe bądź nacechowane przekazem marketingowym, należy przyjąć, że warunek przejrzystości nie został spełniony[1322].

Trybunał Sprawiedliwości, m.in. w wyroku z 10 czerwca 2021 r. w sprawie BNP Paribas Personal Finance (C-776/19 i in.), wyraźnie zaznaczył, że sąd krajowy ma obowiązek badania nieuczciwego charakteru postanowień umownych z urzędu, niezależnie od tego, czy konsument podniósł taki zarzut. Natomiast w sprawie OTP (C- 932/19) TSUE jednoznacznie stwierdził, że sąd nie może „naprawiać" skutków abuzywnej klauzuli, zastępując ją własnym rozstrzygnięciem, jeżeli nie znajduje to wyraźnej podstawy w zgodnej woli konsumenta[1323].

Z punktu widzenia systemowego, klauzula ryzyka walutowego nie może być traktowana jako neutralna z ekonomicznego punktu widzenia. Przenosi ona bowiem całe ryzyko wahań kursowych na konsumenta, który z reguły nie dysponuje narzędziami

[1320] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.

[1321] Uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11/109; wyrok SN z 7 listopada 2019 r., IV CSK 13/19, LEX nr 2741776.

[1322] Gorzko P., Transparentność klauzul jednostronnie narzuconych – rozważania na tle wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 września 2023 r., II CSKP 1672/22, Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Lubelskiego t. XIX, 21 (1) 2024.

[1323] Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470; wyrok TSUE z 2 września 2021 r., C-932/19, OTP, ECLI:EU:C:2021:673.

zabezpieczającymi (hedgingowymi), charakterystycznymi dla profesjonalnych uczestników rynku. Jak trafnie wskazuje doktryna, taki sposób alokacji ryzyka, przy jednoczesnym braku transparentności, prowadzi do zakłócenia równowagi kontraktowej i pozostaje w sprzeczności z zasadą uczciwego obrotu cywilnoprawnego[1324].

Klauzula przeliczeniowa

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, jak i w judykaturze krajowej, ugruntował się pogląd, zgodnie z którym postanowienia umowy kredytu odnoszące się do mechanizmu przeliczeniowego do kursu waluty obcej, niezależnie od tego, czy dotyczą kredytu indeksowanego, czy denominowanego, podlegają ocenie z perspektywy zgodności z przepisami o ochronie konsumenta, w szczególności z art. 385^1 § 1 k.c. oraz art. 3 i 4 dyrektywy 93/13/EWG[1325]. Centralne znaczenie przypisuje się sposobowi określania kursu waluty stosowanego przez bank zarówno w chwili wypłaty kredytu, jak i przy jego spłacie.

Szczególna uwaga orzecznictwa koncentruje się wokół tzw. klauzul spreadowych, które przewidują jednostronne uprawnienie banku do ustalania kursu waluty obcej bez wskazania jednoznacznych, weryfikowalnych i przejrzystych kryteriów. Jak jednoznacznie wskazał TSUE w wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18), mechanizm przeliczeniowy, który wpływa na wysokość głównego świadczenia konsumenta, może zostać uznany za abuzywny, jeżeli nie spełnia wymogu przejrzystości w znaczeniu materialnym – tj. gdy nie umożliwia kredytobiorcy zrozumienia sposobu kształtowania kursu walutowego i jego wpływu na zakres zobowiązań[1326].

Podobne stanowisko prezentuje Sąd Najwyższy, który wielokrotnie podkreślał, że brak transparentności klauzuli przeliczeniowej, rozumiany jako brak określenia zasad ustalania kursu waluty stosowanego przy wypłacie i spłacie kredytu, może prowadzić do zakwalifikowania takiego postanowienia jako niedozwolonego w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c.[1327]. Dotyczy to zarówno kredytów indeksowanych, jak i denominowanych do

[1324] Skorupa P., Źródło problemu i istota sporu o kredyty „walutowe" – brak klauzul waloryzacyjnych w rozumieniu KC [w:] Nieważność czynności prawnej w prawie polskim na tle porównawczym, C.H Beck, Warszawa 2019.

[1325] Wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021/2/20; Wyrok TSUE z 31 maja 2018 r., C-483/16, Sziber, ECLI:EU:C:2018:367.

[1326] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

[1327] Uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11/109; wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021/2/20.

kursu waluty obcej, jeżeli mechanizm przeliczeniowy został skonstruowany w sposób nieczytelny, nieprzejrzysty lub wprowadzający w błąd.

W literaturze konsekwentnie akcentuje się, że mechanizm przeliczeniowy będący istotnym elementem struktury kredytu waloryzowanego powinien opierać się na klarownych, obiektywnych i zrozumiałych dla przeciętnego konsumenta zasadach. Nie wymaga się, by kredytobiorca był w stanie przewidzieć konkretny kurs w przyszłości, ale powinien on rozumieć, kto ustala kurs, według jakich parametrów oraz czy strona profesjonalna może czynić to w sposób arbitralny[1328].

Zaniechanie przekazania tych informacji prowadzi nie tylko do naruszenia obowiązków informacyjnych spoczywających na banku jako profesjonalnym uczestniku obrotu, lecz również do zahwiania równowagi kontraktowej. Taka sytuacja aktywuje mechanizm kontroli abuzywności, którego funkcją w świetle art. 385^1 k.c. jest restytucja ekwiwalentności i ochrona słabszej strony kontraktu. Klauzula przeliczeniowa, która przyznaje jednej stronie niczym nieograniczone uprawnienie do kształtowania istotnych parametrów stosunku zobowiązaniowego, narusza zasadę równorzędności stron w obrocie cywilnym i może zostać uznana za postanowienie rażąco naruszające interesy konsumenta[1329]

Konsekwencje częściowej eliminacji postanowień abuzywnych

W doktrynie oraz orzecznictwie krajowym i unijnym konsekwentnie akcentuje się, że częściowa eliminacja postanowień umownych o charakterze abuzywnym, polegająca przykładowo na usunięciu odniesienia do marży banku w ramach klauzuli przeliczeniowej przy jednoczesnym zachowaniu reszty mechanizmu ustalania kursu waluty obcej, może prowadzić do zniekształcenia zobowiązania stron i zakłócenia równowagi kontraktowej. Tego rodzaju zabieg – polegający na selektywnym „przycinaniu" klauzuli – godzi nie tylko w wewnętrzną strukturę normatywną danego postanowienia, ale również może skutkować pozostawieniem konsumenta w stanie pogłębionej niepewności prawnej, co pozostaje w sprzeczności z aksjologią systemu ochrony kontraktowej słabszej strony.

Jak słusznie wskazują A. Artymoniek i A. Citko, niedopuszczalne jest pozostawienie w mocy fragmentu postanowienia umownego po wyeliminowaniu jego abuzywnego

[1328] Czabański J., Konieczny T., Korpalski M., Przewodnik frankowicza, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 31 i n.
[1329] Zob. Wyrok SA w Katowicach z 14.08.2020 r., I ACa 1044/19, LEX nr 3105310.

komponentu, jeżeli pozostała część nie posiada samodzielnej wartości normatywnej lub traci swój pierwotny sens ekonomiczny. Próba jej utrzymania – pomimo utraty spójności funkcjonalnej – prowadzi wprost do naruszenia zasady integralności klauzul kontraktowych oraz do obejścia zakazu wynikającego z art. 385[1] § 1 k.c.[1330]

Podobne stanowisko zajął Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 3 października 2019 r. w sprawach połączonych C-70/17 i C-179/17 (Abanca Corporación Bancaria SA), wskazując, że kontrola abuzywności nie może być przeprowadzana w sposób selektywny, z pominięciem systemowego znaczenia danej klauzuli. Sąd krajowy – wbrew woli konsumenta – nie jest uprawniony do zachowywania fragmentu postanowienia lub jego redagowania w nowym brzmieniu, nawet jeśli miałoby to na celu przywrócenie równowagi kontraktowej. Działanie takie byłoby sprzeczne z *ratio legis* dyrektywy 93/13/EWG, w szczególności z zasadą odstraszającego efektu wobec przedsiębiorców stosujących nieuczciwe warunki[1331].

Z tych względów analiza abuzywności postanowień umownych odnoszących się do kursu waluty obcej, zwłaszcza klauzul przeliczeniowych i ryzyka walutowego, nie może mieć charakteru fragmentarycznego. Konieczne jest ujęcie tych klauzul w sposób kompleksowy, z uwzględnieniem ich wzajemnego powiązania funkcjonalnego, roli w strukturze umowy oraz wpływu na rozłożenie ryzyka walutowego i ekwiwalentność świadczeń stron. Jak podkreślono w orzecznictwie TSUE, mechanizm przeliczeniowy nie stanowi wyłącznie technicznego instrumentu konwersji walutowej, lecz kształtuje wysokość głównego świadczenia konsumenta, a jego deformacja, na skutek częściowego usunięcia, może prowadzić do wypaczenia sensu ekonomicznego całej umowy[1332].

Selektywna kontrola abuzywności jest zatem nie tylko niepożądana z punktu widzenia systemowej wykładni art. 385[1] § 1 k.c., ale także sprzeczna z zasadami przejrzystości, proporcjonalności i równowagi stron kontraktu. W świetle utrwalonego orzecznictwa TSUE sąd krajowy zobowiązany jest nie tylko do badania formalnej treści klauzul, ale także do analizy ich rzeczywistego znaczenia materialnego, w szczególności z uwzględnieniem skutków dla pozycji konsumenta w stosunku zobowiązaniowym.

[1330] Artymoniek P., Citko A., Postępowanie w sprawach kredytów frankowych, poradnik dla frankowiczów, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 75-80.

[1331] Wyrok TSUE z 26 marca 2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250.

[1332] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470; wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470; wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.

Wyrywkowa weryfikacja, prowadzona z pominięciem kontekstu funkcjonalnego i systemowego, byłaby nie tylko wadliwa metodologicznie, ale także nieefektywna z punktu widzenia celu dyrektywy 93/13/EWG, jakim jest przywrócenie zachwianej równowagi kontraktowej poprzez wyeliminowanie skutków nierzetelnych działań profesjonalnego kontrahenta[1333].

Analiza charakteru oraz skutków niedozwolonych postanowień waloryzacyjnych ujawnia ich kluczowe znaczenie dla konstrukcji prawnej umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego. Mechanizmy przeliczeniowe oraz związane z nimi klauzule ryzyka walutowego nie są elementami technicznymi, lecz konstytutywnymi dla ustalenia zakresu zobowiązania konsumenta. Ich abuzywność, wynikająca przede wszystkim z braku przejrzystości i jednostronności kształtowania kursu, prowadzi do konieczności eliminacji tych postanowień z umowy. Jednak, jak wskazuje doktryna i orzecznictwo TSUE, analiza ta musi mieć charakter całościowy, a nie fragmentaryczny. Ochrona konsumenta wymaga systemowego podejścia, które uwzględnia nie tylko treść poszczególnych postanowień, ale i ich wzajemne powiązania oraz wpływ na równowagę kontraktową stron. Próby utrzymania elementów nieczytelnych lub nieprzejrzystych, nawet w części, godzą w funkcję prewencyjno-restytucyjną art. 385^1 k.c. oraz w cele dyrektywy 93/13/EWG.

6.2.7 Wykaz klauzul abuzywnych w umowach kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej

W tabelach Tab. 6.2 - Tab. 6.51 zestawiono klauzule abuzywne znajdujące się w umowach kredytu hipotecznego w różnych bankach w latach 2002 - 2010. Tabele sporządzono na podstawie przeanalizowanych umów kredytów hipotecznych.

[1333] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703; wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

1) Bank Gospodarki Żywnościowej S.A. obecnie BNP Paribas S.A

Tab. 6.2 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Gospodarki Żywnościowej S.A. obecnie BNP Paribas S.A w umowie roku 2008

Obecna nazwa Banku	BNP Paribas S.A.
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Gospodarki Żywnościowej S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny z 2008 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt zostanie uruchomiony bezgotówkowo, jednorazowo, w kwocie nie wyższej niż kwota kredytu, po spełnieniu warunków wynikających z umowy kredytowej, na rzecz: a) BGŻ S.A. w kwocie X CHF tytułem sfinansowania opłaty przygotowawczej; b) Zbywcy w kwocie i na rachunek wskazany w umowie kupna-sprzedaży kredytowanej nieruchomości zawartej w formie aktu notarialnego; c) Na rachunek osobisty Kredytobiorcy prowadzony w BGŻ S.A. tytułem sfinansowania opłat notarialnych oraz w ewentualnej pozostałej kwocie wynikającej z różnic kursowych.”
§ 2 ust. 4 pkt g) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„pokrycie ewentualnych różnic pomiędzy kwotą kredytu przeliczoną na złote po kursie kupna obowiązującym w dniu złożenia wniosku o kredyt, a kwotą kredytu przeliczoną na złote po kursie kupna z dnia uruchomienia kredytu, niezbędna do zamknięcia transakcji.”
§ 4 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty kredytu wraz z odsetkami w terminie określonym w ust. 3. Spłata kredytu następuje w złotych. Zmiana kursu waluty wpływa na wysokość salda kredytu oraz raty kapitałowo-odsetkowej.”
Regulamin kredytu hipotecznego i budowlanego	
§ 37.1. [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyty w walutach wymienialnych wypłacane są w złotych, przy zastosowaniu kursu kupna

	waluty obowiązującego w Banku w chwili wypłaty.”
§ 37.2. [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt w walutach wymienialnych podlegają spłacie w złotych, przy zastosowaniu kursu sprzedaży waluty obowiązującego w Banku w chwili spłaty.”

2) Fortis Bank S.A. obecnie BNP Paribas S.A.

Tab. 6.3 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Fortis Bank S.A. obecnie BNP Paribas S.A. w umowie roku 2007

Obecna nazwa Banku	**BNP Paribas S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Fortis Bank S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny z 2007 roku	
ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwota kredytu: (...) CHF (słownie franków .....).”
ust. 5.2. [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Uruchomienie Kredytu nastąpi jednorazowo w wysokości nie większej niż (…) PLN (słownie: ....) w następujący sposób: 1. z kwoty kredytu zostanie pobrana składka ubezpieczenia spłaty kredytu w TU EUROPA SA, o której mowa w ust. 9.2; 2. w wysokości określonej w akcie notarialnym ostatecznej umowy kupna-sprzedaży Kredytowanej Nieruchomości (zawartej pomiędzy Zbywcą i Kredytobiorcą), nie więcej jednak niż (…) PLN stanowiącej różnicę między ceną nabycia Kredytowanej Nieruchomości a wniesionym Wkładem własnym, na rachunek bankowy Zbywcy wskazany w tym akcie notarialnym.”
ust. 8.8 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Spłata należności z tytułu Kredytu następuje z Rachunku nr (…). Rachunek ten prowadzony jest w CHF i zasilany jest wyłącznie środkami

	w walucie, w której jest prowadzony. Kredytobiorca zobowiązany jest zapewnić na Rachunku wystarczającą kwotę środków do pokrycia wymagalnych należności Banku z tytułu Kredytu.”

3) Lukas Bank S.A. Obecnie Credit Agricole Bank S.A

Tab. 6.4 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Lukas Bank S.A. Obecnie Credit Agricole Bank S.A. w umowie roku 2007

Obecna nazwa Banku	**Credit Agricole Bank Polska S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Lukas Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2007 roku	
§ 4 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt zostaje wypłacony w transzach zgodnie z harmonogramem wypłaty określonym w Załączniku Nr 2 do umowy do równowartości X PLN (co stanowi kwotę X CHF przeliczoną wg. Kursu kupna dewiz z dnia X) na rachunek należący do X prowadzony w banku X.”*
§ 4 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt zostanie wypłacony w złotych polskich po przeliczeniu kwoty określonej w § 1 według aktualnego kursu kupna dewiz obowiązującego w Tabeli kursów walut w LUKAS Banku w dniu uruchomienia każdej z kolejnych transz. Wypłacane transze pomniejszają dostępne do wypłaty saldo kredytu w walucie obcej Bank w pierwszej kolejności wypłaca transze do równowartości kwot określonych w Załączniku nr 2 do Umowy.”*
Regulamin udzielania kredytów i pożyczek hipotecznych w LUKAS Banku S.A. w 2007 roku	
§ 3 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Uruchomienie kredytu udzielonego w walucie obcej następuje w złotych polskich*

	wg. aktualnego w dniu uruchomienia kursu kupna dewiz.
§ 20 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Dla kredytów denominowanych rachunek techniczny jest prowadzony w walucie obcej, w jakim został udzielony kredyt. Wpłaty i przelewy na rachunek techniczny są przeliczane na walutę rachunku o aktualnym kursie sprzedaży dewiz obowiązującym w Banku w dniu zaksięgowania wpłaty lub przelewu na rachunek."*

Tab. 6.5 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Lukas Bank S.A. Obecnie Credit Agricole Bank S.A. w umowie roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Credit Agricole Bank Polska S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Lukas Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2008 roku	
§ 4 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt zostaje wypłacony w transzach zgodnie z harmonogramem wypłaty określonym w Załączniku Nr 2 do umowy do równowartości X PLN (co stanowi kwotę X CHF przeliczoną wg. Kursu kupna dewiz z dnia X) na rachunek należący do X prowadzony w banku X."*
§ 4 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt zostanie wypłacony w złotych polskich po przeliczeniu kwoty określonej w § 1 według aktualnego kursu kupna dewiz obowiązującego w Tabeli kursów walut w LUKAS Banku w dniu uruchomienia każdej z kolejnych transz. Wypłacane transze pomniejszają dostępne do wypłaty saldo kredytu w walucie obcej Bank w pierwszej 42 kolejności wypłaca transze do równowartości kwot określonych w Załączniku nr 2 do Umowy."*
Regulamin udzielania kredytów i pożyczek hipotecznych w LUKAS Banku S.A. w 2008 roku	

§ 3 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Uruchomienie kredytu udzielonego w walucie obcej następuje w złotych polskich wg. aktualnego w dniu uruchomienia kursu kupna dewiz."*
§ 20 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Dla kredytów denominowanych rachunek techniczny jest prowadzony w walucie obcej, w jakim został udzielony kredyt. Wpłaty i przelewy na rachunek techniczny są przeliczane na walutę rachunku o aktualnym kursie sprzedaży dewiz obowiązującym w Banku w dniu zaksięgowania wpłaty lub przelewu na rachunek."*

4) Deutsche Bank S.A.

Tab. 6.6 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2006 i 2007

Obecna nazwa Banku	**Deutsche Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Deutsche Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2006 i 2007 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota Kredytu będzie wypłacona Kredytobiorcy jednorazowo lub w transzach zgodnie z zapisami pkt 2 Tabeli, po spełnieniu warunków do wypłaty Kredytu/transz Kredytu, na podstawie dyspozycji Kredytobiorcy wypłaty Kredytu/transz Kredytu złożonej najpóźniej na dwa dni robocze przed planowaną wypłatą. Wypłata następuje zgodnie z harmonogramem wypłat stanowiącym Załącznik nr 1 do Umowy. Zmiana harmonogramu wypłat w okresie określonym w pkt 2 Tabeli w zakresie terminu wypłaty Kredytu/transz Kredytu oraz ich wysokości następuje za zgodą Banku na podstawie jednostronnej dyspozycji*

	Kredytobiorcy i nie wymaga zawarcia aneksu do Umowy. Jeżeli Kredytobiorca nie dotrzyma warunków udzielenia kredytu lub utraci zdolność kredytową wówczas Bank może wypowiedzieć Umowę lub obniżyć kwotę przyznanego kredytu, jeżeli nie został on wypłacony w całości. W przypadku wypłaty w złotych lub innej walucie niż określona w pkt 2 Tabeli Bank zastosuje kurs kupna CHF opublikowany w „Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych Deutsche Bank PBC SA obowiązujący w Banku w dniu wypłaty kwoty Kredytu lub jego transzy."
§ 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Od przyznanego Kredytobiorcy Kredytu Bankowi przysługuje Prowizja określona w pkt 7 Tabeli. Prowizja ta będzie potrącona przez Bank w całości przy wypłacie kredytu lub jego pierwszej transzy. Prowizja zostanie pobrana w złotych przy zastosowaniu kursu określonego w 2 ust. 2."*
§ 6 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Spłata kredytu następować będzie poprzez obciążenie na rzecz Banku Rachunku Bankowego Kredytobiorcy kwotą w złotych stanowiącą równowartość bieżącej Raty w CHF, zadłużenia przeterminowanego i innych należności Banku w CHF obliczonych przy zastosowaniu kursu sprzedaży CHF opublikowanego w „Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych Deutsche Bank PBC SA" obowiązującego w Banku na dwa dni robocze przed terminem każdej spłaty kwoty kredytu. Kredytobiorca zobowiązuje się zapewnić wpływ środków pieniężnych na Rachunek Bankowy Kredytobiorcy w wysokości*

	pokrywającej należności Banku najpóźniej w dniu poprzedzającym dzień ich płatności. Jeżeli Bank prowadzący Rachunek Bakowy odmówi obciążania tego Rachunku wówczas Bank ma prawo do ponawiania obciążeń Rachunku Bankowego kwotą bieżącej Raty powiększoną o zadłużenie przeterminowane oraz inne należności aż do momentu spłaty wszystkich należności Banku. Za zgodą Banku Kredytobiorca może dokonywać spłat kredytu także w inny sposób w tym może dokonać spłaty również w CHF lub innej walucie. Jeżeli spłata kredytu nastąpi w innej walucie niż określona w pkt 2 Tabeli wówczas kwota ta zostanie przeliczona najpierw na złote po kursie kupna tej waluty a następnie na CHF po kursie sprzedaży przy zastosowaniu kursów opublikowanych w „Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych Deutsche Bank PBC SA."
§ 10 ust. 13 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„(...) W przypadku nie spłacenia przez Kredytobiorcę kapitału kredytu, w kwocie odpowiadającej wysokości Niskiego Wkładu Własnego w terminie 60 miesięcy kalendarzowych, ubezpieczenie zostaje automatycznie przedłużone na okres kolejnych 60 miesięcy kalendarzowych, na co Kredytobiorca wyraża zgodę. Wydłużenie okresu ubezpieczenia nie wymaga zawierania aneksu do Umowy. Bank pobierze dodatkową opłatę za kolejny okres ubezpieczenia poprzez obciążenie Rachunku Bankowego Kredytobiorcy kwotą opłaty – w przypadku, gdy waluta rachunku nie jest zgodna z walutą kredytu Bank dokona przewalutowania środków na walutę kredytu przy zastosowaniu*

	kursu sprzedaży dewiz obowiązującego w Banku w dniu poboru opłaty – 15 dnia miesiąca przed końcem miesiąca, w którym upływa pierwotny okres ubezpieczenia (...). Kredytobiorca zobowiązuje się zapewnić wpływ środków wysokości pokrywającej kwotę opłaty najpóźniej w dniu poprzedzającym dzień jej płatności."

Tab. 6.7 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Deutsche Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Deutsche Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2008 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota kredytu będzie wypłacona Kredytobiorcy jednorazowo lub w transzach zgodnie z zapisami pkt 2 Tabeli oraz harmonogramu wypłat stanowiącym Załącznik na 1 do Umowy po spełnieniu warunków do wypłaty Kredytu/Transz Kredytu, na podstawie dyspozycji. (...) Kwota Kredytu będzie wypłacona Kredytobiorcy w złotych. Do przeliczenia kwoty Kredytu na złote Bank zastosuje kurs kupna CHF opublikowany w „Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych Deutsche Bank PBC S.A.", obowiązującym w Banku w dniu wypłaty kwoty Kredytu lub jego transzy. (...)."*
§ 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Od przyznanego Kredytobiorcy Kredytu Bankowi przysługuje Prowizja określona w pkt 7 Tabeli. Prowizja ta będzie potrącona przez Bank w całości przy wypłacie kredytu lub jego pierwszej transzy. Prowizja zostanie pobrana w złotych przy zastosowaniu kursu określonego w 2 ust. 2."*

§ 6 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Spłata kredytu następować będzie poprzez obciążenie na rzecz Banku Rachunku Bankowego Kredytobiorcy kwotą w złotych stanowiąca równowartość bieżącej Raty w CHF, zadłużenia przeterminowanego i innych należności Banku w CHF obliczonych przy zastosowaniu kursu sprzedaży CHF opublikowanego w „Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych Deutsche Bank PBC S.A.", obowiązującym w Banku na dwa dni robocze przed terminem każdej spłaty kwoty kredytu. (...)."*
§ 10 ust. 13 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„(...) W przypadku nie spłacenia przez Kredytobiorcę kapitału kredytu, w kwocie odpowiadającej wysokości Niskiego Wkładu Własnego w terminie 60 miesięcy kalendarzowych, ubezpieczenie zostaje automatycznie przedłużone na okres kolejnych 60 miesięcy kalendarzowych, na co Kredytobiorca wyraża zgodę. Wydłużenie okresu ubezpieczenia nie wymaga zawierania aneksu do Umowy. Bank pobierze dodatkową opłatę za kolejny okres ubezpieczenia poprzez obciążenie Rachunku Bankowego Kredytobiorcy kwotą opłaty – w przypadku, gdy waluta rachunku nie jest zgodna z walutą kredytu Bank dokona przewalutowania środków na walutę kredytu przy zastosowaniu kursu sprzedaży dewiz obowiązującego w Banku w dniu poboru opłaty – 15 dnia miesiąca przed końcem miesiąca, w którym upływa pierwotny okres ubezpieczenia (...). Kredytobiorca zobowiązuje się zapewnić wpływ środków wysokości pokrywającej*

	kwotę opłaty najpóźniej w dniu poprzedzającym dzień jej płatności."

Tab. 6.8 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2009

Obecna nazwa Banku	**Deutsche Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Deutsche Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2009 roku	
Ust. 2.3. [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Spłata Kredytu wraz z Oprocentowaniem Kredytu i innymi należnościami Banku powstałymi w związku z zawarciem Umowy Kredytu następuje poprzez obciążenie, w Dacie Wymagalności, Rachunku Bieżącego kwotą Raty i innych należności oraz poprzez przelew tych środków na Rachunek Bieżący Obsługi Kredytu. Jeżeli Rachunek Bieżący prowadzony jest w złotych, to w przypadku Kredytu walutowego należności Banku, wyrażone w walucie Kredytu, Bank pobiera poprzez obciążenie Rachunku Bieżącego kwotą w złotych, stanowiącą ich równowartość. Równowartość kwoty w złotych ustala się według kursu sprzedaży waluty obcej, obowiązującego w Banku na podstawie Tabeli Kursów, na dwa Dni Robocze przed Datą Wymagalności każdej należności Banku. (...). Jeżeli splata Rat Kredytu nastąpi w innej walucie niż waluta Kredytu, wówczas kwota wpłaty zostanie przewalutowana najpierw na złote po kursie kupna tej waluty, a następie na walutę Kredytu po kursie sprzedaży, przy zastosowaniu kursów obowiązujących w Banku na podstawie Tabeli Kursów. (...) ."*
Załącznik nr 1 do Umowy Kredytu w 2009 roku	

Pkt. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Jeżeli wypłacona Kwota Kredytu walutowego (pomniejszona o Prowizję Przygotowawczą oraz Koszt ubezpieczenia Brakującego Wkładu Własnego) po przeliczeniu według kursu kupna obowiązującego w Banku na podstawie Tabeli Kursów z dnia Wypłaty Kredytu będzie wyższa niż kwota X zł. to nadwyżka Kredytu w Walucie Kredytu nad tę kwotę zostanie zaliczona w dniu Wypłaty Kredytu na poczet wcześniejszej spłaty kapitału Kredytu bez względu na uzgodnienie Okresu Odroczonej Spłaty Kapitału Kredytu. To samo dotyczy Kredytu wypłacanego w transzach, z tym, że podstawą do ustalenia kwoty nadwyżki jest kurs z dnia efektywnie dokonanej wypłaty każdej z transz Kredytu, zaś cała nadwyżka, o której mowa w zdaniu pierwszym, zostanie zaliczona na poczet wcześniejszej spłaty Kredytu w dniu wypłaty tej transzy Kredytu, której wypłata – choćby częściowo – powoduje przekroczenie progu ustalonego w zdaniu pierwszym. (...).”*

5) <u>Deutsche Bank PBC S.A. obecnie Deutsche Bank S.A.</u>

Tab. 6.9 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank PBC S.A. obecnie Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2006

Obecna nazwa Banku	**Deutsche Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Deutsche Bank PBC
Umowa kredytu hipotecznego z 2006 roku	
§ 2 ust. 2 zd. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku wypłaty w złotych lub innej walucie niż określona w pkt 2 Tabeli, Bank zastosuje kurs kupna CHF opublikowany w *„Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych*

	Deutsche Bank PBC S.A.”, obowiązujący w Banku w dniu wypłaty kwoty Kredytu lub jego transzy.”
§ 6 ust. 1 zd. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Spłata kredytu następować będzie poprzez obciążanie na rzecz Banku Ra-chunku Bankowego Kredytobiorcy kwotą w złotych stanowiącą równowartość bieżącej Raty w CHF, zadłużenia przeterminowanego i innych należności Ban-ku w CHF obliczonych przy zastosowaniu kursu sprzedaży CHF opublikowa-nego w „Tabeli kursów dla kredytów mieszkaniowych i konsolidacyjnych w walutach obcych Deutsche Bank PBC S.A.” obowiązującego w Banku na dwa dni robocze przed terminem każdej spłaty kwoty kredytu.”

6) DNB Bank Polski S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości

Tab. 6.10 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez DNB Bank Polski S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2009

Obecna nazwa Banku	**Getin Noble Bank S.A. w upadłości**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	DNB Bank Polska S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2009 roku	
§ 1 ust. 2 pkt 2.1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Waluta Kredytu: PLN indeksowany do waluty obcej CHF. Wypłata Kredytu indeksowanego do waluty obcej następuje w złotych według kursu kupna obowiązującego w Banku w momencie uruchomienia Kredytu lub w momencie uruchomienia poszczególnych transz Kredytu, zgodnie z Tabelą kursów walut dla Kredytów/Pożyczek Hipotecznych publikowaną na stronie internetowej Banku lub dostępna w oddziałach Banku.”

§ 1 ust. 6 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Sposób uruchomienia kredytu: w transzach I transza na: równowartość w PLN kwoty wskazanej w zaświadczeniu, przeliczona wg kursu stosowanego przez bank, obowiązującego w dniu wypłaty kredytu, stanowiąca wysokość całkowitego zadłużenia z tytułu kredytu nr (...) udzielonego Kredytobiorcy, na rachunek bankowy wskazany w zaświadczeniu wystawionym przez X. II transza na: pozostała kwota stanowiąca różnice pomiędzy kwotą udzielonego kredytu a kwotą przeznaczoną na spłatę kredytu nr (...) na rachunek bankowy Kredytobiorcy wskazany w dyspozycji Uruchomienia kredytu z przeznaczeniem na dowolny cel konsumpcyjny.”
§ 2 ust. 4.1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wypłata kredytu nastąpi w następujący sposób: Równowartość w PLN kwoty wskazanej w zaświadczeniu, przeliczona wg kursu stosowanego przez bank, obowiązującego w dniu wypłaty kredytu, stanowiąca wysokość całkowitego zadłużenia z tytułu kredytu nr (...) udzielonego Kredytobiorcy, na rachunek bankowy wskazany ww. zaświadczeniu wystawionym przez X.”
§ 2 ust. 4.2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Pozostała kwota stanowiąca różnice pomiędzy kwotą udzielonego kredytu a kwotą przeznaczoną na spłatę kredytu nr (...) na rachunek bankowy Kredytobiorcy wskazany w dyspozycji Uruchomienia kredytu z przeznaczeniem na dowolny cel konsumpcyjny.”
§ 4 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Spłata należności z tytułu Kredytu następuje z rachunku bankowego Kredytobiorcy nr (…) poprzez obciążenie tego rachunku przez Bank kwotami należności, w terminach płatności.

	Kredytobiorca zobowiązany jest zapewnić na rachunku bankowym wystarczającą kwotę środków do pokrycia wymagalnych należności Banku z tytułu Kredytu. W przypadku Kredytu w złotych indeksowanego do waluty obcej spłata należności Banku dokonywana jest w złotych. Przeliczenie raty na złote następuje według kursu sprzedaży waluty, do której indeksowany jest Kredyt, obowiązującego w Banku w dniu spłaty raty zgodnie z Tabelą kursów walut dla Kredytów/Pożyczek Hipotecznych.”

7) Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości

Tab. 6.11 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2005

Obecna nazwa Banku	**Getin Noble Bank S.A. w upadłości**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Getin Noble Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2005 roku	
§ 1 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank udziela Kredytobiorcy Kredytu w kwocie (…) złotych polskich (słownie: … złotych polskich), indeksowanego kursem CHF na warunkach określonych w niniejszej umowie kredytowej oraz „Regulaminie do umowy kredytu hipotecznego” zwanym dalej Regulaminem, stanowiącym integralną część umowy.”
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W dniu wypłaty kredytu lub każdej transzy kredytu kwota wypłaconych środków będzie przeliczana na walutę, do której indeksowany jest kredyt według kursu kupna walut określonego w „Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych” – obowiązującego w dniu uruchomienia środków.”

	II transza na: pozostała kwota stanowiąca różnice pomiędzy kwotą udzielonego kredytu a kwotą przeznaczoną na spłatę kredytu nr (...) na rachunek bankowy Kredytobiorcy wskazany w dyspozycji Uruchomienia kredytu z przeznaczeniem na dowolny cel konsumpcyjny.”
§ 4 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wysokość zobowiązania będzie ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej w walucie indeksacyjnej – po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego.”

Tab. 6.12 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2006

Obecna nazwa Banku	**Getin Noble Bank S.A. w upadłości**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Getin Noble Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2006 roku	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank udziela Kredytobiorcy Kredytu w kwocie (…) złotych polskich (słownie: … złotych polskich), indeksowanego kursem CHF na warunkach określonych w niniejszej umowie, przy założeniu, że uruchomiono całość kredytu w dacie sporządzenia umowy równowartość kredytu wynosiłaby (…) CHF, rzeczywista równowartość zostanie określona po wypłacie kredytu.”
§ 4 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W dniu wypłaty kredytu lub każdej transzy kredytu kwota wypłaconych środków będzie przeliczana do CHF według kursu kupna określonego w Tabeli Kursów – obowiązującego w dniu uruchomienia środków.”
§ 6 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wysokość zobowiązania będzie ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej w CHF – po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego w „Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych

	oraz indeksowanych kursem walut obcych do „CHF obowiązującego w dniu spłaty.”

Tab. 6.13 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2007

Obecna nazwa Banku	**Getin Noble Bank S.A. w upadłości**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Getin Noble Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2007 roku	
§ 1 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank udziela Kredytobiorcy Kredytu w kwocie (…) złotych polskich (słownie: … złotych polskich), indeksowanego kursem CHF na warunkach określonych w niniejszej umowie, przy założeniu, że uruchomiono całość kredytu w dacie sporządzenia umowy równowartość kredytu wynosiłaby (…) CHF, rzeczywista równowartość zostanie określona po wypłacie kredytu. Kredytobiorca oświadcza, iż jest świadomy ryzyka kursowego, związanego ze zmianą kursu waluty.”
§ 6 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bankowa Tabela Kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut, zwana Tabelą Kursów – sporządzona przez merytoryczną komórkę Banku na podstawie kursów obowiązujących na rynku międzybankowym w chwili sporządzenia tabeli i po ogłoszeniu kursów średnich NBP, tabela sporządzona jest o godz. 16:00 każdego dnia roboczego i obowiązuje przez cały następny dzień roboczy.”
§9 ust.2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W dniu wypłaty kredytu lub każdej transzy kredytu kwota wypłaconych środków będzie przeliczana do CHF według kursu kupna walut określonego w Tabeli Kursów – obowiązującego w dniu uruchomienia środków.”
§ 10 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wysokość zobowiązania będzie ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej

	w CHF – po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego w „Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych" do CHF obowiązującego w dniu spłaty."
§ 14 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Jeżeli Kredytobiorca, mimo upływu okresu wypowiedzenia, nie ureguluje należności, Bank w następnym dniu, po upływie terminu wypowiedzenia, dokonuje przewalutowania całego wymagalnego zadłużenia na PLN, z zastosowaniem aktualnego kursu sprzedaży dewiz, określanego przez Bank w Tabeli Kursów. Poczynając od dnia przewalutowania Bank pobiera od wymagalnego kapitału karne odsetki w wysokości 2-krotności oprocentowania kredytów udzielanych w PLN (nie indeksowanych do waluty obcej) przy zastosowaniu aktualnego z dnia przewalutowania wskaźnika DBPLN oraz marży obowiązującej w dniu wypłaty kredytu lub jego pierwszej transzy."

Tab. 6.14 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Getin Noble Bank S.A. w upadłości**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Getin Noble Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2008 roku	
§ 1 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank udziela Kredytobiorcy Kredytu w kwocie (…) złotych polskich (słownie: … złotych polskich), indeksowanego kursem CHF przy założeniu, że uruchomiono całość kredytu w dacie sporządzenia umowy równowartość kredytu wynosiłaby (…) CHF, rzeczywista równowartość zostanie określona po wypłacie ostatniej transzy kredytu. Kredytobiorca oświadcza, iż jest świadomy ryzyka kursowego, związanego ze zmianą kursu waluty."

§ 6 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bankowa Tabela Kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut, zwana Tabelą Kursów – sporządzona przez merytoryczną komórkę Banku na podstawie kursów obowiązujących na rynku międzybankowym w chwili sporządzenia tabeli i po ogłoszeniu kursów średnich NBP, tabela sporządzona jest o godz. 16:00 każdego dnia roboczego i obowiązuje przez cały następny dzień roboczy.”
§ 9 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W dniu wypłaty kredytu lub każdej transzy kredytu kwota wypłaconych środków będzie przeliczana do CHF według kursu kupna walut określonego w Tabeli Kursów – obowiązującego w dniu uruchomienia środków.”
§ 10 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wysokość zobowiązania będzie ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej w CHF – po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego w „Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych” do CHF obowiązującego w dniu spłaty.”
§ 14 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Jeżeli Kredytobiorca, mimo upływu okresu wypowiedzenia, nie ureguluje należności, Bank w następnym dniu, po upływie terminu wypowiedzenia, dokonuje przewalutowania całego wymagalnego zadłużenia na PLN, z zastosowaniem aktualnego kursu sprzedaży dewiz, określanego przez Bank w Tabeli Kursów. Poczynając od dnia przewalutowania Bank pobiera od wymagalnego kapitału karne odsetki w wysokości 2-krotności oprocentowania kredytów udzielanych w PLN (nie indeksowanych do waluty obcej) przy zastosowaniu aktualnego z dnia przewalutowania

	wskaźnika DBPLN oraz marży obowiązującej w dniu wypłaty kredytu lub jego pierwszej transzy.”

8) ING Bank Śląski S.A.

Tab. 6.15 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez ING Bank Śląski S.A. w umowach z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**ING Bank Śląski S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	ING Bank Śląski S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2008 roku	
§ 1 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank udziela Kredytobiorcy na jego wniosek z dnia (…) roku kredytu w złotych indeksowanego kursem CHF w wysokości (...) PLN (słownie: (…)), a Kredytobiorca zaciąga kredyt i zobowiązuje się do jego wykorzystania zgodnie z warunkami niniejszej umowy. Równowartość wskazanej kwoty w walucie CHF zostanie określona na podstawie gotówkowego kursu kupna CHF Banku z dnia wypłaty (uruchomienia) pierwszej transzy kredytu (kurs notowany z pierwszej tabeli kursowej Banku – tabela A w tym dniu) i zostanie podana w harmonogramie spłat. Kredytobiorca zaciąga kredyt i zobowiązuje się do jego wykorzystania zgodnie z warunkami niniejszej umowy.”
§ 2 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt zostanie uruchomiony w złotych, a jego równowartość w walucie CHF ustalona zostanie według kursu kupna określonego w § 1 ust. 1, w dniu uruchomienia pierwszej transzy kredytu. Kolejne transze kredytu będą uruchamiane w złotych, a ich równowartość w walucie CHF będzie ustalana każdorazowo według kursu kupna na podstawie gotówkowego kursu kupna CHF banku z dnia wypłaty (uruchomienia) danej transzy kredytu (kurs notowany w pierwszej tabeli kursowej Banku – tabela A w tym dniu).”

§ 5 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty kredytu wraz z odsetkami oraz innymi zobowiązaniami wynikającymi z umowy kredytu. Kredyt, odsetki oraz inne zobowiązania wyrażone w CHF będą spłacane w złotych jako równowartość raty w CHF przeliczonej według gotówkowego kursu sprzedaży CHF Banku z dnia wymagalnej spłaty raty (kurs notowany w pierwszej tabeli kursowej Banku – tabela A, w tym dniu). Inne zobowiązania wynikające z umowy wyrażone w złotych będą płatne w złotych. Zmiana kursu walutowego będzie miała wpływ na wysokość rat kapitałowo-odsetkowych oraz na wartość kredytu. W przypadku zwiększenia kursu walutowego, raty kapitałowo-odsetkowe ulegną zwiększeniu, natomiast w przypadku obniżenia kursu walutowego raty kapitałowo-odsetkowe ulegną zmniejszeniu. Wartość kredytu będzie wzrastała w przypadku wzrostu kursu walutowego lub malała w przypadku spadku kursu walutowego.”

9) BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A.

Tab. 6.16 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2003

Obecna nazwa Banku	**mBank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	BRE Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego – Multiplan - z 2003 roku	
§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„MultiBank udziela Kredytobiorcy na Jego wniosek Kredytu hipotecznego przeznaczonego na cel określony w § 1 ust. 1 zwanego dalej Kredytem, w kwocie określonej w § 1 ust. 2, waloryzowanego kursem kupna waluty w CHF wg tabeli kursowej BRE Banku S.A. Kwota Kredytu wyrażona w CHF jest określona na

	podstawie kursu kupna waluty w CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. z dnia i godziny uruchomienia Kredytu".
§12 ust. 2 zdanie 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Harmonogram spłat jest sporządzany w CHF."
§12 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Raty kapitałowo- odsetkowe spłacane są w złotych po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu sprzedaż CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50."
§ 14 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wcześniejsza spłata całości Kredytu lub raty kapitałowo-odsetkowej a także spłata przekraczająca wysokość raty powoduje, że kwota spłaty jest przeliczana po kursie sprzedaży CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A., obowiązującym na dzień i godzinę spłaty."
§ 18 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Z chwilą wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego/od dnia wytoczenia powódz-twa o zapłatę wierzytelności MultiBanku z tytułu Umowy kredytowej, MultiBank dokonu-je przeliczenia wierzytelności na złote polskie po średnim kursie CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. z dnia wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego lub wytoczenia powództwa."

Tab. 6.17 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2004

Obecna nazwa Banku	**mBank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	BRE Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego – mPlan - z 2004 roku	
§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„mBank udziela Kredytobiorcy na jego wniosek Kredytu hipotecznego przeznaczonego na cel określony w § 1 ust. 1 zwanego dalej Kredytem, w kwocie określonej w § 1 ust. 2, waloryzowanego kursem kupna waluty w CHF

	wg tabeli kursowej BRE Banku S.A. z dnia i godziny uruchomienia Kredytu/transzy Kredytu.”

Tab. 6.18 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2005

Obecna nazwa Banku	**mBank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	BRE Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego – mPlan - z 2005 roku	
§ 3 ust. 4 pkt 1) [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Ubezpieczenie niskiego wkładu własnego Kredytu TU EUROPA S.A. i tym samym opłacenie składki ubezpieczenia na 60-miesięczny okres ubezpieczenia w wysokości X% różnicy pomiędzy wymaganym wkładem własnym Kredytobiorcy, a wkładem wniesionym faktycznie przez Kredytobiorcę, tj. X zł. Jeśli z upływem pełnych 60 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, Kredytobiorca zobowiązuje się do kontynuacji ubezpieczenia i tym samym opłacenia składki ubezpieczeniowej wysokości X% od kwoty niespłaconego brakującego wkładu własnego, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 120 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata Kredytu. Kredytobiorca upoważnia mBank do pobrania środków na opłacenie składki z tytułu kontynuacji ubezpieczenia z rachunku wskazanego w § 6 bez odrębnej dyspozycji.”
§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„mBank udziela Kredytobiorcy na jego wniosek Kredytu hipotecznego przeznaczonego na cel określony w § 1 ust. 1 zwanego dalej Kredytem, w kwocie określonej w § 1 ust. 2, waloryzowanego kursem kupna waluty w CHF

	wg tabeli kursowej BRE Banku S.A. z dnia i godziny uruchomienia Kredytu/transzy Kredytu.”
§ 12 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Raty kapitałowo-odsetkowe spłacane są w złotych po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50.”

Tab. 6.19 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2005

Obecna nazwa Banku	**mBank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	BRE Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego – mPlan - z 2005 roku	
§ 3 ust. 4 pkt 1) [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Ubezpieczenie niskiego wkładu własnego Kredytu TU EUROPA S.A. i tym samym opłacenie składki ubezpieczenia za 36-miesięczny okres ubezpieczenia w wysokości X% różnicy pomiędzy wymaganym wkładem własnym Kredytobiorcy, a wkładem wniesionym faktycznie przez Kredytobiorcę, tj. X zł. Jeśli z upływem pełnych 36 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, Kredytobiorca zobowiązuje się do kontynuacji ubezpieczenia i tym samym opłacenia składki ubezpieczeniowej wysokości X% od kwoty niespłaconego brakującego wkładu własnego, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 108 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata Kredytu. Kredytobiorca upoważnia MultiBank do pobrania środków na opłacenie składki z tytułu kontynuacji ubezpieczenia z rachunku wskazanego w § 6 bez odrębnej dyspozycji.”

§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„mBank udziela Kredytobiorcy na jego wniosek Kredytu hipotecznego przeznaczonego na cel określony w § 1 ust. 1 zwanego dalej Kredytem, w kwocie określonej w § 1 ust. 2, waloryzowanego kursem kupna waluty w CHF wg tabeli kursowej BRE Banku S.A. z dnia i godziny uruchomienia Kredytu/transzy Kredytu.”
§ 12 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Raty kapitałowo-odsetkowe spłacane są w złotych po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50.”

Tab. 6.20 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2007

Obecna nazwa Banku	**mBank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	BRE Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego – mPlan - z 2007 roku	
§ 1 ust. 3A [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji na koniec dnia (…) według kupna waluty z tabeli kursowej BRE Banku S.A. wynosi (…) CHF. Kwota niniejsza ma charakter informacyjny i nie stanowi zobowiązania Banku. Wartość kredytu wyrażona w walucie obcej w dniu uruchomienia kredytu, może być różna od podanej w niniejszym punkcie.”
§ 11 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Raty kapitałowo-odsetkowe oraz raty odsetkowe spłacane są w złotych po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50.”
§ 13 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wcześniejsza spłata całości Kredytu lub raty kapitałowo-odsetkowej, a także spłata przekraczająca wysokość raty powoduje, że

	kwota spłaty jest przeliczana po kursie CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującym w dniu i godzinie spłaty.”

Tab. 6.21 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**mBank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	BRE Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego – Multiplan - z 2008 roku	
§ 1 ust. 3A [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji na koniec dnia (…) według kupna waluty z tabeli kursowej BRE Banku S.A. wynosi (…) CHF. Kwota niniejsza ma charakter informacyjny i nie stanowi zobowiązania Banku. Wartość kredytu wyrażona w walucie obcej w dniu uruchomienia kredytu, może być różna od podanej w niniejszym punkcie.”
§ 3 ust. 3 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Ubezpieczenie niskiego wkładu własnego Kredytu TU ALIANZ POLSKA S.A. na 36-miesięczny okres ubezpieczenia. Jeżeli z upływem pełnych 36 miesięcy okresu ubezpieczenia nie nastąpi całkowita spłata zadłużenia objętego ubezpieczeniem ani inne zdarzenie kończące okres ubezpieczenia, ubezpieczenie podlega automatycznej kontynuacji, przy czym łączny okres ubezpieczenia nie może przekroczyć 108 miesięcy, licząc od miesiąca, w którym nastąpiła wypłata kredytu. Kredytobiorca upoważnia MultiBank do pobrania środków z tytułu zwrotu kosztów ubezpieczenia w wysokości X% kwoty kredytu objętej ubezpieczeniem tj. X zł oraz zwrotu kosztów z tytułu kontynuacji przedmiotowego ubezpieczenia z rachunku wskazanego § 6 bez odrębnej dyspozycji.”

§ 12 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Wcześniejsza spłata całości Kredytu lub raty kapitałowo-odsetkowej, a także spłata przekraczająca wysokość raty powoduje, że kwota spłaty jest przeliczana po kursie CHF z tabeli kursowej BRE Banku S.A. obowiązującym w dniu i godzinie spłaty.”

10) Euro Bank S.A. obecnie Bank Millenium S.A

Tab. 6.22 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Euro Bank S.A. obecnie Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2008 - 2009

Obecna nazwa Banku	**Bank Millenium S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Euro Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2008 i z 2009 roku	
§ 1 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwota Kredytu wyrażona w walucie obcej według kursu kupna waluty określonego w Tabeli obowiązującej w Banku na dzień sporządzenia Umowy wynosi (…) CHF. Kwota niniejsza ma charakter informacyjny i nie stanowi zobowiązania Banku. Wartość kredytu wyrażona w walucie obcej w dniu uruchomienia Kredytu lub pierwszej Transzy może być różna od podanej w niniejszym punkcie.”
§ 7 ust. 6 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwoty rat spłaty kredytu indeksowanego do waluty obcej a spłacane w PLN, przeliczane po kursie sprzedaży danej waluty zgodnie z Tabelą obowiązującą w dniu poprzedzającym dzień spłaty Raty określonym w Umowie.”
§ 4 ust. 1 regulaminu [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank udziela Kredytów hipotecznych w złotych polskich (PLN). Kredyt może być indeksowany kursem waluty obcej zgodnie z Tabelą. Kredyt hipoteczny uruchamiany jest w PLN.”
§ 6 ust. 1 regulaminu [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt może zostać uruchomiony jednorazowo lub wieloetapowo w postaci Transz, zgodnie

	z treścią Umowy. Wysokość zadłużenia z tytułu udzielanego kredytu indeksowanego do waluty obcej wyrażona jest w walucie obcej, po przeliczeniu uruchomionych środków po kursie kupna danej waluty zgodnie z Tabelą obowiązującą w dniu ich uruchomienia.”
§ 11 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwoty rat Kredytu indeksowanego do waluty obcej określane są w harmonogramie spłaty w walucie obcej a spłacane w PLN, przeliczone po kursie sprzedaży danej waluty zgodnie z Tabelą obowiązującą w dniu poprzedzającym spłatę Raty określonym w Umowie.”

11) Bank Millenium S.A

Tab. 6.23 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2005

Obecna nazwa Banku	**Bank Millenium S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Millenium S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny – MILLKREDYT DOM - z 2005 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt jest indeksowany do CHF, po przeliczeniu wypłaconej kwoty zgodnie z kursem CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku Millennium w dniu uruchomienia kredytu lub transzy.”
§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca zobowiązuje się spłacić kwotę kredytu w CHF ustaloną zgodnie z § 2 w złotych polskich, z zastosowaniem kursu sprzedaży CHF obowiązującego w dniu płatności raty kredytu, zgodnie z Tabelą Kursów Walut Obcych Banku Millennium S.A.”
§ 9 pkt. 9) [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Dodatkowe zabezpieczenie kredytu do czasu, gdy saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe X zł, stanowi ubezpieczenie kredytów hipotecznych z niskim udziałem własnym Kredytobiorcy na

	podstawie umowy zawartej przez Bank Millennium S.A. z TUiR CIGNA STU S.A.”
§ 9 pkt. 10) [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Kredytobiorca jest zobowiązany do zwrotu Bankowi kosztów ubezpieczenia w wysokości X zł za pierwszy 36-miesięczny okres trwania ochrony ubezpieczeniowej.”
§ 9 pkt. 11) [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Jeżeli w ciągu okresu 36 miesięcy ochrony ubezpieczeniowej saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe niż X zł, Kredytobiorca zobowiązany jest do zwrotu kosztów ubezpieczenia za kolejny 36-miesięczny okres udzielonej Bankowi przez TUiR CIGNA STU S.A. ochrony ubezpieczeniowej, o czym Kredytobiorca zostanie powiadomiony przez Bank na piśmie.”

Tab. 6.24 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2006 i 2007

Obecna nazwa Banku	**Bank Millenium S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Millenium S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny – MILLKREDYT DOM - z 2006 i 2007 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt jest indeksowany do CHF, po przeliczeniu wypłaconej kwoty zgodnie z kursem CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku Millennium w dniu uruchomienia kredytu lub transzy. Po uruchomieniu kredytu lub pierwszej transzy kredytu wypłaconego w transzach Bank wysyła do Kredytobiorcy pismo, informujące o wysokości pierwszej raty kredytu, kwocie kredytu w CHF oraz jego równowartości w PLN zgodnie z kursem kupna CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku Millennium w dniu uruchomienia kredytu, transzy, przy czym zmiany kursów walut w trakcie okresu kredytowania mają wpływ na

	wysokość kwoty zaciągniętego kredytu oraz raty kapitałowo-odsetkowej.”
§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca zobowiązuje się spłacić kwotę kredytu CHF ustaloną zgodnie z § 2 w złotych polskich, z zastosowaniem kursu sprzedaży CHF obowiązującego w dniu płatności raty kredytu, zgodnie z Tabelą Kursów Walut Obcych Banku Millennium S.A.”
§ 9 ust. 7 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Dodatkowe zabezpieczenie kredytu do czasu, gdy saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe X zł, stanowi ubezpieczenie kredytów hipotecznych z niskim udziałem własnym Kredytobiorcy na podstawie umowy zawartej przez Bank Millennium S.A. z TUiR CIGNA STU S.A.”
§ 9 ust. 8 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Kredytobiorca jest zobowiązany do zwrotu Bankowi kosztów ubezpieczenia w wysokości X zł za pierwszy 36-miesięczny okres trwania ochrony ubezpieczeniowej.”
§ 9 ust. 9 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Jeżeli w ciągu okresu 36 miesięcy ochrony ubezpieczeniowej saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe niż X zł, Kredytobiorca zobowiązany jest do zwrotu kosztów ubezpieczenia za kolejny 36-miesięczny okres udzielonej Bankowi przez TUiR CIGNA STU S.A. ochrony ubezpieczeniowej, o czym Kredytobiorca zostanie powiadomiony przez Bank na piśmie.”

Tab. 6.25 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Bank Millenium S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Millenium S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny – MILLKREDYT DOM - z 2008 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt jest indeksowany do CHF, po przeliczeniu wypłaconej kwoty zgodnie z kursem CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku Millennium w dniu uruchomienia kredytu lub transzy. Po uruchomieniu kredytu lub pierwszej transzy kredytu wypłaconego w transzach Bank wysyła do Kredytobiorcy pismo, informujące o wysokości pierwszej raty kredytu, kwocie kredytu w CHF oraz jego równowartości w PLN zgodnie z kursem kupna CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku Millennium w dniu uruchomienia kredytu, transzy, przy czym zmiany kursów walut w trakcie okresu kredytowania mają wpływ na wysokość kwoty zaciągniętego kredytu oraz raty kapitałowo-odsetkowej.”
§ 7 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca zobowiązuje się spłacić kwotę kredytu CHF ustaloną zgodnie z § 2 w złotych polskich, z zastosowaniem kursu sprzedaży CHF obowiązującego w dniu płatności raty kredytu, zgodnie z Tabelą Kursów Walut Obcych Banku Millennium S.A.”
§ 9 ust. 7 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Dodatkowe zabezpieczenie kredytu do czasu, gdy saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe X zł, stanowi ubezpieczenie kredytów hipotecznych z niskim udziałem własnym Kredytobiorcy na podstawie umowy zawartej przez Bank Millennium S.A. z TU InterRisk S.A.”

§ 9 ust. 8 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Kredytobiorca jest zobowiązany do zwrotu Bankowi kosztów ubezpieczenia w wysokości X zł za pierwszy 36-miesięczny okres trwania ochrony ubezpieczeniowej.”
§ 9 ust. 9 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Jeżeli w ciągu okresu 36 miesięcy ochrony ubezpieczeniowej saldo zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu nie stanie się równe lub niższe niż X zł, Kredytobiorca zobowiązany jest do zwrotu kosztów ubezpieczenia za kolejny 36-miesięczny okres udzielonej Bankowi przez TU InterRisk S.A. ochrony ubezpieczeniowej, o czym Kredytobiorca zostanie powiadomiony przez Bank na piśmie.”

12) Bank Ochrony Środowiska S.A.

Tab. 6.26 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Ochrony Środowiska S.A. w umowach z roku 2007

Obecna nazwa Banku	**Bank Ochrony Środowiska S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Ochrony Środowiska S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2007 roku	
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kwota kredytu, z zastrzeżeniem § 18 ZOZK, wynosi (...) EUR (słownie: ...), nie więcej niż równowartość (...) PLN.”
§ 18 ust. 1 Zbiór Ogólnych Zasad Kredytowania w Zakresie Udzielania Kredytów Hipotecznych (ZOZK) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt uruchamiany i spłacany jest w złotych, z zastrzeżeniem ust. 7 i 8. Zmiana spreadu walutowego stosowanego przez Bank ma wpływ na wysokość wypłaconego kapitału oraz wysokość rat kapitałowo-odsetkowych.”
§ 18 ust. 3 Zbiór Ogólnych Zasad Kredytowania w Zakresie Udzielania Kredytów Hipotecznych (ZOZK) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt uruchamiany jest w złotych, przy jednoczesnym przeliczeniu na wybraną przez Kredytobiorcę i określoną w Umowie walutę, po kursie kupna dewiz wg Tabeli kursów z dnia uruchomienia kredytu, obowiązującym w momencie wykonania operacji.”

§ 18 ust. 4 Zbiór Ogólnych Zasad Kredytowania w Zakresie Udzielania Kredytów Hipotecznych (ZOZK) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku wzrostu kursu waluty obcej w okresie między momentem zawarcia Umowy a momentem uruchomienia kredytu/transzy kredytu, kwota uruchomionego kredytu wyrażona w walucie wymienialnej może być niższa niż kwota określona w Umowie. Kwotę kredytu wyrażoną w walucie obniża się w takim stopniu, aby odpowiadała określonej w Umowie równowartości kwoty kredytu w PLN. (...).”
§ 18 ust. 5 Zbiór Ogólnych Zasad Kredytowania w Zakresie Udzielania Kredytów Hipotecznych (ZOZK) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku spadku kursu waluty obcej w okresie między momentem zawarcia Umowy a momentem uruchomienia kredytu/transzy kredytu, kwota uruchomionego kredytu wyrażona w walucie wymienialnej może być wyższa niż kwota określona w Umowie. Kwotę kredytu wyrażoną w walucie podwyższa się w takim stopniu, aby odpowiadała określonej w Umowie równowartości kwoty kredytu w PLN. (...).”
§ 18 ust. 6 Zbiór Ogólnych Zasad Kredytowania w Zakresie Udzielania Kredytów Hipotecznych (ZOZK) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Spłata kredytu denominowanego wraz z odsetkami następuje w złotych, w ratach określonych w walucie z Umowy, wg przeliczenia, po ustalonym wg ostatniej Tabeli kursów kursie sprzedaży dewiz obowiązującym w Banku w dniu wpłaty środków na rachunek kredytowy Kredytobiorcy, z zastrzeżeniem ust. 7 i 8.”
§ 8 ust. 1 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Od kwoty udzielonego kredytu Bank pobierze prowizję przygotowawczą w wysokości X% kwoty kredytu, tj. X EUR (słownie: ...).”
§ 8 ust. 2 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Prowizja przygotowawcza płatna jest w złotych w dniu podpisania Umowy, po przeliczeniu kwoty prowizji po kursie sprzedaży dewiz Banku wg Tabeli kursów z dnia wpłaty prowizji, obowiązującym w momencie wykonania operacji.”

§ 10 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt wraz z odsetkami spłacany jest w PLN, w równych ratach miesięcznych. Kapitał jest spłacany co miesiąc. (...).”
§ 10 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W dniu zawarcia Umowy rata kapitałowo-odsetkowa wynosi X EUR.”
§ 12 ust. 4 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Składka ubezpieczeniowa z tytułu ubezpieczenia kredytu na okres pomostowy, w okresie ubezpieczenia wynosi X% kwoty udzielonego kredytu za każdy rozpoczęty miesiąc kalendarzowy okresu ubezpieczenia.”
§ 12 ust. 7 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Składka ubezpieczeniowa płatna jest w PLN z góry, jednorazowo za każdy okres ubezpieczenia. Dla wyliczenia pierwszej składki przyjmuje się równowartość składki w PLN, przeliczonej według pierwszego kursu kupna dewiz obowiązującego w Banku dla waluty kredytu z dnia podpisania Umowy. Dla wyliczenia kolejnych składek ubezpieczenia przyjmuje się równowartość składki w PLN, przeliczonej według pierwszego kursu kupna dewiz w Banku dla waluty kredytu z ostatniego dnia roboczego miesiąca poprzedniego.”
§ 12 ust. 10 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Składka z tytułu ubezpieczenia niskiego wkładu własnego wynosi X% za 108 miesięczny okres ubezpieczenia i naliczana jest od kwoty brakującego wkładu własnego na dzień zawarcia niniejszej Umowy, przy czym kwota kredytu zgłaszana do ubezpieczenia nie może być wyższa od 20% wartości nieruchomości.”
§ 12 ust. 12 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	„Składka płatna jest w PLN, dla wyliczenia pierwszej składki ubezpieczeniowej przyjmuje się równowartość składki w PLN, przeliczonej według pierwszego kursu kupna dewiz obowiązującego w Banku dla waluty kredytu z dnia podpisania Umowy. Dla wyliczenia kolejnych składek ubezpieczenia przyjmuje się

	równowartość składki w PLN, przeliczonej według pierwszego kursu kupna dewiz w Banku dla waluty kredytu z ostatniego dnia roboczego miesiąca poprzedniego.”

13) Bank BPH PBK S.A., obecnie BANK PEKAO S.A.

Tab. 6.27 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank BPH PBK S.A. obecnie BANK PEKAO S.A. w umowach z roku 2002

Obecna nazwa Banku	**Bank PEKAO S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank BPH PBK S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2002 roku	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Bank udziela Kredytobiorcy na jego wniosek z dnia (...)” na warunkach określonych w Umowie oraz Regulaminie kredytowania osób fizycznych w Banku Przemysłowo Handlowym PBK S.A., kredytu w wysokości (...) franków szwajcarskich (CHF) (słownie: ... złotych polskich), a Kredytobiorca zobowiązuje się do wykorzystania i zwrotu kredytu wraz z odsetkami zgodnie z warunkami niniejszej umowy.”*
§ 3 ust. 2 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	*„Prowizja od kredytu walutowego, naliczana jest i pobierana w złotych po kursie sprzedaży obowiązującym w dniu zapłaty prowizji zgodnie z Tabelą kursów walut BPH PBK S.A. ogłaszaną s w siedzibie Banku.”*
§ 5 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota kredytu wypłacana jest w złotych po przeliczeniu zgodnie z kursem kupna waluty kredytu obowiązującym w Banku w dniu wypłaty zgodnie z Tabelą kursów walut BPH PBK SA ogłaszaną w siedzibie Banku.”*

Tab. 6.28 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank BPH PBK S.A. obecnie BANK PEKAO S.A. w umowach z roku 2003

Obecna nazwa Banku	**Bank PEKAO S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank BPH PBK S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2003 roku	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Bank udziela Kredytobiorcy na jego wniosek z dnia 28.02.2003 na warunkach określonych w umowie oraz Regulaminie kredytowania osób fizycznych w Banku Banku Przemysłowo Handlowym PBK S.A. stanowiącym załącznik nr 1 do umowy, kredytu w wysokości 56 300,00 CHF (słownie: pięćdziesiąt sześć tysięcy trzysta franków szwajcarskich), a Kredytobiorca zobowiązuje się do wykorzystania i zwrotu kredytu wraz z odsetkami zgodnie z warunkami niniejszej umowy."*
§ 3 ust. 1 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	*„Kredytobiorca jest zobowiązany do zapłaty prowizji bankowej od kwoty przyznanego kredytu w wysokości 422,25 CHF (słownie: czterysta dwadzieścia dwa franki szwajcarskie i 25/100 centymów), co stanowi 0,75% kwoty kredytu."*
§ 5 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Wniosek o wypłatę transzy kredytu powinien zostać złożony najpóźniej na jeden dzień przed planowanym uruchomieniem transzy kredytu. Kwota transzy wypłacana jest w złotych po przeliczeniu według kursu kupna waluty kredytu obowiązującego w Banku zgodnie z Tabelą kursów walut BPH PBK S.A. ogłoszoną w siedzibie Banku, w dniu wypłaty transzy."*
§10 ust. 9 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota spłaty podlega przeliczeniu na złote po kursie sprzedaży waluty kredytu obowiązującym w Banku zgodnie z Tabelą*

	kursów walut BPHPBK S.A. ogłoszoną w siedzibie Banku na koniec dnia spłaty."
§17 ust. 2 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredytobiorca wyraża zgodę na wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego w PLN. Do przeliczenia kwoty waluty należy stosować kurs sprzedaży waluty kredytu obowiązujący w Banku w dniu wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego"*

Tab. 6.29 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank BPH PBK S.A. obecnie BANK PEKAO S.A. w umowach z lat 2004 - 2006

Obecna nazwa Banku	**Bank PEKAO S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank BPH PBK S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2004 - 2006 roku	
Załącznik nr 7 do Umowy kredytu budowlano- hipotecznego albo Załącznik nr 7 do Umowy kredytu hipotecznego	
§2 ust. 1 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Bank udziela Kredytobiorcy na warunkach określonych w umowie oraz Regulaminie kredytowania osób fizycznych w Banku BPH S.A. nie objętych Ustawą o Kredycie Konsumenckim, kredytu w wysokości 17 800,00 CHF (słownie: siedemnaście tysięcy osiemset franków szwajcarskich), a Kredytobiorca zobowiązuje się do wykorzystania i zwrotu kredytu wraz z odsetkami zgodnie z warunkami niniejszej umowy."*
Załącznik nr 1 Wniosek o wypłatę kredytu [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„waluta PLN."*
Ust. 2 pkt 2 Załącznik nr 7 do Umowy	*„Kwota kredytu lub transzy kredytu wypłacana jest w złotych po przeliczeniu według kursu kupna waluty kredytu obowiązującego w Banku w dniu wypłaty kwoty kredytu lub transzy kredytu, zgodnie z*

	Tabelą kursów walut Banku BPH S.A. ogłoszoną w siedzibie Banku z zastosowaniem zasad ustalania kursów walut obowiązujących w Banku"
Ust. 2 pkt 4 Załącznik nr 7 do Umowy	*„Kwota spłaty podlega przeliczeniu na złote po kursie sprzedaży waluty kredytu obowiązującym w Banku w dniu dokonywania spłaty, zgodnie z Tabelą kursów walut Banku BPH S.A. ogłoszoną w siedzibie Banku z zastosowaniem zasad ustalania kursów walut obowiązujących w Banku"*
Ust. 3 Załącznik nr 7 do Umowy	*„Kredytobiorca wyraża zgodę na wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego w PLN. Do przeliczenia kwoty waluty należy stosować kurs średni NBP waluty kredytu obowiązujący w dniu wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego"*

14) HypoVereinsbank Bank Hipoteczny S.A. obecnie Pekao Bank hipoteczny S.A

Tab. 6.30 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez HypoVereinsbank Bank Hipoteczny S.A. obecnie Pekao Bank hipoteczny S.A w umowach z roku 2003

Obecna nazwa Banku	**Pekao Bank Hipoteczny S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	**HypoVereinsbank Bank Hipoteczny S.A.**
Umowa o kredyt hipoteczny z 2003 roku	
§ 3 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt zostanie wypłacony w złotych po przeliczeniu według obowiązującego w Banku na dwa dni robocze przed dniem wpłaty kursu kupna waluty kredyt (wg Tabeli kursów Banku z godz. 9:00.)"
§ 5 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank dokona wypłaty kredytu w złotych według obowiązującego w Banku kursu kupna waluty kredytu na 2 dni robocze przed dniem wypłaty kredytu."

§ 6 ust. 2 lit. a) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Do podstawowej stopy procentowej Bank doda marżę • w wysokości 3 %, która będzie stała do końca okresu kredytowania, o którym mowa w § 7 ust. 1 lit.b)”
§ 7 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca dokonuje spłaty kredytu w złotych, w wysokości stanowiącej równowartość należnej i wynikającej z harmonogramu spłat kwoty waluty z zastosowaniem kursu sprzedaży walut Banku według Tabeli z godz. 9:00, obowiązującej na dwa dni przed terminem wymagalności spłaty, określonym w umowie kredytowej.”
§ 18 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Sądem właściwym dla rozpatrywania wszelkich sporów wynikłych z umowy jest sąd miejscowo właściwy dla Banku.:

15) Pekao Bank Hipoteczny S.A

Tab. 6.31 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Pekao Bank hipoteczny S.A w umowach z roku 2002

Obecna nazwa Banku	**Pekao Bank Hipoteczny S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Pekao Bank Hipoteczny S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny z 2002 roku	
§ 3 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt zostanie wypłacony w złotych po przeliczeniu według obowiązującego w Banku na dwa dni robocze przed dniem wypłaty kursu kupna waluty kredytu (wg Tabeli kursów Banku z godz. 9:00).”
§ 7 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca dokonuje spłaty Kredytu w złotych, w wysokości stanowiącej równowartość należnej i wynikającej z harmonogramu spłat kwoty waluty z zastosowaniem kursu sprzedaży walut Banku według Tabeli z godz. 9:00, obowiązującej na

	dwa dni przed terminem wymagalności spłaty, określonym w umowie kredytowej.”

Tab. 6.32 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Pekao Bank hipoteczny S.A. w umowach z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Pekao Bank Hipoteczny S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Pekao Bank Hipoteczny S.A.
Umowa o kredyt hipoteczny z 2008 roku	
§ 2 ust. 4 postanowienia ogólne [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyt zostanie wypłacony w złotych po przeliczeniu wypłaconej kwoty według kursu kupna waluty Kredytu obowiązującego w Banku na dwa dni robocze przed dniem wypłaty (zgodnie z Tabelą Kursów Banku z godz. 9:00), na podstawie złożonego przez Kredytobiorcę w Banku Wniosku o wypłatę na formularzu, którego wzór stanowi załącznik do Umowy (zwanego dalej „Wnioskiem o wypłatę”).”
§ 5 ust. 5 postanowienia ogólne [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredytobiorca dokonuje spłaty Kredytu w złotych, w wysokości stanowiącej równowartość należnej i wynikającej z harmonogramu spłat kwoty waluty z zastosowaniem kursu sprzedaży walut Banku według Tabeli z godz. 9:00, obowiązującej na dwa dni robocze przed terminem wymagalności spłaty, określonym w Umowie.”

16) <u>Bank GE Money Bank S.A. obecnie Bank BPH S.A.</u>

Tab. 6.33 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank GE Money Bank S.A. obecnie Bank BPH S.A. w umowach z roku 2005

Obecna nazwa Banku	**Bank BPH S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	GE Money Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2005 roku	
§1 ust. 1 in fine Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W dniu wypłaty saldo jest wyrażane w walucie do której indeksowany jest Kredyt według kursu kupna waluty do której*

	indeksowany jest Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A., opisanej szczegółowo w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty do której indeksowany jest Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A, opisanej szczegółowo w § 17".
§ 7 ust. 2 in fine Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Każdorazowo wypłacona kwota złotych polskich, zostanie przeliczona na walutę do której indeksowany jest Kredyt według kursu kupna waluty Kredytu podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A., obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez Bank"*
§ 10 ust. 6 zd. 1 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez Kredytobiorcę, będzie następować według kursu sprzedaży waluty do której jest indeksowany Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. obowiązującego w dniu wpływu środków do Banku"*
§ 17 ust. 1-5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	**Tabela Kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A.** *„1. Do rozliczania transakcji wypłat i spłat Kredytów stosowane są odpowiednio kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku obowiązujące w dniu dokonania transakcji.*

	2. Kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna. *3. Kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży.* *4. Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Banku S.A. stosuje się kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP w danym dniu roboczym skorygowane o marże kupna sprzedaży GE Money Banku S.A.* *5. Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku określane są przez Bank po godz. 15.00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane są w siedzibie Banku oraz publikowane na stronie internetowej GE Money Banku S.A. (www.gemoneybank.pl)"*

Tab. 6.34 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank GE Money Bank S.A. obecnie Bank BPH S.A. w umowach z lat 2006 - 2008

Obecna nazwa Banku	**Bank BPH S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	GE Money Bank S.A.
Umowa kredytu z 2006 roku do 2008 roku	
§1 ust. 1 in fine Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W dniu wypłaty saldo jest wyrażane w walucie do której indeksowany jest Kredyt według kursu kupna waluty do której indeksowany jest Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A., opisanej szczegółowo*

	w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty do której indeksowany jest Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A, opisanej szczegółowo w § 17".
§ 7 ust. 2 in fine Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Każdorazowo wypłacona kwota złotych polskich, zostanie przeliczona na walutę do której indeksowany jest Kredyt według kursu kupna waluty Kredytu podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A., obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez Bank"*
§ 10 ust. 8 zd. 1 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez Kredytobiorcę, będzie następować według kursu sprzedaży waluty do której jest indeksowany Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. obowiązującego w dniu wpływu środków do Banku"*
§ 17 ust. 1-5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	**Tabela Kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A.** *„1. Do rozliczania transakcji wypłat i spłat Kredytów stosowane są odpowiednio kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku obowiązujące w dniu dokonania transakcji.* *2. Kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna.*

	3. Kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży. *4. Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Banku S.A. stosuje się kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP w danym dniu roboczym skorygowane o marże kupna sprzedaży GE Money Banku S.A.* *5. Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku określane są przez Bank po godz. 15.00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane są w siedzibie Banku oraz publikowane na stronie internetowej GE Money Banku S.A. (www.gemoneybank.pl)"*

17) Bank BPH S.A.

Tab. 6.35 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez obecnie Bank BPH S.A. w umowach z roku 2009

Obecna nazwa Banku	**Bank BPH S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	GE Money Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2009 roku	
§1 ust. 1 in fine Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W dniu wypłaty saldo jest wyrażane w walucie do której indeksowany jest Kredyt według kursu kupna waluty do której indeksowany jest Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A., opisanej szczegółowo w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane*

	jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty do której indeksowany jest Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A, opisanej szczegółowo w § 17".
§ 7ust. 2 in fine Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Każdorazowo wypłacona kwota złotych polskich, zostanie przeliczona na walutę, do której indeksowany jest Kredyt według kursu kupna waluty Kredytu podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A., obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez Bank"*
§ 10 ust. 8 zd. 1 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez Kredytobiorcę, będzie następować według kursu sprzedaży waluty do której jest indeksowany Kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. obowiązującego w dniu wpływu środków do Banku"*
§ 17 ust. 1-7 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	**Tabela Kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A.** *Do rozliczania transakcji wypłat i spłat Kredytów stosowane są odpowiednio kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. dla waluty, do której jest indeksowany Kredyt obowiązujące w dniu dokonania transakcji.* *2. Kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna ustalana decyzją Banku.*

	3. Kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży ustalana decyzją Banku. *4. Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Banku S.A. stosuje się kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich na stronie internetowej NBP (www.nbp.pl) w poprzednim dniu roboczym skorygowane o marże kupna sprzedaży GE Money Banku S.A.* *5. Marżę kupna i sprzedaży opisane w ust. 2 i 3 ustalane sa raz na miesiąc decyzją Banku. Wyliczenie ww. marż polega na obliczeniu różnicy pomiędzy średnimi kursami złotego do danych walut ogłoszonymi w tabeli kursów średnich NBP w przedostatnim dniu roboczym miesiąca poprzedzającego okres obowiązywania wyliczonych marż, a średnią arytmetyczną z kursów kupna/ sprzedaży stosowanych do transakcji detalicznych w pięciu banków na ostatni dzień roboczy miesiąca poprzedzającego okres obowiązywania wyliczonych marż. Ww. banki to: PKO BP S.A., Pekao S.A., Bank Zachodni WBK S.A., Millennium Bank S.A. i Citybank Handlowy Polska S.A. Marże kupna i marże sprzedaży oraz zasady ich ustalania mogą ulec zmianą. Zmiany zasad opisanych w niniejszym paragrafie są uzależnione od rozpiętości kursów kupna i sprzedaży waluty kredytu na rynku walutowym, rodzaju finansowania działalności banku, wielkości udziału ww. banków w rynku transakcji walutowych oraz ryzyka walutowego. Zmiany zasad opisanych*

	w niniejszym paragrafie nie wymagają zmiany postanowień Umowy. *6. Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez GE Money Bank S.A. walut zawartych w ofercie Banku określane są przez Bank po godz. 15.00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane są w siedzibie Banku oraz publikowane na stronie internetowej GE Money Banku S.A. (www.gemoneybank.pl)"* *7. Kredytobiorca zgadza się na przekazywanie informacji o wysokości powyższych kursów oraz o zmianach zasad ich ustalania poprzez zamieszczenie odpowiednich informacji na stronie internetowej Banku.*

18) Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A

Tab. 6.36 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A. w umowach z roku 2005

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Nordea Bank S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego NORDEA HABITAT z 2005 roku	
§2 ust. 2 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota kredytu określona w CHF zostanie przeliczona na złote po kursie kupna CHF według Tabeli kursów z dnia uruchomienia środków."*
§ 2 ust. 3 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Rozliczenia z Bankiem z tytułu zaciągniętego kredytu w zakresie prowizji, odsetek i rat, dokonywane będą w złotych. Do przeliczeń stosowane będą kursy sprzedaży CHF według odpowiedniej Tabeli kursów."*
§ 10 ust. 2 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Wypłata środków z tytułu udzielonego kredytu następuje w złotych w równowartości kwoty wyrażonej w CHF."*

§ 10 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Do przeliczeń kwot walut wypłacanego kredytu stosuje się kurs kupna CHF według Tabeli kursów z dnia wypłaty środków."*
§ 13 ust. 5 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Harmonogram spłaty kredytu wyrażony jest w CHF. Spłata zobowiązania następuje w złotych. Do przeliczeń kwot walut spłacanego kredytu na złote, stosuje się kurs sprzedaży CHF według Tabeli kursów obowiązującego w dniu spłaty."*

Tab. 6.37 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z roku 2006

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Nordea Bank S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego NORDEA HABITAT z 2006 roku	
§1 ust. 2 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej, kwota kredytu w złotych zostanie określona poprzez przeliczanie kwoty wyrażonej w walucie, w której kredyt jest denominowany na złote, według kursu kupna tej waluty, zgodnie z Tabelą kursów z dnia uruchomienia środków."*
§ 13 ust. 7 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej:* *1/ harmonogram spłat kredytu wyrażone jest walucie, w której kredyt jest denominowany* *2/ spłata następuje w złotych, w równowartości kwot wyrażonych w walucie obcej,* *3/ do przeliczeń wysokości rat kapitałowo-odsetkowych spłacanego kredytu stosuje się kurs sprzedaży danej waluty według Tabeli kursów z dnia spłaty."*

Tab. 6.38 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z roku 2007

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Nordea Bank S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego NORDEA HABITAT z 2007 roku	
§1 ust. 2 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej, kwota kredytu w złotych zostanie określona poprzez przeliczenie na złote kwoty wyrażonej w walucie, w której kredyt jest denominowany, według kursu kuna tej waluty, zgodnie z Tabelą kursów, obowiązującą w Banku w dniu uruchomienia środków, w momencie dokonywania przeliczeń kursowych."*
§ 1 ust. 3 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej:* *1/ Zmiana kursu waluty wpływa na wypłacane w złotych przez Bank kwoty transz kredytu oraz na spłacane w złotych przez Kredytobiorcę kwoty rat kapitałowo-odsetkowych,* *2/ Ryzyko związane ze zmianą waluty ponosi Kredytobiorca, z uwzględnieniem § 11 ust. 2-4 oraz § 18 ust. 6."*
§13 ust. 7 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej:* *1/ harmonogram spłat kredytu wyrażone jest walucie, w której kredyt jest denominowany* *2/ spłata następuje w złotych, w równowartości kwot wyrażonych w walucie obcej,* *3/ do przeliczeń wysokości rat kapitałowo-odsetkowych spłacanego kredytu stosuje się kurs sprzedaży danej waluty według Tabeli kursów obowiązującej w Banku w dnia spłaty,*

	w momencie dokonywania przeliczeń kursowych."

Tab. 6.39 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A. w umowach z lat 2008 - 2009

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Nordea Bank S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego NORDEA HABITAT z 2008 - 2009 roku	
§1 ust. 2 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej, kwota kredytu w złotych zostanie określona poprzez przeliczanie kwoty wyrażonej w walucie, w której kredyt jest denominowany na złote, według kursu kupna tej waluty, zgodnie z Tabelą kursów z dnia uruchomienia środków."*
§ 12 ust. 3 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Do przeliczeń kwot walut uruchamianego kredytu stosuje się kurs kupna waluty obcej według Tabeli kursów obowiązującej w Banku w dniu uruchomienia środków, w momencie dokonywania przeliczeń kursowych"*
§15 ust. 7 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej:* *1/ harmonogram spłat kredytu wyrażone jest walucie, w której kredyt jest denominowany* *2/ spłata następuje w złotych, w równowartości kwot wyrażonych w walucie obcej,* *3/ do przeliczeń wysokości rat kapitałowo-odsetkowych spłacanego kredytu stosuje się kurs sprzedaży danej waluty według Tabeli kursów z dnia spłaty."*

Tab. 6.40 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z roku 2011

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Nordea Bank S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego denominowanego CHF NORDEA HABITAT z 2011 roku	
§1 ust. 2 pkt 2 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Zobowiązanie Kredytobiorcy do spłaty wyrażone jest w walucie obcej, do jakiej kredyt jest indeksowany, a ostateczna wysokość tego zobowiązania, określona zostanie po wypłacie całej kwoty kredytu oraz po przeliczeniach na walutę po kursie kupna danej waluty, zgodnie z Tabelą kursów obowiązującą w Banku w dniach i momentach poszczególnych uruchomień środków”*
§ 12 ust. 3 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Do przeliczeń kwot walut uruchamianego kredytu stosuje się kurs kupna waluty obcej według Tabeli kursów obowiązującej w Banku w dniu uruchomienia środków, w momencie dokonywania przeliczeń kursowych”*

19) PKO BP S.A.

Tab. 6.41 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez PKO BP S.A. umowach z roku 2002

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	PKO BP S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego WŁASNY KĄT HIPOTECZNY z 2002 roku	
§1 pkt. 9 Umowy [ma znaczenie dla abuzywności]	*„Aktualna Tabela kursów – Tabelę kursów PKO BP SA obowiązującą w chwili dokonywania przez PKO BP SA określonych w umowie przeliczeń kursowych”*
§10 ust.2 pkt. 1-2 i ust.3 i 4	*Kredyt jest wypłacony:*

[Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*1) w walucie wymiennej na finansowanie zobowiązań za granicą,* *2) w walucie polskiej na finansowanie zobowiązań kraju.* *3. W przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 2, stosuje się kurs kupna dla dewiz (aktualna Tabela kursów PKO BP SA) obowiązujący w PKO BP SA w dniu realizacji zlecenia płatniczego.* *4. W przypadku wypłaty kredytu albo transzy w walucie wymiennej innej niż waluta kredytu, stosuje się kurs kupna/sprzedaży dla dewiz (aktualna Tabela kursów PKO BP SA) obowiązujący w PKO BP SA w dniu realizacji zlecenia płatniczego.*
§ 16 ust.1 lit. a- b i ust.2 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Spłata zadłużenia z tytułu kredytu i odsetek w kwotach podanych w zawiadomieniu następuje:* *1/ na podstawie przelewu przez Kredytobiorcę z rachunku bankowego:* *a / w walucie polskiej- równowartości w walucie polskiej kwoty kredytu i odsetek w walucie kredytu według kursu sprzedaży dla dewiz (aktualna Tabela wykorzystania PKO BP SA) obowiązującego w PKO BP SA w dniu spłaty,* *b/ w walucie wymiennej- kwoty transzy i odsetek w walucie kredytu lub równowartości w walucie wymiennej innej niż waluta kredytu według kursów kupna/sprzedaży dla dewiz (aktualna Tabela wykorzystania PKO BP SA), obowiązujących w PKO BP SA w dniu spłaty,* *2/ w postaci wpłat gotówkowych w walucie polskiej wnoszonych przez Kredytobiorcę według kursu sprzedaży dla pieniędzy*

	(aktualna Tabela kursów PKO BP SA) obowiązującego w dniu spłaty."
§ 19 ust. 1 Umowy [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	*„Niespłacenie przez Kredytobiorcę raty lub zadłużenia z tytułu kredytu i odsetek w terminie umownym spowoduje, że należność z tytułu zaległej spłaty staje się zadłużeniem przeterminowanym i zostaje przeliczona na walutę polską według kursu sprzedaży dla dewiz (aktualna Tabela kursów PKO BP SA), obowiązującego w PKO BP SA w dniu płatności."*
§ 21 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Jeżeli spłata zadłużenia przeterminowanego i odsetek, o których mowa w §19 ust. 4, nastąpi w walucie innej niż waluta polska, kwota wpłaty zostanie przeliczona na kwotę stanowiącą równowartość w walucie Polskiej- według kursu kupna dla dewizy (aktualna Tabela kursów PKO BP SA), obowiązującego w dniu płatności, na kwotę stanowiącą równowartość w walucie polskiej."*
§ 24 ust. 2 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Przypadki nadpłaty przekraczającej średni koszt przesyłki poleconej, wypłata kwoty nadpłaty zostanie dokonana w walucie Polskiej, przy zastosowaniu kursu kupna dla dewiz lub pieniędzy w zależności od formy wpłaty (aktualna Tabela kursów PKO BP SA), obowiązującego w PKO BP SA w dniu wypłaty."*

Tab. 6.42 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez PKO BP S.A. umowach z lat 2005 - 2007

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	PKO BP S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego WŁASNY KĄT HIPOTECZNY z 2005 roku do 2007 roku	
§1 pkt. 7 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością postanowienia]	*„Aktualna Tabela kursów – Tabelę kursów PKO BP SA obowiązującą w chwili dokonywania przez PKO BP SA określonych w umowie przeliczeń kursowych”*
§ 5 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt może być wypłacany:* *1) w walucie wymienialnej – na finansowanie zobowiązań za granicą i w przypadku zaciągnięcia kredytu na spłatę kredytu walutowego,* *2) w walucie polskiej – na finansowanie zobowiązań w kraju.”*
§ 5 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku, o którym mowa w ust. 3 pkt 2, stosuje się kurs kupna dewiz (aktualna Tabela kursów) obowiązujący w PKO BP S.A. w dniu realizacji zlecenia płatniczego.”*
§ 10 ust. 1 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	*„Należna PKO BP prowizja od udzielonego kredytu, zgodnie z Taryfą, w wysokości (...) % kwoty kredytu, to jest kwota = (...) CHF zostanie zapłacona jednorazowo przez Kredytobiorcę w dniu zawarcia umowy, w walucie polskiej przy zastosowaniu obowiązującego w dniu zawarcia umowy (aktualna Tabela kursów) kursu sprzedaży dewiz – w przypadku wpłaty w formie przelewu środków lub sprzedaży dla pieniędzy – w przypadku wpłaty w formie gotówkowej.”*
§ 13 ust. 7 (lub 8) [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Potrącenie środków z rachunku oszczędnościowo- rozliczeniowego w walucie polskiej następuje w wysokości stanowiącej równowartość kwoty kredytu lub raty*

	w walucie wymiennej, w której udzielony jest kredyt, według obowiązującego w PKO BP SA w dniu wymagalności, kursu sprzedaży dla dewiz (aktualna Tabela kursów).”
§ 18 ust. 1 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*Niespłacenie przez Kredytobiorcę części albo całości raty w terminie umownym spowoduje, że należność z tytułu zaległej spłaty staje się zadłużeniem przeterminowanym i zostaje przeliczona na walutę polską według kursu sprzedaży dewiz (aktualna Tabela kursów) obowiązującego w PKO BP SA w dniu, o którym mowa w § 13 ust. 3.*
§ 19 ust. 1 Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*Jeżeli spłata zadłużenia przeterminowanego i odsetek nastąpi w walucie innej niż waluta polska:* *1) w formie bezgotówkowej- kwota wpłaty zostaje przeliczona na kwotę stanowiącą równowartość w walucie polskiej- według kursu kupna dla dewiz (aktualna Tabela kursów Banku), obowiązującego w PKO BP SA w dniu wpływu środków.* *2) w formie gotówkowej - kwota wpłaty zostaje przeliczona na kwotę stanowiącą równowartość w walucie polskiej - według kursu kupna dla pieniędzy (aktualna tabela kursów Banku) obowiązującego w PKO BP SA w dniu wpływu środków.*

Tab. 6.43 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez PKO BP S.A umowach z lat 2008-2010

Obecna nazwa Banku	**PKO BP S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	PKO BP S.A.
Umowa kredytu mieszkaniowego WŁASNY KĄT HIPOTECZNY z 2008 roku do 2010 roku	
§1 pkt. 14 Części Ogólnej Umowy [ma znaczenie dla abuzywności]	*„Tabela kursów – Tabelę kursów PKO BP SA obowiązującą w chwili dokonywania przez PKO BP SA określonych w umowie przeliczeń kursowych, dostępną w PKO BP SA oraz na stronie internetowej PKO BP SA”*
§ 4 ust. 1 Części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*1.„Kredyt jest wypłacany:* *1) w walucie wymiennej - na finansowanie zobowiązań Kredytobiorcy poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz w przypadku zaciągnięcia kredytu na spłatę kredytu walutowego,* *2) w walucie polskiej - na finansowanie zobowiązań w Rzeczypospolitej Polskiej.* *2. W przypadku wypłaty kredytu albo transzy w walucie polskiej, stosuje się kurs kupna dla dewiz obowiązujący w PKO BP SA w dniu realizacji zlecenia płatniczego, według aktualnej Tabeli kursów”.*
§ 4 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku wypłaty kredytu albo transzy w walucie polskiej, stosuje się kurs kupna dla dewiz obowiązujący w PKO BP SA w dniu realizacji zlecenia płatniczego, według aktualnej tabeli kursów.”*
§ 16 ust. 1 [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	*„Prowizja od udzielonego kredytu, płatna w dniu zawarcia umowy, będzie przeliczona na walutę polską przy zastosowaniu wynikającego z aktualnej Tabeli kursów kursu sprzedaży dla:* *1). dewiz – w przypadku wpłaty w formie przelewu środków,*

	2). pieniędzy - w przypadku wpłaty w formie gotówkowej."
§ 22 ust. 2 części Ogólnej Umowy [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„W przypadku dokonywania spłat zadłużenia Kredytobiorcy z:* *ROR - środki z rachunku będą pobierane w walucie polskiej w wysokości stanowiącej równowartość kwoty kredytu lub raty spłaty kredytu w walucie wymienialnej, w której udzielony jest kredyt, przy zastosowaniu kursu sprzedaży dla dewiz, obowiązującego w PKO BP SA w dniu, o którym mowa w §7 ust. 5 CSU, według aktualnej Tabeli kursów".*
§ 32 ust. 1 Części Ogólnej Umowy [klauzula skutkująca możliwością żądania zwrotu nadpłaconych kwot]	*„Niespłacenie przez Kredytobiorcę części albo całości raty spłaty kredytu w terminie określonym w umowie, spowoduje, że należność z tytułu zaległej spłaty staje się zadłużeniem przeterminowanym i może zostać przez PKO BP SA przeliczona na walutę polską, przy zastosowaniu kursu sprzedaży dla dewiz, obowiązującego w PKO BP SA w dniu, o którym mowa w § 7 ust. 5 CSU, według aktualnej Tabeli kursów".*
§ 36 ust. 1 Części Ogólnej Umowy[Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Jeżeli spłata zadłużenia przeterminowanego i odsetek nastąpi w walucie innej niż waluta polska:* *1) w formie bezgotówkowej - kwota wpłaty zostaje przeliczona na kwotę stanowiącą równowartość w walucie polskiej - według kursu kupna dla dewiz, obowiązującego w PKO BP SA w dniu wpływu środków na rachunek z którego następuje spłata rat kredytu, zgodnie z aktualną Tabelą kursów.* *2) w formie gotówkowej - kwota wpłaty zostaje przeliczona na kwotę stanowiącą równowartość w walucie polskiej - według kursu kupna dla pieniędzy obowiązującego*

	w PKO BP SA w dniu wpływu środków na rachunek z którego następuje spłata rat kredytu, zgodnie z aktualną Tabelą kursów".

20) EFG Eurobank Ergasias (Polbank)obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce

Tab. 6.44 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez EFG Eurobank Ergasias (Polbank)obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce w umowach z lat 2007-2009

Obecna nazwa Banku	**Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	EFG Eurobank Ergasias (Polbank)
Umowa kredytu hipotecznego z 2007 do 2009 roku	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Bank zobowiązany jest oddać do dyspozycji Kredytobiorcy kwotę w wysokości (...) zł (słownie: .....). Kredyt jest indeksowany do waluty obcej CHF."
Regulamin Kredytu Hipotecznego POLBANK EFG	
§ 7 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku kredytów indeksowanych do waluty obcej, wypłata kredytu następuje w złotych według kursu nie niższego niż kurs kupna zgodnie z Tabelą obowiązującą w momencie wypłaty środków z kredytu. W przypadku wypłaty kredytu w transzach, stosuje się kurs nie niższy niż kurs kupna zgodnie z Tabelą obowiązującą w momencie wypłaty poszczególnych transz. Saldo zadłużenia z tytułu kredytu wyrażone jest w walucie obcej i obliczane jest według stosowanego przy uruchomieniu kredytu. W przypadku wypłaty kredytu w transzach, saldo zadłużenia z tytułu kredytu obliczane jest według kursów stosowanych przy wypłacie poszczególnych transz. Aktualnie saldo zadłużenia w walucie

	kredytu Kredytobiorca otrzymuje listowanie w przypadku postanowień § 11.”
§ 9 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku kredytów do waluty indeksowanych do waluty obcej: 1) raty kredytu podlegające spłacie wyrażone są w walucie obcej i w dniu wymagalności raty kredytu pobierane są z rachunku bankowego, o którym mowa w ust. 1, według kursu sprzedaży zgodnie z Tabelą obowiązującą w Banku na koniec dnia roboczego poprzedzającego dzień wymagalności raty spłaty kredytu; 2) jeżeli dzień wymagalności raty kredytu przypada na dzień wolny od pracy, stosuje się kurs sprzedaży zgodnie z Tabelą obowiązującą w Banku na koniec ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień wymagalności raty kredytu.”
§ 13 ust. 7 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku kredytów indeksowanych do waluty obcej, wcześniejsza spłata dokonywana jest w oparciu o kurs sprzedaży zgodnie z Tabelą obowiązującą w Banku w momencie realizacji dyspozycji.”

21) Raiffeisen Bank Polska S.A. obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce

Tab. 6.45 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Raiffeisen Bank Polska S.A. obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Raiffeisen Bank Polska S.A.
Umowa kredytu Mieszkaniowego nr MG z 2008 roku	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku Kredytu udzielonego w walucie CHF/EUR/USD kwota kredytu zostanie

	wypłacona w złotych wg kursu kupna danej waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu Uruchomienia Kredytu/Transzy Kredytu Tabelą Kursów walut dla produktów hipotecznych w Raiffeisen Bank Polska Spółka Akcyjna.”
§ 10 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku Kredytu udzielonego w CHF/EUR/USD kapitał, odsetki oraz inne zobowiązania z tytułu Kredytu, poza wymienionymi w § 3 ust. 1 Umowy wyrażone w walucie obcej spłacane będą w złotych jako równowartość kwoty podanej (w walucie) przeliczonej: a) wg kursu sprzedaży waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu spłaty zobowiązania określonym w harmonogramie, o którym mowa w ust. 1 powyżej, Tabelą kursów walut dla produktów hipotecznych Raiffeisen Bank Polska S.A. w przypadku wpłat dokonanych przed tym terminem lub w tym terminie; b) wg kursu sprzedaży waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu wpływu środków na rachunek wskazany w § 2 ust. 17 Umowy Tabelą kursów walut dla produktów hipotecznych w Raiffeisen Bank Polska S.A. w przypadku wpłat dokonanych po dniu, określonym w harmonogramie, o którym mowa w ust. 1 powyżej.”

Tab. 6.46 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Raiffeisen Bank Polska S.A. obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Raiffeisen Bank Polska S.A.
Regulamin Kredytu Mieszkaniowego „Marża" z 2008 roku	
§ 7 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Kredyty udzielane w walutach obcych uruchamiane i spłacane są w równowartości złotych obliczanej na zasadach określonych w ust. 3 poniżej."
§ 7 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Dla kredytu udzielonego w walucie obcej Bank stosuje następujące kursy walut: 1. dla uruchomienia Kredytu kurs kupna danej waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu uruchomienia Kredytu Tabelą Kursów; 2. dla spłaty zobowiązań z tytułu Kredytu (kapitał i odsetki) – kurs sprzedaży danej waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu spłaty zobowiązania Tabelą Kursów z zastrzeżeniem postanowień § 18 ust. 6; 3. dla kwoty prowizji przygotowawczej, opłaty z tytułu ubezpieczenia Kredytu, ubezpieczenia Niskiego Wkładu, ubezpieczenia Kredytobiorcy na życie oraz innych zobowiązań wynikających z Umowy Kredytu nie wymienionych w pkt 1) i 2) powyżej Bank stosuje kursy walut wg zasad określonych w Umowie Kredytu."
§ 9 ust. 4 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„W przypadku Pożyczki udzielonej w CHF/EUR/USD, kapitał, odsetki oraz inne zobowiązania z tytułu Pożyczki, poza wymienionym w § 3 ust. 1 Umowy wyrażone w walucie obcej spłacane będą w złotych jako

	równowartość kwoty podanej w tej walucie przeliczonej: 1. wg kursu sprzedaży waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu spłaty zobowiązania określonym w harmonogramie, o którym mowa w ust. 1 powyżej, Tabelą kursów walut dla produktów hipotecznych Raiffeisen Bank Polska S.A. w przypadku wpłat dokonanych przed tym terminem lub w tym terminie; 2. wg kursu sprzedaży waluty zgodnie z obowiązującą w Banku w dniu wpływu środków na rachunek wskazany w § 2 ust. 13 Umowy Tabelą kursów walut dla produktów hipotecznych w Raiffeisen Bank Polska S.A. w przypadku wpłat dokonanych po dniu, określonym ww. harmonogramie, o którym mowa w ust. 1 powyżej.”
§ 10 ust. 7 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Dokonanie przedterminowej spłaty kredytu kapitału w części nie zwalnia Pożyczkobiorcy od konieczności dokonywania spłat bieżącej raty kapitałowo-odsetkowej wynikającej z harmonogramu w przypadku spłaty dokonanej w terminie płatności tej raty oraz należnych rat kapitałowo-odsetkowych w terminach określonych w nowym harmonogramie spłat i nie powoduje skrócenia okresu kredytowania.”

22) Santander Consumer Bank S.A.

Tab. 6.47 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Santander Consumer Bank S.A. oddział w Polsce z lat 2006 -2007

Obecna nazwa Banku	**Santander Consumer Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Santander Consumer Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2006 i 2007 roku	
§ 2 ust. 1 zd. 1 lub § 2 ust. 2 zd. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Na wniosek Kredytobiorcy Bank udziela kredytu w kwocie (...) nominowanego do waluty CHF, wg kursu kupna walut dla CHF obowiązującego w Banku w dniu uruchomienia całości kredytu lub jego poszczególnych transz – w przypadku wypłaty kredytu w transzach na cel określonych w §1."*
§ 3 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt wypłacany jest w złotych polskich przy jednoczesnym przeliczaniu wysokości wypłacanej kwoty (transzy) na CHF wg kursu kupna walut dla CHF ustalanego przez Bank i obowiązującego w Banku w dniu wypłaty środków."*
§ 5 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych zostanie ustalona po przeliczeniu kwoty wypłaconego kredytu na CHF, stosownie do postanowień niniejszej Umowy."*
§ 5 ust. 5 zd. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota wpłaty raty w złotych przeliczana jest na CHF wg kursu sprzedaży obowiązującego w NBP na dzień przed datą wpływu środków do Banku."*

23) Kredyt Bank S.A. Obecnie Santander Bank Polska S.A

Tab. 6.48 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Kredyt Bank S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A. w Polsce z roku 2002

Obecna nazwa Banku	**Santander Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Kredyt Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2002 roku	
§ 1 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Bank udziela Kredytobiorcy na wniosek z dnia (...) kredytu w walucie (...) złotych denominowanego w walucie CHF. Kwota transzy kredytu zostanie określona według kursu kupna dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu uruchomienia transzy kredytu."*
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Każda transza kredytu wypłacana jest w złotych, przy jednoczesnym przeliczeniu wysokości transzy według kursu kupna dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu uruchomienia danej transzy."*
§ 8 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Wysokość miesięcznej raty kapitałowo-odsetkowej określona jest w CHF. Spłata rat kapitałowo-odsetkowych dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu rat kapitałowo-odsetkowych według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu spłaty danej raty."*

Tab. 6.49 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Kredyt Bank S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A. w Polsce z roku 2007

Obecna nazwa Banku	**Santander Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Kredyt Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego - EKSTRALOKUM - z 2007 roku	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Na wniosek z dnia (...) Bank udziela Kredytobiorcy kredytu w kwocie (...) denominowanego (waloryzowanego) w walucie CHF na okres 360 miesięcy od dnia (...) do dnia (...) (ostateczny termin spłaty kredytu) na zasadach określonych w Umowie i OWKM, wliczając to:* *1) okres wykorzystania kredytu: 4 miesięcy;* *2) okres karencji w spłacie kredytu: 0 miesięcy;* *3) okres spłaty kredytu wraz z należnymi odsetkami: 356 miesięcy."*
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota kredytu denominowanego (waloryzowanego) w CHF lub transzy kredytu zostanie określona według kursu kupna dewiz dla wyżej wymienionej waluty zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu."*
§ 4 ust. 1a [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Każda transza kredytu wykorzystana jest w złotych, przy jednoczesnym przeliczeniu wysokości transzy według kursu kupna dewiz CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu wykorzystania danej transzy."*
§ 9 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Po okresie wykorzystania kredytu Kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty kredytu wraz z odsetkami w 356 ratach miesięcznych w dniu 1 każdego miesiąca,*

	począwszy od (...). Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych określona jest w CHF. Spłata rat kapitałowo-odsetkowych dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu rat kapitałowo-odsetkowych według kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty, a tym samym zmiana wysokości w/w kursu waluty ma wpływ na ostateczną wysokość spłacanego przez Kredytobiorcę kredytu."
§ 9 ust. 6 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty odsetek w każdym miesiącu okresu, o którym mowa w ust. 4, w dniu 1 każdego miesiąca, z zastrzeżeniem ust. 5. Wysokość należnych odsetek określana jest w CHF. Spłata należnych odsetek dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu należnych odsetek według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość należnych odsetek w złotych zależy od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty."*

Tab. 6.50 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Kredyt Bank S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A. w Polsce z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Santander Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Kredyt Bank S.A.
Umowa kredytu hipotecznego z 2008 roku EKSTRALOKUM	
§ 2 ust. 1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Na wniosek z dnia (...) Bank udziela Kredytobiorcy kredytu w kwocie (...) denominowanego (waloryzowanego) w walucie CHF na okres 360 miesięcy od dnia (...) do dnia (...) (ostateczny termin spłaty kredytu) na zasadach określonych w Umowie i OWKM, wliczając w to:*

	1) okres wykorzystania kredytu: x miesięcy; *2) okres karencji w spłacie kredytu: x miesięcy;* *3) okres spłaty kredytu wraz z należnymi odsetkami: x miesięcy."*
§ 2 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kwota kredytu denominowanego (waloryzowanego) w CHF lub transzy kredytu zostanie określona według kursu kupna dewiz dla wyżej wymienionej waluty zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu."*
§ 4 ust. 1a [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredyt wykorzystywany jest w złotych, przy jednoczesnym przeliczeniu kwoty kredytu według kursu kupna dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu wykorzystania kredytu."*
§ 9 ust. 2 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Po okresie wykorzystania kredytu Kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty kredytu wraz z odsetkami w X ratach miesięcznych w dniu X każdego miesiąca, począwszy od (...). Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych określona jest w CHF. Spłata rat kapitałowo-odsetkowych dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu rat kapitałowo-odsetkowych według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych w złotych zależy od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty, a tym samym zmiana wysokości kursu waluty ma wpływ na ostateczną wysokość spłaconego przez Kredytobiorcę kredytu."*
§ 9 ust. 6 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	*„Kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty odsetek w każdym miesiącu okresu, o którym mowa w ust. 4, w dniu X każdego miesiąca,*

	z zastrzeżeniem ust. 5. Wysokość należnych odsetek określana jest w CHF. Spłata należnych odsetek dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu należnych odsetek według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów" obowiązującą w Banku w dniu spłaty. Wysokość należnych odsetek w złotych zależy od wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu spłaty."

24) Bank Zachodni WBK S.A. Obecnie Santander Bank Polska S.A

Tab. 6.51 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Zachodni WBK S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A .w Polsce z roku 2006

Obecna nazwa Banku	**Santander Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Zachodni WBK S.A.
Umowa o dewizowy kredyt mieszkaniowy z 2006 roku	
Art. 3.07 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Uruchomienie kredytu nastąpi w złotych polskich przy wykorzystaniu bieżącego kursu kupna dewiz dla CHF obowiązującego w Banku Zachodnim WBK S.A. w dniu płatności."
Art. 3.08 ust. 5 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Walutą spłaty kredytu jest CHF. W przypadku spłaty kredytu w złotych polskich realizacja płatności nastąpi przy wykorzystaniu bieżącego kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku Zachodnim WBK S.A. w dniu realizacji należności Banku."

Tab. 6.52 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Zachodni WBK S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A .w Polsce z roku 2008

Obecna nazwa Banku	**Santander Bank S.A.**
Nazwa Banku w chwili zawarcia umowy	Bank Zachodni WBK S.A.
Umowa o dewizowy kredyt mieszkaniowy/inwestorski z 2008 roku	
Art. 3.07 ust. 3 pkt 3.1 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Uruchomienie kredytu nastąpi na rachunek wskazany w ust. 2, w zależności od waluty rachunku:

	w złotych polskich przy wykorzystaniu bieżącego/negocjowanego kursu kupna dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu płatności lub w walucie kredytu.”
Art. 3.09 ust. 3 [Klauzula skutkująca bezskutecznością abuzywną]	„Walutą spłaty kredytu jest CHF. W przypadku spłaty kredytu w złotych realizacja płatności nastąpi przy wykorzystaniu bieżącego kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w Banku w dniu realizacji należności Banku.”

6.3 Klauzula zmiennego oprocentowania

W kontekście długoterminowych umów kredytowych, a zwłaszcza kredytów hipotecznych, szczególnego znaczenia nabierają postanowienia umowne określające mechanizm zmiennego oprocentowania. Zgodnie z podstawowymi zasadami wynikającymi zarówno z porządku prawnego krajowego, jak i regulacji unijnych, postanowienia tego rodzaju powinny być sformułowane w sposób jednoznaczny, przejrzysty i zrozumiały – tak, by przeciętny konsument był w stanie samodzielnie zrekonstruować reguły zmiany stopy procentowej oraz dokonać oceny konsekwencji finansowych wynikających z jej aktualizacji w całym okresie trwania stosunku umownego[1334].

W literaturze podnosi się, że brak precyzyjnych i jednoznacznych kryteriów zmiany oprocentowania prowadzi do naruszenia zasady lojalności kontraktowej oraz podważa zaufanie uczestnika obrotu cywilnoprawnego względem instytucji finansowej, która – jako profesjonalista – ponosi odpowiedzialność za prawidłowe i uczciwe ukształtowanie treści stosunku prawnego[1335]. Ocena przejrzystości postanowień dotyczących oprocentowania nie powinna ograniczać się wyłącznie do ich formy językowej, lecz winna obejmować również ich wymiar funkcjonalny – konsument musi rozumieć, w jaki sposób, na jakiej podstawie oraz z jaką częstotliwością bank może dokonywać zmian wysokości jego zobowiązania pieniężnego[1336].

[1334] Asłanowicz P., Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 184-187.
[1335] Jabłoński M., Koźmiński K., Bankowe kredyty waloryzowane do kursu walut obcych w orzecznictwie sądowym, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s.185-208.
[1336] Czabański J., Konieczny T., Korpalski M., Przewodnik frankowicza, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 88-93.

W tym kontekście na plan pierwszy wysuwa się konstrukcja oprocentowania oparta na wskaźniku referencyjnym, powiększonym o określoną marżę banku. Przykładowo, oprocentowanie kredytu może zostać określone jako suma wartości stawki WIBOR 3M oraz marży banku. Tego rodzaju model, który zyskał powszechne zastosowanie w praktyce bankowej, może zostać uznany za zgodny z wymogiem obiektywizacji zmiennego elementu oprocentowania, o ile spełnione zostaną dwa podstawowe warunki: po pierwsze, wskaźnik referencyjny powinien stanowić parametr rynkowy o charakterze obiektywnym i niezależnym; po drugie, marża banku musi być ustalona w sposób jednoznaczny i niezmienny, a jej wysokość powinna zostać wyrażona w punktach procentowych (p.p.).

Błędem, który występuje w znacznej liczbie umów kredytowych, jest przedstawianie marży w postaci wartości procentowej („%") zamiast w punktach procentowych („p.p.") – przykładowo poprzez sformułowanie: „oprocentowanie wynosi WIBOR 3M + 1,5%". Choć z pozoru może się ono wydawać poprawne, to w istocie wprowadza istotne niejasności co do prawnego i ekonomicznego charakteru marży, a w konsekwencji może prowadzić do trudności interpretacyjnych, zwłaszcza w kontekście zasad aktualizacji oprocentowania. Symbol „%" w języku prawnym oraz ekonomicznym odnosi się bowiem do wartości względnej, czyli wyrażonej jako proporcja względem pewnej zmiennej – podczas gdy marża powinna być oznaczona jako wartość stała, dodawana bezpośrednio do wskaźnika referencyjnego, a nie jako procent czegokolwiek[1337].

Z perspektywy matematyki finansowej należy wyraźnie odróżnić „procent", będący wartością względną (np. 1,5% oznacza 1,5 jednostki na każde 100 jednostek podstawy), od punktu procentowego, który stanowi wartość bezwzględną, dodawaną do innej stopy procentowej. Zmiana stopy procentowej z poziomu 3% na 4% oznacza wzrost o 1 punkt procentowy, ale równocześnie stanowi wzrost o 33,3% w ujęciu względnym, co w odniesieniu do umów kredytowych, może prowadzić do poważnego nieporozumienia interpretacyjnego[1338]. Prawidłowe oznaczenie marży powinno zatem

[1337] Paxford B., Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu [w:] Kredyty frankowe i złotówkowe. Umowy kredytowe. Rozliczenie z bankiem. Przykłady klauzul niedozwolonych. Komentarz praktyczny, C.H. Beck, Warszawa 2024.
[1338] Ibidem.

przybrać postać: „WIBOR 3M + 1,5 p.p.”, co pozostaje w zgodzie zarówno z zasadami matematyki finansowej, jak i z ugruntowaną praktyką rynkową[1339].

W tym miejscu należy poczynić zastrzeżenie, iż przywołane rozróżnienie, jakkolwiek technicznie precyzyjne – wymaga także osadzenia w systemowej wykładni języka prawa cywilnego. Orzecznictwo konsekwentnie akcentuje potrzebę jednoznacznego oraz literalnego określenia wysokości świadczenia konsumenta[1340]. Nieprawidłowe posłużenie się oznaczeniem marży w postaci wartości procentowej może zrodzić wątpliwości co do jej charakteru normatywnego oraz funkcji kalkulacyjnej w ramach mechanizmu ustalania oprocentowania[1341].

Zastosowanie symbolu „%” sugeruje bowiem, że marża może być traktowana jako wartość pośrednio zależna od wskaźnika referencyjnego, co całkowicie wypacza jej sens jako składnika stałego. W rezultacie konsument traci możliwość odróżnienia elementu zmiennego (tj. wskaźnika referencyjnego) od części stałej (marży), co pozostaje w rażącej sprzeczności z wymogiem przejrzystości określonym w art. 385[1] § 1 k.c., jak również z utrwalonym orzecznictwem TSUE, w szczególności w sprawach Kásler[1342] oraz Dziubak[1343]. Mechanizm ten staje się przez to nieczytelny funkcjonalnie, konsument nie jest w stanie określić wpływu zmiany wskaźnika referencyjnego na wysokość świadczenia, skoro nie może mieć pewności co do niezmienności drugiego składnika[1344].

Jak trafnie wskazuje się w doktrynie, marża stanowi składnik kalkulacyjny o charakterze stałym, który powinien zostać określony w sposób jednoznaczny i wyrażony w punktach procentowych, tylko wtedy kredytobiorca ma realną możliwość dokonania rzetelnej oceny całkowitego kosztu zobowiązania oraz porównania dostępnych na rynku ofert kredytowych[1345]. Posługiwanie się wartościami procentowymi w tym kontekście narusza nie tylko standardy przejrzystości, ale może także skutkować

[1339] Paxford B., Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu [w:] Kredyty frankowe i złotówkowe. Umowy kredytowe. Rozliczenie z bankiem. Przykłady klauzul niedozwolonych. Komentarz praktyczny, C.H. Beck, Warszawa 2024.

[1340] Wyrok SN z 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 933/99, LEX nr 54492; Wyrok SN z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013/1/4.

[1341] Asłanowicz P., Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 184 i n.; Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, J.J. przeciwko PKO BP S.A., ECLI:EU:C:2025:705.

[1342] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.

[1343] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

[1344] Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, J.J. przeciwko PKO BP S.A., ECLI:EU:C:2025:705.

[1345] Rogoziński D., Rozliczenia stron nieważnej umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej. Praktyczny przewodnik, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

błędnymi bądź sprzecznymi wykładniami postanowień umowy, zwłaszcza w sytuacji zmian poziomu wskaźnika referencyjnego.

Równocześnie należy zwrócić uwagę, że wiele postanowień umownych regulujących zmienne oprocentowanie przyjmuje postać tzw. klauzul blankietowych. Przykładowo:

1) Klauzula nr 4107 (Euro Bank S.A.): *„Zmiana wysokości oprocentowania może następować także w przypadku zmiany parametrów finansowych rynku pieniężnego i kapitałowego w kraju (lub krajów zrzeszonych w UE), którego waluta jest podstawą indeksacji*”[1346];
2) Klauzula nr 4704 (BRE Bank S.A.): „Stopa procentowa Kredytu może ulegać zmianom (…) w przypadku zmiany co najmniej jednego z następujących parametrów finansowych rynku pieniężnego i kapitałowego: a) oprocentowania lokat międzybankowych (stawek WIBID/WIBOR), b) rentowności bonów skarbowych, obligacji Skarbu Państwa, c) zmiany stóp procentowych NBP, oraz w zakresie wynikającym ze zmiany tych parametrów”[1347].

Postanowienia tego rodzaju były wielokrotnie kwalifikowane w orzecznictwie jako nieprecyzyjne, nieprzejrzyste i sprzeczne z interesem konsumenta. Stanowią przykład tzw. klauzul abuzywnych, które pozostawiają bankowi nadmiernie szeroki zakres uznaniowości i nie określają jednoznacznie relacji przyczynowo-skutkowej pomiędzy wskazanymi parametrami a wysokością oprocentowania. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w szeregu wyroków, w tym zwłaszcza w sprawach Kásler, Dziubak oraz BNP Paribas[1348], wskazał, że warunki umowne muszą być przejrzyste nie tylko językowo, lecz również funkcjonalnie, tzn. muszą umożliwiać konsumentowi ocenę ekonomicznych konsekwencji ich zastosowania.

Zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem TSUE, postanowienie umowne, które nie spełnia wymogu przejrzystości, nie może zostać zmodyfikowane ani „naprawione” przez sąd poprzez uzupełnienie jego treści innym mechanizmem. Skutkiem eliminacji takiej klauzuli jest jej bezskuteczność *ex lege* wobec konsumenta, co oznacza, że nie wywołuje

[1346] Wyrok SOKIK w Warszawie z 24 lipca 2012 r., XVII AmC 285/11, LEX nr 2545940.
[1347] Wyrok SA w Warszawie z 10 lutego 2012 r., VI ACa 1460/11, LEX nr 1120222.
[1348] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470.

ona skutków prawnych od chwili zawarcia umowy[1349]. Sąd nie jest uprawniony do zastępowania wyeliminowanego postanowienia nowym rozwiązaniem, nawet jeżeli prowadziłoby to do powstania luki kontraktowej.

W tym miejscu należy również uwzględnić przepisy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. (tzw. rozporządzenia BMR), które ustanawiają ramy prawne dla wskaźników referencyjnych stosowanych w instrumentach finansowych, w tym także wskaźnika WIBOR[1350]. W związku z planowaną reformą tych wskaźników w Polsce, wdrażany jest obecnie nowy wskaźnik WIRON jako potencjalny substytut WIBOR-u. Okoliczność ta dodatkowo potwierdza konieczność takiego formułowania postanowień umownych, aby w sposób jednoznaczny i zrozumiały przewidywały one mechanizm zmiany wskaźnika referencyjnego, uwzględniający ryzyko jego modyfikacji bądź zastąpienia.

Podsumowując, postanowienia umowne dotyczące zmiennego oprocentowania powinny być konstruowane w sposób zapewniający ich pełną przejrzystość, przewidywalność oraz równowagę kontraktową. Posługiwanie się oznaczeniem marży w postaci „%" zamiast „p.p.", jak również stosowanie nieprecyzyjnych klauzul blankietowych, należy uznać za poważne naruszenie tych standardów, skutkujące abuzywnością danego postanowienia w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c. Konsekwencją tego jest jego bezskuteczność *ex tunc* względem konsumenta oraz brak obowiązku spełnienia świadczenia wyliczonego na podstawie wadliwego mechanizmu. Sąd nie jest uprawniony do ingerowania w treść takiego postanowienia ani do jego zastępowania innym rozwiązaniem. Wymóg ochrony konsumenta wymaga, by warunki finansowe umowy były zrozumiałe już na etapie jej zawierania, zgodnie z zasadą efektywności (*effet utile*) oraz zasadą nieprzekraczalnych granic uprawnień profesjonalisty w relacji kontraktowej.

6.4 Konstrukcja klauzuli zmiennego oprocentowania opartej na WIBOR

Klauzula zmiennego oprocentowania, stanowiąca integralny komponent umowy kredytu hipotecznego, odgrywa zasadniczą rolę w kształtowaniu ekonomicznego ryzyka ponoszonego przez konsumenta w toku realizacji zobowiązania. Jej mechanizm opiera się na uzależnieniu oprocentowania od wskaźnika referencyjnego, którym w praktyce

[1349] Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470; .

[1350] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie wskaźników stosowanych jako stopy referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do mierzenia wyników funduszy inwestycyjnych, Dz.U. L 171 z 29.6.2016.

krajowej najczęściej jest WIBOR (Warsaw Interbank Offered Rate), ustalany dla określonych okresów odniesienia – najczęściej trzymiesięcznego (WIBOR 3M) lub sześciomiesięcznego (WIBOR 6M). Konstrukcja ta zakłada, iż oprocentowanie kredytu stanowi sumę indywidualnie ustalonej marży banku oraz bieżącej wartości wskaźnika referencyjnego, kształtowanego przez administratora na podstawie metodyki określonej w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. (tzw. rozporządzenie BMR)[1351].

Sama obecność tego rodzaju postanowienia w umowie kredytowej nie pozostaje sprzeczna z przepisami prawa cywilnego, o ile nie narusza przepisów służących ochronie konsumenta. Kluczowe znaczenie ma w tym zakresie wymóg przejrzystości, określony w art. 385^1 § 1 k.c., który obejmuje zarówno aspekt formalny (przejrzystość językową i gramatyczną), jak i materialny (ujawnienie istoty mechanizmu działania, kosztów oraz ryzyk związanych ze zmiennością wskaźnika). Odwołanie do WIBOR-u w treści umowy musi zatem zostać skonstruowane w sposób umożliwiający konsumentowi realne zrozumienie mechanizmu ustalania oprocentowania, jego zmienności oraz wpływu na wysokość świadczenia pieniężnego[1352].

Zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem doktryny, samo odwołanie się do stopy referencyjnej nie przesądza jeszcze ani o nieważności, ani o abuzywności analizowanego postanowienia. Ocenie podlega bowiem przede wszystkim transparentność mechanizmu oraz zakres informacji udzielonych kredytobiorcy[1353]. W tym kontekście istotne są również obowiązki informacyjne ciążące na banku – zarówno na gruncie przepisów krajowych (por. art. 384 § 1, art. 385 § 1 w zw. z art. 385^1 k.c.), jak i unijnych (w szczególności art. 5 dyrektywy 93/13/EWG oraz art. 6 ust. 1 rozporządzenia BMR). Zaniedbanie w zakresie wyjaśnienia konsumentowi istoty wskaźnika, zasad jego kalkulacji oraz jego wpływu na harmonogram i wysokość rat kredytu może skutkować

[1351] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie wskaźników stosowanych jako stopy referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do mierzenia wyników funduszy inwestycyjnych, Dz.U. L 171 z 29.6.2016, s. 1 ze zm., dalej jako: „rozporządzenie BMR"; Grochowski M., [w:] Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz, wyd. 3, red. Mikłaszewicz P., Pacuła K., C.H. Beck, Warszawa 2024, art. 27.

[1352] Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, J.J. przeciwko PKO BP S.A., ECLI:EU:C:2025:705.

[1353] Nowakowski T., Abuzywność klauzuli zmiennego oprocentowania opartej na wskaźniku referencyjnym w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, EPS 2025, nr 5, s. 14-21.

uznaniem postanowienia za nieuczciwe, a w konsekwencji za bezskuteczne z mocy prawa[1354].

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej konsekwentnie stoi na stanowisku, że nawet w przypadku postanowień odnoszących się do głównych świadczeń stron, dopuszczalna jest ich kontrola z punktu widzenia abuzywności – o ile nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały (por. wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc, pkt 45–48)[1355]. Analogiczną tendencję dostrzec można również w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który w ostatnich latach przywiązuje szczególną wagę do przejrzystości klauzul dotyczących mechanizmów indeksacyjnych i zmiennego oprocentowania, podkreślając przy tym zakres obowiązków informacyjnych banków wobec konsumentów (por. uchwała SN z 6 marca 1992 r., III CZP 141/91)[1356].

Nie budzi zatem wątpliwości, że zastosowanie wskaźnika WIBOR jako elementu zmiennego oprocentowania kredytu hipotecznego może pozostawać zgodne z prawem. Warunkiem koniecznym jest jednak zapewnienie kredytobiorcy pełnej, zrozumiałej i nienasuwającej wątpliwości informacji na temat sposobu ustalania wskaźnika, jego wpływu na saldo kredytu oraz wysokość poszczególnych rat, a także gwarancja, że bank nie posiada kompetencji do jego arbitralnej modyfikacji. W przeciwnym razie, nawet przy założeniu, że postanowienie dotyczy głównych świadczeń stron, może ono zostać zakwalifikowane jako klauzula abuzywna, a zatem być bezskuteczne *ex lege* względem konsumenta.

6.4.1 Standard przejrzystości w świetle orzecznictwa TSUE

Standard przejrzystości, konsekwentnie rozwijany w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, pełni zasadniczą funkcję w ocenie ważności i skuteczności postanowień umownych odnoszących się do głównych świadczeń stron, w tym także do klauzul zmiennego oprocentowania opartych na wskaźnikach referencyjnych. Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem TSUE, fakt, iż dane postanowienie

[1354] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie wskaźników stosowanych jako stopy referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do mierzenia wyników funduszy inwestycyjnych, Dz.U. L 171 z 29.6.2016.

[1355] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.

[1356] Uchwała SN z 6 marca 1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992/6/90.

reguluje główny przedmiot umowy, nie wyłącza jego kontroli na gruncie dyrektywy 93/13/EWG, jeżeli nie zostało sformułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały[1357].

W wyroku z dnia 3 marca 2020 r. w sprawie Gómez del Moral Guasch (C-125/18), Trybunał wyraźnie zaznaczył, że sąd krajowy zobowiązany jest ocenić, czy konsument miał rzeczywistą możliwość zrozumienia mechanizmu ustalania wskaźnika IRPH – hiszpańskiego odpowiednika WIBOR – oraz jego wpływu na całkowity koszt kredytu. Trybunał zaakcentował przy tym, że zgodność postanowienia z przepisami prawa krajowego nie zwalnia z obowiązku przeprowadzenia testu przejrzystości w świetle wymogów prawa unijnego[1358].

W jeszcze bardziej stanowczy sposób wymóg ten został podkreślony w wyroku z dnia 10 czerwca 2021 r., wydanym w sprawie BNP Paribas Personal Finance (C- 609/19), w którym TSUE wskazał, że nawet jeżeli wskaźnik referencyjny ma charakter urzędowy, jak IRPH czy WIBOR, przedsiębiorca nie jest zwolniony z obowiązku udzielenia konsumentowi wyczerpującej informacji na temat jego natury, mechanizmu zmienności oraz możliwych konsekwencji finansowych. W świetle art. 4 ust. 2 i art. 5 dyrektywy 93/13/EWG, transparentność nie ogranicza się jedynie do przejrzystości językowej – musi obejmować również ujawnienie ekonomicznego ryzyka wynikającego z kontraktu[1359].

W kolejnych orzeczeniach Trybunał jeszcze dobitniej podkreślił znaczenie tzw. przejrzystości materialnej. W szczególności w sprawach połączonych BNP Paribas Personal Finance (C-776/19 do C-782/19), wskazano, że istota testu przejrzystości polega nie tylko na dostępności językowej danego postanowienia, lecz na jego funkcjonalnej użyteczności – a zatem zdolności do zapewnienia konsumentowi realnego rozeznania co do wpływu mechanizmu indeksacji bądź zmiennego oprocentowania na wysokość przyszłych rat kredytowych. Wymaga to uwzględnienia nie tylko literalnego brzmienia klauzuli, ale i całokształtu kontekstu umownego, w tym informacji udzielonych przed zawarciem umowy, symulacji zmian stopy referencyjnej czy informacji o historycznej zmienności danego wskaźnika[1360].

[1357] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.
[1358] Wyrok TSUE z 3 marca 2020 r., C-125/18, Gómez del Moral Guasch, ECLI:EU:C:2020:138.
[1359] Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:469.
[1360] Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19 - C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470

W cytowanym orzecznictwie TSUE wyraźnie utrwalone zostało stanowisko, zgodnie z którym przejrzystość oznacza nie tylko przekazanie konsumentowi informacji o samej strukturze mechanizmu, lecz także o skutkach jego stosowania, w szczególności o potencjalnych fluktuacjach wskaźnika, ich wpływie na saldo kredytu i wysokość rat oraz o całkowitej kwocie do zapłaty. Nie wystarcza zatem ogólne wskazanie definicji wskaźnika (np. WIBOR 3M); konieczne jest przedstawienie jego praktycznego znaczenia z punktu widzenia interesu ekonomicznego konsumenta[1361].

Standard przyjęty przez TSUE należy rozpatrywać w kontekście zasady *effet utile*, tj. obowiązku zapewnienia pełnej skuteczności ochrony przewidzianej w dyrektywie 93/13/EWG. Wymóg przejrzystości nie ma zatem charakteru formalnego, wręcz przeciwnie, stanowi on instrument służący zabezpieczeniu konsumenta przed nieproporcjonalnym rozłożeniem ryzyka kontraktowego. W razie niespełnienia tego wymogu, postanowienie umowne może zostać uznane za abuzywne i jako takie bezskuteczne z mocy prawa, niezależnie od jego przedmiotowego charakteru[1362].

W literaturze podkreśla się, że ocena przejrzystości klauzuli nie może ograniczać się do jej treści językowej, lecz musi uwzględniać również sposób przedstawienia informacji w toku procesu kontraktowania, w tym w szczególności na etapie negocjacji i prezentacji dokumentacji przedumownej[1363]. Przyjmując tę perspektywę, należy uznać, że klauzule oparte na wskaźniku WIBOR mogą zostać uznane za abuzywne i jako takie, podlegać eliminacji *ex lege*, w sytuacji, gdy bank zaniechał realizacji ciążącego na nim obowiązku informacyjnego co do rzeczywistych skutków tych postanowień.

6.4.2 WIBOR jako wskaźnik referencyjny – zgodność z BMR a przejrzystość kontraktowa

WIBOR (Warsaw Interbank Offered Rate) pozostaje jednym z podstawowych wskaźników referencyjnych wykorzystywanych na krajowym rynku bankowym, w szczególności w umowach kredytów hipotecznych o zmiennym oprocentowaniu. Po wejściu w życie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia

[1361] Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, J.J. przeciwko PKO BP S.A., ECLI:EU:C:2025:705.

[1362] Korpalski M., Bankowe terminowe umowy walutowe, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 273 i n.

[1363] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 147 i n.; Korpalski M., Nowak W., Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich. Komentarz do Dyrektywy Rady 93/13/EWG., Wolters Kluwer, Warszawa 2024.

8 czerwca 2016 r. w sprawie wskaźników referencyjnych (tzw. rozporządzenie BMR), stosowanie WIBOR-u zostało poddane rygorystycznym wymogom w zakresie niezależności, przejrzystości oraz solidności metodologicznej[1364].

Administratorem wskaźnika WIBOR jest GPW Benchmark S.A., nadzorowany przez Komisję Nadzoru Finansowego, a zarazem wpisany do rejestru administratorów prowadzonych przez Europejski Urząd Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych (ESMA), zgodnie z art. 36 BMR. Spełnienie wymogów instytucjonalnych i technicznych, takich jak implementacja metodologii fixingu opartej na deklaracjach uczestników rynku międzybankowego, nie przesądza jednak automatycznie o zgodności implementacji tego wskaźnika z wymaganiami prawa prywatnego, zwłaszcza w relacji między przedsiębiorcą a konsumentem[1365].

Zgodnie z art. 5 ust. 1 rozporządzenia BMR, administrator oraz użytkownicy wskaźników zobowiązani są do zapewnienia odpowiedniego poziomu przejrzystości, w szczególności poprzez udostępnienie informacji o metodologii, źródłach danych i zasadach publikacji. W relacji umownej z konsumentem standard ten ulega jednak przekształceniu w konkretne obowiązki informacyjne banku jako profesjonalnego uczestnika obrotu. Jak wskazuje doktryna, przejrzystość kontraktowa w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c. oraz art. 4 ust. 2 i art. 5 dyrektywy 93/13/EWG wymaga przedstawienia tych informacji w sposób jasny, adekwatny do możliwości percepcyjnych przeciętnego konsumenta[1366].

W konsekwencji, nawet jeżeli sam wskaźnik spełnia wymogi zgodności z przepisami sektorowymi, jego wprowadzenie do treści umowy konsumenckiej powinno być poprzedzone lub towarzyszone ujawnieniem szeregu istotnych informacji, takich jak:

1) wskazanie źródła publikacji i tożsamości administratora wskaźnika (np. GPW Benchmark);
2) wyjaśnienie mechanizmu jego ustalania, z uwzględnieniem pojęcia fixingu oraz braku bezpośredniego związku ze stopą referencyjną banku centralnego;

[1364] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie indeksów stosowanych jako wskaźniki referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do pomiaru wyników funduszy inwestycyjnych i zmieniające dyrektywy 2008/48/WE i 2014/17/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 596/2014; Dz.U.UE.L.2016.171.1

[1365] Rogoziński D., Wprowadzenie [w:] Klauzula oparta na WIBOR a unieważnienie umowy kredytu, Warszawa 2023, s. 90.

[1366] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 385^1, art. 385^3.

3) przedstawienie wpływu zmian WIBOR na wysokość poszczególnych rat kredytowych oraz całkowity koszt kredytu;
4) identyfikacja ryzyk ekonomicznych, w tym niestabilności wskaźnika oraz jego nieprzewidywalnego charakteru w perspektywie długookresowej[1367].

Jak wskazał TSUE w sprawie BNP Paribas Personal Finance (C-609/19), formalna legalność wskaźnika, w tym jego status urzędowy czy zgodność z rozporządzeniem BMR, nie wyłącza obowiązku przejrzystego przedstawienia jego działania i konsekwencji ekonomicznych. Przedsiębiorca zobowiązany jest do przekazania informacji w sposób umożliwiający konsumentowi rzeczywiste zrozumienie charakteru, funkcji i wpływu wskaźnika na realizację zobowiązania[1368].

Analogiczne stanowisko prezentuje również doktryna krajowa. Jak podkreśla M. Namysłowska, zgodność instrumentu finansowego z technicznymi wymogami BMR nie przesądza o spełnieniu wymogu przejrzystości kontraktowej. Kluczowe znaczenie ma bowiem nie tyle formalna legalność wskaźnika, ile jego percepcja przez konsumenta oraz zrozumienie zasad jego funkcjonowania w kontekście ekonomicznym[1369].

W świetle powyższego, brak realizacji obowiązku informacyjnego w zakresie wyjaśnienia istoty działania WIBOR może skutkować uznaniem postanowienia umownego za nieprzejrzyste w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., a w konsekwencji, za nieuczciwe. Tego rodzaju klauzula, mimo że oparta na legalnym wskaźniku, może podlegać eliminacji z umowy, co rodzi konieczność rozważenia dalszych konsekwencji prawnych, w szczególności związanych z powstałą luką w mechanizmie oprocentowania i potrzebą jej uzupełnienia w trybie art. 385¹ § 2 k.c.[1370]

6.4.3 Orzecznictwo krajowe – przypadki eliminacji klauzul WIBOR

W ostatnich latach, wraz ze wzrostem świadomości prawnej konsumentów oraz intensyfikacją sądowej kontroli postanowień umownych pod kątem ich zgodności z normami ochrony konsumenckiej, w polskim orzecznictwie powszechnym wyraźnie

[1367] Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, J.J. przeciwko PKO BP S.A., ECLI:EU:C:2025:705.
[1368] Wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:469.
[1369] Paxford B., Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu [w:] Kredyty frankowe i złotówkowe. Umowy kredytowe. Rozliczenie z bankiem. Przykłady klauzul niedozwolonych. Komentarz praktyczny, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 69 i n.
[1370] Paxford B., Sposób zabezpieczenia spłaty kredytu [w:] Kredyty frankowe i złotówkowe. Umowy kredytowe. Rozliczenie z bankiem. Przykłady klauzul niedozwolonych. Komentarz praktyczny, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 69 i n.

zarysowała się tendencja do weryfikowania klauzul zmiennego oprocentowania opartych na wskaźniku WIBOR. Sądowa praktyka potwierdza, że brak transparentności mechanizmu ustalania oprocentowania, w szczególności w zakresie wyjaśnienia istoty, funkcji oraz skutków zmienności wskaźnika referencyjnego, może skutkować zakwalifikowaniem takiego postanowienia jako nieuczciwego w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c.

Warto w tym miejscu przywołać orzeczenie Sądu Okręgowego w Suwałkach, który w wyroku z 22 stycznia 2025 r. (I C 332/24). W stanie faktycznym sprawy sąd stwierdził, że bank całkowicie zaniechał realizacji obowiązku informacyjnego wobec konsumenta, a klauzula WIBOR została sformułowana w sposób niezrozumiały. W konsekwencji, jej eliminacja prowadziła, w ocenie sądu, do powstania luki niemożliwej do wypełnienia, co skutkowało niemożnością kontynuowania umowy. Choć sąd nie stwierdził nieważności umowy w sensie ścisłym (na podstawie art. 58 § 1 k.c.), to przyjął, że brak możności określenia oprocentowania uniemożliwia dalsze jej wykonywanie, co uzasadnia zwrot spełnionych świadczeń na podstawie art. 410 § 2 k.c.[1371]. Konstrukcyjnie podejście to odwołuje się do koncepcji trwałej bezskuteczności umowy z powodu niewypełnialnej luki kontraktowej.

W doktrynie podkreśla się, że utrzymanie umowy przy braku jakiegokolwiek parametru referencyjnego oprocentowania może w określonych przypadkach prowadzić do istotnej luki kontraktowej. Jak zauważa S. Sobolewski, eliminacja mechanizmu indeksacyjnego lub odsetkowego może pozbawić umowę integralnego elementu kalkulacyjnego, którego nie da się uzupełnić ani w drodze wykładni, ani poprzez zastosowanie przepisów dyspozytywnych[1372].

Obecny dorobek orzeczniczy wskazuje, że linia interpretacyjna w sprawach dotyczących klauzul WIBOR wciąż podlega ewolucji, a brak uchwały Sądu Najwyższego w tym zakresie sprzyja zróżnicowaniu stanowisk. Niemniej jednak, wspólnym mianownikiem pozostaje wymóg spełnienia testu przejrzystości, zarówno w aspekcie językowym, jak i funkcjonalnym. To właśnie naruszenie tego standardu otwiera drogę do eliminacji postanowienia jako nieuczciwego, niezależnie od jego systemowego charakteru.

[1371] Wyrok SO w Suwałkach z 22 stycznia 2025 r., I C 332/24, LEX nr 3827614.

[1372] Sobolewski P., Konstrukcja prawna umowy kredytu walutowego oraz skutki jej wadliwości [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego, red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości 2022.

6.4.4 Charakter sankcji i systemowa kwalifikacja skutków

Na gruncie dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. oraz art. 385[1] § 1 k.c., stwierdzenie abuzywnego charakteru postanowienia umowy zawartej z konsumentem nie prowadzi do jego nieważności sensu stricto, lecz skutkuje jego bezskutecznością z mocy prawa (*ex lege*), działającą ze skutkiem wstecznym (*ex tunc*) – a więc od chwili zawarcia umowy. Skutek ten urzeczywistnia się niezależnie od wydania orzeczenia sądowego, które pełni jedynie funkcję deklaratywną, potwierdzającą stan prawny już istniejący[1373].

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku w sprawie Pannon GSM (C-243/08) jednoznacznie stwierdził, że ochrona konsumenta wymaga traktowania klauzuli abuzywnej tak, jakby nigdy nie została wprowadzona do umowy. Co więcej, sąd krajowy ma obowiązek z urzędu badać nieuczciwość takiego postanowienia i wyciągać z tego odpowiednie skutki prawne[1374]. Pogląd ten został wielokrotnie potwierdzony w kolejnych orzeczeniach TSUE – m.in. w sprawach Kásler (C-26/13), Dziubak (C- 260/18) czy Banco Primus (C-421/14) – oraz zaakceptowany przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21), w której wskazano, że eliminacja postanowienia abuzywnego nie wymaga jego nieważności w rozumieniu art. 58 § 1 k.c.[1375]

Bezskuteczność postanowienia abuzywnego należy tym samym wyraźnie odróżnić od klasycznej nieważności bezwzględnej. Odrębność ta dotyczy zarówno podstawy normatywnej, jak i konstrukcji dogmatycznej. Bezskuteczność ta nie wynika z naruszenia przepisu bezwzględnie obowiązującego, lecz z implementacji unijnego standardu ochrony konsumenta przed nieproporcjonalnym rozłożeniem ryzyka kontraktowego. Jej zasadniczym celem nie jest represja wobec naruszeń prawa, lecz przywrócenie równowagi kontraktowej poprzez wyeliminowanie jedynie tej części umowy, która przekracza granice lojalności kontraktowej[1376].

[1373] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.

[1374] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

[1375] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; wyrok TSUE z 26 stycznia 2017 r., C-421/14, Banco Primus, ECLI:EU:C:2017:60; uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

[1376] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 205 i n.

W sytuacji, gdy skutkiem eliminacji postanowienia abuzywnego, jak np. klauzuli odsetkowej opartej na wskaźniku referencyjnym WIBOR, jest niemożność określenia podstawowego mechanizmu wykonania umowy, powstaje problem tzw. braku podstawy kontraktowej (gap filling problem). Jeżeli umowa nie zawiera odpowiedniego mechanizmu zastępczego (np. fallback clause), który pozwalałby na kontynuowanie stosunku prawnego na zgodnych z prawem zasadach, może dojść do trwałej bezskuteczności całej umowy[1377].

Należy przy tym podkreślić, że taka sytuacja, choć funkcjonalnie prowadzi do unicestwienia całej umowy, nie jest tożsama z nieważnością w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. Umowa nie jest bowiem sprzeczna z ustawą ani z zasadami współżycia społecznego; staje się jednak niewykonalna ze względów obiektywnych. W literaturze określa się ten stan mianem materialnej niewykonalności umowy[1378]. Zgodnie z utrwaloną linią orzeczniczą, skutkiem takiego stanu jest obowiązek rozliczenia spełnionych świadczeń w trybie art. 410 § 2 k.c., tj. na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu bez konieczności uprzedniego stwierdzenia nieważności przez sąd[1379].

W doktrynie wskazuje się przy tym na szczególny, systemowy charakter sankcji bezskuteczności abuzywnej. Jej funkcja nie ogranicza się do restytucji ekwiwalentności kontraktowej – pełni ona również rolę prewencyjną, odstraszającą przedsiębiorców od formułowania klauzul godzących w interesy konsumentów. Z tego względu kwalifikuje się ją jako konstrukcję sui generis, mającą autonomiczny charakter na tle klasycznych sankcji prawa cywilnego[1380]. Jak słusznie zauważa P. Artymoniek i A. Citko, bezskuteczność postanowień abuzywnych nie stanowi formy nieważności sensu stricto, lecz odrębną instytucję prawną, której konstrukcja została zdeterminowana przez dorobek prawa unijnego[1381].

W świetle powyższego należy przyjąć, że eliminacja z umowy postanowienia dotyczącego oprocentowania zmiennego opartego na WIBOR, jeżeli zostanie ono uznane za nieprzejrzyste i tym samym abuzywne, prowadzi do jego bezskuteczności *ex lege*

[1377] Kurosz K., Nieważność umowy kredytu na skutek wadliwego określenia warunków zmiany oprocentowania, PPH 2017, sr 1, s. 17-25.

[1378] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 83.

[1379] Wyrok SN z 11.12.2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr 2, poz. 20.

[1380] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 86.

[1381] Artymoniek P., Citko A., Postępowanie w sprawach kredytów frankowych, poradnik dla frankowiczów, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 135.

względem konsumenta. Jeżeli zaś usunięcie tego postanowienia uniemożliwia dalsze wykonywanie umowy, skutkiem może być trwała bezskuteczność całego stosunku prawnego. Nie sposób jednak utożsamiać tej sytuacji z klasyczną nieważnością, konwersją czy konwalidacją czynności prawnej, instytucje te różnią się co do podstawy prawnej, funkcji oraz zakresu zastosowania.

6.4.5 Znaczenie systemowe i kierunki interpretacyjne

Analiza orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądów krajowych prowadzi do jednoznacznego wniosku, że stosowanie zmiennego oprocentowania opartego na wskaźniku referencyjnym WIBOR, choć formalnie dopuszczalne, musi pozostawać zgodne nie tylko z wymogami technicznymi wynikającymi z rozporządzenia BMR (UE) 2016/1011, lecz także z aksjologią unijnego prawa ochrony konsumenta, wyrażoną w dyrektywie 93/13/EWG[1382]. Zgodność wskaźnika z przepisami sektorowymi nie przesądza o jego skuteczności kontraktowej, jeżeli jego wprowadzenie do umowy odbywa się z naruszeniem zasady przejrzystości oraz obowiązków informacyjnych spoczywających na banku jako stronie profesjonalnej.

Z perspektywy prawa prywatnego, zastosowanie mechanizmu zmiennego oprocentowania wymaga nie tylko wskazania jego składników, lecz przede wszystkim ich przejrzystego, funkcjonalnego i zrozumiałego przedstawienia konsumentowi. Jak wielokrotnie podkreślał TSUE – m.in. w sprawach Kásler, Andriciuc, Banco Primus i Caixabank – przejrzystość nie ma charakteru wyłącznie formalnego, lecz materialny: konsument musi realnie rozumieć sposób kształtowania swojego zobowiązania oraz ryzyka ekonomiczne związane z jego zmiennością[1383].

W przypadku braku przejrzystości klauzuli odsyłającej do WIBOR, zgodnie z art. 385[1] § 1 k.c., postanowienie to podlega bezskuteczności *ex lege* względem konsumenta. Sankcja ta, zgodna z dorobkiem TSUE i orzecznictwem Sądu Najwyższego, nie jest tożsama z nieważnością w rozumieniu art. 58 § 1 k.c.[1384] Jej charakter ochronny i selektywny (obejmujący wyłącznie klauzulę nieuczciwą) umożliwia dalsze

[1382] Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, J.J. przeciwko PKO BP S.A., ECLI:EU:C:2025:705.

[1383] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703; wyrok TSUE z 21 marca 2013 r., C-92/11, RWE Vertrieb, ECLI:EU:C:2013:180.

[1384] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56; wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021/2/20.

wykonywanie umowy, o ile mechanizm kontraktowy nie został przez eliminację tej klauzuli zasadniczo zdekonstruowany. Jeżeli jednak bez klauzuli odsetkowej umowa traci swój ekonomiczny i prawny sens, a brak jest klauzuli zastępczej, wówczas skutkiem może być trwała bezskuteczność całej umowy. Jest to tzw. pochodna systemowa bezskuteczność, stanowiąca następstwo cząstkowego usunięcia kluczowego elementu umowy[1385].

Kierunki wykładni przyjmowane w orzecznictwie krajowym, zwłaszcza po wyroku TSUE w sprawie Dziubak (C-260/18), wyraźnie eksponują zasadę pierwszeństwa ochrony konsumenta jako strony słabszej, akże względem ekonomicznej racji stabilności rynku finansowego. W uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) Sąd Najwyższy wskazał, że sąd krajowy nie może zastępować postanowienia uznanego za abuzywne innym rozwiązaniem, jeżeli prowadziłoby to do naruszenia celu dyrektywy 93/13/EWG[1386].

W literaturze cywilistycznej zwraca się uwagę na konieczność ścisłego rozróżnienia legalności instrumentu finansowego jako takiego (np. zgodność WIBOR z BMR) od legalności jego zastosowania w konkretnej relacji umownej z konsumentem. Jak trafnie zauważa M. Namysłowska, spełnienie wymogów rozporządzenia BMR nie przesądza o zgodności z dyrektywą 93/13/EWG, ponieważ ta ostatnia opiera się na odrębnym modelu ochrony, akcentującym autonomię decyzyjną i przejrzystość relacji kontraktowej[1387].

Z punktu widzenia systemowego, eliminacja klauzuli odsetkowej opartej na wskaźniku referencyjnym wpisuje się w szerszy nurt unifikacji standardów ochrony konsumenckiej w prawie cywilnym. Zgodnie z zasadą *effet utile*, sądy krajowe pełnią nie tylko funkcję kontrolną, lecz także wykonawczą wobec celów prawa unijnego. Ich rola nie ogranicza się zatem do oceny zgodności postanowień z prawem krajowym, obejmuje również obowiązek eliminowania nieuczciwych klauzul z urzędu, nawet bez inicjatywy procesowej konsumenta[1388].

[1385] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 196 i n.; Artymoniek P., Citko A., Postępowanie w sprawach kredytów frankowych, poradnik dla frankowiczów, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 109 i n.

[1386] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819; uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

[1387] Węgrzynowski Ł., Klauzula WIBOR a dyrektywa 93/13 – omówienie pytań prejudycjalnych w sprawie C-471/24, LEX/el. 2025.

[1388] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350; Wyrok TSUE z 21 stycznia 2015 r., C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, Unicaja Banco, ECLI:EU:C:2015:21.

W konsekwencji, praktyka stosowania zmiennego oprocentowania opartego na WIBOR, mimo technicznej zgodności z regulacjami bankowymi i rozporządzeniem BMR musi podlegać ocenie w świetle prawa cywilnego, w którym pierwszeństwo przysługuje zasadom przejrzystości, lojalności kontraktowej i ochrony słabszej strony. Brak transparentności, niezależnie od zgodności samego wskaźnika z przepisami sektorowymi, może prowadzić do bezskuteczności postanowienia, a w dalszej kolejności do systemowej niewykonalności całej umowy. W tym kontekście analiza klauzul WIBOR wykracza poza techniczną kwestię konstrukcji umowy i dotyka istoty napięcia pomiędzy zasadą swobody umów a konstytucyjnie i unijnie gwarantowaną ochroną konsumenta.

Rozdział VII – Kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej oraz mechanizmy zmiennego oprocentowania w ujęciu komparatystycznym

7.1. Uwagi wprowadzające- znaczenie badań komparatystycznych

Badania komparatystyczne należy uznać za jeden z kluczowych instrumentów analizy umów kredytowych zawieranych w reżimie konsumenckim, ponieważ to właśnie one pozwalają w pełni uchwycić zróżnicowane modele ochrony konsumenta oraz różnice systemowe w zakresie kształtowania pozycji stron stosunku zobowiązaniowego. Na pierwszy plan wysuwa się tu problematyka niedozwolonych postanowień umownych, które stanowią szczególnie doniosły przejaw naruszenia równowagi kontraktowej. Nie jest bowiem przypadkiem, że właśnie te klauzule w największym stopniu zaburzają równowagę stron, pozwalając instytucjom kredytowym na arbitralne i jednostronne modyfikowanie zarówno wysokości świadczenia głównego, jak i całkowitych kosztów zobowiązania. W konsekwencji dochodzi do sytuacji, w której konsument, będący z definicji stroną słabszą, zostaje obciążony ryzykiem, którego nie tylko nie był w stanie przewidzieć, lecz także nie miał realnego wpływu na jego kształt.

Analiza porównawcza ukazuje z kolei, że klauzule tego rodzaju przybierają niezwykle zróżnicowane postaci, co w praktyce dodatkowo utrudnia ich systemowe zwalczanie[1389]. Można tu wskazać w pierwszej kolejności postanowienia dotyczące mechanizmów zmiennego oprocentowania oraz zasad jego kalkulacji, które otwierają drogę do dowolnej interpretacji i pozwalają bankowi jednostronnie decydować o ciężarze ekonomicznym kredytu. Dalej, zauważalne są rozwiązania odnoszące się do sposobu ustalania kursów walut w kredytach indeksowanych bądź denominowanych[1390], gdzie nadmierna swoboda banków w wyznaczaniu parametrów rozliczeniowych skutkowała faktycznym przerzuceniem ryzyka kursowego na kredytobiorcę[1391]. Kolejną kategorię stanowią postanowienia modyfikacyjne dotyczące opłat i prowizji, które umożliwiały jednostronne podwyższanie kosztów dodatkowych związanych z obsługą kredytu[1392]. Wreszcie należy

[1389]Trzaskowski R., „Przesłanki i skutki uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 479^{36}–479^{45} k.p.c.)", Prawo w Działaniu 2008, nr 6, s. 195 i n.

[1390] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 385^2, art. 385^3; Wyrok SN z 14.05.2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 132.

[1391] Wyrok SOKiK w Warszawie z 27 grudnia 2010 r., XVII AmC 1531/09, MSiG 2014/175/12313.

[1392] Uchwała SN z 6 marca 1992 r., sygn. III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90; wyrok SN z 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 933/99, LEX nr 54492; wyrok SA w Warszawie z 6 sierpnia 2010 r., VI A Ca 88/10, M.Pr.Bank. 2011/3/13-17; wyrok SA w Warszawie z 27 października 2010 r., VI a Ca 775/10 M.Pr.Bank. 2011/3/21-24; wyrok SA w Warszawie z 21 października 2011 r., VI ACa 420/11, LEX nr 1120261; wyrok

wspomnieć o regulacjach przyznających instytucjom finansowym prawo do jednostronnej zmiany regulaminu umowy bez jednoczesnego wyposażenia konsumenta w adekwatne środki ochronne[1393], co w sposób szczególnie wyraźny unaocznia asymetrię pozycji kontraktowych.

W perspektywie systemowej rozwiązania tego rodzaju prowadzą do powstania struktury kontraktowej, w której ryzyko zostaje w sposób nieusprawiedliwiony przesunięte na stronę ekonomicznie słabszą. Mechanizm ten pozostaje w oczywistej sprzeczności zarówno z zasadą równowagi kontraktowej, stanowiącą fundament prawa konsumenckiego, jak i z wymogiem przejrzystości, który został wyraźnie wyrażony w dyrektywie 93/13/EWG[1394] i konsekwentnie rozwijany w bogatym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[1395]. Orzecznictwo to, analizując różnorodne konfiguracje klauzul abuzywnych, jednoznacznie podkreśla, że ochrona konsumenta nie może ograniczać się wyłącznie do formalnej kontroli treści umowy, lecz powinna obejmować rzeczywistą możliwość zachowania równowagi kontraktowej. Takie podejście, utrwalone w judykaturze unijnej, znajduje także potwierdzenie w doktrynie prawa cywilnego, która od lat akcentuje konieczność zapewnienia konsumentowi ochrony przed nieproporcjonalnym rozłożeniem ryzyka kontraktowego.

7.2. Kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej- ujęcie komparatystyczne i ekonomiczne

Kredyty waloryzowane kursem waluty obcej pojawiły się nie tylko na rynku polskim, lecz także w szeregu innych państw, m.in. w Australii na początku lat osiemdziesiątych XX wieku, a następnie we Włoszech i Austrii na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, jak również w Chorwacji, na Węgrzech, w Słowenii czy Hiszpanii[1396]. Rozprzestrzenianie się tego rodzaju konstrukcji

SN z 4 listopada 2011 r., sygn. I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013/1/4; postanowienie SN z 21 grudnia 2011 r., sygn. ICSK 310/11, LEX nr 1108504.

[1393] Uchwała SN z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1.; wyrok SN z 5 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 933/99, LEX nr 54492.

[1394] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.U. L 95 z 21.04.1993; por. Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. art. 385^1, art. 385^2, art. 385^3.

[1395] Por. Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282, Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703, Wyrok TSUE z 20 września 2018 r., OTP Bank, C-51/17, ECLI:EU:C:2018:750.

[1396] Czabański J., Konieczny T., Korpalski M., Przewodnik frankowicza, Warszawa 2020, str. 24

kontraktowych miało charakter transnarodowy i było konsekwencją liberalizacji rynków finansowych oraz intensyfikacji globalnych przepływów kapitałowych. W poszczególnych państwach mechanizmy te rozwijały się w sposób zasadniczo zbliżony, choć ich dynamika, skala oraz zakres interwencji państwowych w okresach kryzysowych różniły się w zależności od uwarunkowań lokalnych.

Gwałtowny wzrost zapotrzebowania na rynku mieszkaniowym powodował istotny i w wielu przypadkach drastyczny wzrost cen nieruchomości. Zjawisko to, powiązane z dynamiczną ekspansją sektora bankowego i równoczesnym wzrostem dochodów gospodarstw domowych, przyczyniało się do zwiększenia popytu na mieszkania, obserwowanego w większości państw członkowskich Unii Europejskiej do 2008 roku. W tym okresie zdecydowana większość transakcji mieszkaniowych finansowana była kredytem hipotecznym[1397]. Podkreślić należy, że mechanizm wzajemnego napędzania się wzrostu cen nieruchomości oraz rozwoju akcji kredytowej stanowił klasyczny przykład zjawiska określanego w literaturze ekonomicznej mianem credit boom, analizowanego jako jedna z głównych przyczyn światowego kryzysu finansowego[1398].

Najczęściej stosowaną walutą, w której udzielano tego rodzaju kredytów, był frank szwajcarski, choć znaczącą rolę odgrywały również dolar amerykański oraz euro. Wybór tych walut wynikał z istotnych różnic pomiędzy poziomem stóp procentowych w danym państwie a oprocentowaniem charakterystycznym dla wskazanych walut. Niemniej to właśnie frank szwajcarski cieszył się największą popularnością[1399], co związane było z postrzeganiem Szwajcarii jako rynku walutowego stabilnego i bezpiecznego, generującego trwały popyt na tę walutę. Jednocześnie w wielu państwach Europy Środkowej i Południowej dochodziło okresowo do aprecjacji waluty krajowej wobec franka szwajcarskiego, co czyniło ofertę kredytów powiązanych z CHF bardziej atrakcyjną od kredytów w walucie lokalnej, obciążonych wysokimi stopami procentowymi banku centralnego. Zarówno polityka niskich stóp procentowych prowadzona przez Narodowy Bank Szwajcarii, jak i przewidywana stabilność franka szwajcarskiego sprzyjały bankom w konstruowaniu produktów kredytowych

[1397] Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

[1398] Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Global Financial Stability Report, Washington D.C. 2008

[1399] Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

denominowanych lub indeksowanych do CHF. Symulacje opracowywane przez instytucje finansowe wskazywały przy tym na możliwość znaczącego obniżenia kosztów obsługi zadłużenia, co bezpośrednio przekładało się na zmniejszenie wysokości rat kapitałowych i odsetkowych[1400].

Nie bez znaczenia pozostawał również fakt, że kredytobiorcy uzyskiwali wyraźnie większą zdolność kredytową w CHF niż w walucie krajowej – nierzadko zdarzało się, że konsument nie posiadał zdolności kredytowej w walucie lokalnej, natomiast nabywał ją dopiero przy zastosowaniu mechanizmu denominacji lub indeksacji. Konstrukcja ta, oparta na pozornie niższych kosztach bieżącej obsługi zadłużenia, jawiła się szczególnie atrakcyjnie w okresie podwyższonej inflacji i restrykcyjnej polityki monetarnej banków centralnych[1401]. Co znamienne, mechanizm ten działał w sposób podobny we wszystkich wymienionych państwach, co potwierdza jego ponadnarodowy charakter i zasadność ujęcia go w perspektywie komparatystycznej.

Raport opublikowany w 2005 roku, dotyczący wzrostu zadłużenia gospodarstw domowych w krajach zaliczanych do rynków wschodzących, prezentował udział kredytów denominowanych w walutach obcych w strukturze ogółu udzielanych kredytów. Z danych tych wynikało, że odsetek zadłużenia walutowego był szczególnie wysoki w Rumunii, na Węgrzech, w Polsce oraz w Bułgarii (rys. 1). Raport wskazywał zarazem, że jedynie niewielka liczba pożyczkodawców oferowała konsumentom jakiekolwiek mechanizmy zabezpieczające przed deprecjacją waluty krajowej, podczas gdy w przeważającej liczbie przypadków kredyty udzielane w walutach obcych nie były w żaden sposób chronione. Brak takich zabezpieczeń stanowił później jeden z istotnych elementów analiz prawnych, w tym także oceny abuzywności postanowień umownych dokonywanej na gruncie dyrektywy 93/13/EWG[1402].

Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym ekspansji kredytów walutowych był znaczący wzrost udziału banków o kapitale zagranicznym w sektorze bankowym państw Europy Środkowej i Wschodniej. Między rokiem 2000 a 2004 szczególnie wyraźny przyrost tego udziału obserwowany był w Bułgarii, Polsce, na Węgrzech oraz

[1400] IMF, Household credit growth in emerging market economies, Financial Stability Report, Chapter II, September 2006, str. 46–73

[1401] Europejski Bank Centralny, *Report on foreign currency lending in the EU Member States*, Frankfurt am Main 2011

[1402] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 (*Dziubak*)

w Czechach (rys. 2)[1403]. Instytucje te, korzystając z tańszego finansowania pozyskiwanego od spółek-matek, masowo wprowadzały na rynek detaliczny ofertę kredytów walutowych. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że właśnie obecność banków zagranicznych stanowiła jeden z zasadniczych czynników rozwoju kredytów powiązanych z CHF w Europie Środkowej[1404].

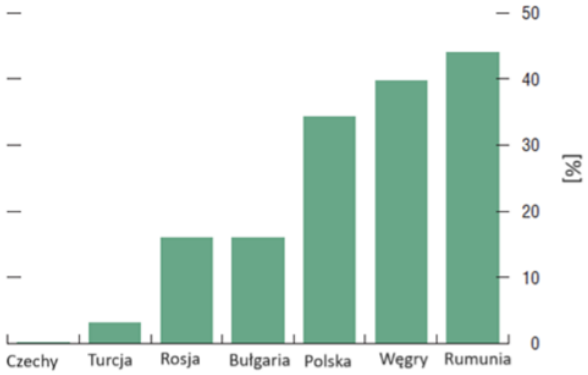

Rys. 1 Procentowy udział kredytów denominowanych do waluty obcej we wszystkich kredytach udzielanych w wybranych krajach[1405]

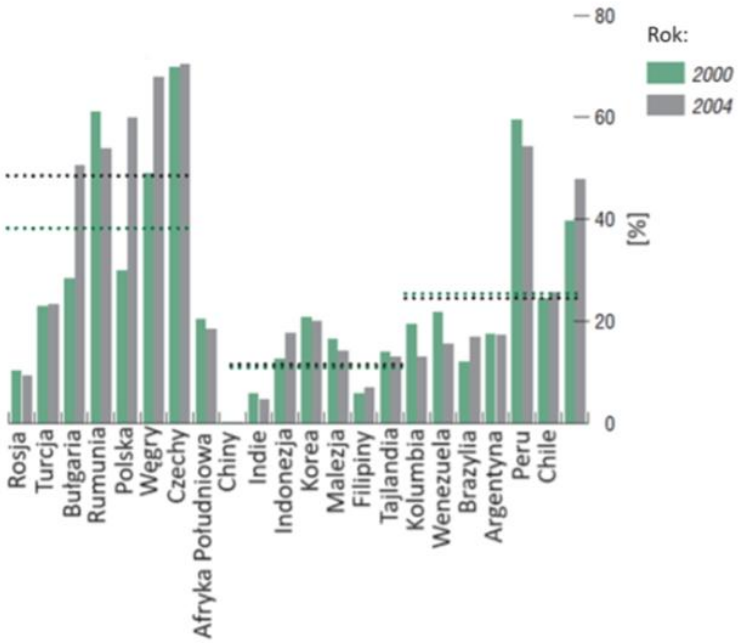

Rys. 2 Procentowy udział aktywów zagranicznych w całkowitych aktywach banków[1406]

[1403] IMF, Household credit growth in emerging market economies, Financial Stability Report, Chapter II, September 2006, str. 46–73

[1404] European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), *Transition Report 2005: Business in Transition*, London 2005

[1405] IMF, Household credit growth in emerging market economies, Financial Stability Report, Chapter II, September 2006, str. 46–73

[1406] IMF, Household credit growth in emerging market economies, Financial Stability Report, Chapter II, September 2006, str. 46–73

Rosenberg i Tirpak[1407] wskazują na szereg czynników, które w badanym okresie determinowały skłonność konsumentów do zaciągania kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej. W centrum ich rozważań znajduje się zjawisko konwergencji, rozumiane zarówno jako proces stopniowego niwelowania dysproporcji pomiędzy poszczególnymi gospodarkami, jak i jako tendencja do wyrównywania poziomu rozwoju ekonomicznego w nowych państwach członkowskich Unii Europejskiej. W latach 1997–2007 obserwowano wyraźny wzrost udziału kredytów indeksowanych lub denominowanych w walucie obcej w portfelu kredytów prywatnych. Ich odsetek, mierzony relacją do produktu krajowego brutto, wzrósł w tym czasie z około 4% do 15% i przewyższył tempo przyrostu kredytów udzielanych w walutach krajowych.

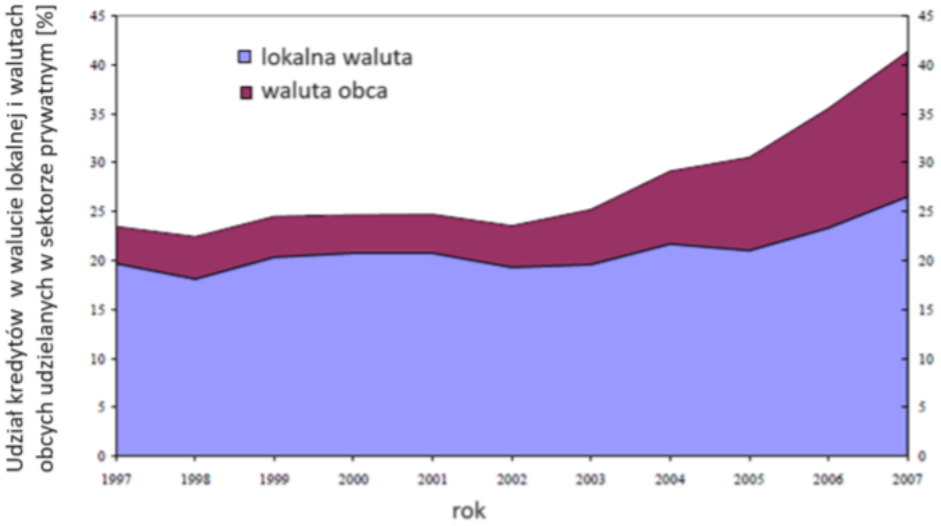

Rys. 3 Udział procentowy poszczególnych kredytów udzielanych w sektorze prywatnym w krajach rozwijających się w odniesieniu do PKB[1408]

Analiza struktury kredytów udzielanych w sektorze prywatnym w 2007 roku w poszczególnych państwach rozwijających się (rys. 4) pozwala dostrzec istotne zróżnicowanie. W Estonii i na Łotwie dominowały kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej, które w znaczący sposób przewyższały udział kredytów udzielanych w walutach lokalnych. Odmienny obraz wyłaniał się w Rumunii, Chorwacji, Słowenii, na Litwie, Węgrzech i w Bułgarii, gdzie relacja pomiędzy kredytami powiązanymi z walutą obcą a kredytami krajowymi kształtowała się na poziomie względnej

[1407] Rosenberg C., Torpak M., Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008, International Monetary Fund
[1408] Ibidem

równowagi. Z kolei w Polsce, na Słowacji oraz w Czechach zaznaczała się wyraźna przewaga kredytów krajowych, co wskazuje na utrzymującą się w tych państwach dominującą rolę waluty lokalnej jako podstawowego instrumentu finansowania sektora prywatnego[1409].

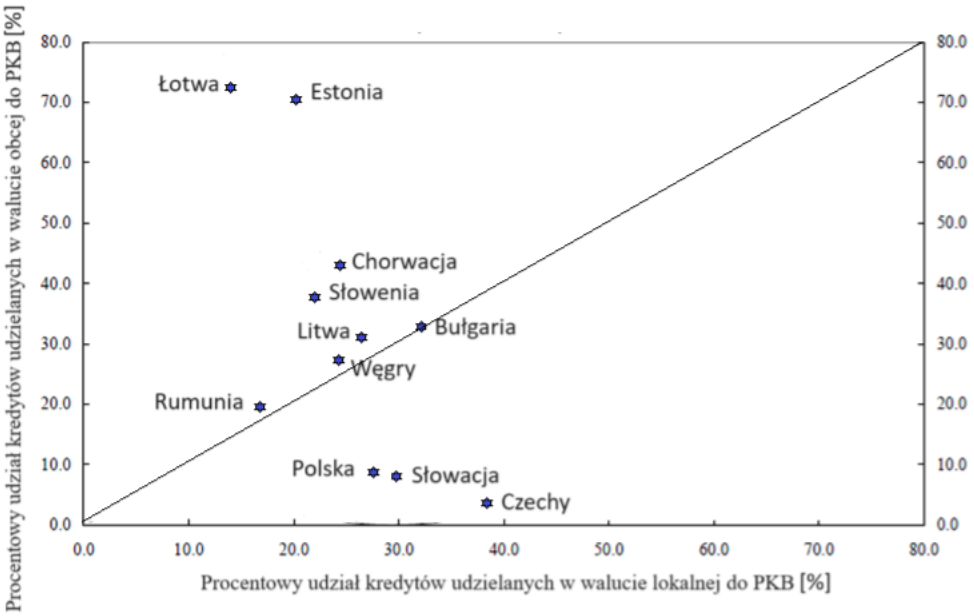

Rys. 4 Procentowy udział kredytów udzielanych w walucie lokalnej i w walucie obcej w 2007 roku w wybranych krajach[1410]

Dynamika i struktura zadłużenia w walutach obcych w latach 2000–2007 ujawniały znaczące różnice pomiędzy poszczególnymi państwami rozwijającymi się (rys. 5). Dane zestawione na wykresie pozwalają uchwycić odmienne modele zachowań gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w zakresie korzystania z kredytów powiązanych z kursem waluty obcej. Im bliżej linii wyznaczającej kąt 45 stopni plasował się dany kraj, tym bardziej równoległe było tempo wzrostu udziału kredytów walutowych w obu sektorach tj.: prywatnym i korporacyjnym. Z kolei państwa znajdujące się poniżej tej linii charakteryzowały się przewagą gospodarstw domowych jako podmiotów napędzających przyrost zadłużenia w walutach obcych[1411].

Na szczególną uwagę zasługuje przykład Węgier, gdzie udział kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej w portfelach gospodarstw domowych zwiększył

[1409] Rosenberg C., Torpak M., Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008, International Monetary Fund
[1410] Ibidem
[1411] Ibidem

się o około pięćdziesiąt punktów procentowych, podczas gdy w sektorze przedsiębiorstw analogiczny wzrost wyniósł zaledwie dziesięć punktów. Zgoła odmienny obraz wyłaniał się w Rumunii i w Polsce: gospodarstwa domowe istotnie zwiększały w tym czasie swój udział w zadłużeniu walutowym, podczas gdy w sektorze przedsiębiorstw odnotowano jego niewielki spadek.

Różnorodność zachowań kredytobiorców szczególnie wyraźnie rysowała się w państwach bałtyckich, które niejednokrotnie w literaturze i analizach traktowano jako jednolitą grupę. Tymczasem Łotwa doświadczyła istotnego wzrostu kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej zarówno w gospodarstwach domowych (około trzydzieści osiem punktów procentowych), jak i w przedsiębiorstwach (około trzydzieści punktów procentowych). Dla porównania w Estonii i na Litwie przyrost ten był marginalny, choć również tam większą skłonność do zadłużania się w walutach obcych przejawiały gospodarstwa domowe.

Odmienny obraz przedstawiały Bułgaria i Słowenia, gdzie to sektor przedsiębiorstw charakteryzował się wyższą dynamiką zaciągania kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej. Tendencję tę można wiązać z nasilonym napływem kapitału z tytułu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w badanym okresie. Na tle tej mozaiki przypadków szczególne znaczenie miała sytuacja Czech, które jako jedyne państwo w latach 2000–2007 nie odnotowały wzrostu zadłużenia w walutach obcych[1412].

[1412] Rosenberg C., Torpak M., Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008, International Monetary Fund

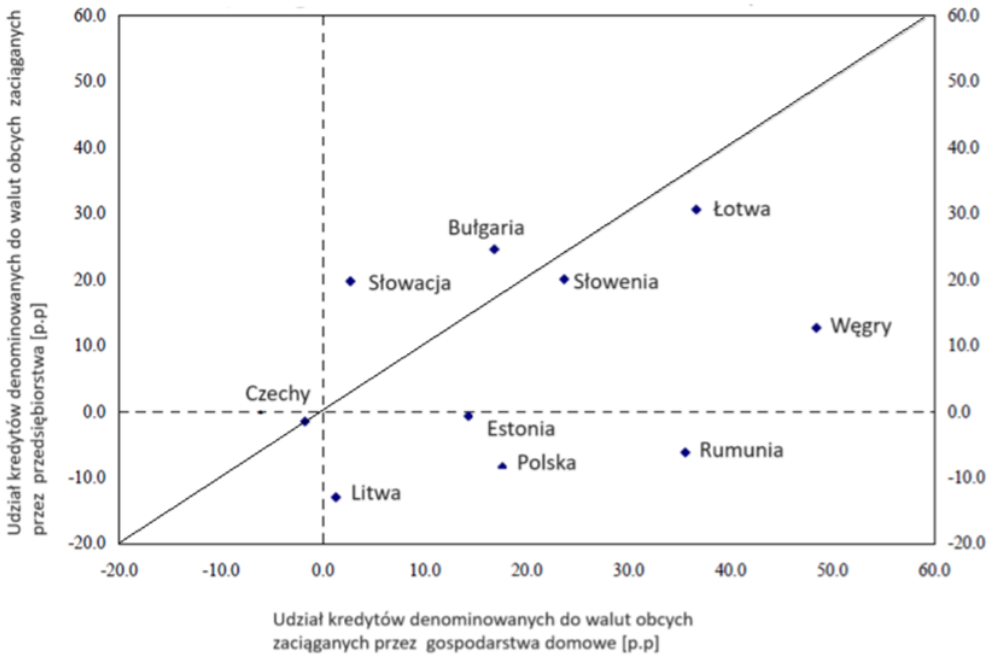

Rys. 5 Zmiana wskaźników udziału kredytów denominowanych do walut obcych w odniesieniu do wszystkich zaciąganych pożyczek w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w latach 2000-2007 (w punktach procentowych)[1413]

Jak wskazano we wcześniejszych rozważaniach, jednym z kluczowych czynników determinujących wybór waluty waloryzacji zobowiązań kredytowych pozostawały różnice pomiędzy poziomem stóp procentowych właściwych dla waluty krajowej a oprocentowaniem walut obcych. Znaczenie tego elementu nie miało jednak charakteru autonomicznego, lecz było ściśle powiązane z wiarygodnością systemu finansowego danego państwa oraz z oczekiwaniami co do przyszłych zmian kursów walutowych i poziomu inflacji. W gospodarkach charakteryzujących się wysoką stabilnością instytucjonalną i przewidywalnością polityki pieniężnej nawet niewielka rozbieżność stóp procentowych mogła skłaniać kredytobiorców do wyboru waluty waloryzacji, podczas gdy w państwach o słabszej pozycji makroekonomicznej dopiero znacząca i długotrwała różnica oprocentowania wywoływała podobny efekt[1414]. Backe i Wójcik[1415] podkreślają dodatkowo, że ryzyko kursowe było postrzegane jako czynnik mniej istotny w krajach utrzymujących stabilny reżim kursowy.

[1413] Rosenberg C., Torpak M., Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008, International Monetary Fund

[1414] Ibidem

[1415] Backé P., Wójcik C., 2007, Credit Booms, Monetary Integration and the New Neoclassical Synthesis, Journal of Banking & Finance 32 (2008), pp. 458-470.

Nie bez znaczenia dla struktury waluty waloryzacji kredytów pozostawała również dostępność kapitału zagranicznego, który w istotny sposób napędzał ekspansję kredytową w nowych państwach członkowskich Unii Europejskiej[5]. W sytuacji, gdy krajowe zasoby kredytowe nie wystarczały do zaspokojenia rosnącego popytu, banki sięgały po finansowanie z zagranicy. Zjawisko to było szczególnie widoczne w przypadku instytucji powiązanych kapitałowo z bankami macierzystymi posiadającymi siedziby w państwach Unii Europejskiej. Ponieważ lokalne regulacje bankowe często ograniczały konsumentom możliwość samodzielnego zawierania otwartych transakcji walutowych, to banki oferowały kredyty waloryzowane do kursu waluty obcej, przerzucając w ten sposób ryzyko walutowe na kredytobiorców[1416].

Na strukturę zadłużenia walutowego wpływała także polityka gospodarcza poszczególnych państw. Przyjęte rozwiązania w sferze polityki monetarnej oddziaływały bezpośrednio na różnice w poziomie stóp procentowych i na wahania kursów walutowych, natomiast regulacje podatkowe i system dotacyjny współkształtowały postawy kredytobiorców i ich decyzje w zakresie wyboru waluty waloryzacji[9]. Dobrym przykładem pozostają Węgry, gdzie zaostrzenie kryteriów przyznawania dopłat mieszkaniowych w 2004 roku doprowadziło do masowego wyboru waluty waloryzacji opartej na kursie waluty obcej[1417]. Jednocześnie organy nadzoru finansowego podejmowały działania zmierzające do ograniczenia dalszego rozwoju tego segmentu rynku.

[1416] Rosenberg C., Torpak M., Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008, International Monetary Fund

[1417] Bokor L., Pellenyi G., Foreign Currency Denominated Borrowing in Central Europe: Trends, Factors, and Consequences, *ICEG EC Opinion V.*, 2005

Tab. 7.1. Polityka zniechęcająca do zaciągania kredytów walutowych wdrażana przez wybrane kraje w latach 2004 i 2007[1418]

	CZ	HU	LV	LT	PL	SK	BG	RO	CR
Monitorowanie ryzyka walutowego	XX	X	XX					X	X
Poinformowanie klientów o ryzyku walutowym		X			X				
Zaostrzenie kryteriów kwalifikowalności dla pożyczek walutowych			X		X				
Wyższe wagi ryzyka, rezerwy Wymogi w zależności od ryzyka walutowego			X					X	XX
Limit ryzyka walutowego dla banków									

Legenda: **X – rok 2004**, **X – rok 2007**

European Systemic Risk Board w 2011 roku, po przeprowadzeniu obszernej analizy sytuacji kredytowej w państwach europejskich, sformułowała szereg wniosków o zasadniczym znaczeniu[1419]. Wskazano przede wszystkim, że w całej Unii Europejskiej:

a) systematycznie rosła liczba kredytów udzielanych bez odpowiedniego zabezpieczenia;
b) szeroka dostępność kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej zwiększała podatność sektora finansowego na ryzyko systemowe;
c) dotychczas stosowane mechanizmy ograniczania ryzyka walutowego okazywały się niewystarczające z powodu nadmiernej elastyczności regulacyjnej;
d) konieczne było wprowadzenie interwencji organów nadzoru zmierzających do redukcji ryzyka kredytowego i rynkowego, ograniczenia skali udzielania kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej, zapewnienia odpowiedniej

[1418] Rosenberg C., Torpak M., Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008, International Monetary Fund

[1419] Świerczyńska M., Węglińska M., The attractiveness of FX housing loans for housholds in view of supervisory actions in selected EU countries, Financial Internet Quarterly „e-Finanse" 2017, vol.13/ nr 4, s. 37-53

płynności finansowej, podniesienia świadomości konsumentów w zakresie oceny ryzyka oraz przeciwdziałania obchodzeniu regulacji;

e) należało wzmacniać odporność systemu finansowego poprzez regularną weryfikację zdolności kredytowej kredytobiorców, także w okresie spłaty zobowiązań;
f) niezbędne było wdrożenie instrumentów mających na celu ograniczenie nadmiernego boomu kredytowego;
g) konieczne pozostawało systematyczne identyfikowanie sytuacji szczególnego ryzyka i rewizja zasad ustalania cen, w tym zwłaszcza mechanizmów związanych z adekwatnością kapitałową.

Na podstawie powyższych obserwacji ESRB opracowała zestaw zaleceń skierowanych do państw członkowskich Unii Europejskiej[1420]. Co prawda banki centralne nie dysponowały bezpośrednimi narzędziami oddziaływania na rynek kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej, jednak ich decyzje w zakresie polityki pieniężnej, w szczególności w odniesieniu do poziomu stóp procentowych, wywierały pośredni wpływ na sytuację kredytobiorców. Krajowe organy nadzoru zostały zobowiązane do implementacji rekomendacji ESRB, których celem było zwiększenie odporności i stabilności systemu finansowego[1421].

Zaciąganie kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej wiązało się jednak z wieloma rodzajami ryzyk, które konsumenci często bagatelizowali lub których w ogóle nie byli świadomi. Kluczową ich przyczynę stanowił niedostatek rzetelnej informacji o długofalowych konsekwencjach finansowych takich zobowiązań. Szczególnie wymownym przykładem były wydarzenia z 15 stycznia 2015 roku, kiedy Narodowy Bank Szwajcarii zrezygnował z utrzymywania minimalnego kursu wymiany franka szwajcarskiego względem euro. Decyzja ta spowodowała gwałtowne problemy ze spłatą zadłużenia, a w skrajnych przypadkach wysokość miesięcznych rat kredytowych niemal się podwoiła. Dotychczasowy kurs wymiany CHF do EUR okazał się niemożliwy do utrzymania w obliczu polityki Europejskiego Banku Centralnego, ukierunkowanej na

[1420] Świerczyńska M., Węglińska M., The attractiveness of FX housing loans for housholds in view of supervisory actions in selected EU countries, Financial Internet Quarterly „e-Finanse" 2017, vol.13/ nr 4, s. 37-53

[1421] Świerczyńska M., Węglińska M., The attractiveness of FX housing loans for housholds in view of supervisory actions in selected EU countries, Financial Internet Quarterly „e-Finanse" 2017, vol.13/ nr 4, s. 37-53

silne złagodzenie warunków kredytowych, co dodatkowo osłabiało euro. Utrzymanie stabilności kursu franka wymagało więc interwencji o nadzwyczajnej skali[1422].

Poza konsekwencjami wynikającymi z uwolnienia kursu franka istotnym problemem pozostawał także system płynnych kursów walutowych, który uniemożliwiał kredytobiorcom rzetelne prognozowanie przyszłej wartości waluty. Zmienność kursowa musi być analizowana w dłuższym horyzoncie czasowym, z uwzględnieniem czynników makroekonomicznych i politycznych realnie kształtujących rynek walutowy. Tymczasem w przypadku zobowiązań długoterminowych, takich jak kredyty hipoteczne, możliwość przewidywania kierunku i skali zmian kursowych odgrywa zasadniczą rolę. Nawet systemy stałych bądź sztywnych kursów wymiany nie eliminują ryzyka walutowego, ponieważ w warunkach presji rynkowej mogą prowadzić do dewaluacji waluty krajowej, której obrona wiąże się z poważnymi kosztami gospodarczymi[1423].

Co więcej, w systemach sztywnych kursów walutowych nawet stosunkowo niewielkie wahania lub deprecjacja mogą wywoływać poważniejsze zaburzenia niż w przypadku kursów płynnych. Niezwykle istotnym elementem pozostaje również stopa procentowa i sposób jej kształtowania. Oprocentowanie kredytów długoterminowych, w tym kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej, ustalane jest bowiem na podstawie stawek międzybankowych właściwych dla danej waluty. Zmiana indeksu odniesienia powinna prowadzić do adekwatnej zmiany poziomu oprocentowania. Tymczasem w niektórych państwach, jak na przykład na Węgrzech, konstrukcja mechanizmu cenowego umożliwiała bankom samodzielne określanie wysokości stóp procentowych, niezależnie od zmian stóp zagranicznych, co w sposób istotny zwiększało ryzyko po stronie kredytobiorców[1424].

Poniżej dokładniej opisano sytuacje w wybranych krajach, borykających się z problemem kredytów frankowych indeksowanych do waluty obcej.

[1422] Świerczyńska M., Węglińska M., The attractiveness of FX housing loans for housholds in view of supervisory actions in selected EU countries, Financial Internet Quarterly „e-Finanse" 2017, vol.13/ nr 4, s. 37-53

[1423] Świerczyńska M., Węglińska M., The attractiveness of FX housing loans for housholds in view of supervisory actions in selected EU countries, Financial Internet Quarterly „e-Finanse" 2017, vol.13/ nr 4, s. 37-53

[1424] Rosenberg, Ch., B., Tirpak, M. (2008). Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU. IMF Working Paper, WP/08/173.

7.2.1. Australia

W latach osiemdziesiątych XX wieku banki działające w Australii rozpoczęły oferowanie kredytów waloryzowanych do kursu franka szwajcarskiego. Znaczną część kredytobiorców stanowili wówczas rolnicy, dla których produkt ten wydawał się wyjątkowo atrakcyjny. W warunkach, w których stopy procentowe w Australii kształtowały się na poziomie od 10% do 16%, kredyt oparty na CHF, oprocentowany na około 7%, jawił się jako rozwiązanie znacznie korzystniejsze[1425]. Już jednak na początku 1985 roku dolar australijski (AUD) zaczął gwałtownie tracić na wartości: w relacji do dolara amerykańskiego (USD) spadł z poziomu 0,82 do 0,62 w kwietniu 1985 roku, co oznaczało deprecjację o 25% w zaledwie trzy miesiące[3]. W tym samym okresie, w relacji do franka szwajcarskiego (CHF), kurs AUD osiągnął poziom 0,747 by następnie obniżyć się do 0,5965 w maju tego samego roku[1426]. Spadek wartości AUD skutkował gwałtownym wzrostem zadłużenia z tytułu kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej, w zdecydowanej większości pozbawionych jakichkolwiek mechanizmów zabezpieczających. Banki udzielały tych pożyczek klientom nieposiadającym dochodów w walutach obcych ani świadomości ryzyk walutowych. Najbardziej aktywnymi instytucjami w tym segmencie były Westpac i Commonwealth Bank[1427].

W 1989 roku powołano w Australii Stowarzyszenie Kredytobiorców Walutowych, które zasadniczo zmieniło sposób postrzegania sytuacji zadłużonych w walutach obcych. Nie utożsamiano ich już ze „spekulantami", lecz z szeroką grupą drobnych przedsiębiorców, rolników, emerytowanych inwestorów i przedstawicieli wolnych zawodów. Równocześnie liczne postępowania sądowe poszerzały interpretacje prawne dotyczące kredytów waloryzowanych, rodząc poważne zagrożenie dla banków udzielających tego rodzaju zobowiązań. Szacuje się, że w drugiej połowie lat osiemdziesiątych ponad 1500 kredytobiorców znalazło się w poważnych tarapatach finansowych w związku z kredytami waloryzowanymi do kursu walut obcych[1428].

Przełomowe znaczenie miała sprawa Adelaide zainicjowana w 1987 roku. Proces, który trwał półtora roku, zakończył się wyrokiem stwierdzającym zaniedbania po stronie

[1425]https://www.fxloans.org/the-swiss-franc-appreciation-and-the-sorry-saga-of-fx-lending/, dostęp 07.09.2025

[1426] https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r, dostęp 07.09.2025

[1427] https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r, dostęp 07.09.2025

[1428] https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r, dostęp 07.09.2025

banku. Sąd podkreślił, że pracownik instytucji nie wywiązał się z prawnie wymaganego obowiązku kompleksowego doradztwa. Aby wykazać naruszenie, konieczne było udowodnienie istnienia obowiązku zachowania należytej staranności, jego naruszenia oraz szkody poniesionej przez kredytobiorcę[1429].

Powodami w sprawie byli dwaj przedsiębiorcy z Adelaide, którzy zaciągnęli kredyt w wysokości 3,6 mln AUD na zakup supermarketu. Jeden z nich był zarejestrowanym agentem podatkowym. Z materiału dowodowego wynikało, że ryzyko walutowe oraz kwestia ewentualnych zabezpieczeń były co prawda omawiane podczas procedury kredytowej, jednak nawet dyrektor oddziału banku nie posiadał wystarczających kompetencji w zakresie operacji walutowych czy technik zarządzania kredytami[10]. Sąd uznał, że kredytobiorcy mogli zasadnie zakładać, iż bank dysponuje wiedzą i instrumentami koniecznymi do obsługi kredytów waloryzowanych, w tym systemem kontroli i środkami ochronnymi. Pożyczka została wypłacona w maju 1984 roku przy kursie 2,0459 CHF za 1 AUD, natomiast w momencie spłaty, dwa lata później, kurs spadł do 1,3639 CHF, co spowodowało wzrost zadłużenia z 3,6 mln do 5,4 mln AUD[1430].

Kolejne sprawy potwierdzały problem braku staranności banków. W wyroku z 1987 roku w sprawie Lloyd przeciwko Citicorp sąd wskazał, że choć porada banku mogła okazać się nietrafna, to jeśli została udzielona w dobrej wierze, nie stanowiła naruszenia obowiązku staranności[1431]. Podkreślono zarazem, że standard należytej staranności uzależniony jest od statusu i wiedzy kredytobiorcy: inne wymogi stawia się przedsiębiorcy, inne klientowi indywidualnemu. W sprawie Davkot przeciwko Custom Credit (1988) sąd orzekł, iż instytucja finansowa była zobowiązana do pełnego przedstawienia charakteru produktu oraz ryzyk z nim związanych. Choć stwierdzono, że Custom Credit uchybił temu obowiązkowi, nie uznano tego za zaniedbanie, argumentując, iż kredytobiorca mógł skorzystać z innych źródeł porad[1432].

[1429] https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r, dostęp 07.09.2025

[1430] https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r, dostęp 07.09.2025

[1431] https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r, dostęp 07.09.2025

[1432] Atkin T., Harris J., Foreign Currency Exposure and Hedging in Australia, 2023, https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2023/mar/pdf/foreign-currency-exposure-and-hedging-in-australia.pdf, dostęp na 07.09.2025

Przytoczone orzeczenia nie wyczerpują skali sporów sądowych dotyczących kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej, lecz wyznaczyły kierunek ewolucji judykatury końca lat osiemdziesiątych, wskazując przede wszystkim na niedociągnięcia banków przy oferowaniu tego rodzaju produktów.

Współczesna sytuacja gospodarcza Australii cechuje się wysokim poziomem zobowiązań zagranicznych, będących następstwem przewagi inwestycji krajowych nad oszczędnościami oraz długotrwałego napływu kapitału z zagranicy[1433]. Zjawisko to generuje ryzyka, w tym walutowe, które jednak w znacznym stopniu są neutralizowane dzięki zastosowaniu instrumentów zabezpieczających. Zobowiązania zagraniczne Australii denominowane są w AUD, natomiast aktywa w przeważającej mierze wyrażone są w walutach obcych[16]. W konsekwencji pozycja zobowiązań netto znajduje odzwierciedlenie w pozycji aktywów netto w walutach obcych, jeszcze przed uwzględnieniem zabezpieczeń. Osłabienie AUD prowadzi do spadku wartości netto zobowiązań zagranicznych, przy czym instrumenty zabezpieczające w znacznym zakresie redukują to ryzyko. Ponad połowę łącznych zobowiązań walutowych stanowią papiery dłużne emitowane przez banki, z których większość objęta jest odpowiednimi zabezpieczeniami. Instrumenty te są dostosowane do terminów zapadalności zobowiązań, co sprawia, że efektywna pozycja netto aktywów pozostaje niewielka w stosunku do ogólnej skali aktywów walutowych. W gospodarce australijskiej nie występują także istotne niedopasowania walutowe ani w sektorze bankowym, ani w gospodarce jako całości. Prognozy wskazują, że mimo wysokiego poziomu zobowiązań zagranicznych netto gospodarka Australii pozostaje dobrze zabezpieczona przed negatywnymi konsekwencjami osłabienia kursu waluty krajowej.

7.2.2. Austria

Kredyty mieszkaniowe waloryzowane do kursu waluty obcej zaczęły cieszyć się w Austrii szczególną popularnością w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Ich dynamiczny rozwój wynikał w dużej mierze z faktu, że wielu Austriaków, zwłaszcza z zachodnich regionów kraju, podejmowało zatrudnienie w Szwajcarii[1434]. Początkowo tego rodzaju zobowiązania pojawiły się w Vorarlbergu, gdzie znaczna część gospodarstw

[1433] Atkin T., Harris J., Foreign Currency Exposure and Hedging in Australia, 2023, https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2023/mar/pdf/foreign-currency-exposure-and-hedging-in-australia.pdf, dostęp na 25.10.2023

[1434] Czabanski J., Konieczny T., Korpalski M., Przewodnik Frankowicza, Warszawa 2020, s. 25

domowych osiągała dochody w CHF[1435]. Od 1995 roku praktyka ta stopniowo rozszerzała się również na wschodnie landy. Na początku pierwszej dekady XXI wieku udział kredytów mieszkaniowych waloryzowanych do kursu walut obcych przekroczył w Austrii 30% całości udzielanych kredytów. Często były one powiązane z funduszami inwestycyjnymi, takimi jak Tilgungskredit czy Tilgungsträgern[1436]. Konstrukcja ta zakładała, że kredytobiorca uiszczał na rzecz banku wyłącznie odsetki, równocześnie inwestując równowartość rat kapitałowych w fundusz inwestycyjny bądź polisę ubezpieczeniową. W założeniu zyski z inwestycji miały służyć do spłaty kapitału po zakończeniu okresu kredytowania. W praktyce jednak mechanizm ten okazał się wysoce niekorzystny – zarówno na skutek zmian na rynku akcji, jak i z powodu aprecjacji franka szwajcarskiego.

Banki wprowadzały również rozwiązania w postaci mechanizmów stop-loss, które miały ograniczać ryzyko ponoszone przez kredytobiorców w razie nagłych wahań kursowych. W odniesieniu do CHF mechanizm ten miał być uruchamiany automatycznie w momencie spadku kursu do poziomu 1,2 CHF za 1 EUR[1437]. Odmiennie niż w wielu innych państwach, w Austrii kredytobiorcy byli stosunkowo wcześnie informowani o zagrożeniach związanych z kredytami waloryzowanymi do kursu waluty obcej. Obowiązek ten realizowały zarówno instytucje międzynarodowe, jak i krajowe, w tym Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF), Oesterreichische Nationalbank (OeNB) oraz Austriacki Nadzór Finansowy (FMA). Od momentu powołania FMA w 2002 roku banki austriackie zostały zobowiązane do pełnego i transparentnego informowania klientów o ryzykach związanych z kredytami mieszkaniowymi waloryzowanymi do kursu walut obcych.

W 2003 roku FMA opublikowało rekomendacje zatytułowane „Minimalne standardy udzielania i zarządzania kredytami walutowymi (FMA-FX-MS)" oraz „Minimalne standardy wobec kredytów walutowych i kredytów odsetkowych z funduszem inwestycyjnym dotyczące systemów zarządzania ryzykiem w bankach Austrii (FMA-TT-MS)"[1438]. Następnie, w 2006 roku, FMA wraz z Bankiem Centralnym

[1435] Beer C., Ongena S., Peter M. The Austrian Carry Trade: What Are the Characteristics of Households Borrowing in Foreign Currency?, Financial Stability Report 16

[1436] Szelągowska A. , Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

[1437] Szelągowska A. , Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

[1438] Szelągowska A. , Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018; Mindeststandards für endfällige

Austrii, przy wsparciu Austriackiej Federalnej Izby Gospodarczej, skierowały do ponad 300 tysięcy kredytobiorców ulotki informacyjne. Wskazywano w nich szczegółowo ryzyka związane z kredytami mieszkaniowymi, zwracając uwagę m.in. na możliwość zmian wysokości stóp procentowych, niestabilność kursów walutowych, ryzyka wynikające z tzw. rat balonowych oraz dodatkowe koszty, które mogły być wcześniej nieujawnione[1439].

W 2008 roku FMA wydało rekomendację wprowadzającą zakaz udzielania kredytów waloryzowanych do walut obcych gospodarstwom domowym. Dwa lata później, w 2010 roku, ten sam organ, uwzględniając ryzyka dla gospodarki i sektora finansowego, wydał zmodyfikowane regulacje, określające minimalne standardy i wymogi dotyczące udzielania kredytów walutowych gospodarstwom domowym oraz wytyczne w zakresie ich zarządzania. Nowe przepisy weszły w życie 2 stycznia 2013 roku jako implementacja zaleceń Europejskiej Rady ds. Ryzyka Systemowego, która akcentowała konieczność publikowania danych o kredytach walutowych w całej Unii Europejskiej oraz potrzebę harmonizacji zasad finansowania w walutach obcych. Kolejnym krokiem FMA było zachęcanie kredytobiorców do przewalutowania istniejących kredytów frankowych na euro[1440].

W następnych latach wytyczne te były rozwijane i doprecyzowywane. Nowelizacja z 2017 roku ponownie podkreśliła konieczność prowadzenia rzetelnej polityki informacyjnej wobec klientów posiadających kredyty walutowe. Banki zostały dodatkowo zobligowane do corocznego przekazywania kredytobiorcom pełnych danych o aktualnym stanie zadłużenia, z wyodrębnieniem części kapitałowej i odsetkowej[1441].

Jak wskazano wcześniej, zakaz udzielania kredytów waloryzowanych do walut obcych gospodarstwom domowym wprowadzono w Austrii w październiku 2008 roku, bezpośrednio po wybuchu globalnego kryzysu finansowego. Z analiz wynika, że w 2009 roku aż 270 tysięcy gospodarstw domowych posiadało kredyt waloryzowany do kursu waluty obcej, podczas gdy pięć lat później liczba ta zmniejszyła się do 154 tysięcy. Dane z 2017 roku pokazują, że spośród wszystkich kredytów waloryzowanych do kursu waluty

Fremdwährungskredite und endfällige Kredite mit Tilgungsträgern zur Stärkung der Risikomanagementsysteme der Banken Österreich (2003)

[1439] Szelągowska A. , Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

[1440] Szelągowska A., Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

[1441] Szelągowska A., Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

obcej udzielonych w Austrii aż 97% stanowiły kredyty waloryzowane do kursu franka szwajcarskiego[1442].

7.2.3. Chorwacja

W Chorwacji lata 2001–2008 przyniosły dynamiczny rozwój rynku kredytów hipotecznych i mieszkaniowych. W tym okresie zadłużenie gospodarstw domowych wzrosło z poziomu siedemnastu procent PKB do niemal czterdziestu jeden procent PKB[1443]. Szczególnym elementem tego boomu było udzielanie wysokich, choć krótkotrwałych kredytów waloryzowanych do kursu franka szwajcarskiego (CHF), oferowanych przede wszystkim przez banki funkcjonujące w oparciu o kapitał zagraniczny. Wartość kredytów w CHF dla klientów niebankowych zwiększyła się z 200 milionów CHF w 2003 roku do 7,7 miliarda CHF w 2007 roku, co dawało Chorwacji trzecią pozycję w regionie Europy Wschodniej pod względem udziału kredytów frankowych, ustępującą jedynie Węgrom i Polsce[1444]. Około dziewięćdziesięciu procent tego rodzaju zobowiązań zostało udzielonych w latach 2005–2007.

Największą część kredytów udzielanych gospodarstwom domowym stanowiły kredyty mieszkaniowe, które w 2010 roku odpowiadały za niemal dwie trzecie wszystkich zobowiązań. Pozostałe kredyty dotyczyły przede wszystkim finansowania zakupu samochodów i stanowiły 11,5%. Konstrukcja umów polegała na waloryzacji kwoty zobowiązania do kursu franka szwajcarskiego, przy czym kapitał i harmonogram spłat określano w CHF, natomiast raty spłacano w kunach chorwackich (HRK) według bieżącego kursu wymiany. Kredyty te łączyły indeksację do waluty obcej ze zmiennym oprocentowaniem, które aż do stycznia 2013 roku mogło być jednostronnie i dowolnie ustalane przez banki. W umowach nie przewidywano bowiem żadnych obiektywnych wskaźników, do których zmienna stopa procentowa powinna być odniesiona[1445].

Banki oferowały niższe oprocentowanie kredytów waloryzowanych do CHF w zestawieniu z kredytami udzielanymi w euro lub w HRK. Taka polityka sztucznie podwyższała zdolność kredytową konsumentów i uzasadniała przyznawanie wyższych

[1442] Szelągowska A., Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej, Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018

[1443] Vizek M. Priuštivost stanovanja u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama. Revija za Socijalnu Politiku. 2009.

[1444] Rodik P., Mikuš M., Moral economies of housing in post-boom Croatia: Swiss franc loans crisis and politics of housing financialization, 2023

[1445] Rodik P., Mikuš M., Moral economies of housing in post-boom Croatia: Swiss franc loans crisis and politics of housing financialization, 2023

kwot kredytu. Po podpisaniu umów oprocentowanie systematycznie jednak rosło. Brak rzetelnych procedur oceny zdolności kredytowej prowadził do nadmiernego zadłużenia. Szczególne problemy wywoływał również brak regulacji dotyczących wyceny nieruchomości. Do 2015 roku banki same określały wskaźniki LTV (loan-to-value), często na podstawie wycen sporządzanych przez podmioty powiązane kapitałowo, co rodziło poważne ryzyko konfliktu interesów. Dodatkowym obciążeniem były praktyki marketingowe, w tym reklamy i sprzedaż bezpośrednia, które przy asymetrii informacyjnej między bankami a konsumentami, wzmacnianej przez nadmierne zaufanie do instytucji finansowych, prowadziły do powszechnej akceptacji niekorzystnych warunków. Równocześnie presja rynku nieruchomości sprawiała, że osoby chcące nabyć mieszkanie nie dysponowały realną alternatywą wobec ofert bankowych[1446].

Trwała i znacząca aprecjacja franka szwajcarskiego po globalnym kryzysie finansowym spowodowała gwałtowny wzrost wartości kapitału pozostającego do spłaty oraz wysokości rat wyrażonych w HRK. Kurs CHF/HRK zwiększył się o około 40% w latach 2008–2011 oraz o kolejne 10% w styczniu 2015 roku⁴. W konsekwencji miesięczne raty wzrosły średnio o połowę, co doprowadziło wielu kredytobiorców do trudności finansowych, niewypłacalności, a nawet problemów natury rodzinnej i zdrowotnej. W okresie recesji przypadającym na lata 2009–2015 udział kredytów zagrożonych w portfelu gospodarstw domowych wzrósł z 4% w 2008 roku do ponad 12% w roku 2015. Równolegle gwałtownie wzrosła liczba postępowań egzekucyjnych, zajęć rachunków bankowych i przejęć nieruchomości, od około stu przypadków w 2006 roku do ponad trzech tysięcy w 2014 roku[1447].

Pod koniec boomu kredytowego około 10% gospodarstw domowych posiadało kredyt mieszkaniowy w dowolnej walucie. Osoby zadłużone hipotecznie stanowiły grupę specyficzną. Najczęściej byli to mieszkańcy miast, w średnim wieku, dobrze wykształceni, posiadający dzieci, zatrudnieni na podstawie stałych umów o pracę w sektorze publicznym i uzyskujący dochody powyżej średniej krajowej. Dochody osób zadłużonych we frankach przewyższały średnią krajową, lecz były nieco niższe niż w przypadku kredytobiorców obsługujących kredyty w euro lub HRK. Różnica ta

[1446] Financial Stability 2. Zagreb: Croatian National Bank, 2009

[1447] Rodik P., (Pre)zaduženi: Društveni aspekti zaduženosti kućanstava u Hrvatskoj. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2019

wynikała z bardziej liberalnych kryteriów udzielania kredytów waloryzowanych do kursu CHF[1448].

W lipcu 2011 roku powstało Stowarzyszenie Frank (Udruga Franak, FA), skupiające osoby zadłużone we frankach. W kwietniu 2012 roku organizacja ta wniosła pozew zbiorowy przeciwko ośmiu największym bankom działającym w Chorwacji, wszystkie pozostające pod kontrolą zagranicznych grup kapitałowych. Stowarzyszenie koncentrowało swoją aktywność na postępowaniach sądowych oraz na zwalczaniu nieuczciwych praktyk banków.

Równolegle rząd chorwacki podejmował działania na rzecz ochrony konsumentów. Pierwsze porozumienia z bankami z 2011 roku, przewidujące indywidualne modyfikacje umów kredytowych, okazały się niewystarczające. W styczniu 2013 roku uchwalono nowelizację ustawy o kredycie konsumenckim (CCA1), która nakładała na banki obowiązek stosowania przejrzystych formuł ustalania zmiennych stóp procentowych. W praktyce instytucje kredytowe zneutralizowały jednak skutki regulacji i oprocentowanie kredytów w CHF nie uległo realnemu obniżeniu. Pod koniec 2013 roku przyjęto kolejną nowelizację (CCA2), która ograniczała oprocentowanie aktywnych kredytów frankowych do poziomu 3,23%, jeżeli kurs CHF/HRK był wyższy o co najmniej 20% niż w dniu zawarcia umowy. Rozwiązanie to doprowadziło do zauważalnego spadku wysokości rat. W styczniu 2015 roku rząd uchwalił kolejną nowelizację (CCA3), przewidującą zamrożenie kursu franka na okres jednego roku, w odpowiedzi na jego nagłą aprecjację. Jesienią tego samego roku przyjęto ustawę o konwersji (CCA4), przyznającą dłużnikom frankowym prawo do przeliczenia zobowiązań na euro. Kredyty traktowano tak, jakby od początku zostały udzielone jako kredyty waloryzowane do kursu euro na warunkach danego banku[1449].

Kryzys kredytów frankowych w Chorwacji spowodował, że problematyka mieszkaniowa nabrała wymiaru politycznego. W debacie publicznej akcentowano nieuczciwe praktyki instytucji finansowych, nadmierne ryzyko przerzucane na konsumentów oraz trudności w uzyskaniu dostępu do mieszkań. Dyskutowano także nad alternatywnymi modelami polityki mieszkaniowej, w tym nad możliwością rozwoju państwowych programów mieszkań na wynajem. Pomimo tych głosów rząd

[1448] Rodik P., Mikuš M., Moral economies of housing in post-boom Croatia: Swiss franc loans crisis and politics of housing financialization, 2023

[1449] Rodik P., Mikuš M., Moral economies of housing in post-boom Croatia: Swiss franc loans crisis and politics of housing financialization, 2023

konsekwentnie wspierał dotychczasowy model oparty na subsydiowaniu kredytów hipotecznych[1450].

7.2.4. Węgry

Na Węgrzech kredyty mieszkaniowe waloryzowane do franka szwajcarskiego (CHF) stały się jednym z kluczowych elementów procesu określanego mianem zależnej finansjalizacji mieszkalnictwa. Po transformacji ustrojowej i prywatyzacji zasobów mieszkaniowych własność lokalu mieszkalnego została ukształtowana jako podstawowy sposób zaspokajania potrzeb mieszkaniowych. Ze względu na brak wystarczających oszczędności większość gospodarstw domowych zmuszona była korzystać z finansowania kredytowego. Liberalizacja sektora bankowego oraz jego prywatyzacja, w wyniku której znaczną część instytucji przejęły zachodnioeuropejskie grupy finansowe, takie jak Raiffeisen czy Erste, umożliwiły masowy napływ kapitału i stworzyły podstawę boomu kredytowego. Banki węgierskie traktowały kredyty waloryzowane do kursu CHF jako innowacyjne rozwinięcie strategii „carry trade", polegającej na wykorzystywaniu różnic w poziomie stóp procentowych pomiędzy poszczególnymi walutami. Produkty te były intensywnie reklamowane jako rozwiązania przystępne i stabilne, gdyż początkowo oferowały niższe oprocentowanie niż wysokie stopy krajowe oraz łagodniejsze kryteria oceny zdolności kredytowej. Klienci pozostawali w przekonaniu, że raty będą niższe i przewidywalne. Niedostateczna regulacja rynku detalicznego i bierność organów nadzorczych sprzyjały dalszemu upowszechnianiu się tego typu produktów, a rozwój kredytów hipotecznych wspierał dodatkowo sam rząd poprzez subsydia i ulgi podatkowe[1451].

Węgry odnotowały największą w regionie ekspansję kredytów waloryzowanych do kursu CHF. W 2007 roku zobowiązania waloryzowane do kursu CHF stanowiły 31% wszystkich kredytów udzielanych podmiotom niefinansowym[1452]. Podobnie jak w innych państwach Europy Środkowej, umowy te opierały się na zmiennym oprocentowaniu, jednak w odróżnieniu od Polski banki węgierskie posiadały swobodę jednostronnego kształtowania jego poziomu. Powodowało to narastanie asymetrii kontraktowej i istotnie

[1450] Rodik P., Mikuš M., Moral economies of housing in post-boom Croatia: Swiss franc loans crisis and politics of housing financialization, 2023

[1451] Gagyi A., Mikuš M., Introduction: boom, crisis and politics of Swiss franc mortgages in Eastern Europe: comparing trajectories of dependent financialization of housing, City Analysis of Urban Change, Theory, Action, 2023

[1452] Zemke J., The Risk of Hypothecary Credit Indexed to Swiss Franc, 2015 ENTRENOVA Conference Proceedings, 2015

zwiększało ryzyko po stronie konsumentów[1453]. W konsekwencji saldo zadłużenia rosło nawet w sytuacji regularnej obsługi rat, ponieważ indeksacja do waluty o umacniającym się kursie prowadziła do nieustannego powiększania się wartości zobowiązania.

Kryzys finansowy z 2008 roku doprowadził do gwałtownej aprecjacji franka szwajcarskiego. W latach 2008–2011 kurs wzrósł o około 40%, a po decyzji Narodowego Banku Szwajcarii z 2015 roku o uwolnieniu kursu CHF nastąpił kolejny skok, tym razem o 20%. W pierwszych trzech latach od wybuchu kryzysu raty kredytów frankowych na Węgrzech wzrosły średnio o 60%. Skutkiem była fala niewypłacalności i poważnych problemów finansowych, szczególnie dotykających niższe warstwy klasy średniej oraz robotników, wśród których kredyty waloryzowane do CHF były najpowszechniejsze w całym regionie. W wielu przypadkach zobowiązania waloryzowane do kursu waluty obcej zaciągano na pokrycie codziennych wydatków, co powodowało ryzyko niewypłacalności nawet w sytuacji braku aprecjacji waluty waloryzacji. W 2014 roku odsetek osób zalegających ze spłatą kredytu hipotecznego lub czynszu osiągnął poziom siedmiu i trzech dziesiątych procent[1454].

Rząd węgierski podjął najbardziej zdecydowaną i scentralizowaną interwencję spośród państw regionu. Jako pierwszy wprowadził obowiązkową konwersję kredytów waloryzowanych do CHF na forinty. Już w maju 2011 roku uruchomiono programy umożliwiające spłatę całego zadłużenia w jednej racie po kursach sztucznie zaniżonych, co obniżyło łączny wolumen kredytów hipotecznych o ponad 19%. Koszty dla sektora bankowego oszacowano na około 1,2 mld USD[1455]. W grudniu 2011 roku rząd Viktora Orbána i Węgierski Związek Banków uzgodniły możliwość spłaty wszystkich kredytów waloryzowanych do CHF i euro po stałych kursach do marca 2012 roku, a jednocześnie przyznano bankom prawo do odliczenia jednej trzeciej strat kursowych od podatku[1456]. W lutym 2012 roku Narodowy Bank Węgier zakończył program przetargów sprzedaży walut obcych, co zamknęło etap intensywnych działań stabilizacyjnych. Interwencje te

[1453] Zemke J., The Risk of Hypothecary Credit Indexed to Swiss Franc, 2015 ENTRENOVA Conference Proceedings, 2015

[1454] Zemke J., The Risk of Hypothecary Credit Indexed to Swiss Franc, 2015 ENTRENOVA Conference Proceedings, 2015

[1455] Kliber A., Płuciennik P., Euro, dollar or Swiss franc: which currency had the greatest impact on the Hungarian, Polish and Czech economies during the global financial crisis?, Statistical review, vol. 67, no. 4, 2020, Główny Urząd Statystyczny

[1456] Kliber A., Płuciennik P., Euro, dollar or Swiss franc: which currency had the greatest impact on the Hungarian, Polish and Czech economies during the global financial crisis?, Statistical review, vol. 67, no. 4, 2020, Główny Urząd Statystyczny

przyniosły częściową ulgę kredytobiorcom o wyższych dochodach, lecz problemy gospodarstw domowych o słabszej pozycji ekonomicznej w dużej mierze pozostały nierozwiązane. Działania sądów, w tym zatwierdzenie rządowych rozwiązań przez Sąd Najwyższy, dodatkowo ograniczyły możliwość indywidualnego dochodzenia roszczeń. Mimo to obowiązkowa konwersja kredytów przyczyniła się do obniżenia ryzyka systemowego i stabilizacji relacji pomiędzy rynkiem walutowym a rynkiem obligacji państwowych[1457].

Na tle tego kryzysu powstał ruch antyzadłużeniowy, którego działalność, mimo iż koncentrowała się na problemach społecznych i ekonomicznych, miała wyraźne oblicze prawicowe i często wchodziła w sojusze o charakterze konserwatywnym. Reprezentacja interesów kredytobiorców pozostawała rozproszona i miała głównie wymiar lokalny. Dopiero ograniczenie możliwości indywidualnego dochodzenia roszczeń przez orzecznictwo Sądu Najwyższego doprowadziło do częściowej konsolidacji i prób szerszej mobilizacji politycznej. Zdolność ruchów dłużniczych do angażowania dużych grup społecznych okazała się jednak ograniczona, a większość kredytobiorców decydowała się na działania indywidualne. Aktywność ruchów skupiała się w zasadzie na jednym zagadnieniu tj.: podważeniu legalności i etyczności praktyk bankowych i sprowadzała się przede wszystkim do ochrony mieszkań i domów przed przejęciem przez banki. Było to odzwierciedleniem sytuacji klasy średniej w realiach systemu, którego fundamentem pozostawała logika finansjalizacji[1458].

7.2.5. Serbia

Kredyty waloryzowane do kursu franka szwajcarskiego pojawiły się w serbskim sektorze bankowym w 2005 roku, kiedy to bank HVB zaoferował kredyty mieszkaniowe z oprocentowaniem wynoszącym 4,75%[1459]. W tamtym okresie nie istniała możliwość zaciągania zobowiązań w dinarach, a jedyną alternatywą były kredyty walutowe wyrażone w euro. Wybór kredytów waloryzowanych do kursu franka szwajcarskiego, jak w każdym z analizowanych przypadków, wynikał z ich atrakcyjnych warunków

[1457] Kliber A., Płuciennik P., Euro, dollar or Swiss franc: which currency had the greatest impact on the Hungarian, Polish and Czech economies during the global financial crisis?, Statistical review, vol. 67, no. 4, 2020, Główny Urząd Statystyczny

[1458] Kliber A., Płuciennik P., Euro, dollar or Swiss franc: which currency had the greatest impact on the Hungarian, Polish and Czech economies during the global financial crisis?, Statistical review, vol. 67, no. 4, 2020, Główny Urząd Statystyczny

[1459] Gagyi A., Mikuš M., Introduction: boom, crisis and politics of Swiss franc mortgages in Eastern Europe: comparing trajectories of dependent financialization of housing, City Analysis of Urban Change, Theory, Action, 2023

finansowych. Co więcej, w licznych przypadkach osoby, które nie posiadały zdolności kredytowej do uzyskania kredytu w euro, otrzymywały od pracowników banków ofertę kredytu waloryzowanego do kursu CHF jako jedyną realną opcję. Banki aktywnie proponowały również konwersję istniejących kredytów euro na kredyty waloryzowane do kursu CHF, obiecując korzystniejsze warunki spłaty oraz możliwość ponownego przewalutowania w razie zawirowań na rynku walutowym[1460].

Podstawę prawną dla wprowadzenia indeksacji walutowej stanowiły zmiany do Ustawy o Prawie Zobowiązań z 1993 roku, które umożliwiały powiązanie wysokości zobowiązania z walutą obcą przy jednoczesnym obowiązku jego spłaty w walucie krajowej, według kursu obowiązującego w dniu płatności. Celem ustawodawcy było zachowanie realnej wartości świadczeń i równowagi stron w umowach zawieranych w warunkach niestabilności gospodarczej i wysokiej inflacji. W praktyce jednak indeksacja do CHF doprowadziła do zachwiania ekwiwalentności świadczeń i przybrała charakter lichwiarski. Przeciętny konsument nie posiadał ani wiedzy, ani narzędzi umożliwiających ocenę ryzyka walutowego, a sama stabilność franka zależała od uwarunkowań makroekonomicznych jednego państwa. Co więcej, wiedzą w tym zakresie nie dysponowali nierzadko także pracownicy banków pełniący funkcje doradcze. Klienci podejmowali więc decyzje kredytowe w oparciu o swoją zdolność kredytową, postrzeganą stabilność CHF oraz przekonanie, że masowa dostępność takich kredytów świadczy o ich bezpieczeństwie[1461].

Punktem zwrotnym była gwałtowna aprecjacja franka względem euro, zapoczątkowana w 2008 roku. W jej wyniku wielu kredytobiorców znalazło się w sytuacji, w której byli winni bankom więcej euro, niż pierwotnie pożyczyli. Nominalna wysokość rat kredytowych w dinarach wzrosła o ponad 200%, a w przeliczeniu na euro o ponad 50%. Dla licznych dłużników oznaczało to miesięczne obciążenia przekraczające ich dochody. W efekcie udział kredytów zagrożonych w portfelu kredytów gospodarstw domowych wzrósł z 28% w 2012 roku do 37% w 2016 roku[1462]. Pomimo tego skala zjawiska pozostawała ograniczona, gdyż kredyty frankowe nie przekraczały dwóch procent PKB Serbii, co powodowało, że nie stanowiły zagrożenia systemowego. Do roku

[1460] Opacic A., Perisic V.,Gluscevic J., The problem of currency-indexed loans – case of "CHF", Faculty of Business Economics and Entrepreneurship International Review (2016 No.3-4)
[1461] Opacic A., Perisic V.,Gluscevic J., The problem of currency-indexed loans – case of "CHF", Faculty of Business Economics and Entrepreneurship International Review (2016 No.3-4)
[1462] Opacic A., Perisic V.,Gluscevic J., The problem of currency-indexed loans – case of "CHF", Faculty of Business Economics and Entrepreneurship International Review (2016 No.3-4)

2016 udział kredytów indeksowanych do CHF w portfelach bankowych spadł do około 5,6%[1463].

Aprecjacja franka szwajcarskiego sięgająca w niektórych przypadkach 250% doprowadziła do sytuacji, w której po wielu latach regularnej obsługi długu kapitał pozostały do spłaty nie tylko się nie zmniejszał, lecz wręcz rósł. Umowy, które w chwili zawarcia wydawały się uczciwe, w wyniku zmian kursowych nabierały charakteru lichwiarskiego. Pociągało to za sobą dramatyczne skutki społeczne: bankructwa, utratę nieruchomości, rozpad rodzin, a nawet przypadki samobójstw[1464].

W odpowiedzi Narodowy Bank Serbii (NBS) w 2015 roku zaproponował cztery modele restrukturyzacji kredytów frankowych: (1) konwersję na euro po kursie o 5% niższym od średniego kursu CHF/EUR z dnia podpisania aneksu, przy zastosowaniu oprocentowania właściwego dla kredytów euro i wydłużeniu okresu spłaty o pięć lat, (2) konwersję na euro po kursie bieżącym, lecz z oprocentowaniem obniżonym o jeden punkt procentowy (nie mniej niż 3%) i możliwością wydłużenia okresu spłaty o pięć lat, (3) pozostawienie kredytu w CHF przy jednoczesnym obniżeniu oprocentowania o jeden punkt procentowy (nie mniej niż 3%) i wydłużeniu okresu spłaty o pięć lat, (4) pozostawienie kredytu w CHF z jednoczesnym obniżeniem miesięcznej raty o 20% przez 36 miesięcy, przy czym obniżona kwota miała być spłacona w 12 równych ratach po zakończeniu pierwotnego okresu kredytowania, bez dodatkowych odsetek[1465].

Zainteresowanie tymi propozycjami okazało się minimalne – skorzystało z nich około 14% kredytobiorców. Powody odrzucenia sprowadzały się przede wszystkim do obaw przed legalizacją zawyżonego kapitału, ryzyka naliczania odsetek od zwiększonej kwoty w razie konwersji, niskiej skali obniżki miesięcznych zobowiązań, kosztów notarialnych, a także utraty możliwości sądowego podważenia umów[1466].

Już w 2011 roku NBS podjęło próbę ograniczenia ryzyka systemowego, wprowadzając regulację przewidującą możliwość udzielania nowych kredytów

[1463] Željko R., Slobodanka J., Problems with loans indexed in swiss francs: case study of housing loans in Serbia, Škola biznisa Broj 1/2016

[1464] Opacic A., Perisic V.,Gluscevic J., The problem of currency-indexed loans – case of "CHF", Faculty of Business Economics and Entrepreneurship International Review (2016 No.3-4)

[1465] Željko R., Slobodanka J., Problems with loans indexed in swiss francs: case study of housing loans in Serbia, Škola biznisa Broj 1/2016

[1466] Željko R., Slobodanka J., Problems with loans indexed in swiss francs: case study of housing loans in Serbia, Škola biznisa Broj 1/2016

walutowych wyłącznie w euro. Środek ten nie obejmował jednak już istniejących kredytów frankowych, przez co jego skuteczność okazała się ograniczona[1467].

Dopiero Ustawa o konwersji kredytów mieszkaniowych indeksowanych do franka szwajcarskiego (ZoK), przyjęta w kwietniu 2019 roku, wprowadziła obowiązek ich przewalutowania na euro. Obejmowała ona wyłącznie kredyty mieszkaniowe osób fizycznych, z wyłączeniem zobowiązań już spłaconych lub wcześniej przewalutowanych. Ustawa przewidywała redukcję kapitału pozostałego do spłaty o 38%, co czyniło rozwiązanie szczególnie korzystnym dla kredytobiorców posiadających umowy długoterminowe. Jednocześnie utrzymano dotychczasowe zabezpieczenia, co rodziło kontrowersje, gdyż umowa konwersyjna pozostawała ważna nawet w razie stwierdzenia nieważności pierwotnej umowy frankowej[1468].

Rozwiązanie przyjęte w Serbii miało charakter częściowy i selektywny, faworyzujący interesy sektora bankowego. Opinie Sądu Kasacyjnego, a także sama ustawa ZoK, zostały ocenione jako pozbawione dostatecznych podstaw prawnych, sprzeczne z zasadą równego traktowania kredytobiorców i odbiegające od standardów międzynarodowych[1469].

7.2.6. Rumunia

W Rumunii zadłużenie gospodarstw domowych, zwłaszcza w walutach obcych, od dawna postrzegane jest jako jedna z zasadniczych słabości sektora prywatnego. Mieszkańcy tego kraju tradycyjnie preferowali zaciąganie zobowiązań w walutach zagranicznych i odnoszących się do kursu walut zagranicznych, a tendencja ta utrzymuje się do dziś. Oprócz kredytów waloryzowanych do kursu euro czy dolara amerykańskiego istotną część portfela stanowiły również kredyty waloryzowane do kursu franka szwajcarskiego (CHF)[1470].

W 2008 roku udział kredytów frankowych w ogólnej liczbie kredytów udzielonych osobom fizycznym osiągnął poziom 15,3%. Rok później wskaźnik ten

[1467] Marković-Bajalović D., Once again on loans indexed in swiss francs, дијана марковић-бајаловић, 2020

[1468] Željko R., Slobodanka J., Problems with loans indexed in swiss francs: case study of housing loans in Serbia, Škola biznisa Broj 1/2016

[1469] Marković-Bajalović D., Once again on loans indexed in swiss francs, дијана марковић-бајаловић, 2020

[1470] Hada T., Barbuta-Misu N., Cristina Iuga I., Wainberg D., Macroeconomic Determinants of Nonperforming Loans of Romanian Banks, Sustainability 2020

utrzymywał się na podobnym poziomie, wynosząc około 15%[1471]. Warto podkreślić, że już od 2001 roku Narodowy Bank Rumunii (NBR) podejmował działania zmierzające do ograniczenia nadmiernej ekspansji kredytów odnoszących się do walut obcych, jednak dopiero kryzys finansowy z 2008 roku doprowadził do niemal całkowitego zahamowania udzielania kredytów odnoszących się do kuru waluty obcej. W konsekwencji banki zrezygnowały z oferowania nowych produktów tego typu[1472].

W latach 2009–2019 kurs wymiany RON–CHF wzrósł o 52,86%. Miało to bezpośrednie przełożenie na wzrost rat kredytowych i znaczne pogorszenie sytuacji osób spłacających zobowiązania w lei rumuńskich (RON). Osłabienie waluty krajowej skutkowało bowiem zwiększonym ciężarem obsługi zadłużenia, co w licznych przypadkach prowadziło do poważnych trudności w regulowaniu zobowiązań, a niekiedy wręcz do ich całkowitej niespłacalności[1473].

W reakcji na te zjawiska Narodowy Bank Rumunii w latach 2008–2010 rekomendował, aby konsumenci zaciągali kredyty w walucie, w której osiągają dochody. Jednocześnie akcentowano wysokie ryzyko towarzyszące kredytom walutowym i powiązanymi z kursami walut obcych. Analizy empiryczne wskazują jednoznacznie na zależność pomiędzy aprecjacją franka szwajcarskiego a stabilnością finansową kredytobiorców. W latach 2009–2014 wzrost kursu RON–CHF o 1% prowadził do zwiększenia udziału kredytów zagrożonych (NPL) o 1,70%. W okresie 2015–2019 ta sama zmiana kursowa skutkowała już wzrostem wskaźnika NPL o 2,22%, co obrazuje narastanie wrażliwości sektora gospodarstw domowych na wahania kursowe[1474].

Choć po 2008 roku banki w Rumunii w znacznej mierze zaprzestały udzielania nowych kredytów frankowych, portfel zobowiązań zaciągniętych wcześniej stał się poważnym obciążeniem zarówno dla kredytobiorców, jak i dla całego systemu bankowego. Deprecjacja lei wobec franka szwajcarskiego spowodowała bowiem istotny

[1471] Hada T., Barbuta-Misu N., Cristina Iuga I., Wainberg D., Macroeconomic Determinants of Nonperforming Loans of Romanian Banks, Sustainability 2020

[1472] Hada T., Barbuta-Misu N., Cristina Iuga I., Wainberg D., Macroeconomic Determinants of Nonperforming Loans of Romanian Banks, Sustainability 2020

[1473] Luca A., Influential Factors of Foreign Currency Lending in Romania, Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics, Vol. 2014 (2014)

[1474] Hada T., Barbuta-Misu N., Cristina Iuga I., Wainberg D., Macroeconomic Determinants of Nonperforming Loans of Romanian Banks, Sustainability 2020

wzrost wartości długu i przyczyniła się do dalszego zwiększenia udziału kredytów zagrożonych[1475].

7.2.7. Hiszpania

Wprowadzenie do zagadnienia abuzywności wskaźnika IRPH

Problem stosowania wskaźnika IRPH (Índice de Referencia de Préstamos Hipotecarios) w hiszpańskich umowach kredytowych należy do najbardziej wyrazistych przykładów napięcia między praktyką rynkową instytucji finansowych a aksjologią prawa konsumenckiego Unii Europejskiej. Już na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku banki w Hiszpanii promowały IRPH jako rozwiązanie bardziej stabilne niż EURIBOR. W rzeczywistości jednak wskaźnik ten, oparty na średniej arytmetycznej stóp hipotecznych stosowanych przez różne instytucje, obejmował również marże bankowe i dodatkowe koszty, co w praktyce prowadziło do wyższych obciążeń kredytobiorców niż w przypadku kredytów opartych na EURIBOR-ze[1476].

Największe wątpliwości wzbudzała przejrzystość mechanizmu ustalania IRPH. Choć wskaźnik miał charakter oficjalny, publikowany był bowiem w Boletín Oficial del Estado, przeciętny konsument nie posiadał faktycznej wiedzy ani o metodzie jego kalkulacji, ani o konsekwencjach ekonomicznych jego stosowania. Z tego względu w doktrynie i w praktyce sądowej zaczęto podnosić zarzut niezgodności z dyrektywą 93/13/EWG, co znalazło swój finał w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[1477].

W sprawie Gómez del Moral Guasch (C-125/18) TSUE jednoznacznie wskazał, że warunki umowne odwołujące się do wskaźnika takiego jak IRPH, nawet jeśli opierają się na danych o charakterze urzędowym, nie korzystają z domniemania zgodności z prawem. Przeciwnie, muszą podlegać ocenie w świetle kryteriów przejrzystości i ewentualnej abuzywności. Trybunał wyraźnie zaakcentował, że art. 4 ust. 2 i art. 5 dyrektywy 93/13/EWG nakładają na przedsiębiorcę obowiązek nie tylko jasnego

[1475] Luca A., Influential Factors of Foreign Currency Lending in Romania, Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics, Vol. 2014 (2014)

[1476] Informacje dotyczące struktury IRPH i jej negatywnego ekonomicznego efektu dostępne w uzasadnieniu sprawy *Gómez del Moral Guasch* (C-125/18), opisane przez TSUE: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-125/18&language=PL dostęp 08.09.2025

[1477] Kontekst prawny dotyczący przejrzystości wskaźnika i odniesienia do dyrektywy o klauzulach abuzywnych:https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=293401&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=937452, dostęp: 08.09.2025

i zrozumiałego sformułowania warunku umownego, lecz także zapewnienia konsumentowi realnej możliwości oceny jego ekonomicznych następstw[1478].

Z tego względu, mimo formalnego i oficjalnego charakteru wskaźnika, IRPH nie został uznany za neutralny wobec konsumenta. Kluczowym kryterium oceny stała się transparentność i pełnia informacji przekazywanych kredytobiorcy. W przeciwnym razie klauzula odsyłająca do tego rodzaju wskaźnika może zostać uznana za niedozwoloną. Orzeczenie to ma znaczenie wykraczające poza system hiszpański. Może stanowić punkt odniesienia także dla prawa polskiego, w którym narastają wątpliwości co do prawidłowości konstrukcji wskaźników takich jak WIBOR i ich zgodności z wymogami prawa konsumenckiego[1479].

Przegląd orzecznictwa TSUE w sprawach IRHP

1. **Orzeczenie TSUE – C-79/21 (Unión de Créditos Inmobiliarios)**

a) **Rodzaj orzeczenia:** Postanowienie (Order) z dnia 17 listopada 2021 r. na skutek pytania prejudycjalnego z Hiszpanii dotyczącego IRPH jako wskaźnika referencyjnego późniejszych zmian oprocentowania kredytów hipotecznych.

b) **Główne przesłanki:** Klauzule oparte na IRPH mogą być kwestionowane pod kątem przejrzystości i uczciwości. Niezbędne jest, żeby konsument miał dostęp do jasnych informacji o tym wskaźniku, jego mechanice obliczania i ekonomicznych skutkach umowy. Sąd krajowy powinien ocenić uczciwość klauzuli w świetle dyrektywy 93/13/EWG (dyrektywa o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich).[1480]

2. **Wyrok TSUE – C-300/23 (NB vs Kutxabank SA)**

a) **Data orzeczenia:** 12 grudnia 2024 r.

[1478] Wytyczne TSUE, że nawet „oficjalne" wskaźniki muszą spełniać wymogi jasności i zrozumiałości oraz umożliwiać konsumentowi ocenę skutków ekonomicznych — to istotny element wyroku: https://www.abogacia.es/en/conocenos/bruselas/sentencias/tjue/los-tribunales-espanoles-deberan-asegurarse-del-caracter-claro-y-comprensible-de-las-clausulas-de-contratos-de-prestamo-hipotecario-que-establezcan-la-aplicacion-de-un-tipo-de-interes-variable-basado/ dostęp: 08.09.2025

[1479] W kontekście analogii do problemu WIBOR-u i ostrzeżeń przed wskaźnikami nieopartymi na realnych transakcjach:https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=293401&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=937452, dostęp: 08.09.2025

[1480] Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 17 listopada 2021 r. w sprawie C-79/21, *Unión de Créditos Inmobiliarios*, ECLI:EU:C:2021:936, dostępny w bazie: curia.europa.eu

b) **Treść:** TSUE podkreśla, że sam fakt istnienia IRPH jako oficjalnie publikowanego wskaźnika (BOE) nie zwalnia banków z obowiązku rzetelnego poinformowania konsumentów o mechanizmie jego działania, możliwości jego wpływu na raty i porównaniu z innymi wskaźnikami. Konsument, nawet "przeciętnie uważny" musi móc zrozumieć skutki gospodarcze. W razie braku przejrzystości klauzula może zostać uznana za abuzywną[1481].

Porównanie konstrukcji IRPH i WIBOR

Analiza problemu wskaźnika IRPH na gruncie hiszpańskim pozwala sformułować istotne wnioski dla oceny zgodności z prawem unijnym analogicznych mechanizmów funkcjonujących w innych państwach członkowskich, w tym w Polsce. Szczególnego znaczenia nabiera w tym kontekście porównanie IRPH z krajowym wskaźnikiem WIBOR, który stanowi podstawę ustalania oprocentowania w zdecydowanej większości umów kredytowych zawieranych w Polsce.

Oba wskaźniki posiadają cechy wspólne – zarówno IRPH, jak i WIBOR oparte są na danych gromadzonych w oparciu o praktykę instytucji finansowych i w istotnym zakresie uwzględniają elementy związane z marżami banków lub kosztami charakterystycznymi dla danego rynku. Z punktu widzenia konsumenta, którego obowiązki umowne zależą bezpośrednio od poziomu wskaźnika, zasadnicze znaczenie ma możliwość zweryfikowania mechanizmu jego ustalania i przewidzenia potencjalnych konsekwencji ekonomicznych. Jeżeli taki wskaźnik, mimo posiadania statusu „urzędowego", nie daje konsumentowi realnej możliwości dokonania oceny jego wpływu na poziom świadczenia, pojawia się ryzyko naruszenia art. 4 ust. 2 i art. 5 dyrektywy 93/13/EWG[1482].

Orzecznictwo TSUE konsekwentnie potwierdza, że transparentność postanowień umownych nie może być ograniczona do formalnej jasności językowej. W sprawach

[1481] Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2024 r. w sprawie C-300/23, *NB przeciwko Kutxabank SA*, ECLI:EU:C:2024:1010, dostępny w bazie: curia.europa.eu; Por. komentarz do wyroku TSUE w sprawie C-300/23 w: „TSUE, WIBOR i hiszpański IRPH – jakie znaczenie ma ten wyrok dla kredytobiorców?", *pro-banking.pl*, dostęp online: https://pro-banking.pl/tsue-wibor-i-hiszpanski-irph-jakie-znaczenie-ma-ten-wyrok-dla-kredytobiorcow, dostęp: 08.09.2025

[1482] Informacje dotyczące struktury IRPH i jej negatywnego ekonomicznego efektu dostępne w uzasadnieniu sprawy *Gómez del Moral Guasch* (C-125/18), opisane przez TSUE: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-125/18&language=PL dostęp, dostęp: 08.09.2025

takich jak Kásler (C-26/13)[1483] czy Andriciuc (C-186/16)[1484] podkreślono, że konsument musi otrzymać informacje pozwalające na oszacowanie konsekwencji ekonomicznych postanowień umownych zarówno w krótkim, jak i długim horyzoncie czasowym. Podobnie w wyroku Dziubak (C-260/18) TSUE wskazał, że obowiązek sądu krajowego polega na badaniu przejrzystości *ex officio*, niezależnie od tego, czy konsument powołał się na abuzywność danej klauzuli[1485].

W polskiej praktyce kredytowej pojawiają się poważne wątpliwości czy mechanizm WIBOR spełnia te kryteria. Konsument, zawierając umowę kredytu hipotecznego, otrzymuje zwykle informację o wysokości aktualnej stawki WIBOR, jednak nie jest w stanie samodzielnie zweryfikować procesu jej kalkulacji ani przewidzieć kierunku zmian rynkowych. Tymczasem wskaźnik ten, podobnie jak IRPH, odzwierciedla uśrednione warunki rynkowe kształtowane w istotnym stopniu przez instytucje finansowe, a nie przez autonomiczne mechanizmy gospodarcze. Sytuacja ta prowadzi do zasadniczego pytania: czy WIBOR jako element umowy kredytowej, może być uznany za spełniający wymóg przejrzystości w rozumieniu dyrektywy 93/13/EWG.

W najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego dostrzec można ostrożne próby odpowiedzi na te wątpliwości. W uchwale z 28 kwietnia 2022 roku (III CZP 40/22) SN wskazał, że klauzule odsyłające do wskaźników referencyjnych muszą podlegać kontroli transparentności, a obowiązek sądu krajowego obejmuje nie tylko ocenę formalnej poprawności, lecz również analizę, czy konsument był w stanie ocenić konsekwencje ekonomiczne zastosowanego wskaźnika[1486]. W doktrynie zauważa się, że ocena ta powinna być prowadzona z uwzględnieniem standardów wyznaczonych w sprawie Gómez del Moral Guasch – sam fakt „urzędowego" charakteru wskaźnika nie wyłącza bowiem jego kontroli pod kątem abuzywności[1487].

Porównanie IRPH i WIBOR pozwala zatem na sformułowanie wniosku o konieczności pełnego uwzględnienia unijnego standardu przejrzystości także w polskim porządku prawnym. Oznacza to, że sądy krajowe zobowiązane są do badania czy kredytobiorca miał realną możliwość zrozumienia mechanizmu funkcjonowania WIBOR i oceny jego wpływu na całkowity koszt kredytu. Brak takiej możliwości może

[1483]Wyrok z dnia 30 kwietnia 2014 r., *Kásler i Káslerné Rábai* , C-26/13, EU:C:2014:282
[1484] wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriciuc i in.* , C-186/16, EU:C:2017:703
[1485] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., *Dziubak*, C-260/18, ECLI:EU:C:2019:819.
[1486] Uchwała Sądu Najwyższego z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2023, nr 2, poz. 11.
[1487] Wyrok TSUE z 3 marca 2020 r., Marc Gómez del Moral Guasch, C-125/18, ECLI:EU:C: 2020:138

prowadzić do uznania postanowienia odsyłającego do WIBOR za niedozwolone w rozumieniu art. 385^1 § 1 k.c[1488].

Podsumowanie

Analiza kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej oraz kredytów opartych na wskaźnikach referencyjnych unaocznia złożoność procesów finansjalizacji rynku mieszkaniowego i konsumpcyjnego w Europie, a zarazem ujawnia systemowe braki w zakresie ochrony konsumenta. Choć obie konstrukcje różnią się co do charakteru prawnego, to prowadziły w praktyce do podobnego rezultatu: obciążenia gospodarstw domowych nadmiernym i trudnym do przewidzenia ryzykiem ekonomicznym.

Kredyty waloryzowane do franka szwajcarskiego zyskały popularność dzięki pozornie korzystnym warunkom – w szczególności niższemu oprocentowaniu w stosunku do kredytów udzielanych w walutach krajowych. W istocie jednak przerzucały w całości ryzyko kursowe na kredytobiorcę, a banki nie zapewniały pełnej i przejrzystej informacji o konsekwencjach takich klauzul. W momencie gwałtownej aprecjacji franka szwajcarskiego, przy równoczesnym kryzysie finansowym, wiele gospodarstw domowych znalazło się w sytuacji lawinowo rosnącego zadłużenia, które często przekraczało ich realne możliwości finansowe. W państwach Europy Środkowo-Wschodniej problem ten przybrał charakter systemowy i wymagał interwencji nie tylko sądów, lecz również ustawodawcy i organów nadzoru.

Nie mniej istotne ryzyka wiązały się z kredytami opartymi na wskaźnikach referencyjnych. Wskaźniki takie jak IRPH w Hiszpanii czy LIBOR i EURIBOR w innych państwach Unii Europejskiej miały w założeniu stanowić obiektywne mierniki rynku finansowego. W praktyce jednak okazały się nieprzejrzyste, a niekiedy podatne na manipulacje. Konsument nie miał możliwości zrozumienia sposobu ich kalkulacji ani oceny długofalowych skutków ekonomicznych, co prowadziło do asymetrii kontraktowej jeszcze głębszej niż w przypadku kredytów waloryzowanych. W wyroku Gómez del Moral Guasch (C-125/18) Trybunał Sprawiedliwości UE wyraźnie wskazał, że nawet wskaźniki o charakterze „urzędowym" nie są wyłączone spod oceny przejrzystości i mogą podlegać kontroli pod kątem abuzywności.

W obu modelach kredytowych wspólnym mianownikiem pozostaje zatem asymetria informacyjna i kontraktowa pomiędzy konsumentem a instytucją finansową.

[1488] Kubiak-Cyrul A., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 879

Kredytobiorcy, kierując się informacjami przekazywanymi przez banki, wchodzili w stosunki zobowiązaniowe, których rzeczywistych konsekwencji nie byli w stanie przewidzieć. Niezależnie od tego, czy źródłem ryzyka była waloryzacja do waluty obcej, czy też powiązanie oprocentowania ze wskaźnikiem referencyjnym, konsument pozostawał w praktyce pozbawiony skutecznych instrumentów ochrony.

Doświadczenia te unaoczniły także ograniczoną efektywność dotychczasowych narzędzi prawa konsumenckiego. Instytucja bezskuteczności abuzywnej, przewidziana w art. 385^1 k.c. i odpowiadających regulacjach prawa unijnego, opiera się bowiem na modelu reaktywnym. Ochrona uruchamiana jest dopiero w następstwie sporu sądowego, co w praktyce oznacza, że przez lata konsumenci ponosili konsekwencje stosowania niedozwolonych postanowień.

Z perspektywy systemowej, doświadczenia państw najbardziej dotkniętych problemem kredytów waloryzowanych i kredytów opartych na wskaźnikach referencyjnych wskazują na potrzebę działań wyprzedzających. Niezbędne są rozwiązania legislacyjne i regulacyjne, które zapewnią prewencyjną ochronę konsumenta przed produktami nadmiernie ryzykownymi, a równocześnie stworzą stabilne ramy prawne ograniczające możliwość wystąpienia kolejnych kryzysów kredytowych. Przypadek IRPH w Hiszpanii oraz kredytów frankowych w Polsce i na Węgrzech pokazuje, że problem nie ma wyłącznie wymiaru krajowego. Dotyka całego systemu finansowego Unii Europejskiej i wymaga koordynacji na poziomie unijnym.

Rozdział VIII- Skutki prawne niedozwolonych postanowień umownych w umowach kredytowych

8.1.1. Znaczenie sankcji bezskuteczności abuzywnej jako szczególnej formy wadliwości czynności prawnych

Sankcja bezskuteczności niedozwolonych postanowień umownych stanowi jedną z najistotniejszych instytucji współczesnego prawa cywilnego w obszarze ochrony konsumentów. Jej autonomia na tle klasycznych sankcji wadliwości czynności prawnych, wynika z faktu, że podstawą jej zastosowania nie jest sprzeczność z ustawą ani naruszenie zasad współżycia społecznego, lecz stwierdzenie abuzywności określonych postanowień w relacji konsumenckiej. Polski ustawodawca, implementując przepisy dyrektywy 93/13/EWG, wprowadził rozwiązanie, zgodnie z którym postanowienia abuzywne są z mocy ustawy bezskuteczne względem konsumenta, przy czym sąd – działając z urzędu – jest zobowiązany tę bezskuteczność stwierdzić i pominąć stosowanie klauzuli w ramach kontroli umowy. Konstrukcja ta znajduje wyraz w art. 385^1 § 1 k.c., który jednoznacznie przesądza o automatycznym skutku braku związania konsumenta klauzulą abuzywną[1489]. Skutek ten działa *ex lege* od chwili zawarcia umowy (brak związania konsumenta klauzulą), a rola sądu ma charakter deklaratoryjny – sąd stwierdza istniejący stan rzeczy i eliminuje skutki zastosowania postanowienia nieuczciwego (por. uchwała SN, 7 maja 2021 r., III CZP 6/21)[1490].

W literaturze podkreśla się, że sankcja bezskuteczności abuzywnej nie prowadzi do unicestwienia całej czynności prawnej, lecz obejmuje jedynie fragment jej treści, konkretną klauzulę uznaną za abuzywną. Mechanizm ten pozwala na utrzymanie w mocy umowy w pozostałym zakresie, o ile jej dalsze obowiązywanie jest możliwe po eliminacji postanowienia niedozwolonego[1491]. Jak zauważa E. Łętowska, istota tego rozwiązania polega na swoistym „oczyszczeniu" stosunku zobowiązaniowego z elementów nieuczciwych, przy jednoczesnym zachowaniu jego gospodarczej funkcji[1492]. Takie

[1489] Karaszewski G., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024, art. 385^1.

[1490] Ibidem.

[1491] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 195 i n.; Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 381 i n.

[1492] Łętowska E., Kwalifikacje prawne w sprawach o sanację kredytów frankowych - da mihi factum dabo tibi ius, Forum konsumenckie przy PRO 2020, a. 11 i n.

ujęcie przesądza, że mamy do czynienia z konstrukcją odrębną, której nie sposób wprost sprowadzić do znanych dotąd prawu cywilnemu sankcji wadliwości czynności prawnych.

Dla potwierdzenia powyższego warto przytoczyć stanowisko R. Trzaskowski, który wskazuje, że sankcja ta ma charakter materialnoprawny i działa *ex lege* od chwili zawarcia umowy. Oznacza to, iż klauzula abuzywna jest nieskuteczna wobec konsumenta od samego początku, a rola sądu sprowadza się jedynie do deklaratoryjnego stwierdzenia istniejącego stanu rzeczy[1493]. Podobnie w wyroku w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10)[1494] TSUE podkreślił, że sąd krajowy ma obowiązek wyłączenia z urzędu klauzul niedozwolonych, a jego orzeczenie nie ma charakteru konstytutywnego. Analogiczne stanowisko znalazło potwierdzenie w wyroku w sprawie Dziubak (C- 260/18)[1495], gdzie Trybunał stwierdził, że sąd krajowy nie może uzupełniać treści umowy w miejsce klauzuli abuzywnej, jeżeli konsument nie wyrazi na to zgody.

Doniosłość tego zagadnienia znalazła także odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) SN stwierdził, że po wyeliminowaniu z umowy kredytu klauzul abuzywnych nie jest dopuszczalne ich zastępowanie innymi mechanizmami przeliczeniowymi[1496]. Jeszcze dobitniej kwestię tę rozwinęła uchwała SN z 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 25/22), w której podkreślono, że sąd krajowy nie ma kompetencji do rekonstruowania treści stosunku zobowiązaniowego po usunięciu klauzul abuzywnych, a jego rola ogranicza się do oceny czy umowa może funkcjonować w pozostałym zakresie[1497].

Systemowe znaczenie sankcji bezskuteczności abuzywnej wykracza poza indywidualny wymiar ochrony konsumenta. Jak wskazuje G. Blicharz, konstrukcja art. 385^1 k.c. nie mieści się w tradycyjnych kategoriach nieważności, bezskuteczności zawieszonej czy wzruszalności, tworząc rozwiązanie sui generis, którego celem jest zapewnienie równowagi kontraktowej i prewencji rynkowej[1498]. Podkreślić należy również funkcję prewencyjno-represyjną tej sankcji: jej zastosowanie ma nie tylko przywrócić sprawiedliwość kontraktową w konkretnej sprawie, ale także wywołać efekt

[1493] Sikorski R., Ruchała P., [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. $1\text{-}449^{11}$, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1407-1408.
[1494] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1495] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1496] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56.
[1497] Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.
[1498] Blicharz G., Konsumenci jako nieletni bez opieki: asymetryczna sankcja za nieuczciwe warunki umowy, Katedra Prawa Rzymskiego, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie 2022, s. 5 i n.

odstraszający wobec przedsiębiorców, skłaniając ich do kształtowania umów w sposób zgodny ze standardami prawa unijnego.

Rsumując, znaczenie sankcji bezskuteczności abuzywnej polega na tym, że łączy w sobie cechy klasycznych sankcji wadliwości czynności prawnych, lecz równocześnie stanowi odrębną konstrukcję prawną, nakierowaną na ochronę słabszej strony stosunku obligacyjnego. Jej praktyczne zastosowanie w obszarze umów kredytowych, które są umowami długoterminowymi i wysokowartościowymi, ma szczególną wagę, gdyż instytucja ta pełni rolę narzędzia nie tylko ochrony jednostkowej, lecz także kształtowania standardów rynkowych w sektorze finansowym[1499].

Tab. 8.1 Tabela porównawcza sankcji wadliwości czynności prawnych

Kryterium	Nieważność bezwzględna	Wzruszalność (nieważność względna)	Bezskuteczność zawieszona	Bezskuteczność abuzywna
Podstawa normatywna	art. 58 § 1–2 k.c.	art. 82–88 k.c.	art. 17, 103 k.c.	art. 385[1] § 1 k.c.
Moment powstania	*ex lege* od chwili dokonania czynności	czynność ważna do czasu uchylenia się przez uprawnionego	czynność „kulawa” (*negotium claudicans*) – brak skuteczności do czasu potwierdzenia	*ex lege* od chwili zawarcia umowy
Skutek dla czynności	cała czynność bezwzględnie nieważna	czynność ważna, ale może zostać uchylona; uchylenie działa *ex tunc*	czynność wywołuje skutki dopiero po zgodzie osoby trzeciej	postanowienie abuzywne niewiążące; umowa co do zasady trwa, ale może upaść w całości, jeżeli po eliminacji klauzuli nie może

[1499] Chmielowski M., Sankcja bezskuteczności abuzywnej jako odrębny rodzaj wadliwości czynności prawnej w reżimie stosunków konsumenckich, red. Załucki M. Kraków 2024, s. 111 i n.

				być dalej wykonywana
Charakter orzeczenia sądu	deklaratoryjne (stwierdza nieważność)	konstytutywne (uchylenie przez uprawnionego)	deklaratoryjne wobec zgody osoby trzeciej	deklaratoryjne (potwierdza brak związania klauzulą)
Możliwość sankcji	brak (z wyjątkiem konwersji)	tak (brak uchylenia w terminie = konwalidacja)	tak (potwierdzenie czynności przez osobę trzecią)	brak możliwości zastąpienia klauzuli innym mechanizmem przez sąd; utrzymanie lub upadek całej umowy zależne od oceny jej dalszej wykonalności
Funkcja systemowa	ochrona porządku prawnego i zasad współżycia	ochrona strony wadliwie składającej oświadczenie woli	ochrona interesu osoby trzeciej	ochrona konsumenta i prewencja antyabuzywna, odstraszanie przedsiębiorców
Przykładowe orzecznictwo	SN, wyrok z 08.04.2025 r., II CSKP 15/23[1500]	SN, postanowienie z 22.01.2025 r., II CSKP 196/23[1501]	SN, uchwała (7) z 14.09.2007 r., III CZP 31/07[1502]	TSUE, C-618/10 (*Banco Español de Crédito*); TSUE, C-260/18 (*Dziubak*); SN, uchwała III CZP 6/21; uchwała III CZP 25/22[1503]

[1500] Wyrok SN z 8 kwietnia 2025 r., II CSKP 15/23, LEX nr 3866806.
[1501] Postanowienie SN z 22 stycznia 2025 r., II CSKP 196/23, LEX nr 3821249.
[1502] Uchwała SN z 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2008/2/14.
[1503] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

8.1.2. Rola dyrektywy 93/13/EWG i orzecznictwa TSUE w kształtowaniu konsekwencji prawnych klauzul abuzywnych

Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich stanowi fundament europejskiego modelu ochrony konsumenta w obszarze kontraktów adhezyjnych. Jej *ratio legis* sprowadza się do zagwarantowania równowagi kontraktowej poprzez wyeliminowanie z obrotu prawnego takich postanowień, które w sposób rażący naruszają interesy konsumenta i zakłócają równowagę stron w stosunku zobowiązaniowym. Mechanizm przewidziany w art. 6 ust. 1 dyrektywy opiera się na automatyzmie skutku. Niedozwolone postanowienie nie wiąże konsumenta z mocy prawa. Sama umowa pozostaje wiążąca w pozostałym zakresie, o ile jest to możliwe po jego wyeliminowaniu. Rozwiązanie to zostało implementowane do prawa polskiego w art. 385^1 § 1 k.c., który odzwierciedla nie tylko treść dyrektywy, lecz także jej aksjologię i funkcję prewencyjno represyjną[1504].

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej odegrał kluczową rolę w procesie konkretyzacji znaczenia i skutków omawianej regulacji. Już we wczesnym orzecznictwie, w wyroku w sprawie Océano Grupo Editorial (C-240/98–C-244/98), podkreślono, że sądy krajowe zobowiązane są badać z urzędu abuzywność postanowień umownych, nawet jeśli konsument nie podniósł stosownego zarzutu[1505]. Wynika to z zasady *effet utile*, której istota polega na zapewnieniu pełnej skuteczności prawu unijnemu. Kontrola sądowa nie może być uzależniona od aktywności strony słabszej, ponieważ prowadziłoby to do iluzoryczności ochrony.

W dalszej ewolucji orzeczniczej Trybunał wskazał, że skutki eliminacji klauzul abuzywnych mają charakter deklaratoryjny, a ich bezskuteczność działa od chwili zawarcia umowy. W sprawie Pannon GSM (C-243/08) podkreślono, że sąd nie tworzy nowej treści stosunku, lecz jedynie stwierdza brak związania konsumenta[1506]. Z kolei w wyroku w sprawie Kásler (C-26/13) dopuszczono możliwość zastąpienia

[1504] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769; por. Gutowski M., Cel i kształt Dyrektywy 93/13/EWG [w:] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022

[1505] Wyrok TSUE z 27 czerwca 2000 r., C-240/98 do C-244/98, Océano Grupo Editorial, ECLI:EU:C:2000:346.

[1506] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.

postanowienia abuzywnego przepisem dyspozytywnym prawa krajowego jedynie wyjątkowo, gdy jego usunięcie groziłoby unieważnieniem całej umowy i naraziłoby konsumenta na szczególnie niekorzystne skutki[1507]. Standard ten znajduje potwierdzenie również w późniejszym orzecznictwie, na przykład w sprawie Andriciuc (C-186/16), gdzie zaakcentowano wagę obowiązków informacyjnych instytucji finansowych[1508].

W medialnym wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18) Trybunał jednoznacznie przesądził, że sąd krajowy nie może uzdrawiać nieuczciwego postanowienia poprzez jego modyfikację czy uzupełnienie, jeżeli skutkiem tego byłoby osłabienie odstraszającego charakteru sankcji[1509]. Oznacza to, że konsekwencją eliminacji klauzul abuzywnych może być również upadek całej umowy, jeżeli nie jest możliwe jej dalsze obowiązywanie.

Standardy wypracowane w orzecznictwie TSUE zostały następnie rozwinięte w judykaturze Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) Sąd Najwyższy stwierdził, że po eliminacji klauzul abuzywnych sąd nie może zastępować ich innymi mechanizmami przeliczeniowymi, a jego rola ogranicza się do oceny czy umowa może obowiązywać w pozostałym zakresie[1510]. Podobne stanowisko przyjęto w uchwale z dnia 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 25/22), gdzie podkreślono, że sąd nie jest uprawniony do konstruowania nowego stosunku prawnego w miejsce niewiążących postanowień[1511]. Zgodnie z linią TSUE jego kompetencje mają charakter deklaratoryjny, a nie konstytutywny[1512].

Należy podkreślić, że celem dyrektywy 93/13/EWG jest nie tylko ochrona jednostkowa konsumenta, lecz także harmonizacja rynku wewnętrznego. Eliminacja klauzul nieuczciwych i jednolity standard ich kontroli w całej Unii ma służyć zapewnieniu transparentności i przewidywalności w obrocie transgranicznym. Z tego względu sankcja bezskuteczności abuzywnej pełni podwójną funkcję. Po pierwsze, ma wymiar indywidualny, gdyż chroni słabszą stronę stosunku obligacyjnego. Po drugie, realizuje cel systemowy, gdyż kształtuje uczciwe reguły konkurencji w obrocie gospodarczym.

[1507] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1508] Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriciuc i n., ECLI:EU:C:2017:703.
[1509] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1510] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56.
[1511] Uchwała SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.
[1512] Uchwała SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019/1/2; uchwała SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118; uchwała SN z 6 kwietnia 2018 r., III CZP 114/17, OSNC 2019, nr 3, poz. 26.

Resumując, dyrektywa 93/13/EWG w powiązaniu z orzecznictwem TSUE i Sądu Najwyższego ukształtowała szczególny model sankcji bezskuteczności niedozwolonych postanowień umownych. Model ten opiera się na automatyzmie, zakazie modyfikacji klauzul przez sąd oraz funkcji prewencyjno represyjnej. Dzięki temu instytucja ta stała się jednym z filarów europejskiego prawa konsumenckiego, zapewniając zarówno skuteczną ochronę jednostek, jak i harmonizację reguł obrotu w ramach wspólnego rynku[1513].

8.1.3. Funkcje sankcji: ochrona konsumenta, przywrócenie równowagi kontraktowej, prewencja wobec banków

Sankcja bezskuteczności niedozwolonych postanowień umownych została ukształtowana przede wszystkim jako instrument służący ochronie konsumenta. Jej podstawowym zadaniem jest wyeliminowanie z obrotu kontraktowego klauzul, które prowadzą do rażącej dysproporcji praw i obowiązków stron, a tym samym godzą w słabszą pozycję negocjacyjną konsumenta. Ochronny charakter tej sankcji przejawia się w tym, że konsument zostaje uwolniony od skutków prawnych postanowień, które nie były indywidualnie negocjowane i które kształtują jego sytuację w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami. Jak podkreśla R. Trzaskowski, mechanizm ten nie tylko chroni jednostkę, lecz także realizuje konstytucyjny standard ochrony konsumentów wynikający z art. 76 Konstytucji RP[1514].

Równie istotną funkcją sankcji abuzywności jest przywrócenie równowagi kontraktowej w stosunkach cywilnoprawnych, w szczególności w umowach kredytowych. W przypadku tego rodzaju umów asymetria pozycji stron jest szczególnie wyraźna. Bank jako profesjonalista dysponuje przewagą organizacyjną, informacyjną i finansową, natomiast konsument w większości przypadków nie ma realnych możliwości negocjacyjnych. Wyeliminowanie z treści umowy klauzul niedozwolonych przywraca równowagę między stronami poprzez zapewnienie konsumentowi warunków kontraktowych zgodnych z zasadą lojalności kontraktowej. Jak zauważa B. Gliniecki, sankcja ta pełni funkcję restytucyjną, przywracając stosunek obligacyjny do stanu

[1513] Korpalski M., Nowak W., [w:] Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich. Komentarz do Dyrektywy Rady 93/13/EWG, red. Korpalski M., Nowak W., Wolters Kluwer, Warszawa 2024, art. 6.
[1514] Trzaskowski R., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 385^1, art. 385^2, art. 385^3.

zgodnego z prawem i uczciwością kontraktową[1515]. Należy jednak podkreślić, że realizacja tej funkcji nie zawsze oznacza utrzymanie umowy w mocy po eliminacji klauzuli. W określonych sytuacjach usunięcie nieuczciwego postanowienia może bowiem skutkować upadkiem całej umowy, jeżeli jej dalsze obowiązywanie okaże się obiektywnie niemożliwe lub sprzeczne z interesem konsumenta.

Nie można pominąć funkcji prewencyjnej sankcji bezskuteczności abuzywnej, która ma zasadnicze znaczenie dla praktyki obrotu. Sankcja ta, działając *ex lege*, skłania banki i inne instytucje kredytowe do unikania wprowadzania do umów postanowień, które mogłyby zostać uznane za abuzywne. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej konsekwentnie wskazuje, że odstraszający charakter sankcji stanowi jeden z fundamentów skuteczności dyrektywy 93/13/EWG. W wyroku w sprawie Banco Español de Crédito podkreślono, że skuteczna ochrona konsumenta wymaga, aby sankcja eliminacji klauzuli nieuczciwej miała charakter na tyle stanowczy, by zniechęcała przedsiębiorców do jej stosowania w przyszłości[1516]. Jeszcze wyraźniej zostało to zaakcentowane w sprawie Dziubak, gdzie TSUE stwierdził, że sąd krajowy nie może zmieniać treści nieuczciwego postanowienia, ponieważ prowadziłoby to do osłabienia odstraszającego charakteru sankcji[1517]. Podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) oraz w uchwale z dnia 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 25/22), wskazując, że ingerencja sądu w treść umowy po eliminacji klauzuli abuzywnej jest niedopuszczalna, a jego rola ogranicza się do oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy w zmienionym kształcie[1518].

Funkcja ochronna, restytucyjna i prewencyjna sankcji bezskuteczności abuzywnej nie są od siebie izolowane. Wręcz przeciwnie, tworzą one wspólny mechanizm, który ma zapewnić zgodność obrotu umownego z aksjologią prawa unijnego i Konstytucji RP. Jak podkreślił TSUE w sprawie Dziubak, skuteczność odstraszająca sankcji stanowi nierozerwalny element ochrony konsumenta, a tym samym integralny wymiar przywracania równowagi kontraktowej. Polskie orzecznictwo, w szczególności uchwały Sądu Najwyższego III CZP 6/21 i III CZP 25/22, potwierdza, że zakaz zastępowania klauzul niedozwolonych nowymi mechanizmami jest bezpośrednią konsekwencją zasady

[1515] Gliniecki B., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, art. 385[1].
[1516] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1517] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.
[1518] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56; uchwała SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.

effet utile. Ochrona konsumenta łączy się zatem z realizacją celu systemowego, jakim jest harmonizacja rynku wewnętrznego Unii Europejskiej i zapewnienie uczciwości w obrocie transgranicznym.

Resumując, sankcja bezskuteczności niedozwolonych postanowień umownych spełnia trzy współzależne funkcje. Chroni konsumenta, który jest stroną słabszą w relacji kontraktowej, przywraca zachwianą równowagę w treści umowy oraz oddziałuje prewencyjnie na przedsiębiorców, kształtując w ten sposób standardy uczciwego obrotu. Te trzy funkcje nie występują w izolacji, lecz tworzą spójny mechanizm ochronny, który wzmacnia zaufanie do rynku finansowego i zapewnia zgodność stosunków umownych z wymogami prawa unijnego i krajowego[1519].

8.2. Skutki procesowe

8.2.1. Obowiązek badania abuzywności z urzędu przez sądy krajowe

Obowiązek sądu krajowego do badania abuzywności postanowień umownych z urzędu wynika wprost z dyrektywy 93/13/EWG i został jednoznacznie potwierdzony w bogatym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. TSUE w szeregu wyroków podkreślał, że sądy krajowe muszą aktywnie kontrolować umowy konsumenckie, nawet jeśli sam konsument nie podniósł zarzutu abuzywności. W wyroku w sprawie Océano Grupo Editorial (C-240/98–C-244/98) Trybunał stwierdził, że brak inicjatywy konsumenta nie zwalnia sądu od obowiązku dokonania kontroli treści kontraktu[1520]. Podobne stanowisko zostało powtórzone w sprawie Mostaza Claro (C- 168/05, pkt 38–40), gdzie TSUE wskazał, że sąd krajowy powinien badać z urzędu nieuczciwy charakter postanowień umownych, ponieważ jedynie w ten sposób możliwe jest zapewnienie pełnej skuteczności dyrektywy 93/13/EWG[1521].

Ten obowiązek sądu stanowi wyraz szerszej zasady *effet utile*, zgodnie z którą przepisy prawa unijnego muszą być interpretowane i stosowane w taki sposób, aby zagwarantować im pełną skuteczność. Zasada ta sprawia, że kontrola sądowa nie może być uzależniona od aktywności strony słabszej, gdyż w przeciwnym razie ochrona konsumencka miałaby charakter iluzoryczny.

[1519] Zbrojewski A., Charakter prawny sankcji z art. 385^1 k.c. w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Transformacje Prawa Prywatnego 3/2021, s. 101 i n.

[1520] Wyrok TSUE z 27 czerwca 2000 r., C-240/98 do C-244/98, Océano Grupo Editorial, ECLI:EU:C:2000:346.

[1521] Wyrok TSUE z 26 października 2006 r., C-168/05, Mostaza Claro, ECLI:EU:C:2006:675.

W polskim porządku prawnym obowiązek ten jest konsekwentnie akcentowany również w judykaturze. W uchwale z 20 czerwca 2018 r. (III CZP 29/17) Sąd Najwyższy potwierdził, że sąd rozpoznający sprawę z udziałem konsumenta jest zobowiązany do oceny abuzywności postanowień umowy z urzędu, niezależnie od stanowiska procesowego stron[1522]. Obowiązek ten ma charakter systemowy i znajduje oparcie nie tylko w prawie unijnym, lecz także w art. 76 Konstytucji RP, który nakazuje władzom publicznym ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi.

8.2.2. Deklaratoryjny charakter orzeczenia sądu i brak możliwości modyfikacji treści postanowienia

W doktrynie i orzecznictwie nie budzi wątpliwości, że stwierdzenie abuzywności postanowienia umownego ma charakter deklaratoryjny. Oznacza to, iż sąd nie tworzy nowego stanu prawnego, lecz jedynie potwierdza, że konsument od chwili zawarcia umowy nie był związany nieuczciwym warunkiem. TSUE wielokrotnie akcentował, że konsekwencje abuzywności działają *ex lege*, a sąd pełni wyłącznie rolę weryfikacyjną. W wyroku w sprawie Pannon GSM (C-243/08, pkt 30–35) Trybunał wskazał, że klauzula niedozwolona nie wiąże konsumenta z mocy prawa, a sąd krajowy ma jedynie obowiązek usunięcia jej skutków w konkretnej sprawie[1523].

Istotnym aspektem procesowym jest brak kompetencji sądu do modyfikowania treści postanowienia uznanego za abuzywne. TSUE w wyroku w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10, pkt 53–55) wyraźnie zaznaczył, że sąd nie może ingerować w treść klauzuli, aby nadać jej charakter zgodny z prawem, gdyż tego rodzaju praktyka naruszałaby efekt odstraszający dyrektywy 93/13/EWG[1524]. Stanowisko to zostało rozwinięte w sprawie Dziubak (C-260/18, pkt 66–68), w której Trybunał podkreślił, że sąd nie ma prawa zastępować nieuczciwego warunku własną interpretacją ani nowym rozwiązaniem prawnym, ponieważ prowadziłoby to do osłabienia prewencyjnej funkcji sankcji[1525].

Sąd Najwyższy konsekwentnie podąża za tym standardem. W uchwale z dnia 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) SN wskazał, że sąd po eliminacji klauzuli abuzywnej nie jest uprawniony do wprowadzenia innych mechanizmów przeliczeniowych.

[1522] Uchwała SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2.
[1523] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[1524] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1525] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

Analogicznie w uchwale z 28 kwietnia 2022 r. (III CZP 25/22) podkreślono, że sąd nie ma prawa konstruować nowego stosunku prawnego w miejsce wyeliminowanego postanowienia. W obu przypadkach SN zaakcentował, że rola sądu ogranicza się do potwierdzenia bezskuteczności klauzuli oraz oceny czy umowa może obowiązywać w pozostałym zakresie.

8.2.3. Skutki procesowe eliminacji klauzul

Eliminacja klauzuli abuzywnej z umowy rodzi daleko idące skutki procesowe. Po pierwsze, wyłącza możliwość konwalidacji nieuczciwego postanowienia. Konwalidacja jako mechanizm usunięcia wadliwości czynności prawnej nie znajduje tu zastosowania, gdyż abuzywność działa z mocy prawa i nie może być sanowana wolą stron. W literaturze wskazuje się, że próba konwalidacji klauzuli abuzywnej byłaby sprzeczna z funkcją ochronną i prewencyjną dyrektywy 93/13/EWG[1526].

Po drugie, TSUE ograniczył możliwość posługiwania się przepisami prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym w miejsce wyeliminowanej klauzuli. Zgodnie z wyrokiem w sprawie Kásler (C-26/13, pkt 80–84) dopuszczalne jest zastąpienie klauzuli normą dyspozytywną wyłącznie wówczas, gdy brak takiej ingerencji prowadziłby do upadku całej umowy, co mogłoby narazić konsumenta na szczególnie niekorzystne skutki[1527]. Jednakże w późniejszym wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18, pkt 53–55, 66–68) Trybunał wskazał, że w sytuacji, gdy wyeliminowanie klauzuli skutkuje upadkiem całej umowy, sąd krajowy nie może zastosować norm dyspozytywnych bez wyraźnej zgody konsumenta[1528]. Oznacza to, że nadrzędnym kryterium pozostaje interes konsumenta, a nie stabilność obrotu jako taka.

Po trzecie, skutki procesowe eliminacji klauzul abuzywnych mają charakter asymetryczny: konsument może powołać się na abuzywność postanowienia w każdym stadium postępowania, podczas gdy przedsiębiorca nie dysponuje analogicznym uprawnieniem do obrony opartej na utrzymaniu niedozwolonego postanowienia. Ta

[1526] Trzaskowski R., Sankcja z art. 3851 § 1 k.c. [w:] Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
[1527] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282
[1528] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

asymetria stanowi wyraz zasady *favor consumatoris*, której źródłem jest zarówno prawo unijne, jak i konstytucyjna zasada ochrony konsumenta[1529].

Reasumując, skutki procesowe eliminacji klauzul abuzywnych sprowadzają się do trzech zasadniczych elementów: po pierwsze – obowiązku badania ich z urzędu przez sądy krajowe; po drugie – deklaratoryjnego charakteru orzeczeń potwierdzających abuzywność; po trzecie – ograniczeń dotyczących możliwości zastąpienia wyeliminowanego postanowienia innymi regulacjami prawnymi.

Model przyjęty w prawie unijnym i implementowany w Polsce wyklucza zarówno konwalidację, jak i dowolną ingerencję sądu w treść umowy, pozostawiając konsumentowi decydującą rolę w ocenie skutków eliminacji abuzywnego postanowienia. Jak podkreślają zarówno TSUE, jak i Sąd Najwyższy, konstrukcja ta gwarantuje nie tylko skuteczną ochronę konsumenta, ale również realizuje zasadę *effet utile*, która zapewnia jednolity standard w całej Unii Europejskiej. Dzięki temu skutki procesowe sankcji abuzywności mają charakter nie tylko jednostkowy, lecz także systemowy, wzmacniając przejrzystość i przewidywalność obrotu kontraktowego[1530].

8.3. Skutki materialnoprawne

8.3.1. Eliminacja klauzul waloryzacyjnych do kursu waluty obcej

Eliminacja z umowy kredytowej klauzul waloryzacyjnych odsyłających do kursu waluty obcej powoduje przede wszystkim utratę mechanizmu przeliczeniowego, który stanowił element konstrukcyjny umowy kredytu. Klauzule tego rodzaju były wprowadzane do umów w celu powiązania wysokości zobowiązania kredytobiorcy z kursem waluty obcej, co skutkowało przerzuceniem ryzyka walutowego na konsumenta. W przypadku ich wyeliminowania na podstawie art. 385^1 § 1 k.c. umowa traci instrument przeliczania kwoty kredytu lub rat spłaty, co wymusza poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o dalsze obowiązywanie umowy. Jak wskazuje TSUE w sprawie Kásler (C-26/13, pkt 80–84), sąd krajowy powinien ocenić, czy umowa może

[1529] Trzaskowski R., Sankcja z art. 3851 § 1 k.c. [w:] Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

[1530] Trzaskowski R., Skutki wadliwych czynności prawnych w prawie cywilnym, Warszawa 2013, s. 259–263; SN, uchwała z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56; SN, uchwała z 28 kwietnia 2022 r., III CZP 25/22, OSNC 2022, nr 11, poz. 65.

obowiązywać nadal bez klauzuli abuzywnej, czy też jej eliminacja prowadzi do braku możliwości określenia głównych świadczeń stron[1531].

Z perspektywy prawa krajowego dopuszczalne jest utrzymanie w mocy umowy kredytu jako kredytu złotowego po wyeliminowaniu mechanizmu waloryzacyjnego, przy jednoczesnym zachowaniu jej charakteru jako umowy kredytu w rozumieniu art. 69 Ustawy- Prawo bankowe. W praktyce oznacza to, że kredytobiorca spłaca kapitał w złotych, zaś bank otrzymuje wynagrodzenie w postaci odsetek i prowizji, bez odniesienia do kursu waluty obcej. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego i TSUE oraz w doktrynie, która podkreśla akcesoryjny charakter mechanizmu waloryzacyjnego względem podstawowych elementów zobowiązania kredytowego. Należy jednak zastrzec, że utrzymanie umowy w mocy po eliminacji klauzul waloryzacyjnych nie ma charakteru automatycznego – jest możliwe tylko wtedy, gdy po usunięciu postanowień abuzywnych zachowane zostają *essentialia negotii* umowy kredytu (kapitał, okres kredytowania, oprocentowanie) oraz gdy konsument wyrazi zgodę na dalsze obowiązywanie umowy w zmienionej postaci; w przeciwnym razie skutkiem może być upadek całej umowy kredytowej.[1532].

TSUE w wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18, pkt 66–68) wskazał, że dyrektywa 93/13/EWG stoi na przeszkodzie utrzymaniu umowy w drodze uzupełnienia jej treści normami prawa krajowego, jeżeli konsument się temu sprzeciwia[1533]. Oznacza to, że brak klauzuli waloryzacyjnej nie może być zastąpiony mechanizmem wprowadzonym przez sąd bez wyraźnej zgody konsumenta. Podobnie Sąd Najwyższy w uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) podkreślił, że sąd nie może wbrew woli konsumenta ingerować w treść umowy w celu jej utrzymania, a skutkiem eliminacji klauzuli może być nieważność całego kontraktu, jeżeli bez niej nie da się określić głównych świadczeń stron[1534].

Warto zauważyć, że omawiane rozwiązanie znajduje również oparcie w linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, który w uchwale z 25 kwietnia 2024 r. (III CZP 25/22) zaakcentował, iż sąd nie jest uprawniony do konstruowania nowych mechanizmów przeliczeniowych ani do stosowania w drodze analogii przepisów dyspozytywnych, które

[1531] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282

[1532] Korpalski M., Umowa kredytu denominowanego do waluty obcej. Glosa do wyroku SN z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, Przegląd Sądowy 2020/7-8, s. 172 i n.

[1533] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

[1534] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

w istocie zmieniałyby treść zobowiązania[1535]. Zgodnie z tym stanowiskiem jedyną podstawą utrzymania umowy jest zgoda konsumenta na kontynuowanie stosunku obligacyjnego w zmienionej formie.

Eliminacja klauzul waloryzacyjnych ma więc charakter dualistyczny: może prowadzić do „odwalutowienia" umowy, która funkcjonuje dalej jako kredyt złotowy, albo do jej upadku w całości. Kryterium rozstrzygającym nie jest w tym przypadku stabilność obrotu ani interes ekonomiczny banku, lecz ochrona konsumenta. To konsument, jako strona słabsza, decyduje czy chce utrzymania umowy bez klauzuli, czy też woli powołać się na jej bezskuteczność abuzywną.

Resumując, eliminacja klauzul waloryzacyjnych do kursu waluty obcej prowadzi do utraty mechanizmu przeliczeniowego, ale nie zawsze skutkuje upadkiem całej umowy.

Jednak w sytuacjach, gdy usunięcie klauzuli uniemożliwia określenie świadczenia głównego, konsekwencją może być upadek umowy. Wybór między tymi rozwiązaniami zależy od treści konkretnego kontraktu oraz od woli konsumenta, której prawo unijne nadaje charakter decydujący[1536].

8.3.2. Eliminacja klauzul zmiennego oprocentowania

Oprocentowanie kredytu stanowi jeden z kluczowych elementów konstrukcyjnych umowy kredytu, będąc częścią świadczenia głównego stron. Zgodnie z art. 69 ust. 1 Prawa bankowego, umowa kredytu powinna określać nie tylko kwotę i zasady spłaty kapitału, lecz także wysokość oprocentowania oraz warunki jego zmiany[1537]. Już samo brzmienie tego przepisu wskazuje na konstytutywną rolę oprocentowania dla kwalifikacji prawnej i ekonomicznej danego kontraktu. W praktyce bankowej najczęściej przyjmowano formułę zmiennego oprocentowania opartego na wskaźniku referencyjnym WIBOR, powiększonym o stałą marżę banku. Rozwiązanie to miało zapewnić powiązanie wysokości rat kredytowych z aktualną sytuacją makroekonomiczną i rynkiem pieniężnym.

Jednakże praktyka rynkowa i doświadczenia kredytobiorców ujawniły, że formuły odwołujące się do wskaźników referencyjnych, w szczególności WIBOR, nie zawsze

[1535] Uchwała SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.
[1536] Karasek-Wojciechowicz I., Niedozwolone postanowienia umowne powodujące brak związania umową oraz przesłanki ich zastąpienia, TPP 2/2021, s. 35 i n.
[1537] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222

były konstruowane w sposób przejrzysty. W wielu przypadkach kredytobiorcy nie otrzymywali rzetelnej informacji o zasadach ustalania wskaźnika, mechanizmach jego weryfikacji ani o potencjalnych ryzykach finansowych, jakie wiążą się z jego stosowaniem. Dyrektywa 93/13/EWG oraz bogate orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jednoznacznie podkreślają, że konsument musi być w stanie oszacować konsekwencje ekonomiczne zawieranej umowy, a postanowienia kształtujące główne świadczenia muszą być przedstawione w sposób jasny i zrozumiały[1538].

W prawie polskim skutkiem stwierdzenia abuzywności jest bezskuteczność niedozwolonego postanowienia z mocy prawa, a nie nieważność całej umowy (art. 385^1 § 1 k.c.)[1539]. Mechanizm ten opiera się na założeniu, że eliminacja klauzuli nieuczciwej powinna prowadzić do „oczyszczenia" stosunku zobowiązaniowego z elementu abuzywnego, przy jednoczesnym utrzymaniu kontraktu w mocy w pozostałym zakresie, o ile jest to możliwe. Jak podkreśla Węgrzynowski Ł., instytucja bezskuteczności abuzywnej pełni funkcję selektywnej ingerencji w treść umowy, pozwalając na zachowanie jej podstawowej funkcji gospodarczej i prawnej[1540].

Orzecznictwo TSUE konsekwentnie rozwija tę zasadę, wskazując, że sądy krajowe nie mogą modyfikować ani zastępować nieuczciwych postanowień innymi mechanizmami, jeżeli brak takiego uzupełnienia skutkowałby dla konsumenta korzystnym rozstrzygnięciem (np. eliminacją obowiązku płacenia dodatkowych kosztów). Trybunał podkreśla, że efekt odstraszający sankcji bezskuteczności abuzywnej ma charakter priorytetowy (C-618/10, Banco Español de Crédito, pkt 53–55; C-260/18, Dziubak, pkt 66–68) i nie może zostać osłabiony przez praktykę sądowego „uzdrawiania" postanowień kontraktowych[1541].

W Polsce problematyka eliminacji klauzul oprocentowania była przedmiotem licznych rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. Już w uchwałach z początku lat dziewięćdziesiątych SN wyraźnie akcentował, że przyznanie bankowi prawa do jednostronnego i dowolnego kształtowania wysokości oprocentowania pozostaje

[1538] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; por. wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282; Wyrok TSUE z dnia 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, Van Hove, ECLI:EU:C:2015:262.
[1539] Węgrzynowski Ł., Wadliwość umowy kredytu frankowego, PPH 2021, nr 4, s. 41-51
[1540] Węgrzynowski Ł., Wadliwość umowy kredytu frankowego, PPH 2021, nr 4, s. 41-51
[1541] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349; Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

w sprzeczności z naturą stosunku zobowiązaniowego: w uchwale z 22 maja 1991 r. (III CZP 15/91)[1542], w uchwale z 6 marca 1991 r. (III CZP 141/91)[1543] oraz w uchwale z 19 maja 1992 r. (III CZP 50/92)[1544]. Nowsza linia orzecznicza, rozwinięta m.in. w uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21)[1545] oraz w uchwale z 20 czerwca 2023 r. (III CZP 25/22)[1546], podkreśla, że po usunięciu klauzuli abuzywnej sąd powinien ocenić, czy umowa może dalej obowiązywać bez wadliwego postanowienia. Kluczową rolę przypisuje się woli konsumenta, który może zdecydować, czy preferuje utrzymanie kontraktu w zmodyfikowanej formie, czy też powołuje się na jego bezskuteczność w całości.

Na tym tle szczególnego znaczenia nabiera analiza sytuacji, w których eliminacja klauzul oprocentowania prowadzi do różnorodnych skutków prawnych. Odpowiedź na pytanie o dalsze losy umowy zależy od tego, jak została skonstruowana klauzula zmiennego oprocentowania, jakie elementy zostały uznane za abuzywne oraz czy pozostała część kontraktu pozwala na zachowanie jego istoty jako umowy kredytu.

Poniżej przedstawione zostaną cztery scenariusze ilustrujące możliwe warianty skutków eliminacji klauzul zmiennego oprocentowania opartych na wskaźniku WIBOR.

8.3.2.1. Scenariusz pierwszy. Brak klarownego mechanizmu obliczania oprocentowania i jego zmiany

Jednym z najbardziej problematycznych przypadków w konstrukcji umów kredytowych jest sytuacja, w której postanowienia dotyczące zmiennego oprocentowania zostały sformułowane w sposób nieprzejrzysty i pozostawiający bankowi pełną swobodę jednostronnego kształtowania wysokości odsetek. Mechanizmy tego rodzaju przewidywały zazwyczaj, że bank może podnieść lub obniżyć oprocentowanie „*w przypadku zmiany parametrów finansowych rynku*" lub „*w razie zmiany stopy procentowej NBP*", bez wskazania obiektywnego algorytmu. Konstrukcje takie, typowe zwłaszcza dla praktyki bankowej z początku lat dziewięćdziesiątych i początku nowego

[1542] Uchwała SN z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1.
[1543] Uchwała SN z 6 marca 1991 r., III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90.
[1544] Uchwała SN z 19 maja 1992 r., III CZP 50/92, OSNC 1992, nr 11, poz. 200.
[1545] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.
[1546] chwała SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.

millenium, w literaturze i orzecznictwie zostały uznane za sprzeczne z naturą stosunku obligacyjnego oraz zasadą równowagi kontraktowej[1547].

a) Normatywne podstawy oceny

Zgodnie z art. 69 ust. 1 Prawa bankowego, umowa kredytu winna określać wysokość oprocentowania oraz warunki jego zmiany[1548]. Obowiązek ten nie może być rozumiany w sposób formalistyczny, chodzi bowiem nie tylko o wskazanie, że kredyt jest oprocentowany zmiennie, lecz także o takie skonstruowanie klauzuli, by kredytobiorca mógł w sposób racjonalny i przewidywalny ustalić wysokość swojego świadczenia (test przejrzystości – art. 5 dyrektywy 93/13; por. C-26/13, pkt 73–75)[1549]. Jak podkreśla doktryna, mechanizm oprocentowania stanowi *essentialia negotii* umowy kredytu, a jego brak lub nieprzejrzystość może prowadzić do poważnych wątpliwości co do możliwości dalszego obowiązywania kontraktu[1550].

W świetle art. 385¹ § 1 k.c. niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta z mocy prawa. Jeżeli klauzula dotycząca zmiany oprocentowania nie zawiera jasnych i obiektywnych kryteriów, to spełnia przesłanki abuzywności: kształtuje prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza jego interesy. Skutkiem jej eliminacji jest bezskuteczność abuzywna danego postanowienia od chwili zawarcia umowy[1551].

b) Orzecznictwo Sądu Najwyższego

Problem dowolnego kształtowania oprocentowania przez banki był przedmiotem licznych rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. W uchwale z 22 maja 1991 r. (III CZP 15/91) SN uznał, że pozostawienie bankowi prawa do swobodnego ustalania wysokości oprocentowania jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i narusza naturę

[1547] por. Uchwała SN z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1.; Uchwała SN z 6 marca 1992 r., III CZP 141/91.
[1548] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222
[1549] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993; por. wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1550] Zejda M., Skutki prawne abuzywności klauzuli zmiennego oprocentowania w umowie kredytu, PiW, nr 3 (38) zima 2021, s. 241.
[1551] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.

zobowiązania[1552]. Podobne stanowisko powtórzono w uchwale z 6 marca 1991 r. (III CZP 141/91)[1553] oraz w uchwale z 19 maja 1992 r. (III CZP 50/92)[1554]. Judykatura ta, choć powstała w odniesieniu do realiów gospodarczych początku transformacji, zachowała aktualność w świetle późniejszych sporów dotyczących kredytów hipotecznych.

Nowsze orzecznictwo SN konsekwentnie odwołuje się do standardów unijnych. W uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) podkreślono, że po eliminacji abuzywnego mechanizmu oprocentowania sąd nie może go zastąpić innym rozwiązaniem, jeżeli konsument sprzeciwia się dalszemu obowiązywaniu umowy[1555]. Z kolei w uchwale z 20 czerwca 2023 r. (III CZP 25/22) zaakcentowano, że to konsument ma decydującą rolę w wyborze między utrzymaniem kontraktu a powołaniem się na jego bezskuteczność w całości[1556].

c) Orzecznictwo TSUE

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawach dotyczących klauzul oprocentowania wielokrotnie wskazywał, że konsument musi być w stanie ocenić skutki ekonomiczne kontraktu. W sprawie Pannon GSM (C-243/08, pkt 30–35) Trybunał podkreślił, że nieuczciwe postanowienie nie wiąże konsumenta z mocy prawa, a rola sądu ogranicza się do stwierdzenia tego stanu rzeczy[1557]. W sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10, pkt 53–55) TSUE wyraźnie sprzeciwił się praktyce „uzdrawiania" postanowień, wskazując, że sąd krajowy nie może zastąpić nieuczciwej klauzuli innym mechanizmem, nawet jeżeli miałoby to zapewnić dalsze wykonywanie umowy[1558]. Wreszcie w sprawie Dziubak (C-260/18, pkt 66–68) Trybunał zaakcentował, że interes konsumenta ma pierwszeństwo nad stabilnością obrotu finansowego[1559].

d) Skutki materialnoprawne i procesowe

Eliminacja klauzuli oprocentowania pozbawia umowę jednego z jej podstawowych elementów. Jeżeli nie istnieje żaden inny, przejrzysty mechanizm pozwalający na określenie wysokości odsetek, powstaje problem dalszego

[1552] Uchwała SN z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1.
[1553] Uchwała SN z 6 marca 1991 r., III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90.
[1554] Uchwała SN z 19 maja 1992 r., III CZP 50/92, OSNC 1992, nr 11, poz. 200.
[1555] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.
[1556] Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.
[1557] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350.
[1558] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.
[1559] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819.

obowiązywania kontraktu. Zgodnie z zasadą wynikającą z art. 385^1 § 1 k.c. i orzecznictwa TSUE, umowa może obowiązywać po usunięciu abuzywnej klauzuli, jeżeli pozostała część jej treści jest zgodna z prawem i możliwe jest osiągnięcie celu gospodarczego kontraktu. Oznacza to, że sąd każdorazowo musi ocenić, czy umowa może funkcjonować jako kredyt nieoprocentowany[1560].

Takie rozwiązanie, choć niekorzystne dla banku, jest dopuszczalne w świetle dyrektywy 93/13/EWG. W literaturze podkreśla się, że brak wynagrodzenia banku w postaci odsetek nie stoi na przeszkodzie dalszemu wykonywaniu umowy, jeżeli konsument świadomie decyduje się na jej utrzymanie[1561]. Jeżeli natomiast konsument uzna, że brak klauzuli oprocentowania czyni umowę nieatrakcyjną, może powołać się na jej bezskuteczność w całości.

e) Konkluzja

Scenariusz pierwszy pokazuje, że brak przejrzystego mechanizmu ustalania oprocentowania prowadzi do daleko idących konsekwencji. Eliminacja abuzywnego postanowienia skutkuje co do zasady jego bezskutecznością od chwili zawarcia umowy (*ex tunc*). Umowa może nadal obowiązywać, w szczególności jako kredyt złotowy z oprocentowaniem dającym się ustalić na podstawie pozostałych postanowień, wyłącznie wtedy, gdy po usunięciu klauzuli abuzywnej zachowane są *essentialia negotii* umowy kredytu. W tych granicach konsument, po należytym poinformowaniu, podejmuje świadomą decyzję co do dalszego obowiązywania umowy. Jeżeli jednak po eliminacji klauzuli brakuje któregokolwiek z elementów głównych, umowa musi upaść w całości, a sąd nie może uzupełniać treści kontraktu ani konstruować nowego mechanizmu oprocentowania.

8.3.2.2. Scenariusz drugi. Eliminacja WIBOR przy pozostawieniu marży

Drugim możliwym scenariuszem eliminacji klauzul dotyczących zmiennego oprocentowania w umowach kredytowych jest sytuacja, w której abuzywny charakter dotyczy wyłącznie postanowienia traktującego o wskaźniku referencyjnym WIBOR, natomiast w treści kontraktu pozostaje prawidłowo określona marża banku. Konstrukcja

[1560] Węgrzynowski Ł., Wadliwość umowy kredytu frankowego, PPH 2021, nr 4, s. 41-51.

[1561] Zejda M., Skutki prawne abuzywności klauzuli zmiennego oprocentowania w umowie kredytu, PiW, nr 3 (38) zima 2021, s. 247 i n.

taka była powszechna w polskich umowach kredytowych zawieranych od początku lat dwutysięcznych, w których formuła oprocentowania przyjmowała postać: „oprocentowanie = WIBOR 3M + marża banku". Wątpliwości co do przejrzystości i zgodności WIBOR z wymogami prawa unijnego (w szczególności z dyrektywą 93/13/EWG oraz rozporządzeniem BMR) prowadzą do pytania, czy eliminacja wskaźnika referencyjnego pozostawia umowę w stanie możliwym do wykonania, a jeśli tak, to na jakich zasadach.

a) Podstawy normatywne

Art. 69 ust. 1 Prawa bankowego wskazuje, że umowa kredytu powinna określać w szczególności wysokość oprocentowania i warunki jego zmiany. Jeżeli z treści umowy wynika, że oprocentowanie stanowi suma marży i wskaźnika referencyjnego, a następnie abuzywny wskaźnik zostaje wyeliminowany, należy rozważyć, czy sama marża stanowi wystarczający element do utrzymania kontraktu. Z punktu widzenia prawa zobowiązań, oprocentowanie oparte wyłącznie na marży banku pozostaje oprocentowaniem w sensie prawnym i wypełnia wymogi *essentialia negotii* umowy kredytu.

W świetle art. 385^1 § 1 k.c. postanowienia abuzywne nie wiążą konsumenta, natomiast umowa obowiązuje w pozostałym zakresie, o ile jest to możliwe. Zasada ta przemawia za utrzymaniem kontraktu w „oczyszczonej" postaci, chyba że eliminacja klauzuli powoduje brak możliwości ustalenia świadczeń głównych stron.

b) Orzecznictwo TSUE

Trybunał Sprawiedliwości UE wielokrotnie podkreślał, że eliminacja postanowień abuzywnych ma charakter *ex lege* i sąd krajowy nie może uzupełniać treści umowy nowymi postanowieniami, które zastępowałyby wyeliminowany mechanizm. W wyroku w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10) TSUE wyraźnie zakazał sądom modyfikacji treści klauzul w celu nadania im charakteru zgodnego z prawem[1562]. Podobne stanowisko znalazło potwierdzenie w sprawie Dziubak (C-260/18), w której Trybunał stwierdził, że nie jest dopuszczalne zastąpienie abuzywnego mechanizmu innym rozwiązaniem, chyba że konsument wyraźnie się na to zgodzi[1563].

[1562] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349
[1563] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819

Istotne znaczenie ma także orzeczenie w sprawie Kásler (C-26/13), w którym dopuszczono możliwość zastąpienia klauzuli normą dyspozytywną jedynie wówczas, gdy w przeciwnym razie doszłoby do upadku całej umowy, co mogłoby narazić konsumenta na szczególnie niekorzystne skutki. Z orzecznictwa tego wynika zasada, że decydujące znaczenie ma obiektywna wykonalność kontraktu po eliminacji postanowień abuzywnych oraz ochrona interesu konsumenta, nie zaś stabilność obrotu czy interes banku[1564].

c) Orzecznictwo Sądu Najwyższego

W polskiej judykaturze problematyka oprocentowania była rozważana już w latach 90., kiedy SN wielokrotnie wskazywał, że klauzule przyznające bankowi nieograniczoną możliwość zmiany oprocentowania są sprzeczne z naturą zobowiązania i jako takie nie mogą obowiązywać. W uchwale z 22 maja 1991 r. (III CZP 15/91) SN uznał, że pozostawienie bankowi swobody kształtowania oprocentowania jest niedopuszczalne[1565]. Podobne stanowisko wyrażono w uchwale z 6 marca 1991 r. (III CZP 141/91)[1566] oraz w uchwale z 19 maja 1992 r. (III CZP 50/92)[1567].

Na gruncie nowszego orzecznictwa szczególne znaczenie mają uchwały dotyczące kredytów indeksowanych i denominowanych. W uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) SN podkreślił, że sąd nie może wbrew woli konsumenta uzupełniać treści umowy po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, a konsekwencją może być bezskuteczność całej umowy, jeżeli nie da się określić świadczeń głównych stron[1568]. Wreszcie, w uchwale z 25 kwietnia 2024 r. (III CZP 25/22) SN przypomniał, że celem dyrektywy 93/13/EWG jest nie tylko ochrona indywidualna konsumenta, lecz także prewencja wobec przedsiębiorców oraz zapewnienie harmonizacji rynku wewnętrznego[1569].

d) Stanowiska doktryny

W literaturze akcentuje się, że eliminacja abuzywnego wskaźnika referencyjnego nie prowadzi automatycznie do bezskuteczności całej umowy, jeżeli pozostaje w niej element

[1564] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282.
[1565] Uchwała SN z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1.
[1566] Uchwała SN z 6 marca 1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90.
[1567] Uchwała SN z 19 maja 1992 r., III CZP 50/92, OSP 1993, nr 6, poz. 119.
[1568] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021/9/56
[1569] Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118..

wynagrodzenia banku w postaci marży[1570]. Jak wskazuje F. Zoll, kluczowe znaczenie ma możliwość zachowania umowy w kształcie zgodnym z prawem, przy poszanowaniu zakazu sądowej ingerencji w treść kontraktu[1571]. Z kolei M. Gutowski podkreśla, że podstawowym celem sankcji abuzywności jest „oczyszczenie" stosunku obligacyjnego z postanowień nieuczciwych, nie zaś jego unicestwienie[1572].

e) Skutki materialnoprawne i procesowe

Eliminacja WIBOR z umowy kredytowej prowadzi do bezskuteczności abuzywnego komponentu oprocentowania, natomiast marża jako element transparentny, pozostaje w mocy. W rezultacie umowa funkcjonuje jako kredyt oprocentowany wyłącznie według marży banku. Taki mechanizm spełnia wymogi art. 69 Prawa bankowego i pozwala na dalsze wykonywanie umowy, bez potrzeby sięgania do norm dyspozytywnych.

Sąd nie ma kompetencji do „dosztukowywania" brakującego elementu w miejsce WIBOR, gdyż naruszałoby to zasadę odstraszającego charakteru sankcji z dyrektywy 93/13/EWG[1573]. Konsument zachowuje jednak prawo do powołania się na abuzywność wyeliminowanego postanowienia i dochodzenia restytucji świadczeń spełnionych na jego podstawie (art. 410 k.c.)[1574].

f) Konkluzja

Scenariusz drugi pokazuje, że po wyeliminowaniu z umowy niedozwolonego postanowienia dotyczącego wskaźnika WIBOR możliwe jest dalsze wykonywanie umowy kredytu w złotych z oprocentowaniem opartym wyłącznie na marży, o ile ta została wprost określona w umowie. W takim przypadku eliminacja WIBOR nie prowadzi do automatycznego upadku umowy, ponieważ kontrakt zachowuje *essentialia negotii* i może być wykonywany zgodnie z prawem. Konsument, po należytym poinformowaniu przez sąd, podejmuje świadomą decyzję, czy zgadza się na dalsze obowiązywanie umowy w tej zmienionej postaci. Takie rozwiązanie harmonizuje się z orzecznictwem TSUE i Sądu Najwyższego oraz z celem dyrektywy 93/13/EWG.

[1570] por. Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.

[1571] Zoll F., Bańczyk W., [w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz, Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024, art.385[1].

[1572] Gutowski M., Zakresowy zasięg mechanizmu sankcji bezskuteczności [w:] Gutowski M., Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych, C.H. Beck, Warszawa 2022.

[1573] Wyrok TK z dnia 15 czerwca 2023 r., C-520/21, ECLI:EU:C:2023:478.

[1574] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.

8.3.2.3. Scenariusz trzeci. Eliminacja WIBOR połączona z wadliwym oznaczeniem marży

Trzeci ze scenariuszy dotyczy sytuacji szczególnie doniosłej z punktu widzenia praktyki obrotu oraz ochrony konsumenta. Chodzi o przypadek, w którym z jednej strony eliminuje się z umowy kredytowej odwołanie do wskaźnika referencyjnego WIBOR jako klauzulę abuzywną, a z drugiej, pozostaje do oceny postanowienie dotyczące marży banku, które zostało sformułowane w sposób wadliwy. Najczęściej spotykanym przykładem jest określenie marży w procentach zamiast w punktach procentowych, co uniemożliwia jej prawidłowe stosowanie. Powstaje wówczas pytanie, czy w sytuacji, gdy obydwa składniki oprocentowania okazują się niewykonalne lub niedopuszczalne prawnie, umowa kredytu może nadal obowiązywać i czy zachowuje *essentialia negotii*.

a) Podstawy normatywne

Zgodnie z art. 69 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, umowa kredytu powinna zawierać w szczególności postanowienia dotyczące wysokości oprocentowania oraz warunków jego zmiany. Oprocentowanie należy do *essentialia negotii* kontraktu kredytu, obok określenia kwoty, celu, zasad spłaty oraz czasu trwania zobowiązania[1575]. Jeżeli zarówno wskaźnik referencyjny, jak i marża nie pozwalają na transparentne ustalenie wynagrodzenia banku, to oznacza, że brak jest w umowie jednego z elementów konstrukcyjnych. W takiej sytuacji sąd krajowy ma obowiązek rozważyć, czy kontrakt może funkcjonować samodzielnie po eliminacji wadliwych postanowień, czy też prowadzi to do bezskuteczności abuzywnej całej umowy.

b) Wskazania płynące z orzecznictwa TSUE

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej daje w tym zakresie jasne wytyczne.

Po pierwsze, w wyroku w sprawie Banco Español de Crédito (C-618/10, pkt 53–55) Trybunał wskazał, że sąd krajowy nie jest uprawniony do modyfikowania treści nieuczciwego postanowienia ani do zastępowania go innym mechanizmem, jeżeli

[1575] Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222.

konsument się temu sprzeciwia[1576]. Oznacza to, że luka po usunięciu WIBOR i wadliwej marży nie może zostać uzupełniona przez sąd krajowy.

Po drugie, w wyroku w sprawie Kásler (C-26/13, pkt 80–84) Trybunał dopuścił możliwość zastąpienia abuzywnego postanowienia przepisem dyspozytywnym prawa krajowego jedynie w wyjątkowych sytuacjach, gdy brak takiego działania prowadziłby do bezskuteczności całej umowy, a konsekwencje dla konsumenta byłyby szczególnie dotkliwe[1577].

Po trzecie, w wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18, pkt 66–68) Trybunał podkreślił, że brak przejrzystego mechanizmu nie może być uzupełniany przez sąd ani przez zastosowanie norm ogólnych, jeżeli konsument nie wyrazi na to zgody[1578]. Konsument pozostaje stroną decydującą o tym, czy chce utrzymać kontrakt w okrojonej postaci, czy powołuje się na jego bezskuteczność.

c) Orzecznictwo Sądu Najwyższego

Podobne wnioski płyną z judykatury Sądu Najwyższego.

W wyroku z 4 listopada 2011 r. (I CSK 46/11) SN jednoznacznie stwierdził, że postanowienia dotyczące oprocentowania nie mogą mieć charakteru blankietowego i muszą być zrozumiałe dla przeciętnego konsumenta[1579].

W uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) Sąd Najwyższy podkreślił, że sąd krajowy nie ma kompetencji do ingerencji w treść umowy wbrew woli konsumenta. Jeżeli eliminacja postanowień abuzywnych uniemożliwia określenie świadczeń głównych stron, skutkiem jest bezskuteczność abuzywna całego kontraktu[1580].

Z kolei w uchwale z 25 kwietnia 2024 r. (III CZP 25/22) zaakcentowano, że funkcją dyrektywy 93/13/EWG jest nie tylko ochrona indywidualna konsumenta, lecz także zapewnienie skuteczności odstraszającej wobec przedsiębiorców. Banki jako podmioty profesjonalne, ponoszą ryzyko stosowania w umowach klauzul nieprzejrzystych, a skutki ich eliminacji nie mogą być „wyrównywane" ingerencją sądu[1581].

[1576] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349

[1577] Wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819

[1578] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282

[1579] Wyrok SN z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr 1, poz. 4.

[1580] Uchwała SN z 7.05.2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

[1581] Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.

d) Skutki materialnoprawne i procesowe

Konsekwencją eliminacji obu elementów oprocentowania jest w pierwszej kolejności utrata możliwości do określenia głównego świadczenia kredytobiorcy. O ile wyeliminowanie samego wskaźnika referencyjnego przy zachowaniu prawidłowo określonej marży mogłoby jeszcze pozwolić na funkcjonowanie kontraktu, o tyle w sytuacji, gdy wadliwie określona jest również marża, brak jest podstaw do ustalenia wynagrodzenia banku.

Z perspektywy prawa materialnego skutek stwierdzenia abuzywności polega co do zasady na bezskuteczności danego postanowienia względem konsumenta, a jeżeli po jego eliminacji umowa nie może być wykonywana zgodnie z prawem krajowym bez ingerencji w istotę świadczeń, prowadzi to do upadku całej umowy.

Wyjątkowo możliwe jest utrzymanie umowy po usunięciu klauzuli, jeśli umowa może funkcjonować w oparciu o przepisy dyspozytywne lub inne właściwe normy prawa krajowego bez kreowania nowych mechanizmów oraz konsument, po uprzednim rzetelnym poinformowaniu o skutkach, wyrazi na to zgodę. Zgoda konsumenta jest więc warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym: sama w sobie nie uprawnia sądu do kreowania nowego modelu świadczeń (np. zastępczego mechanizmu oprocentowania) ani do „ratowania" umowy poprzez odwołanie do klauzul generalnych.

Podkreślenia wymaga jednak fakt, że na chwilę obecna w polskim porządku prawnym brak jest ogólnego przepisu dyspozytywnego, który pozwalałby automatycznie ustalić oprocentowanie umowy kredytu w miejsce postanowienia abuzywnego.

Od strony procesowej sąd nie ma kompetencji do wprowadzania nowych rozwiązań ani uzupełniania kontraktu na podstawie klauzul generalnych prawa cywilnego. Jego rola ogranicza się do stwierdzenia bezskuteczności określonych postanowień wobec konsumenta oraz oceny czy umowa, po ich eliminacji i przy uwzględnieniu prawa krajowego, może nadal obowiązywać; w przeciwnym razie należy przyjąć upadek umowy, po uprzednim poinformowaniu konsumenta o konsekwencjach i uwzględnieniu jego stanowiska.

e) Konkluzja

Scenariusz trzeci obrazuje sytuację najbardziej drastyczną z punktu widzenia losu umowy kredytowej. Eliminacja zarówno wskaźnika WIBOR, jak i wadliwie określonej marży prowadzi zasadniczo do niemożności ustalenia wynagrodzenia banku, co oznacza brak *essentialia negotii* i powoduje upadek umowy kredytowej po usunięciu klauzul

abuzywnych. Wyjątkowo jednak, jeśli po eliminacji niedozwolonych postanowień zachowane są pozostałe elementy konieczne umowy kredytu (w szczególności kwota i termin spłaty), umowa może zostać utrzymana w mocy jako kredyt nieoprocentowany, o ile konsument, po należytym poinformowaniu przez sąd, wyrazi wyraźną i świadomą zgodę na dalsze jej obowiązywanie. Jeżeli jednak eliminacja obu elementów oprocentowania prowadzi do faktycznej niewykonalności umowy, jej upadek następuje niezależnie od woli konsumenta, gdyż sąd nie może uzupełniać treści kontraktu ani konstruować nowego mechanizmu wynagrodzenia banku. Tak ukształtowany mechanizm realizuje *ratio legis* dyrektywy 93/13/EWG, czyli ochronę słabszej strony stosunku zobowiązaniowego oraz efekt odstraszający wobec przedsiębiorców stosujących nieuczciwe postanowienia umowne.

3.2.4. Scenariusz czwarty. Klauzula WIBOR zgodna z prawem unijnym, natomiast marża określona wadliwie

Czwarty scenariusz dotyczy sytuacji, w której wskaźnik referencyjny WIBOR zostaje uznany za zgodny z wymogami prawa unijnego, w szczególności dyrektywy 93/13/EWG oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 BMR, natomiast wadliwie skonstruowane okazuje się postanowienie umowne dotyczące marży banku. Marża ta jako element konstytutywny oprocentowania, powinna zostać określona w sposób jednoznaczny, wyrażona w punktach procentowych, tak aby konsument mógł precyzyjnie obliczyć wysokość oprocentowania kredytu i ocenić skutki ekonomiczne kontraktu. Tymczasem w praktyce wielu umów kredytowych stosowano postanowienia, w których marża była wskazywana jako określona w procentach, co rodzi poważne wątpliwości interpretacyjne i stwarza ryzyko abuzywności.

Stosowanie określenia marży w procentach należy uznać za wadliwe z dwóch zasadniczych przyczyn. Po pierwsze, wprowadza ono niejasność co do tego, czy 2% marża oznacza 2 punkty procentowe dodane do wartości wskaźnika WIBOR, czy też 2% wartości samego WIBOR. W pierwszym przypadku oprocentowanie wynosiłoby przykładowo 6,5% powiększone o 2 p.p., czyli 8,5%. W drugim natomiast 6,5% powiększone o 2% tej wartości, co daje 6,63%. Oba obliczenia prowadzą do odmiennych rezultatów, co czyni postanowienie nieprzejrzystym i wprowadzającym konsumenta w błąd. Po drugie, taki sposób sformułowania otwiera możliwość arbitralnej interpretacji przez bank, który mógłby w praktyce kształtować oprocentowanie według własnego

uznania, na przykład traktując marżę jako zmienny procent od kapitału kredytu. Tego rodzaju wieloznaczność pozostaje w sprzeczności z zasadą transparentności przewidzianą w artykule piątym dyrektywy 93/13/EWG[1582].

W literaturze i orzecznictwie akcentuje się, że mechanizmy oprocentowania muszą być jednoznaczne i zrozumiałe dla przeciętnego konsumenta. Transparentność postanowień umownych oznacza bowiem, że konsument, działając z należytą starannością, powinien być w stanie samodzielnie przewidzieć konsekwencje ekonomiczne kontraktu[1583]. Jak wskazał Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku w sprawie Kásler C-26/13, brak możliwości dokonania przez konsumenta realistycznej oceny skutków finansowych postanowienia oznacza jego niezgodność z dyrektywą[1584]. Z kolei Sąd Najwyższy w wyroku z 04.11.2011 roku I CSK 46/11 jednoznacznie podkreślił, że klauzule dotyczące zmiennego oprocentowania nie mogą mieć charakteru blankietowego i muszą zawierać jasne oraz precyzyjne zasady obliczania świadczenia głównego[1585].

a) Eliminacja marży i możliwość dalszego obowiązywania umowy

Jeżeli marża została określona wadliwie i zostaje wyeliminowana z umowy na podstawie art. 385^1 §1 k.c., powstaje pytanie o dalsze obowiązywanie kontraktu w oparciu o sam wskaźnik referencyjny WIBOR. Mechanizm oprocentowania w formule WIBOR plus marża składa się z dwóch elementów, które są arytmetycznie rozdzielne, a eliminacja jednego z nich, w tym przypadku marży, nie musi automatycznie prowadzić do upadku całej konstrukcji oprocentowania. Wskaźnik WIBOR, publikowany zgodnie z rozporządzeniem BMR, stanowi samodzielną i przejrzystą podstawę ustalenia oprocentowania kredytu, o ile po eliminacji marży zachowane są pozostałe *essentialia negotii* umowy oraz bank uzyskuje wynagrodzenie w innej przewidzianej umową formie (np. prowizji). W tym zakresie nie dochodzi do konstruowania nowego mechanizmu ani do sądowego uzupełniania treści umowy, lecz wyłącznie do eliminacji elementu abuzywnego. Pozostała część postanowienia umownego odwołująca się do WIBOR

[1582] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, tj. Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993, art. 5.

[1583] Skibińska E., Wymóg przejrzystości w umowie kredytu zawartej z konsumentem [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego, red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024, s. 147 i n.

[1584] Wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282

[1585] Wyrok SN z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr 1, poz. 4.

zachowuje przejrzystość i może być samodzielnie wykonywana. W konsekwencji umowa, po spełnieniu powyższych warunków, może być wykonywana jako kredyt oprocentowany według stawki WIBOR.

b) Rola konsumenta i zakaz uzupełniania umowy przez sąd

Dyrektywa 93/13/EWG oraz orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej konsekwentnie podkreślają, że sąd krajowy nie może zastępować niedozwolonych postanowień umownych innymi mechanizmami ani ich modyfikować w celu 'uzdrowienia', gdyż osłabiałoby to efekt odstraszający sankcji abuzywności. Wyjątek jest dopuszczalny jedynie w sytuacji, gdy brak takiej ingerencji prowadziłby do upadku całej umowy, a prawo krajowe przewiduje przepis dyspozytywny, który mógłby znaleźć zastosowanie, oraz gdy konsument, po należytym poinformowaniu, wyrazi wyraźną i świadomą zgodę na utrzymanie umowy w zmienionej postaci. W sprawie C- 618/10 *Banco Español de Crédito* Trybunał wyraźnie stwierdził, że sąd nie może modyfikować treści nieuczciwego warunku w celu jego utrzymania, gdyż podważałoby to odstraszający skutek dyrektywy[1586]. W konsekwencji sąd nie ma kompetencji, aby dopisywać nową marżę, wprowadzać inny wskaźnik ani arbitralnie uzupełniać luki powstałej po eliminacji postanowienia abuzywnego. Jeżeli po usunięciu klauzuli niedozwolonej umowa pozostaje wykonalna w oparciu o stawkę WIBOR i konsument wyraźnie zgadza się na jej dalsze obowiązywanie w tej formie, może ona funkcjonować dalej jako kredyt oprocentowany jedynie według tego wskaźnika; jeżeli natomiast konsument nie akceptuje takiej formuły albo brak jest *essentialia negotii*, może powołać się na całkowity upadek umowy.

c) Skutki materialnoprawne i procesowe

Z punktu widzenia prawa materialnego eliminacja wadliwie skonstruowanej marży skutkuje tym, że umowa kredytowa pozostaje w mocy, ale oprocentowanie określane jest wyłącznie w odniesieniu do WIBOR. Taki mechanizm spełnia wymogi artykułu 69 ust. 1 Pr. bank., który wymaga, aby w umowie kredytowej wskazano wysokość oprocentowania i warunki jego zmiany, o ile wskaźnik WIBOR jest uznany za zgodny z prawem unijnym i transparentny.

[1586] Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349.

Z perspektywy procesowej oznacza to, że konsument może dochodzić roszczeń wynikających z abuzywności marży, na przykład zwrotu nadpłat wynikających z jej stosowania w przeszłości, natomiast sąd w toku postępowania ogranicza się do potwierdzenia, że abuzywne postanowienie nie wiąże konsumenta *ex lege*[1587].

d) Podsumowanie

Scenariusz czwarty pokazuje, że nawet po eliminacji wadliwie skonstruowanej marży umowa kredytowa może nadal funkcjonować, jeżeli pozostały mechanizm oprocentowania oparty na WIBOR jest przejrzysty, zgodny z rozporządzeniem BMR i spełnia wymogi transparentności. W takim przypadku umowa zachowuje *essentialia negotii* i obowiązuje dalej jako kredyt oprocentowany wyłącznie według stawki WIBOR. Niedopuszczalne jest natomiast zastępowanie przez sąd wyeliminowanej marży innym miernikiem ani arbitralne uzupełnianie brakującego elementu kontraktu, gdyż naruszałoby to odstraszający efekt dyrektywy 93/13/EWG.

8.4. Skutki dla salda kredytowego i rozliczeń stron

Sankcja bezskuteczności abuzywnej, przewidziana w art. 385[1] § 1 k.c., nie ogranicza się do formalnej eliminacji niedozwolonych postanowień z treści stosunku obligacyjnego. Jej istotne znaczenie ujawnia się w sferze rozliczeń stron, gdzie dochodzi do powstania roszczeń restytucyjnych, pojawiają się spory dotyczące charakteru tych roszczeń oraz powstaje problem stosowania instrumentów ochronnych takich jak potrącenie i zatrzymanie. Ostateczny bilans stron wyznacza również instytucja przedawnienia. To właśnie w tej fazie przesądza się, czy sankcja bezskuteczności rzeczywiście realizuje funkcję ochronną i restytucyjną.

8.4.1. Roszczenia restytucyjne i ich charakter

Eliminacja klauzul abuzywnych prowadzi do powstania roszczeń restytucyjnych. Podstawę prawną stanowi art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 405 k.c. Świadczenie jest nienależne wówczas, gdy podstawa prawna nigdy nie istniała lub gdy odpadła w toku wykonywania zobowiązania[1588]. W sprawach kredytów zawieranych w reżimie konsumenckim oznacza to, że konsument może żądać zwrotu świadczeń spełnionych na

[1587] Por. Wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W., ECLI:EU:C:2021:341.

[1588] Fuchs D., Malik A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353- 534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 342 i n.

podstawie niedozwolonych postanowień, w tym rat kapitałowo-odsetkowych, opłat przygotowawczych, prowizji, składek ubezpieczeniowych oraz wszelkich marż obliczonych na podstawie nieuczciwego mechanizmu indeksacyjnego[1589].

Roszczenia restytucyjne mają charakter dwubiegunowy. Po stronie konsumenta pojawia się roszczenie o zwrot świadczeń nienależnych, a po stronie banku roszczenie o zwrot wypłaconego kapitału. Na tle tego dualizmu powstał spór doktrynalny pomiędzy teorią salda i teorią dwóch kondykcji. Pierwsza koncepcja zakłada kompensacyjny charakter rozliczeń i ograniczenie roszczenia konsumenta do różnicy pomiędzy świadczeniami, natomiast druga przyznaje obu stronom samodzielne roszczenia, które mogą być egzekwowane niezależnie. Sąd Najwyższy w uchwale z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) jednoznacznie przyjął teorię dwóch kondykcji, wskazując, że każde z roszczeń ma odrębny byt i może być dochodzone oddzielnie[1590].

Przyjęcie teorii dwóch kondykcji oznacza wzmocnienie pozycji konsumenta. Zyskuje on możliwość dochodzenia pełnej kwoty nienależnie spełnionych świadczeń, natomiast bank nie ma automatycznej możliwości potrącenia kwoty kapitału. Musi samodzielnie wystąpić z roszczeniem, co odpowiada założeniom prawa unijnego, zgodnie z którymi ochrona konsumenta powinna być skuteczna i rzeczywista[1591].

8.4.2. Prawo zatrzymania

Banki w początkowej fazie sporów frankowych powoływały się na prawo zatrzymania (art. 496–497 k.c.), wskazując, że mogą wstrzymać się z wykonaniem obowiązku restytucyjnego wobec konsumenta do czasu zaoferowania przez niego zwrotu kapitału. Argument ten opierał się na tezie, że zatrzymanie pozwala zachować równowagę stron i przeciwdziałać asymetrii w wykonywaniu zobowiązań[1592].

Kwestia zatrzymania znalazła wyraźne rozstrzygnięcie dopiero w uchwale składu siedmiu sędziów z 19 czerwca 2024 r. (III CZP 31/23). Sąd Najwyższy przyjął, że zatrzymanie ma charakter subsydiarny i nie może być stosowane w sytuacji, w której

[1589] Kmiciewicz F., Sankcja niezwiązania konsumenta abuzywnymi postanowieniami umowy. Charakterystyka instytucji przewidzianej w art. 385[1] polskiego Kodeksu cywilnego z uwzględnieniem dorobku orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, PPiA CXXVII no 4072, Wrocław 2021, s. 201 i n.
[1590] Uchwała SN z 7.05.2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.
[1591] Korpalski M., Teoria dwóch kondykcji a teoria salda [w:] Korpalski M., Czabański J., Konieczny T., Przewodnik frankowicza, wyd. II, Warszawa 2022.
[1592] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 95 i. n.

strona może zabezpieczyć swoje interesy za pomocą potrącenia[1593]. W uchwale z 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) Sąd Najwyższy poszedł jeszcze dalej i jednoznacznie wykluczył możliwość stosowania prawa zatrzymania przez banki w sporach dotyczących umów kredytowych dotkniętych sankcją bezskuteczności, wskazując, że byłoby to sprzeczne z celem dyrektywy 93/13/EWG oraz zasadą efektywnej ochrony konsumenta[1594].

W praktyce oznacza to, że prawo zatrzymania nie może być stosowane jako mechanizm blokujący restytucję świadczeń konsumenta. Jego znaczenie w sporach konsumenckich zostało sprowadzone do minimum, a ciężar rozliczeń przesunięto na instytucję potrącenia.

8.4.3. Potrącenie jako mechanizm kompensacyjny

Potrącenie, unormowane w art. 498–505 k.c., pełnić będzie coraz istotniejszą rolę w rozliczeniach stron sporu kredytowego. W praktyce sporów konsumenckich dotyczących kredytów waloryzowanych walutą obcą mechanizm ten staje się instrumentem centralnym, zwłaszcza po wydaniu przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej postanowienia z 8 maja 2024 r. w sprawie C-424/22. TSUE orzekł w nim, że bank nie może powoływać się na zarzut zatrzymania, jeżeli skutkowałoby to pozbawieniem konsumenta możliwości uzyskania zasądzonych świadczeń[1595]. Równolegle Sąd Najwyższy w uchwale z 19 czerwca 2024 r., (III CZP 31/23)[1596], uznał, że prawo zatrzymania nie przysługuje stronie, która może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony; następnie Sąd Najwyższy w uchwale z 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24) przesądził, że bankom nie przysługuje prawo zatrzymania świadczenia spełnionego na podstawie umowy kredytu, która okazała się niewiążąca[1597]. Judykatura nie rozstrzygnęła jednak jeszcze kwestii potrącenia, które pozostaje odrębną instytucją prawa cywilnego, stosowaną wyłącznie w granicach i przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 498–505 k.c.[1598] Oba te rozstrzygnięcia w praktyce zamknęły bankom

[1593] Uchwała SN z dnia 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23, OSNC 2025/3/25.
[1594] Uchwała SN z 5.03.2025 r., III CZP 37/24, LEX nr 3835512.
[1595] Postanowienie TSUE z 8 maja 2024 r., C-424/22, Santander Bank Polska, ECLI:EU:C:2024:398
[1596] Uchwała SN z dnia 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23, OSNC 2025/3/25.
[1597] Uchwała SN z 7.05.2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.
[1598] por. Wiśniewski T., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, art. 498.

drogę do wykorzystywania zatrzymania w sporach z kredytobiorcami, co wymusza poszukiwanie alternatywnych instrumentów obrony, w tym właśnie potrącenia[1599].

Jak trafnie zauważa W. Kurowski, konstrukcja potrącenia ustawowego opiera się na czterech pozytywnych przesłankach:

a) wzajemności wierzytelności, rozumianej jako przysługiwanie każdej ze stron wobec drugiej własnego roszczenia;
b) jednorodzajowości wierzytelności, co oznacza, że muszą one dotyczyć świadczeń tego samego rodzaju (np. pieniężnych). Jednorodzajowość nie wymaga jednak, aby wierzytelności opiewały na tę samą kwotę – wystarczy, by były tego samego rodzaju. Dodatkowo możliwe jest, aby wierzytelności były wyrażone w różnych walutach, o ile możliwe jest ich przeliczenie i kompensacja, co ma szczególne znaczenie w sporach dotyczących kredytów waloryzowanych do kursu waluty obcej;
c) wymagalności wierzytelności, czyli stanu, w którym wierzyciel może skutecznie żądać spełnienia świadczenia;
d) możliwości dochodzenia lub egzekwowania wierzytelności przed sądem lub innym właściwym organem państwowym[1600].

Należy przy tym pamiętać, że obok przesłanek pozytywnych, których spełnienie umożliwia dokonanie potrącenia, ustawodawca przewidział także okoliczności wyłączające kompensację, stosownie do przepisów art. 504 i 505 k.c., które ustanawiają ograniczenia w tym zakresie[1601].

Znaczenie potrącenia wzrosło w kontekście dominującej w orzecznictwie i doktrynie tzw. teorii dwóch kondykcji. Zakłada ona, że po stwierdzeniu nieważności umowy kredytu każda ze stron dysponuje odrębnym roszczeniem restytucyjnym, tj. kredytobiorca o zwrot wszystkich rat i opłat okołokredytowych, bank zaś o zwrot wypłaconego kapitału. Dopóki bank nie złoży skutecznego wezwania do zapłaty i nie przyzna, że umowa jest nieważna, jego roszczenie pozostaje potencjalne i niewymagalne, co z kolei blokuje możliwość skutecznego dokonania potrącenia[1602].

[1599] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 86 i. n.; Uchwała SN z dnia 25 lipca 2019 r. III CZP 18/19, OSNC 2020/7-8/55.

[1600] Kurowski W., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353- 534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 998 i n.

[1601] Ibidem., Wolak G., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2,* red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 1106 i n.

[1602] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 86 i. n.

W praktyce rodzi to poważne dylematy. Bank broniący się przed pozwem kredytobiorcy zwykle przyjmuje stanowisko ważność umowy kredytowej, a jednocześnie z ostrożności, nie wzywa kredytobiorcy do zwrotu kapitału, aby nie potwierdzić trwałej bezskuteczności. W takiej sytuacji brak jest wymagalności roszczenia banku, co uniemożliwia złożenie skutecznego oświadczenia o potrąceniu. Dopiero po skutecznym wezwaniu kredytobiorcy do zapłaty – przy przyjęciu braku związania umową – powstaje stan potrącalności w rozumieniu art. 498 k.c.[1603].

Jak trafnie zauważa W. Kurowski, potrącenie jest w istocie formą zapłaty o charakterze kompensacyjnym, pozwalającą zredukować dwa roszczenia restytucyjne do wartości wierzytelności niższej[1604]. Daje to kredytobiorcy gwarancję dochodzenia świadczeń nienależnych, a bankowi realną możliwość odzyskania kapitału bez konieczności blokowania wypłat na rzecz kredytobiorcy. W odróżnieniu od zarzutu zatrzymania, którego możliwość stosowania w sporach konsumenckich została wyłączona przez TSUE i SN, potrącenie pozostaje, przy dochowaniu przesłanek materialnych i procesowych, w pełni dopuszczalne i może stać się dla banków głównym narzędziem równoważenia roszczeń w sporach z kredytobiorcami[1605].

Prawo procesowe wprowadza jednak istotne ograniczenia czasowe dla zarzutu potrącenia. Bank powinien go podnieść najpóźniej przy wdaniu się w spór co do istoty sprawy – zazwyczaj w odpowiedzi na pozew lub w ustawowym terminie dwóch tygodni od chwili, gdy wierzytelność banku stała się wymagalna (art. 203^1 § 1 k.p.c.). Zaniedbanie tego terminu może prowadzić do utraty możliwości skutecznego potrącenia w toku procesu[1606].

Dodatkowym problemem jest tzw. wsteczny skutek potrącenia (art. 499 zd. 2 k.c.), zgodnie z którym skutek kompensacyjny działa od chwili, w której potrącenie stało się możliwe[1607]. Powstaje tu ryzyko, że skuteczne potrącenie „wyzeruje" naliczone odsetki

[1603] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 86 i. n.
[1604] Kurowski W., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353- 534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 1005 i n.
[1605] Wójcik Z. B., [w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025, s. 86 i. n.; Asłanowicz P., *Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 252 i n.
[1606] Zieliński A.,/Flaga- Gieruszyńska K., [w:] Kodeks postępowania cywilnego Komentarz, Wydanie 11, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 494 i n.
[1607] Kurowski W., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353- 534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 1011

ustawowe za opóźnienie, przysługujące kredytobiorcy na podstawie zasądzonych roszczeń restytucyjnych. Część przedstawicieli doktryny przestrzega przed nadmiernie automatycznym stosowaniem tego przepisu w sporach konsumenckich, wskazując na konieczność kapitalizacji odsetek albo precyzyjnego oznaczania, które składniki świadczenia ulegają potrąceniu. Orzecznictwo TSUE dotyczące odsetek w sprawach konsumenckich sugeruje bowiem, że pozbawienie kredytobiorcy prawa do odsetek mogłoby zostać uznane za sprzeczne z prawem unijnym[1608].

Potrącenie w sprawach sankcji abuzywności, co do zasady, zakłada stan braku związania umową kredytową, gdyż dopiero wówczas powstaje roszczenie o rozliczenie kapitału. Jeżeli to kredytobiorca dokonuje potrącenia, ma prawo wskazać w oświadczeniu, że w pierwszej kolejności potrąca naliczone odsetki, a dopiero następnie wierzytelność główną, co pozwala mu zachować należne odsetki i osłabić zarzut banku oparty na art. 499 zd. 2 k.c.[1609].

Podsumowując, eliminacja zarzutu zatrzymania przez TSUE i SN stworzyła nową przestrzeń dla potrącenia jako głównego instrumentu rozliczeniowego w sporach kredytowych. Jednak skuteczne jego stosowanie wymaga od banków i pełnomocników kredytobiorców dogłębnej znajomości przesłanek materialnoprawnych (wymagalność, jednorodzajowość, zaskarżalność, możliwości dochodzenia lub egzekwowania) oraz reguł procesowych (termin podniesienia zarzutu potrącenia), a także ostrożnego podejścia do wstecznego skutku kompensacji. Niewykluczone, że wraz z nasileniem się tej praktyki również zarzut potrącenia stanie się przedmiotem rozstrzygnięć TSUE, zwłaszcza w aspekcie ochrony kredytobiorcy i jego prawa do odsetek.

8.4.4. Przedawnienie roszczeń

Kwestia przedawnienia w sprawach kredytowych stanowi jedno z najtrudniejszych zagadnień systemowych.

W odniesieniu do ochrony konsumenta Sąd Najwyższy w uchwale z 16 lutego 2021 r. (III CZP 11/20) wyraził pogląd, że bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się dopiero w chwili, gdy konsument powziął wiedzę o abuzywności postanowień. Rozwiązanie to chroni konsumenta przed ryzykiem przedawnienia roszczeń w sytuacji, gdy nie miał on realnej świadomości nieuczciwego charakteru umowy[1610]. Stanowisko to

[1608] Wyrok TSUE z 7 grudnia 2023 r., C-140/22, mBank S.A., ECLI:EU:C:2023:965
[1609] por. Kurowski W., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353- 534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 1011
[1610] Uchwała SN z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 68.

zostało potwierdzone w orzecznictwie TSUE, który wielokrotnie podkreślał, że konsument nie może być obciążony skutkami nieprzejrzystej konstrukcji kontraktu i powinien mieć realną możliwość podjęcia świadomej decyzji o dochodzeniu swoich praw[1611].

Roszczenia banku o zwrot kapitału mają odmienny charakter. Związane są z działalnością gospodarczą i ulegają przedawnieniu po upływie trzech lat (art. 118 k.c.)[1612]. W orzecznictwie pojawił się spór o początek biegu tego terminu. Przyjęto, że rozpoczyna się on w momencie, w którym bank dowiedział się o skutkach bezskuteczności umowy, co zazwyczaj ma miejsce w chwili doręczenia reklamacji lub pozwu. Takie stanowisko znalazło potwierdzenie w uchwale SN z 25 kwietnia 2024 r. (III CZP 25/23)[1613]

W przypadku konsumentów obowiązuje sześcioletni termin przedawnienia (art. 118 k.c. w zw. z art. 117^1 k.c.), natomiast w odniesieniu do umów zawartych przed 9 lipca 2018 r. zastosowanie znajdują przepisy przejściowe nowelizacji, które stopniowo skróciły wcześniejszy termin dziesięcioletni, gwarantując jednocześnie co najmniej dwuletni okres ochronny[1614].

8.4.5. Konsekwencje systemowe i praktyczne

Sankcja bezskuteczności abuzywnej wywołuje skutki wielopoziomowe, zarówno w sferze indywidualnych rozliczeń między konsumentem a bankiem, jak i w wymiarze systemowym, dotyczącym kształtowania standardów funkcjonowania całego rynku finansowego. Na płaszczyźnie jednostkowej konsument uzyskuje realne narzędzia restytucji, pozwalające mu na odzyskanie świadczeń spełnionych na podstawie niedozwolonych postanowień umownych. Banki natomiast zachowują możliwość dochodzenia zwrotu wypłaconego kapitału, przy czym instrumentem równoważenia roszczeń stało się przede wszystkim potrącenie.

Na płaszczyźnie systemowej sankcja ta wymusza zmianę praktyki bankowej, prowadząc do eliminacji klauzul rażąco naruszających równowagę kontraktową. Konsekwencją jest stopniowe kształtowanie się standardu przejrzystych, zrozumiałych

[1611] Wyrok TSUE z 30.04.2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282
[1612] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769.
[1613] Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118.
[1614] Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1104).

i zgodnych z prawem wzorców umownych, co pozostaje w bezpośrednim związku z wymogami dyrektywy 93/13/EWG i orzecznictwem TSUE.

Ugruntowanie teorii dwóch kondykcji w uchwale SN z 7 maja 2021 r. (III CZP 6/21) przesądziło o przyjęciu paradygmatu rozliczeń, który wzmacnia pozycję konsumenta i eliminuje automatyzm kompensacji na rzecz samodzielnych roszczeń obu stron. Prawo zatrzymania (art. 496 k.c.), tradycyjnie wiązane z umowami wzajemnymi, zostało ograniczone w uchwale SN z 19 czerwca 2024 r. (III CZP 31/23), w której stwierdzono, że prawo zatrzymania nie przysługuje stronie, która może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony. Następnie, w uchwale z 5 marca 2025 r. (III CZP 37/24), Sąd Najwyższy jednoznacznie wykluczył możliwość stosowania prawa zatrzymania przez banki w razie dochodzenia od nich zwrotu świadczeń spełnionych na podstawie umów kredytu, które okazały się niewiążące. W tej sytuacji potrącenie jako konstrukcja ściśle powiązana z teorią dwóch kondykcji, stało się podstawowym mechanizmem kompensacyjnym, gwarantującym równowagę interesów bez naruszania zasady skutecznej ochrony konsumenta. Wreszcie, asymetryczna regulacja przedawnienia, korzystniejsza dla konsumenta, dodatkowo wzmacnia jego sytuację prawną i odpowiada aksjologii prawa unijnego.

W rezultacie sankcja bezskuteczności abuzywnej pełni podwójną funkcję. Po pierwsze, ma charakter kompensacyjny, przywracając równowagę kontraktową między stronami. Po drugie, wywiera funkcję regulacyjną i prewencyjną, dyscyplinując praktyki bankowe oraz kształtując nowe standardy uczciwości kontraktowej. Jej znaczenie wykracza poza ramy tzw. sporów frankowych i należy je ujmować szerzej, jako trwały element systemu ochrony konsumenta w prawie prywatnym, istotny dla stabilności i transparentności obrotu finansowego[1615].

[1615] Uchwała SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

9. Wnioski

Wnioski de lege lata

Wnioski materialnoprawne

1) Sankcja bezskuteczności postanowienia abuzywnego w umowie zawartej z konsumentem ma charakter materialnoprawny, obiektywny i automatyczny, co oznacza, że wywołuje skutek *ex lege* z chwilą zawarcia umowy, bez konieczności składania oświadczenia woli przez konsumenta oraz niezależnie od jego inicjatywy.
2) Bezskuteczność abuzywna dotyczy wyłącznie postanowienia umownego. Jeżeli jednak po jego eliminacji umowa nie może być dalej wykonywana, mamy do czynienia z konstrukcją określaną w doktrynie mianem „trwałej bezskuteczności" umowy. Oznacza to, że nie następuje klasyczna nieważność z art. 58 k.c., lecz szczególna sankcja ochronna wynikająca z art. 385^1 § 2 k.c. i implementująca dyrektywę 93/13/EWG, uniemożliwiająca utrzymanie w mocy nieuczciwego stosunku prawnego.
3) Sankcja bezskuteczności abuzywnej stanowi odrębną kategorię wadliwości czynności prawnych, różną od nieważności bezwzględnej, nieważności względnej oraz wzruszalności. Nie wymaga uprzedniego działania ani oświadczenia konsumenta i skutkuje eliminacją postanowienia z mocą wsteczną (*ex tunc*).
4) W aktualnym stanie prawnym niedopuszczalne jest uzupełnianie luki po eliminacji postanowienia abuzywnego przepisami dyspozytywnymi, zasadami słuszności, zwyczajem lub analogią, jeśli prowadziłoby to do przywrócenia równowagi kontraktowej z korzyścią dla przedsiębiorcy. Uzupełnienie takie jest możliwe wyłącznie za świadomą, dobrowolną zgodą konsumenta.
5) Stwierdzenie bezskuteczności klauzuli abuzywnej wywołuje skutek w postaci restytucji świadczeń spełnionych bez podstawy prawnej, zgodnie z art. 405 i 410 § 2 k.c., przy czym każda ze stron jest zobowiązana do zwrotu nienależnego świadczenia niezależnie, według konstrukcji tzw. kondykcji niezależnych.
6) Postanowienia dotyczące zmiennego oprocentowania w umowach kredytu podlegają kontroli abuzywności, jeżeli zostały jednostronnie narzucone i nie

spełniają kryterium przejrzystości, w szczególności, gdy nie pozwalają konsumentowi ocenić ryzyka ekonomicznego oraz wpływu stopy referencyjnej na wysokość raty.

7) Odniesienie do wskaźnika referencyjnego WIBOR w umowie kredytu nie wyklucza możliwości stwierdzenia abuzywności postanowienia, jeżeli mechanizm jego działania nie został jasno i zrozumiale przedstawiony konsumentowi, a warunki jego stosowania nie były indywidualnie uzgodnione.
8) Zgodność WIBOR z rozporządzeniem BMR (UE) 2016/1011 nie przesądza o braku abuzywności postanowienia umownego, ponieważ kontrola abuzywności dokonywana jest z perspektywy prawa cywilnego i obowiązków informacyjnych wobec konsumenta, a nie wyłącznie zgodności z regulacjami rynku finansowego.
9) Eliminacja z umowy kredytu postanowienia określającego zmienne oprocentowanie – jako elementu świadczenia głównego – może prowadzić do trwałej bezskuteczności całej umowy *ex tunc*, jeżeli brak tego mechanizmu uniemożliwia dalsze wykonywanie stosunku prawnego w sposób odpowiadający pierwotnej woli stron i nie istnieje norma dyspozytywna mogąca wypełnić powstałą lukę. W świetle art. 385^1 § 2 k.c. usunięcie klauzuli abuzywnej nie może prowadzić do modyfikowania istotnych elementów stosunku prawnego wbrew woli stron ani do zastąpienia jej przez sąd innym mechanizmem. W takim przypadku – przy założeniu, że konsument został należycie poinformowany o skutkach prawnych – dochodzi do trwałej bezskuteczności całej umowy, co implikuje restytucję świadczeń na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 i 410 § 2 k.c.).

<u>Wnioski proceduralne</u>

1) Sąd krajowy ma obowiązek badania z urzędu abuzywności postanowień umownych w relacjach konsumenckich, bez względu na stanowisko stron, treść powództwa czy charakter powołanych zarzutów. Obowiązek ten wynika z zasady *effet utile* oraz art. 7 dyrektywy 93/13/EWG, a jego celem jest zapewnienie skuteczności ochrony konsumenta.
2) Orzeczenie stwierdzające abuzywność ma charakter deklaratoryjny, co oznacza, że bezskuteczność postanowienia powstaje już z mocy prawa

z chwilą zawarcia umowy, a sąd jedynie potwierdza jej zaistnienie. Wyrok sądu nie tworzy stanu bezskuteczności, lecz go ujawnia.

3) Obowiązek informacyjny sądu w postępowaniu cywilnym obejmuje konieczność poinformowania konsumenta o skutkach prawnych stwierdzenia abuzywności, w szczególności o możliwości bezskuteczności całej umowy, konsekwencjach restytucyjnych oraz o jego prawie do wyrażenia świadomej zgody na ewentualne utrzymanie umowy w mocy.
4) Brak wyraźnych przepisów proceduralnych dotyczących rozliczeń po stwierdzeniu abuzywności powoduje rozbieżności orzecznicze, zwłaszcza w zakresie: momentu przedawnienia roszczeń restytucyjnych, zasady potrącenia, ciężaru dowodu oraz zakresu dopuszczalnych oświadczeń konsumenta i banku co do trybu rozliczenia umowy.

Postulaty de lege ferenda

<u>Postulaty materialnoprawne</u>

1) Wprowadzenie ustawowej definicji sankcji bezskuteczności postanowienia abuzywnego jako odrębnej formy wadliwości czynności prawnej, mającej autonomiczny charakter względem nieważności względnej i bezwzględnej, w celu jednoznacznego usytuowania tej sankcji w systematyce prawa cywilnego.
2) Uregulowanie skutków eliminacji postanowienia abuzywnego dla umowy jako całości poprzez ustawowe określenie kryteriów oceny, czy po usunięciu klauzuli niedozwolonej umowa może być dalej wykonywana zgodnie z naturą i pierwotną wolą stron. W przypadku eliminacji postanowień określających świadczenia główne (np. mechanizm oprocentowania lub waloryzacji), przy braku normy dyspozytywnej umożliwiającej uzupełnienie luki, należałoby wprowadzić domniemanie trwałej bezskuteczności umowy *ex tunc*.
3) Wprowadzenie przepisów szczególnych dotyczących restytucji świadczeń po stwierdzeniu abuzywności, w tym:
    - zasady zwrotu nienależnych świadczeń na podstawie kondykcji niezależnych;
    - zakazu dochodzenia przez kredytodawcę wynagrodzenia za korzystanie z kapitału;

- sposobu rozliczenia świadczeń okresowych (rat kapitałowo-odsetkowych);
- dopuszczalności potrącenia roszczeń restytucyjnych.

4) Ustawowe potwierdzenie niedopuszczalności zastępowania klauzuli abuzywnej przepisem dyspozytywnym lub konstrukcją analogiczną, o ile konsument nie wyraził na to uprzednio świadomej i wyraźnej zgody, udzielonej po uzyskaniu pełnej informacji o skutkach prawnych i ekonomicznych takiego zabiegu.
5) Wprowadzenie wyraźnego zakazu konwalidacji postanowień abuzywnych poprzez późniejsze zachowanie konsumenta, które mogłoby być interpretowane jako milcząca zgoda lub potwierdzenie skuteczności postanowienia niedozwolonego (np. dalsze wykonywanie umowy).
6) Ustawowe uregulowanie skutków eliminacji klauzuli zmiennego oprocentowania (np. WIBOR) dla umowy kredytu, w szczególności przez doprecyzowanie, czy taka umowa może funkcjonować bez ustalonego mechanizmu ustalania ceny pieniądza oraz czy istnieje możliwość jej kontynuacji jako umowy o oprocentowaniu stałym lub zerowym.

Postulaty proceduralne

1) Ustawowe potwierdzenie obowiązku sądu do badania z urzędu abuzywności postanowień umownych w postępowaniach cywilnych z udziałem konsumenta, niezależnie od treści powództwa lub stanowiska stron, w każdym stadium postępowania.
2) Zobowiązanie sądu do uprzedniego pouczenia konsumenta o możliwych skutkach eliminacji postanowienia abuzywnego, w tym o ewentualnej upadku całej umowy i jej konsekwencjach majątkowych, na wzór obowiązku informacyjnego istniejącego w prawie karnym i administracyjnym.
3) Ustawowe ujednolicenie sposobu prowadzenia postępowań restytucyjnych po stwierdzeniu bezskuteczności abuzywnej, w szczególności przez:

- wprowadzenie odrębnego trybu postępowania rozliczeniowego,
- określenie momentu, od którego biegnie termin przedawnienia roszczeń restytucyjnych,
- uregulowanie ciężaru dowodu w sprawach o zwrot świadczeń nienależnych.

4) Obowiązek informowania przez sądy UOKiK o każdym prawomocnym wyroku stwierdzającym abuzywność postanowienia w umowie kredytu, w celu usprawnienia abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych i przeciwdziałania systemowemu naruszaniu zbiorowych interesów konsumentów.
5) Wprowadzenie mechanizmu prejudykacyjnego w sprawach dotyczących tożsamych klauzul (np. WIBOR, spread walutowy, klauzule indeksacyjne), które zostały uznane za abuzywne w innych sprawach, wzorem funkcji tzw. „wyroku mocy ogólnej" w procedurze niemieckiej (Musterfeststellungsklage) lub rozszerzenia skutków prawomocnego wyroku na inne umowy tego samego typu, co zapewniłoby jednolitość orzecznictwa i zwiększyłoby efektywność ochrony konsumentów.

Bibliografia:

Książki:

Artymoniek P., Citko A., *Postępowanie w sprawach kredytów frankowych, poradnik dla frankowiczów*, C.H. Beck, Warszawa 2021.

Asłanowicz P., *Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.

Bednarek M., *Wzorce umów w prawie polskim*, C.H. Beck, Warszawa 2005.

Bławat M., *Instytucje prawa prywatnego, Konwersja nieważnych czynności prawnych – analiza funkcjonalna i prawnoporównawcza*, C.H. Beck, Warszawa 2019.

Brożyna M., *Konsumenckie prawo do odwołania umowy*, C.H. Beck, Warszawa 2021.

Czabański J., *Konieczny T., Korpalski M., Przewodnik frankowicza*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

Czajkowska A., *Kredytowanie przedsiębiorców indywidualnych – specyfika, procesy, polityka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

Czech T., *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Czech T., *Kredyt hipoteczny*. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Czepita S., *Reguły konstytutywne a system prawny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1996.

Czepita S., *Reguły konstytutywne a zagadnienia prawoznawstwa*, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 1996.

Czuchwicki F., *Umowa kredytu konsumenckiego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2025.

Dubisz S., *Uniwersalny słownik języka polskiego*. *Tom 2*, PWN, Warszawa 2003.

Goldiszewicz A., Ochr*ona praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz deweloperski fundusz gwarancyjny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.

Gutowski M., I*nstytucje prawa prywatnego. Bezskuteczność czynności prawnej.* Wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2017.

Gutowski M., *Instytucje prawa prywatnego. Nieważność czynności prawnej*. Wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2017.

Gutowski M., *Instytucje prawa prywatnego. Wzruszalność czynności prawnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019.

Gutowski M., *Instytucje prawa prywatnego. Wadliwość umów kredytów frankowych*, C.H. Beck, Warszawa 2022.

Hart H.L.A., *The Concept of Law, Oxford University Press*, Oxford 2012.

Heropolitańska I., *Prawne zabezpieczenia zapłaty wierzytelności*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.

Iwanicz-Drozdowska M., [w:] *Zarządzanie ryzykiem bankowym*, red. Iwanicz-Drozdowska M., Wolters Kluwer, Warszawa 2024.

Jagielska M., *Instytucje prawa prywatnego. Słabsza strona kontraktu i jej ochrona*, C.H. Beck, Warszawa 2024.

Jabłoński M., Koźmiński K., *Bankowe kredyty waloryzowane do kursu walut obcych w orzecznictwie sądowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Jaworski W. L., Zawadza Z., *Bankowość*, Poltext, Warszawa 2001.

Kaczorowska S., Kurzyńska-Lipniewicz A., *Prawne aspekty ochrony konsumenta w Polsce i w Unii Europejskiej*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Legnica 2009.

Kamiński M., *Nieważność decyzji administracyjnej. Studium teoretyczne*, Wolters Kluwer, Zakamycze 2006.

Kawałko A., Witczak H., Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2006.

Korpalski M., Bankowe terminowe umowy walutowe, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

Korpalski M., Teoria dwóch kondykcji a teoria salda [w:] Korpalski M., Czabański J., Konieczny T., Przewodnik frankowicza, wyd. II, Warszawa 2022.

Korpalski M., Nowak W., Komentarz do art. 6 [w:] Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich. Komentarz do Dyrektywy Rady 93/13/EWG, red. Korpalski M., Nowak W., Wolters Kluwer, Warszawa 2024.

Lemkowski M., Wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych. Komentarz do art. 487-497 Kodeksu cywilnego, LexisNexis, Warszawa 2011.

Liszcz T., Nieważność czynności prawnych w umownych stosunkach pracy, PWN, Warszawa 1977.

Łętowska E., Prawo umów konsumenckich, C.H. Beck, Warszawa 1999.

Machnikowski P., Swoboda umów według art. 3531 KC. Konstrukcja prawna, C.H. Beck, Warszawa 2005.

Markowski A., Nowy słownik wyrazów obcych i trudnych, Wilga, Warszawa 2005.

Niedośpiał M., *Swoboda czynności prawnych*, STO, Bielsko-Biała 2003.

Ofiarski Z., *Prawo bankowe. Wyd. 6*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Paxford B., *Kredyty frankowe i złotówkowe. Umowy kredytowe. Rozliczenie z bankiem. Przykłady klauzul niedozwolonych. Komentarz praktyczny*, C.H. Beck, Warszawa 2024.

Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe. Wyd. 16*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Podgórecki A., *Socjologia prawa*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1962.

Preussner-Zamorska J., *Nieważność czynności prawnej w prawie cywilnym*, PWN, Warszawa 1983.

Radzikowski K., *Prawnopodatkowe skutki wadliwości czynności cywilnoprawnych*, Wolters Kluwer, LEX 2015.

Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2005.

Radwański Z., *Teoria umów,* PWN, Warszawa 1977.

Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2025.

Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*. Wyd. 8, C.H. Beck, Warszawa 2008.

Rodik P., (Pre)zaduženi: *Društveni aspekti zaduženosti kućanstava u Hrvatskoj*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2019.

Rogoziński D., *Kredyty frankowe – przewodnik po węzłowych zagadnieniach prawnych i najważniejszym orzecznictwie*, LEX/el. 2024.

Rogoziński D., *Ubezpieczenie jako instrument zabezpieczenia bankowych wierzytelności kredytowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.

Searle J.R., *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, Cambridge 1969.

Searle J.R., *The Construction of Social Reality*, The Free Press, New York 1995.

Skorupa P., *Źródło problemu i istota sporu o kredyty „walutowe" – brak klauzul waloryzacyjnych w rozumieniu KC [w:] Nieważność czynności prawnej w prawie polskim na tle porównawczym*, C.H. Beck, Warszawa 2019.

Szczurowski T., *Wadliwość czynności prawnych spółek kapitałowych na tle sankcji kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Szczukocka A., *Ubezpieczenie jako forma zabezpieczenia kredytu [w:] Ubezpieczenia i finanse. Rozwój i perspektywy*, red. Szymańska A., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.

Trubalski A., *Prawne aspekty implementacji prawa UE do systemu prawnego RP*, C.H. Beck, Warszawa 2016.

Trzaskowski R., *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligatoryjnych*, Wolters Kluwer, Kraków 2005.

Trzaskowski R*., Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem. W poszukiwaniu skutecznych i proporcjonalnych sankcji*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

Trzaskowski R., *Skutki wadliwych czynności prawnych w prawie cywilnym*, Warszawa 2013.

Trzaskowski R., *Właściwość (natura) zobowiązaniowego stosunku prawnego jako ograniczenie zasady swobody kształtowania treści umów*, „Kwartalnik Prawa Publicznego" 2000, nr 2, Warszawa 2000.

Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. *Zarys części ogólnej*, PWN, Warszawa 1996.

Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. *Zarys części ogólnej*, PWN, Warszawa 1998.

Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. *Zarys części ogólnej*, LexisNexis, Warszawa 2001.

Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. *Zarys części ogólnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

Rozdziały w pracach zbiorowych:

Bagliniecki W., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Bajor B., *komentarz do art. 69 [w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych*, red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020

Bajor B., [w:] *Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych*, Bajor B. Kociucki L, Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020

Banaszek B., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. 2*, red. Banaszek B., C.H. Beck, Warszawa 2021

Bączyk K., *[w:] Zasada swobody umów w prawie polskim*, red. Kustra E., Studia Juridica Toruniensia, Przemiany Polskiego Prawa, Tom drugi, Toruń 2002

Bednarek M., Mikłaszewicz P. [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020

Bielecka-Dobroczek A. *[w:] Europeizacja Prawa Prywatnego. Tom I*, red. Pazdan M. Popiołek W., Rott-Pietrzyk E., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2008

Bosek L. , Szydło M., [w:] *Konstytucja RP. Tom 1. Komentarz do art. 1-86*, red. Safjan M., Bosek L., C.H. Beck, Warszawa 2016

Brzozowski A., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7*, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Byrski J., *komentarz do art. 7 [w:] Tom XA. Prawo rynku finansowego. Prawo bankowe. Komentarz. Wyd. 1*, red. Dybiński J., Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2025.

Campura A., Kosolik A., *Bezskuteczność zawieszona [w:] Metodyka sporządzania umów gospodarczych*, red. Campura A., Kosolik A., Wolters Kluwer, Warszawa 2023

Campura A., Kosolik A., *Strony umowy [w:] Metodyka sporządzania umów gospodarczych*, red. Campura A., Kosolik A., Wolters Kluwer, Warszawa 2022

Czech T. *[w:] Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz. Tom II. Hipoteka. Wyd. III*, Czech T., LEX/el. 2025

Doliwa A. *[w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2*, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020

Dybowski T., Pyrzyńska A., *[w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna,* red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020

Fik P., *Prawo właściwe dla zobowiązań umownych – rozporządzenie (WE) Nr 593/2008 (Rzym I) [w:] Prawo właściwe dla zobowiązań umownych*, red. Staszczyk P., Fik P., Wolters Kluwer, Warszawa 2013

Florczak-Wątor M., *[w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. II,* red. Tuleja P., Wolters Kluwer, Warszawa 2023

Fuchs B*., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Garlicki L., Masternak-Kubiak M., *Władza sądownicza RP a stosowanie prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej [w:] Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne,* red. Wójtowicz K., Warszawa 2006

Garlicki L., Zubik M., *[w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I, wyd. II*, red. Derlatka M., Działocha K., Sarnecki P. i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2016

Gliniewski B., *komentarz do art. 385¹ [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025.

Gliniecki B., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Grochowski M., k*omentarz do art. 27 [w:] Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz, wyd. 3*, red. Mikłaszewicz P., Pacuła K., C.H. Beck, Warszawa 2024.

Grochowski M., *[w:] Ustawa o kredycie konsumenckim*. Komentarz, wyd. 3, red. Mikłaszewicz P., Pacuła K., C.H. Beck, Warszawa 2024

Grzesiok-Horosz A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 2, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020

Grzybowski S., *[w:] System prawa cywilnego. Część ogólna. Tom I*, red. Grzybowski S., Ossolineum 1974

Grzybowski S., *[w:] System prawa cywilnego. Tom I. Część ogólna*, red. Grzybowski S., Ossolineum, Wrocław 1974

Gudowski J., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Gudowski J., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1-55⁴*), red. J. Gudowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Gudowski J., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125*, red. J. Gudowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Gudowski J., *Zgoda osoby trzeciej [w:] Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Tom I. Część ogólna*, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2025

Gutowski M., *[w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2022

Gutowski M., *[w:] Kodeks cywilny. Tom 1. Komentarz do art. 1–352*, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2018

Heropolitańska I., *[w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe*, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Heropolitańska I., *[w:] Ustawa o księgach wieczystych i hipotece oraz przepisy związane. Komentarz,* Heropolitańska I., Tułodziecka A., Hryćków-Mycka K., C.H. Beck, Warszawa 2019

Janas A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Janiak A*., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. Wyd. II*, red. Kidyba A., Wolters Kluwer, Warszawa 2012

Jantowski L., *komentarz do art. 203 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025, art. 760^3;

Pyć D., *[w:] Kodeks morski. Komentarz*, red. Łuczywek C., Zużewicz-Wiewiórowska I., Wolters Kluwer, Warszawa 2022

Jantowski L., *komentarz do art. 760^3 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025

Jasińska K., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2,* red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020

Jelonek-Jarco B., *Zmiana stanowiska osoby trzeciej [w:] Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Gawlikowi B.*, red. Zoll F., Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2012, Warszawa 2012

Karaszewski G., *komentarz do art. 385^1 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024

Karaszewski G*., komenatarz do art. 385^1 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024.

Kociucki L. *[w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych,* red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020

Kociucki L., *[w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych*, Bajor B. Kociucki L, Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020

Kociulski L. *[w:] Prawo bankowe. Komentarz do przepisów cywilnoprawnych*, red. Bajor B., Kociucki L., Kondek J.M., Królikowska K., Wolters Kluwer, Warszawa 2020

Kondek K., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania*, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Korpalski M., Nowak W., *[w:] Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich. Komentarz do Dyrektywy Rady 93/13/EWG*, red. Korpalski M., Nowak W., Warszawa 2024

Korpalski M., Teoria dwóch kondykcji a teoria salda [w:] *Przewodnik frankowicza, wyd. II*, Korpalski M., Czabański J., Konieczny T., Warszawa 2022.

Kowalewska E., *Szczególna rola kredytów mieszkaniowych na rynku usług bankowych, [w:] Współczesne problemy bankowości i sektora finansów publicznych. Tom II*, red. Kowalska E., Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016

Kowalczyk B. J., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Kowalczyk B., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Krajewski M., *Nowe spojrzenie na niektóre sankcje w prawie umów konsumenckich [w:] Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, red. Boratyńska M., Warszawa 2016

Księżek P., *komentarz do art. 58 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014

Kubiak-Cyrul A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2*, red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020

Lewaszkiewicz-Petrykowska B., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014

Lutkiewicz-Rucińska A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2,* red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Łętowska E., Osajda K., [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020

Machnikowski P.*, komentarz do art. 58 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz,* red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2017

Machnikowski P., *[w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa 2020

Machnikowski P., *[w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz,* Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024

Maciejewska M., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Maciejewska-Szałas M. *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Maciejewska-Szałas M., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany,* red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., LEX/el. 2025

Maciejewska-Szałas M., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2*, red. Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A., Wolters Kluwer, Warszawa 2024

Mikłaszewicz K., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33*, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024

Mikłaszewicz P. *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania*, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Mikłaszewicz P., *komentarz do art. 385¹ [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33*, red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024.

Mikłaszewicz P., *Komentarz do art. 3851 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania*, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Mikos-Sitek A., *[w:] Prawo bankowe. Komentarz*, red. Mikos-Sitek A., Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022

Mikos-Sitek A., *[w:] Prawo bankowe. Komentarz*, red. Mikos-Sitek A., Zapadka P., Wolters Kluwer, Warszawa 2022

Mojak J., *[w:] Zarys prawa cywilnego*, red. Filipiak T. A., Mojak J., Nazar M., i in., VERBA, Lublin 2006

Mojak J., *[w:] Zarys prawa cywilnego*, red. Filipiak T.A., Mojak J., Nazar M., VERBA, Lublin 2006

Nadolska A. [*w:] Ochrona konsumenta na Polskim i międzynarodowym rynku finansowym,* red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2019

Nadolska A., *[w:] Ochrona konsumenta na Polskim i międzynarodowym rynku finansowym,* red. Monkiewicz J., Rutkowska-Tomaszewska E., Wolters Kluwer, Warszawa 2019

Nazaruk P., *komentarz do art. 58 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Nazaruk P., LEX/el. 2024

Nazaruk P., *komenatrz do art. 17 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024

Nierodka A., *[w:] Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe*, red. Heropolitańska I., Nierodka A., Zdziarski T., Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Okruciński P., *Ewolucja orzecznictwa TSUE dotyczącego kredytów walutowych [w:] red. Sobolewki P., Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego*, Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024

Olszewski J., Prawo Gospodarcze Kompendium Wydanie 8, C.H. Beck, Warszawa 2019

Olejniczak A. *[w:] System Prawa Prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań – część ogólna,* red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2020

Olejniczak A., Kuniewicz Z., *[w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna,* red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019

Olejniczak A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna. Wyd. II,* red. Kidyba A., Wolters Kluwer, Warszawa 2014

Oplustil K. *[w:] System Prawa Handlowego. Tom 5. Prawo umów handlowych. Wyd. 3,* red. Włodyka S., C.H Beck, Warszawa 2011

Osajda K., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom II. Zobowiązania*, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Pajor T. *[w:] System Prawa Prywatnego. Tom I. Prawo cywilne – część ogólna*, red. Safjan M., C.H. Beck, Warszawa 2007

Pazdan M., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 10, r*ed. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2020

Piekarski M., *[w:] Kodeks cywilny – komentarz. Tom I*, red. Resich Z., Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1972

Pietrzykowski K., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]*, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2013

Pilich M., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56–125*, red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Pisuliński J., *Prawo zobowiązań – część szczegółowa. System Prawa Prywatnego. Tom 8, Wyd. 2,* red. Panowicz-Lipska J., C.H. Beck, Warszawa 2011

Popiołek W. *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7,* red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Popiołek W., *[w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7,* red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Popiołek W., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7*, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Popiołek W., *[w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7*, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Purek J., *Kredyt nominowany w walucie obcej a zasada waloryzacji umownej świadczeń pieniężnych [w:] Kredyty powiązane z walutą obcą. Aspekty materialnoprawne i procesowe. Komentarz praktyczny,* red. Szanciło T., C.H. Beck, Warszawa 2022

Pyć D., *komenarz do art. 203 [w:] Kodeks morski. Komentarz*, red. Łuczywek C., Zużewicz-Wiewiórowska I., Wolters Kluwer, Warszawa 2022

Pyziak-Szafnicka M., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Pyziak-Szafnicka M., Księżak P., Wolters Kluwer, Warszawa 2014

Radwański z., Kuniewicz Z., *[w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3*, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019

Radwański Z., Gutowski M., *[w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna,* red. Radwański Z., OlejniczakA., C.H. Beck, Warszawa 2019

Radwański Z., Konwalidacja *[w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Wyd. 2. Prawo cywilne – część ogólna*, red. Radwański Z., C.H. Beck, Warszawa 2008.

Radwański Z., Mularski K., *[w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne – część ogólna. Wyd. 3*, red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019.

Radwański Z., Pietrzykowski P., *Wyróżnienie składników czynności prawnej a jej dokonanie [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne - część ogólna. Wyd. 3*, red. Radwański Z., Olejniczak A, C.H. Beck, Warszawa 2019

Radwański Z., Pietrzykowski P., *Wyróżnienie składników czynności prawnej a jej dokonanie [w:] System prawa prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne – część ogólna. Wyd. 3,* red. Radwański Z., Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2019

Ruchała P., Sikorski R., k*omentarz do art. 385[1] [w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2022.

Rudnicki S., *Komentarz do art. 58 [w:] Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna,* red. Dmowski S., Rudnicki S., LexisNexis, Warszawa 2011

Rycko N., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Safjan M., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10],* red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Safjan M., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11]*, red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016

Safjan M., *[w:] Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450-1088. Przepisy wprowadzające. wyd. 7,* red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Safjan M., *[w:] System prawa prywatnego. Tom I. Prawo cywilne - część ogólna*, red. Safjan M., C.H. Beck, Warszawa 2007

Salamonowicz M. *[w:] Kodeks Cywilny. Wyd. 2,* red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 885 i n.

Schulz K., *Oświadczenia i zapewnienia w umowach kredytu w standardzie Loan Market Association na gruncie prawa polskiego,* C.H. Beck, Warszawa 2015

Sikorski R., Ruchała P. *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449[11],* red. Gutowski M., C.H. Beck, Warszawa 2016

Skibińska E., *Wymóg przejrzystości w umowie kredytu zawartej z konsumentem [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego,* red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024.

Skubisz Kępka K., *[w:] Komentarz. Tom I. Część ogólna. art. 1-125,* red. M. Habdas, Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Skubisz-Kępa K. *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534,* red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 209 i n.

Skubisz-Kępa K., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. art. 353-534*, red. Habdas M., Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Sobolewski P. *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe*, red. Osajda K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Sobolewski P., *Konstrukcja prawna umowy kredytu walutowego orz skutki jej wadliwości [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego,* red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022.

Sobolewski P., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 33,* red. Borysiak W., C.H. Beck, Warszawa 2024

Sołtysiński S., *Czynności nieważne i nieistniejące (wprowadzenie do dyskusji) [w:] Europeizacja Prawa Prywatnego. Tom II*, red. Pazdan M. Popiołek W., Rott-Pietrzyk E., i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2008

Sołtysiński S., *Rozważania o nieważnych i „nieistniejących" czynnościach prawnych ze szczególnym uwzględnieniem uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych i spółdzielni [w:] W kierunku europeizacji prawa prywatnego, Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jerzemu Rajskiemu,* red. Brzozowski A., Kocot W., Michałowska K., Warszawa 2007.

Szewczyk J., *Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1*, red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025

Szewczyk J., *[w:] Zobowiązania. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. Tom V,* red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025

Szpunar M., *Zasada swobody umów w prawie wspólnotowym [w:] Zasady ogólne prawa wspólnotowego,* red. Mik C., Toruń 2007

Tanajewski R., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany,* red. Nazaruk P., SIP Lex 2024, Warszawa 2024

Trzaskowski R., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2. art. 56-125,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Trzaskowski R.*, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Trzaskowski R., *komentarz do art. 385¹–385³ [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Trzaskowski R., Żuławska C*., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Tuleja P., *[w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wyd. II,* red. Czarny M., Florczak-Wątor M., Naleziński B., Wolters Kluwer, Warszawa 2023

Widło J., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe. art. 126-352,* Habdas M. Fras M., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Wiewiórowska-Domagalska A., Bujalski M., *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz [w:] Prawo bankowe. Komentarz [w:] Zobowiązania. Tom V. Przepisy pozakodeksowe. Komentarz. wyd. 1,* red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2025

Wiśniewski T., *komentarz do art. 498 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Wiśniewski T., *komentarz do art. 498 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Wiśniewski T., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1. art. 1-554,* red. Gudowski J., Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Wójcik Z. B., *[w:] Metodyka prowadzenia i rozstrzygania spraw frankowych dla sędziów i pełnomocników,* red. Załucki M., C.H. Beck, Warszawa 2025

Zakrzewski P., *komentarz do art. 156 [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany,* red. Fras M., Habdas M., LEX/el. 2023

Zagrobelny K., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz,* red. Gniewek E., Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2013

Zaradkiewicz K., *[w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449[10]. Wyd. 7*, red. Pietrzykowski K., C.H. Beck, Warszawa 2013

Zbiegień-Turzyńska A., *[w:] Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe,* red. K. Osajda, Warszawa, C.H. Beck 2013

Zoll F., Bańczyk W., *[w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz,* red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024

Zoll F., Bańczyk W., *komentarz do art. 385¹ [w:] Zobowiązania. Część ogólna. t. II. Komentarz,* red. Machnikowski P., C.H. Beck, Warszawa 2024.

Zoll F., *[w:] System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań - część ogólna. Suplement do tomu 6,* red. Olejniczak A., C.H. Beck, Warszawa 2010

Żurawik A., *Organy ochrony konkurencji i konsumentów [w:] System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom IV. Postępowania autonomiczne i szczególne. Postępowania niejurysdykcyjne,* red. Matan A., Wolters Kluwer, Warszawa 2021

Artykuły w czasopismach oraz glosy:

Bagińska E., *Glosa do wyroku SN z dnia 27 września 2005 r., I CK 191/05,* OSP 2007, nr 7-8.

Backé P., Wójcik C., *2007, Credit Booms, Monetary Integration and the New Neoclassical Synthesis,* Journal of Banking & Finance 32 (2008).

Bednarczyk P., Zapartowicz E., *Finansowanie kredytem bankowym działalności przedsiębiorstw,* Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych i Prawnych UTH im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne, Zeszyt nr 2/2019, Radom 2019.

Beer C., *Ongena S., Peter M., The Austrian Carry Trade: What Are the Characteristics of Households Borrowing in Foreign Currency?,* Financial Stability Report 16.

Bierć A., *Konwersja nieważnej czynności prawnej w inną czynność prawną odpowiadającą hipotetycznej woli stron [w:] Frontier research w badaniach Zakładu Prawa Prywatnego INP PAN,* red. Bierć A., Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2018.

Bierć A., *W kierunku ograniczonej normatywnie sankcji sędziowskiej jako proporcjonalnej reakcji na wadliwość czynności prawnych (umów) w nowoczesnym obrocie prawnym,* Studia prawnicze 2018, nr 5 spec.

Bławat M., Pasko K., *O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych,* Transformacje Prawa Prywatnego 2016, nr 3.

Bokor L., Pellenyi G., *Foreign Currency Denominated Borrowing in Central Europe: Trends, Factors, and Consequences,* ICEG EC Opinion V., 2005.

Czabański J., *Walutowe klauzule waloryzacyjne w umowach kredytów hipotecznych. Analiza problemu,* Palestra 6/2016.

Czech T., *[w:] Efektywność instrumentów prawnych ochrony kredytobiorcy konsumenta w świetle orzecznictwa sądowego,* Prawo w działaniu 20/2014, red. T. Czech, Warszawa 2014.

Czepita S., *Reguły konstytutywne a zagadnienia prawoznawstwa,* Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 1996.

Czepita S., Kuniewicz Z., *Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych,* Państwo i Prawo 2002/9.

Foltyński Z., *Próba klasyfikacji teorii kredytu bankowego w kapitalizmie,* Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1961/2, Poznań 1961.

Folwarski M., *Wpływ kredytów bankowych na wzrost gospodarczy w Polsce,* Zarządzanie finansami i rachunkowość 4 (3) 2016.

Frańczuk M., Gałązka K., *Teoria finansów, rynek finansowy [w:] Finanse. Funkcjonowanie, instytucje i instrumenty rynku finansowego finanse publiczne, przedsiębiorstw i gospodarstw domowych,* red. Paździor A., Lublin 2014.

Gagyi A., Mikuš M., *Introduction: boom, crisis and politics of Swiss franc mortgages in Eastern Europe: comparing trajectories of dependent financialization of housing, City Analysis of Urban Change, Theory, Action, 2023.*

Gizbert-Studnicki T., *O nieważnych czynnościach prawnych w świetle koncepcji czynności konwencjonalnych,* Państwo i Prawo 1975/4.

Glicz M., *Wybrane zagadnienia kolizyjnoprawne funkcjonowania międzynarodowych systemów transakcyjnych i rozliczeniowych,* GSP 2022, nr 1.

Głuszczuk D., *Kredyt technologiczny jako źródło finansowania innowacji,* PPP 2010/7-8/113-120.

Gorzko P., *Transparentność klauzul jednostronnie narzuconych – rozważania na tle wyroku SN z dnia 19 września 2023 r., II CSKP 1672/22,* Biuletyn SAiP WPiA KUL t. XIX, 21 (1) 2024.

Grochowski M., *Procesowe aspekty wadliwości czynności prawnej,* Polski Proces Cywilny 2011, nr 4.

Grzybowski S., *O rzekomej konwalidacji nieważnej czynności prawnej,* Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 3/1974.

Gutowski M., *O regułach dokonywania czynności prawnych,* Państwo i Prawo 2010/8, Warszawa 2010.

Gutowski M., *Sankcja nieważności umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie nieruchomości mieszkaniowej na podstawie nowego art. 387(1) k.c.,* Prokuratura i Prawo 2020.

Hada T., Barbuta-Misu N., Cristina Iuga I., Wainberg D., *Macroeconomic Determinants of Nonperforming Loans of Romanian Banks,* Sustainability 2020.

Janiak A., *Poręczenie jako forma zabezpieczenia kredytów bankowych w gospodarce uspołecznionej,* RPEiS, zesz. 3/1981.

Jurkowska-Zeidler A., *Asymetria ryzyka a zasada sprawiedliwości społecznej na tle problemu kredytów we frankach szwajcarskich,* Gdańskie Studia Prawnicze Tom XXXV 2016.

Kabza E., *Problem stosowania analogii w prawie cywilnym,* Forum Prawnicze 2020.

Kałużny T., *Sądownictwo polubowne – konstytucyjne aspekty arbitrażu,* Acta universitatis wratislaviensis, No 4072, Przegląd prawa i administracji CXXVII, Wrocław 2021.

Karasek-Wojciechowicz I., *Niedozwolone postanowienia umowne powodujące brak związania umową oraz przesłanki ich zastąpienia,* TPP 2/2021.

Kędzierski D. V., *Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych,* Transformacja Prawa Prywatnego 3/2018 ISSN 1641-1609, Kraków 2019.

Klaczak P., *Konwersja nieważnych czynności prawnych,* Uniwersytet Jagielloński. Fundacja Utriusque Iuris, Kraków 2021.

Kliber A., Płuciennik P., *Euro, dollar or Swiss franc: which currency had the greatest impact on the Hungarian, Polish and Czech economies during the global financial crisis?*, Statistical Review, vol. 67, no. 4, 2020, Główny Urząd Statystyczny.

Kmiciewicz F., *Sankcja niezwiązania konsumenta abuzywnymi postanowieniami umowy. Charakterystyka instytucji przewidzianej w art. 385¹ polskiego Kodeksu cywilnego z uwzględnieniem dorobku orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości,* Wrocław 2021.

Kokczyński B., *Analiza cech kredytobiorców nieterminowo spłacających zobowiązania,* Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze 2021, nr 15, Zielona Góra 2021.

Korpalski M., *Umowa kredytu denominowanego do waluty obcej. Glosa do wyroku SN z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18,* Przegląd Sądowy 2020/7-8.

Kurosz K., *Nieważność umowy kredytu na skutek wadliwego określenia warunków zmiany oprocentowania*, PPH 2017, nr 1.

Kuchciński A., *Ryzyko kredytowe w działalności banku*, KNUV 2016; 2(48).

Lemkowski M., *Materialna ochrona konsumenta,* RPEiS 2002, nr 3.

Lemkowski M., *Oprocentowanie jako świadczenie wzajemne,* PiP 2005.

Lepczyński B., Pecznar M., *Analiza porównawcza jakości kredytów sektorów bankowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej [w:] Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 4/2016 (82/1),* Gdańsk 2016.

Lewandowska E., *Pozorność oświadczenia woli. Studium cywilnoprawne*, Wydział Prawa i Administracji UWM w Olsztynie, tom 14, Olsztyn 2018.

Longchamps de B. R., *Zasady kodeksu zobowiązań,* Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1934.

Luca A*., Influential Factors of Foreign Currency Lending in Romania,* Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics, Vol. 2014 (2014).

Łętowska E., *Co ujawnia dyskurs o kredytach frankowych, czyli o wiadomym i niewiadomym uwikłaniu prawników,* EPS 2020.

Łolik M., *Kilka uwag o zasadzie swobody umów w świetle zasad ogólnych prawa unijnego,* EPS 2022, nr 3.

Machnikowski P., *Cywilne prawo – czynności prawne – umowne prawo pierwokupu – zastosowanie art. 59 k.c. do ochrony prawa pierwokupu. Glosa do wyroku SN z dnia 10 października 2008 r., II CSK 221/08,* OSP 2010, nr 1.

Machnikowski P., *Glosa do postanowienia SN z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CK 41/02,* OSP 2003, nr 2.

Madej W., *Klauzule abuzywne w Polskim prawie cywilnym,* Kortowski Przegląd Prawniczy nr 2/2017, Olsztyn 2017.

Marković-Bajalović D., *Once again on loans indexed in swiss francs, дијана марковић-бајаловић, 2020.*

Michalska M., *Zasada proporcjonalności w orzecznictwie TK i ETPC – analiza prawno-porównawcza,* Krytyka Prawa 2022, tom 14, nr 2/2022.

Micklitz H.-W., *Squaring the circle? Reconciling Consumer law and the circular economy,* Journal of European Consumer and Market Law 8/6, 2019.

Mroczkowski R., *Abuzywność klauzul walutowych w umowach o kredyt hipoteczny denominowany w walucie obcej,* Gdańskie Studia Prawnicze, Tom XXXVIII 2017.

Morawski L., *Zasady wykładni prawa,* TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010.

Niedziółka P., *Zastosowanie konwenantów finansowych w bankowości korporacyjnej,* Zesz. Nauk. UEK 2014, 10(934), Kraków 2014.

Nowakowski T., *Abuzywność klauzuli zmiennego oprocentowania opartej na wskaźniku referencyjnym w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości,* EPS 2025, nr 5.

Nowakowski T., *Skutki abuzywności klauzul umownych kształtujących istotne postanowienia stosunku prawnego. Glosa do uchwały SN z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21,* Glosa 2022, nr 1.

Opacic A., Perisic V., Gluscevic J., *The problem of currency-indexed loans – case of "CHF",* Faculty of Business Economics and Entrepreneurship International Review (2016 No.3-4).

Paleczna M., *Rutkowska-Tomaszewska E., Uprawnienia kredytobiorcy zaciągającego kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż polska w świetle ustawy antyspreadowej,* red. Ekonomia – Wrocław Economic Review 24/1 (2018).

Pyziak-Szafnicka M., *Glosa do wyroku SN z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 507/00,* Orzecznictwo Sądów Polskich 2002/11/140.

Radwański Z., *Jeszcze w sprawie bezwzględnie nieważnych czynności prawnych,* Państwo i Prawo 1986/6.

Radwański Z., *Zagadnienia ogólne wykładni oświadczeń woli,* NP 9/1986.

Radzikowski K., *Skutki wadliwości czynności cywilnoprawnej w świetle ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych,* Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 2008, nr 1.

Redo M., Prewysz-Kwinto P., *Nominalny Roczny Koszt Kredytu (NRKK) kontra myląco nazwana i niepoprawnie obliczana Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania (RRSO),* Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów, zeszyt 185/2022, Warszawa 2022.

Rogań D., *Kształtowanie i kontrola kosztów kredytu konsumenckiego w świetle najnowszych wyroków Trybunału Sprawiedliwości,* Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny 2020.

Rogoziński D., *Rozliczenia stron nieważnej umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty obcej. Praktyczny przewodnik,* Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

Rogoziński D., *Wprowadzenie [w:] Klauzula oparta na WIBOR a unieważnienie umowy kredytu,* Warszawa 2023.

Rosenberg C., Torpak M., *Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU, 2008,* International Monetary Fund.

Rosenberg Ch. B., Tirpak M., *Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU,* IMF Working Paper, WP/08/173, 2008.

Rott-Pietrzyk E., *Metoda wykładni umów w projekcie Common European Sales Law (CESL),* Transformacje Prawa Prywatnego 4/2012 ISSN 1641-1609.

Rodik P., Mikuš M., *Moral economies of housing in post-boom Croatia: Swiss franc loans crisis and politics of housing financialization, 2023.*

Rosenberg C., Torpak M., *Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU,* International Monetary Fund 2008.

Sikorski G., *Nieważność umowy kredytu indeksowanego i denominowanego na skutek zastosowania w niej nieuczciwych postanowień,* Transformacje Prawa Prywatnego 4/2021 ISSN 1641-1609.

Skibińska E., *Status konsumenta w umowie kredytu o podwójnym (mieszanym) celu,* Palestra 11/2024.

Skibińska E., *Wymóg przejrzystości w umowie kredytu zawartej z konsumentem [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego, red. Sobolewski P.,* Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024.

Skikiewicz R., *Determinanty popytu na usługi bankowe na przykładzie kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych w latach 2004–2013 [w:] Sektor usług –*

uwarunkowania i tendencje rozwoju, red. Kłeczek R., Pukas A., Prace Naukowe UE we Wrocławiu 2014/353, Wrocław 2014.

Skorupa P., *Normatywne modele sankcji nieważności bezwzględnej a nieistniejąca czynność prawna,* Studia Prawnicze 1(183)/2010.

Skory M., *Sankcja na wypadek zastosowania niedozwolonego postanowienia umownego [w:] Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005.

Skowerski S., *Charakter prawny umowy kredytu bankowego. Uwagi na tle artykułu 478 § 2 Kodeksu cywilnego,* Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół WPiA KUL, t. 18, 20(2), 2023.

Słowińska K., *Klauzula indeksacyjna w kredytach hipotecznych denominowanych we frankach szwajcarskich – istota problemu*, PPH 2019.

Sołtysiński S*., Nieważne i wzruszalne uchwały zgromadzeń spółek kapitałowych*, PPH 2006/1.

Sosnowski P., *Waloryzacja (indeksacja) kredytu [w:] Kredyty walutowe. Perspektywa prawa krajowego i europejskiego,* red. Sobolewski P., Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości 2024.

Sowa B., *Sposoby ograniczania indywidualnego ryzyka bankowego – analiza wybranych aspektów, Zeszyty Naukowe SGGW* – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej (96).

Stecki L., *Glosa do wyroku SN z 22 stycznia 1986 r., IV CR 35/85*, OSP 1988, nr 6.

Stefanicki R., *Konstytucjonalizacja ochrony konsumenta na tle standardów prawa wspólnotowego*, PiP 2008.

Szlęzak A. S., *Cywilne prawo – zobowiązania – zastrzeżenie umowne uzależniające zgodę jednej ze stron na dokonanie czynności prawnej z osobą trzecią – charakter prawny tej zgody (warunek w rozumieniu art. 89 k.c.). Glosa do wyroku SN z dnia 12 października 2011 r., II CSK 29/11,* OSP 2013, nr 3.

Szpunar A., *O konwalidacji nieważnej czynności prawnej*, PiP nr 5.

Szpunar A., *O umowie pożyczki,* PiP 1992, nr 12.

Szpunar A., *Zarząd majątkiem wspólnym małżonków,* NP 1956, nr 10.

Szelągowska A., *Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach Unii Europejskiej,* Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018.

Świerczyńska M., Węglińska M., *The attractiveness of FX housing loans for households in view of supervisory actions in selected EU countries,* Financial Internet Quarterly „e-Finanse" 2017, vol.13, nr 4

Szelągowska A., *Rozwiązania dotyczące kredytów hipotecznych w walutach obcych w krajach UE,* Opracowania i ekspertyzy OE–270, Warszawa 2018.

Tetla M*., Rola kredytów bankowych jako zwrotnych źródeł finansowania jednostek samorządu terytorialnego [w:] Studia Ekonomiczne,* Zeszyty Naukowe UE w Katowicach 2015/252, Katowice 2015.

Trzaskowski R., *Przesłanki i skutki uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 479[36]–479[45] k.p.c.),* Prawo w Działaniu 2008, nr 6.

Vizek M., *Priuštivost stanovanja u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama*, Revija za Socijalnu Politiku, 2009.

Wdowiński P., *Ekonometryczna analiza popytu na kredyt w polskiej gospodarce,* Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011.

Węgrzynowski Ł*., Ochrona konsumenta a nieważność umowy kredytu walutowego. Omówienie wyroku TS z dnia 2 września 2021 r., C-932/19 (OTP Jelzálogbank),* LEX/el. 2021.

Węgrzynowski Ł., *Prawo zatrzymania w sporze frankowym,* Prawo i Więź nr 3(50) 2024.

Węgrzynowski Ł*., Wadliwość umowy kredytu frankowego*, PPH 2021, nr 4.

Wiadrerek F., *Zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy – możliwe konstrukcje instytucji w świetle orzecznictwa i ich konsekwencje praktyczne,* Przegląd Prawniczy UW nr 2/2017, Warszawa 2017.

Wiatr M. S., *Wybrane mechanizmy redukcji indywidualnego ryzyka kredytowego*, Bank i Kredyt nr 5/1998.

Wiewióra M., *Prawne ograniczenia w zaciąganiu kredytów i pożyczek przez JST w Polsce na tle rozwiązań stosowanych w wybranych krajach europejskich,* NBP Zeszyt nr 239, Warszawa 2009.

Wojcieszak-John A., *Prawo zatrzymania z perspektywy niemożliwości dalszego wykonania umowy kredytu waloryzowanego. Glosa do postanowienia SN z dnia 17 marca 2023 r., sygn. II CSKP 1486/22,* Acta Iuridica Resoviensia nr 1(48)/2025, Poznań 2025.

Wyszogrodzka S*., Dyssens w polskim prawie cywilnym*, KPP 2004, nr 4.

Zając M., *Polityka ochrony konsumenta w Unii Europejskiej,* Zeszyty Naukowe / AE w Krakowie 2006/734, Kraków 2006.

Zejda M., *Skutki prawne abuzywności klauzuli zmiennego oprocentowania w umowie kredytu,* PiW nr 3(38), zima 2021.

Zdunkiewicz D*., Akty mowy,* Wiedza o kulturze, Wrocław 1993.

Zbrojewski A., C*harakter prawny sankcji z art. 385¹ k.c. w świetle orzecznictwa TSUE,* Transformacje Prawa Prywatnego 3/2021.

Ziemski K. M., *Sukcesja praw i obowiązków publicznoprawnych*, ZNSA 2009, nr 1.

Ziembiński Z., *W sprawie czynności konwencjonalnych,* Państwo i Prawo 1986/8.

Zieliński T., *Nieważność czynności sprzecznych z ustawą w prawie cywilnym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 29, 1967, z. 2, Poznań 1967.

Željko R., Slobodanka J., *Problems with loans indexed in Swiss francs: case study of housing loans in Serbia*, Škola biznisa Broj 1/2016.

Wyroki

TSUE:

Wyrok TSUE z 27.06.2000 r., C-240/98 do C-244/98, Océano Grupo Editorial, ECLI:EU:C:2000:346

Wyrok TSUE z 30.09.2003 r., C-224/01, Köbler, ECLI:EU:C:2003:513

Wyrok TSUE z 20.01.2005 r., C-464/01, Gruber, ECLI:EU:C:2005:32

Wyrok TSUE z 26.10.2006 r., C-168/05, Mostaza Claro, ECLI:EU:C:2006:675

Wyrok TSUE z 4.06.2009 r., C-243/08, Pannon GSM, ECLI:EU:C:2009:350

Wyrok TSUE z 6.10.2009 r., C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones, ECLI:EU:C:2009:615

Wyrok TSUE z 15.03.2012 r., C-453/10, Pereničová i Perenič, ECLI:EU:C:2012:144

Wyrok TSUE z 14.06.2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito, ECLI:EU:C:2012:349

Wyrok TSUE z 21.03.2013 r., C-92/11, RWE Vertrieb, ECLI:EU:C:2013:180

Wyrok TSUE z 21.02.2013 r., C-472/11, Banif Plus Bank, ECLI:EU:C:2013:88

Wyrok TSUE z 14.03.2013 r., C-415/11, Aziz, ECLI:EU:C:2013:164

Wyrok TSUE z 14.03.2013 r., C 419/11, Česká spořitelna, ECLI:EU:C:2013:165

Wyrok TSUE z 30.05.2013 r., C-397/11, Jőrös, ECLI:EU:C:2013:340

Wyrok TSUE z 30.05.2013 r., C-488/11, Asbeek Brusse i de Man Garabito, ECLI:EU:C:2013:341

Wyrok TSUE z 16.01.2014 r., C-226/12, Constructora Principado, ECLI:EU:C:2014:10

Wyrok TSUE z 30.04.2014 r., C-26/13, Kásler, ECLI:EU:C:2014:282

Wyrok TSUE z 18.11.2014 r., C-449/13, CA Consumer Finance SA, ECLI:EU:C:2014:2464

Wyrok TSUE z 21.01.2015 r., C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, Unicaja Banco, ECLI:EU:C:2015:21

Wyrok TSUE z 3.09.2015 r., C 110/14, Costea, ECLI:EU:C:2015:538

Wyrok TSUE z 19.11.2015 r., C-74/15, Tarcău, ECLI:EU:C:2015:772

Wyrok TSUE z 14.04.2016 r., C-381/14 i C-385/14, Sales Sinués, ECLI:EU:C:2016:252

Wyrok TSUE z 21.04.2016 r., C-377/14, Radlinger i Radlingerová, ECLI:EU:C:2016:283

Wyrok TSUE z 21.12.2016 r., C 119/15, Partner, ECLI:EU:C:2023:692

Wyrok TSUE z 21.12.2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Gutiérrez Naranjo, ECLI:EU:C:2025:302

Wyrok TSUE z 9.11.2016 r., C-42/15, Home Credit Slovakia, ECLI:EU:C:2016:842

Wyrok TSUE z 26.01.2017 r., C-421/14, Banco Primus, ECLI:EU:C:2017:60

Wyrok TSUE z 20.09.2017 r., C-186/16, Andriciuc, ECLI:EU:C:2017:703

Wyrok TSUE z 25.01.2018 r., C-498/16, Schrems, ECLI:EU:C:2018:37

Wyrok TSUE z 13.09.2018 r., C-176/17, Profi Credit, ZOTSiSPI 2018, nr 9, poz. I-711

Wyrok TSUE z 20.09.2018 r., OTP Bank, C-51/17, ECLI:EU:C:2018:750

Wyrok TSUE z 14.02.2019 r., C-630/17, Milivojević, ECLI:EU:C:2019:123

Wyrok TSUE z 14.03.2019 r., C-118/17, Dunai, ECLI:EU:C:2019:207

Wyrok TSUE z 21.03.2019 r., C-590/17, Pouvin, ECLI:EU:C:2019:232

Wyrok TSUE z 26.03.2019 r., połączone sprawy C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria i Bankia SA, ECLI:EU:C:2019:250

Wyrok TSUE z 3.10.2019 r., C-260/18, Dziubak, ECLI:EU:C:2019:819

Wyrok TSUE z 7.11.2019 r., C 419/18 i C 483/18, Profi Credit, ECLI:EU:C:2019:930

Wyrok TSUE z 11.09.2019 r., C-383/18, Lexitor, ECLI:EU:C:2019:702

Wyrok TSUE z 19.12.2019 r., C-511/17, Lintner, ECLI:EU:C:2019:1141

Wyrok TSUE z 3.03.2020 r., C-125/18, Gómez del Moral Guasch, ECLI:EU:C:2020:138

Wyrok TSUE z 9.07.2020 r., C-452/18, Ibercaja Banco, ECLI:EU:C:2020:536

Wyrok TSUE z 25.11.2020 r., C-269/19, Banca B., ECLI:EU:C:2020:954

Wyrok TSUE z 29.04.2021 r., C-19/20, I.W. i R.W., ECLI:EU:C:2021:341

Wyrok TSUE z 10.06.2021 r., C-609/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:469

Wyrok TSUE z 10.06.2021 r., C-776/19 – C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, ECLI:EU:C:2021:470

Wyrok TSUE z 17.11.2021 r., C-79/21, Unión de Créditos Inmobiliarios, ECLI:EU:C:2021:936

Wyrok TSUE z 18.11.2021 r., C-212/20, A. S.A., ECLI:EU:C:2021:934

Wyrok TSUE z 8.09.2022 r., C-80/21, D.B.P., ECLI:EU:C:2022:646

Wyrok TSUE z 27.10.2022 r., C-485/21, S.V., ECLI:EU:C:2022:839

Wyrok TSUE z 16.03.2023 r., C-6/22, M.B. i in., ECLI:EU:C:2023:216

Wyrok TSUE z 30.03.2023 r., C-565/21, ECLI:EU:C:2023:249

Wyrok TSUE z 8.06.2023 r., C 570/21, ECLI:EU:C:2023:456

Wyrok TSUE z 15.06.2023 r., C-520/21, Bank M., ECLI:EU:C:2023:478

Wyrok TSUE z 24.10.2024 r., C 347/23, Zabitoń, ECLI:EU:C:2024:919

Wyrok TSUE z 12.12.2024 r., C-300/23, NB przeciwko Kutxabank SA, ECLI:EU:C:2024:1010

Wyrok TSUE z 30.04.2025 r., C-39/24, Justa, ECLI:EU:C:2025:298

TK:

Wyrok TK z 29.04.2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003/4/33

Postanowienie TK z 14.07.2004 r., SK 16/02, OTK-A 2004, nr 7, poz. 77

Wyrok TK z 30.11.2004 r., SK 31/04, OTK-A 2004, nr 10, poz. 110

Wyrok TK z 13.09.2005 r., K 38/04, OTK-A 2005, nr 8, poz. 92

Wyrok TK z 27.11.2006 r., K 47/04, OTK-A 2006

Wyrok TK z 22.05.2013 r., P 46/11, OTK-A 2013, nr 4, poz. 42

Postanowienie TK z 19.06.2013 r., Ts 11/13, OTK-B 2013, nr 4, poz. 438

Wyrok TK z 23.09.2014 r., SK 7/13, OTK-A 2014, nr 8, poz. 93

Wyrok TK z 26.06.2019 r., K 16/17, OTK-A 2019, nr 49

Wyrok TK z 15.06.2023 r., C-520/21, ECLI:EU:C:2023:47

SN:

Uchwała SN z 6.03.1967 r., III CZP 7/67, OSNC 1967, nr 10, poz. 171

Uchwała SN z 22.10.1970 r., III CZP 64/70, OSNC 1971, nr 5, poz. 77, OSNC 1971/5/77

Wyrok SN z 12.04.1973 r., III CRN 77/73, OSNC 1974, nr 2, poz. 31

Wyrok SN z 22.09.1987 r., III CRN 265/87, OSNC 1989, nr 5, poz. 80

Wyrok SN z 6.04.1988 r., I CR 54/88, LEX nr 8870

Uchwała SN z 22.05.1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1

Uchwała SN z 6.03.1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90

Uchwała SN z 19.05.1992 r., III CZP 50/92, OSP 1993/6/119

Uchwała SN z 22.09.1993 r., III CZP 120/93, LEX nr 9103

Uchwała SN z 4.01.1995 r., III CZP 164/94, OSNC 1995/4/62

Postanowienie SN z 28.11.1997 r., I CZ 144/97, OSNC 1998/6/95

Wyrok SN z 29.01.1999 r., I CKU 86/98, LEX nr 405604

Postanowienie SN z 17.08.2000 r., II CZ 71/00, LEX nr 508813

Postanowienie SN z 28.11.2000 r., IV CKN 170/00, LEX nr 52502

Wyrok SN z 12.05.2000 r., V CKN 1029/00, LEX nr 47029

Wyrok SN z 27.06.2001 r., II CKN 604/00, OSNC 2002, nr 3, poz. 32

Uchwała SN z 26.03.2002 r., III CZP 15/02, OSNC 2003, nr 1, poz. 6

Wyrok SN z 10.10.2002 r., V CK 370/02, OSNC 2004, nr 2, poz. 21

Wyrok SN z 26.11.2002 r., V CKN 1445/00, OSNC 2004, nr 3, poz. 47

Uchwała SN z 25.04.2003 r., III CZP 8/03, OSNC 2004/1/1

Wyrok SN z 14.01.2004 r., I CK 54/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 35

Uchwała SN z 24.09.2004 r., II PZP 8/04, OSNP 2005, nr 13, poz. 183

Postanowienie SN z 12.10.2005 r., III CK 48/05, LEX nr 191867

Wyrok SN z 26.01.2006 r., V CSK 81/05, LEX nr 191237

Wyrok SN z 22.03.2006 r., II CSK 126/05, LEX nr 179973

Postanowienie SN z 21.10.2010 r., IV CSK 120/10, LEX nr 951172

Wyrok SN z 25.11.2011 r., II CSK 77/11, LEX nr 1119491

Wyrok SN z 4.11.2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr 1, poz. 4

Uchwała SN z 13.01.2011 r., III CZP 119/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 95

Postanowienie SN z 21.12.2011 r., I CSK 310/11, LEX nr 1108504

Wyrok SN z 12.04.2012 r., II PK 212/11, OSNP 2013, nr 5-6, poz. 56

Wyrok SN z 14.01.2013 r., I UK 420/12, LEX nr 1555211

Uchwała SN z dnia 18.09.2013 r., III CZP 13/13, OSNC 2014/3/23

Wyrok SN z 19.09.2013 r., I CSK 651/12, OSNC 2014/7-8/76

Wyrok SN z 18.04.2013 r., II CSK 557/12, OSNC 2014, nr 2, poz. 13

Wyrok SN z 24.04.2013 r., IV CSK 600/12, OSNC-ZD 2014, nr 4, poz. 26

Wyrok SN z 5.06.2014 r., I PK 311/13, LEX nr 1538418

Wyrok SN z 20.03.2014 r., II CSK 290/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 43

Wyrok SN z 15.05.2014 r., II CSK 450/13, LEX nr 1487084

Wyrok SN z 12.03.2015 r., I CSK 165/14, OSNC-ZD 2016/3/45

Wyrok SN z 19.03.2015 r., IV CSK 362/14, OSNC-ZD 2016/3/49

Wyrok SN z 13.08.2015 r., I CSK 611/14, LEX nr 1771389

Wyrok SN z 14.05.2015 r., II CSK 768/14, OSNC 2015/11/132

Wyrok SN z 14.05.2015 r., II CSKP 63/21, LEX nr 3208522

Uchwała SN z 15.09.2015 r., III CZP 107/14, OSNC 2016, nr 5, poz. 16

Wyrok SN z 10.02.2016 r., I CSK 1/15, LEX nr 2054081

Wyrok SN z 21.01.2016 r., III CSK 29/15, LEX nr 2004195

Wyrok SN z 15.09.2016 r., I CSK 615/15, LEX nr 2151396

Wyrok SN z 14.10.2016 r., I CSK 648/15, LEX nr 2188610

Postanowienie SN z 27.10.2016 r., V CSK 70/16, LEX nr 2198218

Wyrok SN z 1.03.2017 r., IV CSK 285/16, LEX nr 2308321

Wyrok SN z 7.03.2017 r., II CSK 281/16, LEX nr 2294390

Wyrok SN z 20.01.2017 r., I CSK 66/16, LEX nr 2273872

Wyrok SN z 12.10.2017 r., IV CSK 660/16, LEX nr 2401827

Wyrok SN z 12.10.2017 r., IV CSK 705/16, LEX nr 2401076

Uchwała SN z 6.04.2018 r., III CZP 114/17, OSNC 2019, nr 3, poz. 26

Uchwała SN z 20.06.2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2

Wyrok SN z 9.08.2018 r., V CSK 435/17, LEX nr 2531715

Wyrok SN z 31.08.2018 r., I CSK 548/17, LEX nr 2555764

Uchwała SN z 15.02.2019 r., III CZP 85/18, OSNC 2020, nr 2, poz. 14

Uchwała SN z 25.07.2019 r., III CZP 18/19, OSNC 2020/7-8/55

Wyrok SN z 7.11.2019 r., IV CSK 13/19, LEX nr 2741776

Wyrok SN z 9.05.2019 r., I CSK 242/18, LEX nr 2667650

Wyrok SN z 29.10.2019 r., IV CSK 309/18, LEX nr 2741775

Wyrok SN z 27.11.2019 r., II CSK 483/18, OSNC 2021, nr 1, poz. 3

Wyrok SN z 11.12.2019 r., V CSK 382/18, LEX nr 2782258

Postanowienie SN z 18.06.2020 r., III UK 330/19, LEX nr 3154208

Postanowienie SN z 3.06.2020 r., III UK 351/19, LEX nr 3207953

Uchwała SN z 16.02.2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 68

Uchwała SN z 28.05.2021 r., III CZP 29/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 73

Uchwała SN z 8.09.2021 r., III CZP 28/21, OSNC 2022, nr 2, poz. 1

Uchwała SN z 7.05.2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56

Wyrok SN 26.05.2021 r., V CSKP 28/21, LEX nr 3220299

Wyrok SN z 2.06.2021 r., I CSKP 55/21, LEX nr 3221659

Wyrok SN z 15.09.2021 r., II CSKP 104/21, LEX nr 3255501

Wyrok SN z 28.09.2021 r., I CSKP 74/21, LEX nr 3255492

Postanowienie SN z 5.10.2021 r., I CSK 404/21, LEX nr 3517583

Wyrok SN z 10.05.2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 45

Wyrok SN z 17.03.2022 r., II CSKP 474/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44

Wyrok SN z 19.05.2022 r., II CSKP 792/22, LEX nr 3350129

Wyrok SN z 19.05.2022 r., II CSKP 985/22, LEX nr 3350131

Wyrok SN z 27.05.2022 r., II CSKP 314/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 50

Uchwała SN z 28.04.2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022, nr 11, poz. 109

SN, uchwała z 28.04.2022 r., III CZP 25/22, OSNC 2022, nr 11, poz. 65

Uchwała SN z 31.05.2022 r., III CZP 28/22, OSNC 2023, nr 2, poz. 13

Postanowienie SN z 13.12.2022 r., I CSK 3760/22, LEX nr 3460048

Wyrok SN z 17.03.2023 r., II CSKP 988/22, LEX nr 3562779

Wyrok SN z 18.04.2023 r., II CSKP 1511/22

Wyrok SN z 20.06.2023 r., II CSKP 1076/22, LEX nr 3571883

Wyrok SN z 30.05.2023 r., II CSKP 1536/22, LEX nr 3574021

Wyrok SN z 17.10.2023 r., II CSKP 441/23, OSNC 2024, nr 4, poz. 43

Wyrok SN z 19.09.2023 r., II CSKP 1110/22, LEX nr 3611677

Wyrok SN z 28.09.2023 r., I NSNc 782/21, LEX nr 3427325

Postanowienie SN z 4.09.2023 r., I CSK 1862/23, LEX nr 3601428

Postanowienie SN z 20.09.2023 r., III PSK 92/22, LEX nr 3605131

Postanowienie SN z 12.08.2024 r., I CSK 1571/23, LEX nr 3747180

Postanowienie SN z 23.08.2024 r., I CSK 1731/23, LEX nr 3748647

Postanowienie SN z 25.09.2024 r., I CSK 1968/23, LEX nr 3762673

Wyrok SN z 8.03.2024 r., II CSKP 183/23, LEX nr 3693492

Wyrok SN z 8.10.2024 r., V CK 76/04, OSNC 2005/10/175

Wyrok SN z 6.09.2024 r., II CSKP 964/23, OSNC 2025/2/21

Wyrok SN z 16.05.2024 r., II CSKP 2211/22, LEX nr 3714410

Wyrok SN z 26.11.2024 r., II USKP 132/23, LEX nr 3790604

Uchwała SN z 19.06.2024 r., III CZP 31/23, OSNC 2025/3/25

Uchwała SN z 25.04.2024 r., III CZP 25/22, OSNC 2024, nr 12, poz. 118

Postanowienie SN z 11.12.2024 r., I CSK 4474/23, LEX nr 3789452

Postanowienie SN z 5.12.2024 r., I CSK 1728/23, LEX nr 3791109

Postanowienie SN z 21.01.2025 r., II CSKP 196/23, LEX nr 3821249

Wyrok SN z 29.01.2025 r., II NSNc 474/23, LEX nr 3829549

Postanowienie SN z 27.03.2025 r., I CSK 3423/23, LEX nr 3848619

Postanowienie SN z 22.05.2025 r., I CSK 2990/23, LEX nr 3865664

Wyrok SN z 8.04.2025 r., II CSKP 15/23, LEX nr 3866806

Uchwała SN z 28.02.2025 r., III CZP 126/22, LEX nr 3833610

Uchwała SN z 5.03.2025 r., III CZP 37/24, LEX nr 3835512

Postanowienie SN z 23.07.2025 r., I CSK 4097/23, LEX nr 3894143

Postanowienie SN z 30.07.2025 r., I CSK 506/25, LEX nr 3903179

Postanowienie SN z 21.08.2025 r., I CSK 2635/24, LEX nr 3903192

Postanowienie SN z 21.08.2025 r., I CSK 2738/24

Postanowienie SN z 31.07.2025 r., I CSK 1807/24, LEX nr 3900032

SA:

Wyrok SA w Lublinie z 6.05.1994 r., I ACr 118/94, OSA 1994, nr 7, poz. 43

Wyrok SA w Warszawie z 9.02.1999 r., I ACa 1105/98, LEX nr 38194

Wyrok SA w Warszawie z 6.08.2010 r., VI ACa 88/10, M.Pr.Bank. 2011/3/13-17

Wyrok SA w Warszawie z 27.10.2010 r., VI ACa 775/10, M.Pr.Bank. 2011/3/21-24

Wyrok SA w Warszawie z 21.10.2011 r., VI ACa 420/11, LEX nr 1120261

Wyrok SA w Rzeszowie z 20.12.2012 r., I ACa 413/12, LEX nr 1283061

Wyrok SA w Warszawie z 4.03.2013 r., I ACa 923/12, LEX nr 1324807

Wyrok SA w Warszawie z 30.10.2013 r., VI ACa 523/13, LEX nr 1430893

Wyrok SA w Szczecinie z 30.04.2015 r., I ACa 1/15, LEX nr 1785317

Wyrok SA w Szczecinie z 16.04.2015 r., III AUa 627/14, LEX nr 1785881

Wyrok SA w Katowicach z 15.01.2016 r., I ACa 705/15, LEX nr 1992980

Wyrok SA w Szczecinie z 5.04.2017 r., I ACa 37/17, LEX nr 2310529

Wyrok SA w Szczecinie z 15.11.2017 r., I ACa 543/17, LEX nr 2488258

Wyrok SA w Łodzi z 11.04.2018 r., I ACa 1028/17, LEX nr 2502565

Wyrok SA w Warszawie z 6.04.2018 r., VII AGa 836/18, LEX nr 2505759

Wyrok SA w Katowicach z 10.10.2018 r., I ACa 207/18, LEX nr 2977866

Wyrok SA w Szczecinie z 6.09.2018 r., III AUa 376/15, LEX nr 2716997

Wyrok SA w Warszawie z 18.12.2019 r., XXVII Ca 1288/19, LEX nr 322214

Wyrok SA w Poznaniu z 8.06.2020 r., I ACa 359/19, LEX nr 3184404

Wyrok SA w Katowicach z 14.08.2020 r., I ACa 1044/19, LEX nr 3105310

Wyrok SA w Katowicach z 19.08.2020 r., I ACa 1002/19, LEX nr 3102498

Wyrok SA w Katowicach z 14.10.2020 r., I ACa 1089/18, LEX nr 3102002

Wyrok SA w Lublinie z 25.03.2021 r., I AGa 121/20, LEX nr 3184348

Wyrok SA w Krakowie z 21.01.2022 r., I AGa 276/20, LEX nr 3332641

Wyrok SA w Katowicach z 10.01.2022 r., I ACa 476/21, LEX nr 3345543

Wyrok SA w Gdańsku z 4.02.2022 r., V ACa 340/21, LEX nr 3334528

Wyrok SA w Białymstoku z 25.03.2022 r., I ACa 140/21, OSAB 2022/2–3

Wyrok SA w Gdańsku z 16.03.2022 r., V ACa 687/21, LEX nr 3358400

Wyrok SA w Katowicach z 10.06.2022 r., I ACa 1123/21, LEX nr 3370694

Wyrok SA w Białymstoku z 24.06.2022 r., I ACa 626/21, LEX nr 3423593

Wyrok SA w Warszawie z 16.11.2022 r., V ACa 293/22, LEX nr 3454552

Wyrok SA w Warszawie z 19.12.2022 r., V ACa 223/22, LEX nr 3460899

Wyrok SA w Krakowie z 4.04.2023 r., I ACa 2124/22, LEX nr 3697108

Wyrok SA w Poznaniu z 27.11.2023 r., I ACa 421/22, LEX nr 3761392

Wyrok SA w Łodzi z 7.12.2023 r., I ACa 2123/22, LEX nr 3896071

Wyrok SA w Krakowie z 30.08.2024 r., I ACa 617/23, LEX nr 3885371

Wyrok SA w Krakowie z 9.10.2024 r., I ACa 2738/23, LEX nr 3888433

SO:

Wyrok SO w Warszawie z 1.04.2011 r., III CSK 206/10, OSNC-ZD 2012/2/25

Wyrok SO w Łodzi z 3.11.2015 r., III Ca 1046/15, LEX nr 2127811

Wyrok SO w Szczecinie z 2.03.2017 r., II Ca 1003/16, LEX nr 2380435

Wyrok SO w Krakowie z 12.12.2017 r., I C 316/15, LEX nr 2429808

Wyrok SO w Olsztynie z 31.05.2019 r., I C 736/18, LEX nr 2691721

Wyrok SO w Łodzi z 7.11.2019 r., III Ca 1657/17, LEX nr 3033343

Wyrok SO w Warszawie z 18.12.2019 r., XXVII Ca 1288/19, LEX nr 322214

Wyrok SO w Warszawie z dn. 4.12.2020 r., IV C 2357/20, LEX nr 3206846

Wyrok SO w Olsztynie z 25.01.2021 r., I C 298/20, LEX nr 3162924

Wyrok SO we Wrocławiu z 30.04.2021 r., XII C 511/20, LEX nr 3332460

Wyrok SO w Warszawie 7.03.2022 r., XXV C 3517/20, LEX nr 3339372

Postanowienie SO we Wrocławiu z 29.06.2022 r., II Ca 695/21, LEX nr 3392162

Wyrok SO w Warszawie z 30.03.2023 r., XXV C 685/21, LEX nr 3578698

Wyrok SO w Warszawie z 18.01.2024 r., XXVIII C 3368/22, LEX nr 3709116

Wyrok SO w Suwałkach z 22.01.2025 r., I C 332/24, LEX nr 3827614

SR:

Wyrok SR w Człuchowie z 15.12.2016 r., I C 528/16, LEX nr 2182398

Wyrok SR dla miasta stołecznego w Warszawie z dnia 28.05.2019 r., IX GC 2430/18, LEX nr 3388982

Wyrok SR w Człuchowie z 20.11.2019 r., I C 792/19, LEX nr 2758055

Wyrok SR Gdańsk-Północ w Gdańsku z 17.05.2023 r., I C 1680/22, LEX nr 3672457

Pozostałe wyroki:

Wyrok KIO z 15.01.2008 r., KIO/UZP 65/07, LEX nr 393557

Wyrok SOKiK w Warszawie z 27.12.2010 r., XVII AmC 1531/09, MSiG 2014/175/12313

Wyrok SOKIK w Warszawie z 24.07.2012 r., XVII AmC 285/11, LEX nr 2545940

Wyrok WSA w Bydgoszczy 28.05.2013 r., II SA/Bd 350/13, LEX nr 1351506

Wyrok WSA w Krakowie 9.09.2013 r., II SA/Kr 691/13, LEX nr 1370814

Wyrok NSA 27.10.2015 r., II GSK 1996/14, LEX nr 2093243

Wyrok NSA z 7.04.2022 r., II GSK 1919/18, LEX nr 3343817

Akty prawne:

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2011/83/UE z 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, Dz.U. UE L 304 z 22.11.2011

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1828 z dnia 25 listopada 2020 r. w sprawie powództw przedstawicielskich wytaczanych w celu ochrony zbiorowych interesów konsumentów i uchylająca dyrektywę 2009/22/WE, tj. Dz.U. L 409 z 4.12.2020

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2225 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę 2008/48/WE, Dz. U. UE L 2023, poz. 2225

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 26 czerwca 2012 r., 2013/36/UE, tj. Dz.U.UE.L.2013.176.338

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki, tj. Dz.U. L 133 z 22.05.2008

Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.U. UE L 95 z 21.04.1993

Konstytucja RP, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r. Nr 114, poz. 946, art. 31 ust. 3K 47/04

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej, Dz. U. z 2024 r. poz. 1566

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie wskaźników stosowanych jako stopy referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do mierzenia wyników funduszy inwestycyjnych, Dz.U. L 171 z 29.6.2016

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 26 czerwca 2013 r., nr 575/2013, Dz.U.UE.L.2013.176.1

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.U. L 177

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), tj. Dz.U. UE C 202 z 7.06.2016

Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237, 2025 r. poz. 769

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, Dz. U. z 2024 r. poz. 423, z 2025 r. poz. 620

Ustawa z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych, Dz. U. z 2024 r. poz. 1320, z 2025 r. poz. 620, 769, 794

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1497, z 2025 r. poz. 146

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1104

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, tj. Dz.U z 2024 r. poz. 18, 96

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568, 1841, z 2025 r. poz. 620

Ustawa z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy, Dz. U. z 2025 r. poz. 296

Ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 1225

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz. U. z 2025 r. poz. 764

Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 720

Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 845

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 2809, z 2025 r. poz. 897

Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo czekowe, Dz. U. z 2016 r. poz. 462

Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, Dz.U. 1990 nr 55 poz. 321

Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 959, 1237, z 2025 r. poz. 769, art. 60

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, tj. Dz. U. z 2025 r. poz. 614

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, Dz. U. z 2024 r. poz. 1646, 1685, 1863, z 2025 r. poz. 146, 222

Ustawa z dnia 3 października 2008 r. – Prawo wekslowe, Dz. U. z 2022 r. poz. 282, art. 6

Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 1170

Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 2759

Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych, tj. Dz. U. poz. 1495 z późn. zm.

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe, t.j. Dz. U. 2011 Nr 80 poz. 432 z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym oraz rejestrze zastawów, tj. Dz. U. z 2018 r. poz. 2017, art. 2; wyrok SN z 10 listopada 2022 r., II CSKP 642/22, LEX nr 3488132

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, Dz. U. z 2025 r. poz. 341

Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 295, z 2025 r. poz. 680

Inne materiały:

Atkin T., Harris J., *Foreign Currency Exposure and Hedging in Australia*, 2023, https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2023/mar/pdf/foreign-currency-exposure-and-hedging-in-australia.pdf

Beer C., Ongena S., Peter M**.**, *The Austrian Carry Trade: What Are the Characteristics of Households Borrowing in Foreign Currency?*, *Financial Stability Report* 16.

Brunnermeier M. K., *Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007–2008*, *NBER Working Paper* no. 14612, 2008.

Chmielowski M**.**, *Sankcja bezskuteczności abuzywnej jako odrębny rodzaj wadliwości czynności prawnej w reżimie stosunków konsumenckich*, praca doktorska pod kierunkiem prof. dr hab. M. Załuckiego, Kraków 2024.

Dane KNF, *Raport o sytuacji banków w 2008 roku*, KNF, Warszawa 2009.

Dane NBP, stopa referencyjna 5,00% od 3 VII 2025 r.; zob. infor.pl, „Odsetki ustawowe w 2025 r.".

Dane UOKiK: https://rejestr.uokik.gov.pl/

Dictionnaire de la langue française, Robert L.P., Éditions Le Robert, Paris 2021, hasło „crédit".

Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots, Ernout A., Meillet A., Klincksieck, Paris 1960 – hasło „credere".

Duden Deutsches Universalwörterbuch, Bibliographisches Institut, Mannheim 2020, hasło „Kredit".

Encyklopedia zarządzania, hasło „Polityka pieniężna", https://mfiles.pl/pl/index.php/Polityka_pieni%C4%99%C5%BCna

Europejski Bank Centralny, *Report on foreign currency lending in the EU Member States*, Frankfurt am Main 2011.

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), *Transition Report 2005: Business in Transition*, London 2005.

Financial Stability 2, Zagreb: Croatian National Bank, 2009.

Folia A., *Stress Testing Credit Risk: A Survey of Authorities' Approaches*, *Banking and Financial Supervision*, Bank of Italy 2009.

GUS, *Monitoring banków 2010*, Warszawa 2012.

IMF, *Household credit growth in emerging market economies*, *Financial Stability Report*, Chapter II, September 2006.

Informacje dotyczące struktury IRPH i jej negatywnego ekonomicznego efektu, dostępne w uzasadnieniu sprawy *Gómez del Moral Guasch* (C-125/18), opisane przez TSUE: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=223983

Informacje o wynikach kontroli, *Ochrona praw konsumentów korzystających z kredytów objętych ryzykiem walutowym*, NIK, 33/2018/P/17/111/KBF, 2018.

Komentarz do wyroku TSUE w sprawie C-300/23, „TSUE, WIBOR i hiszpański IRPH – jakie znaczenie ma ten wyrok dla kredytobiorców?", *pro-banking.pl*, dostęp online: https://pro-banking.pl/tsue-wibor-i-hiszpanski-irph-jakie-znaczenie-ma-ten-wyrok-dla-kredytobiorcow

Kontekst prawny dotyczący przejrzystości wskaźnika i odniesienia do dyrektywy o klauzulach abuzywnych, https://www.mamotcv.com/insights/the-court-of-justice-of-the-european-union-gives-preliminary-ruling-on-unfair-terms-in-a-mortgage-loan-agreement

Knapp M., *Ochrona prawna przedsiębiorców w interesie publicznym przed nieuczciwym wykorzystywaniem przewagi kontraktowej*, rozprawa doktorska, Białystok 2020.

Kułak P., *Analiza zastosowania, interpretacji i egzekwowalności umów kredytowych opartych na standardzie Loan Market Association w prawie polskim*, rozprawa doktorska, promotor: A. Malarewicz-Jakubów, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013.

Kuziak K., *Koncepcja wartości zagranicznej VaR (Value At Risk)*, StatSoft Polska 2003.

Leśniewska-Jerzykowska M., *Zgoda osoby trzeciej w prawie cywilnym*, rozprawa doktorska, red. M. Jagielska, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji, Instytut Nauk Prawnych, Katowice 2024.

Łętowska E., *Kwalifikacje prawne w sprawach o sanację kredytów frankowych – da mihi factum dabo tibi ius*, *Forum konsumenckie przy PRO* 2020, https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/ewa-letowska-kwalifikacje-prawne

Mindeststandards für endfällige Fremdwährungskredite und endfällige Kredite mit Tilgungsträgern zur Stärkung der Risikomanagementsysteme der Banken, Österreich 2003.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy, *Global Financial Stability Report*, Washington D.C. 2008.

Mlostoń-Olszewska A., *Możliwość orzekania o uznaniu za niedozwolone postanowień wzorca umowy sprzecznych z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa – argumentacja za i przeciw*, *Krajowa konferencja konsumencka*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2016.

Narodowy Bank Polski (NBP), *Raport o sytuacji na rynku kredytowym. I kwartał 2010 r.*, Warszawa 2010.

NIK, *Informacje o wynikach kontroli – Ochrona praw konsumentów korzystających z kredytów objętych ryzykiem walutowym*, 2018.

Olejarz J., *Zdolność kredytowa i jej wpływ na zawarcie i wykonanie zobowiązań z umowy kredytu*, rozprawa doktorska pod red. J. Głumińskiej-Pawlić, 2023.

Opacic A., Perisic V., Gluscevic J., *The problem of currency-indexed loans – case of "CHF"*, *Faculty of Business Economics and Entrepreneurship International Review*, 2016, nr 3–4.

Opinia Rzecznika Generalnej Lili Mediny z 11 września 2025 r., C-471/24, *J.J. przeciwko PKO BP S.A.*, ECLI:EU:C:2025:705.

Oxford English Dictionary, hasło „credit", https://www.oed.com

Pismo z dnia 9 lipca 2020 r., Związek Banków Polskich, *Wyjaśnienia interpretacyjne do ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z COVID-19*, www.zbp.pl

Raport UOKiK, *Konsumenci na rynku bankowym*, Warszawa 2009.

Rekomendacja S KNF z 2011 r., Dz. Urz. KNF pod poz. 14.

Redo M., *Czy nowe rozwiązania w zakresie maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu wzmocnią bezpieczeństwo finansowe Polaków?*, *Problemy Techniki Uzbrojenia*, Zeszyt 167 nr 5/2023, Toruń 2023.

Rosenberg Ch. B., Tirpak M., *Determinants of Foreign Currency Borrowing in the New Member States of the EU*, *IMF Working Paper*, WP/08/173, 2008, https://www.afr.com/companies/swiss-loans-ruling-heartens-litigants-19890414-kal4r

Rzecznik Finansowy, *Mapa klauzul niedozwolonych w umowach kredytów „walutowych"*, 2021, dostęp: https://rf.gov.pl

Rzecznik Finansowy, *Wniosek z 19 października 2020 r.*, RF/171/2020.

Słownik języka polskiego PWN, hasło „kredyt”, https://sjp.pwn.pl/sjp/kredyt

Smoliński T.S., *Praktyczne aspekty ochrony konsumenta na rynku usług finansowych...*, red. M. Mariański, 2024.

Szota K., *Dark patterns a ochrona konsumenta w świetle polskiego prawa*, Biblioteka UOKiK, Warszawa 2022.

Vocabolario della lingua italiana, Devoto–Oli I., Firenze: Le Monnier, 2022, hasło „credito”.

Węgrzynowski Ł., *Klauzula WIBOR a dyrektywa 93/13 – omówienie pytań prejudycjalnych w sprawie C-471/24*, LEX/el. 2025.

Wielki słownik języka polskiego PAN, hasło „kredyt”, https://wsjp.pl

Wytyczne TSUE, że nawet „oficjalne” wskaźniki muszą spełniać wymogi jasności i zrozumiałości...: https://www.abogacia.es/en/conocenos/bruselas/sentencias/tjue

Zemke J., *The Risk of Hypothecary Credit Indexed to Swiss Franc*, *ENTRENOVA Conference Proceedings*, 2015.

Związek Banków Polskich, Wyjaśnienia dotyczące wątpliwości interpretacyjnych związanych z ustawą z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych, www.zbp.pl

Wykaz rycin:

Rys. 1 Procentowy udział kredytów denominowanych do waluty obcej we wszystkich kredytach udzielanych w wybranych krajach, s. 460.
Rys. 2 Procentowy udział aktywów zagranicznych w całkowitych aktywach banków, s. 460.
Rys. 3 Udział procentowy poszczególnych kredytów udzielanych w sektorze prywatnym w krajach rozwijających się w odniesieniu do PKB, s. 461.
Rys. 4 Procentowy udział kredytów udzielanych w walucie lokalnej i w walucie obcej w 2007 roku w wybranych krajach, s. 462.
Rys. 5 Zmiana wskaźników udziału kredytów denominowanych do walut obcych w odniesieniu do wszystkich zaciąganych pożyczek w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w latach 2000-2007 (w punktach procentowych), s. 464.

Wykaz tabel:

Tab. 5.1 Porównanie oświadczenia woli a czynności prawnej, s. 226

Tab. 5.2 Skutki temporalne konwersji i konwalidacji, s. 320

Tab. 6.1 Postanowienia umowne będące essentiale negotii, s. 348

Tab. 6.2 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Gospodarki Żywnościowej S.A. obecnie BNP Paribas S.A w umowie roku 2008, s. 372

Tab. 6.3 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Fortis Bank S.A. obecnie BNP Paribas S.A. w umowie roku 2007, s. 373

Tab.6.4 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Lukas Bank S.A. Obecnie Credit Agricole Bank S.A. w umowie roku 2007, s. 374

Tab. 6.5 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Lukas Bank S.A. Obecnie Credit Agricole Bank S.A. w umowie roku 2008, s. 375

Tab. 6.6 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2006 i 2007, s. 376

Tab. 6.7 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2008, s. 379

Tab. 6.8 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2009, s. 381

Tab. 6.9 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Deutsche Bank PBC S.A. obecnie Deutsche Bank S.A. w umowach z roku 2006, s. 382

Tab. 6.10 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez DNB Bank Polski S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2009, s. 383

Tab. 6.11 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2005, s. 385

Tab. 6.12 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2006, s. 386

Tab. 6.13 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2007, s. 387

Tab. 6.14 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Getin Noble Bank S.A. obecnie Getin Noble Bank S.A. w upadłości w umowach z roku 2008, s. 388

Tab. 6.15 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez ING Bank Śląski S.A. w umowach z roku 2008, s. 390

Tab. 6.16 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2003, s. 391

Tab. 6.17 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2004, s. 392

Tab. 6.18 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2005, s. 393

Tab. 6.19 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2005, s. 394

Tab. 6.20 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2007, s. 395

Tab. 6.21 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez BRE Bank S.A. obecnie mBank S.A. w umowach z roku 2008, s. 396

Tab. 6.22 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Euro Bank S.A. obecnie Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2008 - 2009, s. 397

Tab. 6.23 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2005, s. 398

Tab. 6.24 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2006 i 2007, s. 399

Tab. 6.25 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Millenium S.A. w umowach z roku 2008, s. 401

Tab. 6.26 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Ochrony Środowiska S.A. w umowach z roku 2007, s. 402

Tab. 6.27 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank BPH PBK S.A. obecnie BANK PEKAO S.A. w umowach z roku 2002, s. 405

Tab. 6.28 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank BPH PBK S.A. obecnie BANK PEKAO S.A. w umowach z roku 2003, s. 406

Tab. 6.29 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank BPH PBK S.A. obecnie BANK PEKAO S.A. w umowach z lat 2004 - 2006, s. 407

Tab. 6.30 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez HypoVereinsbank Bank Hipoteczny S.A. obecnie Pekao Bank hipoteczny S.A w umowach z roku 2003, s. 408

Tab. 6.31 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Pekao Bank hipoteczny S.A w umowach z roku 2002, s. 409

Tab. 6.32 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Pekao Bank hipoteczny S.A. w umowach z roku 2008, s. 410

Tab. 6.33 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank GE Money Bank S.A. obecnie Bank BPH S.A. w umowach z roku 2005, s. 410

Tab. 6.34 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank GE Money Bank S.A. obecnie Bank BPH S.A. w umowach z lat 2006 - 2008, s. 412

Tab. 6.35 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez obecnie Bank BPH S.A. w umowach z roku 2009, s. 414

Tab. 6.36 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A. w umowach z roku 2005, s. 417

Tab. 6.37 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z roku 2006, s. 418

Tab. 6.38 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z roku 2007, s. 419

Tab. 6.39 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z lat 2008 - 2009, s. 420

Tab. 6.40 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Nordea Bank S.A. obecnie PKO BP S.A.. w umowach z roku 2011, s. 421

Tab. 6.41 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez PKO BP S.A. umowach z roku 2002, s. 421

Tab. 6.42 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez PKO BP S.A umowach z lat 2005 - 2007, s. 424

Tab. 6.43 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez PKO BP S.A umowach z lat 2008-2010, s. 426

Tab. 6.44 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez EFG Eurobank Ergasias (Polbank)obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce w umowach z lat 2007-2009, s. 428

Tab. 6.45 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Raiffeisen Bank Polska S.A. obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce z roku 2008, s. 429

Tab. 6.46 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Raiffeisen Bank Polska S.A. obecnie Raiffeisen Bank International AG (Spółka Akcyjna) Oddział w Polsce z roku 2008, s. 431

Tab. 6.47 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Santander Consumer Bank S.A. oddział w Polsce z lat 2006 -2007, s. 433

Tab. 6.48 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Kredyt Bank S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A. w Polsce z roku 2002, s. 434

Tab. 6.49 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Kredyt Bank S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A. w Polsce z roku 2007, s. 435

Tab. 6.50 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Kredyt Bank S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A. w Polsce z roku 2008, s. 436

Tab. 6.51 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Zachodni WBK S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A .w Polsce z roku 2006, s. 438

Tab. 6.52 Klauzule abuzywne znajdujące się w umowie kredytu hipotecznego oferowanego przez Bank Zachodni WBK S.A. obecnie Santander Bank Polska S.A .w Polsce z roku 2008, s. 438

Tab. 7.1. Polityka zniechęcająca do zaciągania kredytów walutowych wdrażana przez wybrane kraje w latach 2004 i 2007, s. 466

Tab. 8.1 Tabela porównawcza sankcji wadliwości czynności prawnych, s. 492